

MOHORJEV KOLEDAR 1987

1852

MOHORJEV
KOLEDAR
1987

1825/1987

0486/1987

Mohorjeva družba je v svoji redni zbirki leta 1986 izdala te knjige:

Koledar 1987

Pesem o Bernardki (Franz Werfel)

Kamen in srce (Lojze Kozar) – Slovenske večernice 136

Kuharica (Milena Motoh, Mira Šilc, Anica Šuštaršič)

V redni zbirki za leto 1987 napoveduje Mohorjeva družba te knjige:

Koledar 1988

Devet mesecev (Mirko Mahnič) – Slovenske večernice 137

Pomoč iz domače lekarne – 2. del (p. Simon Ašič)

Sava na Slovenskem (Viktor Smolej) – Naši kraji 8

Slovenski romar (Jože Dolenc)

MOHORJEV KOLEDAR

1987

JANUAR PROSINEC

1 Četrtek	NOVO LETO, OSM. BOŽIČA, BOŽJA MATI MARIJA (1) ●
2 Petek	Bazilij Veliki in Gregor Nac., škofa in cerkvena uč. (3) ●
3 Sobota	● Genovefa Pariška, devica; Anter, papež, mučenec
4 Nedelja	2. PO BOŽIČU (2) ● Angela Folinjska, redovnica Beseda se je učlovečila (Jn 1, 1–18)
5 Ponedeljek	● Simeon Stilit, puščavnik; Emilijana (Milena), devica
6 Torek	Gospodovo razglašenje, sv. Trije kralji (1) ●
7 Sreda	Rajmund Penjaf., duh. (4) ● Lucijan Antiohijski, muč.
8 Četrtek	● Severin Noriški, op.; Erhard, škof; Jurij iz Hozibe, red.
9 Petek	● Julijan in Bazilisa, mučenca; Hadrijan, opat
10 Sobota	● Viljem iz Bourgesa, šk.; Agaton, pap.; Peter Orseolo, red.
11 Nedelja	JEZUSOV KRST (2) ● Pavlin Oglejski, škof To je moj ljubljani Sin (Mt 3, 13–17)
12 Ponedeljek	● Alred, opat; Tatjana (Tanja), mučenka; Ernest, muč.
13 Torek	Hilarij, škof in cerkv. uč. (4) ● Veronika Milanska, dev.
14 Sreda	● Feliks (Srečko) Nolanski duh.; Odon iz Novare, red.
15 Četrtek	● Pavel Puščavnik; Maver, opat; Habakuk, prerok
16 Petek	● Marcel, papež; Berard in tov., frančiškanski mučenci
17 Sobota	Anton (Zvonko), puščavnik (3) ● Sulpicij, škof
18 Nedelja	2. NAVADNA (2) ● Marjeta Ogrska, redovnica Janez Krstnik pričuje o Jezusu (Jn 1, 29–34)
19 Ponedeljek	● Kanut (Knut) kralj; Germanik, mučenec; Arsen, red.
20 Torek	Fabijan, papež in Boštjan (Sebastijan), mučenca (4) ●
21 Sreda	Neža (Agnes, Janja), devica, muč. (3) ● Epifanij, škof
22 Četrtek	Vincenc (Vinko), diakon, muč. (4) ● Teodolinda, kraljica
23 Petek	● Emerencijana mučenka; Ildefonz, škof
24 Sobota	Frančišek Saleški, šk., c. u. (3) ● Felicijan, škof. muč.
25 Nedelja	3. NAVADNA (2) ● Spreobrnitev apostola Pavla Jezus začne učiti (Mt 4, 12–23)
26 Ponedeljek	Timotej in Tit, škofa (3) ● Robert, Alberik, Štefan, r.u.
27 Torek	Angela Merici, devica (4) ● Vitalijan, papež
28 Sreda	Tomaž Akvinski, duh., c.u. (3) ● Julijan Kastiljski
29 Četrtek	● Valerij, škof; Julijan Ubogi, spokornik
30 Petek	● Martina, dev., muč.; Hiacinta (Jacinta) Marescotti
31 Sobota	Janez Bosko, redovni ustanov. (3) ● Marcela, vdova

Vzhod in zahod Sonca (navedeni časi veljajo za Ljubljano, za druge kraje v Sloveniji se razlikujejo za največ 6 minut), dolžina dneva

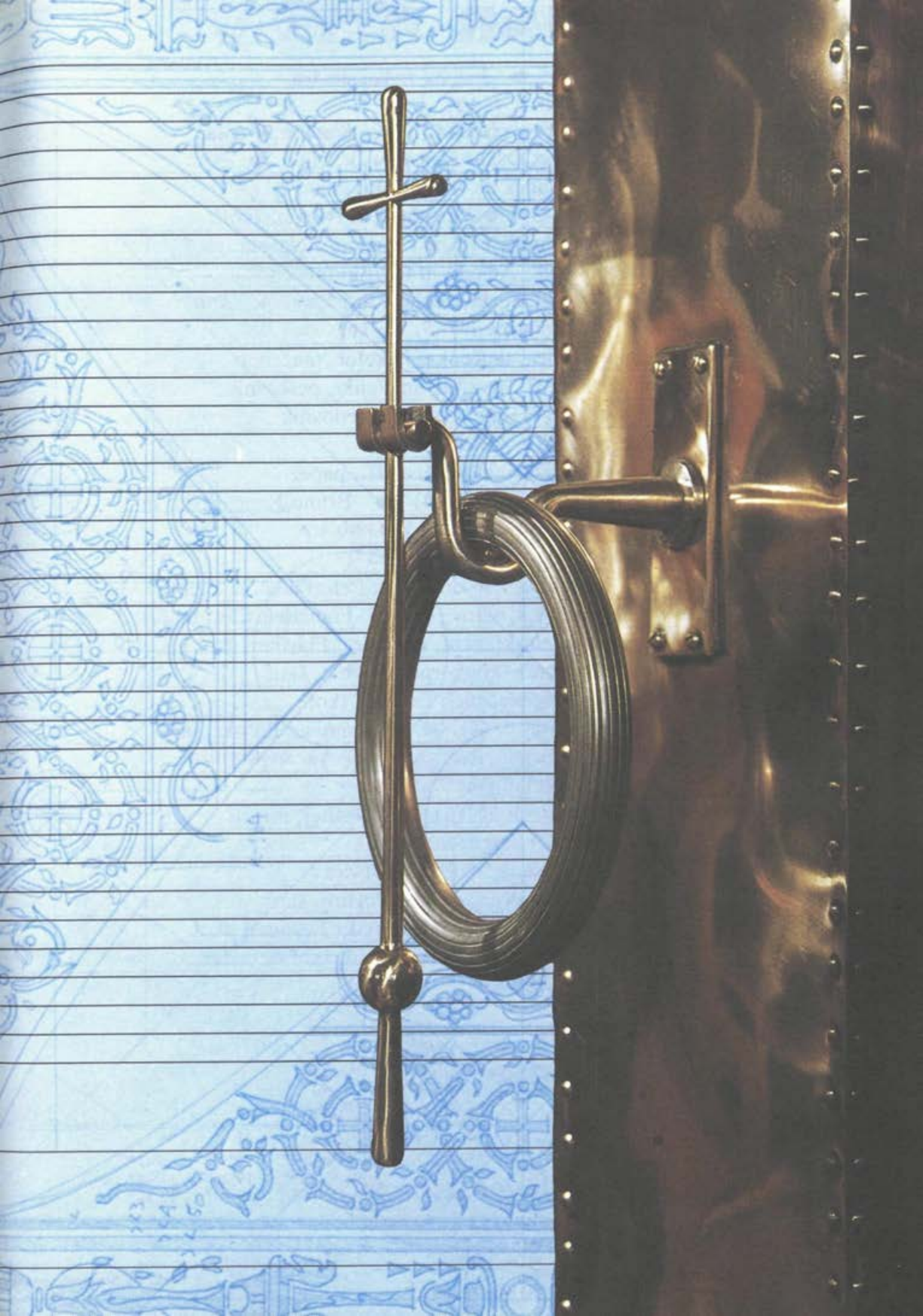
Plečnik:	Dan	1.	6.	11.	16.	21.	26.	31.
Jaz se pri svojem delu strašno mučim; je pa hkrati to tudi nekaj lepega, ker se človek pri tem očisti.	Vzhod Sonca	07 ^h 44 ^m	07 ^h 43 ^m	07 ^h 42 ^m	07 ^h 40 ^m	07 ^h 36 ^m	07 ^h 32 ^m	07 ^h 26 ^m
	Zahod Sonca	16 ^h 27 ^m	16 ^h 32 ^m	16 ^h 38 ^m	16 ^h 44 ^m	16 ^h 50 ^m	16 ^h 58 ^m	17 ^h 05 ^m
	Dolžina dneva	08 ^h 43 ^m	08 ^h 49 ^m	08 ^h 56 ^m	09 ^h 04 ^m	09 ^h 14 ^m	09 ^h 26 ^m	09 ^h 39 ^m

Do konca meseca se dan podaljša za 56 minut.

Sonce stopi v znamenje Vodnarja 20. januarja ob 15. uri 40 min.

☉ prvi krajec 6. 23^h35^m / ☽ ščip 15. 03^h31^m
☾ zadnji krajec 22. 23^h46^m / ☼ mlaj 29. 14^h45^m

Cerkev sv. Mihaela, Barje, zvonec-g

FEBRUAR SVEČAN

1 Nedelja	4. NAVADNA (2) ● Brigita Irska, devica Osmero blagrov (Mt 5, 1–12)
2 Ponedeljek	Jezusovo darovanje, svečnica (2) ● Simeon in Ana
3 Torek	Blaž, škof, mučenec; Oskar (Ansgar) škof (4) ●
4 Sreda	● Gilbert, škof; Janez de Britto, mučenec
5 Četrtek	Agata, dev., muč. (3) ● Ingenuin in Albuin, škofa
6 Petek	Pavel Miki in tov., muč. (3) ● Amand Belgijski, škof
7 Sobota	● Nivard, redovnik; Adavkt in frigijski mučenci
8 Nedelja	5. NAVADNA (2) ● Hieronim Em.; Prešernov dan Naloga Jezusovih učencev (Mt 5, 13–16)
9 Ponedeljek	● Apolonija, devica, mučenka; Nikefor, mučenec
10 Torek	Sholastika, devica (3) ● Viljem Veliki, puščavnik
11 Sreda	Lurška Mati božja (4) ● Cedmon, redovnik
12 Četrtek	● Evlalija, mučenka; Antonij, škof
13 Petek	● Jordan Saški, redovnik; Gregor II., papež
14 Sobota	Valentin (Zdravko), mučenec (4) ● Bruno Kverfurtski, m.
15 Nedelja	6. NAVADNA (2) ● Klavdij Colombière Jezus dopolnjuje postavo (Mt 5, 17–37)
16 Ponedeljek	● Julijana, mučenka; Onezim, škof; Peteri muč. iz Egipta
17 Torek	Sedem ustanoviteljev servitov (4) ● Frančišek Clet, muč.
18 Sreda	● Simeon Jeruzalemski, škof, mučenec; Flavijan, škof
19 Četrtek	● Konrad iz Piacenze, spokornik; Barbat, škof
20 Petek	● Sadot in tovariši, mučenci; Evherij, škof
21 Sobota	Peter Damiani, šk., c. u. (4) ● Maksimijan Puljski, škof
22 Nedelja	7. NAVADNA (2) ● Marjeta Kortonska, spokornica Ljubite svoje sovražnike (Mt 5, 38–48)
23 Ponedeljek	Polikarp, škof, cerkveni uč. (3) ● Dositej, menih
24 Torek	● (Matija, apostol;) Sergij, mučenec
25 Sreda	● Tarazij (Taras), škof; Valburga, devica
26 Četrtek	● Matilda iz Hackeborna, devica; Porfirij, škof
27 Petek	● Gabrijel Žalostne Matere božje, red.; Leander, škof
28 Sobota	● Roman, opat; Hilarij, papež; Osvald, škof

Plečnik:	Dan	1.	6.	11.	16.	21.	26.
Zdi se mi, da človek,	Vzhod Sonca	07 ^h 25 ^m	07 ^h 19 ^m	07 ^h 12 ^m	07 ^h 04 ^m	06 ^h 56 ^m	06 ^h 47 ^m
ki ne premišluje,	Zahod Sonca	17 ^h 06 ^m	17 ^h 14 ^m	17 ^h 21 ^m	17 ^h 29 ^m	17 ^h 36 ^m	17 ^h 44 ^m
sploh ne živi.	Dolžina dneva	09 ^h 41 ^m	09 ^h 55 ^m	10 ^h 09 ^m	10 ^h 25 ^m	10 ^h 40 ^m	10 ^h 57 ^m

Do konca meseca se dan podaljša za 1 uro 22 minut.

Sonce stopi v znamenje Rib 19. februarja ob 5. uri 59 min.

☉ prvi krajec 5. 17^h22^m / ☽ ščip 13. 21^h59^m
☾ zadnji krajec 21. 09^h57^m / ☼ mlaj 28. 01^h52^m

MAREC SUŠEC

1 Nedelja	8. NAVADNA (2) ● Albin, šk.; Antonina, muč. Jezus svari pred zaskrbljenostjo (Mt 6, 24–34)
2 Ponedeljek	● Neža Praška, devica; Karel Dobri, knez
3 Torek	● Kunigunda, ces.; Marin in Asterij.; Pust
4 Sreda	++ Pepelnica (1) ● Kazimir, kraljevič
5 Četrtek	● Janez Jožef od Križa, redovnik; Evzebij, mučenec
6 Petek	+● Fridolin (Miroslav), opat; Koleta (Nika), devica
7 Sobota	Perpetua in Felicita, muč. (4) ● Gavdioz, škof
8 Nedelja	1. POSTNA (1) ● Janez od Boga, redov. ustan. Jezus zavrne skušnjavca (Mt 4, 1–11)
9 Ponedeljek	Frančiška Rimska, redovn. (4) ● Gregor Niški, škof
10 Torek	● Štirideset mučencev; Makarij Jeruzalemski, škof
11 Sreda	● Sofronij, škof; Evlogij, mučenec; Konstantin, spok.
12 Četrtek	● (Gregor Vel., papež); Doroteja (Rotija), mučenka
13 Petek	+● Kristina, dev. muč; Teodora (Božidara), mučenka
14 Sobota	Kvatre ● Matilda, kraljica; Florentina, opatinja
15 Nedelja	2. POSTNA (1) ● Klemen M. Dvořak, redovnik Jezus se na gori spremeni (Mt 17, 1–9)
16 Ponedeljek	● Hilarij in Tacijan, muč.; Herbert, škof; Julijan, muč.
17 Torek	Patricij, škof (4) ● Jedrt Nivelška, opatinja
18 Sreda	● Ciril Jeruzalemski, šk., c. u. (4) ● Salvator, redovnik
19 Četrtek	Jožef, mož Device Marije (1) ● Sibilina, devica
20 Petek	+● Klavdija in tov., mučenke; Kutbert, škof
21 Sobota	● Nikolaj Flüe, puščavnik; Filemon, mučenec
22 Nedelja	3. POSTNA (1) ● Lea, spokornica Jezus in Samarijanka (Jn 4, 5–42)
23 Ponedeljek	Turibij iz Mongroveja šk. (4) ● Viktorijan in tov.
24 Torek	● Dionizij in tov., mučenci; Katarina Švedska, red.
25 Sreda	Gospodovo oznanjenje (1) ● Dizma, desni razbojnik
26 Četrtek	● Evgenija, mučenka; Kastul, mučenec
27 Petek	+● Rupert Salzburški, škof; Lidija, mučenka
28 Sobota	● Milada Praška, dev.; Bojan (Vojan), knez, muč.
29 Nedelja	4. POSTNA (1) ● Bertold, redovni ustanovitelj Jezus ozdravi sleporojenega (Jn 9, 1–41) Prehod na poletni čas
30 Ponedeljek	● Amadej IX. Savojski, knez; Kvirin iz Neussa
31 Torek	Modest Gosposvetski, škof (4) ● Gvido, opat

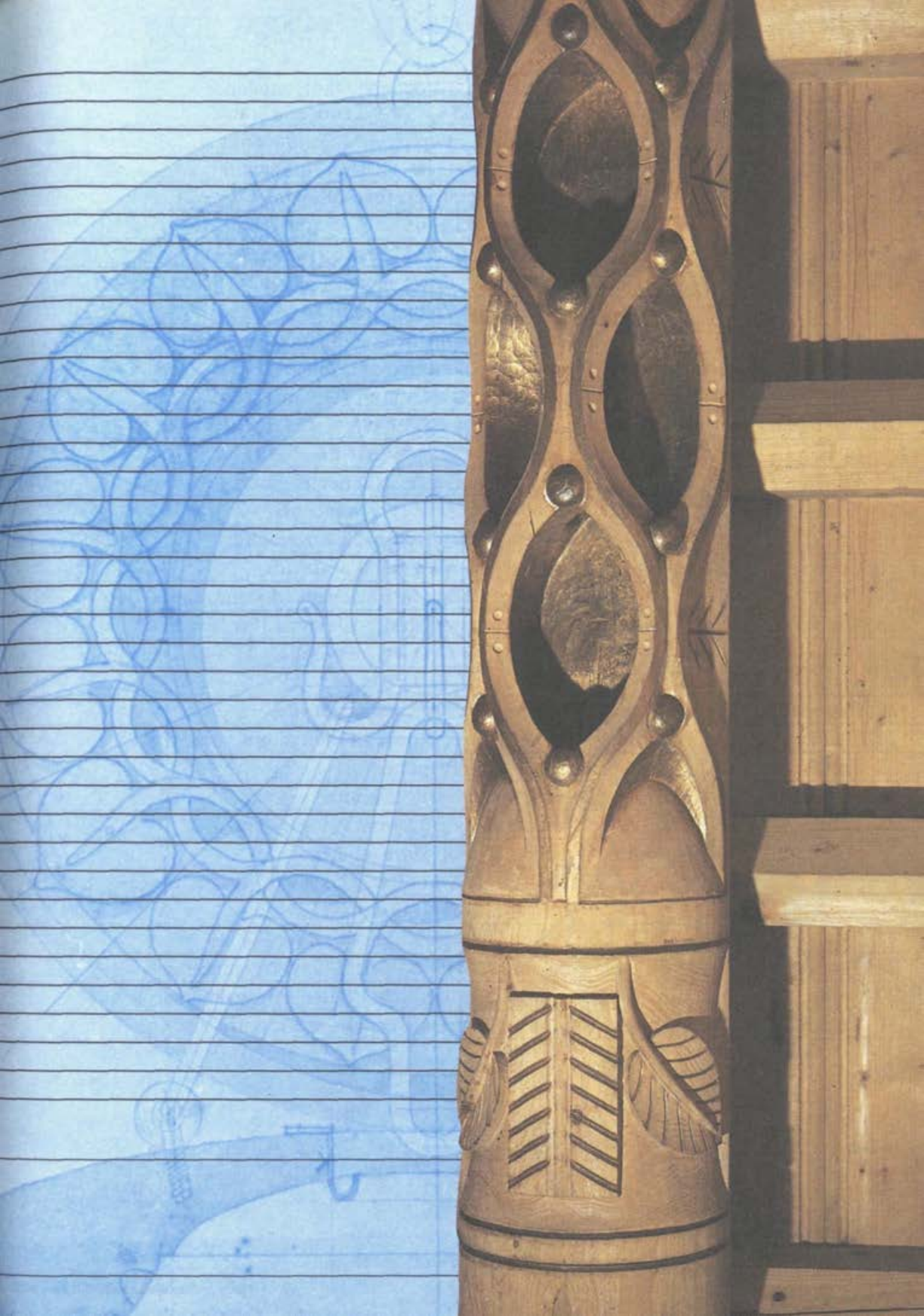
Plečnik:	Dan	1.	6.	11.	16.	21.	26.	31.
Jaz verujem v železo-	Vzhod Sonca	06 ^h 42 ^m	06 ^h 33 ^m	06 ^h 23 ^m	06 ^h 14 ^m	06 ^h 04 ^m	05 ^h 55 ^m	05 ^h 45 ^m
beton, za kar je do-	Zahod Sonca	17 ^h 48 ^m	17 ^h 55 ^m	18 ^h 02 ^m	18 ^h 09 ^m	18 ^h 15 ^m	18 ^h 22 ^m	18 ^h 29 ^m
ber, to je za utilitarne	Dolžina dneva	11 ^h 06 ^m	11 ^h 22 ^m	11 ^h 39 ^m	11 ^h 55 ^m	12 ^h 11 ^m	12 ^h 27 ^m	12 ^h 44 ^m
arhitekture.								

Do konca meseca se dan podaljša za 1 uro 38 minut.

Sonce stopi v znamenje Ovna 21. marca ob 4. uri 52 min.

☉ prvi krajec 7. 12^h59^m / ☽ ščip 15. 14^h14^m
☾ zadnji krajec 22. 17^h23^m / ♀ mlaj 29. 13^h46^m

Cerkev v Stranjah, strop v krstilnici

APRIL MALI TRAVEN

1 Sreda	● Hugo Grenobelski, škof; Venancij, škof, mučenec
2 Četrtek	Frančišek Paolski, red. ust. (4) ● Teodozija, muč.
3 Petek	+● Rihard, škof; Sikst I., papež; Agapa, mučenka
4 Sobota	Izidor Seviljski, šk., c. u. (4) ● Zosim, puščavnik
5 Nedelja	5. POSTNA (1) ● Vincenc Ferrer, duhovnik Jezus obudi Lazarja (Jn 11, 1-45)
6 Ponedeljek	● Irenej Sirmijski, škof, muč.; Celestin I., papež
7 Torek	Janez Krstnik de la Salle, redovni ustan. (3) ●
8 Sreda	● Albert, škof, mučenec; Valter, opat
9 Četrtek	● Marija Klopájeva, svetopis. žena; Valtruda, redovnica
10 Petek	+● Ezekiel, prerok; Apolonij in tov., mučenci
11 Sobota	Stanislav, škof, muč. (3) ● Domnij (Dujam), škof
12 Nedelja	CVETNA NEDELJA JEZUSOVEGA TRPLJENJA (1) ● Jezusov slovesni vhod v Jeruzalem (Mt 21, 1-11)
13 Ponedeljek	● Martin I., papež, mučenec; Hermenegild, muč.
14 Torek	● Lidvina, devica; Valerijan in tov., mučenci
15 Sreda	● Anastazija, mučenka; Peter Gonzales, redovnik
16 Četrtek	Vel. četrtek (1) ● Bernardka Lurška, devica
17 Petek	++ Vel. petek (1) ● Rudolf, mučenec; Inocenc, škof
18 Sobota	Vel. sobota (1) ● Apolonij, muč., Elevation Ilir., m.
19 Nedelja	VELIKA NOČ, GOSPODOVO VSTAJENJE (1) ● Jezus vstane od mrtvih (Jn 20, 1-9) ●
20 Ponedeljek	Velikonočni ponedeljek (1) ● Hilda, devica
21 Torek	● Anzelm, škof, cerkv. uč.; Konrad iz Parzhama, red
22 Sreda	● Leonid, mučenec; Agapit, papež
23 Četrtek	● Jurij, mučenec; Vojteh, škof, mučenec
24 Petek	● Fidel (Zvest) Sigmarinški, d., m; Honorij, škof
25 Sobota	● Marko, evangelist; Ermin, škof, mučenec
26 Nedelja	2. VELIKONOČNA, BELA (1) ● Pashazij, opat Jezus se prikaže apostolom (Jn 20, 19-31)
27 Ponedeljek	USTANOVITEV OF; Hozana Koterska, dev. (4) ●
28 Torek	Peter Chanel, duh., muč. (4) ● Vital (Živko), mučenec
29 Sreda	Katarina Sienska, dev., c. u. (3) ● Peter Veronski, muč.
30 Četrtek	Pij V., papež (4) ● Jožef Cottolengo, redov. ustanov.

Plečnik:	Dan	1.	6.	11.	16.	21.	26.
Svojstvo človekovo je snovanje.	Vzhod Sonca	05 ^h 43 ^m	05 ^h 34 ^m	05 ^h 24 ^m	05 ^h 15 ^m	04 ^h 07 ^m	04 ^h 58 ^m
	Zahod Sonca	18 ^h 30 ^m	18 ^h 36 ^m	18 ^h 43 ^m	18 ^h 50 ^m	18 ^h 56 ^m	19 ^h 03 ^m
	Dolžina dneva	12 ^h 47 ^m	13 ^h 02 ^m	13 ^h 19 ^m	13 ^h 35 ^m	13 ^h 49 ^m	14 ^h 05 ^m

Do konca meseca se dan podaljša za 1 uro 29 minut.

Sonce stopi v znamenje Bika 20. aprila ob 15. uri 58 min.

☉ prvi krajec 6. 08^h49^m / ☽ ščip 14. 03^h32^m

☾ zadnji krajec 20. 23^h16^m / ♀ mlaj 28. 02^h35^m

Cerkev v Stranjah, konzola za večno

MAJ VELIKI TRAVEN

1 Petek	JOŽEF DELAVEC (2) PRAZNIK DELA
2 Sobota	Atanazij, škof in cerkveni učitelj (3) ● Boris, kralj
3 Nedelja	3. VELIKONOČNA (1) ● Filip in Jakob ml., apostola Jezus na poti v Emavs (Lk 24, 13–35)
4 Ponedeljek	Florijan (Cvetko), mučenec (4) ● Cirijak, škof
5 Torek	● Gotard, škof; Angel, mučenec; Juta, spokornica
6 Sreda	● Marija, Srednica milosti; Dominik Savio, dijak
7 Četrtek	● Gizela, opatinja; Domicijan, škof; Flavij, mučenec
8 Petek	● Viktor Milanski, mučenec; Dezider (Željko), škof
9 Sobota	● Pahomij, op.; Beat, puščavnik; Dan zmage
10 Nedelja	4. VELIKONOČNA (1) ● Antonin, škof Jezus dobri pastir (Jn 10, 1–10)
11 Ponedeljek	● Mamert, škof; Sigismund (Žiga), kralj
12 Torek	Leopold Mandić, duh. (3) ● Pankracij, mučenec
13 Sreda	● Servacij, škof; Mucij, mučenec
14 Četrtek	Matija, apostol (2) ● Bonifacij, mučenec
15 Petek	● Zofija (Sonja), mučenka; Izidor, kmet
16 Sobota	Janez Nepomuk, duh., uč. (4) ● Andrej Bobóla, m.
17 Nedelja	5. VELIKONOČNA (1) ● Paskal Baylon, red.; Jošt, opat Jezus je pot, resnica in življenje (Jn 14, 1–12)
18 Ponedeljek	Janez I., papež, mučenec (4) ● Erik, kralj
19 Torek	● Peter Celestin, papež; Pudencijana, devica
20 Sreda	Bernardin Sienski, duhovnik (4) ● Plavtila, spok.
21 Četrtek	● Krispin, redovnik; Valens, škof; Evtihij in tovariši
22 Petek	● Renata, spok.; Marjeta (Rjeta–Rita) Kasijska, red.
23 Sobota	● Janez de Rossi, duhovnik; Evfrozinja, redovnica
24 Nedelja	6. VELIKONOČNA (1) ● Marija Pomočnica Jezus objubi Svetega Duha (Jn 14, 15–21)
25 Ponedeljek	Prošnji dan; Beda Č.; Gregor VII.; Marija M. de P. (4) ●
26 Torek	Prošnji dan; Filip Neri, duhovnik (3) ●
27 Sreda	Prošnji dan; Avgustin Canterburyjski, škof (4) ●
28 Četrtek	Gospodov vnebohod (1) ● German Pariški, škof
29 Petek	Maksim Emonski, škof (4) ● Teodozija, devica
30 Sobota	● Ivana Orleanska, devica; Ferdinand, kralj
31 Nedelja	7. VELIKONOČNA (1) ● Obiskanje Device Marije Jezusova velikoduhovniška molitev (Jn 17, 1–11)

Plečnik:	Dan	1.	6.	11.	16.	21.	26.	31.
Fasada brez dekorja je kakor človek, ki se nikdar ne zasmjeji.	Vzhod Sonca	04 ^h 50 ^m	04 ^h 42 ^m	04 ^h 35 ^m	04 ^h 29 ^m	04 ^h 24 ^m	04 ^h 19 ^m	04 ^h 16 ^m
	Zahod Sonca	19 ^h 09 ^m	19 ^h 16 ^m	19 ^h 22 ^m	19 ^h 28 ^m	19 ^h 34 ^m	19 ^h 39 ^m	19 ^h 44 ^m
	Dolžina dneva	14 ^h 19 ^m	14 ^h 34 ^m	14 ^h 47 ^m	14 ^h 59 ^m	15 ^h 10 ^m	15 ^h 20 ^m	15 ^h 28 ^m

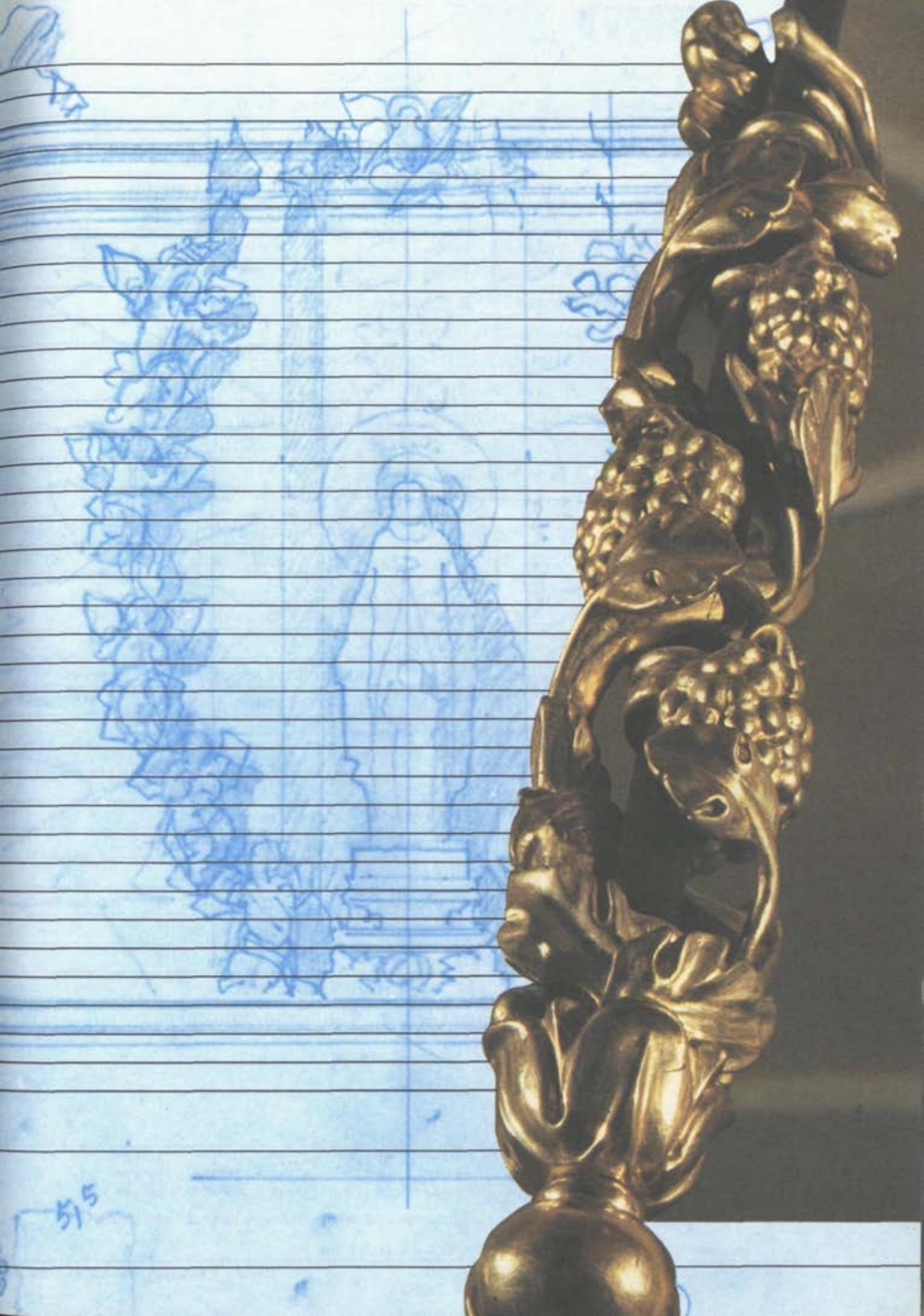
Do konca meseca se dan podaljša za 1 uro 9 minut.

Sonce stopi v znamenje Dvojčka 21. maja ob 15. uri 10 min.

☉ prvi krajec 6. 03^h27^m / ☽ ščip 13. 13^h51^m

☾ zadnji krajec 20. 05^h03^m / ♀ mlaj 27. 16^h14^m

Cerkev v Stranjah, dete

515

JUNIJ ROŽNIK

1 Ponedeljek	Justin, mučenec (3) ● Pamfil, mučenec
2 Torek	Marcelin in Peter, mučenca (4) ● Erazem, škof, muč.
3 Sreda	Karel Lwanga in tov., muč. (3) ● Klotilda, kraljica
4 Četrtek	● Frančišek Caracciolo, r. u.; Kvirin iz Siscije, šk., m.
5 Petek	Bonifacij, šk., muč. (3) ● Svetko (Svetopolk), m.; Igor, m.
6 Sobota	Norbert, škof, red. ust. (4) ● Bertrand Oglejski, škof
7 Nedelja	BINKOŠTI, PRIHOD SV. DUHA (1) ● Robert, opat Prejmite Svetega Duha (Jn 20, 19–23)
8 Ponedeljek	Marija, Mati Cerkve (2) ● Medard, škof
9 Torek	Efrem Sirski, diakon, c. u. (4) ● Primož in Felicijan, m.
10 Sreda	● Bogumil, škof; Janez Dominici, dubrovniški škof
11 Četrtek	Barnaba, apostol (3) ● Jolenta, red.
12 Petek	● Janez Fakundski, redovnik; Adelhajda, devica
13 Sobota	Kvatre; Anton Padovanski, red., c. u. (3) ● Trifil, šk.
14 Nedelja	Sv. TROJICA (1) ● Elizej, prerok Oče pošlje Sina na svet (Jn 3, 16–18)
15 Ponedeljek	Vid (Vitomir), mučenec (4) ● Germana (Mana) Cousin, d.
16 Torek	● Frančišek Regis, duh.; Beno, šk; Gvido Kort., red.
17 Sreda	● Gregor Barbarigo, škof; Adolf, škof
18 Četrtek	REŠNJE TELO IN REŠNJA KRI (1) ● Amand, škof
19 Petek	Romuald, opat (4) ● Nazarij, škof
20 Sobota	● Silverij, papež, mučenec; Mihelina Malatesta, spok.
21 Nedelja	12. NAVADNA (2) ● Alojz (Vekoslav) Gonzaga, r. Jezus uči apostole (Mt 10, 26–33)
22 Ponedeljek	Pavlin iz Nole, šk.; Janez Fisher in Tomaž More, m. (4) ●
23 Torek	● Agripina, devica, mučenka; Jožef Cafasso, duhovnik
24 Sreda	Rojstvo Janeza Krstnika (1) Kres ● Favst, mučenec
25 Četrtek	● Viljem (Vilko) iz Vercellija, opat; Doroteja (Rotija), dev.
26 Petek	Srce Jezusovo (1) ● Vigilijs (Stojan), šk.; Pelagij, muč.
27 Sobota	Marijino Srce; Ema Krška, kn.; Ciril Al., šk., c. u. (4) ●
28 Nedelja	13. NAVADNA (2) ● Irenej, škof, mučenec Lastnosti Jezusovih učencev (Mt 10, 37–42)
29 Ponedeljek	Peter in Pavel, apostola (1) ● Marcel, mučenec
30 Torek	Prvi mučenci rimske Cerkve (4) ● Emilijana, mučenka

Plečnik študentom:	Dan	1.	6.	11.	16.	21.	26.
Ne čakajte pohvale.	Vzhod Sonca	04 ^h 15 ^m	04 ^h 13 ^m	04 ^h 11 ^m	04 ^h 11 ^m	04 ^h 11 ^m	04 ^h 13 ^m
Jaz sem star in izku-	Zahod Sonca	19 ^h 45 ^m	19 ^h 49 ^m	19 ^h 52 ^m	19 ^h 55 ^m	19 ^h 56 ^m	19 ^h 57 ^m
šen, govorim vam,	Dolžina dneva	15 ^h 30 ^m	15 ^h 36 ^m	15 ^h 41 ^m	15 ^h 44 ^m	15 ^h 45 ^m	15 ^h 44 ^m
kar sem doživel.							

Do 21. junija se dan podaljša za 15 minut, nato pa skrajša do konca meseca za 3 minute.

Sonce stopi v znamenje Raka 21. junija ob 23. uri 11 min.

☉ prvi krajec 4. 19^h54^m / ☽ ščip 11. 21^h50^m
 ☾ zadnji krajec 18. 12^h03^m / ♀ mlaj 26. 06^h38^m

Cerkev v Stranjah, luč-rozeta – na strop

JULIJ MALI SRPAN

1 Sreda	● Teobald (Bogoslav), pušč.; Estera, svetopis. žena
2 Četrtek	● Oton Bamberški, škof; Vital (Živko), mučenec
3 Petek	Tomaž, apostol (2) ● Heliodor Koprski, škof
4 Sobota	DAN BORCA; Elizabeta Portugalska (4) ● Urh, škof
5 Nedelja	CIRIL IN METOD, slovan. ap. (1) ● Anton M. Zacc. Dobri pastir da življenje za ovce (Jn 10, 11–16)
6 Ponedeljek	Marija Goretti, dev., muč. (4) ● Bogomila, spokornica
7 Torek	● Izaija, prerok., Vilibald, škof; Edelburga, devica
8 Sreda	● Kilijan, škof, mučenec; Prokop, mučenec
9 Četrtek	● Veronika Giuliani, opatinja; Gorkumski mučenci
10 Petek	● Amalija (Ljuba), redovnica; Rufina in Sekunda, m.
11 Sobota	Benedikt, opat (2) ● Olga Kijevska, kneginja
12 Nedelja	15. NAVADNA (2) ● Mohor in Fortunat, muč. Prilika o sejavcu in semenu (Mt 13, 1–23)
13 Ponedeljek	Henrik (Hinko) I., kralj (4) ● Evgen, škof
14 Torek	Kamil de Lellis, duh. (4) ● Frančišek Solan, redovnik
15 Sreda	Bonaventura, šk., c. u. (3) ● Vladimir Kijeviski, knez
16 Četrtek	Karmelska Mati božja (4) ● Evstahij, škof
17 Petek	● Aleš (Aleksij), spokornik; Marcelina, devica
18 Sobota	● Friderik (Miroslav), škof, muč.; Arnold, škof
19 Nedelja	16. NAVADNA (2) ● Arsen, diakon, pušč. Prilika o ljulki med pšenico (Mt 13, 24–43)
20 Ponedeljek	● Marjeta Antiohijska, devica, muč.; Elija, prerok
21 Torek	Lovrenc iz Brindisija, duh., c. u. (4) ● Danijel (Danilo), m.
22 Sreda	DAN VSTAJE; Marija Magdalena (Majda) (3) ●
23 Četrtek	Brigita Švedska, red. ust. (4) ● Apolinarij, škof, muč.
24 Petek	● Kristina, devica, muč.; Boris in Gleb, mučenca
25 Sobota	Jakob st., apostol (2) ● Krištof (Kristo), mučenec
26 Nedelja	17. NAVADNA (2) Joahim in Ana, starša DM Prilika o zakladu in o ribah (Mt 13, 44–52)
27 Ponedeljek	Gorazd, Kliment, Naum in tov. (3) ● Pantaleon, muč.
28 Torek	● Viktor (Zmago) I., papež; Samson (Samo), škof
29 Sreda	Marta iz Betanije (3) ● Olaf, kralj
30 Četrtek	Peter Krizolog, škof., c. u. (4) ● Angelina, kneginja
31 Petek	Ignacij Lojolski, red. ustan. (3) ● Fabij, mučenec

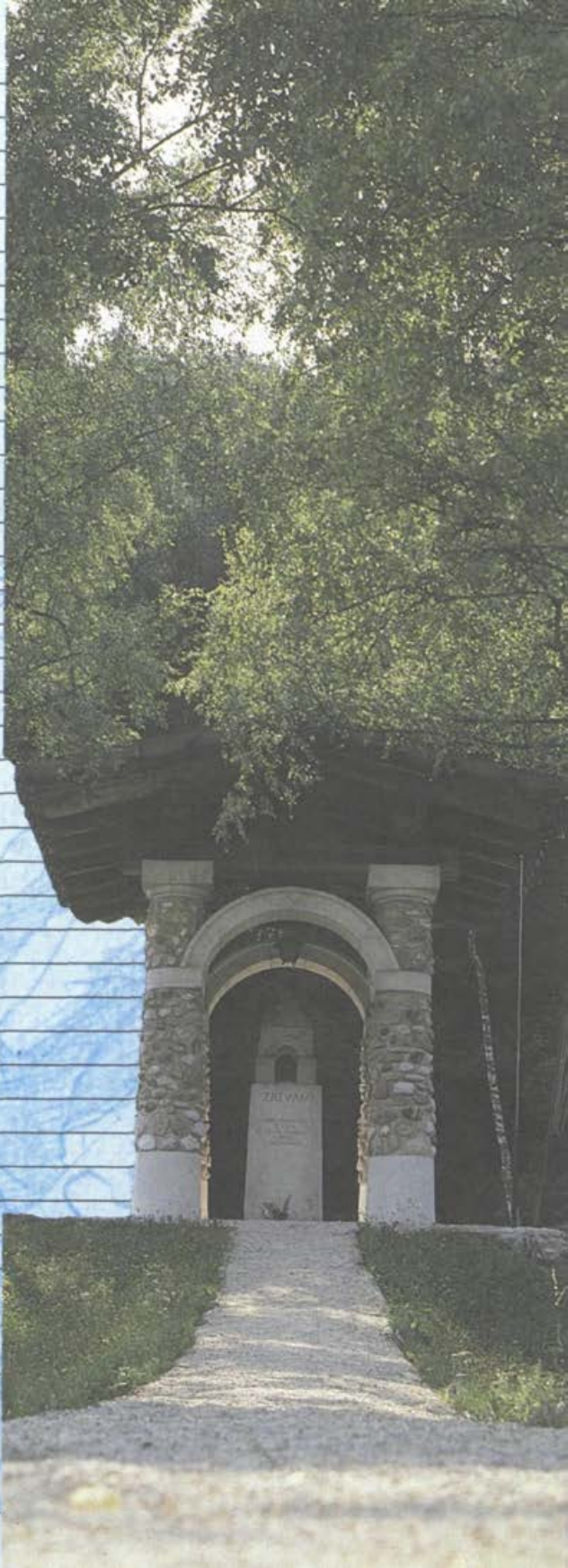
Plečnik:	Dan	1.	6.	11.	16.	21.	26.	31.
Pravi čudež v Evropi je, da smo se sploh ohranili.	Vzhod Sonca	04 ^h 15 ^m	04 ^h 18 ^m	04 ^h 22 ^m	04 ^h 26 ^m	04 ^h 31 ^m	04 ^h 37 ^m	04 ^h 42 ^m
	Zahod Sonca	19 ^h 56 ^m	19 ^h 55 ^m	19 ^h 53 ^m	19 ^h 49 ^m	19 ^h 45 ^m	19 ^h 40 ^m	19 ^h 34 ^m
	Dolžina dneva	15 ^h 41 ^m	15 ^h 37 ^m	15 ^h 31 ^m	15 ^h 23 ^m	15 ^h 14 ^m	15 ^h 03 ^m	14 ^h 52 ^m

Do konca meseca se dan skrajša za 49 minut.

Sonce stopi v znamenje Leva 23. julija ob 10. uri 5 min.

☉ prvi krajec 4. 09^h35^m / ☽ ščip 11. 04^h34^m
☾ zadnji krajec 17. 21^h18^m / ☽ mlaj 25. 21^h38^m

Selca, spomin talcem, ustreljenim ob ko

AVGUST VELIKI SRPAN

1 Sobota	Alfonz M. Ligvorij; škof. c. u. (3) ● Makabejski bratje
2 Nedelja	18. NAVADNA (2) ● Evzebij iz Vercellija, škof Jezus nasiti množico (Mt 14, 13–21)
3 Ponedeljek	● Lidija, makedon. žena; Avguštin Kažotić, zagr. škof
4 Torek	Janez M. Vianney, duh. (3) ● Perpetua, žena
5 Sreda	Posvetitev bazilike Marije Snežne (4) ● Ožbalt, kr.
6 Četrtek	Jezusova spremenitev na gori (2) ● Pastor, muč.
7 Petek	Sikst II., papež in tov., muč.; Kajetan, duh. (4) ●
8 Sobota	Dominik (Nedeljko), red. ust. (3) ● Cirijak in tov.
9 Nedelja	19. NAVADNA (2) ● Peter Faber, redovnik Jezus hodi po morju (Mt 14, 22–33)
10 Ponedeljek	Lovrenc, diakon, muč. (2) ● Asterija (Zvezdana), muč.
11 Torek	Klara (Jasna), devica (3) ● Tiburcij in Suzana, muč.
12 Sreda	● Evplij, mučenec; Inocenc XI., papež
13 Četrtek	Poncijan, papež in Hipolit, duhovnik, mučenca (4) ●
14 Petek	Maksimilijan Kolbe, muč. (3) ● Evzebij iz Rima, duh.
15 Sobota	MARIJINO VNEBOVZETJE (1) ● Tarzicij, mučenec
16 Nedelja	20. NAVADNA (2) ● Rok, spokornik Vera kananejske matere (Mt 15, 21–28)
17 Ponedeljek	● Hijacint Poljski, redovnik; Liberat (Slobodan), op., m.
18 Torek	● Helena (Jelka, Alenka), cesarica; Agapit iz Preneste
19 Sreda	Janez Eudes, red. ustan. (4) ● Ludvik Toulouški, škof
20 Četrtek	Bernard, opat, c. u. (3) ● Samuel (Samo), prerok
21 Petek	Pij X., papež (3) ● Sidonij (Zdenko), škof
22 Sobota	Devica Marija, Kraljica (3) ● Sigfrid (Zmago), škof
23 Nedelja	21. NAVADNA (2) ● Roza iz Lime, devica Jezus obljubi Petru prvenstvo (Mt 16, 13–20)
24 Ponedeljek	Jernej, apostol (2) ● Emilija de Vialar, redovnica
25 Torek	Ludvik IX. Francoski, kralj; Jožef Kalasanc, d. (4) ●
26 Sreda	● Ivana Elizabeta Bichier, red. ust.; Rufin, škof
27 Četrtek	Monika, mati sv. Avguština (3) ● Cezarij, škof
28 Petek	Avguštin, škof, cerkv. uč. (3) ● Hermes, mučenec
29 Sobota	Mučeništvo Janeza Krstnika (3) ● Sabina, mučenka
30 Nedelja	22. NAVADNA (2) ● Feliks in Adavkt, mučenca Hoja s križem za Kristusom (Mt 16, 21–27)
31 Ponedeljek	● Rajmund (Rajko) Nonat, redovnik; Pavlin, škof

Plečnik študentom:	Dan	1.	6.	11.	16.	21.	26.	31.
Vesetje v srcu je kolo-salna sila.	Vzhod Sonca	04 ^h 43 ^m	04 ^h 50 ^m	04 ^h 56 ^m	05 ^h 02 ^m	05 ^h 08 ^m	05 ^h 15 ^m	05 ^h 21 ^m
	Zahod Sonca	19 ^h 32 ^m	19 ^h 26 ^m	19 ^h 18 ^m	19 ^h 10 ^m	19 ^h 01 ^m	18 ^h 53 ^m	18 ^h 44 ^m
	Dolžina dneva	14 ^h 49 ^m	14 ^h 36 ^m	14 ^h 22 ^m	14 ^h 08 ^m	13 ^h 53 ^m	13 ^h 38 ^m	13 ^h 23 ^m

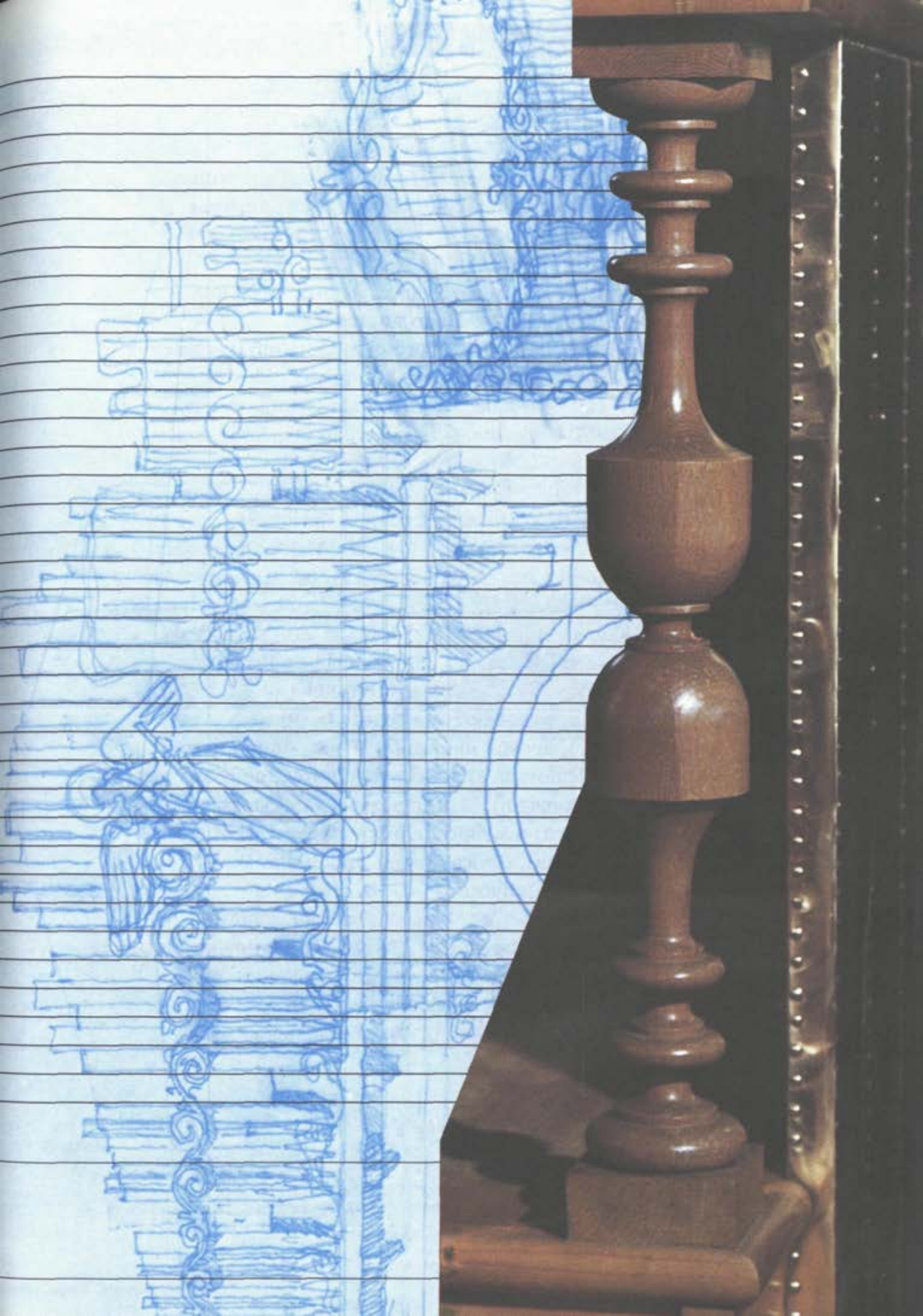
Do konca meseca se dan skrajša za 1 uro 26 minut.

Sonce stopi v znamenje Device 23. avgusta ob 17. uri 10 min.

☉ prvi krajec 2. 20^h25^m / ☽ ščip 9. 11^h18^m

☾ zadnji krajec 16. 09^h26^m / ☀ mlaj 24. 13^h00^m

Cerkev sv. Mihaela, Barje, detajl ambo

SEPTEMBER KIMOVEC

1 Torek	● Egidij (Tilen), opat; Verena, devica
2 Sreda	● Maksima, mučenka; Kastor, škof
3 Četrtek	Gregor Vel., papež (3) ● Mansvet, škof
4 Petek	● Rozalija (Zalka), devica; Ida, spok.; Mojzes, preprok
5 Sobota	● Lovrenc Giustiniani, škof; Viktorin, škof, mučenec
6 Nedelja	23. NAVADNA (2) ● ANGELSKA; Petronij, škof Jezus naroča spravljivost (Mt 18, 15–20)
7 Ponedeljek	● Marko Križevčan in tov., muč.; Regina, dev., muč.
8 Torek	Marijino rojstvo (2) ● Hadrijan, mučenec
9 Sreda	● Peter Klaver, redovnik; Dorotej in Gorgonij, mučenca
10 Četrtek	● Nikolaj Tolentinski, spokornik; Otokar, redovnik
11 Petek	● Prot in Hijacint, mučenca; Ertruda (Erna), devica
12 Sobota	● Gvido iz Anderlechta, spok.; Tacijan (Tihomil), muč.
13 Nedelja	24. NAVADNA (2) ● Janez Zlatousti, šk., c. u. Prilika o neusmiljenem hlapcu (Mt 18, 21–35)
14 Ponedeljek	Povišanje sv. Križa (2) ● Notburga, devica
15 Torek	Žalostna Mati božja (Dolores) (3) ● Melita, mučenka
16 Sreda	Kornelij, pap. in Ciprijan, šk., muč. (3) ● Ljudmila, kneg.
17 Četrtek	Robert Bellarmino, škof, c. u. (4) ● Lambert, škof, muč.
18 Petek	● Jože Kupertinski, duhovnik; Irena in Zofija, mučenki
19 Sobota	Kvatre; Januarij, šk., m. (4) ● Emilija de Rodat, red.
20 Nedelja	25. NAVADNA (2) ● Suzana, mučenka Prilika o delavcih v vinogradu (Mt 20, 1–16)
21 Ponedeljek	Matej (Matevž), apostol in evang. (2) ● Jona, prerok
22 Torek	● Tomaž Villanovski, škof; Mavricij in tov., mučenci
23 Sreda	● Paternij (Domagoj), škof, mučenec; Lin, papež
24 Četrtek	● Marija Devica, rešiteljica jetnikov; Gerard, škof
25 Petek	● Avrelija (Zlata), devica; Sergej Radoneški, škof
26 Sobota	Kozma in Damijan, mučenca (4) ● Nil, opat
27 Nedelja	26. NAVADNA (2) ● Vincenc Pavelski, duhovnik Prilika o neenakih sinovih (Mt 21, 28–32) Vrnitev na sončni čas
28 Ponedeljek	Venčeslav (Vaclav), muč. (4) ● Lioba (Ljuba), devica
29 Torek	Mihael, Gabriel in Rafael, nadangeli (2) ●
30 Sreda	Hieronim, duhovnik, c. u. (3) ● Zofija, spokornica

Plečnik:	Dan	1.	6.	11.	16.	21.	26.
V potu svojega obra- za si služimo kruh.	Vzhod Sonca	05 ^h 22 ^m	05 ^h 28 ^m	05 ^h 35 ^m	05 ^h 41 ^m	05 ^h 47 ^m	05 ^h 53 ^m
Pridnost je genij.	Zahod Sonca	18 ^h 42 ^m	18 ^h 32 ^m	18 ^h 23 ^m	18 ^h 13 ^m	18 ^h 03 ^m	17 ^h 53 ^m
	Dolžina dneva	13 ^h 20 ^m	13 ^h 04 ^m	12 ^h 48 ^m	12 ^h 32 ^m	12 ^h 16 ^m	12 ^h 00 ^m

Do konca meseca se dan skrajša za 1 uro 33 minut.

Sonce stopi v znamenje Tehtnice 23. septembra ob 14. uri 45 min.

☉ prvi krajec 1. 04^h49^m / ☽ ščip 7. 19^h14^m

☽ zadnji krajec 15. 00^h45^m / ☀ mlaj 23. 04^h09^m / ☿ prvi krajec 30. 11^h40^m

Cerkev sv. Mihaela, Barje, večna h

OKTOBER VINOTOK

1 Četrtek	Terezija Deteta Jezusa, dev. (3) ● Remigij, škof
2 Petek	Angeli varuhi (3) ● Teofil (Bogoljub, Bogomil), sp.
3 Sobota	● Evald, mučenec; Kandid (Žarko), mučenec
4 Nedelja	27. NAVADNA (2) ● ROŽNOVENSKA; Francišek Prilika o hudobnih vinogradnikih (Mt 21, 33–43)
5 Ponedeljek	● Marcelin, škof; Flavija, mučenka
6 Torek	Bruno, redovni ustanovitelj (4) ● Renato, škof
7 Sreda	Rožnovenska Mati božja (3) ● Marko I., papež
8 Četrtek	● Demetrij, mučenec; Pelagija, spokornica
9 Petek	Dioniz, šk. in tov., muč.; Janez Leonardi, duh. (4) ●
10 Sobota	● Francišek Borgia, redovnik; Hugolin, mučenec
11 Nedelja	28. NAVADNA (2) ● Emilijan (Milan, Milko), šk. Prilika o kraljevi svatbi (Mt 22, 1–14)
12 Ponedeljek	Maksimilijan Celjski, škof (4) ● Serafin, redovnik
13 Torek	● Edvard, kralj; Koloman, mučenec
14 Sreda	Kalist I., papež, muč. (4) ● Gavdencij (Veselko), šk. m.
15 Četrtek	Terezija (Zinka) Velika, dev., c. u. ● Avrelija, dev.
16 Petek	Hedvika, red.; Marjeta M. Alakok, dev. (4) ● Gal, opat
17 Sobota	Ignacij Antiohijski, škof, mučenec (3) ● Viktor, škof
18 Nedelja	29. NAVADNA (2) MISIJONSKA ● Luka, evang. O davčnem denarju (Mt 22, 15–21)
19 Ponedeljek	Izak Jogues in kanadski mučenci; Pavel od Križa (4) ●
20 Torek	● Irena (Miroslava), mučenka; Vendelin, opat
21 Sreda	● Uršula, devica, mučenka; Hilarion, opat
22 Četrtek	● Marija Saloma, svetopis. žena; Bertila Boscardin, red.
23 Petek	Janez Kapistran, duhovn. (4) ● Severin iz Kölna, škof
24 Sobota	Anton M. Claret, škof (4) ● Feliks, škof, mučenec
25 Nedelja	30. NAVADNA (2) ŽEGNANJSKA (1) ● Darija Največja zapoved (Mt 22, 34–40)
26 Ponedeljek	● Lucijan; mučenec; Amand iz Strassbourga
27 Torek	● Vincenc in Sabina, mučenca; Frumencij, škof
28 Sreda	Simon in Juda Tadej, apost. (2) ● Cirila, mučenka
29 Četrtek	● Narcis škof; Ermelinda Brabantska, devica
30 Petek	● Marcel, mučenec; Alfonz Rodriguez, redovnik
31 Sobota	● Volbenk (Bolfenk), škof; Kvintin, mučenec

Plečnik:	Dan	1.	6.	11.	16.	21.	26.	31.
Človek ne vzdrži dolgo v eni obleki, tako je tudi pri konstrukcijah.	Vzhod Sonca	06 ^h 00 ^m	06 ^h 06 ^m	06 ^h 13 ^m	06 ^h 19 ^m	06 ^h 26 ^m	06 ^h 34 ^m	06 ^h 40 ^m
	Zahod Sonca	17 ^h 43 ^m	17 ^h 34 ^m	17 ^h 24 ^m	17 ^h 15 ^m	17 ^h 06 ^m	16 ^h 59 ^m	16 ^h 50 ^m
	Dolžina dneva	11 ^h 43 ^m	11 ^h 28 ^m	11 ^h 11 ^m	10 ^h 56 ^m	10 ^h 40 ^m	10 ^h 25 ^m	10 ^h 10 ^m

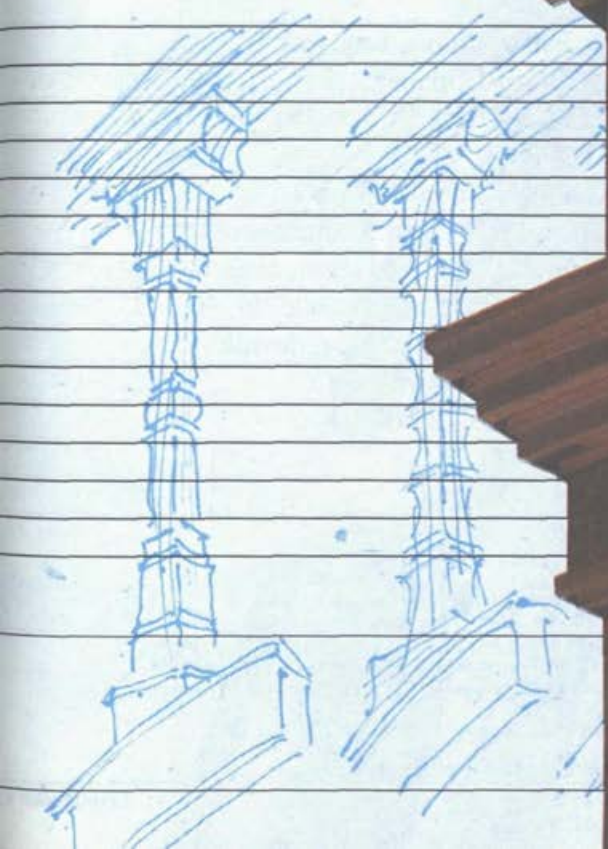
Do konca meseca se dan skrajša za 1 uro 33 minut.

Sonce stopi v znamenje Škorpiona 24. oktobra ob 0. uri 1 min.

☉ ščip 7. 05^h13^m / ☽ zadnji krajec 14. 19^h06^m

☽ mlaj 22. 18^h29^m / ☿ prvi krajec 29. 18^h11^m

Cerkev sv. Mihaela, Barje, lesen steber in st

NOVEMBER LISTOPAD

1 Nedelja	VSI SVETI (1) ● Cezarij, diakon, mučenec Osmero blagov (Mt 5, 1–12)
2 Ponedeljek	Spomin vseh vernih rajnih (1) ● Marcijan, puščavnik
3 Torek	Viktorin Ptujski, šk., m.; Just, tržaški, muč.; Martin Porres, šk. (4) ●
4 Sreda	Karel Boromejski, škof (3) ● Vital in Agrikola, mučenica
5 Četrtek	● Zaharija in Elizabeta, starša Janez Krst.; Bertila, op.
6 Petek	● Lenart (Narte), opat; Sever, škof, mučenec
7 Sobota	● Engelbert, škof, mučenec; Ernest, opat; Vilibrord, škof
8 Nedelja	32. NAVADNA (2) ● ZAHVALNA ● Bogomir, škof Pametne in nespametne device (Mt 25, 1–13)
9 Ponedeljek	Posvetitev lateranske bazilike (2) ● Teodor (Božidar)
10 Torek	Leon Vel., papež, c. u. (3) ● Andrej Avelinski, duhovnik
11 Sreda	Martin iz Toursa, škof (3) ● Menas, puščavnik
12 Četrtek	Jozafat Kunčević, škof, mučenec (3) ● Kunibert, škof
13 Petek	Stanislav Kostka, redovnik (4) ● Homobonus, trgovec
14 Sobota	● Nikolaj Tavelić, mučenec; Lovrenc O'Toole, škof
15 Nedelja	33. NAVADNA (2) ● Leopold, knez Prilika o talentih (Mt 25, 14–30)
16 Ponedeljek	Marjeta Škotska; Jedrt iz Helfte (4) ● Otmar, opat
17 Torek	Elizabeta Ogrska, redovnica (3) ● Evfemija in Tekla, muč.
18 Sreda	Posvetitev bazilik sv. Petra in Pavla (4) ● Abdija, prerok
19 Četrtek	● Narsej, mučenec; Barlam, mučenec
20 Petek	● Edmund, kralj, mučenec; Feliks Valois, redovnik
21 Sobota	Marijino darovanje (3) ● Gelazij I., papež
22 Nedelja	JEZUS KRISTUS, KRALJ (VLADAR) VESOLJSTVA (1) ● O poslednji sodbi (Mt 25, 31–46)
23 Ponedeljek	Klemen, papež, mučenec; Kolumban, opat (4) ●
24 Torek	● Krizogon Oglejski, mučenec; Flora, devica, mučenka
25 Sreda	● Katarina Aleksandrijska, devica, muč.; Erazem, muč.
26 Četrtek	● Leonard Portomavški, redovnik; Valerijan Oglejski, šk.
27 Petek	● Virgil, apostol Karantanije; Jožef Pignatelli, redovnik
28 Sobota	● Jakob de Marchia, duhovnik; Eberhard, škof
29 Nedelja	1. ADVENTNA (1) ● DAN REPUBLIKE Opomin k čuječnosti (Mr 13, 33–37)
30 Ponedeljek	Andrej, apostol (2) ● Justina, devica

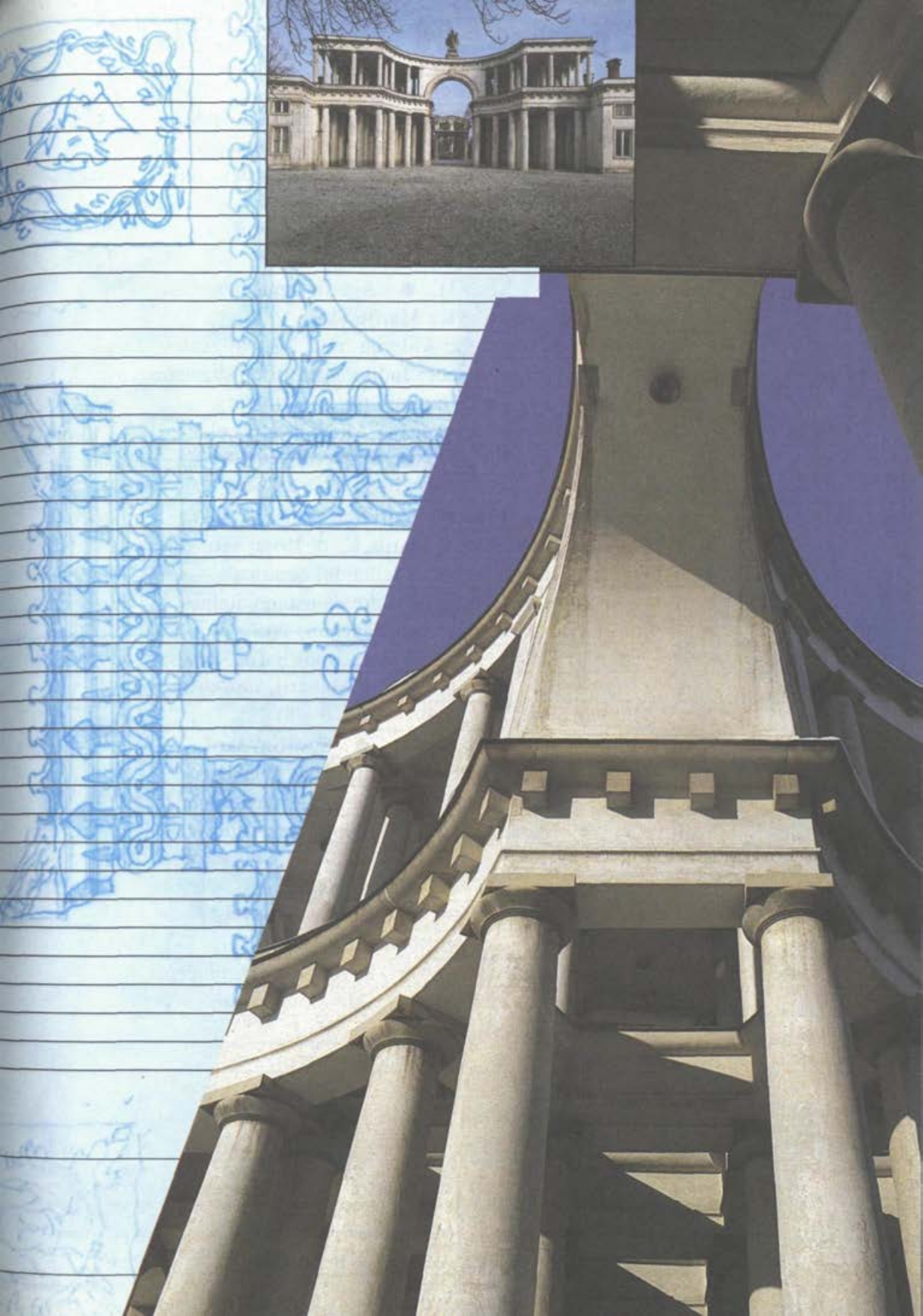
Plečnik:	Dan	1.	6.	11.	16.	21.	26.
Marsikaj bi bilo na svetu drugače, če ne bi bilo na svetu brifofa...	Vzhod Sonca	06 ^h 42 ^m	06 ^h 49 ^m	06 ^h 56 ^m	07 ^h 03 ^m	07 ^h 10 ^m	07 ^h 17 ^m
	Zahod Sonca	16 ^h 49 ^m	16 ^h 42 ^m	16 ^h 35 ^m	16 ^h 30 ^m	16 ^h 25 ^m	16 ^h 22 ^m
	Dolžina dneva	10 ^h 07 ^m	09 ^h 53 ^m	09 ^h 39 ^m	09 ^h 27 ^m	09 ^h 15 ^m	09 ^h 05 ^m

Do konca meseca se dan skrajša za 1 uro 10 minut.

Sonce stopi v znamenje Strelca 22. novembra ob 21. uri 30 min.

☀ ščip 5. 17^h47^m / ☾ zadnji krajec 13. 15^h39^m

☀ mlaj 21. 07^h34^m / ☽ prvi krajec 28. 01^h38^m

DECEMBER GRUDEN

1 Torek	● Eligij, škof; Natalija (Božena), spokornica
2 Sreda	● Bibijana (Vivijana, Živka), mučenka; Blanka, spok.
3 Četrtek	Francišek Ksaver, duhovnik (3) ● Kasijan, mučenec
4 Petek	Janez Damaščan, duh., c. u. (4) ● Barbara, dev., muč.
5 Sobota	● Saba (Sava), opat; Gerald iz Brage, škof
6 Nedelja	2. ADVENTNA (1) ● Nikolaj (Miklavž), škof Janez Krstnik pripravlja Jezusu pot (Mr 1, 1–8)
7 Ponedeljek	Ambrož, škof, cerkv. uč. (3) ● Agaton, mučenec
8 Torek	Brezmadežno spočetje Device Marije (1)
9 Sreda	● Peter Fourier, redovnik; Valerija, muč.; Abel, očak
10 Četrtek	● Melkijad, papež, mučenec; Judita, svetopisemska žena
11 Petek	Damaz I., papež (4) ● Danijel Stilit, puščavnik
12 Sobota	Ivana Frančiška Šantalska, red. (4) Amalija, mučenka
13 Nedelja	3. ADVENTNA (1) ● Lucija, devica, mučenka Janez Krstnik pričuje o Jezusu (Jn 1, 6–8, 19–20)
14 Ponedeljek	Janez od Križa, c. u. (3) ● Spiridion (Dušan), šk.
15 Torek	● Kristina (Krista), devica; Marija K. di Rosa, red. ust.
16 Sreda	● Albina, devica, mučenka; Adelhajda, cesarica
17 Četrtek	● Lazar iz Betanije; Olimpija, redovna ustanoviteljica
18 Petek	● Teotim in Bazilijan, mučenca; Gacijan, škof
19 Sobota	Kvatre ● Urban V., papež; Favsta, spok.; Tea, muč.
20 Nedelja	4. ADVENTNA (1) ● Evgenij in Makarij, mučenca Angel oznani Jezusovo rojstvo (Lk 1, 26–38)
21 Ponedeljek	Peter Kanizij, duhovnik, c. u. (4) ● Severin, škof
22 Torek	● Demetrij, muč.; Frančiška Cabrini, red; Dan JLA
23 Sreda	Janez Kancij, duh., c. u. (4) ● Viktorija, devica, muč.
24 Četrtek	Sveti večer ● Adam in Eva; Hermina (Irma), devica
25 Petek	BOŽIČ, GOSPODOVO ROJSTVO (1) ● Anastazija, m.
26 Sobota	Štefan, prvi mučenec (2) ● Zosim, papež
27 Nedelja	Sv. DRUŽINA (2) ● Janez Evangelist, apostol Jezusovo darovanje v templju (Lk 2, 22–40)
28 Ponedeljek	Nedolžni otroci, mučenci (2) ● Kastor in tov., mučenci
29 Torek	Tomaž Becket, škof, mučenec (4) ● David, kralj
30 Sreda	● Rajner, škof; Liberij, škof; Evgen, škof
31 Četrtek	Silvester, papež (4) ● Melanija, opatinja

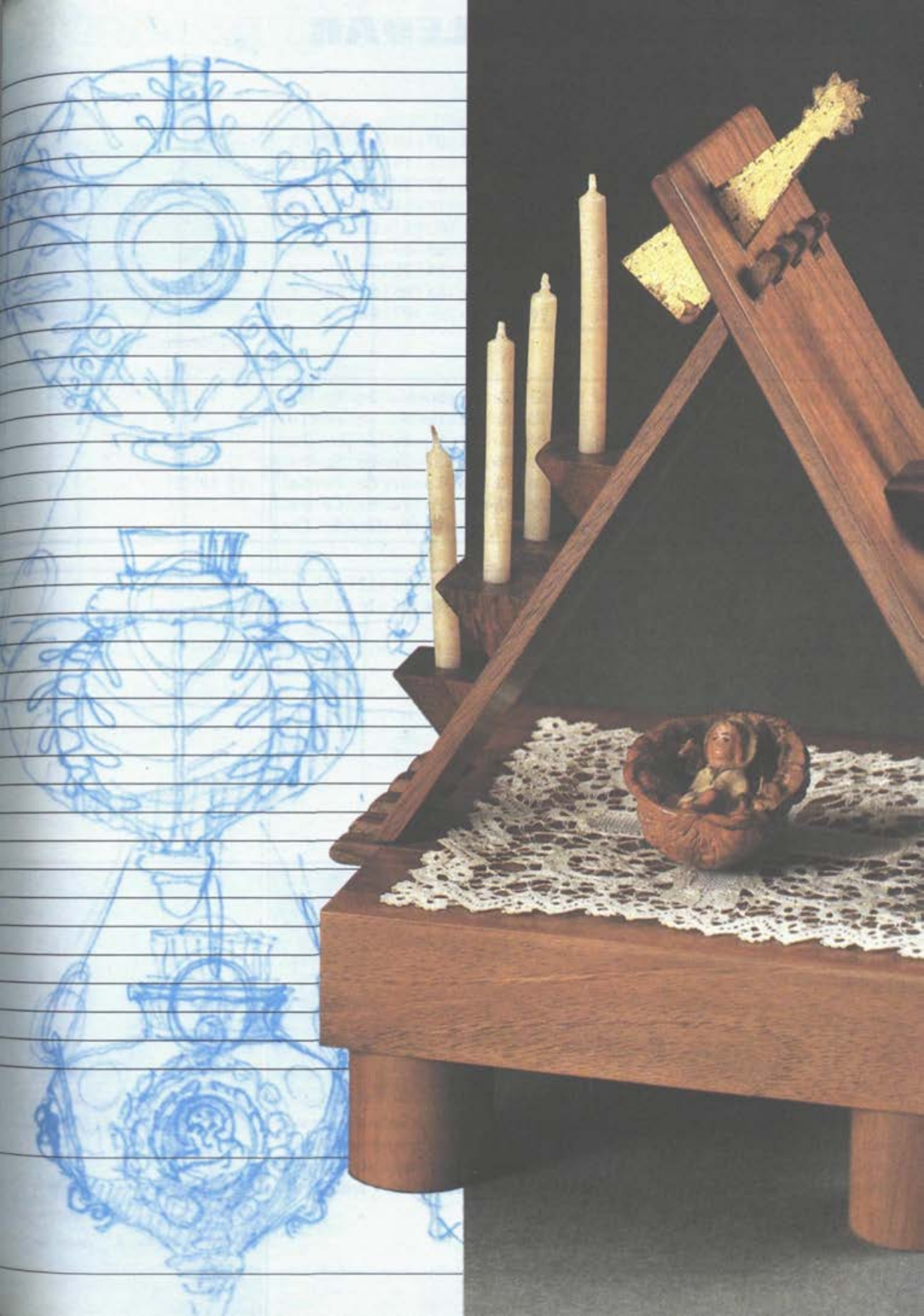
Plečnik:	Dan	1.	6.	11.	16.	21.	26.	31.
Moderni hočejo samo to, kar je nujno potrebno. Oni nimajo proporcij.	Vzhod Sonca	07 ^h 23 ^m	07 ^h 28 ^m	07 ^h 33 ^m	07 ^h 38 ^m	07 ^h 41 ^m	07 ^h 43 ^m	07 ^h 44 ^m
	Zahod.Sonca	16 ^h 18 ^m	16 ^h 17 ^m	16 ^h 17 ^m	16 ^h 18 ^m	16 ^h 20 ^m	16 ^h 22 ^m	16 ^h 26 ^m
	Dolžina dneva	08 ^h 55 ^m	08 ^h 49 ^m	08 ^h 44 ^m	08 ^h 40 ^m	08 ^h 39 ^m	08 ^h 39 ^m	08 ^h 42 ^m

Do 22. decembra se dan skrajša za 16 minut, potem pa do konca meseca podaljša za 3 minute.

Sonce stopi v znamenje Kozoroga 22. decembra ob 10. uri 46 min.

☉ ščip 5. 09^h02^m / ☽ zadnji krajec 13. 12^h42^m

☽ mlaj 20. 19^h26^m / ☿ prvi krajec 27. 11^h02^m

RIMSKI VEČNI KOLEDAR

Letnice

00	00	01	02	03	04	04	05	06	07	08	08	09	10
11	12	12	13	14	15	16	16	17	18	19	20	20	21
22	23	24	24	25	26	27	28	28	29	30	31	32	32
33	34	35	36	36	37	38	39	40	40	41	42	43	44
44	45	46	47	48	48	49	50	51	52	52	53	54	55
56	56	57	58	59	60	60	61	62	63	64	64	65	66
67	68	68	69	70	71	72	72	73	74	75	76	76	77
78	79	80	80	81	82	83	84	84	85	86	87	88	88
89	90	91	92	92	93	94	95	96	96	97	98	99	

Julijanske stoletnice

Gregorijanske stoletnice

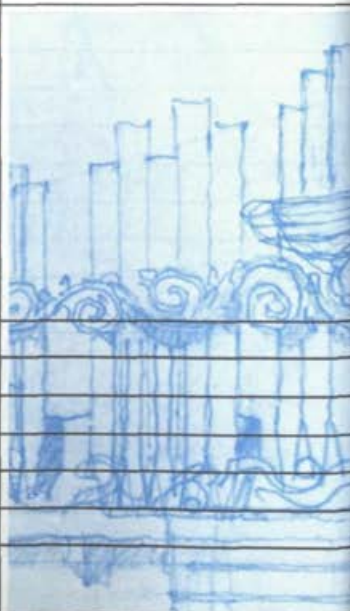
21	14	7	Če	Pe	So	Ne	Po	To	Sr	Če	Pe	So	Ne	Po	To	Sr	
22	15	8	1	Sr	Če	Pe	So	Ne	Po	To	Sr	Če	Pe	So	Ne	Po	To
	16	9	2	To	Sr	Če	Pe	So	Ne	Po	To	Sr	Če	Pe	So	Ne	Po
	17	10	3	Po	To	Sr	Če	Pe	So	Ne	Po	To	Sr	Če	Pe	So	Ne
	18	11	4	Ne	Po	To	Sr	Če	Pe	So	Ne	Po	To	Sr	Če	Pe	So
	19	12	5	So	Ne	Po	To	Sr	Če	Pe	So	Ne	Po	To	Sr	Če	Pe
	20	13	6	Pe	So	Ne	Po	To	Sr	Če	Pe	So	Ne	Po	To	Sr	Če

17	21	
18	22	
15	19	23
16	20	24

Dnevi	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28
	29	30	31											
Meseci	Ja	Ap	Se	Ju	Fe	Av	Ma							
	nu	ri	pt	ni	br	gu	j							
	ar	l	em	j	uar	st								
	Ok	Ju	be		Ma									
	to	li	r		re									
	be	j	De		c									
	r		ce		No									
			mb		ve									
			er		mb									
					er									

V križišču (julijanske ali gregorijanske) stoletnice in letnice datuma najdemo »dan leta«. V prestopnih letih, tiskana so rdeče, velja za januar in februar prvo, od marca dalje drugo število. Najdeni dan leta poiščemo v stolpcu nad mesecem datuma in v isti vrsti nad dnevom v mesecu iskani dan v tednu.

CALENDARIUM ROMANUM PERPETUUM

Annus

01	02	03	04	04	05	06	07	08	08	09	10	11	12
12	13	14	15	16	16	17	18	19	20	20	21	22	23
24	24	25	26	27	28	28	29	30	31	32	32	33	34
35	36	36	37	38	39	40	40	41	42	43	44	44	45
46	47	48	48	49	50	51	52	52	53	54	55	56	56
57	58	59	60	60	61	62	63	64	64	65	66	67	68
68	69	70	71	72	72	73	74	75	76	76	77	78	79
80	80	81	82	83	84	84	85	86	87	88	88	89	90
91	92	92	93	94	95	96	96	97	98	99	00	00	

Saeculum
Iulianum

Saeculum
Gregorianum

XV	VIII	I
XVI	IX	II
XVII	X	III
XVIII	XI	IV
XIX	XII	V
XX	XIII	VI
XXI	XIV	VII

Sa	Do	Lu	Ma	Me	Io	Ve	Sa	Do	Lu	Ma	Me	Io	Ve
Ve	Sa	Do	Lu	Ma	Me	Io	Ve	Sa	Do	Lu	Ma	Me	Io
Io	Ve	Sa	Do	Lu	Ma	Me	Io	Ve	Sa	Do	Lu	Ma	Me
Me	Io	Ve	Sa	Do	Lu	Ma	Me	Io	Ve	Sa	Do	Lu	Ma
Ma	Me	Io	Ve	Sa	Do	Lu	Ma	Me	Io	Ve	Sa	Do	Lu
Lu	Ma	Me	Io	Ve	Sa	Do	Lu	Ma	Me	Io	Ve	Sa	Do
Do	Lu	Ma	Me	Io	Ve	Sa	Do	Lu	Ma	Me	Io	Ve	Sa

XVIII XXII

XIX XXIII

XVI XX XXIV
XVII XXI

Dies

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28
29	30	31											

Mensis

la	Ap	Se	Iu	Fe	Au	Ma	Oc	Iu	De	No
nu	ri	pt	ni	br	gu	iu	to	li	ce	ve
ar	li	em	us	ua	st	s	be	us	mb	mb
iu	s	be		ri	us		r	er		er
s		r		us						
				Ma						
				rt						
				iu						
				s						

Obširnejše navodilo o rabi večnega koledarja glej v Mohorjevem koledarju 1986, stran 34.

Navadno leto 1987

ima 365 dni, začne se s četrtkom in konča s četrtkom.

Premakljivi prazniki:

Pepelnica	4. marca
Velika noč	19. aprila
Vnebohod	28. maja
Binkošti	7. junija
Telovo	18. junija
Prva adventna nedelja	29. novembra

Zlato število	XII
Sončni krog	8
Epakta	30
Nedeljska črka	D
Rimsko število	10
Letni vladar	Jupiter

Mrki

V letu 1987 sta le dva Sončeva mrka.

1. **Dne 29. marca je kolobarjasti – popolni Sončev mrk**, ki je viden v ozkem pasu, ki se začne v Argentini in teče čez Atlantski ocean ter Afriko. Kot delni mrk je viden iz južnega in srednjega dela Južne Amerike, na Atlantskem oceanu, iz Afrike, iz dežel Bližnjega vzhoda in na Indijskem oceanu. Pri nas mrk ni viden.

2. **Dne 23. septembra je kolobarjasti Sončev mrk**, ki je viden v ozkem pasu, ki se začne v Sovjetski zvezi (Kazahstan), teče čez Kitajsko in se konča na Tihem oceanu. Kot delni mrk je viden iz Azije, severovzhodnega dela Avstralije, iz Nove Gvineje in na Tihem oceanu. Pri nas mrk ni viden.

Začetek letnih časov:

Začetek pomladi: Dne 21. marca ob 04^h52^m; Sonce stopi v znamenje Oвна (pomladansko enakonočje).

Začetek poletja: Dne 21. junija ob 23^h11^m; Sonce na Rakovem obratniku.

Začetek jeseni: Dne 23. septembra ob 14^h45^m; Sonce stopi v znamenje Tehtnice (jesensko enakonočje)

Začetek zime: Dne 22. decembra ob 10^h46^m; Sonce na Kozorogovem obratniku.

Vidnost planetov

Merkur je na nebu vedno blizu Sonca in se od njega lahko oddalji le največ za 10 do 28 stopinj. Pot Merkurja okoli Sonca je namreč dokaj oploščena elipsa in je največja navidezna oddaljenost od Sonca odvisna od trenutne Merkurjeve lege na tiru in od istočasne lege Zemlje. Merkur lahko opazujemo samo zvečer nad zahodnim delom obzorja po Sončevem zahodu ali zjutraj na vzhodnem nebu pred Sončevim vzhodom.

Na večernem nebu bo letos viden ob datumih okoli 12. II., 7. VI. in 4. X., na jutranjem nebu bo viden ob datumih okoli 26. III., 25. VII. in 13. XI.

Merkur sreča Luno 27. III., 29. V., 24. VII., 25. IX. in 20. XI., Venero sreča 12. VII. in 20. X. ter Jupiter 19. IV.

Venera je od začetka leta do julija Danica. Dne 15. I. je v največji navidezni razdalji 47 stopinj zahodno od Sonca in vzhaja okoli 4^h. Po tem se navidezno približuje Soncu: sredi marca vzide ob 4^h45^m, sredi maja ob 3^h35^m, ob koncu junija ob 3^h15^m. V avgustu ni vidna, ker pride 23. VIII. v zgornjo konjunkcijo s Soncem, to je v

lego, ko je Sonce med njo in Zemljo. V oktobru se začenja pojavljati na večernem nebu in je potem do konca leta Večernica: sredi oktobra zaide okoli 18^h, sredi novembra ob 17^h35^m, ob koncu leta pa že ob 19^h.

Venera sreča Luno 26. I., 24. II., 26. III., 25. IV., 25. V., 24. VI., 24. X., 23. XI. in 22. XII., Merkur sreča 12. VII. in 20. X., Jupiter 4. V., Saturn 24. I. in 20. XI. Uran 31. I. in 24. XI. ter Neptun 11. II. in 3. XII.

Mars se v začetku leta giblje v ozvezdju Rib, v februarju preide v Ovna, v marcu pa v Bika, kjer se zadržuje do druge polovice maja. Viden je v večernih urah nad zahodnim obzorjem: zahaja po 22^h. V juniju in juliju ga vidimo le še v zgodnjih večernih urah. V avgustu ni viden, ker je 25. VIII. v konjunkciji s Soncem. Ob koncu septembra ga najdemo zjutraj, uro pred vzhodom Sonca v ozvezdju Device nad vzhodnim obzorjem. Potem ostaja do konca leta jutranji planet, saj vzhaja sredi oktobra ob 4^h45^m, sredi novembra ob 4^h30^m in sredi decembra ob 4^h20^m.

Mars sreča Luno 5. I., 3. II., 4. III., 2. IV., 1. V., 30. V., 27. VI., 21. X., 19. XI. in 17. XII.

Jupiter je v začetku leta v ozvezdju Vodnarja in zaide sredi januarja ob 21^h30^m. V februarju preide v ozvezdje Rib, kjer se zadržuje do konca leta. V marcu in aprilu praktično ni viden, ker je 27. III. v konjunkciji s Soncem. V začetku maja ga najdemo zjutraj na vzhodnem delu neba: vzhaja ob 4^h. Potem je postopoma vedno dalj časa viden, sredi julija že vso drugo polovico noči. Po zastoju 20. VIII. spremeni smer svojega navideznega gibanja v obratno. Dne 18. X. pride v opozicijo s Soncem in je viden vso noč. Sredi novembra zaide ob 4^h15^m. Od 16. XII. se giblje spet napredno. Ob koncu leta zaide okoli 1^h.

Jupiter sreča Luno 4. I., 1. II., 1. III., 26. IV., 24. V., 20. VI., 18. VII., 14. VIII., 11. IX., 8. X., 4. XI., 1. XII. in 28. XII., Merkur sreča 19. IV. in Venero 4. V.

Saturn se giblje vse leto med ozvezdjem Škorpiona in Strelca. V začetku leta ga najdemo okoli 6^h nad vzhodnim obzorjem. Po 31. III. je smer njegovega navideznega gibanja obratna. Tedaj vzide ob 0^h25^m. Približuje se opoziciji s Soncem, ki nastopi 9. VI., zato je v juniju viden vso noč. Po zastoju 19. VIII. se giblje spet napredno in je viden v prvi polovici noči. Sredi septembra zahaja okoli 22^h, mesec pozneje pa dve uri prej. V decembru ni viden, ker je 16. XII. v konjunkciji s Soncem.

Saturn sreča Luno 26. I., 22. II., 22. III., 18. IV., 15. V., 11. VI., 9. VII., 5. VIII., 1. IX., 29.

IX., 26. X. in 22. XI., Venero sreča 24. I. in 20. XI.

Uran je na meji vidljivosti s prostim očesom. Vse leto se giblje med ozvezdjem Škorpiona in Strelca. Dne 1. IV. je v zastoju in je viden po 1^h. V opozicijo s Soncem pride 16. VI., tedaj je vso noč nad obzorjem. Dne 1. IX. je spet v zastoju in zaide okoli 23^h. V konjunkciji s Soncem je 19. XII., zato v decembru ni viden.

Uran sreča Luno 26. I., 23. II., 22. III., 18. IV., 15. V., 12. VI., 9. VII., 5. VIII., 2. IX., 29. IX., 26. X. in 23. XI., Venero sreča 31. I. in 24. XI.

Neptun je mogoče opazovati le z zelo močnimi daljnogledi. V zastoju je 10. IV. in je tedaj viden v drugi polovici noči. V opozicijo s Soncem pride 28. VI. zato je v juniju in juliju skoraj vso noč nad obzorjem. Dne 17. IX. je spet v zastoju in je tedaj viden v prvi polovici noči. V konjunkciji s Soncem pride 30. XII. Giblje se vse leto v ozvezdju Strelca.

Neptun sreča Luno 27. I., 23. II., 23. III., 19. IV., 16. V., 12. VI., 10. VII., 6. VIII., 3. IX., 30. IX., 27. X. in 23. XI., Venero sreča 11. II. in 3. XII.

Pluton, deveti najbolj oddaljeni znani planet, je v opoziciji s Soncem ob koncu aprila, v konjunkciji pa v začetku novembra. Giblje se vse leto v ozvezdju Device.

Pregled vidnosti:

Venera je do julija Danica, od oktobra pa Večernica.

Mars je do junija viden zvečer, v avgustu in septembru ni viden, potem pa je do konca leta viden v jutranjih urah.

Jupiter je v začetku leta viden zvečer, v marcu in aprilu ni viden. V maju je viden zjutraj, v juliju vso drugo polovico noči, v oktobru vso noč. Ob koncu leta zahaja v zgodnjih jutranjih urah.

Saturn je viden v začetku leta zjutraj, v aprilu vso drugo polovico noči, v juniju vso noč, v juliju vso prvo polovico noči. V decembru ni viden.

OPOMBA: Vsi navedeni časi so v srednjeevropskem času. Zato je treba tedaj, ko je pri nas v veljavi poletni čas, dodati eno uro.

Januar	Februar	Marec	April	Maj	Junij
1 P Novo leto	1 P Brigita Irška	1 T Albin	1 P Vel. petek	1 N 5. v., <i>Jožef Del.</i>	1 S Justin
2 S Bazilij	2 T Svečnica	2 S Neža Praška	2 S Vel. sobota	2 P Boris	2 C Telovo
3 N Genovefa	3 S Blaž	3 Č Kunigunda	3 N Velika noc	3 T Filip, Jakob	3 P Klotilda
4 P Angela Fol.	4 Č Andrej Cors.	4 P Kazimir	4 P Vel. poned.	4 S Florijan	4 S Kvirin
5 T Milena	5 P Agata	5 S Evzebij	5 T Vincenc Fer.	5 Č Angel	5 N 10. nav., <i>Sveča</i>
6 S Trije kralji	6 S Ljubo	6 N 3. postna	6. S Irenej	6 P Dominik Savio	6 P Norbert
7 Č Rajmund Pen.	7 N 5. n., <i>Rihard</i>	7 P Perpetua	7 Č Saturnin	7 S Gizela	7 T Robert
8 P Severin	8 P Hieronim E.	8 T Janez od B.	8 P Valter	8 N 6. vel., <i>Viktor</i>	8 S Medard
9 S Julijan	9 T Apolonija	9 S Frančiška R.	9 S Valtruda	9 P Pahomij	9 Č Primož
10 N Jezusov krst	10 S Sholastika	10 Č 40 mučencev	10 N Bela n.	10 T Antonin	10 P Jezusovo Sreč.
11 P Pavlin Oglej	11 Č Lurška MB	11 P Sofronij	11 P Stanislav	11 S Žiga	11 S Marijino Sreč.
12 T Tatjana	12 P Evalija	12 S Doroteja	12 T Lazar Trž.	12 Č Vnebohod	12 N 11. navadna
13 S Veronika Mil.	13 S Jordan	13 N 4. postna	13 S Hermenegild	13 P Servacij	13 P Anton Pad.
14 Č Odon iz Nov.	14 N 6. n., <i>Valentin</i>	14 P Matilda, kr.	14 Č Lidvina	14 S Bonifacij	14 T Elizej
15 P Maver	15 P Agapa	15 T Klemen Dvořák	15 P Anastazija	15 N 7. vel., <i>Zofija</i>	15 S Vid
16 S Marcel	16 T Pust	16 S Herbert	16 S Bernardka	16 P Janez Nep.	16 Č Gvido
17 N 2. n., <i>Anton P.</i>	17 S Pepelnica	17 Č Jedrt	17 N 3. v., <i>Rudolf</i>	17 T Jošt	17 P Adolf
18 P Suzana	18 Č Flavijan	18 P Edvard, m.	18 P Elevterij	18 S Erik	18 S Marcel
19 T Knut	19 P Konrad	19 S Jožef	19 T Leon, p.	19 Č Peter Celestin	19 N 12. n., <i>Romana</i>
20 S Boštjan	20 S Sadot	20 N 5. postna	20 S Hilda	20 P Bernardin	20 P Silverij
21 Č Neža	21 N 1. postna	21 P Nikolaj F.	21 Č Anzelm	21 S Valens	21 T Alojz
22 P Vincenc	22 P Marjeta K.	22 T Lea	22 P Leonid	22 N Binkošti	22 S Ahac
23 S Ildefonz	23 T Dositaj	23 S Viktorijan	23 S Jurij	23 P Željko	23 Č Zeno
24 N 3. n., <i>Franc Sal.</i>	24 S Sergej	24 Č Dioniz in tov.	24 N 4. vel., <i>Fidel</i>	24 T Marija Pomočn.	24 P Janez Krstnik
25 P Pavlova spr.	25 Č Taras	25 P Oznanjenje	25 P Marko	25 S Beda Čast.	25 S Vljem, op.
26 T Timotej, Tit	26 P Matilda	26 S Evgenija	26 T Pashazij	26 Č Filip Neri	26 N 13. nav., <i>Vigilija</i>
27 S Angela Mer.	27 S Gabrijel ŽMB	27 N Cvetna	27 S Ustan, OF	27 P Avgustin Cant.	27 P Ladislav
28 Č Tomaž Akv.	28 N 2. postna	28 P Bojan	28 Č Vital	28 S German	28 T Irenej
29 P Valerij	29 P Osvald	29 T Bertold	29 P Katarina S.	29 N Sv. Trojica	29 S Peter, Pavel
30 S Martina		30 S Amadej	30 S Pij V.	30 P Ferdinand	30 Č Prvi mučenci
31 N 4. n., <i>Janez Bos.</i>		31 Č Vel. četrtek		31 T Mar. Obisk.	

Julij	Avgust	September	Oktober	November	December
1 P Estera	1 P Alfonz	1 Č Egidij	1 S Terezija DJ	1 T Vsi sveti	1 Č Natalija
2 S Oton Bamb.	2 T Evzebij	2 P Kastor	2 N Roznovenska	2 S Verne duše	2 P Bibijana
3 N 14. n., <i>Tomáz</i>	3 S Lidija	3 S Gregor Vel.	3 Č Just	3 Č Just	3 S Frančišek Ks.
4 P Dan borca	4 Č Janez Vianney	4 N Angelska	4 T Frančišek As.	4 P Karel	4 N 2. adventna
5 T Ciril, Metod	5 P Marija Snežna	5 P Lovrenc Giust.	5 S Marcel	5 S Zaharija	5 P Saba
6 S Bogomila	6 S Jezus. spremen.	6 T Petronij	6 Č Bruno	6 N Zahvalna	6 T Miklavž
7 Č Izaija	7 N 19. n., <i>Kajetan</i>	7 S Regina	7 P Marija rožnov.	7 P Engelbert	7 S Ambrož
8 P Kilijan	8 P Dominik	8 Č Mali šmaren	8 S Pelagija	8 T Bogomir	8 Č Brezmadežna
9 S Veronika G.	9 T Jaroslav	9 P Peter Klaver	9 N 28. n., <i>Dioniz</i>	9 S Božidar	9 P Valerija
10 N 15. n., <i>Amalija</i>	10 S Lovrenc, m.	10 S Otokar	10 P Hugolin	10 Č Leon Vel.	10 S Melkijad
11 P Olga	11 Č Klara	11 N 24. nav., <i>Erna</i>	11 T Emilijan	11 P Martin	11 N 3. adventna
12 T Mohor, Fort.	12 P Inocenc IX.	12 P Gvido	12 S Maksimilijan	12 S Jozafat	12 P Ivana Šant.
13 S Henrik	13 S Radegunda	13 T Jan, Zlatoust	13 Č Edvard, kr.	13 N 33. n., <i>Stanko</i>	13 T Lucija
14 Č Kamil	14 N 20. n., <i>M. Kolbe</i>	14 S Pov. sv. Križa	14 P Kalist	14 P Nikolaj Tav.	14 S Dušan
15 P Vladimir	15 P Vel. šmaren	15 Č Zalostna MB	15 S Terezija Vel.	15 T Leopold	15 Č Kristina
16 S Karmelska MB	16 T Rok	16 P Ljudmila	16 N 29. n., <i>Hedvika</i>	16 S Otmar	16 P Albina
17 N 16. nav. <i>Aleš</i>	17 S Hijacint	17 S Lambert	17 P Ignacij Ant.	17 Č Elizabeta	17 S Lazar iz B.
18 P Friderik	18 Č Helena	18 N 25. nav., <i>Irena</i>	18 T Luka	18 P Roman, m.	18 N 4. adventna
19 T Arsen	19 P Boleslav	19 P Januarj	19 S Etbin	19 S Narsej	19 P Favsta
20 S Marjeta Ant.	20 S Bernard	20 T Evstahij	20 Č Vendelin	20 N Kristus Vladar	20 T Eygen
21 Č Danijel	21 N 21. nav., <i>Pij X.</i>	21 S Matej	21 P Uršula	21 P Darovanje DM	21 S Peter Kan.
22 P Dan vstaje	22 P Marija Kraljica	22 Č Mavricij	22 S Kordula	22 T Cecilija	22 Č Demetrij
23 S Brigita Švedska	23 T Roza Lim.	23 P Paternij	23 N Misijonska	23 S Klemen p.	23 P Viktorija
24 N 17. n., <i>Kristina</i>	24 S Jernej	24 S Gerard	24 P Feliks, šk.	24 Č Krizogon	24 S Adam, Eva
25 P Jakob st.	25 Č Ludvik	25 N 26. n., <i>Avrelija</i>	25 T Krizant, Darija	25 P Katarina Al.	25 N Božič.
26 T Ana, Joahim	26 P Rufin	26 P Kozma, Dam.	26 S Lucijan	26 S Peter Aleks.	26 P Štefan
27 S Gorazd in tov.	27 S Monika	27 T Vincenc Pav.	27 Č Sabina	27 N 1. adventna	27 T Janez Evang.
28 Č Viktor	28 N 22. n., <i>Avguštin</i>	28 S Vencoslav	28 P Simon, Juda	28 P Eberhard	28 S Nedolžni otr.
29 P Marta	29 P Mučen. Jan. Kr.	29 Č Mihael	29 S Narcis	29 T Dan republ.	29 Č David
30 S Peter Krizolog	30 T Feliks, muč.	30 P Hieronim	30 N Zegnanjska	30 S Andrej	30 P Sv. Družina
31 N 18. nav., <i>Ignacij</i>	31 S Rajmund Nonat		31 P Volbenk		31 S Silvester

Modernizem, postmodernizem: etično vprašanje?

Razmišljanja o moralnih vrednotah v delu Jožeta Plečnika

V vseh časih so živeli umetniki, ki so jih premalo cenili, in to enostavno zaradi tega, ker v svojih delih niso poudarjali motivov, ki so jih uporabljale prevladujoče težnje tiste dobe in tako niso povezani z zgodovino svojega časa. Zaradi tega tudi obstajajo tipi arhitekture in arhitekti, ki so bili dolga leta v pozabi. Eden takih, čigar delo je bilo sedaj ponovno odkrito, je Jože Plečnik, slovenski arhitekt, morda najbolj nadarjen učenec Otta Wagnerja. Nič pa ni dalo slutiti, da bi lahko prišlo do te pozabe, saj je Plečnik ustvaril dve zgradbi, ki bi morali veljati kot glavni mojstrovini »modernističnega« gibanja: Zacherlova hiša na Dunaju, zasnovana in zgrajena med leti 1903–06, ter Narodno univerzitetno knjižnico v Ljubljani, zgrajena med leti 1928–30. Če k temu dodamo še veliko delo preoblikovanja Praškega gradu z ureditvijo okoliških dvorišč in vrtov, kar je primer popolne integracije nove arhitekture v že obstoječo zgodovinsko strukturo, začeto l. 1921 in končano l. 1937, bomo celo ugotovili, da dunajska šola, čeprav še tako modernistično renomirana, še nikoli prej ni tako daleč prignala funkcije moderne arhitekture: taka integracija daje wagnerjanski šoli do tedaj neznan dimenzijo, vzoren katalog fines in bogastvo inventivnosti, kar je že tako ali tako obilno v dunajski in secesionistični šoli. Še en vidik bi moral Jožetu Plečniku dati mesto mojstra moderne arhitekture, in sicer je to verjetno njegovo pedagoško delo, najprej na Šoli dekorativnih umetnosti v Pragi od leta 1911–20, na Fakulteti za arhitekturo v svojem rojstnem mestu v Ljubljani, in sicer od l. 1918 do svoje smrti 1957, ko je oblikoval celo generacijo arhitektov. Vpeljal jih je v specifično narodni okvir, išoč nekó koherentno in ljudsko govoro, hkrati pa obdržal modernistične, secesionistične in klasicistične poteze. In še zadnja postavka, ki bi morala prispevati k pomembnosti njegovega dela: njegov pristop k načrtovanju, način, kako ponuditi branje nekega mesta z natančnimi posegi na strateških mestih; tako je namestil vrsto specifično svojih znamenj v urbanem načrtu, ki je

v svoji zvrsti nekaj enkratnega. Tak način zaznamovanja mesta Ljubljane z orientacijskimi simboli, da bi ji tako dal njeno zgodovinsko identiteto, je sad posebne vrste analize, ki je šele precej pozneje, v 60-ih letih, postala predmet zanimanja in aktualna, in to zahvaljujoč Kewinu Lynchu in potem Robertu Venturiju: simbolična predstavitev aritekture neke dežele. Za Venturija so to vzhodne obale ZDA, za Plečnika pa Slovenija. Če hočemo pojasniti Plečnikovo odsotnost v zgodovini moderne arhitekture, je predvsem potrebno upoštevati razloge, ki so v zvezi z načinom modernističnega mišljenja: pomanjkanje mednarodnosti njegove govornice v korist regionalne koncepcije, ki je geografsko jasno omejena: zbir simboličnih, specifično lokalnih elementov, kar poudarja socialno in psihološko dimenzijo arhitekture, česar pa racionalistični in neopozitivistični predstavniki, ki so delali zgodovino arhitekture v zadnjih 30 letih, ne cenijo preveč. Ker je spekulativno prevladalo nad socialnim, je antimaterialistična in hkrati v temelju globoka religiozna etika Plečnika obvarovala vsake razprave o modernosti v arhitekturi.

Prav ta zadnji vidik bo zdaj v središču našega zanimanja, kajti spoznavanje Plečnikovega dela in njegove metodologije ni možno drugače, kot z etičnim pristopom, tistim, ki Plečnika spodbuja k delu, da se izraža pač glede na cilj, ki si ga je zadal v arhitekturi in ki je bil predvsem moralne narave.

Če je že po eni strani res, da moramo Plečnikovo vrnitev na arhitekturno sceno pripisati razprtjam v »modernističnem gibanju« in posledicam pojava »post-modernističnega gibanja«, pa to še vedno ni dovolj, da bi pojasnili ponovno zanimanje kritike, ki je bila do pred nekaj leti naravnana le na racionalistična načela, ki so narekovala kriterije za takoimenovano »modernistično« arhitekturo. Paradoksalno je, da je etični vidik tisti, ki je najbolj vplival na to, da je kritika Plečnika ponovno odkrila: njegovo prizadevanje za arhitekturo, kjer bo socialni program postal instrument emancipacije. Če v osnovi obstaja soglasje glede cilja, ki naj ga ima arhitektura, pa vlada glede metode, rezultata in instrumentalizacije, kakor tudi glede institucionalne uporabe ustreznih politike, popolno nesoglasje.

Natančneje: Plečnik v uporabi novih tehnologij ni nikoli videl poti, po kateri bi razrešili kakšenkoli problem. Zato je svoji arhitekturi vedno znal prilagoditi moderno, enostavno in razumljivo zgradbo s prefinjeno eleganco, ob tem pa je zaradi etičnih in praktičnih razlogov hkrati težil k

integraciji rokodelstva kraja, kjer je ustvarjal, ter mešal tradicionalne sisteme z modernimi železobetonskimi tehnikami. Pri gradnji cerkve sv. Duha na Dunaju l. 1910 je na primer uporabljal nek nov sistem dvojnih prečnih nosilcev s kasetami iz železobetona v stropu, v razponom skoraj 30 m brez vmesne podpore (do tedaj skoraj neznan praksa, ki je pritegnila pozornost velikih izvajalcev železobetona), ne da bi pri tem hotel prevladati konstrukcijskega sistema, saj se ni pomišljal dodati vrste okrasnih prvin, da bi cerkvi vdihnil tisto intimnost, ki je zbranosti nujno potrebna. Ves Plečnikov modernizem ugotavljamo v načrtu nosilnih sistemov Zacherlove hiše na Dunaju (1903), ki jasno izkazuje koncepcijo na osnovi kvadratnega rastra, kjer so na križišču osi nameščeni kvadratni stebri, ki ta sistem materializirajo, da tako postane opazen. Ni naključje, da je Adolf Loos izkazal Plečniku v »Besedah v prazno« veliko spoštovanje, ko ga je imenoval umetnika »purista«. Fasada iste hiše s svojo granitno oblogo, v katero so vnešene odprtine, prav tako dokazuje veliko modernost in postavlja vprašanje, ali ni bil morda Plečnik sam tisti, ki je vplival na Otta Wagnerja v zvezi z načinom obdelovanja kamnitih oblog, saj se tak način obdelovanja fasad pri Wagnerju prvič pojavi šele l. 1904 pri cerkvi Steinhof. Kasneje je Plečnik uporabljal serijske montažne sisteme za standardne elemente, prefinjenost izvedbe in skrbnosti, s katero se je lotil detajlov ter modernih materialov, pa kaže, kako se je znal približati velikim mojstrom moderne arhitekture. Njegova hkrati stroga, harmonična in topla arhitektura mu zagotavlja posebno mesto v 10-ih letih in postavlja njegovo delo nekam med racionalno strogost in bujno okrasnost dunajskega secesionizma. Svojo avantgardnost je dokazal tudi na področju notranje opreme, posebej v salonu dr. Pehama na Dunaju l. 1905, ko je z namenom, da omogoči dominacijo geometričnih matric, sprostil oblike. Vzporedno s temi deli najdemo projekte, ki se navdihujejo iz regionalne – to je češke in slovenske – tradicije. Zdi se, da je Plečnik vedno kombiniral različne kulturne tipe, te pa jih je zлил v neko osebno interpretacijo, ki se prelije od modernega h klasicističnemu. Nekje pa se Plečnik v večini svojih del noče istovetiti z »modernističnim gibanjem« – to je v svoji viziji vloge, ki jo igrata konstrukcija in tehnika v arhitekturi. Če ju že uporablja z natančno določenimi nameni, pa ne bo nikoli poudarjal konstrukcijskih sistemov zato, ker bi na primer rad poudaril nek raster. Material oblikuje svobodno, včasih kot arhitekt, včasih kot kipar in posveča vso

pozornost izraznosti, ki po njegovem ne izhaja iz racionalne aplikacije konstrukcijskih sistemov. Nobene važnosti ne daje vlogi znanosti, niti vlogi znanstvene metode v razvoju konstrukcije ter gradbene tehnike. Plečnik se ni nikdar pridružil tisti koncepciji sveta, po kateri bi lahko tehnika in produkcijske metode razrešile najbolj pereče probleme družbe, ki potrebuje arhitektonski prostor. Nobenega istovetenja torej s kakim radikalnim procesom preoblikovanja, ki bi temeljil na nekem intelektualnem modelu bodoče družbe, ki bi ji bila avantgarda gibalno. Njegov odnos s svetom industrijske proizvodnje je prečiščen z vizijo obrtniškega dela. Glede tega je imel prej morrisovsko stališče, pri katerem so sposobnosti kultiviranja očesa tesno povezane z ročnimi. Sicer je pa tako kot William Morris svoje poučevanje usmeril v dejavnost, ki se globalno dotika umetnostnih področij, kjer je dekorativno veljalo kot glavna funkcija, združena z užitkom pri izdelovanju predmetov kot užitkom v delu samem. Tudi to je komponenta socialne angažiranosti pri »delanju umetnosti« in njene uporabnosti, kar zblizuje oba moža.

Prav gotovo pa je Plečnik v opoziciji z modernističnim gibanjem, ko skuša to gibanje odpraviti zgodovinsko dimenzijo, pomnjenje in tradicijo, in jo nadomestiti z načelom »novega kot absolutne vrednosti«. Nasprotno pa obstaja enotnost vizije, ne metode, s pomočjo katere se arhitekturo poveže z nekim kolektivnim pomenom, uporablja joč v ta namen simbolične vidike arhitekturnih znamenj. Čeprav je govornica tako imenovane »moderne arhitekture« drugačna od Plečnikove, je moralni vidik poslanstva v arhitekturi tisto, kar ju združuje. Če osnovni modernizem temelji na revolucionarnosti, pa išče Plečnik smisel svojega poslanstva v religiji in v zavzemanju za osvobodilni boj slovenskih manjšin. Toda za Plečnika je usoda bolj v rokah neke sile, močnejše od ljudi, kot v združujoči enotnosti, za katero se borijo avantgarde 20. stoletja. Ohrabren z živahnim političnim razvojem po razpadu avstro-ogerskega cesarstva, pridruži socialnemu čutu še patriotskega. V nasprotju z modernističnim gibanjem, ki hoče presegati razdeljenost po narodnostih in se usmerja v univerzalnost duha enotnosti, pa išče Plečnik razmejitev kultur in natančno določenih etničnih skupin, kot so to na začetku 20-ih let v arhitekturi delali Pavel Janak, Josef Gočár in Otakar Novotny na Češkem, Dušan Jurkovič na Slovaškem ter Techner na Madžarskem. Kar te arhitekto združuje, je kultura, ki se je osvobodila anglo-saksonskega vpliva in se naslonila na bolj

»mediteranskega« duha; vsak pa je iz tega potegnil različne interpretacije, ki se pridružijo ljudskim motivom tistih dežel, ki jih želijo ponovno oživit. Vse Plečnikovo delo je brez stilnih sledov avantgardnih modernističnih modelov, kot so to kubizem, neoplasticizem ali konstruktivizem, futurizem ali ekspresionizem. Prav tako ni nikjer sledu o dadaizmu. Bolj ko se oddaljujejo dunajska leta, manj se v njegovih delih pojavljajo sledovi »modernistične« preteklosti, bolj pa prihaja do izraza arhitektura, napravljena iz eklektične montaže klasicističnih elementov, pomešanih z znamenji ljudske kulture, interpretirane in elegantno vzdignjene na raven visoke kulture, ki nam predstavlja neko vrsto presenetljivega »svoobodnega klasicizma«, univerzalne slovnice, ki jo razume široka publika.

Postmodernistična kritika pa si je Plečnika privoila kot svojega predhodnika. Če iz zgodovinskih razlogov – saj je Plečnik umrl skoraj 20 let pred definiranjem postmodernističnega gibanja v arhitekturi – ni mogoče postaviti slovenskega mojstra v to gibanje, pa je lahko najti paralele pri namenih in stilističnih elementih. Toda v resnici njegovo delo in njegovi nameni kažejo, da ni niti pred-postmodernist, niti modernist. Pri njem se hkrati pojavljajo najrazličnejši vidiki, ki tvorijo osebnost, ki jo je težko uvrstiti v velike arhitekturne smeri. Danes je zanimivo to, ko se izkaže, da sta prav njegov osebni pristop in njegova individualna interpretacija tisto, kar dela njegovo delo zanimivo.

Njegov glavni namen je bil, prilagoditi arhitekturo kakor tudi likovno umetnost na splošno, neki etični zasnovi sveta, uporabljajoč izredno raznolik besednjak s pluralistično težnjo. Stil je zanj umetnost iskanja načina, kako posredovati neko vsebino s kar najbolj primernimi oblikami. V nameri, da se doseže neko simbolično dimenzijo, je potrebnih večje število istovetnostnih prvin. Tu pa daje Plečnik prednost bogastvu pred jasnostjo. Ne obotavlja se dodajati svoji arhitekturi take okrasne prvine, ki posredujejo govorico na različnih sprejemnih nivojih, uporabljal pa je hierarhijo prvin, izhajajoč iz rešitev, ki jih je ponudila modernistična šola ali pa so bile to tendence postmodernističnega tipa. S prvinami, »spojenimi« s konstruktivnimi strukturami, je utemeljil arhitekturo z lestvico znamenj in simbolov, ki lahko tvorijo včasih klasicistično, včasih regionalno tvorbo ali pa celo obe hkrati. Delal je torej s sistemom vrednost na različnih pomembnih ravneh. Vendar pa nikoli ne skriva sistemov oblog na nosilni konstrukciji, da bi uveljavil rustikalne

ponaredke ali pseudonosilne elemente (kakor to prakticirajo arhitekti postmodernistične smeri), če ne ustrezajo neki konstrukcijsko določeni funkciji. Iz nosilnega elementa Plečnik hkrati napravi tudi okrasnega – nosilni steber bo, na primer, rebrast – vendar pusti konstrukcijski sistem očiten. Pogosto je bogastvo prvin tisto, kar tako razlikuje racionalno Plečnikovo konstrukcijo od modernističnega minimalističnega strukturalizma. Z bogastvom doda okrasno dimenzijo, ki ni neka dodatna prilagoditev, ampak izrazna kombinacija, ki izhaja iz drugačne ustvarjalne logike. Ta efekt pride do izraza, ko na primer en tram nosilnega prečnika nad vhodnimi vrati postane prvina, kombinirana med nadvratnim okrasom in portalom, kar močno zaznamuje funkcijo »vhoda« v stavbo z vnašanjem številnih sekundarnih elementov, ki tvorijo koherentno celoto različnih funkcij, ki določajo Plečnikov besednjak.

V skrbi, da bi napravil arhitekturo »uslužno«, se Plečnik pridruži postmodernistični želji, da se upošteva potrebe porabnikov, kar je nujnost, ki jo razume, kot prizadeto sodelovanje, kjer vsak najde sebe. Ta demokratična formula pa ostaja brez dejanskega sodelovanja, toda vsekakor upošteva prvine, pomembne za dobro počutje stanovalcev, in sicer preko arhitekture kot nosilca asociativnih simbolov – »sodelovalna« praksa, ki ima častno mesto tudi v postmodernistični arhitekturi. Za to pa Plečnik uporablja govorico, izpeljano iz klasične arhitekture, ki je dopolnjena s prvinami tradicije, da se poudari regionalna etnična identiteta. Ideja demokratizacije je v popolnem nasprotju s »standardom«, ki ga iz istih razlogov uporabljajo funkcionalistični arhitekti iz 20-ih let, ki so verjeli, da je možno izravnati socialne razlike, tako da napravijo vrsto visoko kvalitetnih ponudb tako proletariatu, kot visoki buržoaziji. Danes dobro vemo, da so bile to utopične sanje neke elitistične naravnosti. Drug skupni koncept s postmodernistično težnjo je postavljanje mostov med potrebe in ustvarjanje z izražanjem tradicije. S stebri, pilastri, stebriščinimi vhodi in okraski se skuša v tradiciji negovati pomnjenje. Uporaba takega kodeksa, ki ga poznata tako ustvarjalec kot tudi porabnik, omogoča povezavo s preteklostjo. Skupna formula je v tem, da se uporabi tak postopek povezave med tistim, kar na eni strani arhitekt, na drugi pa kontemplator, sprejmeta kot osebne izkušnje v povezavi z njuno skupno zgodovino, ki jo arhitektura ponovno posreduje s specifičnimi znaki. Skupni element povezave je najprej klasični jezik, potem pa so tu znamenja, vzeta iz regional-

nega kodeksa, ki poudarjajo krajevni značaj in s tem korenine njegovih prebivalcev. Tako lahko prihaja do istovetnosti ustvarjalnih namenov s pričakovanji porabnikov.

Kot pri postmodernistih, je tudi Plečnikova arhitektura zgovorna: služi najprej komunikaciji. S kar največ stimulacijami, z močnimi izraznimi poudarki je ustvarjeno komunikativno in bogato vidno okolje. Zaradi tega pa ni mogoče delati in enostavnih tipoloških in morfoloških rastrov in obenem hoteti imeti medsebojno zamenljive situacije. Pri Plečniku zato nobeno delo ni podobno kakemu drugemu, kar je znak iskajočega ustvarjanja, ki potrjuje identiteto kraja, tesno povezanega z lokalnimi tradicijami, s posebnimi skupinami ljudi, ki tu živijo; poudarek pa je tu dan na razločevanje s pomočjo ikonografskega znamenja, in ne na enotnost ali na nekaj, kar bi spominjalo na splošno in abstraktno tipologijo.

Postmodernizem se je dvignil proti »moralnim lekcijam« in zagovarjal nek svoboden, skoraj libertinski odnos do kompozicije, kjer prevladuje igra arhitektovega osebnega zadovoljstva. Nasprotno pa Plečnik iz morale črpa kriterije, po katerih ustvarja svojo arhitekturo in po katerih jo je tudi treba razumeti. To razumevanje je več kot samo enostavna semiološka analiza, je bolj preroška namera, da bi se doseglo tako družbeno vedenje, ki bi ga diktiralo način razumevanja sveta, ki ga delo le deloma posreduje. Tu se Plečnik razlikuje od tistega postmodernističnega gibanja, ki teži k »spektakularni komercialnosti«, kjer oblike in simboli, pogosto vsebinsko prazni, nimajo nikakršne zveze s kakim filozofskim stališčem, ki išče simbolizacijo vsebine s pomočjo formalnega izražanja.

V nekem smislu torej ostaja Plečnik modernist, kajti vedno je bila njegovo stališče ideja možnega napredka v povezavi z znanjem. Toda s tem ko napredek podredi avtoriteti neke višje sile, to je religiozne, ki bi jo znanost morala preko modernizma izločiti, je Plečnik tudi »predmodernist«, skoraj gotski ali baročen.

Dandanes pa razumevanje Plečnikovega dela končno ni v tem, da bi morali ugotoviti, ali je bil predhodnik postmodernizma in ali je njegova povezanost z modernističnim gibanjem prevladovala v njegovem umevanju arhitekture. Kdor hoče razložiti njegovo delo, mora iskati motive v »gonilnih silah«, ki so ga privedle do določenega načina pristopa k arhitekturi.

Prvi motiv: s pomočjo arhitekture **zgraditi »boljši svet«**. Tema, ki jo vedno znova srečujemo v Plečnikovih citatih. Etika je motiv za izvedbo.

Arhitektura je sredstvo, ki to poslanstvo posreduje. Ko Plečnik govori o tem »boljšem svetu«, poveže moralno in materialno, kjer beseda »boljši« upošteva visoko kakovostno arhitekturo. Če je lahko arhitektura nositeljica vidne harmonije, gre še vedno za »notranjo« harmonijo, za duhovno moč, črpano iz katoliške vere. On trdi, da lahko le »neoporečen« arhitekt napravi »popolno« arhitekturo, kjer se duhovnost materializira v »čistosti« izraza, ki ga mora posredovati delo. Zaradi tega se je vedno skušal kar najbolj približati vzornemu vedenju, ki omogoča dostop do takega nivoja duhovnosti. Zato je na primer zavračal vsak honorar izven plače univerzitetnega profesorja in je za Cerkev delal brezplačno – kar tudi pojasnjuje število naročil in njegovih posegov na področju sakralne umetnosti. V svoji asketski naravnosti se je obdal le z minimumom predmetov, nosilcev simbolov, to je odnosov med »njegovim« svetom, božanstvenostjo in njim samim. Njegova hiša v Ljubljani je v tem pogledu izredno pomembna priča. Uporaba motivov, vzeti iz narave, hieroglifov, ki simbolizirajo božanstvenost, oziroma iskanje čistega v lepoti klasičnega, poudarjajo tisto mistično iskanje odnosa med človekom in božanstvenostjo, ki se izraža z lepoto, ki je najvišja stopnja čistosti. Hotenje »biti človeški« je bilo pri Plečniku naravnost, ki izvira hkrati iz religioznosti, ki mu je bila v družini vtisnjena že od otroštva, in iz njegove socialne izkušnje pri stiku z najmanj privilegiranimi plastmi na Dunaju. Plečnik je uporabljal cerkev, da bi razodel »krščanski socializem«, kot je to imenoval, neko kombinacijo socialnih in krščanske etike: Cerkev bi morala biti kraj, kjer se srečuje občestvo, kar tudi pojasnjuje, zakaj je njegovo sakralno delo umirjeno, na obrednih predmetih bogato s simboli ter z ljudsko ikonografijo.

Še en moralni vidik njegovega dela: povečevanje rokodelstva, kajti ročno delo obrtnika, zvestega arhitektovega spremljevalca, nudi ogromno osebnega zadovoljstva. »Rokodelsko-obrtniška« kvaliteta je del kvalitete Plečnikovega dela, ki rokodelce združi z nekim skupnim delom.

Drugi motiv: **služiti slovenski manjšini**. Za Plečnika je bila arhitektura instrument istovetnosti. To svoje orodje je uporabljal, da bi podprl potrjevanje slovenskega naroda, ki si je hotel pridobiti kulturno neodvisnost od avstro-germanske dominacije. Proti tej se je Plečnik oborožil z novim ovrednotenjem pojma arhitektura, ki naj geografsko zaznamuje kulturno razliko za določitev etnografskih meja življenjskega prostora, pre-

predenega s poživljajočimi znamenji, prav takimi, ki spodbujajo narodnostno naravnost, ki je bila v deželah slovanskega porekla po razpadu avstro-ogrškega imperija močno zaželen. Glede tega se je Plečnik popolnoma strinjal s prvim češkim predsednikom Masarykom, ki mu je zapupal narodnostno izredno pomembno delo: preoblikovanje Praškega gradu, prestižnega objekta in simbola boja za narodno osvoboditev. Plečnik je tu uporabil vse svoje znanje za izvedbo bogate in raznolike govornice, kjer se simboli ljudske tradicije prefinjeno združujejo z obstoječo arhitekturo. Tehnika te integracije temelji na uporabi tamkajšnjih materialov, etnoloških znakov, alegoričnih likov ali predstavitev lokalnih slovanskih legend.

Plečnik je znal ponesti nacionalni dekor na raven visoke kulture, ki pa prav nič ne izbrše svojega izvora. Tak način povzdigovanja ljudske umetnosti je lahko dosegel visoko kvaliteto zahvaljujoč tako rafinirani obrtniški ravni, kot jo je imela dunajska secesionistična šola. Plečnik je svojo lokalno identiteto izjasnil proti koncu 10-ih let, in sicer naj bi bilo njegovo poreklo Kras (hribovita predalpska pokrajina med Trstom in Ljubljano), kjer da ima svoje korenine in od koder je jemal motive, ki jih srečujemo v njegovih delih. Na primer: uporaba žive skale, mešanica zidanja s kamnom in opeko, delo z izklesanim kamnom, motivi v obliki sedeža, motivi v obliki dimnikov, simboli, ki označujejo nadpražnik pri vhodih v stavbe; pa še plitvi reliefi, izklesani na vidnih prečnih nosilcih, okrasne vdelahe v ometu, kar je vrsta zgratitov in zidnih frizov hkrati.

Tretji motiv: uporaba **klasične tradicije**. Plečnikov odnos do umetnosti in do klasičnih stikov je tipično mediteranski. Nasproti anglo-saksonskemu neoklasicizmu ima raje grško in rimsko umetnost, še posebej pa etruščansko umetnost, katere repertoar pozna v detajle. Osvobodil se je vsakega dogmatičnega kanona in začel raziskovati v eksperimentiranju in snovanju variacij na temo klasične mediteranske arhitekture. Njegova zamisel je bila v tem, da bi klasični repertoar uporabil svobodno, z zelo osebnimi vstavki. Jasno je pokazal, da je klasična govornica lahko nedokončana težnja, ki se lahko svobodno obnavlja – kar smo v 50-ih letih videli v Italiji pri smereh neo-liberty in neo-barok.

Plečnikov boj proti »modernemu« je v tem, da je hotel zagotoviti dostop do arhitekturne govornice uporabnikom, še bolj pa gledalcem, in sicer z asimilacijo prefinjenega kodeksa, ki omogoča istovetenje. Menil je, da avantgardisti podirajo

mostove med seboj in ljudskimi množicami, medtem ko je potrebno začrtati drugačno pot, če naj se volja do patriotizma in demokracije bolje izrazi. Že leta 1902 je Plečnik zapisal: »Kot pajek stremim za tem, da bi eno nit pripel na tradicijo in iz nje stkal svoje lastno platno.« Ta pa sestoji iz elementov, ki izhajajo iz vseh tendenc njegove dobe. To je dobra definicija zelo individualnega dela velikodušnega samotarja, ki ga je zaznamovala mešanica patriotskih, aristokratskih čustev. Vedno na voljo tistim, ki so ga prosili uslug: predvsem politične oblasti ter institucije in predstavniki katoliške duhovščine. Danes je od arhitekture težko zahtevati neko etično poslanstvo, in sicer zaradi sprememb, do katerih je v zadnjih desetletjih prišlo pri vlogi arhitekture v družbi. Plečnik je še lahko računal na istovetnost okusov in ciljev. V svojem delu je realiziral neko razumevanje sveta, ki je danes težko dostopno, ker so se razvili tako predmeti, kot vsebine. S pomanjkanjem pripravljenosti za emancipacijsko univerzalnost je v arhitekturi izginila tudi zamisel o napredku v moralnem smislu. Brez tega etičnega poslanstva pa se je pojmovanje arhitekture vrnilo na probleme adaptacij, tehnoloških in stilematičnih, kar je značilno za današnjo postmodernistično arhitekturo. Ostala pa nam je osebnost, ki je znala ostati zvesta svojim opredelitvam in ki je, ne da bi delala kompromise, znala določiti svoj stil iz čisto osebne vizije vrednot, ki jim je posvetila svoje delo. Odsotnost etičnega programa povzroči, da je sporočilo arhitekture netehtno in površno. Zaradi tega bi moralo Plečnikovo sporočilo obdržati vso svojo aktualnost in pomembnost.

Francois Burkhardt
Prevedel: Peter Vrabc

Srečanje s Plečnikom

Gostilna Pod skalco, danes vsaj na zunaj zapuščena, je bila nekdanji pravi kulturni hram. Izredno fina in kulturna lastnica, prava gospa, je s svojo očarljivostjo dajala gostilnici poseben čar, za goste nič manj privlačna je bila stara Agica, poosebljena dobroti. Ker ni bila poročena, je imela vedno odprto srce, predvsem za študente-izgnance, ki so stanovali v JAD-u. Tudi jaz zlepa ne bom pozabil te dobre mamice. Bilo je leto 1944, z bodočo žico obdana Ljubljana, ko v njej nismo dobili drugega, kot kar nam je pripadalo na karte. Bližal se je božič. Na zadnjo adventno nedeljo sem se mudil Pod skalco. Ko sem odhajal, me je med vrati ustavila Agica, se ozrla okoli sebe in mi tiho zaupala: »Za sveti večer bomo imeli stiške klobase, seveda samo za svoje stalne goste. Prinesite zvečer aktovko, jo položite na tole mizo in jaz vam bom pripravila. Pa pollitrsko steklenico priložite, dobili smo nekaj litrov rebule.« Hvala vam, Agica, tako ste mi v tistih strašnih letih vojnih grozot in pomanjkanja pričarali čudovite božične praznike! Nikoli vas ne bom pozabil.

Ta skromna gostilnica pa je slovela po tem, ker so se tu shajali naši odlični slovenski kulturniki. Ob dolgi mizi, ki je bila stalno rezervirana, so se ob večerih zbirali: Plečnik, Finžgar, Ramovš, Nahtigal, Kos, Sovre, Stele, oba Kotnika, Golia, Koblar... Ob pogledu na nepozabnega profesorja Kosa in Sovreta so spomini uhajali nazaj na poljansko gimnazijo. Namah so oživeli vsi sončni pa tudi težki trenutki. Profesor Sovre je imel še takrat kroglo iz prve svetovne vojne v glavi. Kadar je bilo moreče vreme, je bil neznošen. Vsi smo buljili v tla, ko je vstopil v razred, in z grozo v duši pričakovali, kdaj bo zagrmelo. Spustil se je med klopi in v prvih minutah izprašal ves razred. Najprej besede, nato slovnico, nazadnje še prevajanje. Bil je bela vrana, kdor ni dobil cveka, pa ne enega, vsak po tri. Bilo je pravo „mesarsko klanje“... Pa je posijalo sonce, profesor je nasmejan vstopil med nas, se postavil na oder in se nalahno pozibaval. Kot bi se hotel opravičiti, je začel: »Veste, profesor je kakor nebeški Oče; če si še tako grešil, čim se pokesaš, je vse odpuščeno. Tudi pri meni je tako, z enim pozitivnim odgovorom so vsi cveki izbrisani, ni jih več!« Ob svojih težavah je bil trd, neizprosen, sicer pa dober kot

kruhek. Ko smo ga nekoč vprašali, zakaj ni doktoriral ob tolikem znanju, se je ponosno odrezal: »Kdo pa bi naj mene izpraševal?!« – Bil je velik Slovenec. Pod JNS-sarskim režimom je bil predstavljen na jug. Tu je nastal tudi njegov čudoviti prevod sv. Avguština »Izpovedi«. »Tako sem zagodel JNS režimu«, se je večkrat pohvalil.

Tudi zgodovinarja Milka Kosa se rad spominjam. Bilo je v letu 1935, ko so propagirali nekočo jugoslovanščino. Tudi takrat so poskušali z 'jedri'. Zlasti sokoli so se vnmali zanje. Tudi naš profesor slovenščine, navdušen sokol, je bil zagovornik takratnih 'jeder' in je vzel na muho vse, ki smo se temu protivili, prizanašal pa je svojim ljubljenci. Nenehno nam je grozil z maturo. Mi smo se zagrizli in se za maturo dobro pripravili. A vsaka palica ima dva konca. Tik pred našo maturo je JNS režim v Beogradu padel, konfinirani politiki so se vrnili in čez noč je zapihal nov veter. Za ministrskega odposlanca k naši maturi je bil imenovan prof. Milko Kos. Bil je strog, a pravičen. Ocenjeval je samo znanje. Posebno kritičen je bil pri naših odgovorih iz slovenščine in zgodovine. Mnogim, ki so se med letom zanašali na režim, je slaba predla, zlasti pri slovenščini.

Pa se vrnimo k omizju kulturnikov Pod skalco. Počasi so prihajali drug za drugim, sedali na svoja mesta in naročali po dva deci. Med zadnjimi je navadno prihajal visok, v elegantni, črni obleki, s črnim umetniškimi klobukom, s sivo brado mojster Jože Plečnik. Hodil je počasi in premišljeno. Med omizjem je lahko vzvalovalo. »No, to je pa lepo, da ste si tudi vi vzeli čas, gospod profesor!« je navadno prvi segel v roke Finžgar svojemu sosedu iz Trnovega. Plečnik se je ljubeznjivo nasmehnil, z lahnim priklonom vse pozdravil in sedel na svoje mesto. Med kulturniki se je pričelo veselo kramljanje. Vsak je povedal kaj novega. Le Plečnik je molčal, modro opazoval, kadar pa se je oglasil, je sicer veselo omizje navadno utihnilo. Mojster je malo govoril, kar je pa povedal, je bilo kot pribito. Nihče mu ni oporekal... Tu Pod skalco sem se prvič srečal s Plečnikom.

V Jegličevem akademskem domu sem stanoval skupaj s Plečnikovim slušateljem, pozneje z našim uglednim arhitektom Tonetom Bitencem. »Največja zasluga našega profesorja je, da je naučil nas mlade delati. Za lenuhe pri njem ni bilo mesta! Je izredno razgledan, duhovno bogat, pa zahteven, ko gre za znanje slušateljev. Pri vsem tem pa človeški. Nam revnim je tudi gmotno pomagal. Povabil nas je v svojo delovno sobo in nas zaposlil s prerisavanjem načrtov, ki jih

uglednemu in iskanemu mojstru ni manjkalo. Bil je pravi učitelj in velik mecen!« Tako mi je Bitenc večkrat z vso spoštljivostjo govoril o Plečniku.

Pobljže pa sem se spoznal s Plečnikom, ko sva postala prijatelja z njegovim nečakom, profesorjem Karlom Matkovičem. Tedensko sva se videvala pri Plečnikovih v Trnovem, kjer je Matkovič stanoval in skrbel za svojega strica.

Plečnik je bil skromen, tako je bilo tudi njegovo stanovanje. Staro hišo je preuredil v topel dom. Ko si vstopil čez prag, sta te zajela čudovita tišina in mir. Počutil si se kot v svetišču. Nobene navlake nikjer, vse je bilo postavljeno na svoje mesto. Red, ki ne mori, je vladal v vseh koticih enkratnega labirinta. Pravo nasprotje pa je vladalo na vrtu. Zelenje – trajnice, lovor, pušpan, mirta, bršljan . . . so krasile ta naravni park. Tudi kamnov in čudovitih Plečnikovih stebrov ni manjkalo. Sredi vrta pa so se vrstile skrbno urejene gredice z nageljni in drugim cvetjem, kjer so se pasle čebelice iz nečakovega čebelnjaka. Na koncu vrta, prav ob meji, pa so stala mogočna drevesa, ki so s svojo senco v poletni vročini nudila mojstru ohladitev in počitek. Da, Plečnik je ljubil naravo: cvetje in vse, kar skriva v sebi; celo plevel, ki se je bohotno razraščal ob cerkvah, mu je bil drag.

Posebno mu je bila pri srcu slovenska zemlja z zakladi, ki jih hrani: cerkvice, ki krase naše griče, kapelice, znamenja vseh vrst; pač vse, kar je naš človek skozi stoletja gradil s toliko ljubeznijo. Znano je, da je moral vsak kandidat, predno ga je sprejel na svoj oddelek na fakulteti, opraviti sprejemni izpit. Nekoč je naročil kandidatu, naj nariše vaško znamenje. »Tega pa ne bom risal, sem ateist,« je kandidat odklonil nalogo. »Potem vas ne morem sprejeti. . . Vaša stvar je, kakšnega nazora ste, da pa morate poznati zaklade naše zemlje in jih ceniti, to pa spada h kulturi slehernega izobraženca.«

Plečnik pa je znal biti tudi hudomušno duhovit. Ko je Finžgar l. 1944 na birmi revnih otrok v Notre-Damu zagovarjal upravičenost socialnih reform, ga je bogat trgovec pičil: »Čudno, vi, ki domujete v kar razkošni vili, zagovarjate nov red, ki ga partizani hočejo s silo uveljaviti?« Takrat pa se oglasi Plečnik: »Finžgar si je s tinto prigaral hišo, ti pa si s tinto, ki si jo prodajal, obogatel.« Tak je bil Plečnik, neizprosno v borbi za resnico!

Ob svoji 80-letnici je modro svetoval: »Boga pa kar pri miru pustite, če hočete, da bo žegen v deželi!« Vse preveč je bil še živ spomin na nekulturno onečaščenje svetih znamenj po naši zemlji.

»Plečnik ni bil veren. . . sem slišal ne dolgo od

tega. No, odgovor ni bil težak. »Po njih delih jih boste spoznali!« Številni božji hrami: Šiška, Barje, Stranje . . . in neštete bogoslužne posode: kelihi, ciboriji, monštrance so večni dokazi Plečnikove žive vere. Pri svojem ustvarjanju je molil. Značilna za tega velikega moža je njegova večerna molitev:

Ljuba Devica Marija,
pošlji nam božjih angelčkov:
dva k vznožju,
dva k vzglavju,
na vsako stran enega . . .
Ljuba Devica Marija,
odeni ti nas,
obvaruj ti nas pred vselej pričujočo
nevarnostjo vpijoče brezmiselnosti!
Naj v miru počivamo – amen!

Plečnik je najraje zahajal ob večernih urah, ko v cerkvi ni bilo nikogar, k Uršulinkam ali pa k Svetemu Jakobu. Tu se je v temnih koticih srečeval s svojim Stvarnikom.

Plečnik je bil mož dela, pravi garač. Še v starosti si po kosilu ni nikoli privoščil počitka. Bil je kot plug, ki vedno orje in nikoli ne zrjavi. Bil je asket. Nikoli ni posvečal posebne skrbi prehrani. »Nehajte jesti takrat, ko vam jed najboljše diši!« je bilo njegovo življenjsko pravilo. »Mohamed je prav zato zmagal,« se je večkrat pošalil. »Če hočete napredovati, pozabite, kar ste včeraj ustvarili, mislite raje na to, da še niste nič naredili,« je rad modro svetoval svojim slušateljem. Plečnik je bil skromen in ponižen. Bil je kot poln klas, ki se globoko sklanja. »Jaz sem revež! Bo že Bog blagoslovil,« je vedno zaupal.

Težko je biti umetnik malega naroda, ki nima bogate tradicije. Z velikimi težavami sta se borila oba naša največja Slovenca: Prešeren kot Plečnik. Oba sta ustvarjala iz nič. In vendar sta nam zapustila umetnine, ki bodo živele, dokler bo živel naš narod. V njunih delih ni ošabnosti, vse je enkratno, tako preprosto, a vedno lepo! Nad njunimi deli je razlita zlahna suverenost. Kakor pesem so, ki nas bogate in oplajajo!

»Kakršno življenje, takšna smrt,« velja tudi za nesmrtnega Plečnika. Na njegovi delovni mizi je ležal osnutek načrta za cerkev v Kosezah, ki mu ga je zaupal dr. Vilko Fajdiga, ko ga je bolezen privezala na posteljo. Zdravstveno stanje se je hitro slabšalo. Vse noči sta bedela pri stricu nečak Karel in nečakinja Maca. Bil je zelo ubog. Na Silvestrovo ponoči ga Matkovič mazili. Dolge prečute noči so utrjale nečaka in nečakinjo. »Ko

nisem več zmoget, sem proti jutru skočil v sobo, da bi vsaj malo zatisnil oči. Pa nisem dolgo zdržal. Skočil sem nazaj k stricu in previdno odprl vrata sobe, kjer je ležal. Pa kaj zagledam. Stric sedi pri mizi in z vso zagnanostjo riše, kot takrat, ko je bil še zdrav. Hitro se umaknem. Ko se čez čas vrnem, mi pove: »Sedaj pa vem, kaj me je vrglo na posteljo. Nisem in nisem dobil prave ideje, da bi uresničil načrt za Koseze. No, sedaj je delo končano... Le povej dr. Fajdigu, koliko trpljenja sem moral prestati, predno se je porodila prava zamisel. Sedaj je boj končan!« »Potem je legel in kmalu zatem, ko sem ga še obhajal, mirno za vedno zaspal.«

Tako umirajo veliki ljudje.

Položili so ga na mrtvaški oder. Ležal je med cvetjem in njemu tako priljubljenim zelenjem. Med sklenjene roke so mu položili križ in njegov rožni venec, tako kot je sam želel.

Da je Plečnik res velik, mož stoletja, katerega slava je daleč prerasla meje naše ožje domovine, najlepše potrjujejo priprave za njegov pogreb, ki so sledile. Ustvaril je, kot Prešeren nekdanj, dela s trajno vrednostjo, last vsega naroda. Zato ni čudno, da so si ga vsi lastili: verni in neverni. Eni so se sklicevali na njegova sakralna dela: bogoslužne posode, cerkve... in zahtevali cerkven pogreb, drugi pa so navajali Križanke, Univerzitetno knjižnico, Tromostovje... in zahtevali civilni pogreb.

Ker sem bil kot Matkovičev prijatelj dolgoletni obiskovalec pri Plečnikovih, sem namah postal most med obema stranema. Delo ni bilo lahko. Po več sestankih in prepričevanjih je bil izdelan skupen načrt: Plečnik bo zadnji dan ležal v avli na univerzi. Na Žalah se pri katafalku poslove zastopniki oblasti in družbenih ustanov. V cerkvi in na grobu opravi obrede cerkev, nadškof Vovk, kakor je v oporoki zapisal Plečnik sam.

Zanimivo, da je bil prav ob Plečnikovem pogrebu dosežen sporazum glede pogrebov, ki še danes velja.

Le v trpljenju se porajajo velika dela! Možje stoletja jih ustvarjajo, zato so last vsega človeštva! Tak je bil Plečnik!

France Lipičnik

Z obiska na Plečnikovi razstavi v Parizu

V začetku marca so naši časopisi na prvih straneh poročali, da je v Pompidoujevem centru v Parizu odprta razstava Jožeta Plečnika; da sta se slovesne otvoritve udeležila tudi Tina Tomljeta in Matjaž Kmecl, da je glavni komisar razstave direktor tamkajšnjega centra za industrijsko ustvarjanje François Burkhart in da jo je postavil dunajski arhitekt Boris Podrecca. Potem so naše turistične agencije od Maximarketa do Bavarskega dvora organizirale številna potovanja na ogled te razstave.

Na obsežnem trgu pred Pompidoujevim centrom sta se pred obema vhodoma vili dolgi in zajetni vrsti ter pričali o kulturni lakoti Parižanov in turistov (tudi pred drugimi večjimi razstavišči so bile namreč vrste precejšnje). Med čakanjem je bilo moč prešteti obiskovalce: dobrih 500 v vsaki vrsti. Seveda tolikšno zanimanje ni moglo veljati Plečniku, večini dotlej neznanemu. Na visokih drogovih izobešeni veliki plakati so oglašali razstavo »Dunaj – rojstvo nekega stoletja«; tisto, ki je leto prej množice privabljala na Dunaj.

Krepka mlada stražarja sta ob vhodu vsakemu pregledala torbico, saj je bilo takrat že nekaj terorističnih izpadov v zelo obiskanih javnih prostorih. – V veliki avli so nas ostali plakati seznanjali s prireditvami, ki so bile tisti čas v Centru. Med njimi rožnato vijolični, s pročeljem ljubljanske vzajemne zavarovalnice in z napisom: »Jože Plečnik, arhitekt. Razstavo prireja Pompidoujev kulturni center v sodelovanju s Socialistično republiko Slovenijo in z mestom Ljubljano.«

Premične stopnice so množico najprej pripeljale na to razstavo, postavljeno v visokem pritličju. Uvajala jo je lesena balustrada, verni posnetek betonske ograje našega Tromostovja v naravni velikosti; takoj za njo je Gregorčičev spomenik v enaki izvedbi. Levo in desno ob vstopu sta na belih panojih veliki fotografiji središča Ljubljane z rdečimi krogli na mestih, ki jih je Plečnik zgradil ali preoblikoval, in nad prvo napis: »Ljubljana, rojstno mesto Jožeta Plečnika – arhitektov poseg v mesto.«

Os razstave je predstavljal hodnik, kjer so se po sredi na podstavkih vrstili Plečnikovi stoli – originali. Preprosti, dostojanstveni in strogi kot

egipčanski ali srednjeveški, ter elegantni, z mehkim nadihom sodobne secesije. Hkrati je bilo očitno, da je avtor ob snovanju ves čas imel v mislih, kako bodo služili človeku. Nad njimi so visele svetilke, ki jih je mojster načrtoval v glavnem za cerkve; pretežno kovinaste, polne fantazije – vsaka drugačna in presenetljivo zamišljena, pa vse enotne po slogu. Najbolj udarna in občudovana je bila tista, ki jo je napravil za pisatelja Finžgarja in trnovsko cerkev (v obliki templja z levom – čuvajem na strehi). – Vtis je bil, da je ravno svetilom veljala umetnikova posebna ljubezen.

Pravokotno na hodnik so na obeh straneh potekali panoji, obrobjeni z manjšimi obrtnimi predmeti izbrušene lepote in funkcionalnosti (svečniki, posode, zamaški); bistveno so dopolnili estetski učinek hodnika ter ga povezali s stranskimi prostori, ki so nastali s panoji. Na velikih belih ploskvah so bile kronološko prikazane Plečnikove stvaritve v arhitekturi in urbanizmu: idejni ostanki, skice detajlov, načrti in fotografije; ponekod tudi makete. Začelo se je na Dunaju leta 1900, ko je bilo mojstru 22 let, se nadaljevalo v Pragi, nato pa z najobsežnejšim opusom v ožji domovini, kjer se je zaključilo z letom 1956 (tj. eno leto pred smrtjo) s paviljonom za Tita na Brionih. Hiše zasebnikov in njihova notranja oprema, poslovne palače, reprezentančne stavbe, cerkve, spomeniki, parki, mostovi, urbanistične rešitve širših kompleksov, pokopališče, grobovi. Povsod zanosna monumentalnost, stroga čistost, neizčrpna iznajdljivost in funkcionalnost. Ritmi in harmonije v komponiranju, kot bi skladal simfonije. Jasno je bilo, kako je mojster v svojem delu na široko zaobjel preteklost arhitekture (zlasti mediteranske); rasel iz domačih korenin (posebno kraških) ter vnašal nove, sveže domislice in drzne odločitve. Verjetno ga zaradi takšne popolnosti teoretiki danes imenujejo postmodernista, medtem ko so ga v času, ko je ustvarjal, marsikje odklanjali kot eklektika in ga potiskali zgolj v čas secesije – v prid trenutni modi skope racionalne arhitekture. – Vemo, da je naš arhitekt, se zavedamo, da je evropski, in spoznamo, da je univerzalen. »S svojim opusom je zaznamoval arhitekturo 20. stoletja,« je zapisal Burkhardt v katalogu razstave.

Estetskemu doživljanju so se nehote pridružile misli, kakšnim naporom in tveganjem je bila kos Plečnikova osebnost. Kako si je sin ljubljanskega mizarja sam utrl pot v tedanje kulturno žarišče Evrope – Dunaj in so mu bila že v njegovih dvajstih letih zaupana večja naročila, kakor: vila

Langer, Sacherlova palača, fontana sv. Karla Boromejskega in cerkev sv. Duha v Oktakringu, predmestju, kjer je nekaj let prej živel in ustvarjal Ivan Cankar. Kako je bil že pri tridesetih izbran za najbolj častne in zahtevne naloge v prestolici mlade češke republike, kjer je obnavljal grad Hradčane z Rajskim parkom, postavljaj spomenike češkemu junakom, gradil cerkev sv. Srca ter letno rezidenco predsednika Masaryka. V Pragi so mu zaslužnemu ter uglednemu poleg raznih odličij ponudili tudi katedro na univerzi; to pa je odklonil, ker je šel rajši predavat v Ljubljano, kamor se je dokončno vrnil pri poznih štiridesetih letih. (Z več plati je zanimivo, da je tedanji jugoslovanski kralj Aleksander prosil Masaryka, naj mu pošlje kakega dobrega arhitekta, pa mu je ta odgovoril: »Saj ga imate – Plečnika!«) Še danes so naši turisti na Češkem deležni posebne pozornosti kot njegovi rojaki.

Razstavni hodnik se je počasi ožil ter postajal intimnejši. Tu so bili razstavljeni sakralni predmeti: kelih, monštrance, ciboriji; vidno je izstopal srebrni kelih z vdelanimi ahati, ki ga je umetnik izdelal za svojega brata. (Ne bo odveč, če povemo, da je cerkvena naročila opravljal brezplačno.) – »Ne dotikajte se!« je od časa do časa opozoril skrito nameščeni zvočnik.

Zastekleni polkrožni zaključek hodnika je ponazarjal Plečnikovo okroglo delavnico. Zaobljena stena je bila opažena s fotografijo interjerja delavnice, blizu naravne velikosti; pred vrata na tej fotografiji pa je bil s fotomontažo postavljen priletni mojster sam, kot da vstopa. Originalna je bila njegova delovna miza, na njej pa rekviziti, ki jih je pri ustvarjanju uporabljal: risala, skice, priročniki, s prtičem zastrta namizna svetilka, očala in odprt zavojček cigaret Drava ter njegova oblačila v prostoru. To je Plečnika še bolj približalo gledalcem.

»Je ta razstava del dunajske?« sem vprašala mimoidočo čuvajko iz radovednosti, kako jo pojmujejo spričo dunajske v gornjih prostorih. »Nikakor ne,« je vneto zatrdila, »to je razstava tega gospoda.«

Obiskovalcev je bilo ves čas silno veliko. Spoštljivo so se poglobljali v delo ter s fleši fotografirali celo majhne skice s svinčnikom. Prava gneča je nastala pred improvizirano Plečnikovo delavnico, kjer so bile v polzaprtem valjastem prostoru, ki se je lepo prilegal konkavni delavnici, razstavljene Žale. Maketa celote, fotografije delov, posamezni grobovi in tudi spomeniki padlim v Sloveniji. Zunanja stena tega prostora pa je bila opremljena z napisi Plečnikovih izrekov o

kulturi in poklicu arhitekta. Zdaj se je bilo treba postaviti v vrsto, ker so si posebno mladi ljudje izreke skrbno prepisovali. Med drugim je pisalo: »Ne gre za to, da delamo novo, gre za to, da pokažemo stvari na nov način.« Ali: »Velika mesta so katastrofa za človeštvo – mogočno dvigajo civilizacijo, ampak podzavestno uničujejo kulturo. Hiša ni samo delo arhitekta, temveč duhovno bivališče človeške vrste.« Ali (iz pisma bratu): »Dragi Andrej, arhitekt ni nikoli velik gospod – zelo redko je, da ima zatrep na ulico kot ljudje, ki delajo zakone, ali tisti, ki nanje opozarjajo . . . Hodimo po vrvi . . . Smo tihi in skromni, ker smo vedno med življenjem in smrtjo.«

Kakor delo, so tudi izreki razkrivali visoko etično raven ustvarjalca. Naš plečnikolog Damijan Prelovšek je v katalogu napisal, da si je Plečnik celo umetniški dar predstavljal kot sad etične razvitosti prednikov. O šoli pa je menil, da je njen prvi namen vzgojiti človeka, šele drugi naj bi bil, poučiti ga v stroki. (Torej je bil tudi v tem pogledu postmodernist!)

Za pultom na hodniku je dežurni kustos na željo postregel z informacijami. Bil je diplomant fakultete za primerjalno likovno umetnost, vietnamsko francoskega porekla, izredno kultiviran in zavzet človek. Hvaležen za zanimanje je pojasnil, da razstavna površina znaša dobrih 600 m², in kako do take razstave sploh pride. Takole je povedal: »Center pošilja po svetu strokovnjake, ki iščejo kulturne znamenitosti. (V našem primeru so bili opozorjeni s študijami slovenskih izvedencev.) Vračajo se s pisano in slikano dokumentacijo, ki jo potem ekipe na več sejah pregledujejo, razpravljajo in sklepajo. Plečnikovi razstavi, ki so jo intenzivno pripravljali eno leto in bo še potovala po svetu, bosta sledili razstavi še dveh arhitektov: avstrijskega Holleina in slovitega Le Corbusiera. Pač veliko priznanje za Slovence v tem kontekstu in takšnem zaporedju.«

Češka glasba Bedřicha Smetane iz cikla Moja domovina je privabljala v večji zatemnjeni prostor med panoji, kjer so nepretrgoma predvajali barvne diapozitive Plečnikovega opusa. Posneli so jih naši strokovnjaki, češki, avstrijski in japonski. Uredil pa jih je Burkhart in svojemu konceptu dal naslov: »Med modernizmom, klasiko in regionalizmom«. Še slovenskemu obiskovalcu je bilo tu marsikaj našega novo, saj so snemalci s svojimi kamerami posvetili v marsikateri kotiček, ki ga mi v tempu vsakdanjega življenja prezremo. Slovenska govorica spremnega teksta se je prepletala s francosko simultanejo prevajalca. Številni gledalci so polnili klopi, sedeli po tleh in

stali. – »Iz katere dežele je to?« je vprašal poleg sedeči mladi Francoz. »Iz Slovenije.« »Je to v Rusiji?« »Ne, v Jugoslaviji.« »Ta pa je znal delati čisto drugače, kot to počnejo danes,« je ves prevzet čez čas zaključil pogovor.

Edinstven občutek, ko takole sredi Pariza gledaš izbrane lepote svojega mesta in svoje dežele. Občutek ponosa, okrepljenega domoljubja in povezanosti s svetom; hkrati pa je raslo spoštovanje do dela in občudovanje lepote. Podobno vzdušje bi lahko razbrali na prikazanem mladeniškem portretu arhitekta in na obrazu duhovno živega, ustvarjalnega starčka.

Ko so se diapozitivi iztekli, sta na dveh ekranih sledila filma iz Plečnikovega življenja. Prvi o njegovem odlikovanju na ljubljanski univerzi, ki so mu sledili prizori iz njegovega vsakdanjika – posneti, ne da bi on vedel: kako hodi čez svoj trnovski most v službo, se tam živo in prostodušno pogovarja s spoštljivimi študenti ter se spet vrača v tedaj še vaško okolje svoje delavnice v Trnovem. – Drugi film je bil Plečnikov pogreb, ki je predočil del naše zgodovine z Žalami v njihovi funkciji ter z osebnostmi političnega in kulturnega življenja tistega časa.

Panoji s kronološkim pregledom Plečnikovega opusa so bili mestoma izpolnjeni tudi z nerealiziranimi načrti in postavljene še nekatere makete zanje. Med njimi slovenski parlament, stožčaste oblike, ki se nekolikokrat pojavlja v arhitektozem delu (piramide, stebri, svetila), izpričuje njegovo stremljenje kvišku in spominja na nekatere oblike v naši pokrajini. (Pravzaprav je tudi postavljalec razstave, ing. Podrecca, vnesel to obliko v njen tloris, kjer je hodnik – os zožil skoraj do trikotnika.)

»To je Gaudi!« je vzkljnila španska kolegica. Takšen pa je tudi naslov uvodnega članka v katalogu: »Slovenski Gaudi«. Z velikim španskim arhitektom, ki je dal obraz sodobni Barceloni, primerjajo našega Plečnika zaradi podobnih duhovnih dimenzij. Prav tako je v svojem delu upošteval zgodovino občne arhitekture, poudaril tradicijo domače in prinesel svojske, nove elemente – ves čustveno socialno in etično angažiran.

Zaključni pano je spet privedel na začetek razstave, k vstopu. Tu smo se zazrli v Plečnikov kip na visokem podstavku, nameščen prav nasproti fotografije starega mojstra v improvizirani delavnici na koncu hodnika. Koncept razstave je tako sugeriral misel, kaj vse je bilo med arhitektom delavcem in njegovim poveljanjem. – Poračale so se misli, kako je mogoče v enem življenju

ustvariti toliko dovršenega, ko je vendar arhitekt za realizacijo svojih načrtov vezan na natečaje ob vsemogoči konkurenci, na prepričevanja in brezštevilna dogovarjanja z naročniki, plačniki, izvajalci, obrtniki in drugimi sodelavci – ob upoštevanju materialnih možnosti pa še ob vzgajanju novih generacij arhitektov. In vse to v izredno razgibanem času dveh svetovnih vojn z odločilnimi premiki – razpet med Dunajem, Prago in Ljubljano – v imperialistični državi, buržuazni in socialistični. Pri vsej nadarjenosti ne bi bilo mogoče brez človeške, etične veličine.

Še so se odhajajoči tujci ozirali na obe veduti Ljubljane in že pravilno izgovarjali njeno ime (ne več Ljubžanà kot na začetku). In mi bi si napis nad veduto ». . . arhitektov poseg v mesto« lahko potihoma dopolnili z ugotovitvijo: »Njegov prodor v svet.« – To pa je bilo v Parizu, ki ga je Plečnik, kar zadeva arhitekturo posebno cenil.

Tinca Stegovec

Seznam v Parizu razstavljene Plečnikove arhitekture, ki je realizirana v Jugoslaviji:

V Ljubljani:

Rekonstrukcija rimskega zidu, grajske šance, promenada Tivoli, gimnazija v Šubičevi, stopnišče Uršulink, rekonstrukcija srednjeveškega zidu (veliki slavisti), Trg francoske revolucije, Gregorčičev spomenik, samostan Križanke, Narodna univerzitetna knjižnica, ureditev Šentjakobskega trga, preoblikovanje šentflorjanske cerkve in njena okolica, trnovski most, ureditev brega Ljubljane, Čevljarški most, dostop k Ljubljani, Tromostovje, tržnica, zapornice na Ljubljani, Vzajemna zavarovalnica, Gospodarska zbornica, Baragovo semenišče, stadion, ureditev cerkve sv. Jerneja v Šiški, cerkev sv. Frančiška Asiškega v Šiški, cerkev sv. Mihaela na Barju, hiša »Peglažen«, preoblikovanje hiše Prelovšek, Žale, grobovi družin Blumauer, Prijatelj in Prelovšek, spomenik žrtvam OF v Trnovem.

Drugod v Sloveniji:

Gledališče v Kranju, hiša Bežek v Kranju, stopnišče rožnovske cerkve v Kranju, hiša Švergulja na Bledu, Belvedere ječe v Begunjah, Belvedere Joža Murka, Belvedere Brezjanka, preoblikovanje cerkve sv. Benedikta v Stranjah, Ljudska pošojilnica v Celju, cerkev Vnebovzvetja v Bogojini, spomenik Stanislavu Škrabcu, spomenik umrlim za svobodo v Dolenji vasi, spomenik žrtvam OF v Vipavi.

Drugod v Jugoslaviji:

Cerkev sv. Antona v Beogradu, cerkev sv. Frančiška v Zagrebu, paviljon za predsednika Tita na Brionih.

Načrti za naslednje stavbe:

Slovenski parlament, Magistrat v Ljubljani, Ljubljanski grad, Ljubljanski muzej, Slovenski panteon, Glasbena matica, katedrala sv. Jožefa v Sarajevu, cerkev sv. Antona v Dolini (Bosna), cerkev sv. Križa v Zagrebu, jezuitski samostan v Osijeku, Slovenski dom v Trstu in nekatere zasebne hiše.

Kje leži Slovenija? Kje je Cerkev v Sloveniji?

V februarju 1986 je bila v Cankarjevem domu v Ljubljani zanimiva razstava z naslovom: Slovenci v svetu. Iz zakladnice Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani so bile razstavljene slikovite predstavitve dežel in sveta na starih zemljevidih. Velik delež pri teh predstavah so imeli tudi slovenski misijonarji, zlasti Ignacij Knoblehar za Afriko ter Friderik Baraga in Franc Pirc za Indijance v Severni Ameriki. Posebno zanimivi so zemljevidi iz prejšnjih stoletij, v katerih je bila vrisana že tudi Slovenija, čeprav še v geografsko precej nepopolnih oblikah. Prvo slovensko izvirno kartografsko delo, zemljevid Kranjske, je sredi 18. stoletja izdelal stiški cistercijan p. Janez Dizma Florjančič. V Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani je ohranjena prva izdaja iz leta 1744, lepo ročno barvan zemljevid, ki ima 12 listov, sestavljenih v celoto v skupnem okvirju. Drugo izdajo iz leta 1799 pa hrani Narodni muzej v Ljubljani.

Slovenci v svetu – Slovenija na zemljevidih – danes je to vse drugače. Najbrž je ni dežele na svetu, kjer bi ne bilo Slovencev. Verjetno si Slovenci v matični domovini dopisujejo ali se celo med seboj obiskujejo z rojaki po vsem svetu. Da je Slovenijo bolj ali manj jasno mogoče najti na vsakem zemljevidu Evrope, in to geografsko natančno, je samo ob sebi razumljivo. Morda naša dežela ni povsod označena kot Slovenija, ampak je samo sestavni del Jugoslavije ali obmejna dežela Italije in Avstrije. A kjer so danes na zemljevi-

dih vpisana imena, so zapisana v slovenski obliki, kakor je to splošno pravilo, da na zemljevidih posameznih dežel imena pišejo v izvorni domači obliki.

Zaradi svoje osrednje lege je bila Slovenija že od nekdaj prehodna dežela med vzhodom in zahodom ter med severom in jugom. Na meji treh velikih družin narodov, slovanskih, germanskih in romanskih, na meji treh kultur in vsaj posredno tudi na meji treh krščanskih Cerkva je dobivala Slovenija vedno večji pomen kot dežela srečevanj in medsebojnih stikov na eni, a tudi kot dežela različnosti in medsebojnih nasprotij na drugi strani. Ker je bila Slovenija tako zelo izpostavljena različnim vplivom od zunaj in ker ni imela svoje dovolj močne politične in gospodarske, narodne in kulturne samostojnosti, sta se slovenska narodna zavest in slovenska samobitnost le počasi oblikovali in utrjevali. Danes imamo sicer politično in jezikovno samostojno Socijalistično republiko Slovenijo. Pri tem pa se zavedamo, kako velike so naše naloge v prizadevanju in skrbi za vsestranski razvoj naše ožje domovine.

Cerkev v Sloveniji

Usoda Cerkve v posameznih deželah je vedno močno povezana z njihovo zgodovino, kulturo, politično in gospodarsko obliko in geografsko lego. Res je, da je krajevna Cerkev v svoji notranji in zunanji obliki del vesoljne Cerkve in zato od določenih krajevnih danosti neodvisna. Včasih so vesoljni značaj ravno v katoliški Cerkvi še veliko bolj poudarjali, saj so povsod oznanjali isti evangelij in iste verske resnice; imeli so isto liturgijo v skupnem latinskem jeziku; veljali so isti cerkveni zakoni in obhajali so povsod iste praznike in častili bolj ali manj iste svetnike. Odkar pa je narodna zavest postajala vedno močnejša in odkar so se narodi v okviru posameznih držav vedno bolj zavedali svoje samostojnosti, neodvisnosti in različnosti od drugih, se je tudi katoliška Cerkev vedno bolj ukoreninjala v tak samobiten narodni in državni razvoj in se vedno bolj povezovala z narodom v njegovi posebnosti. Po drugem vatikanskem cerkvenem zboru je zakoreninjenost Cerkve v domačem narodu in njegovi kulturi, v njegovem zgodovinskem izročilu in njegovih navadah, v njegovem jeziku in v njegovi samostojni cerkveni organizaciji v okviru vesoljne Cerkve postala naravnost pravilo.

Cerkev v Sloveniji je zaradi svojega zgodovinskega razvoja in zaradi odvisnosti od cerkvenih središč v Italiji (Oglej) in Avstriji (Salzburg), pa tudi zaradi politične in kulturne odvisnosti le

počasi dobivala svojo samobitno obliko. Mariborska in ljubljanska, goriška, tržaška in koprška ter celovška škofija, kjer je bila večina preprostege prebivalstva slovenskega, so imele dolgo časa škofo, ki niso bili Slovenci in večina od njih tudi slovenskega jezika niso znali. Med duhovniki je bilo sicer precej drugače, vendar tudi med njimi slovenska narodna zavest še ni bila splošno razširjena. Ko se je v prejšnjem stoletju začela prebujati slovenska narodna zavest in utrjevati slovenska kultura, so v veliki meri pomagali pri tem ravno škofje in duhovniki in imeli svojo odločilno vlogo. Žal pa je po prvi svetovni vojni velik del slovenskega ozemlja in slovenskega naroda ostal zunaj matične Slovenije, v Italiji, Avstriji in na Madžarskem, da o naših izseljencih in po drugi svetovni vojni tudi zdomcih in začasno bivaajočih rojakih v tujini sploh ne govorimo.

Po drugi svetovni vojni ima Slovenija tri škofije, mariborsko, ljubljansko in koprsko, cerkveno-pravno v polnem pomenu besede šele od leta 1977. Leta 1962 je ljubljanska škofija postala nadškofija, leta 1968 pa metropolija. S tem je Cerkev v Sloveniji postala samostojna cerkvena pokrajina, čeprav so slovenski škofje ostali še naprej člani jugoslovanske škofovske konference. To so ostali tudi po ustanovitvi svoje Slovenske pokrajinske škofovske konference leta 1983. Z ustanovitvijo pokrajinske škofovske konference pa je Cerkev na Slovenskem dobila večjo samostojnost. To zahtevata tudi jezikovna, kulturna in zgodovinska posebnost slovenske dežele in njena politična oblika. Ker je imela Cerkev v Sloveniji že od nekdaj svoje bogoslovno semenišče, od leta 1919 tudi svojo teološko fakulteto, in je tudi večina slovenskih redovnikov in redovnic združenih v samostojne slovenske province, je Cerkev na Slovenskem toliko bolj in toliko lažje svoja življenjska skupnost v vesoljni katoliški Cerkvi.

V povezavi z vesoljno Cerkvijo

Pri vsem poudarjanju njene zakoreninjenosti v narodni, kulturni, jezikovni in zgodovinski posebnosti vsaka krajevna Cerkev vedno ostaja sestavni del vesoljne Cerkve. To ne pomeni le, da so krajevne Cerkve v škofijah, cerkvenih pokrajinah ali v okviru državnih meja deli katoliške Cerkve na tak način, da le vse skupaj sestavljajo vesoljno Cerkev. Bistvena pripadnost vsake krajevne Cerkve k celotni katoliški Cerkvi se kaže najbolj v tem, da se v vsaki delni ali krajevni Cerkvi uresničuje ista katoliška Cerkev. V vsaki delni ali krajevni Cerkvi, ki ji je na čelu škof, so navzoče vse prvine vesoljne Cerkve, tako da je že

vsaka delna in krajevna Cerkev v polnem pomenu Kristusova Cerkev, ena, sveta, katoliška in apostolska, seveda vedno le v edinosti in najtesnejši življenjski in tudi organizacijski povezanosti z vesoljno Cerkvijo in njenim poglavarjem, rimskim papežem in z vesoljnim škofovskim zborom.

Po drugem vatikanskem cerkvenem zboru pa se edinstvo in povezanost krajevne Cerkve na Slovenskem z vesoljno Cerkvijo kaže tudi na različne zunanje načine. Najmočnejše se je to pokazalo že na koncilu samem, ki so se ga udeležili vsi tedanji slovenski škofje. Po koncilu predstavljajo predvsem škofovske sinode v Rimu vesoljno Cerkev. Za redno škofovsko sinodo volijo svoje zastopnike škofovske konference. Po pravih Jugoslovanske škofovske konference je od dveh zastopnikov iz Jugoslavije vedno eden od slovenskih škofov. Tako je bila Cerkev na Slovenskem zastopana na vseh rednih škofovskih sinodah. Ni pa bila zastopana na izredni škofovski sinodi ob 20-letnici drugega vatikanskega koncila v jeseni l. 1985, ker so bili člani le predsedniki škofovskih konferenc, iz Jugoslavije zato samo zagrebški nadškof, kardinal Kuharić.

V evropskem merilu so škofovske konference združene v Svetu evropskih škofovskih konferenc, ali po začetnicah latinskega imena kratko CCEE – Consilium Conferentiarum Episcopali-um Europae. Ta svet obsega 25 škofovskih konferenc. Trenutno je ljubljanski nadškof podpredsednik Sveta. Svet priraja poleg vsakoletnega zborovanja članov vsaka tri leta simpozij evropskih škofov, vsaka štiri leta pa evropska ekumenska srečanja, ki se jih redno udeleži tudi eden od slovenskih škofov.

Seveda povezanost in sodelovanje Cerkve na Slovenskem z vesoljno Cerkvijo ni samo na ravni škofovskih konferenc in škofov. Naši zastopniki so navzoči domala na vseh cerkvenih evropskih srečanjih, od liturgičnih in teoloških do misijonskih in laičnih. Raznih romanj, mednarodnih srečanj mladih, cerkvenih gibanj in cerkvenih ustanov tu sploh ne omenjam. Izredno močno je mednarodno sodelovanje z vesoljno Cerkvijo v redovnih skupnostih, moških in ženskih, in na misijonskem področju. Najbrž bo prihodnost prinesla še več novih možnosti in priložnosti za sodelovanje Cerkve na Slovenskem z vesoljno Cerkvijo.

A ne le, da slovenski zastopniki hodijo drugam, tudi od drugod prihaja vedno več uradnih in neuradnih, a zavestnih in prepričanih zastopnikov Cerkve k nam. To se ne pokaže samo pri raznih izrednih cerkvenih slovesnostih, kot so

bila npr. škofovska posvečenja, obhajanje 1100-letnice smrti sv. Metoda in 850-letnice cistercijanskega samostana v Stični. Tudi razne cerkvene skupnosti in gibanja, organizacije in občestva v vedno večjem številu in obsegu prirejajo pri nas svoja srečanja, od katoliških časnikarjev in študentov do višjih redovnih predstojnikov, zastopnikov ekumene in osebnih obiskov. Katoliške skupine, ki prihajajo k nam ne samo kot turisti, ampak tudi da spoznajo našo Cerkev in njeno življenje, imajo prav tako svoj velik pomen. V tej zvezi je treba izrecno omeniti srečanje treh dežel, ki jih predstavljajo škofije Ljubljana, Celovec in Videm, ki se stikajo na severozahodni tromejni točki Jugoslavije. Vsako tretje leto je to srečanje na Brezjah, druga leta pa pri Gospe Sveti in na Marijini božji poti v videmski škofiji, najprej na Sv. Višarjah in nato v Tricesimu pri Vidmu. Vodilna misel teh srečanj je vedno: meje, ki so nekdaj ločile tri družine narodov, slovansko, germansko in romansko, naj nas danes kot verne kristjane in kot ude iste katoliške Cerkve v Evropi povezujejo.

Odprtost za sprejemanje – bogastvo za dajanje

Zaradi svoje zemljepisne lege, zaradi prehodov z vzhoda na zahod in s severa na jug, zaradi stikov na tromeji slovanskega, germanskega in romanskega življa, zaradi različnih kulturnih vplivov, ki se srečujejo prav na naši zemlji, zaradi bližine dveh ali celo treh velikih krščanskih Cerkva, katoliške, pravoslavne in protestantske, ima Cerkev na Slovenskem tudi danes svoje posebno poslanstvo in svojo veliko zgodovinsko nalogo. Morda bi mogli to nalogo najbolje povzeti v dve besedi: odprtost in bogastvo, odprtost za sprejemanje in bogastvo za dajanje.

Že kot del vesoljne Cerkve mora biti Cerkev na Slovenskem odprta za sprejemanje. Samo ob sebi umevno je, da sama sebi ne zadošča, ne le zaradi majhnosti slovenskega naroda, ampak tudi zaradi življenjskih prvin. Le v stalni izmenjavi z vesoljno Cerkvijo, v sprejemanju njenega verskega, liturgičnega, duhovnega in izkustvenega življenjskega bogastva more Cerkev na Slovenskem vedno bolj živeti svoje polno življenje.

Odprtost za sprejemanje pa se mora kazati tudi do duhovnih, kulturnih, zgodovinskih in narodnih posebnosti, ki jih imajo sosednji in tudi bolj oddaljeni evropski narodi, morda celo delne Cerkve na drugih kontinentih. Tudi na ekumenskem področju ima taka odprtost za sprejemanje velik pomen. Drugi vatikanski cerkveni zbor in

izredna škofovska sinoda sta poudarila tudi odprtost do drugih verstev, do sveta, do raznih znanosti in raznih družbenih sistemov in sploh do vseh ljudi. Od vseh se more in mora Cerkev učiti in pri vseh priznavati vse dobro in plemenito. To pomeni, da mora biti Cerkev na Slovenskem odprta tudi do naše družbe, do vrednot, ki jih poudarja socialistični družbeni red, do vseh ljudi, pa naj bodo osebno kakršnega koli prepričanja. Samo iskrena odprtost v medsebojnem spoštovanju in v pripravljenosti za dialog je prava pot v prihodnost.

Druga naloga pa je bogastvo za dajanje. To pomeni, da se Cerkev na Slovenskem brez vsake napačne samovšečnosti in ponašanja zaveda svojega duhovnega, kulturnega in zgodovinskega bogastva, svoje izvirnosti in samobitnosti, svojih posebnosti iz narodnega izročila in osebnega izkustva svojih vernikov. Na raznih mednarodnih srečanjih, pri obiskih iz tujine, pri poročilih o življenju Cerkve pri nas in na znanstvenih, pastoralnih, ekumenskih in drugih pogovorih so zastopniki naše Cerkve vedno znova trezno in stvarno ugotavljali, da morejo resnično prispevati nekaj svojega, pristnega in izvirnega, brez vsakih občutkov manjvrednosti. Zato taka srečanja nudijo priložnost, da sodelujemo kot enakovredni sogovorniki. Vodilna misel za tak dialog je različ-

nost v edinosti in edinstvo v različnosti. Stopnje in oblike te različnosti in edinstvo so mnogovrstne. Odvisne so od sogovornika kakor tudi od stvari same, posebno ko gre za verne in neverne. A tista temeljna edinstvo v različnosti in različnost v edinstvu, ki je dana s človekom samim in s človeško družbo, je vsem skupna.

Če je dajati močnejši izraz in dokaz duhovnega bogastva kakor pa samo imeti ali samo biti, se mora Cerkev na Slovenskem vendar nenehno prizadevati, da bo rastlo njeno življenjsko bogastvo v spoznavanju resnice in oblikovanju življenja v duhu evangelija in da bo njena bivanjska moč v resnični ljubezni in nesebičnem služenju čim večja. Čim bolj kdo tudi na zunaj predstavlja Cerkev, bodisi na domačih srečanjih ali na tujem v pogovorih z zastopniki vesoljne Cerkve ali krajevne Cerkve v drugih deželah, v dialogu z drugimi kristjani ali z nevernimi, toliko bolj mora skrbeti za resnično notranje duhovno bogastvo v biti in imeti kot ud Cerkve. Ker pa smo vsi v Cerkvi povezani med seboj kot občujoče posode ali kot podtalna voda, tega prizadevanja in te skrbi ne smemo prepustiti samo nekaterim. Cerkev na Slovenskem – to smo mi vsi, ki verujemo v svobodni odločnosti in trdnem prepričanju in nas krst in evharistija povezuje v eno, sveto, katoliško in apostolsko Cerkev.

Alojzij Šuštar

Instrukcija o krščanski svobodi in osvoboditvi

Zadnji čas je nedvomno najbolj vznemirjala cerkveno vodstvo v Rimu teologija osvoboditve, posebej še zato, ker to ni teologija nekaterih maloštevilnih teologov, ki bi bila plod njihovega razmišljanja za pisalno mizo, temveč je teologija latinskoameriškega vernega ljudstva, predvsem temeljnih občestev in sploh vseh tistih, ki razmišljajo o sporočilu Sv. pisma in nalogah, ki jih imajo kristjani v tamkajšnjih razmerah. Te razmere pa so kratko povedano takšne, da ima peščica prebivalcev vsega preveč, večina pa trpi lakoto in pomanjkanje v vsakem pogledu. Poleg tega pa vladajoči razred in diktatorji stiskajo vse druge in izvajajo nad njimi najhujše nasilje. Zato je Cerkev spoznala znamenja časa in se odločno postavila na stran ubogih in zatifanih. In tako je

nastala teologija osvoboditve, ki je v resnici v prvi vrsti gibanje in šele potem teološko razmišljanje ali teološka izrazna oblika za to gibanje.

Že o evangeliju moramo reči, da včlenjuje tudi politične posledice, če jemljemo to sporočilo resno, saj se je Jezus Kristus odločno postavil na stran tistih, ki so trpeli, ki so jih drugi prezirali in izkoriščali, in je šel tudi v smrt za to svoje prepričanje, za ta svoj nastop. Isto velja za teološko misel, zaradi česar je teologija v resnici nevarna veda. Seveda pa je res, da se teologija ni vedno zavzemala za uboge, za prezirane in izkoriščane, ker je pač uradna Cerkev nasploh bila preveč povezana z vladajočimi sloji, se pravi s tistimi, ki so večino ljudstva stiskali in zatirali. Marsikje je še danes tako in zato v takšnih krajevnih Cerkvah teologija osvoboditve ne more naleteti na razumevanje. Z druge strani pa je teologija osvoboditve naklonjena tudi revolucionarnim družbenim spremembam in posebej poudarja pomen Cerkve od spodaj, božje ljudstvo, kar zbuja pomisleke pri osrednjem vodstvu katoliške Cerkve. Isto velja za marksistično analizo človeške družbe. Tako je

potem razumljivo, da so se v Rimu ustrašili tega gibanja v latinskoameriški Cerkvi. Z dokumentom »Navodilo o nekaterih vidikih teologije osvoboditve« leta 1984 so najprej spregovorili o nevarnosti, ki jo vsebuje teologija osvoboditve predvsem zato, ker uporablja marksistično analizo človeške družbe, ne da bi se poglobili v teološko misel samo, ne da bi razmislili o resničnih razsežnostih marksistične analize. Potem pa so odgovorni za verski nauk v Rimu naložili L. Boffu po izidu njegove knjige o Cerkvi kot karizmi in kot moči molk za eno leto. Ta molk se sedaj preklicali in rimska kongregacija za verski nauk je izdala konec marca novi dokument, instrukcijo o krščanski svobodi in osvoboditvi.

Instrukcija o krščanski svobodi in osvoboditvi se močno razlikuje po vsebini in obliki od dokumenta iz leta 1984.

Na podlagi Sv. pisma razpravlja poglobljeno o osvobajanju s krščanskega vidika in poudarja, da je zato tudi poslanstvo Cerkve v oznanjevanju evangelija o odrešenju po Janezu Kristusu in v prizadevanju za pravičnost na zemlji. Človeštvo si je sicer vedno na različne načine prizadevalo za osvoboditev od vsega, kar človeka kakorkoli zasužnjuje, vendar je večkrat prav tisto prinašalo človeku tudi nesvobodo, kar naj bi ga osvobajalo. Tako npr. danes vidimo, da razvoj znanosti, tehnike in ekonomije ne more sam po sebi človeku prinesiti svobode. Resnična osvoboditev ima globlje korenine. Osvobojati morejo predvsem resnica, pravičnost in ljubezen, osvobojati more življenje in delo po evangelijskem sporočilu.

V človeški družbi je treba nujno upoštevati človekove pravice in svoboščine, spoštovati je treba različnost ljudi in njihovih pogledov na svet in življenje. Položaj, strukture in sisteme je treba presoјati v luči teh zahtev. V strukturah se v različnih oblikah more javljati tako imenovani socialni greh, ki ogroža človekovo nrvnost in onemogoča človeka vredno življenje. Greh je sploh sovražnik resnične svobode. A kljub temu je treba uporabljati za spremembo razmer, struktur sredstva, ki ustrezajo dostojanstvu človeške osebe. Le v skrajnem primeru je dovoljeno uporabiti silo, ki o njej govori papež Pavel VI. v okrožnici »Za razvoj narodov«.

Duhovniki naj se ne bi neposredno udelejevavali pri izgradnji in organizaciji socialnega reda in političnega sistema, temveč naj to prepuščajo laikom. Res pa je, da je delo odrešenja, prizadevanje za božje kraljestvo najtesneje povezano z delom zaboljšanje socialnih razmer, v katerih ljudje živijo.

Temeljna občestva, ki se priče Jezusove ljubezni, pomenijo veliko upanje za Cerkev. Ustrezna teološka refleksija, ki izhaja iz posamičnega izkustva, more koristiti razvoju teologije nasploh, če le upošteva izkustvo vesoljne Crkve. S temi besedami je še posebej poudarjen pomen življenjskih oblik latinskoameriške Cerkve in teologije osvoboditve.

Kar se tiče socialnega nauka Cerkve, se instrukcija ne razlikuje od prejšnjih cerkvenih dokumentov. Močno pa poudari povezovanje kulture in evangelija ter medsebojno solidarnost vsega človeštva, kajti samo tako je mogoče pospeševati osvobajanje vseh ljudi brez razlike.

Tako je tedaj teologija osvoboditve dobila iz Rima svoje priznanje. V Rimu so se nekaj naučili tudi od teologije osvoboditve, kakor je izjavil kardinal J. Ratzinger. To je vsekakor izredna izjava, ki dokazuje, da se tudi v vrhovih Cerkve nekaj premika.

Tako L. Boff kakor G. Gutiérrez, vodilna teologa osvoboditve, sta novo instrukcijo ocenila zelo dobro. Res pa je, da je instrukcija zelo nejasna v analizi kapitalizma in njegovih ustanov, ki so odgovorne za revščino večine prebivalstva v deželah Latinske Amerike in sploh Tretjega sveta. Tukaj pač more vsakdo opaziti, da ljudje, ki so ta del instrukcije sestavljali, nimajo neposrednega izkustva o nemogočih družbenih razmerah v Latinski Ameriki in marsikje drugod, kjer vladajo podobne razmere!

Instrukcija zavrača sistematično uporabo sile in »mit revolucije« za spremembo družbenih razmer. Nikakor pa ne zavrača več vsake uporabe sile v izjemnih primerih, čeprav zopet poudarja, da je primernejše sredstvo osvobajanja »pasiven odpor«. V tem pogledu je viden napredek v primeri s prvim dokumentom.

Tako je v resnici pogumna pot latinskoameriške Cerkve postala zakonita. S tem pa je dobila kot izziv tudi upravičeno veljavo za vso Cerkev. Upajmo, da bodo krajevne Cerkve v resnici na ta izziv tudi odgovorile, kakor pač kje zahtevajo razmere. Za vso Cerkev pa velja, da bo morala glede na ta izziv odločneje stopiti na zemljo, videti resnične potrebe ljudi in resno jemati besede 2. vatikanskega cerkvenega zbora o »božjem ljudstvu«. V konstituciji o Cerkvi v sedanjem svetu namreč beremo: »In ničesar resnično človeškega ni, kar bi ne našlo odmeva v njihovih (Kristusovih učencev) srcih« (CS 1,1).

Vekoslav Grmič

Bolgarska in romunska Cerkev

Med sestriinske pravoslavne Cerkve spadata tudi bolgarska in romunska Cerkev. Poleg srbske in makedonske Cerkve sta nam ti dve najbližji, zato naj bi se slovenski kristjani zanj še posebej zanimali in se skušali pobliže srečati z njuno zgodovino in njunim današnjim življenjem. To je prvi pogoj za medsebojno zблиževanje in rast v popolnejšo edinstvo.

Bolgarska Cerkev

Bolgari, ljudstvo ogrsko-finskega izvora, so se v 7. stoletju naselili med Slovane na Balkanu, sprejeli od njih jezik in se z njimi zliili v en narod. Krščanstvo so sprejeli v 9. stoletju, in sicer v bizantinski obliki, čeprav so med njimi nekaj časa delovali tudi rimski misijonarji. Bolgarski kan (knez) Boris, ki je bil krščen leta 864, je leta 885 sprejel iz Moravske pregnana učenca sv. Cirila in Metoda. Prav onadva učenca, ki sta uvedla v bogoslužje slovanski jezik, sta najbolj utrdila krščanstvo med Bolgari.

Bolgarski car Simeon je leta 917 razglasil samostojnost bolgarske Cerkve in ustanovil bolgarski patriarhat, ki pa ga je Carigrad priznal šele leta 927. Ob propadu bolgarske države (leta 971) so se patriarhi iz Preslava preselili v Ohrid, kjer je bil sedež Samuilovega makedonskega cesarstva. Ob uničenju tega cesarstva je bizantinski cesar ukinil tudi prvi bolgarski patriarhat, ohranil pa je samostojno ohridsko nadškofijo (leta 1019), ki je včasih zaobsegala široka ozemlja, skoro ves Balkan, in je bila ukinjena šele pod Turki leta 1767.

Po obnovitvi bolgarske države ob koncu 12. stoletja je bolgarska Cerkev s sedežem v Trnovem (v letih med 1204 in 1233) živela v zedinjenju z rimsko Cerkvijo, leta 1235 pa je pravoslavni carigranski patriarh ponovno priznal neodvisnost bolgarske Cerkve in obnovitev patriarhata. Ta drugi bolgarski patriarhat je trajal do turškega zavzetja bolgarske države (1393), ko je bila bolgarska Cerkev za več stoletij priključena carigraskemu patriarhatu.

V boju za narodno neodvisnost so Bolgari leta 1870 od turškega sultana dosegli ustanovitev samostojnega eksarhata (eks – izven, arhé – oblast), ki pa ga carigranski patriarh ni priznal in je zato leta 1872 bolgarsko Cerkev izobčil. To izobčenje je trajalo vse do konca druge svetovne vojne (leta 1945). Leta 1953 je narodni cerkveni

zbor razglasil ponovno ustanovitev patriarhata, kar je carigranski patriarhat povsem sprejel šele leta 1961. Prvi patriarh tega tretjega bolgarskega patriarhata je bil Ciril, po njegovi smrti (1971) pa je bil za patriarha izvoljen metropolit Maksim.

Bolgarska pravoslavna Cerkev šteje okrog osem milijonov vernikov in ima 11 škofij, okoli 2000 duhovnikov ter 123 samostanov, med katerimi je posebno znamenit Rilski samostan. Bogoslovje je eno samo, v Sofiji pa deluje tudi teološka akademija sv. Klimenta Ohridskega. Verskega tiska je v bolgarski Cerkvi po drugi svetovni vojni zelo malo in sploh ima Cerkev pri svojem delu veliko težav. Dve škofiji obstajata tudi med izseljenci v Ameriki, vendar ena izmed njih (od leta 1964) ni pod jurisdikcijo sofijskega patriarhata.

V drugi polovici 19. stoletja se je med Bolgari razširilo gibanje za zedinjenje s katoliško Cerkvijo. Število katoliških Bolgarov bizantinsko-slovanskega obreda je bilo v začetku dokaj veliko, današnji apostolski eksarhat (ustanovljen leta 1926) pa šteje le okrog 15.000 vernikov. Poleg tega pa obstaja v Bolgariji tudi katoliška Cerkev latinskega obreda z okrog 50.000 verniki.

Romunska Cerkev

Romuni (do 19. st. Vlahi), potomci polatinjenih prebivalcev nekdanje rimske province Dacije, so se najprej, v 3. in 4. stoletju, srečali s krščanstvom v latinskem obredu, toda le do preseljevanja narodov, ko je krščanstvo v teh krajih usahnulo. Deželo so temeljito pokristjanili šele v 9., 10. in 11. stoletju bolgarski in grški misijonarji, ki so uvedli bizantinski obred v staroslovanskem jeziku, to zaradi pomešanosti ljudi s Slovani, daljše bolgarske nadoblasti in močnega slovanskega vpliva. Carigranski patriarh je v 14. stoletju ustanovil tri metropolije v vlaški in moldavski kneževini, sicer pa je dežela od 16. do 19. stoletja v glavnem spadala pod Turke in Cerkev so večino vodili grški škofje.

Sredi 19. stoletja so Romuni končno dosegli samostojnost in svojo domovino so začeli imenovati Romunija (leta 1861), ki je iz kraljevine (leta 1881) po drugi svetovni vojni postala republika (leta 1947). Meje države, ki je po prvi svetovni vojni obsegala tudi Transilvanijo, Besarabijo in Bukovino, so se po drugi svetovni vojni ponovno nekoliko zožile v prid Sovjetske zveze. Romunska Cerkev je v samostojni državi razglasila svojo avtokefalnost, ki jo je kmalu priznal tudi carigranski patriarh (leta 1885), in v bogoslužje uvedla živ romunski jezik. Enotna Cerkev je po prvi svetovni vojni zaživela iz nekdanjih petih bolj ali manj

samostojnih cerkvenih pokrajin: iz vlaške, moldavske, transilvanske, bukovinske in besarabske metropolije. Leta 1925 je bil končno ustanovljen romunski patriarhat.

Ob patriarhu in ožjem cerkvenem svetu vodi Cerkev sveti sinod vseh metropolitov in škofov. V socialistični Romuniji po drugi svetovni vojni potrjuje odloke svetega sinoda posebno državno ministrstvo, ker Cerkev ni ločena od države. Vseh vernikov, doma in izven države, je okrog 17.600.000. Patriarhat je razdeljen na pet metropolij z 12 škofijami. Duhovnikov je mnogo: nad 9000. V številnih samostanih živi nad 2000 redovnikov in redovnic. V Bukarešti deluje teološka fakulteta, prav tako v mestu Sibiu, vsaka metropolija pa ima tudi svoje bogoslovje in redovniki imajo svoje šole. Verski tisk je zelo razvejan in sploh je romunska pravoslavna Cerkev, kljub raznim težavam, vsestransko dobro organizirana, za kar ima velike zasluge leta 1948 izvoljeni patriarh Justinijan (leta 1977 ga je nasledil patriarh Justin). Precej romunskih vernikov živi tudi v izseljenstvu.

V Romuniji živijo tudi katoličani bizantinskega obreda, ki pa so bili leta 1948 nasilno priključeni romunski pravoslavni Cerkvi. Ti katoličani izhajajo iz unije, do katere je prišlo v Transilvaniji leta 1698 (Alba Julia). Leta 1948 je bilo v petih škofijah romunske katoliške cerkve bizantinskega obreda nad poldrugi milijon vernikov. Duhovno skrb za vzhodne katoliške Romune v izseljenstvu (ok. 13.000) ima njihov škof – vizitator.

Obe Cerkvi, tako bolgarska kot romunska, sta povezani z drugimi pravoslavnimi Cerkvami, manj pa z nepravoslavnimi. V ekumensko delo sta sicer vključeni, vendar njuni nastopi niso kaj posebno vidni in glasni. Svojo glavno nalogo vidita obe pravoslavni Cerkvi v zvestobi tradiciji, v ohranjanju celotnega verskega izročila ter v tihem služenju Bogu in vsemu božjemu ljudstvu.

Stanko Janežič

Glagoljaštvo

Sveta brata Ciril in Metod sta pri prevajanju svetega pišma in bogoslužnih knjig v staroslovanski jezik uvedla črkopis glagolico. Njuni učenci so to pisavo in slovanski bogoslužni jezik razširili v raznih slovanskih deželah, tako tudi v Hrvatskem Primorju, kjer se je najbolj utrdilo staroslovansko bogoslužje v rimskem obredu, tako imenovano glagoljaštvo (glagólati – govoriti).

Ljudstvo se je z veseljem oklenilo bogoslužja v

domačem jeziku in mu ob svojih duhovnikih glagoljaših ostalo zvesto tudi v časih hudega nasprotovanja (posebno v 10. in 11. st., splitske sinode, Grgur Ninski). Ob koncu 12. stoletja je v teh krajih že prevladalo prepričanje, da je slovansko bogoslužje enakovredno drugim priznanim obredom. K utrditvi in razmahu glagoljaštva je mnogo pripomogel tudi odlok papeža Inocenca IV., ki je senjskemu škofu Filipu pismeno dovolil slovansko bogoslužje (leta 1248). Sicer pa je glagolica imela pomembno vlogo tudi v svetnih zadevah, književnosti in uradovanju, kot o tem priča npr. Baščanska plošča (11. st.) na otoku Krku, zibelki glagoljaštva, kjer hranijo tudi dragocene glagolske rokopise, misale in »brevijarije« (iz 13. do 15. st.).

Tudi iznajdba tiska je prispevala svoj delež k razširjanju glagolice. Tako je bil kmalu za latinskimi misalom (leta 1474) tiskan tudi glagolski misal, leta 1483 v Benetkah, leta 1494 v Senju, pa zopet v Benetkah (leta 1528) in na Reki (leta 1531). V glagolici je tiskala, v povezavi s Primožem Trubarjem, celo Ungnadova tiskarna (na Würtenberskem) protestantske knjige za slovanski jug. Leta 1631 pa je glagolski misal natisnila rimska Kongregacija za širjenje vere (Propaganda Fide) in papež Urban VIII. ga predpisuje za vse »ilirske« (južnoslovanske) kraje, svetuje pa vsem slovanskim Cerkvam (rimskega obreda). Pri tem se sklicuje na papeža Janeza VIII., ki je leta 880 odobril slovansko bogoslužje svetih bratov Cirila in Metoda (kakor že pred njim papež Hadrijan II.). Podobno določa papež Inocenc X. glede natiskanega glagolskega brevirja (Časoslov, 1648). Pravno je glagoljaštvo najtrdneje opredelil papež Benedikt XIV. s svojo bujo (leta 1754) o slovansko-rimskem obredu »ilirskega naroda« (vsi južnoslovanski narodi, tudi Slovenci). To stališče je potrdil tudi papež Leon XIII. v svojem apostolskem pismu leta 1880, ob 1000-letnici pisma Janeza VIII. knezu Svetopolku, in je v njem dobesedno navedel odobritev svojega daljnega predhodnika: »Slovensko pismo... po pravici hvalimo in ukazujemo, da se v tem jeziku oznanjajo veličja in dela Kristusa, našega Gospoda.«

Razmah humanizma, latinske kulture in latinskega črkopisa ter pozneje živega narodnega jezika so staroslovanski jezik in glagolico potiskali v ozadje, toda prebuditev narodne zavesti med Slovani in zanimanje za slovanske starine sta v drugi polovici 19. in prvi polovici 20. stoletja boj za zmago glagoljaštva znova postavila v ospredje, ob ostrih nasprotnih težnjah italijanskih in avstrijskih

skih »latinašev« (velik borec za glagolico je bil krški škof Anton Mahnič, naš slovenski rojak iz Kobdila na Krasu, 1850–1920).

Na Slovenskem je bilo glagoljaštvo razširjeno od začetkov v 9. stoletju tja do 16. stoletja, do časa reformacije in katoliške obnove, le ponekod, posebno v Primorju (od Dragonje v Istri do Šempetra Slovenov pri Čedadu), še tudi v 19. stoletje. Ohranjeno gradivo (največ liturgično, manj svetno) sega v čas od 13. do 17. stoletja in zaobsega poleg Primorske zlasti ozemlje nekdanjega oglejskega patriarhata.

Glagolica se sicer ni ukoreninila v vseh zahodnih predelih Jugoslavije (v vzhodnih je obveljala cirilica) in zaradi različnih vzrokov ni povsod ostala v veljavi. Vendar je glagoljaštvo predstavljalo dolga stoletja svojevrstno duhovno bogastvo, krepilo je narodno zavest in je tudi pripomoglo k uvedbi živega jezika (leta 1965 in 1969) v bogoslužje rimskega obreda v času 2. vatikanskega koncila.

Stanko Janežič

Papež Janez Pavel II. v Indiji

Papež Janez Pavel II. se je odpravil v daljno Indijo, da bi spoznal dušo te velikanske dežele in na tem svojem že 29. pastoralnem potovanju zunaj italijanskih meja vse verujoče v Boga povabil k medsebojni edinosti, saj smo vsi, tudi Indijci, poklicani k soustvarjanju miroljubnega, bratskega in solidarnega sveta, k složnosti, sodelovanju in medsebojnemu spoštovanju.

Indija, ki šteje 700 milijonov prebivalcev, je azijska velikanka z izredno pisano množico različnih družbenih slojev in verskih skupnosti. V tej množici prebivalcev so katoličani v Indiji samo majhen del te velikanske družbe. Okoli 13 milijonov jih je, ob njih pa veliko število različnih krščanskih cerkva. Velika večina Indijcev je hindujcev, kakšnih 83 odstotkov. Hinduizem je hkrati religija, življenjski stil in kultura. Hindujci živijo iz svete knjige Veda. Razdeljeni so v kaste, ki strogo ločujejo ljudi. Uradno je država sicer ukinila kaste, v resnici pa so zelo trdožive in tisti, ki niso člani nobene kaste, tudi nimajo nobenih pravic. Zato so med hindujci in drugimi verskimi skupnostmi stalno napetosti in sovražnosti. Druga najmočnejša verska skupnost so muslimani,

teh je 12 odstotkov, tretja pa kristjani, katerih je 2,4 odstotka. Pomembni verski skupnosti predstavljajo še sikhi in budisti. V deželi, kjer hindujci in muslimani ne čutijo nobene potrebe po sprejemanju in oznanjevanju Kristusovega evangelija, je razumljiv njihov odpor proti krščanstvu, je razumljivo, kako se v tem pisanem človeškem mozaiku nenehno prepletajo strpnost in nestrpnost, sožitje in sovraštvo. Dalje moramo vedeti, da v Indiji poleg tako nasprotujočih se verskih skupnosti živijo tudi različne narodne, jezikovne in kulturne skupnosti.

Papežev obisk Indije je trajal od 1. do 10. februarja 1986. Obisk je začel v New Delhiju. Razdaljo od Rima do prestolnice Indije je letalo preletelo v sedmih urah in pol. Iz New Delhija ga je vodila pot v Kalkuto in Ranchi, od tam v Madras na jugovzhodni obali v državi Kerali. Iz Madrasa je potoval v nekdanjo portugalsko kolonijo Goo in v nekatera druga večja indijska mesta, svoj apostolski obisk pa je končal v Bombay.

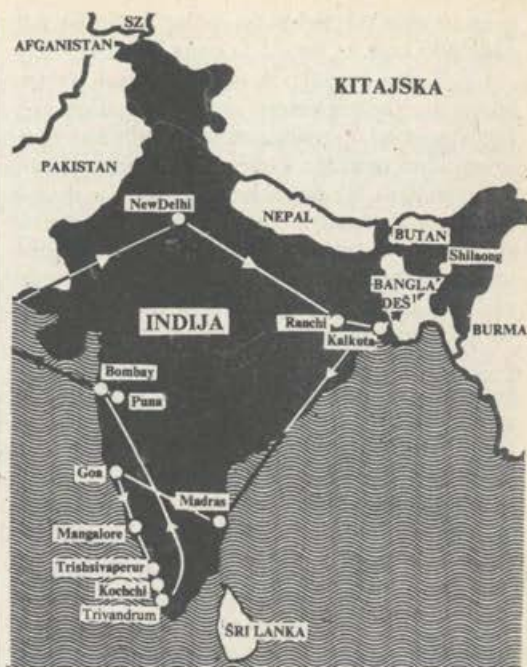
Napoved papeževega obiska je sprožila zlasti med hindujci ostra nasprotovanja, skrajneži so mu celo napovedovali smrt. Zlasti nekateri katoličani so se bali, da bo papežev obisk podžgal versko nestrpnost in porušil še kar mirno sožitje s hindujci. Katoliško cerkev v Indiji sestavljajo verniki vzhodnega in latinskega obreda. Katoličani živijo na jugu in zahodu, v državah Kerala in Tamil-madu, misijonarijo pa v glavnem na severu. Cerkev šteje 125 krajevnih škofov, 12 tisoč duhovnikov, 50 tisoč redovnic; domačini so povsod v večini. Hindujci zlasti očitajo katoličanom, ki veliko delujejo tudi v zdravstvu in šolstvu, da izkoriščajo njihovo strpnost in spreobračajo njihove člane, zlasti revne. Papežev potovanje je obetalo, da spričo sporov in nasprotovanja ne bo lahko, vendar se je pokazalo, da je Janezu Pavlu II. uspelo premagati odpor in zbuditi naklonjenost in razumevanje tudi pri tistih, ki so javno nasprotovali njegovemu obisku v Indiji.

Janeza Pavla II. so ob prihodu na letališče sprejeli z najvišjimi državnimi in cerkvenimi častmi. Predsednik indijske republike Zail Singh mu je zagotovil, da bo njegov prihod pomemben za vse indijske katoličane kakor tudi za vernike vseh drugih veroizpovedi. Papež se je Singhu zahvalil za prisrčen sprejem in pozdravne besede, nato pa mu je zagotovil, da želi Cerkev prispevati svoj delež k edinosti, bratstvu, miru in pravičnosti v svetu. Dejal je: »V Indijo prihajam kot služabnik edinosti in miru in želim poslušati ter se učiti od moških in žensk tega plemenitega ljudstva.«

V katoliški stolnici indijske prestolnice je prvič nagovoril indijske katoličane. Iz indijske prestolnice je papež med obiskom spominskega parka velikega Indijca Mahatma Gandhija namenil v duhu tega velikega indijskega glasnika nenasilja tudi že prve pozive svetu: »Gandhijeva luč spomina nam še sveti.« S temi besedami je opomnil vse tiste, ki širijo nasilje po svetu. Potem je s tega spominskega kraja Boga prosil blagoslova za voditelje vseh narodov, za rast kulture brez nasilja, svetovno skupnost v dejavnem sodelovanju z Bogom. Ta skupnost naj bi svojih temeljev ne gradila na uničujoči moči orožja, ampak na medsebojnem zaupanju ter skrbnem prizadevanju za boljši svet svojih otrok v civilizaciji, na ljubezni, resnici, pravičnosti in miru. Popoldne prvega dne obiska je papež daroval mašo na stadionu Indire Gandhi, zvečer pa se je v stolnici udeležil zasedanja indijskih škofov. Škofe je vabil, naj izpolnjujejo svoje poslanstvo z oznanjevanjem razodetega sporočila o božji ljubezni v Kristusu, naj pospešujejo medverski dialog in naj se prizadevajo tudi za vraščanje evanĝeljskega sporočila v indijsko kulturo.

Drugi dan svojega obiska, ki ga je papež prebil v indijski prestolnici, se je srečal z Dalajlamo, državnim in verskim poglavarjem Tibeta. Ko je Tibet prišel pod kitajsko oblast, se je njegov budistični voditelj umaknil v Indijo, kjer je dobil zatočišče. Na svečnico – bila je ravno na nedeljo – je papež dopoldne maševal za vernike severnih indijskih pokrajin in bližnjga Nepala na stadionu Indire Gandhi. To je največji stadion v Aziji, zgrajen pa je bil leta 1982 za azijske športne igre. V govoru med mašo je omenil tudi delo matere Terezije, Mahatma Gandhija in pesnika Tagoreja, delo, ki pomaga sedanjemu indijskemu človeku odkrivati prednost duhovnih vrednot pred gmotnimi. Popoldne se je na istem stadionu srečal s predstavniki indijskega verskega, družbenopolitičnega in kulturnega življenja. Govoreč o kulturi, je opozoril na njeno pomembno vlogo v odnosu do človekovega poslednjega cilja – odrešenja.

Že prve dni bivanja v Indiji so papeža Janeza Pavla II. povsod pozdravljale in zbrano poslušale množice katoličanov pa tudi nekristjanov. Celo ostro nasprotovanje hindujcev se je utišalo. Ko je 3. februarja odhajal iz New Delhija, sta se na letališču od njega poslovila predsednik Zail Singh in predsednik vlade Radživ Gandhi. S predsednikovim letalom je papež poletel proti 1120 kilometrov oddaljenemu mestu Ranchi v državi Bihar, kjer živi 400.000 katoličanov. Po prihodu se je na

prostranem letališču zbralo okoli 200.000 ljudi, poleg večine katoličanov tudi muslimani in hindujci. Mladi so ga sprejeli s pesmijo in plesom, oblečeni v narodne obleke. Med mašo je papež pridigal o preobrazbi sveta, ki je močno povezana z delavskim svetom. Poudaril je delo kot vrednoto; vsako delo je častno, vsako pa mora biti tudi spoštovano, pravično plačano, da bi človeška skupnost in vsaka posamezna družina lahko živele v miru, blaginji in napredku.

Popoldne istega dne se je papež odpravil v Kalkuto obiskat dom matere Terezije in njenih misijonark. V tem središču za vse zavrjnene, odrinjene, zapuščene in umirajoče Indijce, ki jih misijonarke poberejo na kalkutskih ulicah ali pa se sami zatečejo k njim, je doslej našlo zavetje in mnogokrat tudi dostojno smrt že okoli 50.000 revežev. Ganljivo je bilo srečanje med materjo Terezijo in papežem v »domu ubogih«, ki ga je papež imenoval kraj trpljenja in obenem hišo upanja, saj je bila zgrajena z vero in pogumom, temelji pa na ljubezni. V Kalkuti se je papež srečal z voditelji nekatoliških krščanskih skupnosti v Indiji in v govoru pohvalil indijsko prizadevanje za ekumenizem, edinost med krščanskimi cerkvami ter dobro razumevanje med vsemi vernimi na indijski podcelini. V pogovoru s katoliškimi redovniki in redovnicami v zavodu sv. Frančiška Ksaverija je pozdravil duhovno živ-

ljenjsko moč vse Bengalije in vse Indije pa tudi častljivo kulturo tega dela sveta.

Četrty dan bivanja je papež namenil obisku Shillonga, glavnega mesta države Magalaja, ki je že skoraj sto let središče za vse katoličane severovzhodnih pokrajin Indije. Katoličanov je tam 8,5 odstotka. Na prostranem igrišču se jih je k slovesni maši zbralo 250.000. V govoru med mašo je pohvalil prizadevno delo misijonarjev in misijonarj. Po maši se je s predsednikovim letalom vrnil v Kalkuto, naslednji dan pa spet odletel na 1400 kilometrov dolgo pot v Madras, prestolnico države Tamil Nadu, kjer živi dva milijona in pol katoličanov. Na bližnji Gori sv. Tomaža se je v molitvi zahvalil temu svetniku za evangelizacijo Indije. V Madrasu je imel papež srečanje z 2000 predstavniki nekrščanskih verstev; tega srečanja se je udeležilo okrog 100 časnikarjev. Popoldanske slovesne maše na morskem obrežju Marina Beach se je udeležilo okoli 700.000 katoličanov in drugovercev. Navzočim je govoril o tem, kako je treba pričevati za Kristusa s svojim življenjem in z besedo v družini, v družbenem krogu in na delovnem mestu.

Pozno zvečer istega dne je odletel z letalom na zahodno indijsko obalo v Goo, kjer v baziliki hranijo posmrtno ostanke velikega misijonarja Indije, Frančiška Ksaverija. Dopoldne naslednjega dne je daroval slovesno mašo v športnem parku, ki se je je udeležilo 300.000 ljudi iz vse pokrajine, popoldne pa se je spet z letalom odpravil v mesto Mangalore, kjer je maševal na prostem. V govoru med mašo je razlagal poklicnost Cerkve, da oznanja evangelij vsem narodom in jim prinaša Kristusovo luč ter ljubezen. Poudaril je, da morajo biti v današnjem sprtem svetu verske skupnosti prve, ki si podajajo roke v boju proti vsemu, kar ogroža človekovo dostojanstvo in njegove duhovne vrednote. Iz Goo je Janez Pavel II. odpotoval z letalom v državo Kerala na jugozahodu indijske podceline. V mestu Trichur ga je pozdravilo več kot 200.000 ljudi, pri molitvenem srečanju pa nad pol milijona. Med srečanjem je blagoslovil 1000 parov novoporočencev. Iz Trichura je odpotoval v Kochchi, glavno katoliško središče države Kerala. Pri popoldanski maši, ki jo je daroval za tamkajšnje delavce, se je zbralo kar 700.000 vernikov. Časopisni poročevalci so bili silno presenečeni nad njihovo zbratostjo in pobožnostjo. V pridigi je govoril o edinosti, ki pa ne izključuje različnosti. Cerkev v Indiji je povabil, naj služi v luči sprave. Po maši se je v rezidenci latinskega nadškofa srečal najprej z voditelji protestantskih Cerkva južne Indi-

je, za njimi pa še z voditelji nekrščanskih Cerkva, predvsem s hindujci in muslimani. Istega dne je obiskal sadež katolikosa – vrhovnega voditelja sirske pravoslavne Cerkve v Indiji.

Predzadnji dan apostolskega obiska v Indiji je papež Janez Pavel II. prispel v šestmilijonsko mesto Bombay. V predmestju Vasai je imel molitveno srečanje pred 135.000 ljudmi, potem je v središču mesta obiskal Materi božji posvečeno cerkev. Popoldne 9. februarja se je pogovarjal s primasom anglikanske Cerkve, canterburyskim nadškofom Robertom Runciejem, ki je bil tiste dni prav tako na pastoralnem obisku v Indiji. Med mašo v parku Šivadži, pri kateri je bilo okoli 200.000 vernikov, je v homiliji govoril o družini in njenem poslanstvu v sedanjem času, posebej pa še o indijski družini. Po maši je v daljši molitvi posvetil Materi božji Indijo in vse njene prebivalce.

Na svojem potovanju po Indiji, kjer so ga povsod pozdravljale in zbrano poslušale množice kristjanov in tudi nekrstjanov, se je papež Janez Pavel II. v številnih govorih in srečanjih zavzel za složnost in sodelovanje med predstavniki različnih veroizpovedi, pozival je k svetovni spravi, govoril je o družinskih in kulturnih vrednotah, o razorožitvi in o miru, za katerega se je treba bojevati ne glede na to, kateri veroizpovedi kdo pripada. Pogovoril se je z vsemi verskimi osebnostmi vodilnih indijskih veroizpovedi. Katoliškim duhovnikom, redovnikom, redovnicam in laikom je govoril o pomembnosti evangelizacije: krščanstvo se mora v tem svetu utelesiti, postati mora vidno, otipljivo. V deželi, kjer hindujci in muslimani ne čutijo nobene potrebe, da bi se srečali z Jezusom Kristusom, je delo katoliške Cerkve na področju šolstva, zdravstva in pomoči nerazvitim zelo cenjeno, ob vsem tem pa se postavlja bistveno vprašanje: kako prikazati odrešujočo in osvobajajočo moč evangelija.

Ko se je papež Janez Pavel II. na letališču v Bombayu poslovil od predstavnikov visokih indijskih verskih in političnih oblasti, ga je po pravici navdajal občutek, da je opravil veliko in naporno delo in da je dosegel svoj cilj. Pozneje – 26. februarja v Rimu – se je pri splošni avdienci zahvalil božji Previdnosti za pastoralni obisk na indijski podcelini. V spominih na ta obisk je omenil najpomembnejša srečanja in se zahvalil za prijazen sprejem in dobro organizacijo apostolskega obiska. Med drugim je dejal: »Romanje v Indijo je bila Previdnostna priložnost za nadaljevanje dialoga z vsemi, ki verujejo v Boga. V duhovnosti različnih religij je dobro vidno iskanje

Absolutnega in hrepenenja po miru, obenem pa je to dobro izraženo v mislih glavnih indijskih osebnosti. Ta srečanja so bila kratka in bežna, toda dialog stalno in načrtno vodi naprej. . . . Zelo sem vesel tega, kar sem mogel v svoji službi narediti za Cerkev v Indiji. Poseben izraz tega veselja je bila beatifikacija Chavare, redovnega

ustanovitelja karmeličanov Brezmadežne, in sestre klarise Alfonze. Obisk je tudi prispeval k ureditvi zveze s škofi in edinosti vse Cerkve v Indiji s Petrovim sedežem. K temu so prispevala vsa srečanja, posebej še s škofijskimi duhovniki, redovniki in laiki, ki delajo v apostolatu, pa tudi čudovito srečanje z mladimi v Bombayu.«

P. K.

Slovenska teološka akademija v Rimu

Slovenska teološka akademija v Rimu je najmlajša cerkvena slovenska ustanova. Le tu in tam ste jo morda zasledili, bolj korajžno pa je stopila v ospredje s Slomškovi simpozijem v Rimu (od 20. do 24. septembra 1982). Dejstvo, da je udeležence sprejel Janez Pavel II v svoji zasebni kapeli in jih posebej pozdravil na trgu sv. Petra med splošno avdienco, je še povečalo zanimanje za njen pojav na znanstvenem obzorju.

Za jasnejši pregled najprej nekaj besed o njenem nastajanju, nato o njeni strukturi in še na kratko o prvih dosežkih.

Zgodovinski razvoj

Prvo seme o bodoči Slovenski teološki akademiji (STA) je padlo v zemljo na vrtu Marijinih sester v Gorici. V pogovoru z rajnim msgr. Rudolfom Klincem, ki je bil običajno bogat in stvaren, sva se dotaknila žalostnega dejstva, da veliko slovenskih dokumentov leži pod težo večletnega prahu po raznih arhivih. Nujna bi bila neka ustanova, ki bi začela skrbno in znanstveno zbirati posamezne listine. Zamisel je dr. Klincu tako ugajala, da je odmeril del zapuščine pokojnega profesorja v Ameriki, sorojaka A. Cuka bodoči akademiji in s tem položil prvi temeljni kamen za novo akademsko zgradbo.

To je postalo še bolj jasno, ko smo našli v arhivu Kongregacije za širjenje vere veliko dokumentov o Baragu in Knobleharju. Prvi so bili podlaga za posebno doktorsko tezo in poznejši II. zvezek »Acta Ecclesiastica Sloveniae«; Knobleharjevi pa še čakajo, da jih bo kdo zbral, preštudiral in objavil.

Drugi klic k bolj organizirani akciji je bila izredna sreča dr. Jožeta Markuže, da je pri iskanju tvarine za svojo doktorsko tezo slučajno našel v vatikanskem arhivu Trubarjevo Cerkovno ordnigo, katere edini poznani izvod je bil med

bombadiranjem v zadnji svetovni vojni uničen v knjižnici v Dresdenu. Ta sreča je privabila v kratkem času še več laikov v Rim, a so morali kmalu ugotoviti, da niso pripravljeni za tako delo, ki poleg drugega tudi prekaša denarne zmožnosti posameznika.

Na samo 750. obletnico mariborske škofije 10. maja 1978, so slovenski profesorji na papeških rimskih univerzah podpisali ustanovno listino »Slovenske teološke akademije«.

Namen in sredstva

Ustanovna listina začrta namen ustanove z besedami: »Pospeševati bogoslovne znanstvene razprave in njihovo objavlanje; zbiranje in raziskovanje dokumentov v rimskih cerkvenih arhivih o slovenski Cerkvi; zbirati gmotna sredstva za objavlanje omenjenih razprav in dokumentov, posebno v »Acta Ecclesiastica Sloveniae«.

Iz navedenih besed je razvidno: akademija želi pospeševati iskanje listin, ki pišejo o slovenski Cerkvi, zlasti so ji pri srcu tiste, ki jih hranijo rimski cerkveni arhivi. S tem se noče odreči iskanju še drugje, npr. v Čedadu ali na Dunaju, vendar bo posebno podprla delo v Večnem mestu. Bolj kot zgodovinsko razpravlanje o posameznih problemih, kar prepušča zgodovinarjem, teži za objavo dokumentov samih, katere naj bi izvedenci pozneje pretehtali in prišli do svojih zaključkov.

Ustanova bi rada priklicala k sodelovanju še druge in podprla tiste znanstvenike, ki bi poklicno sicer bili pripravljeni sodelovati, a jim gmotna sredstva ne dovoljujejo. Med predvidenimi sodelavci je na prvem mestu Inštitut za zgodovino Cerkve na Slovenskem s svojim glasilom. Z veseljem je treba potrditi, da se je Inštitut z osmimi zvezki lepo predstavil javnosti in te publikacije so že prestopile prag priznanih knjižnic.

Dosežki

Nevarno je govoriti po nekaj letih obstoja o uspehih STA. Krivično pa bi tudi bilo zamolčati to, kar je do sedaj napravila. Pozitivno je že dejstvo,

Člani akademije in drugi gostje ob enem izmed srečanj v Sloveniku.

da se je število članov povečalo in se raztegnilo tudi na priznane znanstvenike izven Rima, kot na Ameriko in Azijo.

V zadoščenje si šteje, da je gmotno podprla akcijo Inštituta za zgodovino Cerkev na Slovenskem in tako omogočila izdajo sedmih zvezkov. Važno je nadalje, da je izdane zvezke spravila v vse rimske inštitute, ki ji zanima naša problematika, kot tudi v druge slovenske inštitute po svetu in seveda v glavne svetovne knjižnice.

Pomembno je, da pride vsako leto nekaj znanstvenikov v Rim, kjer se posvečajo delu v arhivih. Večini je to omogočila akademija in jim priskrbeli tudi mikrofilme ali fotokopije dokumentov.

STA skupno s Slovenikom gre v priznanje, da sta do sedaj vsako leto organizirala znanstveni simpozij, ki je poglobil do sedaj še obdelana teološko narodna vprašanja. Leta 1982 Anton Martin Slomšek, z željo, da bi dali svoj doprinos njegovemu beatificijskemu postopku; 1983 Ivan Trinko, narodni buditelj Beneških Slovencev; 1984 Franc Ivanocy v Prekmurju, 1985 Sv. brata Ciril in Metod ter letos bo govor o goriškem nadškofu Francu Sedeju.

Na vsakem srečanju se je zbralo okrog 40 znanstvenikov, ki so ves teden poročali o svojih zaključkih, jih med sabo primerjali in popestrili s skupnim družabnim sožitjem. Obisk na Montecassino in romanje po poteh sv. Petra in Pavla ter še posebno avdiencia pri sv. očetu je pridala simpozijem nepozabni pečat.

Na podlagi navedenih dejstev ni težko uganiti, kakšne naloge še čakajo Akademijo in kje se ji odpirajo horizonti. Prva želja je, da bi Inštitut za

zgodovinsko Cerkev na Slovenskem redno izdajal znanstvena »ACTA«, ki jih bo Akademija posredovala svetovnim univerzitetnim ustanovom. Uspehi dosedanjih simpozijev odpirajo nove poglede na bodoče raziskovanje, tako da je največja težava pri izbiri, katerim predlogom dati prednost. Končno se ji odpirajo nove možnosti za študij moderne slovenske zgodovine, ker so vatiškanske arhive odprli prav do konca prve svetovne vojne. Torej dobe, ki čutno zadeva slovenske probleme Gorice, Trsta, Kopra, Maribora, z eno besedo vso Slovenijo.

M. Jezernik

Dom v Tinjah na Koroškem

Izobraževalna ustanova, kraj srečanja in hiša dialoga

»Tinjski dom stoji v senci mogočnega in visokega stolpa župnijske cerkve. Silhueta zvonika je eno samo vabilo vsem, ki se vozijo mimo, da bi se ustavili tudi kdaj na griču, kjer stojita cerkev in malo poleg na podnožju cerkvenega griča Kat. dom prosvete SODALITAS – dom z odprtimi vrati, ki vabi:

Pridite, vstopite, odpočijte se, nahrinite se z novimi spoznanji in uvidi, odkrivajte svoje sposobnosti in talente, vključite se v tok misli in dialoga, ki naj preveva glavo in srce; razmišlajte o sebi, o svojem življenju, o svojem narodu in

njegovi kulturi, o svojem poklicu in poklicanosti, o svojih notranjih stremljenjih in svojih začasnih in dokončnih ciljih.« –

»Izobraževanje mladih in odraslih ter prosvetno delo v vseh svojih sodobnih razvejanostih je že zdavnaj več kot konjiček nekaterih posameznikov, temveč vsesplošna nuja za vsakogar, ki noče biti zgolj mrtva riba v morju poenačevalne družbe ali ponavljajoči zvočnik tujih idej.

Kat. dom prosvete Sodalitas želi biti s svojim programom tudi v prihodnje eden izmed činitelev in pospeševalcev pristne, stvarne in krščanske omike med našim ljudstvom. Poleg tega pa je dom že postal priznan kraj dialoga in srečanja med slovenskimi in nemškimi deželami. Preteklost nas obvezuje, da se bomo tudi dandanes zavedali svoje odgovornosti za prihodnost. Take besede lahko zvenijo kot plehke fraze, če jih ne znamo napolniti z neumornim delom, z živahno domiselnostjo ter z iskrenimi nagibi za vsestranski blagor naše narodne skupnosti.

Dediščina slovanskih apostolov sv. Cirila in Metoda nas še dodatno obvezuje, da pomagamo osvežiti in poglobiti korenine za krščansko in narodno omiko. To bomo zmogli le s skupnimi napori in če bo Dom v Tinjah še bolj zasidran v srcih vseh rojakov.«

Toliko iz uvodnikov iz prejšnjih dveh števil »Dialoga«.

Z vsako številko hišnega lista DIALOGA želimo nagovoriti naše rojakinje in rojake, jim predstaviti izobraževalno ponudbo ter jih vabiti v Tinje, kjer stoji na griču dom, ki naj bi bil vsemu slov. prebivalstvu na Koroškem sinonim za vabljivo in nenehno izobraževanje, ki ga naš slovenski koroški rod v svojem posebnem narodnostnem položaju še posebno potrebuje.

Izobraževalna ustanova

Dom v Tinjah je zrasel iz nuje po samopomoči. V zgodovini našega naroda so bili duhovniki – ki so izhajali iz ljudstva in so delovali med ljudstvom – poleg svoje dušnopastirske službe tudi vneti kulturniki, prosvetarji kot tudi pobudniki marsikaterega gospodarskega združenja in podviga. Tajniške knjige in kronike marsikaterih društev, zadržig in posojilnic beležijo kot ustanovitelje ali vsaj kot gonilne začetnike duhovnike, ki so z narodom delili vsestranske skrbi in čutili z ljudstvom v njegovih raznih življenjskih in kulturnih potrebah. Predvsem v zimskih mesecih so duhovniki Sodalitete prirejali tako na Zilji, v Rožu in v Podjuni v prostornejših župniških izobraževalnih tečajih za kmečko mladino, predvsem pa duhovne

vaje ter stanovske nauke. Po drugi svetovni vojni se je to izobraževalno in duhovno-pastoralno delo vse bolj koncentriralo v Tinjah, kjer je bilo v prostranem prostiškem poslopju tudi dosti prostora.

Pionirske razmere so bile seveda zelo skromne. A fantje, ki so obiskovali v Tinjah tudi kmetijsko šolo, so dobili dobro strokovno podlago ne samo za sodobno kmetovanje, temveč tudi dobro vsesplošno izobrazbo za delovanje in uveljavljanje v družbi. Imena kot prošt Benetek, žpk. Radanovič, kaplan Gabruč z mnogimi drugimi učiteljicami in učitelji so neizbrisno zapisani v korniki tinjske kmetijske šole.

Iz teh dveh korenin – zimskih izobraževalnih tečajev s kmetijsko šolo ter iz tradicije duhovnih vaj – je zrasla nova izobraževalna ustanova: Kat. dom prosvete, ki je bil leta 1956 sprejet v vseavstrijsko zvezo prosvetnih domov.

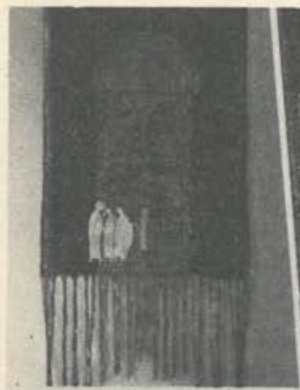
Potreba po lastnem poslopju je bila iz dneva v dan nujnejša in tako so se pred 30 leti člani Sodalitete odločili za novo zgradbo. Škof dr. Köstner je bil načrtom zelo naklonjen in k sreči je mogel nameniti večjo vsoto denarja iz zapuščine rajnega duhovnika dr. Alojzija Kuharja, rodnega brata Prežihovega Voranca, za gradnjo novega poslopja. Duša novih načrtov pa je bil nepozabni prelat dr. Rudolf Blüml, ki je s svojimi bližnjimi sorodniki dom tudi v prvih letih zelo uspešno vodil. Vsem tem zaslužnim možem smo postavili v domu trajen spomin s kipom, s slikami in z napisom, da je dom zrasel iz dobre zamisli teh mož ter iz darov in dobrote mnogih slovenskih duhovnikov in vernikov.

Tudi, ko smo pred šestimi leti pod ponovnim pritiskom potreb bistveno povečali prostornino in ustvarili nove in sodobnejše možnosti za izobraževalno delo v Tinjah, se je izkazala prav ista solidarnost in povezanost naših duhovnikov in drugih rojakov, ki so z velikimi prispevki, darovi in posojili omogočili bistven razmah doma in njegovega izobraževalnega programa.

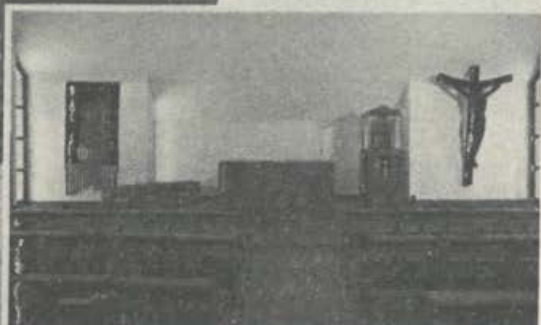
Kakor so fundamenti vzdani v trdo skalo tinjske gore, tako je tinjski dom tudi trdno zasidran v zvesti in hkrati prebujeni zavesti naših rojakov, da je lastna življenjska volja pogoj za zmerne, a vztrajne podvige.

Dom v Tinjah je poleg celovške Mohorjeve in obeh gospodinjiskih šol šolskih sester v Št. Petru in Št. Rupertu in poleg drugih slovenskih ustanov en dokaz več, kaj zmore in mora ustvariti narod tudi iz lastnih moči in žrtev, da si ohranja pred seboj in zgodovino pravico obstoja.

Tinjski dom je zgovoren spomenik življenjske

TINJE/TAINACH

volje koroških rojakov in hkrati dokaz učinkovite samopomoči!

Naj navedem nekaj zgolj opisnih podatkov.

Dom nudi svojim tečajnicam in tečajnikom seveda tudi gostinsko oskrbo. Kapaciteta 35 sob skupno 70 posteljami omogoča sprejeti pod streho večjo skupino ali nekaj manjših tečajev. Na razpolago je več dvoran in prostorov za skupinsko delo, knjižnica in klubski prostori za razvedrilo in pogovore v prostem času. Poleg opreme za izobraževalno delo pa je tudi dobra kuhinja za izobraževalni uspeh in dobro počutje ljudi velikega pomena.

Po izgraditvi in povečavi doma se je tudi izobraževalno delo razširilo in razmahnilo tako po številu vseh prireditev – letno nad 300 – kot tudi po vsebinskih težiščih.

Dom sam priredi letno okoli 250 programov, vmes pa sprejema tečaje gostov drugih škofijskih, deželnih ali vseavstrijskih prirediteljev. Tudi take skupine gostov so nam seveda zelo dobrodošle, ker se njih tečajniki tako neprisiljeno srečavajo s slovenskim kulturnim okoljem.

Obseg vsebinskih programov je razmeroma širok in vključuje vsa področja, ki zadevajo življenje naših rojakov, zanimajo naše tečajnike.

Od verske in teološke, vzgojne in zakonske tematike pa tja do obravnavanja političnih vprašanj, od literature do slikarskih tečajev in razstav ter koncertov, od kuharskih tečajev za gospodinjice, fante in duhovnike pa do zdravstvenih informacij – vse najde svoje mesto v tinskem izobraževalnem razporedju.

Eno težišče bi rad posebej poudaril, ki je v zadnjih letih našlo slikovit odmev predvsem tudi v Sloveniji. Odkar smo Dom pred šestimi leti povečali, smo ga počasi tudi umetniško obogatili in opremili z deli znanih likovnih ustvarjalcev. Tako so dela prof. Franceta Goršeta, Stanka Rapotca, Valentina Omana, Wernerja Berga, Kurta Zislerja, Walterja Unterwegerja, Gerharda Kleindiensta, Tince Stegovec, Vinka Hlebša in Vere Terstenjak ter drugih domačih umetnic in umetnikov kras našega doma in obiskovalci, ki pridejo prvič v Tinje, se ne morejo načuditi temu umetniškemu bogastvu.

Poleg te stalne razstave pa se je zvrstilo v Tinjah tudi še okoli 50 posameznih razstav, pri katerih so v veliki meri sodelovali umetniki iz Slovenije, kot npr. France Godec, Franc Krištof-Zupet, slikarji male grafike iz Slovenije, Štefan Potočnik, Vera Terstenjak-Jovičič, Vinko Hlebš,

Veselka Šorli-Puc, Branko Čušin, Aleksander Sašo Jarc, Edi Žerjal, Rudi Dolžan, Gabrijel Humek in drugi.

Tinjska galerija je za mlade umetnike včasih tudi odskočna deska za skok v umetniški svet, za že priznane ustvarjalce pa so tudi tinjske stene vabljiva možnost najti nove občudovalce, prijatelje ali celo kupce. Vrhu tega pa je tinjska galerija – kot tudi koncertni program – v znamenju dialoga in odprtosti, ker nastopajo umetniki – menjaje Slovenci in Nemci, domačini in gostje.

V širokem stopnišču pa je razvrščena stalna razstava slovenskih jezikovnih in zgodovinskih dokumentov z zelo dragocenimi faksimile-reprodukcijami iz naše slovenske preteklosti.

Ta razstava naj privabi sodobnike k zavestnemu sprehodu skozi našo zgodovino z namenom, da bi spoznali in znali ceniti korenine in zgodovinske zametke naše narodne bitnosti.

Dom – kraj srečanja

Tinjski dom je namenjen v prvi vrsti koroškim Slovenem in njihovim izobraževalnim potrebam.

Ker pa ne živimo na otoku blaženih in tudi ne na otoku izobčenih in ker se zavedamo, da so za življenje važna in potrebna srečanja, se je tudi Dom zapisal temu načrtnemu poslanstvu.

Ne samo, da se srečavajo v Tinjah rojaki iz vseh naših dolin in gur, temveč predvsem tudi rojaki iz Slovenije ter Slovenci z vseh koncev in celin.

Tinjska spominska knjiga beleži slavna imena iz verskega, kulturnega in političnega življenja Slovencev na Koroškem, iz Slovenije in po svetu.

Pomožni škof dr. Alojzij Ambrožič iz Toronta, ki je vodil pred leti duhovne vaje za duhovnike, je pri zaključku povedal sledeče: »Koč pridem v Trst, srečam Tržačane, v Gorici srečam Goričane, v Kopru Primorce, v Ljubljani Kranjce, v Mariboru Štajerce, ko pa pridem v Tinje, srečam vse.«

Kaj takega je laskavo slišati. Seveda ni vsak dan ves slovenski svet zbran v Tinjah, a dostikrat je mednarodnost kar precejšnja in raztresenost slovenskega naroda kar močno in žalostno otipljiva.

Vrata tinjskega doma so odprta vsakomur, ki želi doživeti košček koroške slovenske domačnosti in je vsak dobrodošel, ki želi ohraniti narodno in krščansko dediščino tudi v današnjih razmerah.

V Tinjah smo veseli in počaščeni, če prihajajo rojaki iz Slovenije in ne navalijo samo v obmejne in celovške trgovine, temveč se zanimajo tudi

za gosposvetsko polje in tamkajšnje svetišče, za krnski grad, vojvodski prestol, za naše kulturne ustanove in če obiščejo tudi Tinje.

Dom – hiša dialoga

Dialog je danes bolj nujen kot kdajkoli prej. Dialog, četudi se danes toliko o njem govori, gotovo ni nekaj, kar bi človek šele danes odkril in gotovo tudi ni čarobno sredstvo, s katerim bi odstranjali vsakršne napetosti med ljudmi različnih mnenj, ideologij ali nazorov. Je pa gotovo potreben in nujen način zadržanja, kajti brez njega bi ne bilo pravega napredovanja človeške družbe v smeri skupnih interesov in nalog.

V današnjem pluralizmu mnenj, ideologij in družbenih sistemov nihče ni več edini in vsevidni učitelj v zamotanih osebnih vprašanjih, pa tudi v vprašanih družbe in sveta. Resnice ni mogoče iskati brez stika z drugače mislečimi, ker mnogostranska izkušnja uči, da se navidezna nasprotja ali osprednje razlike zelo pogosto prej dopolnjujejo kakor pa resnično razlikujejo.

Resnica je pač vedno večja kot spoznanje posameznika. Velja pa tudi beseda ruskega misleca Solovjeva, ki pravi: »Človeku od zunaj vsiliti neko že prirojeno resnico, ne da bi vprašali po njegovi misli in izkustvu, bi pomenilo tako človeka kot resnico oropati njunega notranjega dostojanstva.«

Človek je iskalec resnice. Na poti do resnice pa nikdar nismo drug drugemu nevoščljivi tekmeči, temveč le sopotniki, ki vzajemno več spoznajo kakor pa posamič.

V duhu takega dialoga, ki je odprt za mnenje, misli, izkušnje, vprašanja drugega, naj bi bil Dom v Tinjah kot do sedaj tudi v prihodnje kraj srečanja in medsebojnega bogatenja.

Namen izobraževanja sploh je, da so ljudje kritični do miselnih klišejev, do političnih parol, do prevzetega masovnega mnenja, da spoznajo za osprednjimi besedami tudi idejna ozadja. Za človeka je potrebno, da se izloči iz površnega pojmovanja sedanosti in da je ob spoštovanju tradicionalnih vrednot odprt za nuje prihodnosti.

Če sme in more Dom v Tinjah nekaj prispevati k iskrenemu dialogu med Slovenci in Nemci na Koroškem, k dialogu med ljudmi različnih svetovnih nazorov tudi preko naših ožjih meja in če sme prispevati nekaj mozaičnih kamenčkov k pestri krščanski in narodnostni omiki naših rojakinj in rojakov, ne stoji zaman na tinjskem griču dom z odprtimi vrati.

Jože Kopeinig

Odrešilno računalništvo?

Uvod

Ob velikanski gospodarski katastrofi naše družbe v zadnjih letih je slišati številne misli o tem, kaj nam more najučinkoviteje pomagati iz tolikih zagat. Zelo splošno izražena resnica, da je v znanju ključ rešitve, je pač tako splošna, da v resnici nikomur nič ne pove, še manj pomaga. Znanje porajamo ljudje, ki smo bolj ali manj pozorni in zavzeti bralci narave, ki v njej živimo. Človek, v družbi skozi vso svojo zgodovino – včasih bolj, včasih manj – verno prenaša znanje iz roda v rod. Poučevanje mladih je poteza, ki more dati sadove zanesljivo in trajno tudi v razmeroma daljni bodočnosti.

V našem izobraževanju je dandanes moč opaziti pojav, ki je dokaj izrazit in silovit, da pritegne pozornost, posebej še, ker ga spremlja smelo upanje – ujeti korak z razvitejšimi deželami. Pojav, ki ga imam v mislih, je računalništvo. Kot kaže, skoraj ni več prav nobene šole (ne po vrsti ne po stopnji), ki bi ne bila brez računalnika – tega »čudesca« nove dobe. Tudi Ciciban ima svojo »računalniško« stran. Kako mi je sicer potem drugače misliti kakor tako, da v tem kot družba vidimo svojo priložnost in svojo rešitev. Ob tem, menim, je potrebno razmisliti o dvojem: ali je tako vsesplošno znanje o računalništvu (računalniška »pismenost«) resnična nuja in potrebno sleherniku v naši družbi, in drugo: katero je tisto računalništvo, ki bi nam moglo ob določenih pogojih pomoči na zeleno vejo.

Računalniška pismenost

Mnogokrat sem že razmišljal o tem, kaj bi na področju računalništva veljalo naučiti otroke, ktere so tiste pedagoške in didaktične kvalitete, da štejemo šolski računalnik za tako nepogrešljiv učni pripomoček. Ali ima delo z računalnikom nekaj tako edinstvenega, česar bi z nobenim drugim načinom učenja in vzgoje ne mogli dati svojim varovancem? Bolj ko o tem razmišljam, manj koristnega najdem. Morda smo nasledili nekaterim puhlostim iz Schreiberjeve knjige Svetovni izziv ali morda nekaterim poročilom iz tujih šol. Nemara se komu zdi, da nas računalniki s svojo neizprosno učijo logike in natančnosti. Z nekaj pridržki bi pritrtil, vendar so v spoznavanju čudovite matematične logike, naravnih zakonitosti in mnogih drugih stvari dobrine, ki neprimer-

ljivo daleč presegajo te vrste dobrin, ki jih iščemo v šolskem računalniku.

Pri tem razmišljanju sem nekako zamolčal za nekatere morda načelno misel, da bi utegnil šolski računalnik pomagati učencem in dijakom pri njihovih konkretnih problemih in nalogah. Ideja se mi zdi tako topoumna, da jo komaj spravljam na papir, saj je ni moč prav z ničemer razumno zagovarjati. Zdi se mi neprecenljiva škoda, če bi na račun pouka o računalništvu zanemarili bogato dediščino naših prednikov. O tem naj govori tudi starodavna kitajska modrost: Ob študiju nekdanjosti spreumeva sedanost: tako boš kmalu lahko učitelj drugim.¹

Če bi za spoznavanje s svetom računalništva imeli v šolah, kjer to pač gre, krožke po zgledu modelarskega, dramskega in podobnih, potem se mi zdi to pravi način in koristno dopolnilo.

Spet drugi menijo, da s to ihto okoli računalništva premagujemo nek strah, ki naj bi bil v ljudeh pred računalništvom. Več kot deset let se ukvarjam dokaj intenzivno z računalniki in mnogo je bilo ljudi, ki sem jih prvič spravil za računalniški terminal in jih uvajal v delo. Škoda izgubljeni besede o tem papirnatem zmaju! Mnogo preveč smo razvlekli in napihnilli pojem o računalniški pismenosti, najbrž pa v njem ni kaj več vsebine kot za makovo zrno.

Procesno računalništvo

Že v koledarju za leto 1983 sem pisal o računalništvu in uporabil isti podnaslov kot tu poudarjajoč dve bistveno različni uporabi računalnika pri človekovem delu. Tam sem zapisal in tu ponavljam: »Mnogo odličnejša pa je naloga računalnika, kadar ga z ustreznim procesnim obrobjem povežemo z nekim procesom v industriji, medicini, energetiki, prometu ali kje drugje in mu poverimo nalogo, da te procese spremlja, nadzira in vodi.« Nekaj misli, ki sem jih še povedal v nadaljevanju, naj tu nekoliko podrobneje prikažem, da s tem podpre misel, ki jo je slutiti: le procesno računalništvo je tisto, ki more v naše delo vnesti svežino in resnično novo kvaliteto, da postane naše delo tudi ekonomsko uspešno.

Upam, da si nihče ne predstavlja, da tiči v tem procesnem računalništvu kaka čarobna formula niti ne gre za nikakršno izključnost. Procesno računalništvo ni kategorija zunaj našega življenja in dela in sámo po sebi ni nikakršno jamstvo – je le tudi nam dosegljiva in uresničljiva možnost in priložnost, ki bi jo bilo v resnici škoda zamuditi.

Procesnemu računalništvu bi mogli reči tudi računalniška avtomatizacija procesov, njen vrh so

v tem času roboti – računalniško vodeni, zelo prilagodljivi in zelo zmožni avtomati za najrazličnejše namene.

Računalniški procesni sistem

S tem skupnim imenom poskušamo objeti vse sestavine tiste celote, ki zmore opraviti poverjene naloge. Potrebni je nekaj posplošitev, na nekaterih mestih je treba postaviti tudi kako miselno postavljeno mejo, da moremo shematsko prikazati takšen sistem:

Desno sem skušal prikazati vzporednost ali analogijo s človekom – glavne dele našega telesa, ki so vpleteni pri delu, podobno kot računalniški procesni sistem. Analogija je precej zgovorna in daje bogate asociacije, predvsem kar zadeva možgane, čutila in okončine. Namenoma sem človeka in procesni sistem narisal pri istem procesu (delu), poudarjajoč osnovno izhodišče pri računalniški (seveda tudi drugi!) avtomatizaciji: nadomestiti človeka s strojem, ki ga moremo »naučiti« le toliko, kolikor sami (ali ljudje, ki jih stroj zamenjuje) znamo. K tej resnici se še povrnem.

Puščice v shemi predstavljajo medsebojno povezavo med deli. Ta ni sama sebi namen, po njej se iz procesa v računalnik in nazaj prenašajo podatki – informacije – teče informacijski tok, ki v smeri proti računalniku nosi »sliko« o dogodkih in stanjih v procesu, nazaj pa ukrepe in posege, da bo »slika« čim bolj takšna, kakršno smo želeli.

Računalniki v procesnih sistemih so digitalni. Nasprotno pa so fizikalne veličine, ki »slikajo« proces, analogne – zvezno spreminjajo svojo vrednost v določenem območju. Najpogostejše veličine so npr. temperatura, tlak, masa, masni tok in podobno. Tipala teh veličin pretvorijo izmerjeni podatke o velikosti navadno v neko električno veličino (tok ali napetost), iz te oblike pa prilagoditveni del opravi pretvorbo iz analogne v digitalno, ki jo računalnik »razume«. Precej podobno teče informacijski tok v obratnem vrstnem redu v proces, kjer ukrepamo »analogno«, tako da pripiramo in odpiramo ventile, obračamo lopute ipd. To je ena narava podatkov. Druga vrsta so digitalni podatki, ki morejo zavzeti le dve stanji: npr. stikala so vključena ali izključena, žarnica sveti ali pa ne. Tem vrstam podatkov za računalnik ni treba spreminjati narave, ker so že digitalni. Moramo jih le električno ustrezno prilagoditi.

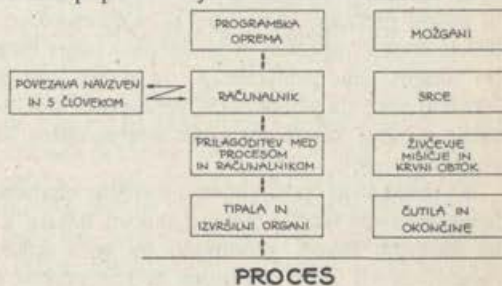
Prilagoditveni del ima še eno pomembno nalogo: računalnik deluje pri nizkih napetostih (5 V) in z enosmernim tokom, v procesih pa imamo opraviti z visokimi napetostmi (220 V, 380 V in

tudi več kilovoltov), kar je neposredno docela nezdržljivo. Zato v prilagoditvenem delu uporabimo razne prijeme, da ločimo tako različne tokokroge med seboj ter preprečimo škodljive in uničevalne medsebojne vplive.

Dalje si oglejmo nekaj malega znanj, ki so potrebna pri gradnji računalniških procesnih sistemov – pa ne le tu, večino teh znanj potrebujemo, četudi ne gradimo računalniške avtomatizacije.

Serva ordinem

V mislih pričnimo z gradnjo računalniškega procesnega sistema. Prvo vprašanje, ki se nam zastavi, je, kateri proces, katero človekovo delo in dejavnost bi avtomatizirali. V razmišljanju se pokaže, da je relativno lahko in enostavno avtomatizirati tiste procese, kjer so ljudje, ki te procese vodijo in se z njimi ukvarjajo, že sicer dosegli visoko stopnjo znanja in vedenja o svojem delu. To znanje so vključili v organizacijo dela ter metode upravljanja in vodenja. Dejali bi, da svoje delo in svoj posel obvladajo v celoti in tako znajo tudi hitro povedati, kaj od računalniške avtomatizacije pričakujejo in kje bi jo radi uvedli. V splošnem smemo reči, da gre pri vseh delih, kjer znamo uvesti sistematični red »peš«, brez računalnika, tudi vključevanje računalniških sistemov skoraj kot za šalo. Žal venomer ugotavljamo, da v naši družbi red ni dobil pravega mesta, ne glede na to, na kateri del družbenega življenja se ozremo. Malo jih je, ki si za red prizadevajo, mnogo je tudi drugih ovir, ki nam onemogočajo red vzdrževati, največkrat pa niti ne vemo, kako in v čem naj ta red sploh vpeljemo. Manjka torej znanja in izkušenj, mnogo premalo razmišljamo o tem; kako delamo, kaj pri delu uporabljamo, s kom pri delu govorimo, kaj mu sporočamo in kaj drugi nam sporočajo, kako sledimo rezultatom in dosežkom dela, kje ugotavljamo težave in ozka grla, kakšne so težave z opremo in stroji, kje pri delu se pozna človek s svojimi lastnostmi. Ob tem pa nam morajo biti seveda popolnoma jasne fizikalno-tehniške osno-

ve, marsikje pa tudi vse podrobnosti procesa, ki ga s svojim delom vodimo in upravljamo. Mnogo, večina teh znanj nam manjka, bati pa se je, da s šolskim sistemom in celotno politiko stvar prav zaskrbljujoče slabšamo. Znale so pritožbe o neverjetno slabem znanju naših »izučenihi« delavcev, ki pridejo na delo, brati smo mogli o neustreznem odnosu do naših strokovnjakov, ki so jih zahodne dežele sprejele odprtih rok in žarečega obraza, o neenakomernem vpisu učencev v šole za različne poklice, še huje, mnogi nadvse potrebni in koristni poklici izumirajo. Z njimi izumira dediščina znanja, ki smo ga prejeli od naših dedov in očetov, in mnogokrat sploh več ne vemo, da so mnogotere probleme že davno poznali, jih rešili, mi se pa na novo, okorno kot začetniki in negodniki, včasih kot Butalci lotevamo »širjenja cerkve«.

Sodim, da je to znanje o našem vsakdanjem delu prvi in odločilni pogoj, da bi mogli delati bolje, hitreje, ceneje in tako zaslužiti več kot le za slan krop.

Merila in orodja

Takoj nad procesom sem v sliki narisal škatlico: tipala in izvršilni organi. Gre za vse vrste tistih instrumentov in naprav, ki računalniku – kakor nam naša čutila – posredujejo »sliko« procesa. To je zelo zahtevno področje tehnike. Nikoli ni in ne bo končano delo na tem področju, vedno nam delo kaže nove in nove potrebe. Omenil sem že, kaj vse moramo meriti, da bi dobro opisali stanje procesa: temperature, tlake, pretoke snovi, koncentracije, maso, prevodnost, razdalje, židkost (viskozno), vrtilne momente, napetosti (mehanske in električne), tokove, hitrosti, pospeške, sestav snovi in še mnogokaj. Zgraditi moramo torej termometre, manometre, merilnike pretoka, tehtnice, daljinomere, higrometre, voltmetre, ampermetre in številne druge metre. Za to moramo poznati fizikalne osnove (oz. ozadje) merjenja, gradiva za instrumente, omejitve pri merjenju, napake pri merjenju, merilne postopke, vpliv okolja (motenji) na izmerjeno vrednost in še bi mogel naštevati. Spet gre za velikansko področje znanja, opreme in aparaturo – vsega nam pri našem delu primanjkuje. Iz svojih lastnih izkušenj vem, da marsikdaj že zgrajena avtomatizacija ne gre, ker ni ustreznih instrumentov za popis procesa.

Na drugi strani potrebujemo izvršilne elemente: raznovrstne ventile, zasune, zapore, lopute, ki jih moramo sukati, premikati, pa ne z roko, računalnik naj jih! Neposredno ne gre, marveč s

kakim motorjem – električnim, pnevmatskim ali hidravličnim. Poganjati moramo črpalke, ventilatorje, kompresorje, prižigati gorilnike, vključevati sklopke, releje, grelnike, prenašati in transportirati snovi, vsako po njenih lastnostih. Spet cela vrsta zahtevnih nalog, ki jih moramo do potankosti obvladati, tudi če nimamo računalnika.

Strukturna analiza

Ko poskušamo procesom dodati še računalnik, smo nenadoma postavljeni pred še eno, zelo zahtevno nalogo: računalnik moramo naučiti, da bo z našim procesom upravljaval in ga vodil, kakor želimo. Bolj kot vse drugo je pomembno, da znamo vse naše znanje in vedenje o procesu preliti v takšno obliko, da se bodo mogli vsi, ki bodo kakorkoli sodelovali pri gradnji procesnega sistema, med seboj urejeno in smiselno pogovarjati in tako iskati ustrezne, najboljše rešitve.

Zahteva po urejenem razmišljanju o procesih ni vezana zgolj na delo pri gradnji računalniških procesnih sistemov, tu se je le najjasneje pokazalo, da zanašanje le na zdravo pamet in intuicijo ne daje ustreznih rezultatov. Z računalniki smo se namreč začeli lotevati obširnih in celovitih procesov, celih tovarn, jih voditi, upravljati in nadzirati z enega samega mesta, oz. to hočemo naučiti računalnik, da bo delal za nas.

Težave, kako prav spoznati, popisati in razčleniti procese, so spoznali v zibeli računalništva v Združenih državah že pred kakimi dvajsetimi leti, pred nekako petnajstimi pa so prizadevanja pričela kazati določnejše sadove. Kaže, da način, ki so ga imenovali strukturna analiza, obeta uvesti mnogo odločilnega reda v naše delo in razmišljanja. Nekaj misli o tej temi² povzeman po članku D. T. Rossa. Izhodišče razmišljanja je bilo, kako najti nekaj podobnega, kot je npr. delavniška risba za izdelavo neke gredi, tudi na področju misli in idej o procesih. Risba ni zgolj risba, je celovit jezik, ki praktično v popolnosti sporoča delavcu vse potrebne podatke, da narisano gred izdela. Dana so geometrijska razmerja, vrsta materiala, zahteve po toplotni in mehanski obdelavi – skratka, vse potrebno v jasni in razumljivi obliki.

Namen strukturne analize je povezati, urediti (strukturirati) in sporočati miselne enote, ki so izražene s katerikoli drugim jezikom. Miselna enota je tista količina nekega znanja, ki ga kot enoto razumemo in smo ga zmožni povezati z drugimi enotami v celoto. Ali v obratni poti: celoto razčlenimo na posamezne enote, ki jih povezujejo medsebojne odvisnosti. Posamezne

manjše enote moremo po enakem načelu kot celoto spet razčleniti na manjše enote in enako dalje do poljubnih podrobnosti. Tako moremo vedno ugotavljati dele in celote ter razumeti vso zapletenost in obširnost medsebojnih razmerij.

Miselne enote torej izražamo z jezikom, zato je enako pomembno, da dajemo stvarim prava imena, ki bodo dobro izražala tudi njihovo vsebino.

Naravni jezik torej enostavno vključujemo v našo razčlenitev, posamezne miselne enote opisane z jezikom spravimo v škatlice in jih povežemo s puščicami, nekako podobno, kot sem narisal shemo procesnega sistema. Razčlenitev moremo narediti do tolikih podrobnosti, kakor in kolikor je pač potrebno glede na to, komu in čemu svoje misli sporočamo.

Razčlenjujemo zato, da najprej razumemo celoto in posebnosti, stvari in dogodke s končnim ciljem, da vsa spoznanja spet združimo in uresničimo v aparaturni in programski opremi procesnega sistema.

Mt 13,52

Morda mi je uspelo v nekaj skromnih črtah pokazati vsaj na droben delec znanja, ki bi nam moglo pomagati iz zagat, omenjenih na začetku. Ugotoviti moremo, da gre v največji meri za znanje, ki ima z računalništvom prav malo skupnega, predvsem pa pri pouku računalništva o njem ni ne duha ne sluha. V resnici gre za znanje, ki bi ga

morali skrbno negovati, razvijati, poglobljati, predajati ga naprej zanamcem in tako utrjevati in širiti temelje, da se na njih polagoma vzpnemo do višin. Gre za vsesplošno znanje o našem delu in življenju, o tehnologijah – vedeti, kako kaj narediti, zgraditi, postaviti, skuhati, zvariti. Brez teh znanj nam je nemože sprejemati kakršnokoli vrhunsko tehnologijo, brez njih nam tudi vse znanje o računalništvu in računalnikih kaj malo pomaga. Že iz sheme procesnega sistema se vidi, da je računalnik s svojo programsko opremo vrh – streha naše zgradbe. Si damo dopovedati, da od strehe navzdol ne pridemo do hiše?

Nemalokrat razmišljam o primeri, označeni v podnaslovu. Bolj kot prvi del Gospodove besede, me je zanimal tisti hišni gospodar, v tistem času vsakomur znan pojav, voditelj in poglavar tedaj osnovne gospodarske enote – družine. Njegov zaklad, ki iz njega prinaša novo in staro, je zaklad ustvarjalne modrosti, ki zna z njo v plodno harmonijo združiti starodavna izročila z novimi spoznanji in voditi družino novemu, boljšemu naproti.

Marko Krečič

¹ Iz stare kitajske filozofije, Slovenska matica v Ljubljani, 1962.

² Douglas T. Ross: Structured Analysis: A Language for Communicating Ideas, IEEE Trans. Softw. Eng. (Jan 1977).

Travinje, krmna podlaga govedoreje na Slovenskem

Travinje ali travnati svet so vsa kmetijska zemljišča, ki jih porašča nizka rastlinska odeja, imenovana travna ruša, sestavljena iz številnih različnih vrst trav, stročnic (detelj) in zeli. Namenjena je predvsem za prehrano domačih živali, bodisi neposredno (paša), bodisi posredno (pridelovanje mrve in silaže) ali kombinirano (pašnokosni sistem), nekaj pa tudi za takoimenovane rekreativne trate (igrišča, športni tereni, vrtovi) in trate za varstvo okolja, ki služijo kot varstvo pred erozijo.

Travinje je torej skupni izraz za vse s travno rušo porasle kmetijske površine, h katerim prištevamo vse naše travnike, loge, košenice, laze, rovtve, ravninske, dolinske, višinske in planinske pašnike, zelenice, muljave in murave, mlake in

čreti, sploh vse, kar človek izkorišča za oskrbo živine s krmo – razen površin pod njivskimi krmnimi posevki.

Po svetu pa tudi pri nas pridobiva travinje čedalje večji pomen, zlasti zaradi raznovrstnih koristi, ki jih daje tovrstno pridelovanje krme, predvsem za govejo živino. Pri nas je pridelovanje krme na travinju zelo pomembno tudi zaradi velike razprostranjenosti teh zemljišč. Razprostirajo se na približno 44% vseh kmetijskih zemljišč v Jugoslaviji oziroma kar na 64% kmetijskih zemljišč v Sloveniji.

Od vseh republik obrašča travinje v Sloveniji največji del kmetijskih zemljišč. Za slovensko kmetijstvo je torej značilen velik delež travinja, ki tako daje poglavitni vir krme naši govedoreji, ta pa ima zato glavni delež v naši živinoreji. Tako pripada Sloveniji kar tretje mesto v Evropi po zatavljenosti, sledi za Irsko in Švico. Od približno 900.000 ha slovenskih kmetijskih zemljišč je približno 570.000 ha ali 64% trajnega travinja (okrog 320.000 ha travnikov in 250.000 ha pašni-

kov) in le 250.000 ha njiv. Na vsak hektar njiv pride torej okrog 2,3 ha trajnega travinja. Tolikšno razširjenost travnih zemljišč pri nas, ki so pretežno absolutna travna zemljišča, pogojujejo zlasti:

- vlažnost našega podnebja (okrog 30% travinja se razprostira na območjih z več kot 1600 mm letnih padavin, zato je pridelovanje na njivah tu manj uspešno, posebno še na težjih tleh);
- kakovost tal (pretežno neugodna tekstura, ogleženost in plitkost tal);
- razgiban relief oziroma konfiguracija terena (hrbovit svet, strme lege);
- večje nadmorske višine (z višjo lego se povečuje delež travnih zemljišč);

Travinje v slovenskem kmetijskem prostoru seveda ni enakomerno razporejeno, temveč ga je v skladu z vlažnostjo podnebja in ostalimi zgoraj navedenimi ekološkimi dejavniki sorazmerno malo na severovzhodu naše dežele, le okrog 20–40% kmetijske površine, medtem ko zavzema v osrednjem in zahodnem delu, posebno v hribovitih predelih, kar 80–90% ali celo več.

Za gospodarstvo naše dežele je enako kot sama razširjenost travinja pomembno pravzaprav kar usodno dejstvo, da je večina tega travinja absolutno travinje, kar pomeni, da je nespremenljivo. Ne moremo ga torej spremeniti v njive, da bi na njih neposredno pridelovali hrano za ljudi (žito, krompir, oljnice itn.), z večjim izkoristkom kot je z živino, ki je posrednik pri izkoriščanju travinja in se njegov končni pridelek potem pojavi v obliki nujno potrebnega ljudskega živeža, mleka in mesa. Le manjši del našega travinja je trenutno relativen. Na velikem delu je še neurejen vodni režim (zamočvirjenost). Ko bomo iz teh zemljišč odvedli odvečno vodo s hidrotehničnimi melioracijami, bo velik del teh zemljišč postal relatiiven travniški svet, ki ga bo nato možno uvesti zlasti v krmni kolobar in na njem poleg krmnih rastlin pridelovati tudi ostale njivske poljščine.

Na gospodarnost pridelave krme na travinju in kmetijstva nasploh lahko vpliva tudi stopnja izrabe nekaterih lastnosti travne ruše kot polifitne (večrastlinske) združbe: travna ruša je trpežna – trajna kultura le, dokler jo redno oskrbujemo in izkoriščamo s košnjo ali pašo, sicer pa se v naših rastnih razmerah (kjer je naravna danost vegetacije gozd) spremeni v gozd.

Travinje oz. travna ruša tudi zelo ugodno delu-

je na fizikalne, kemične in biološke lastnosti tal, na izboljšanje struktturnosti, zdravstvenega stanja ter kot posledica vsega tega na povečanje rodovitnosti tal. Travna ruša pomembno povečuje v tleh delež organske snovi – humusa. Ta delež, ki ostane vsako leto v tleh z odmiranjem dela ravnih korenin, pomembno povečuje ne le rodovitnost tal, ampak preprečuje tudi erozijo, zlasti na nag-njenih terenih.

Travniki in pašniki, še posebej na dobrih rastiščih, dajejo krmo, ki je po vsebnosti in sestavi hranilnih snovi zelo ugodna in lahko v celoti pokrije potrebe po teh snoveh v prehrani goveda in ovac. V najustrenejšem roku izkoriščana travna ruša vsebuje beljakovine in vlaknino v pravilnem razmerju za prehrano prej omenjenih vrst živali. Prav tako se odlikuje z bogato vsebnostjo rudninskih snovi in vitaminov, potrebnih v prehrani živali. Proizvodno vrednost travinja zato realno ocenjujemo po vsebnosti hranilnih snovi oziroma po pridelku čistih hranilnih snovi oz. po stopnji izkoriščenosti na travinju pridelanih hranilnih snovi.

Posebnega pomena je možnost zelo gospodarne pridelave krme na travinju in s tem možnost vpliva na pocenitev živinoreje. Že samo z načrtnim gnojenjem lahko povečamo pridelek krme na travinju za dva in tudi večkrat, odvisno od tipa travinja in ekoloških rastnih razmer, kar potrjujejo tako rezultati številnih gnojilnih poskusov kot tudi rezultati proizvodne prakse.

S stališča energetske bilance je pridelovanje krme na travinju najbolj ugodno, če to presojava po razmerju med vloženo in pridobljeno energijo. Zlasti to velja pri pašni rabi travinja. Največ energije pri pridelovanju krme na travinju porabimo posredno prek gnojil (predvsem dušikovih) in neposredno za gorivo pri spravlilu krme. Energetska bilanco lahko izboljšamo z delnim nadomeščanjem umetnih mineralnih gnojil z domačimi organskimi (v mejah možnosti) ali s povečanjem leguminoz v travni ruši in nadomeščanjem košnje s pašo.

Ob optimalni agrotehniko je lahko pridelek s travinja po pridelavi krmnih enot enakovreden pridelku 11 t koruznega zrnja ali 12,6 t ječmenovega zrnja, ali 71 t koruzne silaže itn. Žal dosegamo pri nas na travinju trenutno v povprečju še bistveno manjši povprečni pridelek (okrog 32 dt mrve na hektar), kar je posledica predvsem pomanjkljivega oskrbovanja in izkoriščanja teh površin. Pridelovalna zmogljivost boljših travniških združb ali tipov travinja (združbe visoke pahovke – *Arrhenatheretum elatioris*, gozdnate stoklase

in pasjega repa – Bromo-Cynosuretum cristati) v slovenskih rastnih razmerah znaša na hektar okrog 55 kg suhe snovi na dan v času rasti. Letni pridelek iz takega našega travinja bi torej pri normalni agrotehnikni pridelovanja lahko znašal 110–150 dt mrve na hektar oziroma okrog 6000 KŠE/ha.

Pašno-kosni sistem rabe travinja, ki omogoča tako velike pridelke je organizacijsko in tehnološko res nekoliko bolj zahteven, zato se večina naših živinorejcev odloča za enostavnejši, vendar mnogo dražji način – za izključno hlevsko rejo in pokladanje še sorazmerno velikih količin močnih krmil. Zaradi vse višjih cen močnih krmil se takšni živinorejci vedno bolj otepaajo z izgubami, namesto da bi poiskali cenejše rešitve v cenejših sistemih proizvodnje in prehrane živine (pašno-kosni sistemi rabe travinja itd. . .). Na končno ceno živinorejskega proizvoda pa najmočneje vplivamo ravno s ceneno prehrano, saj ti stroški predstavljajo včasih tudi 60–80% skupnih stroškov v končni ceni pridelka. Med krmili je v naših rastnih razmerah paša daleč najcenejša. 1 kg prebavljivih beljakovin je v močnih krmilih okrog 11-krat dražji in 1 KŠE 7–8 krat dražja kot v paši. Zaradi hitre rasti cen močnih krmil v zadnjih letih se je to razmerje še povečalo. Visoke cene in dejstvo, da okrog leta 2000 prežvekovalcev skoraj ne bomo smeli več krmiti z močnimi krmili, saj bo pridelek žit komaj zadostoval za prehrano ljudi in potrebe neprežvekovalcev, nam narekujejo, da v čim večji meri uvajamo v prehrano govedo postopke, ki bodo omogočili najceneje izkoristiti bogastvo hranilnih snovi, zlasti beljakovin iz travne ruše, ki je naša naravna danost in je imamo v Sloveniji na srečo v izobilju.

Vemo pa, da so rastišča našega travinja glede na tla in podnebje zelo različna. Zato se vrstijo na našem travinju številne rastlinske združbe oziroma tipi travinja (nižinski – dolinski, hriboviti, višinsko-planinski, kraški in močvirski), katerih pridelovalna zmogljivost je prav tako zelo različna.

Težava pa ni le v skromnih pridelkih suhe snovi na teh zemljiščih. Še večji problem je slaba hranilna vrednost krme z našega travinja. Večletne analize kažejo, da vsebuje naša mrva v povprečju le okrog 280–300 gr škrobnih enot in samo 4–5% prebavljivih beljakovin, kar nam glede na dosežen povprečni pridelek mrve (32 dt/ha) omogoča spraviti s hektarja travinja le slabo tretjino tistega, kar je naše travinje sposobno dati.

Zlasti je slaba proizvodnost neurejenih višinskih planinskih pašnikov, košenic in senožeeti,

posebno še tistih na kraškem območju. Ta zemljišča najslabše ali pa tudi nič ne oskrbujemo. In dokler ne bomo v tem oziru spremenili odnosa do njih in jih dejansko nehali le na dosedanji mačehovski način izkoriščati, ne moremo pričakovati na njih večje proizvodnosti.

V Sloveniji trenutno redimo okrog 0,8 glav velike živine na hektar krmih zemljišč (1 GVŽ = 500 kg). Računi na podlagi rezultatov poskusov kažejo, da bi na travinju, za katerega predvidevamo intenzifikacijo, lahko pridelali 2,315.000 ton krme, preračunano na suho snov (Leskošek 1980). Ta voluminozna krma bi omogočala rejo mešane goveje črede, tako da bi v povprečju redili 1 GVŽ/ha intenziviranega travinja, ki bi lahko dala dovolj mleka in mesa za kritje vseh slovenskih potreb po teh proizvodih v naslednjem desetletju.

Kljub temu, da nam rastne razmere omogočajo pridelati na travinju vso voluminozno krmo, potrebno za prehrano živine, jo pridelujemo še na približno tretjini njivskih površin. Vzrok za tako obsežno pridelovanje voluminozne krme na njivah tiči predvsem v slabi hranilni vrednosti krme, ki jo spravimo z našega travinja. Zato si moramo v prihodnje prizadevati, da povečamo ne le količino, temveč predvsem hranilno vrednost na travinju pridelane krme v tolikšnem obsegu, da bo tudi po vsebnosti hranilnih snovi zadostila vsem potrebam naše govedoreje po tej vrsti krme. Delno je vzrok za tak obseg pridelovanja krme na njivah tudi česta potreba po uravnoteženju krmnega obroka oziroma potreba po zvečanju energetske vsebnosti travniške krme s silažno koruzo kot energetsko bogato rastlino. Močna krmila naj bi torej čim manj uporabljali za govedo oziroma čim bolj smotrno. Ta naj voluminozno krmo dopolnijo le v tistih obdobjih vzreje in laktacije, ko so potrebe neobhodne, ne pa da jo izpodrivajo iz obroka.

V številnih primerih je vzrok za majhne pridelke in slabo hranilno vrednost travniške krme: pomanjkljiva agrotehnika oziroma pogosto še prav roparski odnos do travnih površin, ker vanje skoraj nič ne vlagamo. Zlasti na prostranih višinskih in planinskih pašnikih ne moremo govoriti o proizvodnji, ker ta obsega vrsto agrotehničnih ukrepov, zlasti gnojenje, ki ga doslej na velikem delu teh površin nismo izvajali. S pridelki mrve ali paše stoletja odnašamo hranilne snovi s travinja, ne da bi jih zadovoljivo nadomestili z gnojenjem. Z gnojem živine, ki se hrani s travniško krmo, v prvi vrsti gnojimo njivske površine. Zato pri nas še marsikje v celoti velja rek, da je travinje

mati rodovitnosti njiv. Če pod travno rušo ne bi potekali procesi nabiranja humusa, intenzivnejša življenja in delovanja mikroorganizmov, ki sproti razkrajajo odmrlo organsko snov, bi prišli še ob sedanje skromne pridelke. Torej moramo korenito spremeniti naš odnos do oskrbovanja, predvsem pa do gnojenja in pravilne rabe travinja.

Pod travinjem so v glavnem ostala kmetijska rastišča najslabše vrednosti, ki se jih v druge namene ni dalo uporabiti.

Nepravilni načini rabe: vse preveč travinja rabimo enostransko – samo s košnjo, vse premalo pa s pašo oziroma kombinirano pašno-košno, ki je najboljši način rabe. Večino pokošenega pridelka spravljamo kot mrvo, kar je najslabši način, ker sušimo v glavnem na tleh, tam pa so izgube hranilnih snovi in krme največje. Manjše so izgube pri sušenju na različnih sušilnih napravah (ostrveh, piramidah, zasilnih žičnih kozolčkih itd.) še manjše pa pri pravilnem siliranju pridelka. Pri pašni rabi omenimo, da je ta v mnogih primerih še neurejena oziroma da pri paši po določenem sistemu delamo številne napake (nepravilna obremenitev, nepravilno čredenje).

J. Korošec

Kaj prinaša biotehnologija kmetijstvu?

Kmetijstvo se je od svojega nastanka pred približno desetisoč leti do sredine preteklega stoletja v gospodarsko razvitih deželah, pri nas pa do začetka oziroma sredine tega stoletja, razvijalo sorazmerno počasi. Več tisočletij je prevladovala menjava zemljišč tako pri pridelovanju rastlin kot reji živali. Ko so se obdelovana ali pašna zemljišča izčrpala, so jih pustili v nemar in začeli obdelovati nova deviška ali vsaj manj izčrpana. Enako je bilo s pašo. Pri skromni naselitvi je to vsekakor bilo mogoče.

Ko je zemljišč za tako ekstenzivno gospodarjenje zmanjkalo, se je uveljavila trajna obdelava istih zemljišč, vendar s presledkom, ko so tla mirovala. Ta tip je bil pri nas kot tripoljno gospodarjenje – z ozimino, jarino, praho – razširjen od začetka srednjega veka do začetka oziroma srede preteklega stoletja, ko ga je zamenjal izboljšani večpoljni kolobar z žiti, okopavinami in krmnimi rastlinami, ki je, nekoliko osiromašen, razširjen

še sedaj. Do srede preteklega stoletja je za kmetijstvo utemeljeno mnenje, da je »conservative industry«, saj so za spremembe bila potrebna res dolga časovna obdobja. V zadnjih stopetdesetih letih pa tako mnenje povsem ne ustreza. Uvedba hlevske reje, izboljšanih kolobarjev, uporaba rudninskih gnojil, uvedba različnih strojev, zlasti traktorjev, intenzivnejša reja domačih živali, uvedba produktivnejših pasem živine, intenzivnejše zdravstveno varstvo živali, uvedba rodovitnejših in proti boleznim odpornejših sort, uvedba kemičnih sredstev za varstvo rastlin, hibridov pri raznih gojenih rastlinah itn. pomenijo resnično velik napredek pri pridelavi rastlin in reji domačih živali. Z njim je bilo omogočeno, da so se iz pridelave živeža sprostili ljudje, potrebni v industriji in drugih dejavnostih. Pred dvesto ali stopetdesetimi leti se je s kmetijstvom ukvarjalo še blizu 90% prebivalstva, sedaj pa je teh v gospodarsko razvitih deželah le še neznaten delež, manj kot deset ali celo le pet odstotkov.

Seveda so omenjeni dosežki v kmetijstvu temeljili na dognanjih znanosti, zlasti kemije, fiziologije, genetike, vendar v nemajhnem obsegu tudi na empiriji in naključnostih pri pridelavi rastlin in reji živali. V zadnjih letih pa smo priča razvoju, ki utegne tudi za kmetijstvo postati zgodovinski mejnik. Na področju čiste biologije, zlasti molekularne genetike, so odkrili številne procese in metode, katerih dejanska ali pa predvidena uporaba za gospodarske in druge namene je dobila ime »biotehnologija«. Ta nova tehnologija poteka v strogo definiranih proizvodnih razmerah, ki jim živi organizmi doslej, z izjemo nekaterih vrenj v živilski industriji, niso bili izpostavljeni. Zato ni narobe, če šteujemo biotehnologijo za doslej najbolj znanstveno utemeljeno biotično proizvodnjo.

Biotehnologija obsega dolgo vrsto med seboj nepovezanih in različnih znanstvenih aktivnosti, ki nedvomno pomenijo velike možnosti za kemijsko, farmacevtsko in živilsko industrijo, najbrž pa tudi za kmetijstvo, čeprav bo biotehnologija na tem gospodarskem področju najbrž naletela na največje omejitve predvsem zaradi načina pridelovanja in previsokih cen s to tehnologijo pridelanih pridelkov. Spomniti se velja, da je na konvencionalen način pridelan živež še vedno najcenejši in se zato doslej marsikateri sicer obetaven pridelovalni postopek zgolj zaradi visokih cen ni mogel uveljaviti. Vendar ni nujno, da bodo dosedanje omejitve veljale tudi v spremenjenih razmerah prihodnosti, če se bo svetovno prebivalstvo še naprej povečevalo s tako stopnjo kot doslej in če

bi z biotehnoškimi posegi lahko izboljšali kakovost kmetijskih pridelkov in s tem glavnine živeža.

Glavno področje biotehnologije v kmetijstvu bo verjetno v uporabi njenih metod za žlahtnjenje novih sort gojenih rastlin in novih ali izboljšanih pasem domačih živali. Skoraj skozi vso zgodovino kmetijstva so bile izboljšave rezultati izbora variant, ki so nastale z mutacijo in z naravnimi ali naključnim križanjem. Žlahtnjenje na podlagi genetskih zakonitosti še ni staro sto let. Vendar so bili z njim doseženi veliki uspehi pri velikosti pridelkov rastlin in prireji živali. Tudi naprej še ostaja žlahtnjenje pomembna možnost za izboljšave gojenih organizmov. Vendar pa so pri klasičnem žlahtnjenju velike omejitve. Žlahtnitelji so vezani na stroge meje znotraj rastlinskih ali živalskih vrst, ki jih je mogoče križati, da bi dobili za življenje sposobne, kaj šele kakovostno boljše potomce.

Zdi se, da bo to omejitev mogoče premagati z napredkom genskega inženiringa (z rekombinantno tehnologijo DNA /dezoksiribonukleinske kisline/). Dednost temelji na genih, ki določajo in uravnavajo, kako nek rastlinski ali živalski organizem raste in deluje. Zdaj je že mogoče osamiti specifične gene za določeno lastnost pri nekem organizmu in jih prenesti v nesoroden organizem tako, da v njem postanejo trajna sestavina dednosti. Ti novi geni vplivajo na lastnosti in rast organizma, ki jih je sprejel in se z normalnimi procesi deduje na potomce. To izredno močno razširja domet genov, ki jih neka vrsta lahko ima in močno skrajšuje čas, potreben za fiksiranje novih linij. Skoraj do zdaj so bili ti postopki videti kot znanstvena fantastika, toda danes so te metode znane kot potrebne in uporabljive, nekatere pa so se že uveljavile pri rutinskem delu. Seveda pri tem še vedno naletavamo na zelo velike ovire. Pri žitih, kot najpomembnejši skupini kmetijskih rastlin, je tak prenos mogoč samo posredno. Ne glede na to pa je prenos genov pomembna nova tehnika pri žlahtnitelskem delu.

Možnosti so velike. Poseben dosežek bi bil, če bi razne vrste gojenih rastlin, razen stročnic, ki to delajo po naravni poti v simbiozi z bakterijami, vezale zračni dušik. Zanesljivo bi si lahko prihranili izdatke za dušična gnojila. Kakšne pridelke bodo take rastline dajale in kakšne lastnosti bodo imele, pa bo seveda razvidno šele tedaj, ko bo šlo za njihov prenos v prakso. Najbrž bo mogoče izpopolniti sestav aminokislin raznih vrst gojenih rastlin in tako izboljšati sestav obrokov hrane za ljudi in krme za domače živali. Morda bo mogoče

vgraditi v organizme tudi celične sestavine, ki jih bodo varovale pred nekaterimi boleznimi, škodljivci ali zajedalci.

V naslednjih desetletjih bo morebiti napočila zlata doba žlahtnjenja kmetijskih rastlin, ko bodo le-te pri intenzivnem obdelovanju dajale še večje pridelke večje hranilne vrednosti kot zdaj, medtem ko bodo v razmerah ekstenzivnega pridelovanja dajale še sprejemljive pridelke ob skromnih vlaganjih denarnih sredstev brez rudninskih gnojil ali z njihovimi majhnimi odmerki in z manj vode kot je potrebujejo sedaj. Žlahtnjenje bo seveda imelo osrednjo vlogo, vendar pa bo lahko črpalo iz mnogo večjega vira lastnosti, kot je moglo doslej. Za pocenitev pridelave utegne biti zlasti pomembno žlahtnjenje rastlin proti boleznim in morebiti tudi proti škodljivcem. Pri številnih rastlinskih boleznih so namreč že ugotovili, da odpornost proti parazitom uravnavajo posebni geni za odpornost v gostiteljski rastlini in pri parazitu posebni geni za **avirulentnost**. Le taka kombinacija genov pri gostitelju in parazitu omogoča odpornost. Na tem področju bo imela odločilno vlogo zlasti hitrost vgrajevanja genov za odpornost v gostiteljske rastline, ker na ravni parazitov zaradi komaj predstavljivo velikih populacij in njihove majhne genetske stabilnosti ter paraseksualnih procesov ter iz njih izvirajoče fiziološke specializacije tako uravnavanje pač nikoli ne bo mogoče.

Biotehnologija je omogočila tudi kontinuirane procese vrenja. Pekarstvo, pivovarstvo in vinarstvo je vedno temeljilo na vrenju, vendar navadno v sorazmerno majhnih posodah in v precej preprostih razmerah. Pri novi tehnologiji gojijo skrbno selekcionirane mikroorganizme v posebnih velikih vrelnikih (fermentorjih, bjoreaktorjih), ki si jih doslej skoraj niso predstavljali, popolnoma izolirane od možnega zunanega onesaženja in v razmerah, ki jih je mogoče uravnati do največjih podrobnosti. Vsekakor je velik uspeh prehod od Petrijeve skodelice do vrelnih posod, v katere bi lahko spravili avtobus. S to tehnologijo je že mogoče pridobivati beljakovine, primerne za hrano ljudi in krmo živali, s preobrazbo rastlinskih ogljikovih hidratov, torej v poceni nadomestke za meso. To bi lahko imelo dolgoročno pomembne posledice za živinorejo.

Zlasti za nekatere tropske dežele s hitro rastočimi rastlinami je pomembna možnost pridobivanja tekočih goriv iz rastlin. Etilni alkohol, etanol, primerno nadomestilo za bencin, pridobivajo v okviru gasoholnih programov iz sladkorja in škroba. To za srednjeevropske dežele s pomanj-

kanjem kmetijskih zemljišč in počasno rastle rastlin pač najbrž v večjem obsegu ne bo prišlo v poštev. V industrializiranih državah je poraba goriva tolikšna, da bi tako pridobivanje goriva bilo lahko le obrobni prispevek. V zadnjem času so v to vrenje uvedli nove vrste kvasovk, ki ta proces poenostavljajo, tako da je nekoliko obetavnejši.

Drug vidik vrenja pa se nanaša na »biomaso«. Biomasa je nov koncept, ki spreminja naše dosežene poglede na pridelke rastlin. Rastline praviloma gojimo zaradi nekega končnega pridelka, ki je včasih lahko le skromen del celotne rastlinske gmote, pri žitu npr. zaradi zrnja, pri krompirju zaradi gomoljev itn. Poleg tega, za nas pomembnega pridelka pa rastline seveda oblikujejo še druge dele: korenine in nadzemne dele, ki jih pogosto sploh ne moremo uporabljati, razen za ohranjanje humusa v tleh. V zadnjih desetletjih se je tudi pri nas uveljavilo, v pokrajinah, bogatih s kmetijskimi zemljišči pa je bilo razširjeno že od nekdaj, neskrbno gospodarjenje s to neposredno slabo uporabno rastlinsko gmoto. Žitno slamo so zažigali na poljih, koruznico so puščali do pomladi na prostem in jo nato podoravali itn. Z novo biotehnologijo naj bi to malo kakovostno rastlinsko gmoto z različnimi načini preobrazbe (konverzije) spremenili v uporabno energijo in druge snovi. S temi postopki je mogoče pridobivati energijo iz najrazličnejših rastlinskih in živalskih odpadkov različne sestave. Seveda koncept uporabe biomase vsebinsko ni nov, nova je le intenzivnost predelave in vrsta končnega produkta. Dokler so bili hektarski pridelki gojenih rastlin majhni, je bilo treba vso rastlinsko gmoto uporabiti zelo skrbno. Pred desetletji so s slamo v obliki rezane mešanice s senom krmili govedo ali jo uporabljali za steljo, z rezano koruznico so prav tako krmili ali jo uporabljali za steljo, grmovje so sekali in ga poleti drobili z listjem za nastilj, v gozdovih so pobirali dračje, iz vejevja so delali butarice za kurjenje itn. To so vse primeri koristne uporabe biomase, čeprav seveda na tehnično skromni ravni.

Tradicionalno so bile zahteve, kakšni naj bodo kmetijski pridelki, opredeljene z zahtevami glede na njihov končni pridelok: barva in okus sta odločala pri pridelkih, namenjenim prehrani ljudi, krmilna vrednost pri živalski krmi in posebne lastnosti, ki so nujne za predelavo, pri industrijskih rastlinah. Predelava rastlinske gmote na kmetijskih obratih je šele v začetnem stadiju in še ni jasno, kakšen bo njen razvoj, vendar pa ni dvoma, da je mogoče z njo pridobiti energijo in

druge organske snovi, zlasti če bi bilo to potrebno zaradi splošnega pomanjkanja.

Poseben sektor biotehnologije je mikropropagacija. V vrtnarstvu in sadjarstvu je razširjeno vegetativno razmnoževanje trajnih rastlin, pri katerih se lastnosti sort, če bi jih gojili iz semena, ne ohranijo. Že pred tridesetimi leti so začeli z laboratorijsko gojitvijo meristema iz rastnih vršičkov pri orhidejah. Zdaj je metoda meristemske kulture razširjena že v velikem obsegu pri raznih okrasnih in nekaterih sadnih rastlinah. Z njo je mogoče pridobiti velike količine zdravih (brezvirusnih) sadik ustreznih sort, po cenah, ki so sprejemljive za dragocene rastline. Ta tehnika doslej ni imela velikega vpliva na svetovno kmetijstvo, ki se ukvarja predvsem z enoletnimi rastlinami. Je pa zelo obetavna za razmnoževanje nekaterih vrst palm, ki jih do zdaj ni bilo mogoče razmnoževati na vegetativni način. Obstajajo že nasadi tako pridobljenih oljnih palm, ki pomenijo povsem nove standarde produktivnosti te pomembne oljnice.

Poseben način vzgoje novih žitnih sort je npr. z združevanjem nezrelih pelodnih zrn iz prašnic na umetnih gojiščih. Rastlinice, ki nastanejo iz posameznega zrnca, so haploidne. Kot take niso uporabne za žlahtnjenje, ker so sterilne. Pač pa žlahtnitelji z različnimi postopki (npr. s kolhicinom) podvojijo pri njih število kromosomov ali pa se to število podvoji spontano. Tako nastanejo podvojeni haploidi z dvema istovetnima kopijama vsakega kromosoma. Take rastline služijo za nadaljnje žlahtniteljsko delo. Poseben prispevek tehnike pridobivanja podvojenih haploidov je v tem, da se skrajša število rodov oziroma let, ki so potrebni za vzgojo nove sorte.

Tudi v gozdarstvu utegne postati metoda pridobivanja sadik drevja z meristemskimi kulturami sčasoma sprejemljiva. Z njo je namreč mogoče doseči stalne lastnosti, kar se do zdaj pri drevju z generativnim razmnoževanjem zaradi cepljenja lastnosti pri osebkih iz semen ni dalo.

Izredno pestro uporabo v kmetijstvu utegnejo imeti monoklonalna protitelesa. Pri njih gre za posnemanje obrambnih mehanizmov, ki jih imajo organizmi s krvnim obtokom. V njih so limfociti, ki se odzivajo na vdor tujih strupenih snovi – antigenov – npr. raznih toksinov, bakterij s tvorbo prav specifičnih protiteles, ki tuje strupene snovi razkrojijo.

Ker je mogoče na umetnih gojiščih gojiti živalske ali človeške rakaste celice, ki se razmnožujejo neomejeno, limfociti pa se le nekajkrat delijo, nato pa odmrejo, so spojili rakasto celico in lim-

focit, ki daje specifična protitelesca. Na ta način so pridobili hibridom, ki lahko daje le specifična monoklonalna protitelesca ene vrste. Ta hibridom gojijo nato na umetnih gojiščih.

Monoklonalna protitelesca se bodo lahko uporabljala na področju živalske prireje, npr. za ugotavljanje količine in načinov delovanja živalskih hormonov, za klasifikacijo živalskih virusov, za zgodnje ugotavljanje brejosti, za uravnavanje hormonov in presnovnih produktov v živalih in za ugotavljanje ostankov zdravil v živalskih tkivih in mleku. Na področju rastlinske pridelave pa so možnosti uporabe teh protitelesc za ugotavljanje vrste, količine in načina delovanja rastnih regulatorjev, za ugotavljanje novih genov v genetsko manipuliranih rastlinah, za ugotavljanje bolezenskih klic v semenu in sadikah, za klasifikacijo rastlinskih virusov, za ugotavljanje ostankov agrotehničnih snovi (gnojil, sredstev za varstvo rastlin) v tleh, rastlinah, živalih, divjadi in vodnih organizmih.

Biotehnologija bo nedvomno omogočila nadaljnji razvoj v posameznih kmetijskih panogah, seveda pa je nemogoče napovedati njen pomen za kmetijstvo kot celoto. Večje spremembe so v kmetijstvu zaradi različnih vzrokov povezane z velikimi težavami. Vsekakor pa lahko pričakujemo, da bodo biotehnoške metode vplivale na žlahtnjenje rastlin in domačih živali, da bodo pridelki višji in prireja boljša, boljša kakovost, da bomo s temi metodami pridobivali energijo vsaj delno na lokalni ravni kmetijskih obratov. Izključeni pa seveda niso kaki sorazmerno novi pridevalni postopki.

Zavedati pa se moramo, da so pojavi v živem svetu v naravi nepredvidljivi. Presenečeni ne bomo smeli biti, če kaki doslej s hrupom napovedani dosežki ne bodo izpolnili pričakovanj, medtem ko bodo navidez nepomembna znanstvena dognanja omogočila napredek in daljnosežno korist. Tako je bilo pogosto razmerje med znanstvenimi dosežki in njihovo uporabo v kmetijstvu od začetka agrotehničnega prevrata do zdaj. Nobenih razlogov ni, da bi bilo pri biotehnologiji drugače.

Če se na koncu vprašamo, kakšne so perspektive uporabe biotehniških metod v našem kmetijstvu, potem odgovor ne bo težak: klavrne. Z našim kmetijstvom gre krepko navzdol. V zadnjih letih se zaradi previsokih cen znižuje poraba standardnih kmetijskih pripomočkov, kot so kakovostno selekcionirano seme, rudninska gnojila, sredstva za varstvo rastlin, stroji itn. Da v takih razmerah ni posebnih možnosti za uvajanje biotehnoških metod, je na dlani.

Na Biotehniški fakulteti v Ljubljani se z nekaterimi raziskavami z biotehnoškega področja že ukvarjajo. To dejavnost pa bodo razširili in osnovali posebno raziskovalno skupino. Gotovo nas bodo raziskovalci tega novega področja ob priložnosti seznanili s svojim delom. S tem sestavkom nisem nameraval izčrpno predstaviti vseh možnosti uporabe biotehnologije v kmetijstvu, temveč le opozoriti na raziskovalno področje, ki mu povsod v gospodarsko razvitem svetu posvečajo zelo veliko pozornost.

Jože Maček

Jedrska zima kot posledica jedrske vojne?

Zdajšnja Etiopija in Sudan v Afriki, kjer so pokrajine zaradi dolgoletne suše močno opustele, najbrž mnogo bolje ponazarjata kakšen bi bil svet po jedrski vojni, kot Hirošima in Nagasaki, mesti, kamor so Američani leta 1945 vrgli dve atomski bombi. Tako opisuje ameriški raziskovalec Marc Harwell rezultate nove študije o posledicah atomske vojne. V raziskavi je sodelovalo blizu tristo znanstvenikov iz tridesetih držav. Zbrali so vsa razpoložljiva dognanja k teoriji o »jedrski zimi«. Pred tremi leti je namreč Holandec Paul Grutzen, direktor inštituta za kemijo Max Planckove družbe v Mainzu v ZR Nemčiji pri modelnih izračunih odkril, da bi bile podnebne (klimatske) spremembe kot posledica jedrske vojne mnogo hujše kot jedrske eksplozije same. Dim in saje od ogromnih požarov mest in gozdov bi po vsem svetu zatemnile sonce. Zato bi se temperature znižale za 20 do 40 °C.

Ta nova študija potrjuje dosedanje hude strahove. Če bi se Sovjetska zveza in Združene države Amerike spopadli le s polovico njunih jedrskih bomb, bi 500 milijonov ljudi umrlo neposredno zaradi eksplozij, toda preostali del človeštva bi umrl zaradi lakote in mraza, daleč od bojnih polj.

J. M.

Trihineloza

V preteklem letu se je v Jugoslaviji občutno razširila za človeka in za nekatere živali nevarna zajedavska bolezen, ki jo strokovno imenujemo trihineloza. Bolezen so poimenovali po povzročitelju, po trihineli (*Trichinella spiralis*). Slovenci pravimo tej glistici tudi lasnica. Zanimivo je, da zajedalec napade svojega gostitelja kot spolno zreli samec in samica in kot ličinka. Samec in samica živita v tankem črevesu, ličinke pa v progastih mišicah. Doslej so zajedalca ugotovili pri več kot 100 različnih živalih, ponekod v svetu pa je razširjen tudi pri človeku.

Človek se z lasnico okuži skoraj izključno z mesom ali mesninami domačega in divjega prašiča. Slabo kuhana ali pečena svinina, sveže in suhe klobase, prekajeno meso in tudi slanina, v kateri so trakovi mišičnine, so najbolj pogosti viri okužbe za človeka. V zadnjem času pa so tudi pri nas potrjene okužbe z mesom medveda in jazbeca. V svetu se ljudje okužijo tudi z lisičjim mesom, z mesom mroža, tjulenja, polarnih živali, z mesom psa in celo živali, ki jih uvrščamo med žužkojede in rastlinojede. V slabo pečenem ali kuhanem mesu lahko ostanejo ličinke lasnice žive, v suhih mesninah pa živijo čez leto.

Zanimivo je, da so ličinke lasnice v mišičevju povite z mešički, ki merijo samo do 700 mikrometrov (1000 mikrometrov je milimeter), zato teh mešičkov in ličink ne vidimo s prostim očesom. V gramu mišičnine je lahko tudi po 10 ličink ali več.

Lasnica se praviloma prenaša samo z mesom. Največ obolelih živali živi v gozdu, od tam pa se bolezen zanaša v človekovo okolje in na domače živali ter na človeka. V naših gozdovih je največ trihineloze pri zvereh in pri mrhovinarjih, zbolijo pa lahko tudi živali, ki se le včasih prehranjujejo z mesom. Lasnica je pri nas ugotovljena pri 44% pregledanih volkov, pri 12 do 32% pregledanih lisic, pri 7,1% medvedov, 1,4% kun, 4,5% divjih mačk, 20% šakalov in pri drugih živalih. V človekovem okolju je trihineloza pri nas ugotovljena pri 2,6% psov, 0,2% podgan in pri 0,002% domačih prašičev.

Kakšna je lasnica ali trihinela?

Lasnica je glistica. Spolno zreli samec meri do 1,6 mm, samica pa do 4 mm. Samec in samica dozori iz ličink, ki jih gostitelj dobi z mesninami v tankem črevesu že po nekaj dneh. Samci nato odmrejo, samice pa v črevesu živijo do 6 tednov in vsake pol ure izležejo po eno živo ličinko.

Ličinke iz črevesa po mezgovicah in krvnih žilah pridejo do mišičnine, kjer narastejo do dolžine enega milimetra, vendar se svedrasto zavijejo in se obdajo z mešičkom, ki je limonaste oblike. Strokovnjaki poročajo, da samica lahko izleže do 10.000 ličink, vedeti pa moramo, da je v mišičnini človeka ali živali tudi po več milijonov ličink.

Pri novem gostitelju ličinke dozori do stopnje, ko že lahko okužijo novega gostitelja, že 17. dan po vdoru.

Razširjenost bolezni

V Jugoslaviji je v preteklem letu iskalo pomoč pri zdravniku čez 1.300 trihineloznih ljudi. Poročajo, da je za trihinelozo nekaj oseb celo umrlo. Največ ljudi je zbolelo v Vojvodini, žarišča pa so bila okrog Sremske Mitrovice. O izbruhih bolezni poročajo tudi iz Bosne, žarišče v Bosanski Dubici, v Srbiji so bolezen ugotovili v Valjevu, Ubu, v Prokuplju in drugod. Na Hrvaškem je bila trihineloza ugotovljena v Osijeku, Vukovaru, Vrbovcu, Reki, Umagu in drugod. V Črni Gori so odkrili bolezen v Plevlji, v Sloveniji pa v Vrtojbi pri Novi Gorici.

Kako bolezen ugotovljamo?

V klavnih pregledamo vzorce mišičnine od vsakega zaklanega prašiča, zato svinina, ki je bila pregledana, ni nevarna za porabnika. Za človeka so najbolj nevarne svinina in mesnine prašičev, ki jih rejci zakoljejo po svojih domovih. Ugotovljeno je namreč, da trihinelozo zanašajo v naselja stekle lisice, ki tam poginejo. Pašni prašiči lahko požrejo dele poginulih lisic in mrhovine glodalcev, pa se na tak način okužijo. To je najbrž tudi pravi vzrok za tako velike izbruhe bolezni v naši državi.

Zdravljenje in zatiranje trihineloze

Pri človeku je trihineloza v začetku bolezni ozdravljiva. Zdravniki nudijo obolelim zelo učinko-

vita zdravila, zato tudi bolezenska znamenja, visoka temperatura, znojenje, bolečina v mišicah ramen, zrklenih mišic in otekline na obrazu kmalu izginejo. Pri živalih boleznih zaenkrat še ne zdravimo, skrbimo samo zato, da z mesom in mesninami boleznih ne širimo.

Ličinke lasnice so zelo občutljive na visoko temperaturo. Če meso prekuhamo (meso mora spremeniti barvo iz rdeče ali rožnate na kovinsko sivo), se lahko zanesemo, da smo vse ličinke lasnice uničili. Pri zamrzovanju pa so ličinke bolj zdržljive. Vedeti moramo, da zamrzovalniki v gospodinjstvih pogosto ne uničijo ličink v zamrznjenem mesu. Znano je, da pri temperaturi -25 °C ličinke poginjo že po 12 urah.

Porabnikom svetujemo, da dajo svinino, ki je po svojem izvoru sumljiva, najprej pregledati v laboratorij, šele nato jo lahko pripravijo za obrok. Gospodinjstvom svetujemo, da pomije prekuhajo, če z njimi krmijo prašiče.

Janez Brglez

Nova bolezen – AIDS ali kuga osemdesetih...

Zadnja tri leta se tuje in naše časopisje razpisuje o tako imenovanem aidsu (AIDS), ki ga nekateri imenujejo tudi »kuga osemdesetih«.

Za kaj pravzaprav gre? Na kratko povedano – za zelo hudo, še pred nedavnim neznano nalezljivo bolezen, ki pa je smrtonosna, saj še (za zdaj) pravzaprav ne poznamo (čisto natanko) njenega povzročitelja niti še nimamo zoper samo bolezen kakega zdravila.

AIDS je kratica za angleško oznako boleznih, namreč Acquired Immunodeficiency Syndrome = pridobljena nezadostnost obrambe.

Povzročitelj te izredno nevarne, (večinoma) smrtonosne bolezni bi naj bil nek virus, in sicer iz skupine tako imenovanih retrovirusov. Virusi so posebne vrste povzročitelji bolezni, zoper katere (kakor zoper virus ošpic, noric, otroške paralize, stekline, gripe in rumene mrzlice) še nimamo nobenega zdravila, zelo pa oslabijo obrambno moč človeškega organizma, virus (oziroma povzročiteljska skupina virusov), ki povzroča aids, pa že kmalu za vselej oropa naše telo vseh njegovih obrambnih moči. Okužba z aidskim povzroči-

teljem sama še ne pomeni boleznih, zbolijo pa od okuženih za aidsom 5 do 8 odstotkov. Vemo tudi, da je med 100 ljudmi z aidskimi protitelesi 85 takšnih, ki imajo v sebi virus, in ga širijo naprej s svojo krvjo in spolnimi odnosi.

Izvor okužbe in širjenje bolezni (epidemiologija)

Pri nas smo malo več o aidsu izvedeli okrog leta 1981 in se ga je v naslednjih letih že kmalu oprijelo poleg drugih imen tudi ime »kuga osemdesetih«. S to kugo so se najprej spoprijeli v Združenih državah Amerike (ZDA), še posebej v državi New York in v območju Kalifornije, zlasti so nanjo naleteli na Haitiju, v ekvatorialni (srednji) Afriki in drugod.

Zbolelih za aidsom je čedalje več. Tako javljajo sredi poletja 1985, da je doslej v ZDA zbolelo 12.000 ljudi, od katerih jih je umrlo 8000. V Franciji so odkrili 260 primerov, v ZR Nemčiji 135, v Veliki Britaniji 108, v Italiji 14, po nekaj primerov pa tudi po drugih evropskih državah. Navedeni podatki nas seveda zaskrbljujejo, ker bi se mogel aids ob današnjem živahnem prometu in malone neoviranem stiku z ljudmi iz evropskih vlemest (London, Pariz, Bruselj, Amsterdam, Stockholm, Berlin, Dunaj, Trst), v katerih so se že pojavili primeri aidske bolezni, prenesti tudi v našo državo.

Bolezen so najprej ugotavljali pri homoseksualcih (na isti spol usmerjenih ljudeh), pozneje pa tudi pri krvavičnikih (hemofilikih) in (narkomanih) zasvojenih z mamili.

Zakaj ogroža aids ravno te tri skupine ljudi tako pogosto? Homoseksualce zato, ker živijo spolno nevezano (promiskuitetno), krvavičnike zaradi možnosti okužbe pri pretoku (transfuziji) krvi in krvnih pripravkov (derivatov), npr. pripravka s faktorjem 8, ki ga prejemajo hemofiliki, narkomane pa še posebno, če si sami vbrižgavajo mamila z okuženimi iglami.

Kakor pri drugih spolnih boleznih, je možna okužba z aidsom ne samo zaradi spolne nevezanosti (promiskuitete), marveč tudi kako drugače (ubod z okuženim orodjem, s pikom komarjev, z okuženo slino, okuženo krvjo in drugimi z aidskim virusom okuženimi telesnimi izločki, da, celo z okuženimi solzami, pa tudi z dotikom okuženega tkiva za aidsom zbolelega). Res pa je, da je spolna okužba z aidsom vendarle najpogostnejša. Zato aids strokovnjaki za spolne bolezni (venerologi) uvrščajo med spolne bolezni.

Okužba z aidsom je podobna oni pri sifilisu. Največ okužb s sifilisom nastane pri spolnem

občevanju in le izjemoma kako drugače, nesporno, npr. če bi se neposredno dotaknili kužnine, kakor s poljubom, uporabo okuženega jedilnega pribora, okuženih ustnikov, britev, raznega okuženega orodja itd.

Ob vseh teh navedbah o okužbi z aidskim povzročiteljem pa le moramo pojasniti, da je aids čisto posebna bolezen. To nam pove že sama razvojna doba bolezni (inkubacija). Če se namreč okužimo s kakim drugim virusom, npr. z virusom gripe (influenca), že kmalu zatem zbolimo, medtem ko traja razvojna doba bolezni pri aidsu od 2 do 14 let. Pri »navadni« (bacilarni) kugi pa sta razvojna doba bolezni in bolezen sama trajali vsega le nekaj dni in se je večinoma končala s smrtjo, medtem ko lahko traja aidska bolezen nekaj let. Za okužbo je potrebna določena količina aidskega virusa. Primer nam to potrjuje. Če se namreč piči kak zdravstveni delavec z okuženo iglo in le ne zboli za aidsom, pomeni, da se z enim samim vbodom le ni preneslo v telo količine aidskega virusa, ki je potrebna za okužbo. Biseksualci (na oba spola usmerjeni) lahko prenašajo aidski virus na ženske, npr. na prostitutke. Potemtakem bo sčasoma okuženost za aidsom pri moških in ženskah v enakem razmerju. To pa še zlasti zato, ker se je izkazalo, da se ženske zelo lahko okužijo prek sluznice nožnice. Zato veljajo prostitutke za prav tako nevarno skupino, ki širi aids, kakor homoseksualci, biseksualci, narkomani in hemofiliki; take ženske moramo prepričati o smrtni nevarnosti, ki jim preti od aidsa, če ne bodo opustile prostitucije.

Svojevrsten je potek okužbe z aidsom pri otrocih pozitivnih mater (= nosilcih aidskih protiteles); za aidsom zbolijo namreč 90 odstotkov takih otrok, in to že osem mesecev po rojstvu. Vsekakor je potrebno, da preprečimo, npr. z zdravstveno poučitvijo in zdravstveno vzgojo, zanositev pri ženskah, nosilkah aidskih protiteles.

In še nekaj imata obe spolni »kugi« – aids in sifilis – skupnega: nosečnica lahko prenese tako aids kot sifilis na svoj plod; gre torej za okužbo ploda v sami maternici. Zato govorimo o vrojenem aidsu oziroma o vrojenem sifilisu. Nekaj primerov rojenčkov, okuženih z aidsom je že znanih.

Spoznavo (diagnozo) bolezni nam omogočajo natančne preiskave glede obrambne sposobnosti tistih belih krvničk (limfocitov T), na katerih sloni obramba (imunost) človeškega telesa (organizma), nadalje sama bolezenska slika, ocena širjenja bolezni (epidemiologija), poizvedovanje

o izvoru bolezni in nalezljive bolezni, ki so se hkrati pojavile prav zaradi oslabiljene ali celo popolne in trajne izgube obrambne sposobnosti.

Bolezenska slika aidsa. V ospredju je splošna telesna oslabiljenost, nekoliko povišana telesna temperatura, bolnik izgublja sposobnost presojanja, postaja nepriseben ali sploh ni več pri zavesti, trpi za drisko, vse bezgavke sčasoma otečejo, sesedanje rdečih krvničk (sedimentacija eritrocitov) je zelo pospešeno. Na koži se pogostoma pokažejo vzbrsti (eflorescence), kakršne so pri zli buli, imenovani Kaposijev sarkom (predvsem na spodnjih udih vidimo rjavkaste do temno modrikasto rdeče, za lešnik velike gomolje ali tudi razsežnejše ploščate prepojke, včasih prekrite z grobimi luskami).

Zdravljenja bolnih za aidsom se lotevajo predvsem z doslej razpoložljivimi zdravili, neposredno naravnanimi na viruse, z antivirusniki. V zadnjem času uporabljajo *limfokine* (spodbujajo k dejavnosti bele krvničke, limfocite, pospeševanje obrambne moči v človeškem organizmu), pa tudi zdravilni pripravek (preparat) *interferon gama*, ki razmnožuje število obrambnih limfocitov. S takim načinom zdravljenja so dosegali kar lepe uspehe pri odpravljanju bolezenskih sprememb, ki jih dela pri aidskih bolnikih hkratni Kaposijev sarkom. Posebno zdravilo, pospeševalo naj bi obrambne sposobnosti organizma, naj bi bil zdravilni pripravek *interleukin II*, vendar o tem še ni mnogo znanega. Pravega, specifičnega zdravljenja, ki bi bilo naperjeno na samega povzročitelja (skupino povzročiteljev) aidsa, pa še žal nimamo. Preuranjena je bila vest proti koncu leta 1985, da je začela skupina francoskih zdravnikov v pariški bolnišnici Laennec uporabljati nov način zdravljenja pri aidskih bolnikih, ki da kaže spodbudne uspehe. Kmalu zatem so te trditve prekliicali.

Edino doslej uporabljivo zdravilo je *HPA-23*, ki uspešno zavira rast (množenje) aidskega virusa, bi pa seveda bilo nujno potrebno, da bi imeli obenem tudi zdravilni pripravek, ki bi sočasno s *HPA-23* obnovil obrambno sposobnost organizma, vendar tudi tega še nimamo. Brez obrambne sposobnosti človeškega organizma pa ne more biti učinkovito nobeno, še tako imenitno zdravilo.

Napoved o nadaljnjem poteku aidsa in njegovem izidu (prognoza bolezni) je skladno s pravkar povedanim o samem zdravljenju (še vsaj za

zdaj) kaj žalostna. Umrljivost zaradi aidsa je izredno velika. Preoptimistično bi bilo, če bi dejali, da znaša (samo?!) petdeset odstotkov vseh, ki so zboleli za njim. Že nekaj časa govorijo celo o stoo odstotni umrljivosti aidskih bolnikov. Trenutno je tako, da zagotovo umre sleherni, ki zboli za aidsom, podobno kot to velja za steklino. Cepivo zoper njo smo dobili, zdravila pa ne. Zadnje izkušnje iz ZDA povedo, da ostane od okuženih z aidsom zdravih 70 odstotkov, 20 ali morda tudi več odstotkov pa jih zboli za boleznijo, ki pa ni aids in jo imenujejo »skupek (kompleks), povezan z aidsom«. V takih primerih gre za vnetje bezgavk in hudo hujšanje. Časopisje največkrat to bolezen prikazuje kot aids, ki je pa v resnici le drugačen.

Navedene odstotke si lahko razlagamo samo s tem, da verjetno pri določenih skupinah aidskih bolnikov oziroma z aidskim virusom okuženih odpornost (= obrambna sposobnost) njihovega organizma le ne zataji popolnoma in si nekako opomorejo, razen če se prizadeti ne okuži vnovič in bi takrat bila morda okužba z aidsom izdatnejša. Ne smemo pa pozabljati, da so nosilci aidskih protiteles (»pozitivni«) okuženi, a tudi kužni; v sebi imajo aidski virus, ki v njih ustvarja protitelesa (če bi namreč v njih ne bilo aidskega virusa, se tudi aidska protitelesa ne bi mogla ustvarjati).

Pravi vzrok smrti je pri aidskih bolnikih v sočasni okužbi s še kako drugo nalezljivo boleznijo, najpogosteje s pljučnico, in zaradi popolne neodpornosti takih bolnikov. In prav zaradi ugasle odpornosti se prično popolnoma neovirano uveljavljati povzročitelji raznih nalezljivih boleznih in rakavih tvorbi, ki navsezadnje ugonobijo aidskega bolnika. Zategadelj (še za zdaj) usmerjajo zdravljenje aidskih bolnikov predvsem na drugotne (sekundarne) okužbe, ki jih imenujejo tudi »oportunistične« (okužbe, ki jih povzročajo »preračunljivi« povzročitelji). Med take okužbe štejejo, še poleg že omenjene pljučnice, npr. navadni mehurčkov izpuščaj (herpes simplex), ki se pri aidskih bolnikih na mah razširi po vsej kožni površini in pospeši smrt prizadetih bolnikov; podobno se lahko pripeti, če se pri aidskem bolniku razširi po vsej kožni površini mehurčkov izpuščaj pasovca (zoster), nadalje izpuščaj kožne plesnobe, imenovane kandidoza (candidiasis), in v primeru, če se aidsu pridruži še vrsta drugih, čeprav sicer manj pogostnih in ne posebno nevarnih bolezenskih stanj, ki pa vzplamenijo v poteku aidsa z vso silovitostjo prav zato, ker primanjkuje organizmu obrambne moči celične vrste belih krvničk, ki jo označujejo s T (= limfociti T).

Kaj naj potemtakem, ko je (vsaj še za zdaj!) napoved o izidu aidsa tako porazna, storimo, da se še zdravi vsaj **zavarujemo pred njim** in da **zajezimo njegovo širjenje (preventiva)**?

Tu se nehote spomnimo časov, ko je še pri nas divjala »prava« kuga (zlasti v 16. in 17. stoletju) in ni bilo pravih (medicinskih) izgledov, da bi jo bili ukrotili. Zatekali so se k najbolj enostavni obrambi (preventivi) pred kugo, ki sicer ni ustrezala današnji higieni in epidemiologiji (nauku o izsleditvi izvora okužbe in o poteh širjenja nalezljivih boleznih), je pa vendarle takrat tudi tak, preprost način zdravstvenega varstva zajezil nadaljnje širjenje boleznih in ga končno tudi zares zaustavil, še preden so odkrili samega povzročitelja kuge; do odkritja le-tega (1894) je trajalo celih 1200 let. Danes je **karantena** (varnostna zapora, tj. osamitev in zdravniško opazovanje potnikov iz okuženih krajev) nepotrebna, saj se aidski virus prenaša le s krvjo in spolnim stikom, pomembno pa je pravilno in (še) pravočasno obveščanje javnosti o bolezni, kako se lahko obvarujemo okužbe z aidsom.

Ker so za ljudsko zdravje odgovorni krogi kaj hitro spoznali, da pomeni aids sodobno (»novo«) kugo, tako rekoč glavni svetovni problem, skratka, da predstavlja aids zares veliko nevarnost za vse človeštvo, so se že v samem začetku, brž ko so ugotavljali prve primere te bolezni, lotile prečega zdravstvenega problema najvišje zdravstvene organizacije, kakor Svetovna zdravstvena organizacija (World Health Organization, WHO), nadalje Center of Disease Control (Atlanta, ZDA), Center of Disease Surveillance (London), Institute Fournier (Paris) idr. Ker pa je nevarnost pred pravkar prikazano boleznijo že pred našimi durmi (Dunaj, Trst!), je nujno o vsem tem resno preudariti in še pravočasno storiti vse potrebno.

Kaj je doslej ukrenila naša država (SFRJ) v zvezi z možnostjo, da se bolezen aids pojavi tudi pri nas? Zvezni zavod za zdravstveno varstvo je postal kolaboracijski center za sodelovanje s Svetovno zdravstveno organizacijo (WHO) v državi. Inštitut za mikrobiologijo Medicinske fakultete v Ljubljani je določen za referenčni laboratorij za sodelovanje z ustreznim laboratorijem regionalnega urada Svetovne zdravstvene organizacije ter za laboratorijsko tehniko in diagnostiko v državi.

Bolnišnično zdravljenje (hospitalizacija) vseh, pri katerih domnevajo zbolelost za aidsom, se opravlja izključno v eni od infekcijskih klinik (klinik za nalezljive bolezni) v Beogradu, Zagrebu in Ljubljani.

Zvezni kolaboracijski center bo obveščal o epi-

demiološki situaciji (o izvorihi bolezni in njenem širjenju) aidsa v svetu, o morebitnih primerih v naši državi in ukrepih v zvezi z njimi.

Najboljše varstvo pred aidsom bi seveda bilo ustrezno cepivo, vendar nam iz Washingtona poročajo, da se virus (oziroma povzročiteljska skupina aidskega virusa) pojavlja v toliko različicah, da bo izredno težko priti do ustreznega cepiva zoper to bolezen.

Mnogo se razpravlja o možnostih prenašanja aidsa s krvjo in krvnimi pripravki (derivati) po eni strani, po drugi pa vemo, da je doslej 2 do 3% prejemnikov krvi, dobljene od aidskih bolnikov, zbolelo za to boleznijo. Kakor preverjajo transfuziologi organizatorji krvodajalskih akcij bolnike z vnetjem jeter (hepatitis B, ki ga imajo nekateri za predstopnjo aidsa), bodo morali natančneje pregledati tudi vse tiste, ki so sami pri sebi opazili kaka sumljiva bolezenska znamenja, kakor nočno znojenje, hujšanje, povečano telesno temperaturo, povečane bezgavke, pogostne pljučnice in podobno. Enako bodo morali ravnati tudi s tistimi, ki izhajajo iz skupin homoseksualcev, biseksualcev, narkomanov, turistov s Haitija in ekvatorialne (srednje) Afrike, prav tako pa tudi z našimi občani, ki se vračajo k nam iz kužnih krajev (dežel). Ker smo turistična dežela, moramo bedeti tudi nad tem, tako pomembnim epidemiološkim (izvor okužbe, pota širjenja nalezljive bolezni) dejavnikom.

Komite evropskih strokovnjakov za transfuzijo krvi in imunohematologijo (nauk o preučevanju obrambnih snovi v krvi) je pripomogel, da so začeli v vseh državah članicah Evropskega sveta uvajati *teste* (preizkuse) za pravočasno odkrivanje aidskega virusa med krvodajalci (so pa žal ti testi zelo dragi!). Kljub visokim stroškom jih bomo morali uvesti tudi pri nas. Enako velja tudi v primeru presaditve (transplantacije) organov. Bil bi namreč skrajno lahkomišelnost in brezvestnost, da bi sedaj, ko vemo, da povzroča aids virus, dali

komu transfuzijo krvi ali presadili komu organ, ne da bi poprej preskusili, ali mu morda ne dajemo tudi virusa aidske bolezni.

Ob koncu našega razmišljanja pa ne moremo mimo dejstva, da je »kuga osemdesetih« tudi pomembno *moralno* vprašanje, se pravi, vprašanje pravih medčloveških in medspolnih odnosov. Edina uspešna obramba (preventiva) pred okužbo z aidsom je in ostane v tem, da opustimo nevezano spolno izživiljanje (promiskuiteto), razvrat in da spoštujemo dosledno spolno vezanost v monogamnem zakonu. Podobnega mišljenja so bili pri nas tudi za kuge od 14. do 17. stoletja. Mar nas življenje in trpljenje človeštva res še nista dovolj izučila?

Pripis. Povedano je za zdaj v glavnem vse, kar trenutno vemo o aidsu. Bridka je resnica, da je že zboleli obsojeni na smrt. Pred katastrofo nas lahko rešijo pravilni medčloveški in medspolni odnosi izključno samo v monogamnem zakonu, po čisto medicinski plati pa ustrezno, popolnoma zanesljivo cepivo zoper aids, da se obvarujejo pred njim doslej še zdravi, že bolnim za aidsom pa je potreben na sam virus uperjen antivirusnik.

Upajmo, da bo čimprej dognano in pojasnjeno prav vse o samem aidskem povzročitelju, kajti le tako bomo našli pot do rešilnega cepiva, posredno z njim pa tudi do specifičnega (protiaidskega) zdravila.

Ko bomo vse to imeli, bo zlovešče znamenje aidskega smrtonosnega kosca predstavljalo le še spomin na »moderno« kugo, podobno kakor nas kužna znamenja spominjajo na nekdanjo »pravo« kugo z vsemi njenimi grozotami.

Prisedil Eman Pertl

Okvara genov – vzrok srčnega infarkta?

Obolenja srca in ožilja so med najpomembnejšimi vzroki smrti v gospodarsko razvitih državah na svetu. Vzroke teh obolenj iščejo že dolgo in v zadnjih letih vse bolj mrzlično. Po skoraj večinskem mnenju raziskovalcev naj bi bil glavni vzrok holesterin – sestavina živalskih maščob, ki naj bi se nalagal v plasteh na stene krvnih žil, zlasti venčnih žil (koronark), ki oskrbujejo srce. Notranje naslage žile sčasoma tako zožijo, da pretok krvi ni več mogoč in del srca odmre.

Težava pri holesterinu pa je v tem, da ga ne sprejemamo le s hrano, temveč se oblikuje tudi v naših jetrih kot krvna maščoba in kroži s krvjo po telesu. Znani sta dve vrsti holesterina: močno gost holesterin (HDL – high density lipoproteins) in redek holesterin (LDL – low density lipoproteins). Že več let je znano, da ni pomembna skupna količina holesterina, ki ga prenaša kri, temveč razmerje med prvim in drugim. Le redek holesterin se nalaga v notranjosti žil, močno gost holesterin pa odstranjuje odvečen redek holesterin v jetra, kjer se razkroji. Veliko holesterina vsebuje rumenjaki, smetana, maslo in mastno meso, zato so zdravniki odsvetovali uživanje te mane.

Kljub izrednim naporom pa doslej vseeno ni bilo mogoče zanesljivo dokazati, da je holesterin pravi vzrok teh obolenj, čeprav so raziskovalci našli voljne »poskusne kunce«, ki so jim pri tem pomagali. Izhodišče teh raziskav je bilo, da bi ljudje manj jedli, zlasti pa, da bi se odrekli omenjenim živilom, ki vsebujejo veliko holesterina. V Ameriki so več let desetisočem zmanjševali obroke hrane, v Franciji so sto lotarinških kmečkih družin pregovorili, da so se za štiri leta odrekle kolinam in maslovim omakam. Osemdeset benediktink samostana Jouarre, ki že po redovnih pravilih ne uživajo mesa, se je odreklo še polmastnega mleku, jajčnim jedem in mastnim sirom. V Londonu so raziskovalci vtikali nosove v kuhinjske lonce indijskih priseljencev, na Havajih so 8000 priseljenim Japoncem deset let natančno preiskovali hrano.

Tudi z najbolj razsežnimi raziskavami ni bilo mogoče dokazati, da hrana z malo maščobami varuje pred srčnim infarktom in poapnitvijo žil. To je zdaj ponovno dokazala skupina ameriških, kanadskih in italijanskih raziskovalcev, ki pa se je povezave med holesterinom in srčnim infarktom lotila s povsem drugega izhodišča – z vidika dednih zasnov. Znanstveniki so v prvo poskusno skupino uvrstili srčne bolnike, pri katerih je tretjina že pred 60. letom doživela srčni infarkt. V drugi skupini so bili ljudje brez znamenj omenjenih bolezni. V prvi skupini so pri eni tretjini ljudi odkrili okvare genov, v drugi skupini pa le pri treh odstotkih. Prvič so odkrili nek nenormalni gen, ki očitno izzove nagnjenost za srčni infarkt. Ta gen povzroči, da ne nastane dovolj »dobrega« holesterina, ki bi skrbel za odstranitev »slabega« holesterina iz krvi in njegovo razgraditev v jetrih. To pomembno odkritje pa neposredno še ne omogoča boljšega zdravljenja oziroma preprečevanja bolezni. Uporabno bo le kot možnost zanesljive napovedi nevarnosti srčnega infarkta. Kako

to storiti, so podrobno razpravljali na letnem srečanju Ameriške zveze za raziskavo srca.

Po vsem tem se zdi, da je glavna nevarnost za srčni infarkt kajenje. Glede holesterina, kjer smo videli, da je pomembno le razmerje, ne pa količina, pa svetujejo zmerno uporabo maščob, od tega polovico živalskih (maslo, mastno meso) in polovico rastlinskih (margarina).

J. M.

Premislek o redni športni vadbi za zdravje in dobro počutje

Delo je najboljši zdravnik, ki nam ga je dala narava in je za človeško srečo odločilnega pomena (Klavdij Galen). Delo razvija organe – delo ohranja organe – delo upočasni procese staranja. To so tri temeljne resnice, iz katerih se je razvila znanost o telesni vzgoji in športni rekreaciji.

Biološko dognanje, da delo razvija organe, ne velja samo za mišice, srce in dihala, temveč tudi za možgane. Samo tisti, ki je v vseh obdobjih življenja dejaven, ki živi dinamično, se nenehno izobražuje in najde tudi kaj časa za športno razvedrilo – ali, da se izrazim v jeziku športnikov: samo tisti, ki redno trenira umsko in telesno, ostane dolgo pri močeh.

»Zdrav duh v zdravem telesu« ni le dar, ki ga imaš ali nimaš po prednikih, duševno in telesno zdravje je odvisno tudi od načina življenja. Vsak dan lahko vidimo, kako alkoholiki, strastni kadilci, narkomani, lenuhi in njim podobni propadajo, lahko pa tudi vidimo tisočere športnike, mlade, starejše in stare, kako so razviti, neobremenjeni s kilogrami maščevja, čili in zdravi ter kako uživajo v prostem času na igriščih, v vodi, na snegu, v gorah.

Zdravstveno in športno neizobražen človek preteklosti se je sprijaznil s tem, da je začel že v četrtem desetletju življenja občutno pešati, da je leto za letom pridobival na teži in se je staral veliko hitreje, kakor terjajo naravni zakoni usihanja telesnih funkcij (invulucije). Ničesar ni ukrenil, da bi se ohranjal pri močeh, ničesar ni storil proti enostranskim obremenitvam poklicnega de-

la. Utrujenost je preganjal s pasivnim počitkom in z zdravju škodljivimi poživilji (alkoholne pijače, cigarete, kava).

Težiti moramo za tem, da bo imel novi rod več znanja o vsem tistem, kar lahko človeku pomaga, da se v mladosti skladno razvija in da z redno vadbo ohranja svojo odpornost, moč, lahkotnost v gibanju in normalno telesno težo. Za dobro počutje je velikega pomena, da ohranja čvrste mišice in preprečuje naraščanje količine maščevja. Sodobni človek, temeljito poučen o gibalnih potrebah v mladosti, zrelosti in starosti, se bo rad potrudil, da bo tudi v tretjem obdobju življenja v tako dobri kondiciji, da bo še vedno ustvarjal, umsko in telesno.

Ko gre za nov, napreden odnos do telesne kulture, za ozaveščanje tistih, ki so še nedavno menili, da jim je mesto na tribuni za gledalce, je odločilnega pomena izobraževanje. Potrebno je vedeti, kako učinkuje telesna vadba na človeški organizem, nepogrešljive pa so tudi informacije o programu in načinu redne vadbe. Živahno hojo ali sprehajalni tek v naravi (jogging) priporočamo za srčnožilni sistem, jutranjo gimnastiko za kultiviranje gibalnega aparata, razne igre z žogo pa za izpopolnjevanje, ki zadeva gibalne spretnosti, preciznosti, iznajdljivosti in ne nazadnje zaradi sprostitve, razvedrila, družabnosti.

Z mnogostransko telesno vadbo vplivamo na ves organizem, zlasti na srčnožilni sistem, dihala, mišice, sklepe in živčevje.

Srce se poveča in okrepi – deluje bolj gospodarno – frekvenca pulza se zniža.

Ožilje ostane prožno in se v mišičnem tkivu bolj razveja; pogoji za transport krvi s kisikom in hrano se izboljšajo.

Dihala. Dihalne mišice se okrepijo, tehnika dihanja se izboljša, prsni koš ostane prožen, pljučna kapaciteta se poveča.

Mišice postanejo močnejše (hipertrofirajo), izgubijo odvečno maščevje, usposobijo se za hitrejše reagiranje na živčno vzbujenje; sproščenost antagonistov omogoča kar najbolj ekonomično delo.

Sklepi ostanejo v polni meri gibljivi, hrustančevina prejema potrebno hrano in se zato počasneje stara; redno razgibanje preprečuje artrozo.

Živčevje. Izboljša se sposobnost za smotrno vodenje celotnega gibalnega aparata, zlasti rok in nog; izboljša se občutek za gibanje.

Seveda pa ne dosežemo vseh teh učinkov na človeški organizem niti z enostransko niti z ob-

časno vadbo. Ne zadostuje plavanje enkrat na teden, kakor tudi ne nedeljski izlet, pa čeprav bi hodili ure in ure. Spremeniti je treba način življenja – zjutraj ne samo umivanje in zajtrk, temveč tudi malo telovadbe! Gre za pretegovanje in za lažje vaje, s katerimi krepiamo vse mišične skupine in razgibamo vse sklepe. Glavno je, da skrbimo za vzdrževanje »mišičnega steznika« okrog pasu, za kar je potrebno, da delamo vsak dan gimnastične vaje leže na tleh (na hrbtni, trebušni in bočni strani). V mladosti in v najboljših letih opravimo ves jutranji gimnastični program v približno 10 minutah, v starosti pa potrebujemo veliko več časa, ker delamo vse počasneje in s presledki za odih.

Spremeniti je treba tudi odnos do hoje in do sedenja. Pri vsakdanji hoji se potrudimo, vsaj nekaj minut hodimo živahno in s podaljšanim korakom. Zaleže tudi hoja po opravkih, vzpenjanje po stopnicah in podobno. Mlajšim priporočamo lahkotni tek vsak dan na 2 km, starejšim hojotek, starim pa živahno hojo. V visoki starosti si pomagamo s palico, z eno ali dvema, na kar se je treba že poprej navaditi.

Gibalna dejavnost poživlja organizem, sedenje pa učinkuje nasprotno. Ko po dolgotrajnem sedenju vstanemo, se počutimo okorne. Zato se zavzemamo za načrtno prekinjanje sedenja pri branju, delu, gledanju televizijske oddaje, vožnji z vlakom itd. V šolah so uvedli »minute za zdravje«, ko učenci med učno uro vstanejo, odprejo okna učilnice in napravijo nekaj gimnastičnih vaj proti škodljivim posledicam mirnega sedenja. Aktivni počitek, ko po nekaj minut telovadijo, uvajajo tudi v tovarnah. Odločilnega pomena je, da postane prekinjanje sedenja navada, ki jo upoštevamo vsak dan, vsako uro. Kardiolog Hollmann (Köln) priporoča starejšim osebam gimnastiko petkrat na dan, ortoped Michele (New York) priporoča tipkaricam kroženje z rokami vsake pol ure.

Tisti rekreativci, ki so se odločili za eno samo športno panogo, npr. za sprehajalni tek v naravi, za tenis ali košarko, trenirajo navadno po trikrat na teden ali vsak drugi dan. Na sploh velja pravilo, da je treba trenirati najmanj trikrat na teden, kajti pridobitve treniranja začnejo že po 72 urah gibalne pasivnosti upadati. Ker pa je sleherni športna panoga bolj ali manj enostranska, je prav, da se odločimo tudi za vsakdanjo jutranjo gimnastiko (dopolnilne vaje!), pa tudi za posebno aerobno vadbo živahne hoje, lahkotnega teka, kolesarjenja, plavanja ali npr. v zimskem času hoje in teka na smučeh. Pravilno ravna človek, ki

lahko pove o sebi: »Hodim in tečem za zdravje, telovadim za kultiviranje gibalnega aparata, odbojko pa igram za razvedrilo, družabnost in vzdrževanje gibalne spretnosti.«

Za konec naj še pripomnim, da se nanaša vsebina tega sestavka samo na telesne vaje. Prav tako in morda še bolj pa je potrebno, da »treniramo« tudi umsko: da se nenehno izobražujemo, učimo, debatiramo, beremo, pišemo, šahiramo, rešujemo križanke in podobno. Tudi za možgane velja, da jih aktivnost ohranja in upočasni procese staranja. Bernard Shaw celo trdi, da je zdravo telo proizvod zdravega duha.

Drago Ulaga

Kozmična sonda ob Uranu in velikih planetih

Leto 1986 bo zapisano z velikimi črkami v letopisih razvoja astronautike že zaradi dogajanj v prvi polovici leta: 28. januarja grozna nesreča z eksplozijo raketoplana Challengerja takoj po startu, v kateri je umrlo sedem mladih astronautov. Kot je pokazala kasnejša raziskava, je bil najverjetnejši razlog nesreče pretirano zaupanje tehničnega vodstva v zanesljivost aparature. Posledica pa je še obvezna preložitve ostalih podvigo, navezanih na raketoplan, tako da so izvedbo nekaterih načrtov prenesli v dobo, ki je za vsaj štiri leta kasnejša.

Drug dogodek je mednarodno koordinirano srečanje petih kozmičnih sond z jedrom Halleyevega komete: dve sovjetski ob sodelovanju predvsem francoskih tehnikov, sonde Giotto evropske agencije za astronautiko, dveh japonskih sond in ene obrobne ameriške. Sonda Giotto se je ob sodelovanju sovjetskih sond Vega približala jedru komete do razdalje nekaj sto km in ga posnela: izkazalo se je, da ne meri v premeru več kot nekaj km, ker ga pa obdajajo gosti oblaki svetlečih prašnih delcev in plinov, bo pokazala natančnejšo velikost jedra šele nadrobna analiza posnetkov. Ob srečanju je bila uničena smemalna naprava, sonda pa nadaljuje nemoteno svojo pot. Otipljiv dokaz majhnosti jedra in ugotovitev, da gre pri mogočnem repu le za sproženje izbruha svetlečih plinov in prašnih delcev ob približanju Soncu, bo končno razblinila stoletno verovanje,

da napoveduje komet bližajoče se nesreče, ujme in smrt.

Naj vsaj omenimo še tretjo veliko novost: dne 20. februarja so postavili sovjetski tehniki v tir okoli Zemlje v višini okoli 340 km novi tip vesoljske ladje, ki po velikosti in večnamenski funkcionalnosti predstavlja kakovostni napredek: razglasili so jo kot tretje pokolenje sovjetskih vesoljskih ladij. Osrednje telo meri okoli 20 metrov in ima maso okoli 20 ton. Predvidena je za posadko do 12 ljudi. Ob ladji je možen istočasni pristanek do pet samostojnih laboratorijev. Funkcionalnost ladje je treba še preveriti, toda strokovnjaki zatrjujejo, da predstavlja vsaj desetletno razvojno prednost pred ustreznimi ameriškimi ladjami.

Zadržali se bomo pri četrtem podvigu. Vesoljska sonda brez človeške posadke z imenom Voyageur 2 (= Popotnik 2) je po potovanju, ki je trajalo osem let in pet mesecev od dneva njene izstrelitve z Zemlje (20. VIII. 1977) prispela 24. januarja do razdalje od Sonca nekaj pod treh milijard km. Čeprav prvotno ni bila sonda načrtovana za tolikšno potovanje, je prišla do razdalje sedmega velikega planeta Urana nepoškodovana in sposobna izvrševati vse ukaze, ki bi jih dajali vodilni navigatorji na Zemlji.

Planet Uran je odkril Charles Herschel šele leta 1781. Kroži okoli Sonca v devetnajstkratni razdalji Zemlje od Sonca in opravi en krog v 84 naših letih. Svojevstvena je lega vrtilne osi. Zemlji je vrtilna os nagnjena za 66 in pol stopinj glede na ravnino tira okoli Sonca: to ima za posledico mena letnih časov. Podobna lega osi je še pri Marsu in Saturnu. Jupitrova vrtilna os je pravokotna na ravnino tira: pri Jupitru ni mene letnih časov, ker se pri kroženju ne spreminja vpadni kot sončnih žarkov na posameznih meridianih. Pri Uranu pa leži vrtilna os v ravnini njenega tira okoli Sonca, tako da se planet takorekoč vali v ravnini, v kateri se giblje. Ker ostaja vrtilna os kljub kroženju planeta vedno sebi vzporedna, se njena usmerjenost nasproti Soncu spreminja. Ko se je sonda približevala plaletu, je bila os usmerjena nasproti Soncu. Južni tečaj planeta je bil v polnosti osvetljen, severni tečaj pa v stalni temi. Čez četrto obhodno dobo (21 let) bo ležala os v smeri gibanja planeta in na samem planetu bo trajanje dneva nekaj let povsod enako trajanju noči. Jasno je, da morajo vladati na planetu posebni klimatski pogoji.

Ob srečanju sonde s planetom je ležala ekvatorska ravnina pravokotno na smer prihajajoče sonde. V njej kroži pet večjih lunic: Miranda, Ariel, Uriel, Titania in Oberon z obhodnimi do-

bami med enim dnem in pol, oziroma med 12 dnevi in pol. Sonda je potrdila, da ima planet devet kolobarjev temne snovi in odkrila še deseti kolobar. Najbolj širok je zunanji kolobar (do 100 km), ostali so zelo tenki in ostro obrobljeni. Te so bili že prej odkrili opazovalci z Zemlje, ko so zapazili, kako se je pred zakritjem od strani planeta svetloba zvezde iz ozadja devetkrat ugasnila in spet vzplamtela; po zaklanjanju zvezde se je pojav v obrnjeni smeri ponovil. Iz tega so sklepali, da obdaja planet več kolobarjev temne snovi.

Skupna širina kolobarjev ni večja od 12 tisoč km.

Sonda je odkrila enajst novih satelitov: največji, s premerom 170 km, kroži v prostoru med zunanjim kolobarjem in najbližjim od velikih satelitov, Mirando. Ostali so vsi manjši, z obhodnimi dobami med 8 in 18 ur.

Polni zasuk planeta (dan in noč) traja 17 ur in 6 minut. Z zemlje ni bilo mogoče tega izmeriti, ker na planetu ni vidnih tvorb, ki naj bi služile kot referenčno znamenje; meritev je opravil spektrograf s sonde. Ozračje je pretežno iz molekularnega vodonika z dvanajst odstotno primesjo helija, enako razmerju, ki velja za Sonce, torej pričakovanemu razmerju v prameglici, iz katere je nastalo osončje. Temperatura na osvetljenem polju je minus 208 stopinj Celzija, na ekvatorju pa minus 215 stopinj Celzija. Magnetometer je izmeril skoraj stokratno magnetni moment naše Zemlje, toda glede na ekvator (Uran ima 3,8-kratni polmer Zemlje) je gostota magnetnega polja Urana približno enaka Zemljini: 0,25 gaussa. Os magnetnega polja pa tvori z vrtilno osjo planeta kot 55 stopinj, kar predstavlja v osončju izjemen primer. Pri Saturnu sovpada magnetna os z vrtilno, pri Jupitru je odklon samo 9,6 stopinj, pri Zemlji 11,7 stopinj. Sonda je še ugotovila, da se razteza magnetosfera do tirov satelitov Ariela in Uriela.

Risba prikazuje, kako si risar predstavlja srečanje sonde s planetom. Na sliki je vidna tudi sonda vrste Voyageur ali Popotnik: njena skupna masa je 815 kg, od tega 115 kg merilne aparature. Na ročici, dolgi 8,3 metra, je nameščen gibljivi podstavek, ki nosi dve telekameri, fotopolarimeter in spektrografe. Vnaprej programirani računalnik upravlja in usmerja merilne in snemalne naprave, ko gre sonda mimo planeta in njegovih lunic. To je na sliki leva ročica. Desna spodnja ročica, dolga 13 m, nosi merilec magnetnega polja, ki mora biti zaradi svoje občutljivosti razmerno oddaljen od elektronskih naprav; tretja desno, zgornja ročica, nosi jedrsko centralo v obliki

valjka, ki daje moč 460 vatov, potrebno za delovanje posameznih naprav, za smotrno predelavo podatkov in slik v obliko, primerno za radijsko oddajo, preko antene s premerom 3,7 m. Na nasprotni strani od antene so senzorji za usmerjanje rakete glede na zvezde in Sonce in male rakete za urejanje navigacije. Možgani sonde so trije računalniki v dvojniku. Prvi računalnik ima v spomin vtisnjen vrstni red postopkov, na primer pri prehodu skozi sistem planetovih lunic in opravljanju ustreznih meritev. Drug računalnik upravlja merilne naprave, spektroskope in fotopolarimeter. Slednji posreduje dragocene podatke o spreminjanju fizikalnih lastnosti svetlobe (polarizacije) pri odbiti oziroma prepuščenosti sončni svetlobi. To so ugotavljali tudi pri Uranovih kolobarjih in dognali, da gre za temnejšo snov v obliki večjih komadov; slika v prepuščenosti svetlobi je precej drugačna od slike v odbiti svetlobi. Tretji računalnik vodi več podsistemov, med njimi postopke od snemanja slik do predelave v obliko, primerno za radijski prenos. Podali bomo le shematični opis postopkov.

V goriščni ravnini je namesto fotografske plošče postavljena fotokatoda, sestavljena iz velikega števila diod, na katerih nastajajo osvetlitvam sorazmerno jaki električni naboji. S primernim otipavanjem pretvarjajo naboje v tokove ustrezne jakosti, ki jih registrirajo na magnetnih trakovih. Več diod tvori slikovni element. Slika sestoji iz 800 vrstic po 800 teh elementov. Sporočilo »kodirajo«, tj. izražajo v primerni številčni algebri in dodajo podatek o stopnji osvetlitve v lestvici, ki ima 512 razdelb.

Radijski signal potuje k Zemlji s hitrostjo 300.000 km v sekundi in potovanje traja od Urana do Zemlje 2 uri 45 minut! Do Zemlje prihajajo signali silno oslavljeni: potrebne so sprejemne antene z odprtino, veliko 64 m; locirane so na različnih celinah (v Kaliforniji, Španiji in Avstraliji), tako da ima vsaka od njih dnevno sondo vsaj po osem ur v svojem vidiku. Signale najprej ojačijo in nato odpremijo osrednji ustanovi, kjer jih najprej dekodirajo, očistijo morebitnih motenj in sestavijo v barvno sliko. Zaradi šibkosti signalov z Urana so omejili zahtevnost slik na najmanjšo mero, tako da traja prenos ene slike samo okoli 4 minute.

Kozmična sonda Popotnik 2 je porabila okoli osem ur, da bi preletela osrednje območje satelitskega sestava Urana. Opravila je ob tem nekoliko posnetkov, doslej ni poročila o njihovem številu, ki jih je posredovala postajam na Zemlji. Prikazujemo posnetek sistema kolobarjev z raz-

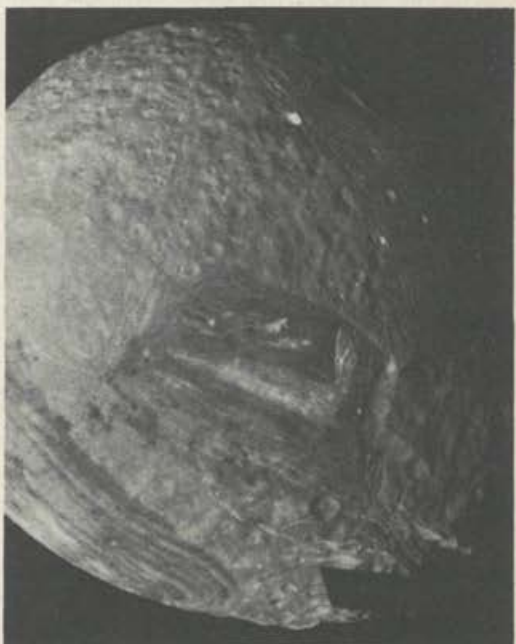
dalje okoli štirih milijonov kilometrov: najsvetlejši je zunanji kolobar z oznako »epsilon«, širok okoli 100 km; ostali, osem po številu, so tanjši in se med seboj razlikujejo po barvi, torej po velikosti, gostoti in površinskih lastnostih delcev, ki jih sestavljajo. Deseti kolobar na sliki ni viden. Slikani so v odbiti sončni svetlobi. V prepuščeni svetlobi je slika drugačna, ker je prostor med njimi verjetno napolnjen z drobnim prahom, ki siplje svetlobo. Skupna širina kolobarjev je kot rečeno okoli 12 tisoč km. Podajamo še posnetek satelita Ariela, drugega po velikosti, kot zgled razmeroma visoke tektonske aktivnosti. Vidne so doline in gube, kraterji in vzpetine. Premer Ariela je 1200 km. Na sliki so vidne nadrobnosti, večje od treh kilometrov.

V svojem letu se je sonda najbolj približala planetu, najbližjemu od velikih satelitov, satelitu Miranda s premerom okoli 500 km. Sonda je letela mimo z relativno hitrostjo okoli 15 km v sekundi in snemala z majhne razdalje. Slika je mozaik, sestavljen iz posnetkov z različnih razdalj med 30 in 40 tisoč km. Na njej so vidne nadrobnosti, večje od 600 in 700 metrov. Daje vtis, kot da bi bil satelit zgneten iz zelo različnih gmot. To nekateri povezujejo z domnevno katastrofo, ki naj bi bila nekoč v davni preteklosti preusmerila vrtilno os planeta in jo položila v ravnino gibanja. Tedaj naj bi se bil razpadel tudi prvotni satelit; kasneje naj bi se bili ti kosi pod vplivom lastne gravitacije pretopili v enotno maso, sedanjo obliko Mirande. To so zaenkrat le domneve.

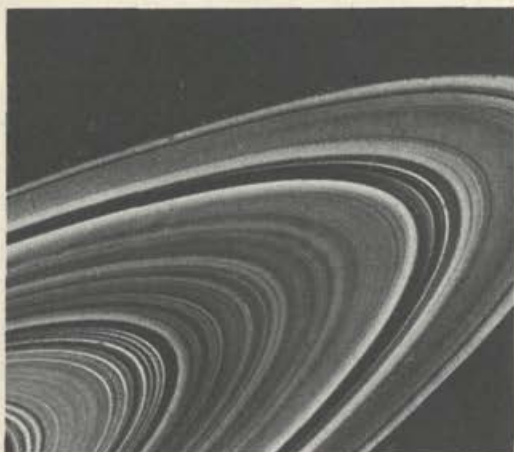
Da bi pravilno vrednotili dosežke s sondami vrste Popotnik, moramo seči nekoliko let nazaj. Potem ko sta izvidniški skromno opremljeni sondi Pionir X in Pionir XI dokazali izvedljivost načrta o raziskavi velikih zunanjih planetov, je ukazalo vodstvo Ameriške uprave za raziskavo vesolja pripravo in opremo večjih sond vrste Popotnik (Voyageur). Sondi Pionir sta dokazali (prvo), da jedrska centrala na sami sondi lahko zamenjuje sončne celice in krije potrebe sonde po energiji, (drugo) da sonda varno potuje skozi pas asteroidov, ki krožijo v prostoru med Marsom in Jupitrom, in (tretje) da pridobi sonda ob primernem načrtovanju srečanja z velikim planetom dodatni pospešek, ki omogoča nadaljnji vzpon do drugih planetov, ki krožijo v večjih razdaljah od Sonca. Leta 1977 so izstrelili sondi Popotnik 1 in Popotnik 2. Leta 1979 sta prišli obe do Jupitra. Tesno zблиžanje s tem planetom jima je l z gravitacijskim delovanjem svoje ogromne mase dal pospešek in zagon za nadaljevanje poti do Saturna, kamor sta sondi prispeli leta 1980, oziroma 1981. O teh

Kako si ameriški risar predstavlja srečanje sonde Popotnik 2 z Uranom.

Mozaik posameznih posnetkov satelita Miranda z razdalj 30 do 40 tisoč km. Polmer satelita je 500 km. Vidne so nadrobnosti s premerom med 600 in 700 metri. Razlike tvorb v višinah 500 do 5000 metrov.

Posnetek sonde Popotnik 2 Saturnovih kolobarjev z razdalje 8 milijonov 900.000 km, dne 17. VIII. 1981.

planetih in njihovih satelitih sta poslali sondi sprejemnikom na Zemlji okoli 33.000 fotografskih posnetkov, številne spektrograme in dolge trakove registriranih meritev. Pri Jupitru sta odkrili, da ga obdaja dotlej neznan kolobar, ki je z Zemlje težko viden in je po videzu različen od edino tedaj znanega kolobarja Saturna. Ugotovili sta, da ima Jupiter izredno gosto magnetno polje (gostota ob ekvatorju 4,3 gaussa, na zemeljskem ekvatorju 0,3 gaussa). Magnetosfera se razteza do razdalje več kot sto Jupitrovih polmerov. Na satelitu z imenom Io, ki je drugi po vrstnem redu razdalj od planeta, sta odkrili sondi kar osem vulkanov. Nekateri od teh še delujejo. To je prvi primer aktivnega vulkanizma v osončju zunaj Zemlje. Področja ob vulkanih so pokrita z rjavo rumenkasto tvarjo, za katero domnevajo, da gre za razne oblike (alotropska stanja) žvepla. Tudi druge Jupitrove lune so priče zelo razgibane geološke preteklosti in posledic padcev meteoritov. Vsak satelit je priča o svojem zasebnem razvoju.

Pri Saturnu sta sondi pokazali, da je sistem kolobarjev veliko bolj kompliciran od slike, ki smo jo o njem še nedavno imeli. V odbiti sončni svetlobi kažejo povsem drugačno sliko kot v prepušeni svetlobi. Gre za stotine ožjih kolobarčkov, ki se razlikujejo med seboj po velikosti in gostoti zrn in kamenin, kakor tudi po površinskih lastnostih. Na sliki so kolobarčki umetno pobarvani, da bi posamezne tako poudarili. Vsak rotira okoli planeta z njemu lastno hitrostjo in ni jasno, kako da se med seboj ne motijo, oziroma po kakšnem procesu se v primeru razpada spet oblikujejo. Tudi Saturnovi sateliti imajo vsak svojo

Del satelita Ariel, posnetega z razdalje 170.000 km. Vidne so nadrobnosti, večje od 3 km.

posebnost, skupna lastnost je le, da so komaj gostejši od vode, so torej iz vodnega ledu s prmesjo kamenin.

Sondi sta še odkrili nove lunice pri Jupitru, ki jih ima 16, in pri Saturnu, ki jih ima 17.

Nekateri znaki govore, da ima tudi zadnji veliki planet Neptun nekaj kolobarju podobnega. To bo ugotovila sonda Popotnik 2: uredili so njeno srečanje z Uranom tako, da se je preusmerila proti legi, v katero pride Neptun še milijardo 600 milijonov km dalj od Urana. Sonda prispe do cilja 24. avgusta leta 1989, torej 12 let po startu z Zemlje. Težko je človeku ob natančnosti znanosti in tehnike, ki znata predvidevati srečanja v vesolju z nekaj sekundno natančnostjo kar dvanajst let prej.

Torej imajo veliki planeti vsi kolobarje, toda zakaj samo oni; in zakaj je kolobar pri vsakem planetu drugačen? Če so od pamtiveka, kako da se te filigranske tvorbe ohranjajo? Je to v zvezi s pogoji oblikovanja velikih planetov iz prvotne plinske gmote? Po gostoti snovi so zvezdam najbližji in umetni satelit, opremljen z merilci sevanja temperature nekaj sto stopinj Celzija pod ničlo (infrardeči satelit IRAS), je dognal navzočnost prašnih kolobarjev nekaterih zvezd, na primer Vege. To imenitno kost novih problemov bodo astrofiziki glodali še nekaj desetletij.

Pozorni bralec je prišel verjetno sam do sklepa, da se ta vprašanja ne morejo pojasniti v nekaj urah, kolikor traja let sonde mimo planeta. Potrebna so dolgotrajna zvezdna opazovanja. Zato imajo v načrtu, da bi poslali k Jupitru sondo, ki naj bi ob primernem zaviranju postala njegov

Santoninov potopis po Štajerski do Drave pred 500 leti

Že dve leti zapovrstjo smo objavili v koledarju potopis, ki ga je pisal Paolo Santonino, kancler oglejskega patriarha in spremljevalec patriarhovega sufraganskega škofa iz Caorle Pietra Carlija. Letos je na vrsti zadnji del in sicer vizitacija po arhidiakonatu Savinjske doline in Dravskega polja leta 1487. Santonino sicer večkrat piše pri tem kar o Savinjski dolini, čeprav misli vse ozemlje, ki je obsegalo štajerske župnije oglejskega patriarha od Save do Drave. Tedaj je bil arhidiakon konjiški župnik Valentin Fabri. Konjiški nadžupnik še danes nosi v spomin na to nekdanjo čast naslov arhidiakona, čeprav zaradi tega sedaj nima nobene oblasti. Zaradi obsežnosti smo morali spis nekoliko krajšati, vendar nismo izpustili nobenega kraja, ki je omenjen v potopisu. Oglejski vizitator seveda ni obiskal tistih štajerskih župnij, ki so bile tedaj podložne ljubljanskemu škofu (na Kozjanskem, v Zg. Savinjski, Šaleški in Misltnjski dolini), celo vseh oglejskih župnij ni vizitiral, tako ne najdemo v potopisu krajev ob spodnjem toku Savinje in ob Savi. Naj bralca ne moti dejstvo, da so bile takrat nekatere cerkve še podružnice, danes so pa že župnijske ali pa so tedaj nekatere podružnice sodile k drugim faram kakor danes.

TRETJI DEL POTOPISA POD ISTIM PREČAST. GOSPODOM PETROM, ŠKOFOM V CAORLE SPISANEGA, KO SE JE PREVZVIŠENI PODAL ONSTRAN GORA, IN SICER V SAVINJSKO POKRAJINO, KJER SLUŽBUJE KOT ARHIDIAKON ČAST. GOSPOD VALENTIN, ŽUPNIK V KONJICAH, DA BI TAM OPRAVLJAL ŠKOFOVSKO SLUŽBO.

V ponedeljek, 7. maja 1487 je odpotoval iz Čedada prečastiti gospod Peter, škof kaprulanski in isti dan dospel do Tolmina. Ž njim je šel, poleg škofove družine tudi č. gospod Klemen, vikar v Špetru (S. Petrus prope Natissam), kot spremljevalec in vodnik.

V torek, 8. maja odidemo iz Tolmina in dospemo do kosila v Grahovo, 10 milj od tam oddaljeno. Ondi smo si vzeli kosilo in imeli dobre postr-

Devet Uranovih kolobarjev: najsvetlejši je »epsilon«. Skupna širina 12.000 km.

satelit, več mesecev krožila in spuščala v globino njegove atmosfere merilce z oddajniki. Ta ameriški projekt je znan kot projekt Galileo; zaradi že opisanih nesreč so preložili njegovo izvedbo za nekaj let.

Zadnje čase opažamo, da se težišče raziskav osončja s sondami brez posadke postopoma premika v Evropo. Evropska agencija za vesolje ima v študiju več načrtovanj, nekatera so tik pred izvršitvijo, toda to je povest za drugo priliko.

Fran Dominko

Pripomba: Posnetke dolgujemo ljubeznivosti profesorja fizike Dušana Petrača, ki ima že nekaj let vodilno funkcijo pri laboratoriju za reaktivni pogon na kalifornijski univerzi.

Marta Kunaver

SKRIYNOST

Morje plahuta z modrimi krili
zazrto navznoter,
v glas ječečih globin.
Veter preizkuša piščali
skriljastih skal,
da prihaja nekaj joku podobnega
in si išče pot v zapuščene zalive,
še pesek trepeče pred neznanim.
Z Rožicami sv. Frančiška v roki
skušam obuditi srednji vek
in mu ukrasti veselje.
Mrzlično prelistavam stran
za stranjo.
Ga najdem, če ga ni v meni?

vi, nakar smo nadaljevali svojo prenaporno pot. Že po sončnem zahodu dospemo v vas **Selca**, oddaljeno 40 milj od Tolmina. Tam smo našli prečast. gospoda Paskazija, škofa pičenskega, ki je istega dne posvetil tam blizu neko baziliko, kot drugi patriarhov sufragan.

V sredo, dne 9. maja smo nadaljevali pot do mesta **Škofja Loka**, kjer smo kosili in od tam smo nato prišli zvečer v vas **Kompolje pri Krašnji**, kjer smo imeli skromno večerjo in prenočili vsi, razen škofa, na golih tleh, na slami, čeprav smo bili po potovanju 40 milj vsi zdelani.

Dne 10. maja smo iz Kompolj po 15 miljah prišli na **Vransko**, v Savinjskem okrožju, pri katerem sta dve trdnjavi, imenovani Eggenburg. Tam smo obedovali v gostišču Andreja Fenkosta, bakalarija umetnosti, ki nas je dobro pogostil. Isti popoldan zajašemo spet konje in brez prestanka potujoč, se ustavimo potem v župniji sv. Lovrenca, imenovani **Nova cerkev**, in to je prva v savinjskem arhidiakonatu, pod oglejsko škofijo; zakaj druge župnije spadajo v ljubljansko škofijo.

Tja smo dospeli o prvi nočni straži, ne brez nevarnosti, zaradi slabe poti. Od imenovanih trdnjav je ta župnija oddaljena 20 milj. Prenočili smo v nadarbinski hiši župnika Adama, ki ga takrat ni bilo doma, in je ta hiša bila tisti čas spremenjena zaradi turških napadov v trdnjavo.

Dne 11. istega meseca po sončnem vzhodu jezdeč 15 milj od imenovane Nove cerkve, prispeemo do zaželenega kraja in župnije **Konjice**, kjer nas z mirnim in veselim licem sprejme častiti gospod Valentin, tamošnji župnik ter arhidiakon vse pokrajine, pravi oče, najboljši mož, velikodušen in radodaren in smo pri njem obedovali s številnimi obroki jedil, v skladu z dnevom. Med temi je bilo tudi več vrst rib, predvsem postrvi, in nekaj drugačnih, ki jim oni pravijo piškurji, ki jih nisem videl še nikoli. Ti so dolgi kakor mlade jegulje in če so ranjeni, krvavijo. Kuhani kažejo pod kožo rdečkasto meso, so tečni in zdravi.

Konjiški grad

Pripravil nam je tudi slastno večerjo, nič manjšo od kosila, ki bi bila tudi vsakega kardinala vredna in zadostna.

Dne 12. imenov. meseca gremo zgodaj zjutraj k cerkvi sv. Duhá v **Ločah**, podružnici gori imenovane župnije sv. Jurija v Konjicah, oddaljeni 5 milj. Kaprulanski škof jo, ognušeno od Turkov, zopet očisti in usposobi za bogoslužje ter v njej na novo posveti tri oltarje, ki so jih Turki bogoskrunsko razdejali. Po končanem opravilu se vrnemo k duhovniški hiši v Konjice in tam smo okrog 16. ure (po naše: 13.30) izborno pokosili z izvrstnimi ribami in drugimi okusnimi obroki, med katerimi je bil posebno okusen krožnik olupljenih rakov in piškurjev v omaki. Naposled, skoraj nazadnje, je postavil gospod Valentin na mizo obrok redke ribe, prinesene iz Donave, mastne, slane in zelo okusne.

V nedeljo, 13. ist. meseca se podamo pred sončnim vzhodom ven iz Konjic na Lačno Goro, kjer stoji cerkev sv. Mohorja in Fortunata, in jo naš gospod škof s tremi oltarji kanonično posveti. Tudi ta je podružnica župnije Konjice in je oddaljena od matične cerkve tri milje. K posvetitvi se je nabralo številno ljudstvo. Po končanem sv. opravilu gremo dol z gore in poobedujemo v vasi sv. Janeza Krstnika v **Čadramu**, ki je pod goro. Imeli smo zelo obilno kosilo z najmanj 8 obroki, pri katerem je sedel poleg gospoda škofa č. g. arhidiakon, mož po postavi in vrlinah velik, ki je dal vse pripraviti po najboljšem redu. Čadram je tudi ponikalni potok, ki teče poleg trga in v njem se najdejo najboljše postrvi. Po končanem kosilu se poda g. škof v tamkajšnjo cerkev sv. Janeza Krstnika delit sv. birmo ljudstvu, ki je prišlo ž njim in med njimi tudi nekateri že 70 let stari. In čeprav jih je bilo tako rekoč brezštevilna množica, so se zaradi ugleda do gospoda arhidiakona, ki ga vse spoštuje, od druge strani mirno uvrščali pred g. škofa, tako, da mu ni nihče povzročil najmanjše nevšečnosti ali zadrege, česar nisem do sedaj prej ne videl ne slišal. Zaradi tega se je sam gospod škof g. arhidiakonu izrecno zahvalil.

Po končanem birmovanju je imenovani gospod škof sufragan Pietro slovesno na novo posvetil isto cerkev sv. Janeza Krstnika in naposled smo se vsi vrnili nazaj v duhovniško hišo v Konjice v družbi našega gostitelja, preblagega gospoda Valentina in v spremstvu še mnogo drugih dobrih in poštenih duhovnikov. In da ne bi še kdo ugovarjal, da nisem glede tega kraja vsega povedal, povem, da je ta cerkev sv. Janeza Krstnika podružnica župnije Konjice in ena od 25, o katerih se je gori govorilo. Med temi je 10 podružnic

krstnim kamnom in svojim pokopališčem in s pravico do drugih zakramentov. Tisti dan smo imeli izvrstno večerjo s številnimi obroki in divjega zajca, ki ga je ujel lovski pes g. arhidiakona. Ta pes ima poseben čut za sled in za hitrost, kajti kakor sem zanesljivo zvedel, je ta pes od sv. Martina sèm izsledil 28 zajcev in 17 lisic. Pri isti večerji sta za boljšo voljo godla tudi dva godca na flavto in klarinet od časa do časa zdaj visoke zdaj nizke melodije.

Dne 14. t. meseca gremo pred soncem ven iz Konjic in pridemo k Sv. Križu v **Poljčanah**, ki je podružnica župnije sv. Jakoba v **Laporju**, oddaljena 8 milj, kjer gospod škof isto cerkev, ki so jo bili Turki oskrunili, na novo usposobi za službo božjo in tudi véliki oltar, ki so ga bili rečeni Turki razbili, zopet posveti v čast sv. Križu in bl. Devici Mariji. Za to cerkev uživajo patronsko pravico redovnice samostana sv. Zofije v **Studenicah**, ki se tudi imenuje samostan Matere božje Studenca milosti v Studenicah. Njegova prva ustanoviteljica

Samostan dominikank v Studenicah

ca je bila plemenita in velečastita gospa Zofija, vdova po pok. gospodu Rihardu Sovnek, ki je samostan obdaroval z mnogimi pravicami in zemljišči. Po dovršenem sv. opravilu gremo dol h kosilu dve milj daleč v omenjeni samostan, kjer smo pri gorenjem vhodu, vendar znotraj samostana použili kosilo, jako obilno in fino pripravljeno, kjer so sedeli tudi: g. arhidiakon, g. Martin Molitoris, župnik v Vitanju, g. Klemen, vikar v Špetru ob Nadiži in še mnogi drugi.

Dne 15. t. meseca je gospod škof posvetil in očistil z blagoslovljeno vodo cerkev in pokopališče tega samostana, ki so ju bili Turki z gnusobo oskrunili in na novo posvetil oltar sv. Ane in sv. Krištofa, ki so ga bili isti Turki odkrili, in položil nazaj vanj svetinje sv. Krištofa in Silvestra in zmagoslavnega sv. Križa. Tudi ta dan smo pokosili v istem samostanu z obilico obrokov jedil in po končanem obedu vstopi gospod škof v samo-

stan v sestriški kor, ž njim tudi g. arhidiakon Valentin, g. župnik iz Vitanja in Santonino. Tam je gospod škof prednici in zbranim sestram naredil primeren nagovor in z očetovskim opominom zaradi nekega prepira med njimi, spravil vse zopet k edinosti in pravemu miru. Nato jih je še spodbujal kolikor je mogel h krepostnemu in zglednemu življenju in tako smo se popoldan slednjič od njih poslovili. Jezdili smo v družbi več duhovnikov in drugih, zakaj kraji, zaradi spora in vojne med Cesarjem in Ogrskim kraljem polni roparjev, niso bili varni. Najprej smo prišli do cerkve sv. Andreja v **Makolah**, ki je podružnica župnije sv. Mihaela na **Črešnjecu** in podložna v dajatvah rečenemu samostanu, in jo je gospod škof primerno počistil, ker so jo bili Turki požgali in oskrunili. Potem smo šli dol v neko hišo v bližnji vasi. Tam smo se okreščali s petimi obroki mesa in dobrih rib, ki jih je tam za naše kosilo naročil plem. gospod Vilhelm Tattenbach, kastelan na bližnjem gradu Stattenberg.

Majšperk

Nas je spremljal isti gospod Viljem s štirimi od njegove družine od cerkve sv. Andreja do gradu **Majšperk**, nato se je vrnil na grad Stattenberg. Iz gradu Majšperka nam je pa prišel naproti plemen. vitez z zlato verigo g. Herman de Hornegg, zelo izobražen ter omikan mož, visoke postave, z mnogimi služabniki, ki so nosili s seboj vrče in posode polne dobrega vina. Tam so si nekateri od naših pogasili žejo. Grad Majšperk stoji na zelo ugodni točki, pod katero se razteza lepa in ljubka dolina, rodovitna s pridelki in sadjem, in ima dve močni trdnjavi, lastno ozidje, jarek, okop in nasip vse naokrog. Kastelan pa, čeprav plemenit in bogat, se ne more s svojo soprogo Omelijo imeti za srečnega, ker je ona neplodna in (kakor pravijo) ker da ona ni zadosti zvesta. Taisti gospod vitez je obdaroval našega škofa in njegovo spremstvo z velikim svežim lipanom, katerega smo naslednji dan s slastjo použili. Tisti dan smo

dospeli proti sončnemu zahodu do cerkve blaž. Marije na Gori milosti pri Ptujju (**Ptujski gori**), 10 milj oddaljene od omenjenega samostana in smo se tam po večerji in obilici dobrih rib podali počivat v hišo gospoda Martina Vinklerja, prvega kaplana te cerkve. Isti gospod Martin je tudi župnijski upravitelj fare **Sv. Lovrenca na Dravskem polju**, pod Milostno goro ali Ptujsko goro in ima pod seboj 2 podružnici. Patronska pravica cerkve Sv. Lovrenca (kakor pravijo) spada neke-mu plemiču. Cerkev ali bazilika Matere milosti na Ptujski gori stoji na dosti visokem griču, s katerega se lepo vidi vse Ptujsko polje ter tudi Ptuj ter grad in mesto Maribor, ki leži na gorenji strani istega polja. To Marijino cerkev so postavili ptujski gospodje z velikimi stroški, ker je sezidana od znotraj in zunaj iz isklesanih kvadratnih kamnov, rezanih z veliko umetnostjo in tudi obokana streha stoji trdno na številnih visokih stebrih. V njej je 10 oltarjev in vsak ima kamnit kip svetnika, ki mu je posvečen. In vse te so prejšnja leta Turki z bogoskrunskimi rokami podrli na tla in jih brezbožno zdrobili, a zdaj jih je g. Martin s svojo skrbjo in znanjem zopet postavil na mesto lepše kot je mogel. To svetišče ima pet stalnih kaplanov, ki služijo v cerkvi ob določenih časih in se preživljajo z bogatimi in stanovitnimi dohodki cerkve. V bližini stoji tudi vasica z več kot 20 hišami, katere prebivalci so svetišče in kraj po prestanem turškem napadu zavarovali z jarkom, obrambnim nasipom in zidom, tako, da se sedaj več ne bojijo sovražnih navalov. Tam stoji tudi straža in čuvaji dan in noč, da bi ne bili iznenadeni. To Ptujsko polje je povsem ravno in je podobno po širini Furlanski ravnini. Velja za zelo rodovitno z žitom in pridelki, samo na nekaterih krajih ovira kmete močvirje. Nekdaj, pred kakimi 20 leti, je imelo zelo dosti vasi in prebivalcev, sedaj je pa skoro po vseh krajih zapuščeno zaradi pogostih sovražnih navalov. Tu pa tam se ondi najdejo kipi in marmornati kamni, čuda veliki, iz česar se dà sklepati, da so tam prebivali v onih starih časih, še pred Zveličarjevim prihodom, pagani. Tudi jaz sem videl dosti teh kamnov, med drugim tudi pri pokopališču omenjene cerkve sv. Lovrenca marmornat steber, dolg 15 čevljev. Ob strani tega polja teče reka Drava, blizu gričev in hribov in ob njihovem vznožju stoji mesto Ptuj. Drava je globoka reka in ona deli Oglejsko škofijo od Salzburške in od istega Ptujja, tostran reke, se razteza duhovna jurisdikcija Oglejske cerkve na 55 milj, od spodnje strani mesta pa na 15 milj daleč.

Dne 16. imen. meseca gremo dol z milostne

Ptujska gora

Ptujske gore k župnijski cerkvi **sv. Lovrenca na Dravskem polju**, oddaljeni 2 milj, ki leži na istem Ptujskem polju. G. škof jo je, od Turkov ognušeno in oskrunjeno, obenem s pokopališčem, posvetil z blagoslovljeno vodo, jo dostojno opral in ji vrnil prejšnjo lepoto in v njej po posvetitvi zopet blagoslovil oltar bl. Device Marije po cerkvenih predpisih, ko je bil po razdrtju od strani Turkov, onečaščen. Po končanem sv. opravilu se vrnemo nazaj na Milostno goro h kosilu, kjer je prišlo pri mizi sedečim več obrokov in nekateri z najboljšimi lipani, ki so v tistih krajih toliko bolj okusni, kakor oni, ki jih nalovijo ljudje v Italiji, kakor če primerjaš ciplje z lubni ali brancini.

Najprej pa smo jedli jagode, prvič ohlajene v mrzli vodi, nato na mizi v vinu, ki so bile kot nov sadež, vsem povšeči, izvzemši škofa, ki ga je vleklo k drugim bolj okusnim obrokom. Isti dan smo šli dol ob 4^h popoldan še k Marijini cerkvi v **Cirkovcah**, ki je podružnica župnije Matere božje v Slivnici. Tudi to je gospod škof enako spet usposobil za bogočastje, ker je bila tudi ta od turškega onečaščenja oskrunjena. Tudi ta stoji na Ptujskem polju in je 3 milj oddaljena od Ptujske gore, na katero smo se zopet vrnili povečerjat.

Dne 17. ist. meseca krenemo k novi cerkvi v **Šentjanžu na Dravskem polju**, pet milj oddaljeno od iste milostne Ptujske gore, ki je podružnica župnije Sv. Lovrenca na Dravskem polju. Posvetil je g. škof to novo cerkev z enim oltarjem, in k posvetitvi je prijezdil za nami tudi plemeniti gospod Herman de Hornegg s svojo prelepo Omelijo in številnimi služabniki na konjih, ki so vsi zelo pobožno prisostvovali sv. obredom. In ko so bili ti končani, sta isti plemen. g. kastelan in grof ter njegova prelepa soproga povabila gospoda škofa, g. savinjskega arhidiakona in druge člane naše popotne družbe k lesenemu odru, postavljenemu poleg cerkve in nas tam ljubeznivo prisilila, da smo se vrgli na pečene piščance in najboljše ribe v

okusni žafranasti, zlato-rumeni omaki, ki jih je pripravila sama gospa Omelija s svojimi snežno belimi rokami. Vsi smo kaj radi ustregli njenemu povabilu, da bi tako slovesna in nepričakovana gostija ne ostala okoli stoječim lačnim vaškim prežavcem.

Z nami sta zajemala tudi plemenita zakonca, tako kakor da smo si bili bratje. Vsi smo bili deležni take prevljudne uslužnosti zlasti pa Santonino, ki je prvi prejel kos piščanca, nato pa ribe, ponudene iz rok same gospe Omelije. Imeli smo tudi naboljše vino in snežno bel kruh, ki so ga prinesli domači istega gospoda Hermana dol z gradu Majšperka. Po pospravljenem hvalevrednem okrepčilu stopimo zopet na konje, obenem z imenovanim kastelanom in grajsko gospo, in vseh skupaj nas je bilo 30 in se vrnemo na dom gospoda višjega kaplana na Milostno Ptujsko goro. In plemen. gospod kastelan je ves radosten in razigran z enim od svojih domačih žlahtnikov skoraj vso pot prepeval različne pesmice v svojem jeziku, da bi g. škofu in njegovi družbi delal prijetnejše razpoloženje. Nato smo sedli k drugemu kosilu, pri katerem je moral Santonino na ukaz gospoda kastelana sedeti ob strani rečene Omelije, ki mu je večkrat lastnoročno ponudila čašo, iz katere sta pila ona in njen odlični soprog, naj pije. Ker je bilo povelje lahko, ga je tudi lahko izvršil.

Ima tudi ista gospa Omelija mnogo lepih spremljevalk, mladih in svežih spletičen in govori tako nemški kakor slovenski jezik. Isti dan je gospod škof popoldne podelil mnogim dar sv. birme v omenjeni cerkvi Device Marije na milostni **Ptujski gori** in potem skrbno očistil in posvetil isto cerkev, ki so jo bili neverniki oskrunili. In potem se podamo, povabljeni ali bolje rečeno, prisiljeni od ponovnih prošenj imenovanih gospodov Hermana in Omelije, dol na njun grad tam blizu k večerji in k počitku, kjer so nas vse s konji vred sprejeli izredno ljubeznivo, in nas je bilo več kot 16.

Takoj je plemeniti kastelan dal prinesiti polno čaš, kupic in kozarcev, pozlačenih, poslikanih in brušenih, do vrha napolnjenih z raznimi izvrstnimi vini, s katerimi smo si okrepčali od vročine razgrete duše. In ne samo iz ene čaše je bilo treba okušati, marveč iz vseh. Tako je hotel in sam osebno natakal naš radodarni in tako zelo širokogrudni gostitelj.

Potem smo prišli do večerje, ki smo jo imeli nič manj kot iz osmih obrokov, z veliko skrbjo in okusom od same gospe Omelije pripravljeni. In ona sama je sedela vmes, med našim gospodom

arhidiakonom in kanclerjem Santoninom. In pogostoma je nalivala in nudila pijačo obema, toda pogosteje se je obračala na gospoda arhidiakona, kakor pa na Pavla Santonina, kar je bilo morda zato, ker je bil on bolj domač ali ker mlajši, višji in krepkejši kakor Santonino in drugi okoli sedeči, za obrambo gradu, ne vem. Končno vstanemo od večerje, ki smo jo bili potegnili do dveh ur, in tedaj so začeli piskati flavtisti in piščalkarji, kakor jim rečejo, za ples. Tedaj je isti gospod kastelan zaprosil najprej Santonina, da bi zaplesal z gospo Omelijo. Ko se je ta opravičeval, da ni vajen, mu je odgovoril, da ga on rad nauči in takoj, prijemši predrago ženo za roko, je začel z njo plesati. Ko je prvi raj končal, je vnovič navduševal Santonina, naj zapleše z rečeno prekrasno ženo, ki se je takoj postavila predenj in pred Santonina. In ko se je Santonino vnovič branil z dostojantvom svoje službe in hkrati z neznanjem in odločno odklonil, je bilo videti, da je dama zelo težko sprejela, ker je bilo videti, da je bila s tem ponižana.

Po nekaj nadaljnih plesih so prinesli še drug posebni napitek z najboljšim medenim pecivom in sladkim vinom. Nato smo šli spat, ker je udarila ura polnoč, pustivši imenovanega gospoda kastelana in Omelijo z njunimi domačimi v gorenji obednici, ki so po našem odhodu ples obnovili in potegnili še za dve novi uri.

Dne 18. istega meseca se podamo dol z grada imenovanega gospoda Hermana in sledila nam je tudi sama gospa Omelija, oblečena v rožnato ali (kot rečejo) škrlatno obleko, še dosti lepšo in drago – cenejšo, kakor je bila sinočnja. Desni rokav je imela namreč ves stkan in okrašen s finim vezenjem, z biseri, še večjimi in dragimi zaponami in upodobljenimi slikami in to fino vezenje je segalo do belih blestečih ramen in do vratu. Na urejeni in dovršeni spleteni glavi je imela drug prelep okras, drugačen od prejšnjega dne. Okrog lepih bokov jo je oklepel pas iz čistega zlata, brez drugih primesi, da kaj lepšega ne pomnim, da bi bil kje videl. Vanj so bili vdelani številni dragulji v lepem redu. Njena obleka je imela tudi vlečko, tri pedi dolgo, ki jo je držal z levico za gospo eden od najljubših pažev. Ta obleka in pas so bili vredni več kot 500 zlatnikov. Končno se je vrnila ta gospa Omelija v grad, ko so se tukaj in tam izrekle besede zahvale in voščil za slovo, a gospod kastelan sam je šel še z nami skupaj s štirimi služabniki, še tri milje daleč. Ako bi njegov konj, na katerem je jezdil, ne bil med tekom zgubil podkve, bi bil šel še naprej, zato je poljubil škofu desnico in po pozdravu se je

vrnil na svoj dom, prepevajoč in jodlajoč po nemški navadi. Mi smo prispeli do cerkve sv. Mihaela v **Žetalah**, ki je podložna župniji Hoče. To cerkev sv. Mihaela je g. škof na novo pripravil za bogočastje in v njej zopet posvetil 3 oltarje, ki so jih bili Turki razbili, in je od imenovanega gradu oddaljena 6 milj. Tam je za župnika g. Simon Vinkler, ki pa je že dolgo časa od župnije odsoten in je hišo in vinograde (kakor pravijo) s svojo pogubno nemarnostjo pripravil v propad in opustošenje in še mnogo drugih prekrškov naredil v duševnem pastirstvu. Proti njemu je bilo naročeno g. arhidiakonu, naj postopa po predpisih.

Tisti dan smo po dolgem odmoru šli proč od tam in prišli v mesto **Rogatec**, ki je oddaljeno 5 milj, in nas je spremljal plemen. gospod Andrej Galenberger, kastelan na gradu Rogatec in dva njegova hlapca. Z nami so bili še: gospod Sikst Frainstainer, župnik na Sp. Polskavi, gospod Martin, župnik v Vitanju in gospod Klemen, župnik v Hočah, običajni spremljevalec naše poti, in še več drugih duhovnikov, tako, da nas je bilo 17 jezdecev, in skoraj vsak dan se je naše krdelo večalo, kajti kraji niso bili varni pred napadi in nasiljem.

To mesto Rogatec ima okroglo obliko. Obdana je s starim, od požarov pokvarjenim in deloma razrušenim obzidjem. Včasih je bilo res lepo in utrjeno, zdaj je pa razvalina in ima malo prebivalcev, tako kakor Oglej. Postalo je žrtev ropanja, razdejanja in potem še 3 požarov od strani Hunov ali Madžarov. Na bližnjem griču stoji nad njim grad istega imena z dvema trdnjavama, ki sta med seboj povezani. Pa je še ena tretja nekoliko niže od gradu, ki veže obe drugi s spodnjim mestom, na tej in na drugi strani, tako, da si morejo nuditi pomoč iz gradu dol in zopet navgor, obratno ter si izmenjavati zatočišče, če bi bilo potrebno. Hoteli so tudi rečeni Huni grad zavzeti ali si ga prisvojiti, toda »in vanum laboraverunt«, »zaman so se trudili« In ni nič čudnega,

ROHITSCH

Rogatec

če je ta kraj tako uničen, ko je bil pa v 16 letih (kakor pripovedujejo z žalostjo) trikrat požgan od sovražnikov in od ognja opustošen. Skoraj pod istim hribom z gradom stoji župnijska cerkev sv. Jerneja, ki jo upravlja g. Gregor, star in zgleđen duhovnik. Ima še dve podružnici. Navadno je predlagal župnike za to cerkev prečast. gospod škof iz Krke na Koroškem, a nekaj let sém ga nadomestuje presvetli g. cesar, ki je prejel od njega tudi mesto in grad.

Zunaj mesta ima na gričku na nasprotni strani visoko in široko hišo plemeniti gospod Jakob, ki se je malo poprej poročil z lepo ženo. Ta slovi bolj po svoji dobroti in modrosti, kakor bogastvu.

Dne 18. istega meseca smo se podali iz Rogatca k cerkvi sv. **Florjana (ob Boču)**, ki jo je, od Turkov s požigom in onesnaženjem oskrunjeno, prečast. gospod kaprulanski po obredu sv. kanonov očistil in v njej zopet posvetil dva oskrunjena oltarja, prvega v čast sv. Florjanu, drugega pa v čast sv. mučencema Janezu in Pavlu. Ta cerkev stoji v kraju, ki se imenuje **Svino**, in spada kot podružnica pod župnijo sv. Jerneja v Rogatcu. Po končanem sv. opravilu smo se vrnili v rečeno mesto h kosilu, ki je pa bilo zelo skromno, in tam smo tudi prenočili.

Dne 20. tega meseca je č. g. škof kaprulanski v istem kraju, mestu Rogatcu, spravil za bogoslužje cerkev sv. Jerneja s pokopališčem, ki so ju onečastili z nasiljem Ogrji. V njej je tudi posvetil 3 oltarje: prvega, ki je na sredi cerkve, v čast Materi božji, drugega, na desni strani na ime sv. apostola Petra, Katarine in Nikolaja. Tretjega, na levi v čast sv. Juriju in Florjanu in Marjeti. In tisti dan nismo šli od tam proč.

Dne 21. ist. meseca smo odšli iz mesta Rogatec k farni cerkvi sv. **Križa pri Rogatcu** po blatni in naporni poti, pod neprestanim dežjem. Tam je naš prečast. g. škof zopet spravil slovesno za bogoslužje isto cerkev, požgano in od gnusobe poganov oskrunjeno, in potem slovesno posvetil 2 oltarja, katerih grobove so bili Turki razkrili, namreč glavni oltar sv. Križa in oltar bl. Device Marije. In po končani kanonični posvetitvi smo šli v cerkveno hišico zraven cerkve, kjer so nam pa pripravili obilnejše kosilo, kakor je obstala zunanost bedne cerkvene hišice. Tisti dan smo potovali vzdolž brega reke Sotle, ki teče za en streljaj od Rogatca. Ima skromen tok. Na tej strani deli oglejsko škofijo in zagrebške in zagrebška pokrajina z grofijo Zagorje in Krapina spada pod pravo oblast ogrskega kralja, kajti tam se začne Ogrska. Po ustaljeni navadi predlaga duhovnika pri župniji Sv. Križa presvetli g. cesar,

a cerkev ima pod seboj še tri druge podružnice in nekdanje je uživala precej mastne dohodke, zdaj pa ima manj, zaradi gori opisanih nesreč. Dne 22. smo odjezdili zgodaj skupaj z običajnimi spremljevalci: g. Valentinom, Sikstom, Martinom in Klemenom in skoraj po neznani poti in močvirni pridemo do cerkve sv. Katarine v **Nezbišah**, ki je podružnica imenovane župnije sv. Križa, in v njej je gospod škof posvetil oltar na čast sv. Katarini. Nato gremo na bližnjo goro po nič boljši poti in tam je g. škof posvetil novo kapelo v čast sv. vdove Eme, h kateri prihaja dosti ljudstva. V njej je posvetil tudi oltarje, prvega na čast naslovljenke kapele, drugega na čast Materi božji, tretjega v čast sv. Janezu Krstniku in četrtega v spomin in ime sv. apost. Petra, v katere je položil pobožno sv. kosti sv. Donata, Afre in tovarišev in tudi sv. Felicite in Anastazije. Tudi ta cerkev sv. Eme je podružnica rečene fare sv. Križa pri Rogatcu, in kraj, kjer je zgrajena, je v časnih rečeh podložen škofu v Krki na Koroškem. In imenuje se **Sv. Ema** pri gradu **Podčetrtek**, ki se od tam vidi in tudi pripada rečenemu gospodu Krškemu. Po končanem sv. opravilu smo poobedovali v hišici kaplana, ki služi pri omenjeni cerkvi, ker je bil dež zabranil, da bi imeli kosilo pod košatim hramom, kjer je bil za ta namen prostor pripravljen. Po okrepčilu je šel g. škof zopet v cerkev ter potrdil z maziljenjem sv. krizme v sv. veri veliko množico, ki se je zbrala k sv. obredom. Ko smo jih odpravili, stopimo spet na konje in se vrnemo v običajno mesto Rogatec, oddaljeno od tiste kapele šest milj: a na sredi poti smo prestopili reko Sotlo, po lesenem mostu in smo vstopili čez mejo na Ogrsko ter smo krenili k stanovanju Martina na Sotli, ogrske narodnosti, da bi si ogledali neke konje, ki so bili tam naprodaj. On nam je rad pokazal tiste konje ter vso družbo najbolje okrepčal s trojno vrsto vina, iztisnjenega iz ogrskega grozdja.

Dne 23. v mesecu gremo proč iz mesta Rogatec, da se za sedaj tja več ne vrnemo in pridemo po sedmih miljah po hudo blatni poti k podružnici sv. Nikolaja v **Lembergu**. To cerkev g. škof posveti obenem s tremi oltarji, prvim v čast sv. Nikolaju, drugim na naslov blažene Device in tretjim v hvalo sv. apost. Jakoba in sv. Hieronima. Ta cerkev stoji na ravnini, med dvema gričema, na katerih enem, in sicer na tisti strani, ki je proti jugu, stoji cerkev sv. Mihaela, ki nosi isto ime kakor grad, ki je stal nad njo. Zdjaj je pa, po navalu Ogrov, na ukaz cesarja, podrt. Ko je g. škof končal svoje opravilo, smo sedli h kosilu v bližnji vasici, skupaj z našo ljubo tovarišijo. Na

isti dan odidemo iz tega kraja in se zopet naravnamo k samostanu v Studenice, kjer smo imeli večerjo z dobrimi ribami in smo spali v kaplanjski hiši izven kloštra. Toda skoraj na sredi tiste poti je g. škof zopet posvetil pokopališče kuratne cerkve sv. Lenarta v **Kostrivnici**, ki je podružnica cerkve Sv. Križa pri Rogatcu. Ta bazilika je lepša, kakor vse, kar smo jih videli doslej v Savinjskem okraju, ker je vsa obokana in izredno umetniško poslikana. Predno smo pa dospeli do tistega samostana, smo imeli zelo strmo pot navzgor čez goro **Boč**¹ in nato še težji sestop z nje. Pri sestopanju z nje so nekateri izmed naših slučajno ujeli polno zajcev, med njimi je Santonino, hitrejši od drugih, ujel dva, ki bi ju bil rad drugim pustil. Sprejela nas je gospa prednica in njene sestre s tolikšno uslužnostjo in prijaznostjo, da se dà komaj povedati. In najprej so gospodu škofu, ki je bil ves moker od potu s sestopanja z gore, takoj pripravile dolgo dopetno srajco, na vratu z zlatom in svilo pretkano, ki jo je rad oblekel. V njej je izgledal kakor kak germanski velikaš. A ko je dodal po vrhu še svojo obleko, in ko se je okrasek na vratu skrtil, obrnjen navznoter, bi ga težko ločil od desetarja pešcev. Tedaj so odvedle škofa v poseben notranji prostor in tam sredi vsega njih zbora je najmlajša in najmilejša med njimi umila škofu glavo, druga je prinesla škofu gorko brisačo, jo nanjo položila in mu jo ovila okrog in prokuratorica samostana mu je vlila vode v umivalnico. Vse take usluge je naš škof prenašal potrpežljivo, in kdo bi bil take usluge odklanjal od devic, in sicer lepih, ni pa pri njih nihče dopustil kaj nedostojnega, zlasti ne v dejanju, v mislih in željah, pač se je bilo morda komaj mogoče zdržati v vseh mejah premagovanja. Tudi drugi so bili deležni raznih uslug, toda samo dostojnih, samo Santonino ne, ki si ni dopustil nobene.

Dne 24. istega meseca zapustimo taisti samostan ali bolje rečeno, hišo kaplanov in pridemo po 6 miljah daljave k župnijski cerkvi sv. Mihaela na **Črešnjevcu**, za katero imajo patronsko pravico častite redovnice v Studenicah. Tam je naš g. škof tisto cerkev, po Turkih oskrunjeno, zopet usposobil za bogočastje in zopet posvetil tri razbite oltarje, namreč: oltarje: sv. Mihaela, Matere božje in bl. Marije Magdalene. Pri tisti cerkvi se najde dosti marmornatih plošč s krasnimi podobami in starimi napisi. Po kosilu dospemo po 5 miljah poti do župnije Sv. Štefana na **Sp. Polska**

¹ Santonino ima na robu napisano, da se z vrha Boča »vidi kraljevsko mesto Buda« (Budimpešta).

vi, kjer je za župnika g. Sikst Fraysteiner, sodrug našega potovanja. Tudi ta cerkev je v patronskem pravu g. Viljema Turjaškega, bivšega mestnega glavarja v Ljubljani. Tudi to cerkev je g. škof na novo posvetil, obenem s pokopališčem. Stoji v ravnini in nima nobene podružnice pod seboj. Tam je dal pripraviti za zajutrek g. Sikst najboljšje ribe, med katerimi so bili tudi menéki in tudi veliki raki, ki smo jih mi žive skuhal in naglo použili. Isti dan ob 20 h, to je ob 4 popoldan in še čez, gremo od tam in se podamo nazaj dol na Ptujsko polje, po 10 miljah, do župnijske cerkve Sv. Jurija v **Hočah**, ki jo je nekdanj vodil moj predragi brat, gospod Janez Preprost iz Laškega, od Studenic 20 milj oddaljene.

Ta cerkev stoji v ravnini na lepem in zelo pripravnem mestu, ker je od Ptuj oddaljena 15 milj, od Maribora pa 5 milj in nad njo stoji grad Hompoš, oddaljen 1 miljo. Pri tej cerkvi nastavlja župnik patriarhov sedež in je dosti lepa, in pod njo kripta z zelo pobožno kapelo blažene Device Marije. Pred nekaj leti so jo Turki oropali križev, kelihov, knjig in mnogih drugih okraskov in takrat je tudi pokojni gospd Gašper Sigisdorfer, takratni župnik, komaj ušel iz njihovih rok, podobno tudi sam g. Valentin, sedanjí arhidiakon pokrajine.

Tisti večer smo bili sprejeti v župnijski hiši, sezidani od pokojnega gospoda župnika Janeza Preprosta, kjer smo imeli obilno dobro večerjo, na vrtu pod sadnimi drevesi.

Dne 25. v mesecu so nekateri od naše družbe prav zgodaj zjutraj vstali, ker so se morali vso noč bojevati s stenicami, bolhami in drugimi divjimi živalicami, ki so se od vseh vetrov nabrale proti njim. Premagani in poraženi so morali, na nos na vrat (da tako rečem) pred njimi zbežati iz postelj. Vsak je lahko pokazal na svoji koži pike in rane od te borbe, iz katerih je solzila še skoraj sveža kri. Prvi od beguncev so bili: gospod arhidiakon, g. Sikst in g. Martin, ki sem jih gori že večkrat omenil. Santonino pa, ki je bodočo borbo s sovražniki predvideval, je spal na leseni klopi, trdi sicer in ozki, na kateri se ni mogel obrniti na drugo stran, če ni prej vstal na noge, sicer bi bil gotovo padel dol, in sicer hudo. O tem zadosti.

Naš škof je v tistem kraju zopet posvetil rečeno cerkev sv. Jurija, z oskrunjenjem onečaščno, obenem z njenim pokopališčem, nato smo po službi božji pokosili v senci.

Istega dne gremo popoldan proč od tam k cerkvi sv. Ane v **Framu**, ki je podružnica farne cerkve v Slivnici, kjer slušbuje za župnika g. Štefan Fabri. Ta župnija je v patronskem pravu

matere prednice v Studenicah. Cerkev Matere božje je majhna, a lepa. Ima nad seboj dobro utrjen grad Fram in spodaj vas istega imena, ki sta last-gospodov gradu Šumberk. Skoz trg teče močan, vedno deroč potok, ki strmo pada z bližnjih gorá. Ta kraj je 5 milj oddaljen od Hoč.

Gospod škof je to cerkev sv. Ane obenem z njenim pokopališčem zopet posvetil in spravil za bogoslužje. Nato smo južinali z dobrimi ribami in velikimi in dobrimi raki in končno se odpravimo od tam in pridemo po 5 miljah v mesto Bistrica. Sredi poti nas je zajel hud dež in nas ni pustil do samega trga, zato smo bili sprejeti v krajevni gostilni. Ondi smo imeli za večerjo več obrokov in druge vrste jedil.

Slovenska Bistrica

Mesto **Slovenska Bistrica** stoji na ravnini in ima dosti vrat, pri katerih so široki in stari stolpi in okoli in okoli ima obzidje, jarek in dvojen nasip in je skoraj tako veliko kot Rogatec in je podložno presvetlemu g. cesarju. Toda pred malo leti je po nekem požaru vse pogorelo, od česar so še sedaj vidna znamenja. Dne 26. ist. meseca gremo ven iz mesta Bistrica in po dveh miljah poti predemo do cerkve sv. **Vencéslava** (podružnice župnije sv. Petra na Tinju), katero je naš škof, oskrunjeno, s pokopališčem na novo posvetil. Od tam smo skoraj po enaki daljavi prišli gor k tej cerkvi sv. Petra na Tinju, ki jo je g. škof prav tako zopet pripravil za bogoslužje. Pravico predlaganja župnika ob izpraznitvi ima za njo župnik v Konjicah, v katerega izvršni pristan, ker je bila sobota, smo se isti dan vrnili, da se prihodnji dan nekoliko odpočijemo od tolikega truda. Dne 27. ist. meseca smo vstali kasneje, ker ni priganjalo nobeno nujno delo, in kmalu potem smo vstopili v župnijsko cerkev sv. Jurija v Konjicah, kjer smo prisostvovali péti sveti maši, ki so jo izvajali izvršni pevci. Nato se vrnemo v župnišče in použijemo obilno in praznično kosilo, pri katerem je sedel z nami tudi plemeniti gospod Frederek, kastelan na gradu Konjice. In potem smo ta

dan popolnoma počivali in dočakali tudi večerjo, nič manjšo od kosila, na stroške istega gospoda Valentina.

Dne 28. ist. meseca je šel g. škof ven iz Konjic k cerkvi sv. Barbare pri Malahorni, oddaljeni 2 milj, ki je ena od podružnic fare sv. Jurija v Konjicah. To je g. škof, onečaščno od turške nesnage, očital in tudi dva oltarja: Matere božje in sv. Ane, od istih turških bogoskrunskih rok onečaščena, znova posvetil. Nato smo prišli zopet v Konjice in gremo vsi skupaj z drugimi tovariši naše popotne družbe v gorenji grad, povabljeni od gospoda Friderika Holneckerja, ki mu je on kastelan kot namestnik presvetlega g. cesarja.

Grad, ki stoji, kakor sem že drugje omenjal, na dobro zavarovani in nezavzetni točki, je lepo zgrajen. Ob vznožju, pravijo, da ga je nekaj neki avstrijski poveljnik dve leti oblegal z močno vojsko in ga ni mogel zavzeti ne drugače se ga polastiti. Znotraj ima dobre, udobne prostore in tudi vodnjak, ki mu ne zmanjka vode in tudi prav lepo in okusno urejeno kapelo. Naproti so nam prišle pri tretjih vratih (ker pred tistimi so še dvojna druga, ki z železnimi zapahi branijo sumljivim vstop), plemenita in zlahtna gospa Regina, predraga žena gospoda kastelana, z edino svojo sestro, neomoženo, a zrelo za možitev, in neka druga matrona, častite zunanosti, z dvema dekletoma. Vse so poljubile roko našemu škofu in ga počastile, kakor gre. Nato gremo gor v obednico, v kateri ni bila pripravljena samo ena miza, marveč več, polnih vrtic, cvetic in dišečih trav, kjer so nam prinesli k mizi najprej svežo smetano, vso posuto s sladkorjem. To je bila res sladka in všečna jed. Za drugo: masten kapun in več piščancev kuhanih v lastni masti. Tretje: prišle so postevi, težko pričakovane in v dolini Rogtec, kjer smo imeli 10 dni dolg post, močno zaželeno, za oči prijetno, a za okus še dražje. Četrto: zrezano zelje s kosom slanine ali pancete na vrhu. Od te smo se skoraj vsi zdržali, da smo jo pustili kuharju. Peto: pečen kozlič skupaj s tremi in več piščanci. Za šesto so prišle druge in večje ribe v juhi, ki jim pravijo krapi, ki so okusni, a ne kakor krapi naše Italije . . . Sedmo: kozličje meso, plavajoče v žafranasti omaki. Osmo: polpete iz zdrobljenih rakov in z maslom cvrte v ponvi, s primešano čebulo, česnom in drugimi začimbami. Od tega obroka je ostalo malo, ker je bil nov in smo se držali pregovora, ki pravi: vse, kar je novo, ugaja . . . Za deveto je prišla neka drugačna jed iz raznega mesa, kakor mislim, v krvi skuhanega, ki se ji drugače reče »meso v temi«. Kot deseto so prišli cvrtniki z baldrijanom in dosti

gobami, ki bi jih na prvi pogled imel za divje, toda po izvrstnem okusu so se izkazale za domače. Od teh ni ostala nobena, da bi ostalim naznanjala njim povzročeno nežgodo. Enajsto: obdelan ječmen v mastni juhi.

Kruh tudi snežno bel in lahek . . . Vina tudi mnogo vrst in najboljša, ki so pristojala vrednosti obrokov.

Kaj naj še rečem? Vsi smo se obilno nasitili, da nikjer drugod ne bolje in izdatneje, po naši vrnitvi dol v Savinjsko dolino. Iz tega se sicer bojim, da bi nam ne pretil kmalu drug nov post, ker se je ondi šlo zelo čez mero. Po kosilu so vstopile: g. Regina in druge plemenite deklice in so ostale dobršen čas pri nas v skupnem prijetnem razgovoru. In ta rečena gospa Regina je bila po svoji lepoti in plemenitosti in drugih čednostih vredna tistega imena. Pri mizi so bili z nami tudi častiti očetje, Mihael, prior in Klement, prokurator žičkega samostana kartuzijanskega reda, po zvestobi pravilom in svetemu življenju trdni možje. Končno odidemo dol z gradu po primerni zahvali gospodu kastelanu za vso čast in slovesno nam izkazano gostijo, in gremo nazaj k imenovani župnijski cerkvi v Konjice, kjer je prečast. g. škof mnogim podelil dar sv. birme. In na koncu se je prišlo do večerje v hiši gospoda arhidiakona, pri kateri je prišlo na vrsto mnogo različnih obrokov, in sicer finih. Večerjo so delali prijetnejšo farni učitelj in pevcu rečene župnije Konjice, ki so zapeli razne prigodne hvalnice in slavospeve zbarskega značaja. Pri mizi je sedel z g. škofom in njegovimi sopotniki tudi gori imenovai gospod kastelan Friderik.

Dne 26. v mesecu, ko je nehalo deževati, gremo ven iz Konjic gor k župniji sv. Petra in Pavla v **Vitanje**, pet milj od tam, kjer stopimo s konjev pri hiši č. g. Martina Molitorisa, tamošnjega župnika in našega popotnega tovariša, ki jo je novo sam sezidal. Sprejel nas je isti gospod Martin z vso dobrohotnostjo, z veselim obrazom in radodarno roko. Pri njem smo imeli obilno kosilo, ne brez dobrih postevi. Ta dan je preč. g. škof na sredi te poti na novo posvetil v cerkvi sv. Lovrenca v **Stranica**h oltar v čast istemu svetniku in še dva oltarja, namreč v čast Materi božji in sv. Radegundi, ki so jih bili Turki oskrunili, in tudi cerkev samo in pokopališče, od gnusobe in skrumbe nevernikov onečaščene dostojno očistil. Cerkev sv. Petra in Pavla v **Vitanju** stoji na ravnini ob vznožju dveh gričev, kjer je tudi vas, v zadosti dobrem stanju, ki ima zraven vedno tekoč potok. Tukaj sta tudi dva grada, Novo in Staro Vitanje, od župnije komaj za strel iz loka oddalje-

na, od katerih stoji Novi na enem od teh gričev, Stari pa na razklani pečini, visoki in od te strani nedostopni. Oba sta zelo lepa in ju ne bi bilo tudi dolgo časa mogoče oblegati. V časnih rečeh sta podložna prečast. g. škofu v Krki na Koroškem, v duhovnih zadevah pa patriarhovemu sedežu. Ob njunem podnožju teče potok, ki obide imenovano cerkev in vās, ki leži na gorenji strani. V njem ujamejo bližnji in sosednji prebivalci najboljše postrvi, in med obema gradovoma teče cesta, ki pelje v Celje.

Po kosilu je prišla k nam plemenita gospa Veronika Lichtenberger s hčerko Katarino, po obeh starših rojena iz vojaške rodovine, poročena s pok. plemenitim g. Baltazarjem Wagnern, kastelanom na gradu Vitanje, in je z nami sedela ves čas v veselem razgovoru. Njena hčerka Katarina pa je igrala na karte z g. Danielom, kaplanom našega škofa, za klofute. Kadar je ona zmagala, je vsakič mahnila brez usmiljenja po premagancu. Ko so potem skuhalo in pripravili večerjo, sta obe imenovani gospe sedeli skupaj z gospodom škofom in drugimi gosti pri mizi, Santonina je pa tako hudo bolela glava, da ni mogel biti ne pri mizi ne pri večerji. Pravico predstavitve duhovnika v tej župniji Vitanje, kadar je prazna, ima župnik v Slovenjgradcu.

Dne 30. ist. meseca odidemo mi iz Vitanja in pridemo po petih miljah k cerkvi Marije Device v Češnjicah, ki je tudi podružnica župnije Konjice. Tudi to je g. škof skupaj s pokopališčem znova usposobil za bogoslužje ter znova posvetil oltarja Matere božje in sv. Katarine, ki so ju bili Turki oskrunili. Potem smo šli k mizi v najbližji hiši te cerkve, in z nami tudi plem. gospa Regina, soproga plem. gospoda kastelana v Konjicah in Giburga, njena neporočena sestra, krepostno in ponižno dekle, ter plemenita gospa Margareta Truchbücher, njena sorodnica. Z nami je sedel tudi sam gospod Friderik in to kosilo smo tako veselo praznovali, da se pero boji prav popisati.

Imenovane izkušene gospe so prinesle s seboj z gradu Konjic tudi že pripravljene tri vrste jedi: prvo iz najboljših postrvi, drugo iz najlepših in preokusnih kukmakov, tretji iz širokega, tenkega in lahkega kolača, politega z medom. Tudi so prinesli iz daljnega kraja izvrstno malvazijo, ki je duše gostov zelo razveselila. A ko smo vstali, so imenovane gospa Regina, njena draga sestra in sorodnica prosile dovoljenja, da se poslovijo. Mi pa smo se, povabljeni, podali v žički samostan sv. Janeza Krstnika, o. o. kartuzijanov . . .

Vstali smo tam zgodaj jutraj in v spremstvu svojih znanih popotnih tovarišev pridemo po pe-

tih miljah proti celjski kotlini do farne cerkve sv. Jerneja v Vojniku, podrejeni Sv. Leonardu pri Novi cerkvi. V Vojniku je g. škof očistil z blagoslovljeno vodo cerkev in njeno pokopališče in pet oltarjev, ki so jih grozni Turki oskrunili, ko so jo bili ono noč vso oplenili iz zažgali. Blizu te cerkve je stalo mesto, ki je imelo lepe hiše, kakor se vidi iz ruševin, pokončano po od Turkov podnetenem požaru. Isti dan smo potem šli gor k imenovani **Novi cerkvi**, pri kateri (kakor sem bil obveščen od predstojnih), službuje dober star duhovnik g. Adam, ki si je, da bi njegov rod ne izumrl, preskrbel potomstvo. Pripravil nam je slovesno kosilo, pri katerem nismo pogrešali ne kapunov ne postrvi. Dodal je tudi čudovito velike rake, ki sem jih ocenil, da so starejši kakor on sam, ki je imel že 70 let. Stregel nam je tudi pridno z odličnim vinom malvazijo, tako, da so nekateri od naših odklonili, iskati si boljših zavetišč. Tista cerkev sv. Leonarda je slavna in bogata in nekdanj je bila v patronskem pravu mojega gospoda patriarha in patriarhovega sedeža, 16 let sém pa je združena in dodeljena kapiteljski menzi v Strassburgu, ki je na Koroškem, kakor pravijo, po ukrepu apostolskega sedeža in morda ne po pravi in kanonični poti. Tudi to cerkev je gospod škof, od turške gnusobe oskrunjeno, očistil. Od tam smo se ločili skoraj ob 20. uri, to je ob 4 popoldan in po 10 miljah poti pridemo do cerkve **sv. Jurija pri gradu Rifnik**, ki je podružnica župnije sv. Martina na Ponikvi. Ta župnija je res imenitna in ima pod seboj 18 cerkvā, med katerimi je 6 krstilnih. Vodi jo gospod Jakob iz Novega mesta, ki je zelo dober tovariš in je bil že v Jeruzalemu, čeprav je še mlad in pozna zelo dobro one kraje, kjer je naš Gospod dopolnil skrivnost svojega trpljenja. Od tistega romanja je prinesel tudi mnogo kosov različnih kamnov iz tistih krajev in jih ima tudi v veliki časti. Pri tisti cerkvi sv. Martina službuje pet vikarjev, toda stanujejo rajši pri tisti baziliki sv. Jurija kot varnejšem kraju. In tamošnji kmetje so z osebno pomočjo istega g. Jakoba izkopali okrog pokopališče jarek in zgradili obrambni zid z nazobčanimi linami in stolpiči. Na stolpu te cerkve in pri njenih vratih stojijo tudi dan in noč stražarji, ker v teh razmerah ne zaupajo ne sovražnikom ne prijateljem. Pod tisto cerkvijo sv. Jurija, katera stoji na pobočju hriba, se razteza dolina, bogata s pridelki, obrnjena od zapada proti vzhodu.

Prvi dan junija je g. škof na novo pripravil za bogoslužje isto cerkev sv. Jurija s pokopališčem in oltarje: sv. Jurija, sv. Florjana in sv. Katarine v cerkvi in sv. Mihaela v kostniški kapeli. Po kosilu

Celje (vse po Vischerjevi Topografiji Štajerske 1681)

smo šli dol v **Celje** po ravni, toda blatni cesti, oddaljeno 6 milj in kjer vstopimo v župnikovo hišo in se odpočijemo po naši volji.

Mesto Celje, ki se je nekdanje imenovalo Celeia, kakor sem našel zapisano na starih kamnih, stoji na ravnem svetu in skoraj na začetku doline proti zapadu. Blizu teče proti jugu reka Savinja, od katere je prejela ime vsa pokrajina. Od tiste strani ima lesen most, dolg več kot 150 korakov. Celje ima 130 hiš, zidanih in pokritih s kamnitimi skrilami, in med njimi so nekatere zelo lepe. V njem je tudi župnijska cerkev sv. Daniela, jako lepa in vsa obokana, v srednji ladji in v prečnih krilih. Pri njej je patronska pravica po smrti gospodov Grofov prešla na presvetlega gospoda Cesarja. Tam službuje vikar in 4 kaplani. V mestu je tudi samostan Manjših bratov s cerkvijo, lepe zgradbe in dve drugi kapeli, podružnici te župnije. V sedanjem času ta ni dosti premožna. Mesto je zidano četverokotno in ima novo obzidje, zavarovano je s širokim in globokim jarkom, nasipom ter braniki. Tam se najde dosti kamnov s starimi napisi, in dosti kipov in fino izklesanih podob in je bila to rimska občina (municipium) in meščani ji pravijo Mala Troja...

Dne 2. junija, na dan pred Binkoštni se je gospod škof podal ven posvetit oltar sv. Andreja in Florjana v kapeli istega imena zunaj vrat spodnjega Celja, kjer je stal nekdanje grad in trdnjava in so tam stanovali stari Celjski grofje in je bil ta grad podrt in zravnčan z zemljo iz strahu pred sovražniki, ki so v bližini taborili s številno vojsko.

Samo kapelo so pustili celo, ki je, čeprav stara, krasne zidave in ima čudovite podobe svetnikov.

Istega dne po posvetitvi smo vstopili na povabilo plem. gospoda viteza zlate verige Andreja Hohenwarta, glavarja mesta Celje in vse grofije, skupaj z g. arhidiakonom in Martinom, župnikom v Vitanju, v njegovo hišo, ki je podobna trdnjavi in je v mestu ob reki. Tam nas je gospod

Andrej pogostil s kosilom od na 6 načinov narejenih rib in z njimi še dveh vrst izvrstnega vina, poleg sladke rebule.

Ta gospod glavar je zelo dvorljiv gospod in moder ter velike veljave pri cesarju, tako, da ga je pisмено imenoval za svojega svetovalca. Dne 3. junija je g. škof posvetil v mrliški kapeli te velike cerkve novi oltar na čast sv. Urhu in Volfangu.

V istem mestu Celju stoji tudi malo nad hišo gospoda glavarja še prelepa in visoka palača s stolpi in braniki, ki jo obkroža širok in globok jarek od treh strani, od četrte je pa reka in celjsko obzidje. V njej so stanovali slavni gospodje grofje, ko so bivali v spodnjem mestu. Pozneje se je v njej naselil vojaški poveljnik, ki opravlja naloge v cesarjevem imenu. Poleg tega je znotraj mesta v daljavi dobrega strela hrib, na katerem stoji drug močan in utrjen grad in od te strani ni do njega nobenega dostopa, ker je tam visok prepad. V njem so poleg lepih in udobnih stanovanj tudi tri trdnjave, ki naredijo ta grad od vseh strani nezavzet. V njem so bivali svoj čas imenovani gospodje grofi, od katerih ni nihče več živ. Zdaj pa biva v njem gospod glavar mesta. Isti dan, ko je visoki glavar celjski zvedel, da Santonino ni večerjal skupaj z drugimi, pošlje do njega zvečer obilen cinkast vrč poln najboljše malvazije, da bo skupaj s svojimi kolegi napil na njegovo zdravje. Santonino je dar rad sprejel in se zanj zelo zahvalil.

Dne 4. junija po kosilu, s kateremu je gospodar poslal gospodu škofu in Santoninu (tako je namreč sel poročal) najboljše rebule, skledo šrnjakovega paprikaša in srebrn lonec, poln lepih in dobrih češenj, se poslovimo od Celja, da se vrnemo domov.

Prišli smo po 25 miljah do gradu **Blagovica** in tam prenočili z gospodom Sikstom Fraynsteinerjem in enim od služabnikov gospoda kapitana, nam danim za varstvo.

Tukaj sem smatral ne brez načrta, še kaj napisati o obsežnosti Savinjske pokrajine in dugih reči, ki se v njej nahajajo. In to dodajam.

Savinjski okraj (distrikt) se razprostira na daljavo in širjavo čez 60 milj. Ima mnogo dolin, gričev in gorà, ne strmih; mnogo gozdov in lepih goščav, kjer je malo skalovja in dosti bogatih pašnikov in zato dosti domačega goveda. Zelo je bogat s pridelki, sadjem in grozrdjem, če se nanje ne razjezi Jupiter, kar se često dogaja. Trta uspeva pa samo na pobočjih gričev in na sončni strani, zasajena v goste vrste in oprta s koli in nanje privezana po rimskem načinu. Po vsej Savinji je dosti gradov in trdnjav, da sem jih komaj 21

vklučil v tale svoj spis in so po večini cesarska last.

Prebivalci in deželani, moški in ženske so grde postave in živijo v nesnagi bolj kot Ziljani, nimajo pa golše. Govorijo vsi slovenski, čeprav znajo tudi nemški jezik. Pa se vidi tam tako obilno gosi in rac kot jih drugod nisem videl. Ena gos se kupi za 5 soldov, raca za 3, kokoš za dva ali kvečjemu tri, divji golob za dva, pura za 4, tele za 20 ali 30 največ, tudi če je tolsto, jarec za 10, zajec za pet, velik tolst prašič za 1 dukat, debel vol za 2 dukata, skopljenec za 20 soldov, kar naredi, da ljudje dosti pojedjo in se za čuda hranijo z mesom.

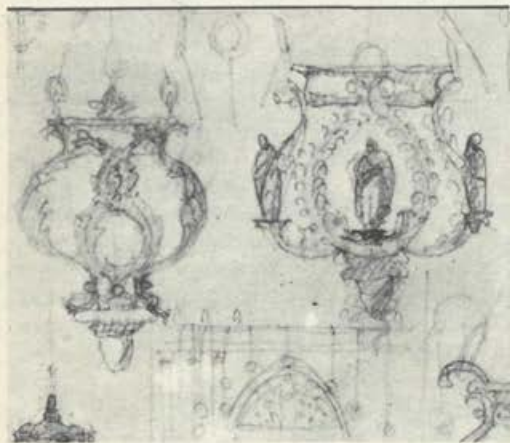
Pripovedoval nam je g. arhidiakon Valentin, kako tudi o njem pravijo mnogi, da se porabi v njegovi hiši na leto 20 volov, ovnov in ovc nad 100, prašičev 25, rac čez 60, kokoši; kapunov in piščancev 400, 200 mernikov žita, 300 kant vina. A to ni nič čudnega, ker on ima na hrani vsak dan, med kleriki in laiki, do 70 oseb, v duhovni ali drugačnih službah.

Dne 6. tega meseca se pred svitom poslovimo od Blagovice in smo kosili že pri mestu **Kamnik**, na deželi, in pri tem nismo imeli drugega, kakor sir in jajca. Zvečer tega dne pa smo dospeli do mesta **Škofja Loka**, 40 milj od Konjic. Tam smo se podali v občinsko gostišče.

Dne 7. v mesecu dospemo iz Škofje Loke do kosila v **Cerkno**, kjer smo v hiši gospoda Gašperja prekinili kvatrní post z dobrimi postrvmi. Po tem kosilu se podamo v **Tolmin**, 40 milj od Škofje Loke.

Dne 8. tega meseca pridemo iz Tolmina h kosilu v **Kobarid**, kjer se ustavimo v hiši vikarja Andreja. In isti dan se je prečastiti gospod škof ustavil v **Čedadu**, Santonino pa se je v **Vidmu** odpočil od prestanega truda.

Prev. Alojz Ličen

Biti Slovenec danes

Biti Slovenec danes, na pragu leta 2000, se pravi v času jedrskih arzenalov in vesoljskih pletov, v času računalniške estetike in filozofije o mrtvem Bogu, očitno ne more biti isto, kot biti Slovenec, denimo v Trubarjevem letu 1550, v Prešernovem letu 1848 ali v Krekovem letu 1914.

V tistih letih je bil človek bolj ali manj isto: ista bolj ali manj tragična življenjska avantura, razpetta med nespremenljivim rojstvom in nespremenljivo smrtjo, z istim skrivnostnim »čemu«
nad sabo.

A biti Slovenec ni nekaj kozmološkega. Je nekaj izključno zgodovinskega, čeprav ta zgodovinskost lahko zraste tudi v kozmično intenzivnost. Zgodovina – to pa je čas in prostor, to je minevanje geoloških dob in srčnih utripov, to je dialektika prahu, ki se vrača v prah. Občutek narodne pripadnosti je bivanjski atribut, podvržen minevanju in zato v različnih časih različen.

Denimo, da bi trije že omenjeni Slovenci v preteklosti – Trubar, Prešeren, Krek – vstali iz svojih grobov in stopili med nas. Mislim, da jih ne bi pretirano pretreslo, če bi jim šli pokazat kakšen véliki izum tega stoletja: Prešerna zanesljivo ne. Saj bi to bile samo variante določene umrljivostne industrije, ki so jo sami že videli, čeprav v skromnejših tehničnih dosežkih. Pač pa bi Trubar presunjeno prisluhnil, ko bi na primer zaslišal iz papistične cerkve mašo v slovenščini. Za Prešerna bi bilo veliko presenečenje videti Ljubljano vso v slovenskih napisih. Prav tako bi bilo za Kreka doživetje videti, da je Slovenija republika v jugoslovanski federaciji.

Z eno besedo: njihova človeška zavest se ne bi imela čuditi čemu bistveno novemu pod soncem, lahko pa bi se njihova narodna zavest čudila nekaterim pridobitvam, ki jih je dosegel narod, za katerega so živeli.

Biti Slovenec, je biti čas: ena od časnih možnosti boja in dela, prahu in pepela.

Slovenstvo torej ni ontološka kategorija, v kar se v naši travmatični psihologiji večkrat razrase, in to ne samo pri zamejcu, ampak tudi pri matičniku. Vzemite prav tako znamenito kakor zavajajočo Cankarjevo legendo o tistem človeku kraj ceste, ki mu niti Bog ne more pomagati, ko zve, da je Slovenec. Lahko bi tudi navedel besede kulturnika iz naših dni, ki mu je slovenstvo móra, če že ne prekletstvo.

Naj bo takšno antologiziranje še tako čustveno doživeto, ostaja dejstvo, da se suče na ravni

miselnega provincializma.

»To je samo slovensko, to je mogoče samo pri Slovencih, kot Slovenec si bivanjsko blokiran« – takšno izražanje je tipično za določeno narodno zavest, ki bi slovenstvu naprtila celo krivdo za slabo vreme. Slovenstvo postane v tem primeru obešalnik, kamor odlaga svojo grenkobo posebno pogorela osebna ambicija. Na žalost je takšna nevelika zagrenjenost obsenčila tudi kakega velikega Slovenca, čeprav nikakor ni imel za sabo kakšne cukrarniške usode.

Dejansko po naši krvi dosti bolj buta človek kot Slovenec. Zavist, ozkosrčnost, hlapčevstvo nikakor niso slovenski monopoli. V nas pač živi bolj ali manj standardni človeški Adam, ki mu je slovenstvo le pridani atribut. Kajpak na ravni idejnega vrednotenja, ne na ravni živete psihologije. Na psihološki ravni slovenstvo lahko postane usoda, shizofrenija, samomor, kakor je tudi večkrat postalo. Kdo naj se tega bolj zaveda kakor zamejec.

Ontološko gledano je potemtakem narodna kategorija naravi ne vrojena, ampak prizgodovljena, prikulturirana. Prav zato je narodno občutje lahko v različnih časih različno. Prav tako je lahko različno glede na različne idejne denominacije, od fašistične do socialistične. Narodno občutje je pač goba, napita od vode in mulja zgodovine.

Kakšna nova svetovna ozvezdja, ki so nad planetom, naj bi pogojevala naše novo narodno čustvovanje?

Mislim, da bi moral danes Slovenec imeti vsaj eno veliko zadoščenje: da vidi zahajati božanstva iz moči in števil, pred katerimi je še pred nekaj desetletji utegnila njegova narodna zavest veneti. Priča je relativizaciji, kakršne še ni bilo. Tu so seveda najprej mišljeni neposredni sosedje, ki so videli svoje imperialne in imperialistične ambicije izpuhteti v nekakšno tretjerazredno prisotnost na evropski celini. Tudi tisti prislovični veliki svet, ki je tako sirensko vabil Slovence iz njegove podalpske vaškosti, se je obletel. Evropa ni več središče sveta, postala je njegova utrujena periferija, medleča v duhovni in kulturni dekadenci. Tudi Amerika nas gleda brez mitičnih zarj, odkar je bil že vsak drugi slovenski intelektualec, če že ne vsak drugi Slovenec, njen gost. Toda ali se ni planet sam skrčil v napeto jedrsko dvolastništvo, ki mu grozi, da ga pahne nazaj v ledeno dobo?

Z eno besedo: Slovenec je danes vkrcan na prav isti minirani splav, na katerega so vkrcani veliki, Rus in Američan, Nemeč in Francoz, Anglež in Kitajec.

Zgodovina je z enkratno izravnalno potezo spravila vse na isti skupni imenovalec možnega – fizik Weitzäcker je rekel, da zelo možnega – skupnega uničenja.

To je pač demokratizacija na ravni poslednjih reči, kjer ni več ne Grka ne Rimljana, ampak človek v goloti svoje končnosti.

V korak s tem planetarnim izenačevanjem se mi zdi, da gre vsaj civilizacijski, če že ne kulturni povzdig Slovenije.

Slovenija se je vsaj na terminološki ravni iz predvojne administrativne banovine povzpela v državniški status republike. Njeno zamejstvo se je iz predvojnega genocidnega stanja vsaj formalno prebilo do mednarodno priznane eksistence v okviru pravnih državnih ureditev. Slovenski prostor je tako po svojih superstrukturah kakor po svojih infrastrukturah enakopraven del evropskega prostora. Na ravni življenjskega komforta je slovenski človek tako v mestu kakor na podeželju izenačen z evropskim povprečjem. Porabništvo, proti kateremu je sicer že obvezno streljati z vseh ideoloških pozicij, je bilo morda v našem primeru demokratizacijski dejavnik. Avto, televizija, centralno ogrevanje – te dobrine nimajo razrednega predznaka: dejansko so dostopne vsem. Sociološki pojem »gospoda« izginja tudi med Slovenci.

Na drugi strani lahko v zadnjem polstoletju opažamo, da je v svetovno aktualnost vsaj posredno prodrlo tudi slovensko ime: v posvetu narodov smo le obsojeni na manjši molk, da povzamem Župančičevo besedo. Primeri: glavni nosilec politike neuvrčenosti je bil sin slovenske matere; Nobelovo nagrado za literaturo je pred leti prejel človek, ki je v mladosti prevajal našega Murna; poglavar katoliške Cerkve nagovarja slovenske romarje v slovenščini; na vrh Everesta se povzpne Slovenec.

Skratka, človek ima vtis, da se v dobi osveščanja tolikih narodov tudi Slovenija prebija iz svoje ga brezimnega limbusa v izrazitejšo zgodovinsko identiteto.

Vsiljuje se vprašanje: ali tej vsaj navidezni zgodovinski konsolidaciji slovenstva ustreza tudi premik v kvaliteti našega narodnega čustvovanja?

Odgovor, ki se mi vsiljuje, je nedvoumni ne.

Naj navedem troje značilnosti, ki so pogojevale slovensko narodno zavest: krhkost, ogroženost, podeželskost.

Krhkost.

Štiri desetletja po formalni zgodovinski zmagi slovenstva se njegovo zamejstvo, tako koroško

kakor primorsko, neustavljivo asimilira, ko da tiste zmage nikdar ni bilo: že je na vidiku njegovo izginotje. Slovenski zamejski intelektualci, kaj šele neintelektualci, je praviloma že brez slovenske forma mentis: postaja slovensko govoreči Nemec ali Italijan. Je torej, če še ne jezikovno, vsaj psihološko že asimilirani. Vrsta dejstev daje misliti, da matični Slovenec v svoji zavesti ni bistveno trdnjši. Slovenstvo ostaja rahla masa, krušljiva v svojem jedru in naglo krušeča se na svojem obrobju.

Ogroženost.

Slovinci se vračamo v morasto očitje izpred vojnih let, zdaj potencirano z občutkom, da slovenstvo kopni ne samo na mejah, ampak tudi znotraj, od notranje imigracije z juga. Potemtakem je kvaliteten psihološki premik kvečjemu na slabše. Še bolj se oddaljujemo od tiste samopozabe zdravega organizma, ki se svojim temeljnimi življenjskimi funkcijam – na primer dihanju – predaja, ne da bi se jih zavedal. Svojega slovenskega dihanja se zmeraj bolesterneje zavedamo, mu prisluškujemo, od njega zbolevamo, postajamo od njega samouničevalni. Skratka: namesto da bi se zaradi objektivnih pogojev – začeniši z lastno, čeprav pogojeno državnostjo – naš psihološki diagram dvigal, upada. Si moremo na primer danes zamisliti v našem literarnem pisanju zanosni moški glas iz Župančičeve Dume ali bistveno triumfalno – eshatološko triumfalno, seveda – sporočilo Cankarjevih Podob iz sanj?

Podeželskost.

Kod član ocenjevalne žirije literarnega natečaja, ki ga vsako leto razpisuje tržaška Mladika, opažam, kako se naš človek še zmerom bolj mesta. Atavično ga vleče k potokom, smrekam, kozolcem. Mesta v tisti natečajski prozi enostavno ni. Zanimivo bi bilo videti, koliko mestne zavesti se odraža na kakšnem matičnem natečaju. Kolikor pa se je naša literatura pomeščanila, se je to zgodilo v nekem ne toliko urbanem kolikor predmestnem ključu. To se pravi, da se je preselila v mesto brez kmečkega etosa, namesto njega pa je odnesla njegovo primitivnost in brutalnost.

Kaj naj sam postavim nasproti občutku krhkosti?

Nezlomljivo zavest, da za narodno zvestobo na bivanjski borzi ni cene. In to ne samo iz poslušnosti nekemu kozmičnemu imperativu, ki diktira čas in prostor mojega obstanka, ampak tudi iz zavesti, da kot Slovenec nimam kaj zavidati komurkoli. Slovenska šahovnica ima prav vsa polja in vse figure, da na njej lahko odigram svojo življenjsko partijo do konca. Moja usodnostna

pošečnost je lahko v slovenskem risu popolna. Za nič bistvenega nisem prikrajšan kot Slovenec. Kdo ve, če nisem celo s čim oblagodarjen.

In kaj naj postavim nasproti občutku ogroženosti?

Nasproti paniki, ki je začela vznemirjati našo psiho kakor slutnja potresa, bom postavil mirno gotovost, da je v skrivnosnih globinah zgodovine na delu sila, ki jo je Grk imenoval z velikim spoštovanjem Dike. Z drugimi besedami: oprl se bom na zavest, da, če izginjamo in bomo izginili, bomo izginjali in izginili izključno po svoji lastni krivdi, po lastni smrtni izbiri.

Razvej nas, pleve, veter, kaj mi mar – tega strašnega verza ni napisal odpadnik.

In kaj bi zoperstavil manjvredni podeželskosti, ki se da približno prevesti tudi z izrazom provincializem?

Morda zahtevo, naj bi se slovenski človek trgjal iz svoje zemeljske tradicije? Naj bi nehal kmetovati, romati, gobariti, planinariti? Nikakor. V zadnjem času mi ni nič bolj imponiralo kot zvedeti, da dva slovenska intelektualca, oba tako rekoč v avantgardi iščeče evropske zavesti, v svojih prostih urah vozita traktor. Ne gre torej za oddaljevanje od te naše čudovite gozdnate zemlje, ampak za duhovno urbanizacijo, ki naj to zemljo požlahtni. Gre za to, da se pomeščanjenje ne sprevrže v buržujski cinizem. Gre za to, da svetovljanstvo postane drža čim pristnejšega duha, ne izprisanje kulturniškega turizma: naš doslej največji svetovljan, avtor Zdravice, ni videl drugega kot Dunaj. Gre za takšen stil v kulturi, ki ne bo govoril iz neke podivjane možganske tehnike, ampak iz neke temeljne duhovne higienskosti, če že ne gospokosti. Gre torej za neko dovolj neaktualno kategorijo, ki bi jo najrajši imenoval viteškost: kategorijo, brez katere bo slovenski duhovni prostor turški bivak, brez katere bo gluho-ta in dolgčas, paša provincialnih demonov.

Naj povzamem to razmišljanje.

Kaj naj si človek za tistih nekaj bežnih ur, ki so mu odmerjene na tej bežni zemlji, bolj želi kot nekaj zdrave narodne zavesti! Kaj naj si bolj želi, kot ta, vsaj za silo pomirjujoči domicilski izkaz sredi nepomirjujočega izgnanskega kozmosa! In če je Slovenec, kaj naj si bolj želi, ko da gleda v čudež in grozo prostora in časa iz neke izmirjene slovenske popolnosti.

Saj mu je samo enkrat dano razkošje življenja in smrti: nič več kot enkrat mu je dano razkošje, da je Slovenec.

Alojz Rebula

Vtisi z obiska med rojaki v Avstraliji

Ko sem lani dva meseca preživel med rojaki v Avstraliji, so me skoraj povsod najprej vprašali: »Kako je doma?« Ko pa sem se vrnil domov, so kar deževala vprašanja: »Kako je tam doli?« – Ali naj odgovorim z vrstico iz Župančičeve Dume: »Tamkaj v Ameriki, tamkaj v Vestfaliji so nam izginili . . .« – Ne. V Avstraliji še ni tako hudo. Vsaj zdaj še ne. Naša kri, razpršena po vsem svetu, je vsaj ponekod kakor studenec, ki še ni presahnil. Tako je tudi v Avstraliji.

V Avstraliji živi kakih 25 tisoč Slovencev, morda tudi več. Težko je ugotoviti natančno število, ker so razkropljeni po vsej celini. Večina Slovencev se je tam naselila v zadnjih dvajsetih ali tridesetih letih. Le malo jih je izpred vojne. Mnogo jih je prišlo s Primorske, precej z Dolenjske in iz Bele krajine, iz Prekmurja, nekaj iz okolice Maribora in Ptuja, manj pa z Gorenjske. Nekateri so prišli tja posredno prek Južne Amerike, večina pa iz domovine – kot ekonomska emigracija v letih, ko je nastalo zdomstvo.

Na obstoj in prihodnost naše narodne skupnosti v Avstraliji vpliva že sam začetek priseljevanja. Nihče jih ni vprašal, kje bi se radi naselili. Še manjše so bile možnosti za skupno naselitev. Nekateri so imeli srečo, da so našli dobrega človeka, ki jim je pomagal, bodisi rojaka bodisi Avstralca. Veliko dobrega so ob priseljevanju napravili slovenski frančiškani. Mnogi priseljenci so morali kar dolgo čakati na zaposlitev. Zato je razumljivo, da so zagrabili za vsako delo, kjer koli so ga dobili. Nekateri so garali pri gradnji velikega sistema hidrocentral, kjer se jih je nekaj tudi smrtno ponesrečilo. Precej se jih je zaposlilo v železarnah in pristaniščih. Če je kje zmanjkalo dela ali pa so dobili možnost lažje in boljše zaposlitve, so se preselili drugam, zlasti z juga na sever, dostikrat v še večjo oddaljenost od drugih Slovencev. Ker pa se mora človek na nekoga nasloniti, ker »moraš nekoga imeti rad« in ker ljubezen ne pozna meja, so se nekateri rojaki poročili s partnerjem druge narodnosti. Nikakor ne moremo tega obsojati. Res pa se je v takem zakonu in družini težko odločiti za pripadnost tej ali drugi narodni skupnosti.

Zaradi redke naseljenosti Slovenci niso mogli ustanavljati svojih šol. Če sta bila oče in mati zaposlena zunaj svojega bivališča, so njihovi otroci že v predšolski dobi živeli vsaj del dneva med

ljudmi, ki niso govorili našega jezika. Gotovo pa se je s tem srečal vsak otrok z vstopom v šolo. Nekateri starši še danes le za silo obvladajo angleščino, medtem ko se njihovi otroci celo v perfektni izgovorjavi prav nič ne razlikujejo od drugih avstralskih otrok. Marsikje si starši močno prizadevajo, da bi otroci vsaj doma govorili slovensko. Vendar zelo težko uspejo. Starši skoraj dosledno govorijo slovensko. Otroci jih sicer razumejo, odgovarjajo pa jim v angleščini. Za ohranjanje slovenskega jezika med otroki imajo lepe zasluge slovenske dopolnilne šole, ki jih rojaki organizirajo v verskih središčih, klubih in društvih.

Mladina ne pozna Slovenije kot svoje domovine, ampak kot domovino svojih staršev. Radi gredo s starši domov na obisk, vendar so njihovi občutki drugačni. Njihova domovina je dežela z velikimi razdaljami – pod Južnim križem. Tako v Sloveniji kakor v Avstraliji mladi radi nastopajo kot Slovenci – s pesmijo, deklamacijo in folkloro. V vsakem kraju je ob verskih in kulturnih slovesnostih dosti narodnih noš. V narodnih nošah nastopajo zlasti otroci in mladina. – Mladih ne moti kaj dosti ne zastava z zvezdo ne brez zvezde, saj teh razlikovanj niso sami doživljali. Skrbi pa jih prihodnost: ali bodo našli zaposlitev. V Avstraliji je mnogo brezposelnih. To je zares črn oblak nad celino. Zato tujcev ne sprejemajo. Brezposelnost šolane mladine vodi v prihodnot brez prihodnosti. Če je taka negotovost predolga, idealizem splahni. Brezposelni imajo vsaj za naše pojme kar visoko podporo oz. nadomestilo. Zato se ponekod mladi Avstranci zbirajo v skupinah, po navadi kar pod šotori, in se preživljajo s tem nadomestilom. Državna zakonodaja daje mladim že s šestnajstim letom vso možnost popolne osamosvojitve od staršev. Vsaj za nekaj časa jim takšen brezskrben način življenja v skupinah ugađa, da se niti ne želijo zaposliti. Nisem slišal, da bi se tudi slovenska mladina temu predajala. Starši pa so mi pripovedovali, da se tega bojijo. V take skupine ne prodre vpliv staršev, ne Cerkve ne družbe.

S frančiškanskim provincialom p. dr. Mihaelom Vovkom sva imela med rojaki v Avstraliji duhovno poslanstvo. Šla sva na pastoralni obisk. Najina naloga je bila z besedo in zakramenti potrjevati rojake v veri. – Svetovni tokovi, ki podpirajo ali ovirajo vernost, so kakor drugod po svetu našli svoj prostor tudi v Avstraliji. Ko so naši ljudje prihajali tja, so v težkih pogojih mislili predvsem na svoj obstanek, na vsakdanji kruh. Marsikdo ob tem ni našel časa za Boga in niti ni

mogel praznovati. Drugi pa so se prav zaradi takih razmer bolj oklenili vere kakor poprej v domovini.

Danes mnogi pravijo: »Dobro nam je«. Ob tem pa se rado zgodi, da človek vsaj začasno ne čuti potrebe po Bogu. Vendar mislim, če bi jih vprašali po vernosti, bi se velika večina izrekla za verne. Na razvoj njihove vernosti je vplivalo še marsikaj. V začetku niso imeli slovenskih verskih središč ali pa so bila zelo oddaljena. Angleškega jezika niso razumeli, zato niso radi hodili v avstralske cerkve. Pravijo tudi, da je izražanje avstralske vernosti za naše ljudi preveč hladno. Zato so res pomembna slovenska verska središča, ki jih vodijo slovenski frančiškani. Zdaj so stalno oskrbovana središča v Melbournu (Kew), Sydneyu (Merrylands) in Adelaidi. Zaradi velikih razdalj seveda vsi rojaki ne morejo prihajati k maši v slovenska središča, vsaj stalno ne. Kaj bi tu v domovini rekli, če bi bilo treba vsako nedeljo iti k maši npr. iz Novega mesta v Ljubljano, iz Celja v Maribor ali pa še enkrat dlje. Zelo je pomembno, da naši frančiškani vsaj občasno hodijo tudi v bolj oddaljene kraje, kjer je kaj več Slovencev, tudi po tisoč ali več kilometrov daleč. – Kot potujoči misijonar je rojake več desetletij obiskoval slovenski koroški duhovnik dr. Janko Mikula.

Ker je redna šola v angleščini, pripravljajo otroke na prvo obhajilo in birmo na posebnih tečajih v slovenskih verskih središčih.

Težko je kaj natančnega povedati o vernosti mladih. Iz zgoraj naštetih razlogov je težko zbrati versko mladinsko skupino. Srečal sem se samo z eno. To je cerkveni mladinski pevski zbor v Merrylandu (Sydney). Ker mladi bolj slabo govorijo slovensko, hodijo v slovenske cerkve predvsem iz solidarnosti s starši in zaradi slóvenskega petja. Bolj malo pa imajo od oznanjevanja. Zato nekateri razmišljajo, ali ne bi bilo bolje hoditi v avstralsko cerkev, ki je po navadi mnogo bliže in kjer bi bolje razumeli božjo besedo. Seveda pa bi se s tem oddaljevali od slovenske narodne skupnosti, zlasti zato ker je v Avstraliji tesna povezanost med verskim dogajanjem, kulturnim udejstvom in družabnostjo.

Kakšne so njihove zveze s staro domovino? Kakšna bo prihodnost naše narodne skupnosti v Avstraliji?

Kolikor morem sklepati iz pogovorov z njimi, oni več mislijo na domovino kakor mi nanje. Ker pa so šli iz domovine v različnih obdobjih in iz različnih razlogov, je s tem združeno tudi njihovo čutenje in želja po vzdrževanju medsebojnih odnosov. Spomin na domovino večini pomeni spo-

min na prelepi prostor od Triglava do Kolpe ter od Prekmurja do Trsta. Ta pojem vključuje materni jezik, domačo pesem in domače navade, ki jih mnogi rojaki v Avstraliji lepše ohranjajo kakor mi. Nekateri rojaki v pojem domovine vključujejo tudi svoj pogled na družbeno ureditev v domovini. To ponekod slabi njihove medsebojne odnose.

Razen verskih središč so rojaki v Avstraliji ustanovili tudi več klubov in društev, bodisi v povezavi z verskimi središči bodisi brez te povezave. V teh klubih in društvih se zbirajo ter gojijo kulturno in družabno dejavnost, ponekod tudi politično. Marsikje imajo v tem okviru pevske zборе ter dopolnilno slovensko šolo za otroke.

Naši rojaki se veselijo obiskov iz domovine. Hvaležni so za versko spodbudo v domačem jeziku, hvaležni so za kulturni in družabni program. Zanimajo se za dogajanja v domovini. Nekateri so naravnost zaskrbljeni za obstoj naroda in materinega jezika. Včasih so zaradi netočnih informacij še preveč zaskrbljeni.

Na vrnitev, vsaj zdaj, večina ne misli. Pravijo, da bi težko spremenili način življenja, ki so se ga tu privadili. Radi pa bi šli na obisk, mislim da kar večina. Zadržujejo jih velike razdalje, včasih pa tudi kaj drugega. Čeprav imajo sorazmerno dobre dohodke, je potovanje za veččlansko družino treba finančno pripravljati več let.

Kako bo čez nekaj desetletij?

Starejši mislijo na dom onemoglih, kjer bi bila nega v domačem vzdušju. Pravijo, da v Avstraliji ni navada, da bi »stari in mladi«
skupaj živeli. – Mladim slovensčina najbrž ne bo pogovorni jezik, večini bo le spomin na starše. Nekaterim pa bo gotovo pomagal vpliv družine in dopolnilne slovenske šole. Po tamkajšnjih zakonih, ki upoštevajo narodne manjšine, je mogoče iz slovenščine celó maturirati. Vsako leto je vsaj nekaj slovenskih maturantov.

Pred seboj imam dve fotografiji iz Avstralije. Na eni je večja skupina Slovencev, predvsem mladih – precej jih je v narodnih nošah. Na drugi fotografiji je slovensko pokopališče v bližini Sydneya, kjer je že kar dosti slovenskih grobov. – Kje je prihodnost naših rojakov na tej najbolj oddaljeni celini? Kako bo z ohranitvijo materinega jezika, vere, slovenske kulture . . .? Možno je ohraniti zavest pripadnosti slovenskemu ljudstvu, čeprav ne bi znali slovenskega jezika?

Marsikaj zavisi tudi od domovine, tudi od Cerkve v domovini, od njihovih sorodnikov, od nas vseh. Koliko bomo nanje mislili, si dopisovali, jih obiskovali, kako bomo sprejemali njihove

obiske in kako jim bomo pomagali ohranjati velike vrednote.

Jožef Kvas

Nekaj bežnih skic s Kitajske

Ob prizadevanju, da odpravimo pogorišča, ki so po minuli vojni ostala v snovnem in duhovnem svetu, je med vprašanji medsebojnih razmerij vendarle marsikdaj vzplamtela tudi želja po boljšem razumevanju med narodi. Zato, da bi kljub razločkom spoznali, kaj nas družijo, ne pa, da bi trmoglavo vztrajali pri tistem, kar nas razdvaja.

Skupine umetnikov so bili tisti poslanci, ki so bolj kakor diplomati gradili mostove. Potovali so daleč po svetu, tako kakor prej sploh ni bilo mogoče misliti. Ljudje, ki so živeli za prejšnje pojmovanje neskončno daleč vsaksebi, so se z novimi tehničnimi možnostmi zblížali. Spoznavali so tuja, zato pa popolnoma nova in zanimiva sporočila iz dežel, o katerih je bilo prej slišati le nedoločno in megleno pripovedovanje.

Tako je – od tega je skoraj trideset let – odšla na Kitajsko skupina treh slovenskih glasbenikov. Če bi človek hotel opisati vtise na tem področju, obenem pa natančneje povedati in razložiti, kako tam sprejemajo evropsko umetnost, bi bila za to potrebna kar daljša študija. To ni namen tega opisa. Širok krog naših ljudi bolj zanimajo dežela in njene posebnosti.

Omenjena skupina je prepotovala to velikanško, daljno deželo vsepočez, kolikor je bilo takrat pač dovoljeno, saj so bili obsežni deli kitajskega ozemlja, zlasti v bolj odročnih krajih na zahodu in jugozahodu, še brez nadzora vladajoče oblasti.

Pot na Kitajsko pelje čez grozljive daljave. Človek se komaj zaveda, kaj pomenijo ti tisoči kilometrov. Toda sodobna letala jih zmorejo v nekaj urah. Tudi od Irkutska do Pekinga, čez Bajkalsko jezero in puščavo Gobi je trajal polet le malo manj kot tri ure.

Potem ko je bil za nami prvi teden bivanja, Peking s svojimi cesarskimi palačami, z Nebeškim dvorcem, s Prepovedanim mestom, sprejemi pri mestnih in državnih odličnikih, ko smo bili še pod vtisom prelepih zbirk, med katerimi so na prvem mestu pač umetnine čudovitega kitajskega slikarstva, ko se je otajalo sprva malo napeto razmerje med tujimi »Nanslav« (Jugoslavani),

kakor so nam rekli, in med tamkajšnjimi, nam dodeljenimi spremljevalci – glavni, najbolj skrben, prijeten in vdan je bil član kulturnega komiteja, Čen-Ven, velik, dobrodušen mladenič z nabuhlimi lici, sicer pa slok, s kratkovidnimi očmi za debelimi stekli očal – smo se za dva dni ustavili v večjem mestu Tai-Huan, nato pa v Sianu. To je milijonsko mesto malih hišic in vse se zdijo sezidane iz blata, lesa in prsti, pa je to seveda le videz. Sredi mesta se šopiri nekaj velikih poslopij, med njimi poslopje sovjetsko-kitajskega prijateljstva, kakršna so postavljali takrat, z grdim, psevdo-klasicističnim pročeljem, ki so ga sestavljali nabuhlo-debeli, veliki stebri. Nato smo odleteli v Čeng-Tu.

Bilo je sredi zime in velik del dežele je ležal pod megleno odejo ali pod gostimi oblaki. Niti malo ni bilo videti gorskega velikana Minje-Konke, sedemtisočaka, ki je eden od velikih vzhodnih mejnikov več tisoč kilometrov dolgega gorstva Himalaje, dasi ne sodi vanjo. Mnogo pozneje smo zvedeli, da so kitajski gorniki prišli na njegov vrh, kar je bila nedvomno priprava za poznejše, tako sporne vzpone na najvišje vrhovne svetá v sami Himalaji.

To so bile naše postaje na poti po Kitajski, na katerih smo spoznavali ne le vsakdanje življenje tamkajšnjih ljudi in slikovito podobno tamkajšnjih mest, pač pa tudi zelo živahno delovanje na področju, ki je bilo naša stroka in kjer smo videli veliko za nas čisto novega, zlasti popolnoma drugačna glasbila, izpis partitur in izvedbo.

Toda kar zadeva Čeng-Tu, je bila to za navadne popotnike prepovedana dežela. Naš veleposlanik v Pekingu se je pozneje zelo začudil, ko je za to zvedel: »Kaj, v Čent-Tuju ste bili?« Njemu to ni bilo mogoče, čeprav smo pozneje, že proti koncu našega potovanja, kot gostje kulturnega atašeja v našem poslaništvu v Pekingu videli lepe diapozitive s potovanja po skritih, za Evropejca večinoma neznanih krajih (po neki reki sredi gorskih strmin, kjer na izpostavljenih pečinah stoje borovci nad prepadi, kakor to tako pogosto slika kitajsko krajinarstvo), za katere pa je bilo potrebno posebno dovoljenje.

Iz Čeng-Tuja smo odšli v Čung-King, kjer se severni Kiang izliva v veletok, ki ga mi imenujemo Jang-Ce-Kiang, Kitajci pa čisto drugače. Rekli so mu Čiang-Džang. Toda vedeli smo, da ti nerazumljivi razločki nastajajo le po zaslugi Angležev, ki so po svoje zapisali, kar so pač slišali. Vendar se kot nestrokovnjaki nismo mogli ukvarjati s temi vprašanji.

Prizori iz Čung-Kinga so nepozabni: prizor ob

reki, kjer kuliji kakor nekoč nosijo težka bremena, stopicajo z drobnimi koraki, zraven pa čisto tiho pojejo, kar jim nemara za hip olajša trpljenje; mesto s slikovitimi kitajskimi pismenkami v beli, rumeni, rdeči in črni barvi na širokih trakovih, razpetih povprek čez ulico; sprejemi, kjer smo se pogovarjali s krajevnimi odličniki, ki so, daleč od osrednje oblasti, po svoje presojali krčevit razvoj te gigantske dežele v novem času, kjer se niti domačini iz več tisoč kilometrov med seboj oddaljenega severa in juga, ne razumejo v svojem skupnem, kitajskem jeziku.

In nato velikanska tri mesta, Hankov, Vuhan in Hanjang, kjer smo na neki uradni večerji imeli kot glavno jed imenitno pečeno raco, zavito v rahlo omlatno testo, napolnjeno z belo čebulo in medom . . . Ob tem pa smo s kitajskimi prijatelji govorili o Beethovnu in Wagnerju in druge take stvari. Ti so vsaj na videz kazali izredno razumevanje za to, da evropska in svetovna kultura brez Beethovna ni mogoča, brez Wagnerja pa bi nemara še kar šlo . . .

Na zemljevidu ni videti daleč, v resnici pa je skoraj tisoč kilometrov do »krajca oddiha«, kamor so nas pozneje sredi turneje poslali za nekaj dni. To je mesto Hang-Čou s širnim, plitvim jezerom Si-Hu. Tam so postavljeni nasipi in dolgi, nizko razpeti mostovi čez vodo, paviljoni in čudovite pagode, kjer nadnaravno veliki, zlato pobarvani kipi zlohotnih bogov grozeče pretijo obiskovalcu. Človek se ob pogledu nanje vpraša, ali je preteklost tega velikega in nedvomno izrednega ljudstva res potrebovala takih znanilcev človeške usode in vsega trpljenja, ki se je valilo čez te, v bistvu preproste in dobre ljudi. Toda le malo potem, ko smo se vrnili v domovino, je izbruhnila kulturna revolucija, ki je bila – tako pripovedujejo – vredna marsikatero grozovitosti iz davnine . . . Tako se dogaja, če slepa ideologija in njeni oznanjevalci gospodovalno vodijo življenje ljudi, ki ne želijo, nočejo in po svoji naravi tudi ne morejo prizadeti soljudem nič hudega. Želijo si samo miru in svoj košček kruha, ki ga je na Kitajskem, kakor vemo iz njene burne zgodovine, zaradi krutih podnebnih razmer in enako krutega ravnanja človeškega samoljubja tolikokrat primanjkovalo.

Nikoli si nisem mogel razložiti teh strašnih spak, ki naj bi bile usodna božanstva, ne tu ne na Japonskem, v Indiji ali Indoneziji, ne, da le mimogrede omenim, strahovitih simboličnih podob in grozljivih krink iz Južne Amerike, s tihomorskih otokov ali iz afriških pragozdov. Tudi tu, v templju »Šestih harmonij«, sem zaman ugibal o

pomenu in vplivu, ki so ga ti velikani imeli na ubogega kitajskega človečka, ko se jim je prišel poklonit in prosit, naj mu prizanesejo z usodnimi udarci.

Hotél, v katerem smo stanovali, je stal na vzhodnem bregu jezera in vsako jutro je ležala na vodi rahla, prosojna megla kakor biserna odeja. Tu in tam se je v kaki plitvini zarisala v meglo temnejša senca ptiča, lahko je bila čaplja, lahko žerjav. Stala je nepremično, z nogo v vodi, z drugo pa skrčeno pod našopirjenim, ovalnim telesom s koničastim repom. Ali pa je ptica potapljala svoj dolgi kljun v jezeru in si iskala hrane. Otok v jezeru je bil prelepo obsajen z drevjem, med njim pa mični loki mostičev, ki so bili razpeti čez vodo in vodili do malih paviljonov in do hišic z zavihanimi robovi streh.

Obiskali smo Tigrov izvir in Pribežališče duhov, skupino številnih, manjših svetišč in votlin. Nato Nefritov vir in Zmajevo votlino z vsepovsod navzočimi, malimi templji. Pa še »enonogo goro« Bai-Ti, čeprav je bilo kritičnemu evropskemu opazovalcu težko razumeti to ime. Mogoče ga je razložiti le s poznavanjem bajeslovnega sveta tistih krajev.

Ne dolgo zatem so nas poslali v Severni Vietnam. Iz Vuhana smo se še kar udobno odpeljali z zelenico proti jugozahodu. Dva dni in eno noč traja vožnja do mejne postaje Bang-Tong. Za Vuhanom, onstran velike reke, čez katero drži več kot kilometer dolg most – pravili so, da je tam »veliki vodja« reko nekoč kar preplaval – je širna in enolična dežela kmalu utonila v mraku zimskega večera. Bil je januar in tam pod Jangcekiangom manj snega kakor niže doli na jugu. Med hudim nalivom smo dva dni pozneje prišli na vietnamsko mejo. Takrat sta bili državi še v prijateljskem idejnem objemu, vendar je bila carina stroga, a mi nismo imeli kaj cariniti.

Toda ta zadnji dan poti v Vietnam nam je podaril nepozabno doživetje. Malo čez poldne je vlak zavil v provinci Kuang-Si na nepregledno razsežno planjavo. Iz ravnine, ki je bila, kakor bi jo s črtalom zarisal, so se dvigovale gore. Ne gore – posamezne gorske glave, naravnost iz ravnega dna, vsaka enako brez kakega predgorja, naravnost kvišku, vseh oblik, vseh velikosti. Od nekaj sto metrov visokih do daljnih, ki so kipele v nebo kakor velika pogorja. Čudovito delo narave. Vzpetine so se vrstile kakor brez konca, na obeh straneh proge, da nisi vedel, kam bi pogledal. Prelepo in nadvse nenavadno.

Sopotniki, Kitajci, so vedeli za to čudo. Povedali so nam, kako se imenuje: Gui-Lin, toda na

zemljevidu stoji: Kuei-Lin. Nato pa, kakih sto kilometrov naprej, Liu-Čou. In vseskozi te čudne, neverjetne oblike goratih glav. Nekaj tako posebnega, da bi moralo biti znano po vsem svetu.

V Hanoi nas je prijetno presenetila hrana, ki je spominjala na francosko, pa tudi sicer je bilo opaziti veliko francoskega vpliva in tudi dosti znanja tega jezika. Vtisi so nas kar preplavili, izjemno prijetna družba – morda sloj, ki ga vojna še ni pokvarila. Čudoviti dekliški obrazi, bisernih zob in predirnih črnih oči, o katerih si mislil, da se za njimi skriva kdo ve kako globok svet misli in čustev. Možje nasmejani, prijazni, pripravljene vsekdar pomagati, razložiti in pokazati lepote svoje dežele, ki je le nekaj let prej bila v silovitem primežu kolonializma.

Klub temu so največji vtis zapustila naravna čudesa na kratki vožnji po morju z ladjico iz Haifonga v Hon-gai, kjer je velik premogovnik. Rekli so: Hon-gai, vendar ne vem, če ni bolj prav Mong-Kai.

Vso tehnično dovršeno opremo so pustili tam Francozi, ki so jo nekoč tudi namestili in uporabljali. To je velika separacija antracita. Spominjam se velikanskih kupov črnega zlata, nad njimi pa visoko v zraku raztezajoči se, prav tako črni železni žerjavi.

Pluli smo ob robu Tonkinškega zaliva, ki leži med celino in otokom Hainanom. Ko je ladjica lahko zibaje se drsela po morju, se je pred nami nenadoma prikazala domala ista čudovita slika, kakor pred dnevi na pusti ravnini Kuei-Lina. Iz morja so moleli otoki, tu mali, tam veliki, potem še večji, ta bolj raztrgane oblike kakor drugi, razkosani grebeni na bližnjem in daljnem obzorju sredi vodne planjave. Drug za drugim so vstajali iz morja in se razvrščali v čudno lepo sliko. Pretresljivo je bilo spoznanje, da so ti otoki in otočki kakor presajeni iz kueilinške ravnine v ta najsevernejši del Tonkinškega zaliva in da so, kakor tam, prelepa igra narave. Niti votlina, ki so nam jo pokazali na nekem malem otoku, ni naredila takega vtisa, čeprav je njen vhod zeval kot grozljivo žrelo. To, kar se nam je razkazovalo v razkošni pa tudi resnobni lepoti sredi morja, je bilo eno od čudes svetá, ki ne učinkujejo z mogočnostjo, temveč s posebno obliko v množici enakih ali podobnih, dasi je ta izredna morska slika tudi dovolj razsežna. Res, svet je velik in njegovih lepote ni ne konca ne kraja.

Na tem obisku Daljnega Vzhoda smo videli veliko lepega, veliko zanimivega. Še veliko, veliko več pa je tam tistega, kar je ostalo za nas

skrito, nepoznano in seveda neobiskano. Tista daljna zemlja ostaja za nas še vedno neznanka, saj je mogoče spoznavati le nekaj drobcev dežele, ki je od nekdanj mikavno vabila s svojimi posebnostmi, a tudi svareče odbijala s popolnoma drugačnim življenjem in življenjsko miselnostjo. Lahko smo srečni, da smo spoznali vsaj nekaj njenih od človeka ustvarjenih in od narave podarjenih lepote.

Marjan Lipovšek

Društvo sv. Jožefa v Hamiltonu

V letu 1987 praznuje Društvo sv. Jožefa v Hamiltonu (Kanada) 50-letnico obstoja. Slovenski rojaki, ki so se naseljevali na skrajnem jugu Kanade, so z ustanovitvijo tega društva vstopili v krog izseljenskih skupin, ki so se v tujem okolju povezovala preko različnih društev. Na ta način so premagovali težave pri prilagajanju, hkrati pa jim je družba rojakov pomagala pri odpravljanju občutka odtujenosti, izoliranosti, nepoznavanja jezika. V društvih so ohranjali domače navade in utrjevali zvestobo domovini. Društvo sv. Jožefa je bilo ustanovljeno dokaj pozno. Temu je bilo vzrok naseljevanje Slovencev v Kanadi: v večjem številu so se naseljevali šele po prvi svetovni vojni. Takrat so začele nastajati večje slovenske naselbine. V tem času pa je naseljevanje dobilo večjo stalnost, kar je bil nujen pogoj za redno delovanje skupnih ustanov.

Ustanovitev društva

Prvo novico o ustanovitvi novega slovenskega društva je v matično domovino sporočil p. Bernard Ambrožič, slovenski frančiškan, ki je deloval v Združenih državah in Kanadi. V svojem poročilu o obisku za veliko noč leta 1938 je za Izseljenski vestnik poročal: »V Hamiltonu je kakih 25 slovenskih družin, večinoma Prekmurci. Delajo v tovarnah. Skoraj vsi dobri ljudje, kar se tiče verskih reči. Poleg družin je seveda nekaj samcev, pa ne posebno veliko število. Ti Slovenci imajo tisto društvo, ki smo ga pred letom dni ustanovili. Dela prav dobro. Redne mesečne seje in nekaj zabav. Blagajna je močna že blizu 200 dolarjev. Sedaj mislijo na to, da bi se preustrojili v podporno društvo, pa to je še problematična stvar. To društvo je tudi vzelo v oskrbo prvo podlago za knjižnico. Prinesel sem jim kakih 90 knjig. Tako je narejen začetek.«

Pobudo za ustanovitev društva je dal p. Bernard. Ustanovni sestanek je potekal 25. aprila 1937 v cerkveni dvorani poljske cerkve Sv. Stanislava v Hamiltonu. Prisotnih je bilo okoli 45 Slovencev in Slovenk, nekaj je bilo tudi hrvaških izseljencev. Sestanek je vodil p. Bernard, duhovni vodja društva. On je tudi sestavil osnutek društvenega pravilnika, ki so ga na naslednjih sejah dopolnjevali in pripravljali za potrditev.

Ime društva

Zapisniki društvenega dela kažejo, da podoba društva ni bila izoblikovana že od vsega začetka. Nastala je šele v nekaj letih, po mnogih posvetovanjih in primerjavah s pravili podobnih združenj. Menjava imena je samo eden od pokazateljev iskanja značaja društva, ki naj bi zadovoljil vse člane.

Na ustanovni seji je obveljalo ime 'Slovenska katoliška družina'. Z njim so poudarili, da delovanje društva »temelji na katoliških principih in da v svojo sredo sprejema kot člane samo praktične katoličane« (iz pravilnika društva). Člani so se med seboj imenovali bratje in sestre. Odprto je bilo tudi vprašanje, ali sprejemanja v društvo priseljenec drugih narodnosti ali ne.

Dokončno je bilo ime določeno na 19. redni seji, 13. novembra 1938. Med dvema predlogoma, prvega, 'Slovenska katoliška družba sv. Jožefa', je dal John Horvat, drugega, 'Prekmursko slovensko katoliško dobrovoljno podporno društvo' pa Stevan Forjan, so se člani z glasovanjem odločili za predlog J. Horvata. Čeprav so večino članov predstavljali Prekmurci, so z izbiro imena pustili odprta vrata tudi ostalim Slovincem. Tako so do začetka petdesetih let uporabljali to ime ali krajše, 'Društvo sv. Jožefa'.

Po drugi svetovni vojni so med člani prevladovali Prekmurci. Kljub velikim spremembam doma in po svetu so s spremembo imena poudarili pokrajinski značaj pripadnosti članov. Društvo so poimenovali 'Slovensko prekmursko društvo sv. Jožefa – Slovenian Society of St. Joseph'. Spremembo so sprjeli na seji 4. januarja 1953. Po več kot desetletni prekinitvi je bilo društvo obnovljeno 22. januarja 1984. Zopet je obveljalo ime 'Društvo sv. Jožefa', vključuje pa predvsem može in fante, ki v župniji Sv. Gregorija Velikega skrbijo za skupne prireditve. Ni pomembno, iz katerega dela Slovenije prihajajo.

Društvene dejavnosti

Ustava ali temeljna pravila društva je kot osrednji namen določala, da se člani med seboj podpirajo

v bolezni, da širijo bratovsko ljubezen in pravo domoljubje kakor tudi katoliško zavednost. Za uradni jezik so si določili slovenščino, po potrebi pa so lahko uporabljali tudi angleščino.

Z rednimi mesečnimi prispevki so člani zbirali sredstva, ki so jih uporabljali v različne namene: v času bolezni so prejeli bolniško podporo, svojcem rajnih so pomagali pri kritju pogrebnih stroškov, podpirali so razne dejavnosti med rojaki v domovini in v izseljenstvu, skrbeli za naročanje tiska in knjig. V primeru razpada društva, tako so sklenili na seji 13. novembra 1938, društveno imetje odide v domači kraj, za siromašne dijake v Mursko Soboto.

V društvo so sprejemali člane, ki so bili stari od 1 do 50 let. Bili so organizirani v dveh odsekih: v mladinskem in aktivnem. V prvega so sprejemali člane, stare od 1 do 18 let, v aktivnega starejše, vendar so se starejšim lahko pridružili že s 15. letom, če so zmogli sprejeti obveznosti.

Člani so bili zadolženi, da pridobivajo še nove. S prisego, ki jo je izrekel novosprejeti član, je postal deležen vseh pravic in dolžnosti. Slovesna prisega se je glasila: »Jaz slovesno prisegam vpricho Družbenih sobratov in sosester in vpricho Vsemogočnega Boga, da hočem izpolnjevati dolžnosti, ki jih bi zahtevala od mene Družba. Obljubljam, da bom vedno spoštoval ustavo Slovenske Katoliške Družbe sv. Jožefa. Obljubljam, da ne bom nikdar govoril v javnosti, izven Družbe, o stvareh, o katerih bomo razpravljali na njenih sejah. Obljubljam, da ne bom nikdar izdal Družbenega znamenja. Nadalje obljubljam, da če bi kdaj prišel tako daleč, da ne bi spolnjeval teh dolžnosti, soglašam s tem, da bom izobčen iz Družbe. To obljubim pod prisego družbi in Vsemogočnemu Stvarniku Bogu kakor mož beseda in katoličan.«

Sestanki so se vrstili sprva bolj pogosto, kasneje redkeje. Večkrat so se srečali, ko so pripravljali skupne prireditve. Skrbeli so za povezovanje z matično domovino, kamor so pošiljali tudi finančno pomoč, od tam so naročali časopisje, in za stalne stike s slovenskimi duhovniki, ki so prihajali iz Združenih držav ali iz drugih kanadskih mest. Pripravili so vse potrebno za njihove obiske nekajkrat na leto. Pod svoje okrilje so vzeli slovensko knjižnico. Število članov se je gibalo od 53, kolikor jih je bilo na koncu prvega leta delovanja, do okoli 90 v času obnovitve.

Med vojno in neposredno po njej je bilo mogoče opaziti manjšo zavzetost, v letih 1944 in 1945 niti niso imeli rednih sej. Marsikateri član je bil v vojski. Slednjič se je konec leta 1945 pojavilo

vprašanje, ali naj društvo še naprej živi ali pa naj zaključi svojo zgodovino. Odločnost nekaterih in prihod novih rojakov sta pomagala prebroditi težka leta.

V petdesetih letih so se zbirali v jugoslovanski dvorani in nato v okrilju župnije Sv. Ane, kamor se je kasneje naselilo tudi delo za ustanovitev neodvisne slovenske župnije v Hamiltonu. Svoje prostore so imeli v šoli Holy Rosary. Na rednih sestankih, po pravilniku je bilo predvidenih 13 točk dnevnega reda, so obravnavali tekoče zadeve, si medsebojno pomagali, imeli so pevski zbor in dramski odsek, mislili celo na ustanovitev vokalno instrumentalnega ansambla, največ pozornosti pa so posvetili organiziranju družabnih prireditvev.

Aprila 1958 so dosegli pomemben uspeh: z zbranim in izposojenim denarjem so odkupili večjo dvorano, v kateri so nato lahko pripravljali skupne prireditve. Lastni prostor jim je nudil večje možnosti dela in z izposojanjem tudi zaslužek. A le za kratek čas. Ker so že mnoga slovenska in druga društva imela svoja letovišča zunaj mest, so se leta 1965 člani Slovenskega prekmurškega društva sv. Jožefa odločili, da dvorano prodajo in sredstva uporabijo za nakup zemljišča, kjer bi lahko pripravljali piknike, kot so to že delali Slovenci na mnogih krajih. Vendar do uresničitve te zamisli ni prišlo. Vodstvo društva ni kazalo več takšne zavzetosti kot v prejšnjih letih. Manjšalo se je število članstva. Osrednja dejavnost, zaradi katere je bilo društvo pravzaprav ustanovljeno, podpora za primer boleznin in invalidnosti, zaradi urejene zakonodaje ni več privlačevala. Tik pred razpustom število članov ni dožalo za zahtevnejše skupne dejavnosti.

Na spodbudo p. Bernarda Ambrožiča so že od vsega začetka zbirali sredstva, s katerimi bi lahko postavili slovensko versko in kulturno središče za rojake iz Hamiltona in okolice. Načrtovali so, da bi do tega prišlo v Vinelandu pri Hamiltonu. Zbrani denar so skupaj z vsoto, ki so jo dobili za prodano dvorano, leta 1980 vložili v sklad za gradnjo župnijske cerkve Sv. Gregorija Velikega.

Obnovljeno društvo je spremenilo svojo podobo. Tudi namen je drugačen kot ob ustanovitvi pred 50 leti. Razgibano življenje v slovenski župniji pa vendarle potrebuje tudi prispevek Društva sv. Jožefa'.

Bogdan Kolar

Kronana Marija

Ob 80-letnici kronanja brezjanske Marije in 270-letnici kronanja svetogorske Marije

»Drugo leto bo 80-letnica kronanja Marije Pomagaj na Brezjah; napiši nekaj o tem za naš Koledar,« mi je rekel čez mizo eden od članov uredniškega odbora za Koledar. Ob zbiranju podatkov za takšen zapis sem odkril še marsikaj zanimivega, kar je vredno zapisati.

Na Slovenskem je dolga vrsta Marijinih božjepotnih cerkva, nekaj so jih postavili naši rojaki tudi drugod po svetu. Dr. Filip Žakelj jih je v svoji knjigi »Zdrava Marija, milosti polna« (Celovec 1960) opisal več kot osemdeset, pa je še nekatere izpustil (npr. Strunjan na slovenski obali), p. Odilo Hajnšek jih je v svoji obsežni knjigi »Marijine božje poti« (Celovec 1971) obširno obdelal 54. Najstarejša slovenska božjepotna cerkev je častljiva Gospa sveta na Koroškem, saj njeni začetki segajo v 9. stoletje, sledijo Svete Višarje (l. 1360), Ptujška gora (l. 1410), Sv. gora (l. 1539) in Brezje (l. 1800). Nekatere božjepotne cerkve so slovele nekdaj, druge slove še danes, med njimi pa je po številu romarjev na prvem mestu govoto božjepotna cerkev na Brezjah pri Radovljici.

Eno izmed odličij, ki jih lahko dobi kakšno svetišče, je naslov bazilike (basilica minor); takšnih imamo v Sloveniji kar pet, ta naslov pa so dosegle po vrsti takole: Mati usmiljenja v Mariboru 1906, Sv. gora pri Gorici 1907, Stična na Dolenjskem 1926, Brestanica 1929 in Petrovče 1984. Vse so posvečene Materi božji.

Tudi kronanje milostne Marijine podobe je sv. Sedež že od nekdaj le redkokdaj dovolil. Prvi so smeli kronati Marijino podobo izven Italije na Trsatu (l. 1715), dve leti pozneje pa najprej na Sv. gori pri Gorici in tri mesece zatem v Čenstohovi na Poljskem.

Kronanje na Sv. Gori

Prošnjo, da bi smeli okronati svetogorsko Kraljico, je v Rim poslal svetogorski frančiškanski gvardijan p. Romuald Sitar v prvi polovici 1715. leta. Vloga je bila nato poslana oglejskemu patriarhu Dioniziju Delfinu, ki se je moral prepričati o resničnosti podatkov, navedenih v vlogi. Ta je navedbe potrdil in prošnjo priporočil. Za kronanje je nato vatikanski kapitelj pooblastil apostolskega nuncija pri cesarju Karlu VI., Jurija Spinola, ta pa je zaradi zadržanosti pooblastil za to

imenitno opravilo pičenskega škofa v Istri in obnem novomeškega prošta Jurija Marottija.

6. junija 1717, na tretjo pobinkoštno nedeljo, je bila slovesnost na Travniku v Gorici, kamor so s Sv. gore prenesli milostno podobo. Ob grmenju možnarjev in zvonjenju svetogorskih zvonov so štirje patri v levitski opravi dvignili podobo z oltarja in jo postavili na bogato okrašeno nosilnico, jo dvignili na ramena in jo v slovesnem sprevedu nesli do podnožja gore, kjer jo je s spremstvom pričakal pičenski stolni prošt in opat Janez Fattori. Podobo so nato pod dragocenim baldahinom nesli pred Turnovo palačo na Travniku, kjer je bila okrog škofa poleg številnih duhovnikov, plemenitašev, uradnikov in uglednih meščanov nepregledna množica. Grmeli so topovi in godba je igrala mogočno pozdravno pesem. Nato so prebrali uradno listino, škof je intoniral »Pridi, Sveti Duh . . .« in zmolili predpisane molitve. Nato je škof s trepetajočimi rokami namestil dragoceni kroni na glavi Marije in Jezusa. Zatem je bila pred kronano podobo pontifikalna maša; pevci, godbeniki in slavnostni pridigar p. Ludovik Vedova so za to priložnost prišli iz Benetk. Drugi dan se je kronana Kraljica vrnila na svojo goro, slovesnosti, pri katerih so vse dni vztrajali pevci in godbeniki iz Benetk, pa so se nadaljevale še ves teden.

Papež Benedikt XV. je 7. septembra 1748 odredil, da se mora po vsem oglejskem patriarhatu vsako leto na 3. pobinkoštno nedeljo obhajati spomin na prikazanje in kronanje svetogorske Matere božje.

Kronanje Marije Pomagaj

Prošnjo za kronanje brezjanske Marije je v Rim poslal ljubljanski škof dr. Anton Bonaventura Jeglič. Dovoljenje je prišlo že po treh mesecih in Jeglič je bil pooblaščen za izvršitev kronanja. Kronanje je bilo na angelsko nedeljo, 1. septembra 1907. Obe zlati kroni je umetniško izdelal ljubljanski zlatar Kregar, možje in fantje so postavili veliko število mlajev, dekleta so ves teden prej pletla vence, v stolpu pa so obesili osem zastav, dolgih po deset metrov. Škof je prišel na Brezje že v soboto popoldne in po slovesnem sprejemu spovedoval dolgo v noč.

Do jutra se je zbralo na Brezjah kar 30.000 ljudi. Ob 9. uri so dvignili Marijino podobo z oltarja in jo prenesli v šotor pred cerkvijo ter jo postavili na poseben oltar. Škof je nato goreče govoril o Mariji, Kraljici nebes in zemlje, po pridigi pa je obdan s stotino duhovnikov namestil na milostno podobo dragoceni kroni. Slovesni

trenutek je navzočo množico popolnoma prevzel. Po obredu se je razvila procesija pod slavoloki in med mlaji s trga pred cerkvijo čez polja do glavne ceste in nazaj, nato pa je bila slovesna maša. Pri vsej slovesnosti so sodelovali združeni zbori okoliških župnij in sijajna pihalna godba z Bleda. Za to slovesnost je tedaj še mladi dr. France Kimovec na besedilo msgr. dr. Jožeta Debevca uglasbil pesem »Odprta so sveta nebesa, odgrnjena zlata zavesa . . .«

Tudi na Brezjah slovesnost s tem ni bila zaključena, ampak je sledil marijanski misijon, ki je trajal ves teden.

Marija – ilegalka in begunka

Ko so gestapovci 23. aprila 1941 pognali z Brezij frančiškane, so se kmalu začeli zanimati tudi za Marijino podobo. Zato je provincial naročil domačinu fr. Jozafatu Finžgarju, naj Marijino podobo reši. Preoblečen v mizarskega pomočnika jo je zavito v stare deke z vlakom srečno pripeljal v Ljubljano. Na njenem mestu na Brezjah je pustil kopijo. V Ljubljani je bila milostna podoba najprej v frančiškanskem samostanu v sobi št. 22. v prvem nadstropju, nato pa so jo s soglasjem škofijskega ordinariata prepeljali na Trsat. Prvega maja je bila že tam na varnem. Konec maja leta 1943 so jo prenesli v ljubljansko stolnico, kjer je ostala v uteho preizkušenim vernikom ne le do konca vojne, ampak vse do 15. junija 1947, ko so jo vrnili na Brezje.

Tisti poslovilni dnevi v ljubljanski stolnici so bili nekaj posebnega. Pri skupnih pobožnostih zadnje tri dni je bila stolnica veliko premajhna, da bi mogla sprejeti vse od blizu in daleč, ki bi radi noter. Po poslovilnem govoru 14. junija so milostno podobo prenesli na glavni oltar, kjer so potem blagoslovili kopijo in jo namestili na oltarju sv. Dizme. Po končani slovesnosti se je reka vernikov, prepevaje Marijine pesmi in mahajoč z

belimi robci pomikala mimo milostne podobe. Nato je prenočila v škofijski kapeli, zjutraj pa je šenklavški zvon oznanil, da brezjanska Marija odhaja domov.

Na poti so jo spremljali škof msgr. Anton Vovk, frančiškanski provincial p. Teodor Tavčar, stolni dekan dr. Franc Kimovec in frančiškanski kustos dr. p. Roman Tominec. Ko sta jo na Brezjah stolni dekan in frančiškanski provincial nesla med množico vernikov, zlasti Gorenjcev, je cerkev glasno zajokala.

Beži tudi Svetogorska Kraljica

Ko je 24. maja 1915. leta Italija Avstriji napovedala vojno, je že naslednji dan avstrijska vojska zasedla Sveto goro. Frančiškani so dobili ukaz: zapustiti Goro v eni uri! Nemalo začuden in ganjen je bil grgarski vikar Godnič, ko so pri njem ob enajstih zvečer potrkali in prosili za prenočišče svetogorski gvardijan p. Marijan Širca, p. Frančišek Ambrož, fr. Peter in – svetogorska Marija, ki so jo prinesli s seboj; po osmih dneh so jo z vlakom srečno spravili k frančiškani v Ljubljano. Tam je bila 17. junija leta 1917 tudi slovesnost 200-letnice kronanja, ki jo je vodil goriški nadškof dr. Fr. B. Sedej, prav tako begunec, ki je z vsemi bogoslovci svoje metropolije – goriškimi, tržaškimi, koprskimi, puljskimi in reškimi – leta prve svetovne vojne preživel pod gostoljubno streho stiške opatije.

Svetogorska Kraljica se je mogla vrniti šele leta 1921, 8. oktobra, vendar najprej samo v Gorico, saj je bilo svetišče na Sv. gori žalostno razdejano in opustošeno; domov na Sv. goro je prišla šele 2. oktobra 1922. leta.

V sedemletno begunstvo pa se je podala tudi med drugo svetovno vojno. S Sv. gore jo je rešil 21. septembra l. 1943 grgarski župnik in dekan msgr. Filipič. Ta begunska pot Svetogorske Kraljice je šla preko Grgarja, Ajdovščine, Gradišča

in Vipavskega križa do samostana na Kapeli v Gorici, kjer je ostala vse do 9. februarja l. 1947, ko so jo italijanski patri, umikajoči se v Gorico onstran nove meje, vzeli s seboj in jo izročili goriški stolnici.

Zapoznela vrnitev

Tudi svetogorska milostna podoba bi se morala vrniti na Sv. goro poleti 1947. leta. Ljubljansko Oznanilo je veseli dogodek napovedalo v št. 29/47 za 15. junij. Vendar so bile zveze med Ljubljano in Goriško slabe, tako da se je Oznanilo zmotilo dvakrat: prvič, ker je bila vrnitev predvidena za soboto, 7. junija, drugič pa, ker se podoba ni vrnila na Sv. goro, saj je prejšnjo noč preprosto izginila iz goriške stolnice. Šele leta 1950 je bila izročena nadškofu Montiniju (poznejšemu papežu Pavlu VI.), ta pa jo je izročil generalnemu definatorju za Slovane v vrhovni upravi frančiškanskega reda, Slovincu dr. p. Hugonu Brenu.

Še danes ne vemo, kdo je podobo ukradel in kaj je z njo počel tri leta. Ni se ustrašil groznejše goriškega nadškofa, da je treba podobo takoj vrniti pod prettno izobčenja. Leta 1950 je bila podoba v kaj slabem stanju in p. Hugo je poskrbel, da so jo s poškodovanega in razpadajočega cedrovega lesa v vatikanskih restavratorskih delavnicah prenesli na platno. Je zalegla ostrá pismena urgencia novogoriškega apost. administratorja dr. Mihaela Toroša 7. januarja l. 1950, ki je vprašal: »Kje je podoba, ki je po božjem in naravnem pravu last slovenskega naroda«?

Po prenovitvi je kurir jugoslovanskega veleposlaništva v Rimu podobo prepeljal v Beograd, 22. decembra l. 1950 je prispela v Ljubljano, kjer je uradna komisija strokovnjakov, ki jo je vodil dr. Fr. Stele, potrdila, da je slika pristna. Sredi januarja so jo prepeljali na Kapelo v Novi Gorici, 8. aprila l. 1951 pa so jo potem, ko je še prej tri dni gospovala v solkanski župnijski cerkvi, v navzočnosti 32 duhovnikov in petnajst tisoč vernikov prenesli v njen dom na Gori. Slovesno mašo je opravil frančiškanski provincial, apost. administrator Toroš je intoniral zahvalno pesem, slavnostni govornik msgr. Filipič pa je bil ganjen tako, da ni povedal nič, ampak se je samo od sreče zjokal, ljudje pa kajpada z njim.

So božje poti preživele?

Ob koncu se mi vsiljuje še nekaj misli, bralcem pa najbrž tudi.

Najprej zgodovina potrjuje, da božjepotnih krajev umetno ni mogoče narediti pa tudi ne odpraviti. Za Jožefa II. so morali mnoga božje-

potna svetišča takorekoč zbrisati z obličja zemlje, pa so pozneje znova oživila; njih privlačnosti namreč ni mogoče administrativno odpihniti.

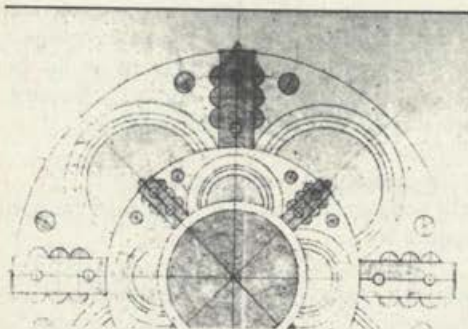
Dalje: zakaj so najbolj privlačna Marijina božjepotna svetišča? Nekateri pravijo, da je Cerkev v preteklosti preveč poudarjala Marijino češčenje, da je bilo v pobožnosti preveč čustev in premalo razuma. Vendar je treba opozoriti na to, da je po biološki zakonitosti zveza med otrokom in materjo drugačna, kakor med otrokom in očetom. Ne velja nekaj podobnega v »nadnaravni biologiji«?

Danes je vse manj »božjih poti«, vse več pa »božjih voženj« – predvsem z avtomobili, pa tudi z vlaki in celo letali. Deloma zaradi pomanjkanja časa, deloma pa zaradi vse večje komodnosti. Pravo romanje pa je nujno združeno z naporom. Najpristnejši romarski duh je mogoče pričakovati le v večjih skupinah in pri peš hoji, kjer je treba v več ozirih neprestano z nečim potrpeti. Čeprav tudi vseh drugih načinov in oblik ne smemo ne zanemariti ne odpisati.

V dokumentih zadnjega vesoljnega cerkvenega zbora res ne najdemo nič o romanjih, je pa koncil vso Cerkev razglasil za romarico. O skrbi za božjepotna svetišča pa govori novi Zakonik cerkvenega prava v kan. 1230–1234.

Izkušnja pravi, da za romarska svetišča najlažje skrbijo redovniki in za naša glavna tudi skrbijo. Od 1. julija 1985 tudi spet za Svete Višarje, kamor so na pobudo in po prizadevanju videmskega nadškofa Battistija znova prišli slovenski frančiškani. Nadškof je na stičišču germanskega, romanskega in slovenskega sveta želel sicer imeti po enega avstrijskega, italijanskega in slovenskega patra, ker pa ne Italijani ne Avstrijci niso mogli za to delo nikogar žrtvovati, so skrb za višarske romarje prevzeli kar slovenski patri sami; to pa že drugič, kajti prvo njihovo višarsko obdobje je bilo od 1906 do l. 1924; potem pa so po rapalski pogodbi morali vse postojanske na oni strani meje prepustiti italijanskim bratom.

Hieronim Žveglič

Župnija Marijinega oznanjenja v Ljubljani

(slavnostno predavanje ob obletnici župnije, 23. 10. 1985)

18. stoletje pomeni na nek način usodno prelomnico v življenju cerkve na današnjem slovenskem ozemlju. Obsežno področje južno od Drave je bilo cerkveno večinoma podrejeno oglejskemu patriarhu, oziroma od leta 1751 novoustanovljeni goriški nadškofiji. Ljubljanska škofija je bila teritorialno razmeroma majhna. Obsegala je sedem »otočkov« na Štajerskem, Koroškem in Kranjskem, ki med seboj niso bili povezani. V taki škofiji seveda ni bilo mogoče misliti na urejeno dušno pastirstvo.

Pod vplivom razsvetljenstva si je avstrijski cesar Jožef II. prizadeval, da bi tudi cerkev podredil svoji absolutistični oblasti. Zato je radikalno posegel praktično na vsa področja cerkvenega življenja, saj je celo določal, koliko sveč sme med službo božjo goret na oltarju.

Na tem mestu seveda ne moremo presojati vseh pozitivnih ali negativnih posledic reform Jožefa II. na cerkvenem področju. Z ukinitvijo cele vrste deloma cvetočih samostanov na primer so se reforme jožefinske absolutistične države »v imenu napredka« napravile **nepopravljivo škodo** ne samo na verskem, ampak tudi na kulturnem in gospodarskem področju slovenskega naroda (na današnjem slovenskem ozemlju je Jožef II. ukinitil kar 59 samostanov). Za nas Slovence je bila posebej boleča izguba cistercijske opatije v Stični, ki je bila dolga stoletja celo edino versko, kulturno in gospodarsko središče v osrednjem slovenskem prostoru.

Z velikimi črkami v **pozitivnem** smislu pa bo v zgodovini Cerkve na Slovenskem ostalo zapisano ime cesarja Jožefa II. zaradi **sprememb škofijskih in župnijskih meja**. Čeprav so tej spremembi nasprotovali mnogi škofje in župniki, zlasti tisti seveda, katerih škofije oziroma župnije so se zmanjšale, je ta poseg vendarle omogočil škofom bolj organizirano in poglobljeno vodstvo dušnega pastirstva. S to reformo so na pobudo takratnega ljubljanskega škofa Janeza Karla Herbersteina v letih 1785–1788 odpravili razkosanost ljubljanske škofije in njene meje uskladili s političnimi mejami Kranjske dežele. Že pred tem (1782–1785) pa so večje župnije razdelili na manjše in ustanovili vrsto novih, v ljubljanski škofiji kar 142. Vsaj pri

tej reformi je prevladal izrazito pastoralni vidik. Meje župnij so namreč oblikovali po načelu, naj ne bo nihče od župnijske cerkve oddaljen več kot pol ure. Novo župnijo so ustanovili tudi povsod tam, kjer bi sicer morali ljudje do župnijske cerkve čez visoke hribe, preko velikih rek, in tam, kjer je bil pozimi dostop otežkočen zaradi slabih poti in visokega snega.

V tej zgodovinski povezavi moramo iskati tudi začetke župnije Marijinega oznanjenja v takratnem špitalskem predmestju v Ljubljani. Na predlog ljubljanskega škofa Herbersteina je Jožef II. z odlokom dne 2. oktobra 1783 v ljubljanskem predmestju dovolil ustanovitev treh župnij, in sicer pri sv. Jakobu, v Trnovem in Marijino oznanjenje.

Mesto Ljubljana v strogem pomenu besede je bilo v tem času še vedno omejeno na ozemlje znotraj mestnega obzidja pod gradom od sv. Jakoba do vključno današnjega Vodnikovega trga in Novega trga na levem bregu Ljubljanice. Seveda pa je bilo s svojimi predmestji ozko povezano. Mesto je po oceni prof. Vlada Valenčiča v tem času štelo približno deset tisoč prebivalcev (z ožjo okolico seveda). Znotraj obzidja so prebivali v glavnem državni uradniki, premožnejši trgovci in duhovščina. Kot glavno mesto Kranjske dežele je bila Ljubljana hkrati sedež deželnega glavarja, deželnega vicedoma in deželnih stanov. Predmestja, kot so bila špitalsko, kapucinsko, šempetersko in druga, pa so imela izrazito agrarni značaj.

Cerkveno je bila Ljubljana z okolico pred jožefinskimi reformami razdeljena na dve župniji. Župnija **sv. Nikolaja** (ali stolna župnija) je bila mestna župnija v ožjem pomenu besede in je obsegala vse mesto znotraj obzidja, zunaj obzidja še Krakovo, Trnovo in kapucinsko predmestje, to se pravi celotno ozemlje od Kongresnega trga do vključno Trnovega.

Župnija sv. Petra pa je bila zunaj mestnega obzidja in je pokrivala širše področje v okolici Ljubljane. Kako obsežno je bilo nekoč to ozemlje, govori podatek, da je na ozemlju nekdanje župnije sv. Petra od jožefinskih reform do danes nastalo kar dvanajst novih župnij, in sicer: sv. Devica Marija v Polju (1783), večji del župnije Marijinega Oznanjenja (1875), Ježica in Rudnik (1787), Vič (1908), sv. Ciril in Metod (1934), Moste (1938), Štepanja vas (1962), sv. Križ-Žale (1964), Kašelj-Zalog (1975), Stožice (1976) in Zadobrova (1980). Nekatere od teh župnij so nastale seveda že z razdelitvijo župnije Marijinega Oznanjenja.

Iz vizitacijskega zapisnika Herbersteinovega prednika škofa Leopolda Jožefa Petazzija z dne 20. januarja 1764 zvedemo, da je pred jožefinskimi reformami na ozemlju današnje Ljubljane delovala vrsta redovnikov. Pri sv. Jakobu so imeli jezuiti svoj znameniti kolegij s popolno srednjo šolo in prvimi začetki univerze na Slovenskem (teologija, filozofija, matematika). Na današnjem Vodnikovem trgu je bil samostan očetov frančiškanov. Na njihovo slavno preteklost nas še danes spominja Vodnikov spomenik na živilskem trgu. V jugovzhodnem delu Kongresnega trga so imeli svoj samostan kapucini, ki so se v Ljubljani proslavili predvsem kot ljudski pridigarji. Bosonogi avguštinci so imeli svoj samostan pri cerkvi sv. Jožefa na Ajdovščini. Pozneje je bila tam bolnica, ki so jo vsaj nekaj časa vodili usmiljeni bratje. Avguštinci puščavniki (eremiti) so imeli svoj samostan pri cerkvi Marijinega oznanjenja, kjer se danes nahajamo. Od redovnic so bivale v Ljubljani klarise, ki so imele svoj samostan nasproti Slona, in uršulinke, ki so si zgradile cerkev Presvete Trojice. V poročilu škofa Janeza Karla Herbersteina, poslanega v Rim dne 10. januarja 1778, so izpuščeni samo jezuiti, ki so bili leta 1773 ukinjeni kot red in so morali takrat pač zapustiti Ljubljano.

Pravzaprav še vedno ni zadovoljivo raziskano, **kdo je dal pobudo** za ustanovitev župnije pri cerkvi Marijinega Oznanjenja. Jasno je le to, da avguštinci, ki so to cerkev imeli v lasti, ustanovitvi župnije niso bili naklonjeni in niso bili pripravljeni delovati v rednem dušnem pastirstvu. To je bil verjetno tudi neposreden povod, da so 14. aprila 1784 morali zapustiti Ljubljano in se odseliti na Reko.

Ena od značilnosti jožefinskih reform na cerkvenem področju je bilo namreč tudi zelo negativno stališče do redovnikov. Reforma je težila za tem, da bi v škofovi roki osredotočila celotno oblast v dušnem pastirstvu. Redovniki, ki so bili pod temi pogoji pripravljeni delovati v dušnem pastirstvu, so smeli ostati, ostale so z redkimi izjemami ukinili. Iz premoženja ukinjenih samostanov in drugih cerkvenih ustanov je nastal t.i. **verski sklad**, ki je bil namenjen za vzdrževanje novih župnij in njihovih duhovnikov. To moramo imeti pred očmi, da bomo lažje razumeli za naše pojmovanje nekoliko nenavadno odločitev, da je prvi župnik novoustanovljene župnije Marijinega Oznanjenja postal škofijski duhovnik, kaplani pa redovniki – frančiškani.

Pogajanja za ustanovitev župnije Marijinega Oznanjenja so se vlekla skorajda eno leto. Vpra-

šanje meje nove župnije je bilo razmeroma hitro rešeno. Od **stolne župnije** je nova župnija dobila kapucinsko predmestje in Gradišče do Rimske ceste, od **šempeterske** pa zgornji del šempeterskega predmestja, Dunajsko (danes Titovo) cesto do cerkve sv. Krištofa (na današnjem Gospodarskem razstavišču). Celovško cesto do Spodnje Šiške, Glinco in Vič, ne pa tudi Rožnik. Tega je župnija sv. Petra odstopila župniji Marijinega Oznanjenja z dovoljenjem škofijskega ordinariata šele leta 1836.

Težji problem je bilo **vzdrževanje župnika in njegovega stanovanja**. V bivši samostan avguštincev so se 23. avgusta 1784 preselili frančiškani z Vodnikovega trga. Tam je bil njihov samostan sicer ukinjen, ker pa so bili pripravljene delovati v dušnem pastirstvu, so smeli ostati v Ljubljani. Vendar je bilo njihovo število omejeno na dvajset. Zaradi znanega odklonilnega stališča do redovnikov tako s strani dunajske vlade kot ljubljanskega škofa Herbersteina, seveda ni bilo mogoče misliti, da bi župnik nove župnije postal frančiškan, čeprav naj bi župnijska cerkev nove župnije postala prav redovna cerkev očetov frančiškanov. Na željo škofa Herbersteina je postal prvi župnik novoustanovljene župnije stolni kaplan **Jože Škrinjar**. Jože Škrinjar je bil sposoben, učen in pobožen duhovnik. Posebej se je proslavil kot prevajalec pri t.i. Japljevem prevodu sv. pisma, pri katerem je nosil »levji« delež. Med ljudmi pa se je priljubil kot pisatelj nabožnih knjig, po katerih so ljudje radi segali. Cesar je njegovo imenovanje za župnika potrdil **14. aprila 1785**. Z imenovanjem župnika je nova župnija tudi dejansko zaživela. Za kaplane v župniji, ki je tedaj štela okrog 3000 duš, je bilo imenovanih šest patrov frančiškanov. Pravo razkošje v primerjavi z današnjimi razmerami, ko ima župnija po podatkih letopisa cerkve na Slovenskem za leto 1985 na 14.000 prebivalcev župnika in štiri kaplane. Takrat je prišlo na enega duhovnika povprečno 430 ljudi, danes pa 2400.

Zataknilo pa se je pri župnikovem stanovanju. Ker so samostan v celoti zasedli frančiškani, se je moral župnik začasno naseliti v pritličnem skladišču samostana, dokler zanj ne bi našli primerne stanovanja. Okrožni urad v Ljubljani (kresija) je to razumel kot nemarno malomarnost s strani župljanov. Deželni glavar je svoje negodovanje izrazil s tem, da je novega župnika v navzočnosti škofovega generalnega vikarja in stolnega kanonika Mikoliča **9. julija 1785** umestil za župnika na kresiji in ne v cerkvi. To je vzbudilo veliko ogorčenje pri faranih, vendar je bilo sle-

herno posredovanje predstavnikov novoustanovljene župnije na kresiji, da bi umestitev župnika vendarle izvedli v cerkvi, zaman. Ta konflikt je žal že takoj na začetku povzročil neljubo napetost med župnijo in predstavniki krajevnih oblasti, ki se je stopnjevala do te meje, da je deželni glavar deset let pozneje (1795) celo zahteval ukinitve župnije Marijinega Oznanjenja.

Naslednji problem, ki je od samega začetka buril duhove, je bilo **vpripravljanje cerkve in bogoslužne opreme**. Oboje je bilo uradno sicer last verskega sklada, ta pa je cerkev z njeno opremo dal v upravo frančiškanom in ne novoustanovljeni župniji. Razlogov več kot dovolj za pogoste prepire in tožbe, naslovljene na kresijo, med župnikom in samostanom, ker je pač vsak ozkosrčno gledal na svoje lastne pravice in ne na dobro skupnosti.

Medsebojno nezaupanje se je še stopnjevalo, ko je v desetletju po ustanovitvi župnije (1785–95) več **kaplanov** frančiškanov zaradi starosti ali zaradi bolezni odpovedalo službo, gvardijan pa zaradi pomanjkanja novincev na njihovo mesto ni mogel imenovati drugih (v veljavi je bila namreč še vedno prepoved Jožefa II., da samostani ne smejo sprejemati novih novincev). Nastavitev škofijskih duhovnikov za kaplane bi bila povezana s prevelikimi problemi in stroški. Najprej ni bilo urejeno vprašanje glede stanovanja škofijskih kaplanov. Vprašljivo je bilo tudi njihovo vzdrževanje. Aktivne škofijske duhovnike v dušnem pastirstvu je namreč plačevala državna oblast iz verskega sklada. Plača redovnikov, ki so živeli v skupnosti, je bila seveda bistveno manjša od škofijskega duhovnika, ki je moral sam skrbeti za svoje vzdrževanje. Ker se je fond tega sklada že zelo skrčil, ni bilo mogoče misliti na nova kaplanska mesta. Okrožni urad v Ljubljani je zato leta 1795 predlagal, naj se župnija Marijinega Oznanjenja v Ljubljani ukine, njeno ozemlje pa razdeli med župnije sv. Nikolaja, sv. Jakoba, sv. Petra in sv. Janeza Krstnika v Trnovem. Ko predstavniki župnije na kresiji niso dosegli ničesar, so se obrnili za pomoč na škofijo. Po dolgotrajnih pogajanjih s kresijo so se končno zedinili za kompromisen predlog, ki so ga izdelali na škofiji. Župnija Marijinega Oznanjenja naj ostane. Namesto šestih naj ima le dva kaplana in namesto dveh le enega cerkovnika. Ta kompromisni predlog je 28. avgusta 1795 končno potrdila tudi vlada.

Še vedno pa je ostalo nerešeno vprašanje župnijske cerkve. Župnija je na nek način »gostovala« v redovni cerkvi frančiškanskega reda. To pa

je bilo povezano z vrsto neprijetnosti. Zaradi pomanjkanja dobre volje na obeh straneh so se te neprijetnosti žal še stopnjevale. Župnik, ki ni pripadal redovni družini, se je znašel v nemogočem položaju iz katerega ni videl izhoda. Tu moramo iskati vzrok za odločitev ljubljanskega nadškofa Mihaela Brigida, da je v soglasju z deželno vlado **17. septembra 1804** župnijo Marijinega Oznanjenja prepustil frančiškantom in za prvega »frančiškanskega« župnika imenoval ljubljanskega gvardijana p. Antona Jevnikarja. Od tega trenutka dalje je seveda zgodovina župnije Marijinega Oznanjenja neločljivo povezana z zgodovino frančiškanskega samostana v Ljubljani. Postala je v pravem pomenu besede »frančiškanska« župnija, kot je še danes v rabi v ljudski govorici.

Rast neke župnije moremo najlepše zasledovati po podatkih iz matičnih knjig. Te knjige so pretresljiva kronika slovenskega človeka in njegove vernosti. **Poročna knjiga** nam govori o nastajanju novih družin, njihovem socialnem poreklu, njihovem položaju v družbi, morebitnih socialnih razlikah in njihovi povezanosti s cerkvijo. **Krstna knjiga** nam prinaša sadove teh družin za narod in cerkev. Dokler je narod moralno zdrav in se zaveda svoje narodne identitete, svojega mesta v zgodovini narodov in cerkve, toliko časa se družine ponašajo s številnimi otroci. Ko pa število rojstev upada, se moramo vsi brez izjeme resno zamisliti tudi nad usodo naroda.

Mrliška knjiga pa kaže s svojim prstom preko groba v večnost. V njej so zapisane pretresljive človekove usode. Tragika otrok, ki so prehitro izgubili očeta ali mater, bolečina staršev, ko so jim po vrsti umirali otroci. Tu so registrirane vse nalezljive in kužne bolezni, elementarne nesreče in obup človeka, ki je segel po svojem lastnem življenju ali življenju svojega bližnjega. Obenem so mrliške knjige še zadnje spričevalo človekove vernosti, če je bilo slovo od te zemlje posvečeno z zadnjo popotnico.

Podatki matičnih knjig nam govore, da je župnija Marijinega Oznanjenja, hvala Bogu, v 200 letih svoje zgodovine rastla. Čeprav seveda ne smemo pozabiti, da je rastla prvenstveno zaradi priseljevanja ljudi od zunaj. Kar **štiri nove** župnije so se »rodile« iz njenega okrilja. Leta 1908 župnija **Vič**, kjer so frančiškani istega leta sezidali novo župnijsko cerkev v čast sv. Antonu Padovanskemu. Leta 1928 župnija **Spodnja Šiška**. Tu so frančiškani že dve leti prej po načrtih arhitekta Plečnika zgradili monumentalno cerkev sv. Frančiška Asiškega. Leta 1934 je nastala župnija **Beži-**

grad. Župnijsko cerkev sv. Cirila in Metoda so najprej preprosto dozidali cerkvi sv. Krištofa. Zaradi širjenja gospodarskega razstavišča pa so jo morali leta 1958 prestaviti na mesto, kjer stoji danes. Leta 1966 se je kot samostojna župnija osamosvojila še **sv. Trojica**. Ustanovitev vseh, razen zadnje, so pripravili frančiškani, ki jih tudi vodijo.

Osnovni ton pobožnosti v župniji Marijinega Oznanjenja je razumljivo ves čas vse do danes dajala Frančiškova duhovnost. Posebej slovesno je župnija vedno praznovala praznike sv. Frančiška in Porcijunkulske dni. Tudi posebno češčenje Matere božje je pri frančiškanih staro, kot je star frančiškanski red in je bilo vselej neodtujljivi del njihove pastoralne dejavnosti. Prav pomenljivo se mi zdi, da so na Slovenskem prav Frančiškovi sinovi varuhi vseh naših največjih in najbolj priljubljenih Marijinih svetišč. Nič čudnega torej, če sta v grozotah prve svetovne vojne milostna podoba Svetogorske in v strahotah druge svetovne vojne čudodelna podoba Brezijanske Matere božje našli svoje zatočišče prav v cerkvi Marijinega Oznanjenja. Dvakrat begunka je bila v tej župniji priča pretresljivim pravnim pobožnostim in gorečim molitvam za mir v domovini in po svetu.

V kroniki frančiškanskega samostana v Ljubljani kar nekajkrat zasledimo podatek, da je njihova župnijska cerkev Marijinega Oznanjenja **najbolj obiskana cerkev** v Ljubljani. Vzrokov za to je verjetno več. Vsekakor pa moramo na prvem mestu omeniti, da so bili frančiškani ves čas svojega delovanja v Ljubljani najbolj priljubljeni **spovedniki**. Verjetno se v nobeni cerkvi v Ljubljani ni toliko spovedovalo in se še spoveduje kot pri frančiškanih. **Njihove »ljudske pobožnosti«** so vedno nagovorile ljudska srca, pa naj je šlo za šmarnice ali postne govore, predstavitve božične skrivnosti in za prošnje procesije. V svoji pastoralni vnemi niso zanemarili pravzaprav nikogar. Nedeljske maše za akademike so bile vedno dobro obiskane. Pred drugo svetovno vojno jih je popestril izredno dober cerkveni zbor in taktirka opernega dirigenta Neffata. Nekaj časa so frančiškani duhovno oskrbovali tudi mestno kaznilnico in skrbeli za katehezo v Marijanišču.

Mladina je bila organizirana v zvezi Frančiškovich križarjev (od 1828) in klaric, inteligenca v akademski in seniorski kongregaciji, vse pa je povezoval v eno družino Frančiškov tretji red. Ohranjeni bratovščinski knjigi o bratovščinah srca Jezusovega in Roženvenke Matere božje v župnijskem oziroma nadškofijskem arhivu sta

nedvomno svojevrstno spričevalo globine verskega življenja in povezanosti njunih članov z župnijo.

Skrivnost uspeha zunanjih aktivnosti na duhovnem (kateheza, bratovščine, kongregacije, tretji red in še posebej spovedovanje...), socialnem (Elizabetina in Vincencijeva konferenca) in prosvetnem področju (Frančiškova prosveta) je vse do danes po vsej verjetnosti iskati v **dnevnem čiščenju SRT** v župnijski cerkvi. Leta 1929 so si patri izposlovali v Rimu dovoljenje, da je smelo biti SRT dnevno izpostavljeno od 5.30–10.30 in 16.30–18.30. Na ta način je evharistični Kristus resnično postal središče in srce župnije Marijinega Oznanjenja. In prav pomenljivo se mi zdi, da župnija praznuje svoj visoki jubilej v evharističnem letu, ki nam vsem pomeni novo vzpodbudo, da bi tako ostalo tudi v prihodnje, namreč, da bi evharistični Kristus ostal srce in središče ne samo naše župnije, ampak tudi našega življenja.

In kaj naj rečem ob koncu? Seveda so to le drobci iz bogate zgodovine župnije Marijine Oznanjenja. Naj nam bo današnji jubilej nova vzpodbuda, da bomo še naprej ostali trdni v veri, neomajno povezani s Cerkvijo kot njeni živi in ustvarjalni udje, da se bomo vsi verni resnično počutili med seboj kot ena družina, drug drugemu v pomoč in vzpodbudo.

France M. Dolinar

Besedje in izrazi iz imena Marija

V svojem imenoslovnem raziskovanju se lotevam osebnih imen na Slovenskem z najrazličnejših vidikov. Poleg statistike, izvora, starejših zapisov, svetniškega, etnološkega in drugih vidikov namenjam precej pozornosti zlasti iskanju, odkrivanju in razlaganju izimenskega besedja in izrazov. Ta vidik raziskovanja imen, ki pri nas doslej ni bil uporabljen, prav tako pa ga redko srečamo v tujih delih o imenih, nam lahko mnogo pove o življenju in zakoreninjenosti osebnih imen pri posameznih narodih.

Dandanes ali nekdan najbolj znana, najbolj razširjena imena, ki so večinoma tujega izvora, so se v večstoletnem ali celo tisočletnem obstajanju v našem prostoru podomačila in se razvijala ter spreminjala kot sestavni del našega jezika, kulture in sploh narodne biti. Besede in izrazi, ki so v tem času in razvoju nastali iz teh imen, kot del splošnega besedja odražajo tudi razvoj jezika,

gospodarstva ter družbe v celoti, prav tako pa vpetost te družbe, naroda v skupni evropski ali širši kulturni prostor.

In kako obdelujem oziroma razlagam to besedje in te izraze? Na dva načina, in sicer po posameznih imenih ter celovito po tematskih skupinah besed in izrazov. Začel sem s prvim načinom in nadaljeval z drugim. Izkazalo se je, da sem šele po celovitem obravnavanju izimenskih besed in izrazov lahko rešil nekatera zapletena vprašanja, ki so se pojavila pri posameznih imenih. To se bo potrdilo tudi v mojem prispevku o besedju in izrazih iz pri nas in tudi v Evropi najbolj razširjenega in znanega imena **Marija**.

O **Mariji** je napisano že mnogo del, izrečenih mnogo besed, predvsem o njeni vlogi in njenem pomenu v krščanski veri. Pravzaprav je o njej nastala prava veda z imenom **mariologija**. Ljudje, ki se ukvarjajo z **mariologijo**, so **mariologi**. Ti so poleg ostalega skušali razložiti tudi ime **Marija**. V celoti obstaja menda okrog 60 razlag imena **Marija**. Tu se ne bi spuščal v ocenjevanje teh razlag. Omenil bi le to, da je morda njihova največja pomanjkljivost, da si nekdanji domnevni pomen imena **Marija** večinoma prizadevajo povežati s pomenom in vlogo **Marije** v krščanski veri.

Precej besed in izrazov, ki so nastali iz imena **Marija**, se nanaša na **Marijo**, po novi zavezi Jezusovo mater oziroma Božjo mater, ki jo častijo kristjani. Na krščanski kult **Marije** sta vezana predvsem praznika **veliki šmaren** (15. avgusta) in **mali šmaren** (8. septembra).

Beseda **šmaren** je nastala iz latinskega izraza **missa Sanctae Mariae** prek oblik **šmarjin**, **šmarni dan**, **šmarni praznik**. **Veliki šmaren**, v starih zapisih tudi **šenmaren**, narečno **dolenjsko šmarno**, se imenuje še **velika maša**, **velika gospojnica**, **rožnica** ali **Marijino vnebovzetje**. Podobno kot **šmaren** so na Hrvaškem nastali izrazi **stomorina**, v Istri **mastomorina** idr. Po izrazu **velika maša** so se razvila tudi mesečna imena **velikomašnjak**, **velikomešnjek**, **mešnjak**, **mešnjek** ter **gospojnik** za »avgust«¹.

Pridevnik **šmarni** tvori različne izraze, kot so: **šmarni tolar**, **šmarna petica** v pomenu »srebrnjak s podobo Matere božje«, narečno **šmarni križ** »neko ozvezdje«, rastline pa so **šmarna meta**, nemško **Marienminze**, latinsko **Tanacetum balsamita**, **šmarna detelja**, nemško **die Kornwicke**, latinsko **Coronilla**, **šmarni križ**, nemško **die Kreuzwurz**, latinsko **Senecio**, sadež **šmarno jabolko**, nemško **der Marienapfel** ter po Kendi v Temljinah na Tolminskem **šmarnica**, tudi **štarnica**, »vrsta hrušk«. Dalje je **šmarneč** »pajak s šmarnim

križem na hrbtu«, **šmarnica** pomeni »taščica«, a tudi »pomladanska gozdna cvetlica«, »samorodna trta« (imenovana tudi **direktor**) in »vino iz te trte« ter narečno »jabolko, ki dozori sredi avgusta«. **Šmarnice** so religiozni izraz za »pobožnost v čast Mariji meseca maja«. V zvezi s tem se maj imenuje tudi **Marijin mesec**, nemško **Marienmonat** poleg **Blütenmonat**, italijansko **meese mariano**, slovensko pa še **cvetnik**, **rožni cvet**, **rožni mesec**, **šentlipovšek**, **šentlipušnik**, **risalščak**, **risalšček**.²

Na podobo Matere božje se nanaša prekmurski izraz **marijaš** v pomenu »kovanec, vreden 17 penězov«, nemško **Mariengroschen**, v Bosni **marjaš**, npr. v izrazu **ne vrijedi ni marjaš** »zelo malo«. Slovaško **mariáš** je naziv za »dvtolarski kovanec Marije Terezije«. **Marija** pomeni »denar« tudi v nemškem žargonskem jeziku, npr. **dicke Marie** v pomenu »bajni bogataš«, **linke Marie** »denar, ki je izgubil vrednost; ponarejen denar« ter zveza **keine Marie haben**, ki pomeni »biti brez denarja«. Zadnjemu nemškemu izrazu enak pomen ima na Hrvaškem izraz **nemati ni marjaša**. Pred drugo svetovno vojno se je »tisočak« na Gorenjskem imenoval **jur kraljice Marije**, in sicer po podobi kraljice Marije na bankovcu, okrog Maribora pa **micka**. Nasploh so po podobah vladarjev na kovancih ali bankovcih poimenovani številni kovanci in bankovci.³

Mnogo izimenskih besed in izrazov najdemo med rastlinskimi imeni. Omenjam nekaj bolj zanimivih in pogostnih: **roža sv. Antona**, **roža sv. Janeza**, **šentjanževa roža**, **Ivanjska roža** ter **šentjanževca**, **šentjanževka**, **ivanovka**, dalje **roža sv. Florijana**, **roža sv. Jurija**, **Benediktova roža**, **roža sv. Lucije**, **perje sv. Valentina**, **kri sv. Janeza**, **Jesusova suknjica**, **Judeževino uho**, **Rokova roža**, **angelika**, **gregorščica**, **hermanek**, **jurjevica**, **katarinčica**, **marjetica**.

Tudi ime **Marija** pogosto tvori rastlinska imena. Tako je **koren device Marije**, tudi **korenine device Marije**, sinonim za rastlino **srčna moč**, latinsko **Potentilla erecta**. Enak pomen imata še izraza **Marijin grizelj** in **Marijin grizljej**. Rastlina **lepi čevlje**, latinsko **Cypripedium**, se poljudno imenuje **marijini čevljički**. Narečno **marijini lasci**, splošno **venerini lasci**, ima pomen »divje rastoča ali okrasna praprota s pernatimi listi«; poljudno **marijini lasci** ali **marijina trava** je strokovno **migalica**, tj. »trava z dolgopecljatimi in od strani sploščenimi klaski«; **marijini šolnički** so strupena rastlina **preobjeda**, latinsko **Aconitum nepellus**. **Kijasti lišičnjak**, latinsko **Lycopodium clavatum**, se imenuje še **marijini ovojkici** ali **povoji device**

Marije. **Marijin plašček**, **plajšik device Marije** je rastlina **navadna plahčica**, latinsko **Alchemilla vulgaris**, **slama Marije device** pa **prava lakota**, latinsko **Galium verum**. »Marijine rože« so še **šmarnice**, latinsko **Convallaria majalis**, **šmarni slak**, tj. **bršljanasta grenkuljica**, latinsko **Glechoma hederacea**, a tudi **micike**⁴ ali **mretce**, tj. **navadna marjetica**, latinsko **Bellis perennis**.

Rastlinska imena iz imena **Marija** imajo tudi drugi narodi, npr. rusko **Marja koreška**, **Marijin koren**, **Marsjuška**, **Marsjuški**, **Marijini jagodki**, **Marijin bašmačok**. Zanimivo je rusko parno poimenovanje za rastlino iz družine vijoličevk, latinsko **Viola tricolor**: **Adrian i Marja**, **Iokim i Marja**, **Ivan-da-Marja**. Rastlina, ki se imenuje v ruščini še **trava Ivan**, je zdravilna, in so jo uporabljali padarji za dosego razumevanja med zakonci, a tudi proti zlatenici, srbečici, ranam, prsnim boleznim.

Z ženskimi imeni, med katerimi je tudi različica imena **Marija Marica**, so ne tako redko poimenovana tudi vozila. »Najiminenitnejše« je brez dvoma **mercedes**, samo navidezna **katrc**, ki je iz francoskega naziva **Renault 4 (quatre)** oziroma **R4**, »neprijubljena« pa **marica** »intervencijsko miličniško vozilo«, npr.: Ko je bilo zaslišanje opravljeno, sem se znašel v marici . . . (M. Marinko, Moji spomini, 1971, str. 113). Policista sta ga zvelkla v marico (TT 1968). Zjutraj so me z marico odpeljali v bolnišnico (Ž. Petan, Problemi 1962/63). Včasih se pojavi tudi **črna marica**, npr. Vse poteka brez solzilnih plinov, brez »črnih maric«, žaljenja (Živko Milič, Delo 1962).

V srbohrvaščini je izraz **crna marica** »avtomobil za prevoz zapornikov«, pred vojno »policijski avto za prevoz političnih zapornikov«. V enakem pomenu kot slovensko **marica** so še angleško **Black Maria**, češko **zelený anton**, nemško **der grüne August** ali **grüner Heinrich** ali **die grüne Minna** ali **die blaue Minna**. Nemško ime **Minna** je skrajšana oblika iz imena **Wilhemina** ali **Hermiona**, češki **zelený anton**⁵ pa je iz nemščine po nazivu **grüner Anton**, kot se je imenovala ječa na Antonstrasse v Berlinu.

Znana in razširjena imena se pogosto posplošijo v oznake posameznih človeških likov, oseb nasploh ali predstavnikov narodov. Po značilnih imenih pri posameznih narodih, po patronih dežel in iz drugih, včasih težko sledljivih, motivov⁶ so nastale tipične oznake narodov, prebivalcev pokrajin, dežel: (**kranjski**) **Janez** »Slovenec«, **Ivan** »Rus«, **Ivan Ivanovič** »ruski naziv za »Nemec«, **Pepek** »kajkavec«, **Lala** »Vojvodinec«, **Pišta** »Madžar«, **John Bull** »Anglež«, **brother Jo-**

nathan »brat Jonatan« »Amerikanec«, **Uncle Sam** »stric Sam« »ZDA, vlada ZDA«, **frie** »Nemec med drugo svetovno vojno«, **der deutsche Michel** »priden, a nekoliko omejen nemški malomeščan«. Zgornje narodne oznake so precej bolj redko nastale iz ženskih imen. Različica **Marije Marjana**, francosko **Marianne**, pomeni »posebljenje francoske republike«. Tako se je imenovalo skrivno republikansko društvo sredi 19. stoletja. V govoru ruskih azijskih narodov je **Mardža** »ruska ženska«, čuvaško **majra** »Rusinja«, enako baškirske **marja**.

Mnogo je poimenovanj za različne človeške like, praviloma negativne ali komične, ki so nastali iz najbolj znanih imen.⁷ Tu bom omenil nekaj slovenskih izrazov: **pavliha** »šaljiva, burkasta figura v gledališču« in »šaljiv, hudomušen človek«, **jaka** »neiznajdljiv, neroden človek«, **janex** »nekoliko okoren, neiznajdljiv, preprost fant«, **jur, jurček** »nekoliko omejen, neroden človek«, **lipe** (iz imena **Filip**) »omejen, neumen moški«, **jelšč** (iz imena **Gabrijel** v Temljinah na Tolminskem) »trap, norec, butelj«, **pepe, pepček** »omejen, neroden človek«.

Tudi iz znanih ženskih imen, kot so **Marija, Magdalena, Eva, Marjeta, Jera, Neža**, so se razvile oznake za različne, zlasti ženske like. Tako je prek imena **Micka** (poznamo še oblike **Mica, Micika, Mici**), ki je različica imena **Marija**, nastal izraz **micka** v pomenu »ženska, dekle«, npr.:

Lahko bi kak šofer postal,

Od krčme pa do krčme vozil

in vsak dan z drugo micko spal (J. Menart, Semafori mladosti, 1963, str. 49 in Časopisni stih, 1960, str. 84). Bodi mož, da ne boš micka (A. Vadnjal, Otroški postržek, str. 130). Pozabila si, kakšna si bila, ko sem te prvič srečal. Prava kmečka Micka, čez leto dni pa sama sebe nisi spoznala (Smiljan Rozman, Mesto, str. 129). Žena se mi, med nama rečeno, zdi popolnoma takšna, kakor da ni za nobeno rabo, prava Micka, kar dol leži⁸ (Anatole France – K. Dobida, Zločin s. Bonnarda, 1958, str. 13/14). Izraz **micka** najdemo že v narodni pesmi:

Ker če svojo micko imet,

More štibro zanjo štet (SNP II 317, št. 1705).

Kera gruška mehka, bolša je,

Kera micka lepša, hujša je! (SNP I 736, št. 845).

V te tretjem (kotu) se kuhinjske

Micke tepo (SNP IV 651, št. 8492).

Iz narodne pesmi zelo znana je **Micka Kovačeva**, ki je pila in nič plačala. Po njej je nastala

primerjava odkuril jo je kakor Mica Kovačeva. J. Glonar v Slovarju slovenskega jezika razlaga ime **Mica** kot »velika, odrastla Marija«, **Mica Kovačeva** pa je zanj »človek, ki se v krčmi naje in napije, nato pa se izmuzne, ne da bi plačal«.

Kot **Mica (Micka)** se tudi ženski imeni **Jera** in **Neža** posplošita na človeka z izrazoma **mila jera** »malodušen, neodločen človek« in **neža** »mehkužen človek«⁹.

Pomen »dekle, ljubica« imata slovenski besedi **mojca** in **mojica** (koroško rožansko **mojkara**), ki sta najverjetneje v imenu **Mojca. Mara** v pomenu »dekle, nevesta« je v slovaškem pogovoru **Najprv fara, potom Mara**, ki mu ustreza slovenski **Najprej štalca, potem kravca**. Češko **Mařena** pomeni tudi »debela neumna ženska«, na Hrvaškem v Liki pa **Marišolja** »debela ženska, ki ji je ime Marija«. Rusko **Marěha** je »nezrelo, malopridno bitje«, **Mariška** »lahko dekle«, **Maruha** »potepuška, razuzdana ženska ali dekle«, **Marun** »ljubimec«, enako **marsjan** ter **marsjanka** »ljubimka«. V francoskem jeziku izraza **Marie Bon-bec** in **Marie Bredasse** pomenita »klepetulja, opravljivka«, izraz **Enfants de Marie** »otroci Marije« v pomenu »gojenke zavetišča« in »zavetišče za deklice« ter **vin de la vierge Marie**, ki pomeni v žargonskem jeziku »mleko«.

Ženske in druge osebe se označujejo pri nas in drugod tudi z izrazi iz drugih ženskih imen. Po svetopisemski **Magdaleni** imamo pri nas izraz **magdalena** v pomenu »lahkoživa ženska«, medtem ko **magdalena** pomeni »redovnica reda, ki se ukvarja s strežbo bolnikov«. **Eva** je tudi »ženska nasploh, zlasti zapeljiva«, **Evine hčere** so »ženske«, **Evini sinovi** »ljudje«. **Metka**, ki je skrajšana oblika iz **Marjeta**, je v izrazu **izbirčna Metka** »izbirčen človek, zlasti otrok«, češko **Marketka** pa je pomenilo še »preprosto, neizkušeno dekle«.

V zvezi z molitvami in cerkvenim obredjem je iz imena **Marija** tudi nastalo več izrazov. Tako je slovensko **avemarija**, gorenjsko **marija** »zvonjenje zvečer v čast Mariji«. Iz molitvenih obrazcev so se izoblikovali medmetni izrazi: **marija**, ki izraža »začudenje, presenečenje«, npr. **Marija**, ali je to mogoče! ali »strah, vznemirjenje, obup«, npr. **Marija sveta**, kakšna nesreča! O **Marija**, kaj bo iz tega! **Marija** (pomagaj), v vodo je skočila! Enako se kot medmet uporablja različica **Marička**, npr. **Marička**, kako je to lepo! O **marička**, kako sem se ustrašila!

V podobnih pomenih kot **Marija** se v medmetih uporablja še ime **Jezus**, včasih tudi skupaj z **Marijo**, npr.: **Jezus**, kako je lepo! **Jezus (Marija)**,

gori! Jezus, da ne bi bilo treba bežati! Jezusna, kdo te je udaril! Ježeš, če so jih dobili! Ježešmarija (ježešna, ježešta, ježeštana, jedete, jedetana), sem streljajo!

Uporabo gornjih medmetnih izrazov pomenijo narečni glagoli **marijati**, **ješkati** in **nazarenskvafti**.¹⁰ S slovenskim glagolom **marijati** lahko primerjamo češki glagol **marjovati** »Marijo klicati«. V skupino obravnavanih izrazov spada še italijanski izraz **parere le tre Marie** v pomenu »vzdihovati«, dalje **far le Marie** »spovedati se; biti svetohlicen«, pomensko bolj oddaljeno pa **far viva Maria** »ropati«.

Skrivanje imena **Marija** (po J. Glonarju, Slovar slovenskega jezika, str. 317, evfemistični izraz »pri moji veri« predstavlja starinski izraz **primaruha** (primerjaj različni **Maruha**, **Maruša**), ki »izraža podkrepitev trditve«, npr. Slabo kaže, primaruha! ali »začudenje, presenečenje«, npr. Primaruha, kakšna lipa! Podobno skriva ime **Jezus** izraz **jedeta** oziroma **jedetana**.

Po **Mariji**, ki je bila glavna oseba srednjeveških lutkovnih iger, je prek manjšalnice **Marion** nastala francoska beseda **marionette**, slovensko **marioneta** »lutka«. Zelo blizu gledališkemu okolju so tudi francoski izrazi **faire le mariol(le)**, **faire son mariolle**, **jouer au mariolle** v pomenih »slepiti, varati, biti važen« in »uganjati norčije«. Francosko **mariolle** pomeni med drugim »majhna podoba Marije«. Manj gledališko (pravzaprav kot kip) pa deluje srbohrvaška primerjava **držati (stajati) kao drvena Marija** v pomenu »obnašati se ne sproščeno, prisiljeno«.

Na pomladansko in jesensko praznovanje **Marije** se nanaša rečenica: Pomladanska Marija (25. marca) pripelje lastovke v deželo, jesenska (8. septembra) jih pa odpelje.

Spomnimo se še dveh vremenskih pregovorov:

Če je na veliki šmaren grdo vreme, bo huda zima. Kadar velika Šmarna sonce peče, tedaj dobro vino v sod poteče.

Slovenske **Mice** pa so pohvaljene v pregovoru: Ni lepšega žita kakor šenica, ni lepšega imena kakor je Mica.

S tem končujem svojo obravnavo besedja in izrazov iz imena **Marija**. Obravnava kaže na dolgoletno zasidranost tega imena v našem in evropskem kulturnem prostoru. V tem besedju in izrazih se odražajo skoraj vse glavne značilnosti in plasti izimenskega besedja.

Janez Keber

Opombe

¹ O imenih mesecev glej moj članek Slovenska imena mesecev iz imen svetnikov, Mohorjevo koledar 1986, str. 160–162!

² Glej opombo 1!

³ O tem Stanko Bunc, Imena za denar na Slovenskem, Slovenski jezik III, 1940, str. 61.

⁴ Ciril Jeglič je v Hortikulturnih razgledih leta 1963, str. 112, zapisal: »Nekateri od ljudskih nazivov so precej nedoločni in nestalni, tako tudi lokalizmi: **micke** (*Bellis perennis*), **urške** (*Nigella*), **gospodična** (*Oenothera biennis*). Koliko je drugih cvetlic, ki so »gospodične« ali »gospodičnice«!

⁵ Tako Václav Machek, Etymologický slovník jazyka českého, Praha 1971, str. 37. Drugače J. Holub in S. Lyr, Stručný etymologický slovník jazyka českého, Praha 1967, str. 80, ki izraz **zelený anton** povezuje z Antonom, kot je bil vzdevek praškega rablja.

⁶ Motivi nastanka ustaljenih in frazeoloških zvez spadajo med najbolj zanimive, a tudi najtežje strani raziskovanja. Za nekatera poimenovanja narodov ali njihovih predstavnikov obstajajo prave zgodbe o nastanku. Tako je nemški izraz **der deutsche Michel** nastal po vzdevu konjeniškega polkovnika Hansa Michaela von Obentrauta, ki je v 30-letni vojni vodil zavezniške cesarske čete in je umrl leta 1625. Njegov vzdevek je postal pojem za vse Nemce, a se je obdržal samo zaradi tega, ker v srednjevisokonemškem jeziku beseda **micel** pomeni »močen, velik«.

⁷ O tem podrobneje moj članek z naslovom Leksika in frazeologija iz osebnih imen, Zbornik referatov 6. jugoslovanske onomastične konference oktobra 1985 v Doljnem Milanovcu (v tisku).

⁸ Izraz je prevod po francoski sestavljenki **Marie-couche-toi-là**, ki je ljudski starinski izraz za »ženska lahkega obnašanja«, npr. še pri Zolaju: *Les fleuristes murmura Lorilleux, toutes des marie-couche-toi-là*. Podobni francoski sestavljenki sta: **marie-salope** ljudsko »zanemarjena, umazana ženska« in **marie-graillon** ljudsko in starinsko »grda in umazana ženska«. Zanimiva je še zveza **marie-jeanne**, kar je pofrancozena oblika za izraz **marijuana**. Prav tako izraz **marie-galante** v češuljasti kininovec, ki je nastal verjetno po imenu otoka Marie-Galante v Antilih.

⁹ Ženska imena za označevanje moških oseb imajo posebno stilno vrednost. Ta prijem je med drugim uporabil tudi Simon Jenko v noveli **Tilka**, ko je naslovnega junaka poimenoval z žensko obliko moškega imena (**Tilen : Tilka**). Več o tem v članku pod opombo 7.

Pomen izmenskih izrazov je dobro poznal francoski pisatelj Balsac, o čemer priča odlomek iz Okroglih povesti v prevodu Antona Debeljaka: Ako starši slučajno niso v stanu popolne milosti – je trdil drugič – bodo gotovo **slepi** vsi otroci, spočeti na dan svetega **Vida**; na dan svetega **Roka** bodo **knjakasti**, to se pravi na roki pohabljeni; o sveti **Neži** bi bili pomehkužene **neže**; o svetu **Štefanu** pa **pijanci**.

¹⁰ Glej Tine Brdnik, Nekaj jezikovnih posebnostij v Kranjski gori, Dom in svet III (1890), str. 88.

Sto let esperanta – jezika upajočih

Skoraj vsak preprost človek »nатурne kmečke pameti« (kot bi rekel Cankar) se je gotovo že kdaj takole vprašal: – Kaj se ne bi mogli gospodje, ki vladajo ta svet, pametno sporazumeti za en skupni jezik, ki bi se ga učili po vsem svetu, da bi človek lahko kot božji otrok občel ves od njega ustvarjeni svet in bi se povsod počutil skoraj kakor doma, skoraj kakor med svojimi, saj bi vsako poleg svoje materinščine govoril še ta skupni jezik, ne da bi se moral pred komerkoli poniževati z zatajevanjem svojega jezika in z »mornarskim« lomljenjem tujih jezikov, ki jih je pač nekaj tisoč...?

Tako se vprašuje prepřost človek, ki ne pozna predsodkov in ki gleda na življenje praktično in odprto.

Kaj se ni podobno vprašal tudi že marsikdo, ki se mu še toži po predkoničilski latinščini pri sv. maši, ki je sicer ni veliko razumel, a ga je vsaj povsod, kamor je, že prišel, navdala z občutkom prave svetovnosti? Ali se katoliška Cerkev navsezadnje ne bi mogla odločiti za skupni jezik, ki bi v tem smislu nadomestil latinščino, ki je danes tudi duhovniki zvečine ne razumejo več, kaj šele, da bi jo govorili? Kaj ne bi bilo prelepo, ko bi bila v vsakem večjem kraju, predvsem pa tam, kamor hodijo tujci, ena božja služba v domačem jeziku, kakor je prav uredil koncil, ena pa v skupnem jeziku vsega človeštva, ki bi moral biti tako lahko priučljiv, da bi mu bili kos tudi manj šolani ljudje?

Kdor je delal izpit za motorno vozilo, ta ve, da vsaj na cestah po vsem svetu velja skupni znakovni jezik, ki ga vsi razumejo in se po njem ravnaajo. Politiki in znanstveniki, ki zborujejo na mednarodni ravni, pa so danes v takem položaju, kot bi bil voznik avtomobila, če bi vsaka država imela drugačen sistem prometnih znakov in cestnih označb... Tudi matematiki in logiki imajo skupni jezik svojih strokovnih znakov oz. simbolov. Take skupne znakovne ali simbolne jezike imajo tudi mornarji, skavti, pa seveda glasbeniki s svojo notno pisavo. Čisto pravi skupni jezik, s katerim je mogoče tvoriti cele stavke in pripovedovati zgodbo ali se v njem živo pogovarjati, imajo gluhonemi, ki se sporazumevajo s pomočjo kretenj in mimike.

Če si je človeški um za vsa specialna področja tako duhovito izmislil sporazumevalne načine, ki

veljajo za vse ljudi na svetu, čemu potemtakem tega ne bi naredili tudi na področju običajnega sporazumevanja, torej vsakdanjega, pa tudi strokovnega in umetniškega govorjenega in pisanega jezika? Mora biti človek res slušno in govorno prizadet, da mu je omogočeno enakopravno mednarodno sporazumevanje?

Letos bo sto let, kar tak jezik že obstaja. Pa ne kot načrt, ki bi v miznici kakega jezikoslovca čakal, da ga bo svet odkril in se ga oprijel, temveč kot živo občestvo, kot svojevrstno ljudstvece sto tisočev ljudi po vsem svetu, ki se v tem jeziku pogovarjajo, si v njem dopisujejo, v njem predavajo, zborujejo, diskutirajo, pišejo strokovno in umetniško literaturo, igrajo in prepévajo, mašujejo, molijo, prevajajo in pesnikujejo. Ta jezik se imenuje ESPERANTO, kar pomeni »upajoči«; tisti, ki upa – tako se je namreč podpisal njegov avtor ali boljše – pobudnik – pod svoj prvi učbenik. (Med Slovenci je dostikrat slišati napačno in žaljivo izgovorjavo »eksperanto«, kar prihaja najbrž od preobilnega »eksanja«, ki mu naše ljudstvo vse bolj podlega. Beseda »eksperanto« pa v E. vendarle obstaja, vendar pomeni nekaj čisto drugega, namreč: »bivši poverjenik«.)

Kakšen je, čisto na kratko, mednarodni jezik esperanto? Že po nekaj stavkih slišimo, da je to romanidni jezik, se pravi, da je večina besed romanskega izvora: iz latinščine, francoščine in italijanščine. Kakih trideset odstotkov besed je germanskih, nekaj pa je tudi slovanskih in iz jezikov Azije in Afrike. Ključ za izbiro besed je pogostost istega korena v čimveč jezikih, blagovročnost in vključljivost v celoten jezikovni sistem. Slovnica ima samo šestnajst pravil, ki ne poznajo izjem. Besedotvorje je izredno bogato in odprto, saj lahko iz posameznega korena z vselej istimi pravili izpeljemo celo do 20 besed. Esperanto pišemo fonetično, torej tako kot govorimo, poudarek je vedno na predzadnjem zlogu. Zaradi svoje izredno logične in pregledne slovnice ter izpeljevanja besed je esperanto izvrstna podlaga za učenje drugih jezikov. Na Japonskem so denimo prav lani ustanovili šolsko ustanovo »Z esperantom k angleščini«, ki uporablja propedevtično¹ vrednost esperanta za hitrejše učenje angleščine, ki je za Japonce zelo težak jezik. Osnovno znanje esperanta je mogoče doseči jezikovno izobraženemu človeku v nekaj mesecih, takemu brez šol pa v enem ali dveh letih. Vendar popolno znanje, kot to velja tudi za materinščino, tudi tu ni nikoli dosegljivo, saj jezik neprestano napreduje in se bogati z novimi koreni in novimi načini izražanja – seveda vselej ob upoštevanju

osnovnih pravil in osnovnega obveznega besedišča.

Kdo je bil mož, ki se je podpisal s psevdonimom (= prikritim imenom), ki ima za kristjana še prav poseben pomen: »Dr. Upajoči«?

Pobudnik mednarodnega jezika esperanta Ludvik Lazar Zamenhof se je rodil leta 1859 v Belostoku (Białystok), ki leži v delu Litve, ki je danes priključen Poljski. Bil je otrok judovskih staršev, njegov oče je bil profesor tujih jezikov, šolski inšpektor in carski cenzor za izdaje v hebrejščini in jidišu.² Doma so govorili rusko. Že kot mladenič pa je popolnoma obvladal poleg ruščine še jidiš, nemščino in poljščino. Tekoče je bral v latinščini, hebrejščini in francoščini, pasivno pa je znal tudi grščino, angleščino in italijanščino. (Zanimivo je dejstvo, da so tudi današnji esperantisti ljubitelji jezikov; med njimi komaj najdeš koga, ki ne bi obvladal vsaj kakega tujega jezika.) Ideja, da bi ustvaril nevtralni mednarodni jezik, se mu je porodila že kot otroku, saj je bil v svojem rojstnem mestecu priča nenehnih sporov in obračunavanj, kajkrat tudi pogromov, ki so imeli svoje korenine tudi v različnosti jezikov, ki so jih govorili v Belostoku. Večino prebivalstva so sestavljali Judje, upravo so vzdrževali Rusi, obrtniki so bili Poljaki in Nemci, višji sloji pa so poleg vseh teh jezikov govorili tudi francoščino. Torej pravcati Babilon.

Zamenhof je najprej mislil na oživitve latinščine, ki je bila v srednjem veku vsaj za izobražence vse Evrope mednarodni jezik. Kmalu pa je videl, da je ta sicer čudovito blagglasni jezik za splošno ljudsko rabo pretežak, saj ga celo najvišje izobraženstvo po dolgoletnem študiju ni obvladalo več kot za branje starih tekstov. Potem je pomislil na to, da bi si tak jezik kar izmislil. Besede bi bile iz kratkih zlogov in bi v ničemer ne spominjale na obstoječe jezike. Recimo: BA = miza; TA = stol; KI = hoditi... Tudi to zamisel je hitro opustil, ko je videl, da bi si bilo take besede zelo težko zapomniti, jezik pa bi tudi ne bil prijeten za poslušanje. Na pravo pot ga je privedlo naključje. V bogati očetovi jezikoslovni knjižnici je našel večjezični navzkrižni slovar. Pri listanju je postal pozoren na to, da je zelo veliko besed, ki se za istim pomen v skoraj enaki obliki pojavljajo v vseh jezikih, ki jih je vseboval očetov slovar. Mednarodnega jezika si torej ni treba izmišljati, ga ni treba na novo izumljati, saj v prikriti obliki že obstaja in ga je treba le izluščiti iz že obstoječih narodnih jezikov, ga očistiti balasta nepravilnih oblik in težkih posebnosti. Videl je, da poleg slovnice za vsak jezik posebej obstaja tudi nekaka

nenapisana splošna slovnica človeškega jezika, ki temelji na logiki in zdravem razumu. Torej bi se tudi slovnici pravila dalo izluščiti iz že obstoječih jezikov in jih kombinirati v sistem, ki bi še presegal zmogljivosti posameznih jezikov. Pri učenju angleščine je spoznal, da ni jezik prav nič manj bogat, če recimo nima slovnicega spola (kako to otežuje učenje nemščine ali francoščine!), številnih sklanjatev in spregatev, ki se zapletajo še z nepravilnimi oblikami. Tako je ravnal podobno, kot so ravnali začetniki narodnih knjižnih jezikov, ki so najboljše prvine posameznih narečij sestavili v nov višji sistem, v narodni knjižni jezik. Zamenhof je vzel najbolj splošno razširjene prvine tistih evropskih jezikov, v katerih so nastale duhovne vrednote današnje svetovne civilizacije in kulture, ki so jih privzeli tudi narodi zunaj indoevropskega področja.

Leta 1887, ko je v Moskvi končal študij medicine in na Dunaju specializacijo za očesnega zdravnika, je s pomočjo tastočne denarne pomoči izdal v Varšavi prvi učbenik: MEŽDUNARODNYJ JAZYK (v ruščini) s kratkim uvodom, slovnico, z vajami in nekaj prevodi ter lastnimi teksti ter s slovarjem najpotrebnejših korenov (916). V istem letu je izdal to knjižico še v poljščini, francoščini in v nemščini. Vse pa je podpisal s psevdonimom »D-ro Esperanto«, kar je pozneje nekako samo po sebi postalo ime jezika, ki ga je Zamenhof prej imenoval le »Lingvo internacia«.

Od tistega dne se je zamisel mednarodnega jezika, ki naj bi postal drugi jezik za vsakogar – vsakdo pa naj bi ohranil svojo materinščino – vztrajno širila po vsem svetu. Danes je esperantistov že nekaj milijonov (ameriška enciklopedija, ki je pred leti izšla v slovenščini: zvezek »komunikacije« navaja 8 milijonov); izhaja čez sto časopisov in revij, izšlo je že nad 50.000 prevedenih in

izvirnih del – v zadnjem času izide na leto več kot 400 knjig. V esperantu oddaja 11 radijskih postaj (Vatikan dvakrat na teden, Peking in Varšava vsak dan po nekajkrat), poučujejo ga fakultativno na številnih šolah vseh stopenj (samo na Kitajskem na več kot 30 univerzah), že nakaj let ga je mogoče na postdiplomski stopnji študirati tudi na Pedagoški akademiji v Ljubljani. Republika San Marino je pred dvema letoma ustanovila Mednarodno akademijo znanosti in umetnosti, katere uradni jezik je esperanto. Ti rezultati so glede na svetovne razsežnosti sicer dokaj skromni, vendar pa jih ne kaže podcenjevati. Spomnimo se le, da je tudi splošna pismenost ljudi v Evropi postala resničnost šele konec prejšnjega stoletja – v svetovnem merilu pa relativno celo pada. Vse, kar esperanto lahko pokaže doslej, je nastalo iz čiste ljubezni in brez plačila, marsikje za ceno hudih poniževanj in celo preganjanj. Pravo moč bo ta jezik lahko pokazal šele s splošno uvedbo v vse šole po vsem svetu. Že danes pa je vsakemu esperantistu poleg tiska na voljo tudi več kot 3000 »delegatov« za razna področja, ki so po vsem svetu komurkoli po svojih močeh pripravljene preko esperanta brezplačno pomagati. Tako bi denimo slovenski narodopisec, ki bi ga zanimalo, ali obstajajo podobni običaji, kot jih proučuje doma, tudi kje na Kitajskem, zelo preprosto prišel do ustrezne literature in napotkov, če preprosto odpre Letno knjigo (Jarlibro) Svetovne esperantske zveze s sedežem v Rotterdamu, kjer so objavljeni naslovi in interesna področja vseh uradnih delegatov Zveze. Če bo tam našel naslov koga, ki se ukvarja s podobnimi rečmi, mu bo napisal pismo, priložil kupon Zveze – in nagovorjeni mu je dolžan odgovoriti oz. mu po svojih močeh pomagati, ne da bi za to zahteval drugo odškodnino kot povrnitev dejanskih stroškov, ki bi jih pri tem imel. Tako je že tisoče ljudi prišlo do kakega redkega zdravila, ki ga doma ni mogoče dobiti, po obeh vojnah pa so s pomočjo esperanta stotisoči našli svoje pogrešane svojce ali vsaj dobili natančna obvestila o njih. Ugovor, da esperanto danes še ne prinaša nobene koristi, je torej prazen; le premalo ljudi, celo esperantistov samih, uporablja bogate možnosti, ki so jim na voljo.

Leto 1905 je bilo za esperanto prelomno v dveh pomenih. Takrat je Zamenhof izdal tri dela pod skupnim naslovom »Fundamento de Esperanto« (popolna slovnica, vaje in splošni slovar), ki sestavljajo nespremenljivo in obvezno osnovo mednarodnega jezika. Tako je zagotovljena enotnost jezika, po drugi strani pa dopuščena nadaljnji

razvoj, ne da bi to povzročilo njegov razpad ali ga naredilo nerazumljivega naslednjim generacijam. Tega leta pa je bil v francoskem mestecu Boulogne-sur-Mer tudi prvi svetovni esperantski kongres, kakršni so od takrat naprej vsako leto, vselej v kaki drugi državi. Zbralo se je preko 600 esperantistov iz več kot 30 držav, ki so se prvič srečali, pogovarjali pa so se kot stari znanci, brez pomoči prevajalcev. V svojem znamenitem govoru je Zimenhof tedaj dejal: »Prvič v človeški zgodovini smo drug ob drugem pripadniki najrazličnejših ljudstev – ne kot tujci, temveč kot bratje, kajti danes se niso sešli Francozi z Angleži, ne Rusi s Poljaki, temveč ljudje z ljudmi! Naj bo blagoslovljen ta dan! Veliki in slavni naj bodo njegovi sadovi!« Ta kongres je postavil tudi idejne temelje esperantskemu gibanju. Esperantistom namreč ne gre za uveljavitev zgolj kakega posredovalnega jezika, ki bi olajšal delo svetovni trgovini in turizmu. S takim jezikom Zamenhof ni hotel imeti nič skupnega. Esperantist je predvsem ta, ki vidi v vsakem človeku na svetu svojega brata (spet je moral priti Jud, ki je prišel na to staro evangeljsko resnico opominjat kristjane...) – in uporablja mednarodni jezik prav za to, da v tem bratstvu nihče ne bi igral vloge »starejšega«, »večjega« ali »razvitejšega« brata. Esperantist je torej nujno človek, ki si ne glede na meje prizadeva za svobodo, mir, enakopravnost in ljubezen med vsemi ljudmi in narodi. Za to idejo so esperantisti zlasti v času nacizma in stalinizma dajali tudi življenje.

Danes je esperanto jezikovni, idejni, kulturni in družbeni pojav, ki ga je mogoče prezreti šamo s stališča hegemonije ali zapiranja oči pred dejstvi. Možno je, da se kdo z esperantsko rešitvijo ne strinja – a potem je dolžan predlagati kaj boljšega, sicer ravna neodgovorno spričo velikanskih težav, ki jih povzroča jezikovni problem današnjemu človeštvu, ki je s tehniko že v bodočem veku, po možnosti enakopravnega in preprostega sporazumevanja pa zaostaja za srednjim vekom, ki je imel vsaj izobražencem skupno latinščino. Pomislimo samo na to, da se je morala Svetovna zdravstvena organizacija WHO leta 1975 pri sprejetju arabščine in kitajščine kot dodatnih delovnih jezikov odreči 12,5 milijonom švicarskih frankov, s katerimi bi lahko 12 milijonom ljudi, ki so zboleli za trahomom, ohranili vid. Vprašanje mednarodnega jezika torej ni zabavni konjiček nekaterih zanesenjakov, temveč eno najresnejših vprašanj današnjega časa.

Tisti, ki se plemeniti ideji mednarodnega jezika zviška posmehujejo, naj bi, če že nimajo spo-

štovanja pred tisoči žrtev, ki so padle za to človekoljubno idejo, nehali zaničevati to, česar ne poznajo. Naj vsaj spoštujejo dejstvo, da se vsak dan na različnih koncih sveta človekov kruh tudi z besedami v tem jeziku spremeni v pričujoče Kristusovo telo; in človekovo vino v Kristusovo kri: »Či tio estas vere mia korpo, kiu estas fordinata por vi. Ĉi tio estas vere la kaliko de mia sango, da la nova kaj eterna testamento, kiu por vi kaj por ĉiuj estas verŝata por pardono de la pekoj.«

Vinko Ošlak

¹ propedeutika = uvodni pouk

² jidiŝ = mešanica nemščine in hebrejskih, slovan-
skih itd. sestavin

Oče naš v esperantu:

Patro nia, kiu estas en la ĉielo.

Sanktigata estu via nomo.

Venu via regno.

Fariĝu via volo, kiel en la ĉielo, tiel ankaŭ sur la tero.

Nian panon ĉiutagan donu al ni hodiaŭ.

Kaj pardonu al ni najn ŝuldojn,

kiel ankaŭ ni pardonas al niaj ŝuldantoj.

Kaj ne konduku nin en tenton.

Sed liberigu nin de la malbono. Amen.

Informaciję o esperantu in o teĉajih dobitę:

»ESPERANTO«

P. p. 401

61001 Ljubljana

ĉ = ĉ

ŝ = ŝ

ĝ = ĝ

ĵ = ĵ

aŭ, eŭ = dvoglas au, eu

Nekaj kronike

Kronist mohorskega Koledarja je vsako leto v zadregi, katere spominske dogodke naj bi vključil v kroniko, katere bolj poudaril zaradi njihove trajne pomembnosti, katere pa le omenil, čeprav bi tudi ta ali oni zaslužil daljši spominski zapis. Če je bilo leto 1985 posvečeno spominu 1100-letnice Metodove smrti, smo leto 1986 označili v slovenski kulturni zgodovini za Trubarjevo leto; ob spominu na Trubarja smo se spominjali še drugih kulturnih obletnic: praznovali smo 150-letnico rojstva Josipa Stritarja, ob 150-letnici rojstva Ma-

tije Murka smo se spomnili tega pomembnega literarnega zgodovinarja mednarodnega slovesa, ob enaki obletnici rojstva smo se spomnili Davorina Jenka, skladatelja, zborovodja in avtorja slovenske narodne himne Naprej, zastava slave; z razstavo Večni studenci antike se je Narodna in univerzitetna knjižnica oddolžila stoletnici rojstva klasičnega filologa Antona Sovreta; njemu v spomin sta Filozofska fakulteta in Društvo slovenskih književnih prevajalcev odkrila spominsko plaketo. Spomin, ki živi in bo še dolgo živel, je spomin na ustanovitev prve popolne slovenske gimnazije, ki je bila ustanovljena pred 80 leti. Źal se tega, za slovensko kulturno zgodovino tako pomembnega dogodka, spominja le ožji krog učencev te gimnazije, ki se vsako leto na predvečer praznika sv. Stanislava, zavetnika škofovih zavodov, na dan 12. novembra zbero v župnijski cerkvi v Šentvidu nad Ljubljano. Ob sedanjem propadanju srednjega šolstva se še bolj zavedamo, koliko vrednot, ki so življenjskega pomena za naš slovenski narod tudi za prihodnost, je bilo uresničenih na tej prvi popolni slovenski gimnaziji, in kakšno narodno in kulturno škodo je prinesla njena ukinitve pred 40 leti. Konec novembra 1985 so se voditelji Cerkve na Slovenskem udeležili proslave srebrnega jubileja Slovenika v Rimu, zavoda, ki sprejema mlade duhovnike iz slovenskih škofij, da se v njem vzgajajo v znanosti in duhovniških krepostih.

S številnimi proslavami in prireditvami smo se spominjali 110-letnice rojstva Ivana Cankarja in 80-letnice smrti Simona Gregorčiča. Spominu goriškega slavčka je bila posvečena lanska (1986) manifestacija Primorska poje, pri kateri je sodelovalo več kot 130 zborov z okoli štiri tisoč pevci. Po vsej Sloveniji, in še posebej na Primorskem, so sprejeli obširen program prireditev, katerih vrh so dosegle novembra na obletnico Gregorčičeve smrti.

Ob 1100-letnici Metodove smrti

Leto 1986 je bilo posvečeno svetemu Metodu, slovanskemu apostolu ob 1100-letnici njegove smrti. Ob tej obletnici se je zvrstilo veliko proslav doma in na tujem, med slovanskimi narodi in med tistimi, katerih predniki so Metoda preganjali in spravili v ječo. Ob verskih slovesnostih, znanstvenih zborovanjih, srečanjih, romanjih, razstavah in podobnih prireditvah nam je veličina svetega Metoda, njegovega duha in srca, sedaj mnogo bolj v zavesti, s tem pa tudi naš dolg do njega, njegovega brata Konstantina-Cirila in njih svetih učencev.

Ob pomembnejših simpozijev ob 1100-letnici

Metodove smrti bi posebej omenil znanstveni simpozij v Ljubljani, ki sta ga 11. decembra 1985 priredila Slavistično društvo Slovenije in Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, na katerem so udeleženci spregovorili predvsem o Ciril-Metodovi dediščini na Slovenskem, hkrati pa tudi poglobili razne vidike zgodovinskega obdobja, v katerem sta delovala slovanska apostola. Profesorji s teološke fakultete so govorili o cerkvenopravnem in političnem ozadju Ciril-Metodovega delovanja in njunega poslanstva, strokovnjaki s filozofske fakultete pa so osvetljevali vprašanja starejših obdobij slovenske kulturne zgodovine, o bogoslužnem jeziku, o preučevanju Cirila in Metoda pri Slovencih in o odmevih Cirila in Metoda v delih slovenskih pesnikov in pisateljev.

Osrednja jugoslovanska Metodova proslava je bila 4. in 5. julija v Džakovem, slovenska pa 7. julija 1985 v Stični. Istega dne so spomin svetih bratov proslavljali na češkoslovaškem Velehradu, nekdanjem Metodovem škofovskem sedežu.

Velike slovesnosti ob sklepu Metodovega leta – tako imenovana evropska proslava Metodovega leta – pa so bile v oktobru 1985. leta v Rimu. Poudarek tem slovesnostim so papeževe besede v okrožnici »Apostola narodov«, ki nosi datum 2. junij 1985, in je posvečena spominu sv. Cirila in Metoda ob 1100-letnici njunega misijonskega delovanja med slovanskimi narodi: »Prav je, da vsa Cerkev svečano in slovesno proslavlja enajst stoletij, odkar je bilo zaključeno apostolsko delovanje Metoda, prvega v Rimu za slovenske narode posvečenega nadškofa, in njegovega brata Cirila. Spominja naj se prihoda teh ljudstev na oder odrešenjske zgodovine in med število evropskih narodov, ki so že v prejšnjih stoletjih prejeli evangeljsko sporočilo. Vsi lahko razumejo, s kakšnim globokim veseljem se želi udeležiti teh slovesnosti prvi sin slovanskega rodu, ki je bil skoraj po dveh tisočletjih poklican, da zasede škofovski sedež svetega Petra v tem rimskem meštu.«

V okviru proslav ob sklepu jubilejnega Metodovega leta je bil v Rimu mednarodni kongres pod naslovom »Krščanstvo med Slovani«, ki je potekal od 8. do 11. oktobra 1985 v prostorih papeške univerze Urbaniana. Na kongresu so sodelovali najodličnejši strokovnjaki s tega področja, med njimi dvanajst iz Slovenije, tako da je bil slovenski delež zelo opazen. Na kongresu, ki ga je odprl kardinal Jozef Tomko, je bilo prebranih 9 glavnih referatov in kar 88 koreferatov. Vsa predavanja bodo objavljena v aktih kongresa. Tako med drugim predavanje Metoda Benedika,

profesorja cerkvene zgodovine na isti fakulteti, o vlogi slovenskega kneza Koclja pri delu svetih bratov. Umetnostni zgodovinar Emilijan Cevc je predstavil navzočnost svetih bratov v slovenskem slikarstvu in kiparstvu, zgodovinar Miloš Rybář je skušal osvetliti pot, po kateri sta šla sveta brata v Rim leta 867. Drugi predavatelji so poročali o češčenju svetih bratov med Slovenci, o Družbi sv. Cirila in Metoda v Sloveniji in Istri, o velikem raziskovalcu dela in življenja svetih bratov, prof. Francu Grivicu itd. Sklepne proslave Metodovega leta so se začele z odprtjem razstave kopij makedonskih fresk, se nadaljevale z izvedbo oratorija »Vir ljubezni« slovenskega skladatelja Avgusta Ipavca v cerkvi »Ara Coeli«. Pri izvedbi je sodelovalo nad 400 cerkvenih pevcev iz Slovenije, zamejstva in z Dunaja. Ta mogočni zbor je spremljal orkester RTV Ljubljana pod vodstvom dirigenta Nanuta.

Izredno pomembna dopolnitev tega slavja je bila razstava redkih slovanskih rokopisov v glagolici, latinici in cirilici, ki jo je v prostorih vatičanske knjižnice odprl kardinal Tomko. Razstava je opozarjala na njuno delo, ki sta ga opravila s sestavo prvega slovanskega črkopisa – glagolice in na njun prevod najpotrebnejših bogoslužnih knjig v slovanski jezik. Razstava je bila odprta od 7. oktobra 1985. leta do konca maja l. 1986, označeval pa jo je naslov »Tri abecede za Slované«. Tako je bilo Metodovo leto tudi priložnost, ki nas je vabila h koreninam naše kulture. Na tej razstavi je bil prvič na ogled edini ohranjeni izvod Trubarjeve Cerkovne Ordninge iz leta 1564. Knjiga predstavlja Trubarjevo zamisel samostojne slovenske protestantske Cerkve. Na korenine naše kulture nas je spominjal najstarejši zapis v slovenskem jeziku – Brižinski spomeniki, v katerih odseva slovenska vernost izpred več kot 1000 let. Iz kapiteljske knjižnice v Čedadu so na razstavo prinesli rokopis, na katerem v jeziku naših prednikov v 15. stoletju preberemo očenaš, zdravomarijo in veroizpoved. Na razstavi je našla svoje mesto tudi Dalmatinova Biblija iz leta 1584, s katero smo dobili Slovenci celotno sveto pismo v svojem jeziku. Sami pomembni spomeniki slovenske vernosti in kulture. Na razstavi je bilo uvrščenih 159 rokopisov in tiskov, pisanih v glagolici, cirilici in latinici; mnogo teh dragocenih del hrani Vatikanska knjižnica sama, druge so prinesli v Rim iz različnih krajev. Višek proslave Metodovega leta je privabil v Rim nad 600 slovenskih romarjev, ki so zasedli skoro vse sedeže v baziliki Marije Snežne ali tudi Marije Velike. V tej cerkvi je okoli božiča leta 867 papež Hadrijan

II, ki je nekaj dni prej pozdravil solunska brata, sprejel slovanske bogoslužne knjige, jih položil na oltar in jih s tem potrdil. Potem so obhajali bogoslužje v slovanskem jeziku. Metod in trije njegovi učenci so bili tam posvečeni v duhovnike. Evharistično srečanje je vodil ljubljanski nadškof in metropolit Alojzij Šuštar ob sodelovanju beograjskega nadškofa Alojzija Turka in drugih slovanskih škofov. Popoldne istega dne je bilo srečanje s papežem Janezom Pavlom II. To srečanje je bilo povezano s posebnim verskokulturnim sporodom. Ob srečanju je papež nagovoril tudi slovenske romarje v slovenščini: »Dragi slovenski romarji! Ostanite zvesti dediščini svetih bratov in svoji veri. Naj vas in vse Slovence spremlja moj apostolski blagoslov!«

Na nedeljo 13. oktobra je bila v baziliki sv. Petra papeževa maša v čast svetima Cirilu in Metodu. S prvim slovanskim papežem je somaševalo nad 100 škofov in okoli 300 duhovnikov. V svoji homiliji je papež govoril o poslanstvu svetih bratov, ki sta bila slovanskim narodom nosilca luči.

Tako se je končala evropska in hkrati slovenska proslava Metodovega leta v Rimu.

Slovenci tam za goro

(Iz življenja naših ljudi v videmski pokrajini)

Pod naslovom »Slovenci tam za goro« so se v dneh od 9. do 14. junija 1986 zvrstili v Cankarjevem kulturnem domu v Ljubljani tako imenovani kulturni dnevi Slovencev iz Videmske pokrajine. Ob teh dnevih je bilo večkrat poudarjeno, da pomenijo zgodovinski dogodek, predvsem zato ker so se Slovenci iz videmske pokrajine prebivalcem Ljubljane in Slovenije sploh prvič predstavili na celovit način. Zato se človek nehotе vprašuje: zakaj je tako pozno prišlo do tega kulturno in politično tako pomembnega srečanja med skupnostjo naših rojakov »tam za goro« in matično Slovenijo. Bolj kot katerikoli drugi dogodek so ti kulturni dnevi opozorili na trenutek boja za globalni zaščitni zakon vseh Slovencev iz Italije, še posebej Slovencev iz Videmske pokrajine, kajti prav obstoj slovenske narodne manjšine v tej pokrajini je ena izmed pglavitnih ovir za sprejem tega zakona v rimskem parlamentu.

Ti kulturni dnevi so nas še posebej opozorili, da so Slovenci iz Videmske pokrajine (Beneške Slovenije) ohranili svojo narodno zavest kljub velikim težavam, sto in več let trajajočemu raznorodovalnemu pritisku, v zadnjih desetletjih pa kljub velikemu padcu števila prebivalstva zaradi izseljenstva. Ta naš »rod za mejo« pač mora živeti

z zavestjo, da je najbolj izpostavljen del Slovanov na meji z romanskim svetom, s svetom, kjer se srečujeta dve kulturi, dva različna svetova, ki ju je treba spoštovati in krečiti, ker se le tako ohranjata in drug drugega dopolnjujeta. Rod, ki je pognal korenine v tej zemlji, v zemlji, ki je zanj domača, je ostal zvest svojemu jeziku, svoji zgodovini, svojim navadam. To zvestobo so mu pomagali ohranjati in v najtežjih časih krečiti predvsem njegovo najzvestejši buditelji in voditelji – duhovniki. Eden izmed sedanjih buditeljev, Marino Qualizza, je delo duhovnikov med Beneškimi Slovenci s ponosom označil takole: »Če je obramba kulturnih, narodnih, zgodovinskih in tudi verskih vrednot nekaj dobrega, potem so duhovniki v tej deželi naredili veliko dobrega. Če je obstoj Slovencev v Benečiji po več kot sto letih načrtne raznarodovalne politike nekaj lepega, potem so beneških duhovniki opravili lepo delo . . . zakaj obramba jezika, kulture, narodne zavesti in narodne pristnosti so vrednote, ki se jim ne moremo odreči; so namreč del samega življenja nekega naroda. V to delo so beneški duhovniki navdušeno vložili svoja življenja, prepričani, da so jih posvetili plemenitim idealom, takšnim, ki lahko brez vsakršnih dodatkov dajejo smisel človekovemu bivanju. Seveda niso enačili vere in jezika, temveč so modro doumeli, kako sta ti dve stvarnosti tesno povezani, kako sta iz našega bivanja ni mogoče zavreči vere kot nekaj nekoristnega, hkrati pa so pokazali, kaj vse lahko naše bivanje dobi iz vere in kako zaradi tega ostaja polnejše.«

Beneški Slovenci so imeli v svojih najhujših časih še posebno budne in vztrajne branitelje narodnih vrednot. Spomina vredni so posebej Peter Podreka iz Špetra, msgr. Ivan Trinko, Anton Cuffolo, katerega lik je upodobil pisatelj France Bevk v romanu Kaplan Martin Čedermac, dalje Jožef Cramaro, Angel Cracina in drugi, ki se jim danes v obrambi narodnih pravic pridružujejo novi Čedermaci.

Po prihodu Italijanov leta 1866 Benečani niso dobili tiste samostojnosti, ki so jo imeli pod Benečani. Župnik Peter Podreka se je zavedal, da more rešiti tisto, kar je mogoče še rešiti, z vzgojo ljudi in s pomočjo slovanskih knjig. V tem pogledu je zanimiv dopis z beneške meje iz leta 1865, ki toži o razmerah med Beneškimi Slovenci: »Težko, težko se še najdejo kje tako zanemarjeni in zapuščeni Slovenci kakor ravno tukaj . . . Pa ne samo vladar, pozabljajo nas tudi naši bratje Slovenci. Naj omenim le **Družbo sv. Mohorja**. Ni mi treba praviti, da se mi zlasti za ljudstveno

omiko zelo imenitna zdi in da mora dober sad obroditi . . . Vprašam pa, zakaj se vabila za pristop ne pošljajo med vse Slovence. Kajti od Beneških Slovencev ni duha ne sluha v tej Družbi . . . Šteje pa se teh okoli 30.000, ki od Goriških Brd tja do Rezije skoraj vsi po hribih prebivajo in večidel borno živé. Naj bi se vabila tudi beneškim gospodom fajmoštrom poslala. Menim, da bi to nikakor ne škodovalo. Tako bi se vsaj polagoma začeli učiti brati in potem tudi delati.« Prizadevanja župnika Podreke in njegovih sobratov so bila tako uspešna, da so se knjige Mohorjeve družbe iz Celovca razširile že v nekaj naslednjih letih po vsej Benečiji. Samo v njegovi župniji je bila rast številna naročnikov naslednja: leta 1866 – 1 (eden) in leta 1920 – 337.

Podrekovo delo za dviganje narodne zavesti so nadaljevali Ivan Trinko in številni njegovi učenci, ki so postali duhovniki. Z velikim pogumom sta delala za kulturno in versko zaščito svojega ljudstva že omenjena Anton Cuffolo in Jožef Cramaro, ki sta živela pod fašizmom v najbolj surovem obdobju in prenašala različne sovražnosti in preganjanja. Svoje razmišljanje o delu duhovnikov med Beneškimi Slovenci označuje Marino Qualizza z besedami: »Kar je vodilo duhovnike pri obrambi njihovega ljudstva, je bila notranja moč – neodtujljiva vrednost človekove osebe v krščanski perspektivi, tista vrednost, ki je pognala korenine v domači zemlji, svojem jeziku, svoji zgodovini.«

Prireditev s podnaslovom Iz življenja naših ljudi v Videmski pokrajini naj bi predstavila današnji trenutek tamkajšnjih naših rojakov. Tako naj bi ti Kulturni dnevi Slovencev iz Italije, ki so bili letos posvečeni Beneški Sloveniji, odprli vrata predvsem v slovenski osrednji prostor in mu skušali spregovoriti z jezikom kulture, ustvarjalnosti, življenja. Za Beneške Slovence same je bila njihova prireditev v Ljubljani pravi zgodovinski dogodek, kot so poudarili njihovi predstavniki. Ti kulturni dnevi so pokazali in dokazali, da je kljub 120-letni asimilaciji in zakonskemu nepriznavanju Slovencev njihovo kulturno delo vendarle razvejano in polnokrvno. Ti kulturni dnevi so poskušali predstaviti vsa področja vsakdanjega življenja Slovencev »tam za goro«, seznaniti Slovenijo z njihovimi problemi, z lepimi in temnimi stranmi realnega življenja rojakov v Beneški Sloveniji, pri tem pa seveda poudariti, da se Slovenci v Videmski pokrajini razvijajo kot konkreten del slovenskega naroda.

Kulturni dnevi Beneških Slovencev so se začeli 9. junija z odprtjem razstave v Cankarjevem do-

mu v Ljubljani. Naslov razstave »Slovenci tam za goro« je označeval celotno prireditev, h kateri je prispevalo svoj delež nad 150 ljudi. Odprtju razstave je sledila okrogla miza o političnem trenutku Slovencev v Videmski pokrajini; predstavniki kulturnega, političnega in gospodarskega življenja so spregovorili o teritorialnih, zgodovinskih, kulturnih in drugih posebnostih Slovencev, o svetlih trenutkih, o volji po razvoju in po ohranjanju lastne identitete. Hkrati pa so opozorili tudi na temne strani življenja, ki se kažejo v raznarodovanju, odrekanju osnovnih pravic.

Kulturni dnevi so se nadaljevali z literarnim večerom z naslovom »Po tiho . . . iz naših dolin«, na katerem so brali pesmi in prozo svojih avtorjev, z nastopi folklornih, pevskih, glasbenih in gledaliških skupin. Slovenska izseljenska matica in Zveza slovenskih izseljencev Furlanije-Juljske krajine sta pripravili okroglo mizo na temo »Slovenski enotni kulturni prostor, prispevek izseljencev gospodarskemu razvoju rojstnih krajev«. Udeleženci okrogle mize so poudarili, da je slovenska kultura najmočnejša opora, da ohranijo izseljenci iz Beneške Slovenije svojo narodno zavest, povezati pa jih je treba tudi v gospodarske in druge dejavnosti. Zaključna prireditev je bila 14. junija pod naslovom »Naco pa mi« v polni dvorani Cankarjevega doma.

V tednu teh kulturnih dnevov je prišlo tudi do številnih srečanj in pogovorov slovenskih in italijanskih predstavnikov iz Beneške Slovenije ter med najvišjimi političnimi predstavniki Videmske pokrajine in slovenskega republiškega izvršnega sveta. Ljubljanski metropolit dr. Alojzij Šuštar pa je posebej sprejel zastopstvo slovenskih duhovnikov iz Benečije in Kanalske doline. V delegaciji so bili tudi katoliški laiki, ki delujejo v sklopu društva Studenci. V pozdravu je metropolit poudaril delež, ki so ga imeli slovenski duhovniki v Benečiji pri ohranjanju slovenske besede, kulture, zavesti in verskih čustev ljudi. Delegacija slovenskih duhovnikov iz Benečije in Kanalske doline je obiskala tudi Republiško konferenco SZDL Slovenije. Po obisku ljudi iz Beneške Slovenije, ki so nam predstavili kulturne dneve v kar najbolj pisani podobi o svojem vsakdanjem življenju v preteklosti in sedanjosti, so naši rojaki odhajali iz matične domovine Slovenije z utrjeno zavestjo, da ne bodo iztrgani iz pozabe, da hočejo biti »tam za goro« Slovenci z vsemi pravicami in da bodo za svoj boj za narodni obstoj deležni naše trajne pobude in opore. Rod za mejo bi moral biti trajno navzoč v našem spominu.

Mednarodno leto miru

Leto 1986 je Organizacija združenih narodov razglasila za mednarodno leto miru. Razglasila ga je v očitni zaskrbljenosti za mir, ki je iz dneva v dan ogrožen po vseh celinah sveta, ogrožen zaradi številnih vojsk, zaradi mnogih vojnih žarišč, zaradi nasilja in strahu. Povabilo k prizadevanju za mir, ki ga je OZN naslovila na svetovno javnost ob svojem štiridesetletnem obstoju, hote ali ne hote vključuje priznanje, da dosedanji napor političnih in nepolitičnih organizacij in mirovnihih gibanj po svetu niso obrodili pričakovanega sadu. Čim hitreje se steka mednarodno leto miru h koncu, tem večja je zaskrbljenost vseh tistih, ki so z optimizmom pričakovali, da bo v tem letu manj vojska, manj preganjanja in zastraševanja. Namesto tega smo priča zastrašujočemu naraščanju nasilja na vseh področjih, grožnjam in pokolom nedolžnih ljudi na vseh celinah. V igri groženj, zastraševanj, nasilnega dušenja demokratičnega mišljenja, v času, ko svet bolj zaupa orožju kakor prizadevaju za mir in so ogroženi celi narodi, vendarle zbuja upanje naraščanje mirovnihih gibanj, zlasti med mladino. Naš čas je nemiren tudi takrat, kadar orožje molči. Ne more biti miru, dokler so ne le narodi, marveč posamezniki vkovani v sovraštvo, dokler v srcih gorijo maščevalne misli. Krivice in laži še nikoli niso služile miru.

Papež Janež Pavel II. je pri slovesni maši v baziliki sv. Petra v Rimu na prvi dan v letošnjem mednarodnem letu miru pozval človeštvo k edinstvu, bratstvu, pravičnosti in solidarnosti. Samo tako je mogoče začeti dialog med vsemi ljudmi dobre volje in utrditi drugačne mednarodne odnose ter ustvariti trdne temelje trajnejšega miru v svetu. Že v poslanici za svetovni dan miru, konec decembra 1985. leta, je papež posebej pozval tiste države, ki premorejo atomsko orožje, naj se zavedajo npravne in politične odgovornosti pri zagotovitvi miru v svetu. Obžaloval je, da mirni in pravični svetovni red kršijo in ovirajo izkoriščanje, družbene razlike, sovraštvo in nasilje. Voditelje držav je pozval, naj si ne glede na politično prepričanje, gospodarski sistem ali vero prizadevajo za »en skupni mir«. Ta pa mora temeljiti na obnovi družbene pravičnosti, dostojanstvu in pravicah vsakega človeka. Da bi bil mir lahko »vrednota vsega človeštva, vrednota brez meja«, je po papeževem mnenju predvsem potrebno, da sta ta želja in tako razpoloženje resnično navzoča v vsakem predelu sveta, v vsakem sistemu in vsaki družbi kot tudi v vsakem človeškem srcu. Vsak narod in vsak človek mora zaupati drugemu narodu in človeku. Za besedo mir se ne smejo nikoli

skrivati nasprotujoči si nameni in dejavnosti. Mir, ki ga vsiljujejo močni nemočnim, ni mir.

Tudi slovenski kristjani so se po svoje vključili v mirovna prizadevanja. Nekateri so sodelovali pri nastopih mirovnihih skupin v okviru Zveze socialistične mladine Slovenije, spet drugi pa so s svojimi predlogi in delom prispevali k bolj živi zavesti o potrebnih vzgoji za mir v naši družbi. Verni ljudje za mir tudi molijo. Pri Medškofijskem odboru za študente so v maju pripravili poseben dan molitve za mir. Mladi so priredili mirovno srečanje v Dravljah pod geslom MLADI – MIR IN SPRAVA, ki je povezovalo molitev, duhovno glasbo, petje, okrogle mize, pritrkavanje in spovedovanje. Molitvi za mir je bilo namenjeno peš romanje na Brezje, Ptujsko goro; to peš romanje je bilo še posebno vidno znamenje zavzetosti in pripravljenosti na žrtve pri delu za mir. Mir je najprej božji dar, za njegovo uresničenje pa je potrebno tudi zavzeto sodelovanje ljudi. Za mir je treba tudi moliti in prositi, gojiti kulturo tovarištva, sporazumevanja, poslušanja drugače mislečih, sprejemanja in spoštovanja ter razumevanja različnosti, če hočemo živeti v miru z Bogom, z drugimi in s seboj.

J. Dolenc

Cerkev sv. Mihaela nad Laškim

Ob 350-letnici

Nad mestom Laško se na hribu z nadmorsko višino 445 m dviga mogočna dvostolpna cerkev sv. Mihaela. Cerkev ima gospodujoč položaj nad kotlino, po kateri teče Savinja od severa s celjske strani skozi Laško in se pod cerkvico na Marijogradcu v ostrem ovinku obrne proti zahodu ter nadaljuje pot proti Rimskim Toplicam in Zidanemu mostu. Od katere koli strani pridemo v Laško, od vsepovsod zagledamo cerkev sv. Mihaela, ki kakor čuvar bdi nad mestom in vso kotlino; posebno mogočen je pogled s celjske strani. Cerkev je podružnica laške nadžupnije, vendar po svoji velikosti (dolga je 27 m) prekaša marsikatero župnijsko cerkev; to dokazuje, da je cerkev že od svojega nastanka romarska.

Cerkev je začel zidati leta 1637 na svojem zemljišču posestnik Jurij Jarh z dovoljenjem la-

škega župnika in arhidiakona Mihaela Voliča; temeljni kamen je bil blagoslovljen na praznik prikazanja sv. Mihaela, 8. maja. Ko je čez dve leti Jurij Jarh umrl, sta delo nadaljevala njegov brat Jakob in laški tržan Mihael Penič s pomočjo milodarov vernikov od blizu in daleč. Pri kopanju temeljev so našli na velikansko kost-lopatico, katero so pozneje, ko je bila gradnja končana, obesili v cerkvi, ker so smatrali, da je to človeška, velikanova kost (še sedaj visijo v ladji s stropa neke žice, morda je bila nanjo obešena ta kost).

Vprašamo se lahko, zakaj je cerkev posvečena ravno sv. Mihaelu. Ta nadangel velja za bojevnika zoper odpadle angele in za njihovega premagovalca ter tako za varuha vere. Kot takega so ga častili v prvih stoletjih, odkar je krščanstvo leta 313 dobilo svobodo. V tem času so na krajih nekdanjih poganskih templjev postavljali krščanske cerkve v čast sv. Mihaelu, kar naj bi simboliziralo zmago krščanstva nad poganstvom (prim. cerkev sv. Mihaela na Gosposvetem polju – rimski Virunum!), drugod pa so stare cerkve spremenile patrona, tako da se je spomin izgubil, lahko pa omenim, da sta na slovečih romarskih krajih, na Sv. gori pri Gorici in na Stari gori pri

Čedadu tudi bili nekdanj cerkvi sv. Mihaela. Kot so bili poganski templji postavljeni na vzvišenih krajih, tako so tudi cerkve sv. Mihaela zgrajene na hribih ali pa poleg strmih prepadov, saj se sv. Mihael v ljudskem pojmovanju bojuje zoper zle duhove, ki bivajo v zraku. Tudi novokrščance so nekdanj priporočali sv. Mihaelu in tako so bile pod vplivom sv. Ruperta in salzburške Cerkve mnoge krstne kapele (baptisteriji) kot samostojne stavbe posvečene sv. Mihaelu (drug patron takih kapel je bil sv. Janez Krstnik). Iz najstarejše zgodovine Slovencev imamo podatek, da je leta 865 salzburški nadškof Adalvin posvetil cerkev sv. Mihaela na posesti kneza Koclja. V poznejših stoletjih je sv. Mihael dobil pomen tudi kot varuh umrlih vernikov (do koncilске reforme misala se je darovanjski spev pri mašah za rajne glasil, naj »Zastavonosec sv. Mihael« vse verne rajne »privede v večno luč«). Tudi ljudsko izročilo označuje sv. Mihaela kot takega, saj po njem sv. Mihael »duše vaga«. K temu izročilu je pripomogel tudi atribut sv. Mihaela, s katerim ga upodabljajo, namreč tehtnica, čeprav naj po nekaterih razlagah le-ta simbolizira le čas praznovanja, namreč jesensko enakonočje, ko sta si noč in dan v ravnovesju in je tudi sonce v nebesnem znamenju tehtnice. V XII. in XIII. stol. so začeli opuščati krščevanje v bazenih s potapljanjem in zato niso bile več potrebne posebne krstilnice (krščevanje so prenesli v cerkev h krstnemu kamnu). Povsod kjer so bile te opuščene krstilnice poleg cerkva in obkrožene s pokopališčem, so te stavbe začele služiti kot kostne kapelice (kostnice, karnerji), kamor so zlagali kosti iz prekopanih grobov in kjer so bile te kapelice posvečene sv. Mihaelu, so to ostale tudi kot kostnice. Še en vzrok več, da je sv. Mihael začel veljati za zaščitnika umrlih duš.

Kaj je torej navedlo Jurija Jarha do tega, da je novo cerkev posvetil prav sv. Mihaelu. V času nastanka te cerkve je divjala tridesetletna vojna (1618–1648), ki se naših krajev direktno sicer ni dotaknila, so pa tudi pri nas čutili posledice te dolgotrajne vojne, predvsem so naše kraje pestile epidemije. Pod vtisom vojnih grozot je torej Jurij Jarh želel pozidati cerkev sv. Mihaela, zmagovalcu nad hudimi duhovi in varuhu umrlih vernikov in cerkev postavil na hribu, ki ima gospodujoč položaj nad vso kotlino.

O nadaljnji gradnji cerkve nimamo več toliko podatkov; 1641 sta bila postavljena stranska oltarja Matere božje in sv. Jurija, 1642 pa je bil posvečen glavni oltar (verjetno je bila tedaj posvečena tudi cerkev, čeprav noben zapis tega ne omenja). Leta 1648 je laški župnik in nasl. škof

Janez Zlatoust Cobelli de Belmonte dal na severno steno cerkve vzdati spominsko ploščo, kjer so opisani dogodki ob nastanku cerkve. Na tej plošči tudi piše, da je omenjeni nasl. škof dal ob (stari) pot postaviti 7 kapelic križevega pota (tedanji križev pot upošteva samo tiste postaje, ki se nanašajo na dogodke, omenjene v evangelijih). Glavni oltar je še danes skoraj nespremenjen in je postavljen v slogu »zlatih oltarjev«; poleg velikega kipa sv. Mihaela, ki drži v eni roki meč, v drugi tehtnico, stojita prav tako velika angel varuh in nadangel Rafael, ob njem še dva druga velika angela, nad sv. Mihaelom je Sv. Duh, zgoraj Bog Oče, nad tabernakljem pa Mati božja. Ves oltar obdaja še več kipov manjših angelov in angelskih glav. Tudi oba omenjena zgornja stranska oltarja sta v slogu »zlatih oltarjev«. Od spodnjih dveh stranskih oltarjev je levi (na severni strani) posebnost v toliko, ker je bil nekdanji glavni oltar v cerkvi sv. Egidija v Zidanem mostu. Ta cerkev je stala blizu sedanjega kolodvora proti Savinji in je bila opuščena leta 1808, zidovje pa so podrli 1848 ob gradnji železnice in kolodvora. Na desnem oltarju (ob južni steni), ki ima veliko sliko sv. Jošta, pa sloni velik križ, ki je nekdanj stal na laškem pokopališču; to je bilo do 1826 okoli nadžupnijske cerkve, potem pa na sedanjem mestu. Cerkev sv. Mihaela je bila poslikana s freskami, ki so jih pozneje prebelili, to se vidi še sedaj, ker streha zamakala in je v prezbitერიju slikarja udarila skozi belež.

Nekaj let po dovršitvi gradnje je v letih 1646/47 (torej še med trajanjem tridesetletne vojne) izbruhnila kuga v laškem okolišu na desnem bregu Savinje in je v teh letih umrlo 706 oseb. Oblast je zaprla vse dohode v Laško, zato se epidemija na levi breg Savinje ni razširila. Ohranila se je pripovedka, da se je eden izmed laških duhovnikov pred zaporo umaknil na Šmihel in iz tamkajšnje cerkve skrbel za duhovno tolažbo umirajočih in drugega prebivalstva, ki je bilo zaradi kuge odrezano od centra. Ljudje so bili temu duhovniku za to zelo hvaležni, saj se je toliko žrtvoval zanje, da je izpostavil nevarnosti svoje zdravje in življenje. Ko je kuga prenehala in je bila zapora odpravljena, so ga ljudje v slovesni procesiji pod baldahinom (nebom) pospremili nazaj v Laško.

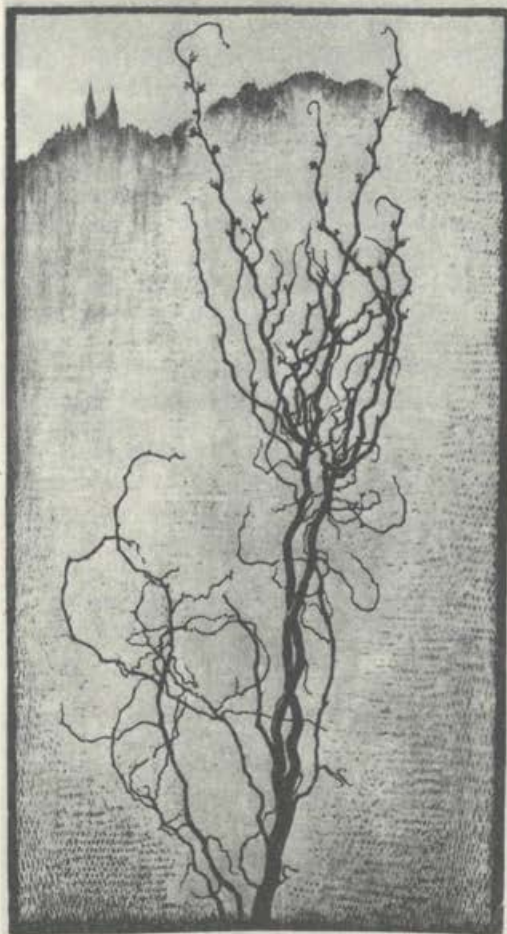
Kakor so ljudje od blizu in daleč zbirali pripevke za zidanje cerkve, tako so tudi pozneje v to cerkev radi prihajali kot romarji od vseh strani, posamič in v skupinah. Ljudska govornica v Laškem je pripovedovala o romanjih s Kranjskega in celo s Hrvaškega. Župnik Anton Lesjak poroča v svoji Zgodovini šentjernejske fare na Dolenj-

skem (Ljubljana 1927), da so celo od tako daleč prihajali romarji na Šmihel. V letih 1671/72 so namreč v župniji Šentjernej uvedli romarsko procesijo k Sv. Mihaelu, ki je pod vodstvom župnika ali drugega duhovnika potrebovala za dolgo pot tja in nazaj 4 dni. Ko so čez nekaj desetletij nameravali procesijo opustiti, so cerkveni ključarji prosili, naj ostane in so zatrdili: »Odkar opravljamo to procesijo, nam ni še nobenkrat toča potokla!« Cerkev na Šmihelu je v prvih 150 letih imela lastnega duhovnika – beneficiata, ki je stanoval v Laškem in je maševal na Šmihelu pozimi enkrat tedensko, poleti pa trikrat na teden. Ob stoletnici nastanka cerkve leta 1737 so ta jubilej praznovali od 29. septembra do 1. oktobra s 40-urnim češčenjem in posebnimi odpusti. Morda je bil ta jubilej vzrok, da je bilo celodnevno češčenje v laški nadžupniji 30. septembra in 1. oktobra, dokler ni škofija v zadnjem času zamenjala vse te dneve, na katere so bili ljudje vajeni. Leta 1797 je oblast v duhu jožefinskih reform cerkev hotela zapreti in opustiti. Verniki so se tedaj zavzeli, da jo bodo sami vzdrževali in zato je oblast odstopila od svoje namere. Cerkev so verniki leta 1884 obnovili, leta 1968 pa sta oba stolpa na pobudo vernikov zamenjala skrilnato streho s kritino iz pocinkane pločevine. Ob sedanjem jubileju bi bila cerkev spet potrebna popravila, toda sedaj jo tarejo še hujše težave.

V obeh zvonikih so bili nekdanj štirje zvonovi, po obeh vojnah pa sta ostala dva (veliki iz leta 1649, manjši iz leta 1931); manjši zvonček je še v kapelici sv. Mihaela, ki pozvanja tam na šmihelsko nedeljo. Zvonjenje s Šmihela se razlega po vsej laški nadžupniji; saj glas šmihelskih zvonov odmeva po vseh laških hribih in se sliši mnogo dlje kot farni zvonovi, ki se oglašajo iz kotline. To lepo popisuje župnik Anton Bošte in v svoji pesmi Šmihelska nedelja. Glede zvonjenja lahko zapišem, da je umrl cerkovnik Avgust Jakopič lepo skrbel za zvonjenje in tudi sedanji cerkovnik Miha Jakopič s svojo družino skrbno opravlja to nalogo. Na Šmihelu vzdržujejo pri zvonjenju še take navade, ki so jih v fari že opustili. Vsako nedeljo in praznik vabi k prvi maši v nadžupnijski cerkvi šmihelski zvon, ob sobotah in pred prazniki popoldne se oglašja praznično zvonjenje, pred večjimi prazniki tudi zvečer in tudi za umrle dajejo svojci radi zvoniti na Šmihelu, ker se daleč sliši. Posebej moram omeniti praznično pritrkovanje na Šmihelu; dolgoletni pritrkovelec je bil Ivan Vorina, sin nekdanjega cerkovnika, dokler mu je zdravje dopuščalo. Sedaj hodijo pritrkovati (ljudje pravijo »trijančit«) člani družine Hrstnik

z bližnje Strmce, ki se udeležujejo tudi tekmovanj pritrkovalcev po Sloveniji. Takšno pritrkovanje zelo povzdiguje praznično vzdušje. Doma sem imel bolnici (staro mater in mater), ki sta bili leta in leta navezani na posteljo in pred velikimi prazniki sem vedno odprl okno, da sta slišali pritrkovanje s Šmihela. To je bila zanju edina praznična glasba.

Cerkvena opravila na Šmihelu so danes: sredi v križevem tednu, binkoštni ponedeljek in angelska nedelja; ob teh dneh se udeležujejo božje službe samo domači farani. Za žegnanje na šmihelsko nedeljo pa prihaja veliko število romarjev iz bližnje in daljne okolice. Šmihelska nedelja je vedno zadnja v septembru, ne glede na to, na kateri dan v tednu pade god sv. Mihaela. Ta nedelja je za vso faro najbolj obiskana cerkvena slovesnost, bolj kot praznovanje farnega patrona sv. Martina. Še v nečem prekaša sv. Mihael sv. Martina: namreč v dajanju imen. Nekdaj je bila navada, da so starši radi poimenovali otroke po farnem patronu, vendar v laški nadžupniji je bila izjema, saj je bilo vedno več Mihaelov kot Martinov (bolj imenitno je bilo godovati ob bučnem romanju na Šmihelu). Nekdanji laški farani, ki sedaj bivajo drugod, še vedno radi obiščejo domačo faro in domačo božjo pot. Poleg domačih faranov in romarjev iz sosednjih far prihajajo romarji iz vse laške dekanije, pa tudi iz Celja in drugih krajev. Pesnik Anton Boštele, rojak iz sosednje šmiklavške fare, je kot otrok sam doživljal takšna romanja in je to lepo opisal v že omenjeni pesmi Šmihelska nedelja. Tudi sam se spominjam na šmihelske nedelje v času stare Jugoslavije in v prvih letih po vojni: ogromna množica ljudi, kramarji s stojnicami, gostilne na prostem, berači razpostavljeni po vsej poti od Laškega do vrha, skratka vzdušje prav podobno tistemu, ki ga popisuje Fran Erjavec v svojem potopisu Eno noč na Kumu, le da nihče ni romarjem pulil zob. Sedaj prihaja še vedno dosti ljudi, stojnic je nekoliko manj, beračev pa sploh ni več. Vsak romar pozvoni v kapelici sv. Mihaela (to je nekdanja zadnja postaja križevega pota, štiri kapelice od sedmih še stoje), pozno opravilo je sedaj ob lepem vremenu na prostem pred cerkvijo; poleg nasl. škofa Cobellija, ki je prihajal na Šmihel v začetku tega svetišča, sta v zadnjih letih vodila bogoslužje na Šmihelu nasl. škofa Grmič in Smej. Za tiste, ki nimajo radi bučnih romanj, pa je primeren obisk Šmihela na sam god sv. Mihaela, ko je tudi cerkveno opravilo. Cerkev sv. Mihaela pa ni prišla samo v slovensko pesništvo, temveč tudi v slovensko slikarstvo. Naš priznani

umetnik prof. **Božidar Jakac** je obrise šmihelskega hriba s cerkvijo upodobil na svoji sliki Predpomlad v času, ko se je zdravil v zdravilišču v Laškem.

V normalnih razmerah bi zaključil članek z željo, da bi šmihelski zvon še dolgo pozvanjal, nam naznanjal praznike ter se poslavljal od naših rajnih in končno tudi od nas. Toda cerkev, ki praznuje 350-letnico, ki je statično trdno zgrajena in je preživela že več potresov, je sedaj v nevarnosti. Ne samo to, da je potrebna temeljitega popravila, celo takšno popravilo je sedaj vprašljivo. V zadnjih 30 letih se je namreč z eksploatacijo in pridobivanjem dolomitnega peska na severni strani Šmihelskega hriba pričelo za šmihelsko cerkev obdobje, ki ogroža nadaljnji obstoj tega spomenika. Prvotno miniranje, ki je bilo še ročno, ni ogrožalo stabilnosti cerkve. Zaradi vedno večje potrebe po tovrstnem materialu so prešli na

globninsko miniranje, ki pa povzroča tresenje celotnega kompleksa. Posledice so v zadnjih letih zelo opazne, saj se je nekoliko nagnil že eden od stolpov, nastale so večje razpoke na zidovih in obokih, pri zadnjem miniranju so pa popadali na tla že kipi svetnikov v cerkvi. Nadžupnijski urad Laško se trudi, da bi delovna organizacija, ki je škodo povzročila, to povrnila in odslej izkoriščala kamnolom tako, da ne bo ogrožena stabilnost cerkve. V kolikor se to ne bo zgodilo, bo onemogočeno bogoslužje v cerkvi, onemogočeno bo nadaljnje zvonjenje na Šmihelu in če se bo takšno ravnanje nadaljevalo, bomo ob lep krajinski spomenik, ki po besedah dolgoletnega (1909–1953) laškega nadžupnika in dekana mons. dr. Franca Kruljca daje po svoji legi laškemu kraju posebno dobrodejno lepoto.

Miloš Rybář,

Anton Boštele je bil rojen 30. julija 1901 v Povčenem, župnija Sv. Miklavž nad Laškim, v Mariboru študiral bogoslovje in bil 27. junija 1926 posvečen v mašnika. Kot kaplan je služboval pri Sv. Jakobu v Slov. goricah 1926–1928, nato kot provizor pri Mariji Snežni 1928–1929, kot kaplan v Trbovljah 1929–1931, pri Sv. Benediktu v Slov. goricah 1931–1935 in 1935–1941 v Mežici. Nacisti so ga aretirali že na vel. četrtek 1941, bil je zaprt v Celovcu, Begunjah in Šentvidu, izgnan na Hrvatsko, kjer je služboval v djakovski škofiji: krajši čas v Dalju, Andrijevcih in Levanjski varoši, od 1942 do 1945 pa v Bošnjacih. Po koncu vojne se je vrnil v Mežico, kjer je bil župnik (žup. uprav.) do smrti 10. septembra 1959. Pred vojno je leta 1929 izdal v Celju knjigo *Pesmi*, po vojni je pa nekaj

svojih pesmi objavil v *Novi poti*. V njegovih pesmih zasledimo dostikrat socialne motive, verjetno kot vpliv službovanja v Trbovljah. Pričujoča pesem *Šmihelska nedelja* je iz njegove celjske zbirke iz leta 1929.

Šmihelska nedelja.

Bam, bom!
Le vkup ljudje,
ki jarem vas teži,
pravično sodil bom
za vse ljudi!
Bom, bom,
za vse ljudi!

Pri svetem Mihaelu
mogočno poje zvon
in vabi — — —

In od vseh strani
se zgrinja množica ljudi:
kmetje iz Šmiklavža, od šentruperske strani,
tržani, bleđi uradniki iz pisarne,
matere z dojenčki, dekleta iz tovarne,
železničarji in rudarji,
vsi, ki jim sila pije kri.

Slovesno pojejo zvonovi,
grozdje v sončni rebri se iskri,
berači molijo s pojočim glasom,
kramarji kričijo pod šotori,
živi val se pa pomika in šumi — — —

Sveteč je mogočno
razprostrl krila v zlatem tronu,
blisk mu šviga iz oči,
v desnici meč, v levici tehtnico drži —
Sveti Mihael, zdaj sodi!
Kri za kri!

Kdo kot Bog?¹ čez laške hribe
mogočni zvon doni,
silni sveteč s tehtnico in mečem
sodi vse ljudi!
Bom, bom,
prav vse ljudi!

Anton Boštele

¹ Hebrejsko ime Mihael pomeni »Kdo kakor Bog«.

Trubarjevo leto

Glej mož prepričanja in mož dejanja,
Tako stoji in narod svoj uči.
(Oton Župančič: ob pogledu na Bernekerjev
spomenik Primožu Trubarju).

Letos se spominjamo 400-letnice smrti očeta slovenske knjige Primoža Trubarja. Te obletnice se ne spominjajo samo Slovenci po vsem svetu, marveč tudi mnogi drugi narodi. Koledar Mohorjeve družbe za leto 1986 mu je posvetil spominski članek, ki ga je napisal dober poznavalec in raziskovalec Trubarjevega dela, prof. dr. Jože Rajhman. Ni namen naslednjega zapisa, da bi k strokovnim spoznanjem in dognanjem, ki jih je v letošnjem jubilejnem letu dognala in odkrila znanost, dodali trohico novega, marveč hoče le na kratko opozoriti na številne zapise in dogodke, ki so se spletli okoli tega slovenskega velikana, v našem kulturnem življenju večkrat pozabljenega ali potisnjenega le na obrobje. Kako je Trubarjeva misel živa in aktualna tudi v našem času, naj pove stavek iz njegove Cerkovne ordninge (1564), kjer pravi: Brez šolanih, se pravi izobraženih ljudi, ni mogoče urejati niti posvetnih (deselskih) niti duhovnih, to je verskih in tem bližnjih stvari. V slovenskem jeziku je objavil 22 knjig. Sad njegovega dela je celoten prevod Nove zaveze, Davidovi psalmi iz Stare zaveze, vrsta katekizmov, vrsta izvornih in prevedenih tekstov v vezani besedi. Že iz kratkega pregleda njegovega dela in življenja nam je mogoče lažje razumeti, kako je moral Trubar ljubiti slovenski jezik, da mu je posvetil vse življenje. Ta ljubezen, ki ga je prevečala do smrti, ko je 29. junija 1586 »spokojno inu tihu zaspal«, kakor poroča njegov življenjepisec, mu je omogočila, da je kljub vsem težavam ustvaril to, kar danes označujemo kot začetek slovenske književnosti.

O Trubarju in njegovem pomenu za slovensko književnost, za začetek slovenskega tiskanega slovstva je bilo v letu, ko se spominjamo 400-letnice njegove smrti, napisanega veliko. Pri tem so sodelovali kulturni zgodovinarji, književniki, teologi, slavisti, slovničarji, prevajalci, univerzitetni profesorji, evangeličanski in katoliški duhovniki in tudi politiki.

Veliko prispevkov ob Trubarjevem jubileju je bilo objavljenih v slovenskih strokovnih revijah, v dnevnem tisku, zlasti v Književni prilogi Dela. Primorski dnevnik in Primorske novice sta izdala skupno prilogo na 12 straneh, posvečeno 400-letnici smrti Primoža Trubarja. Med več kot 30

sodelavci te priloge se srečujemo s poznavalci Trubarjevega dela in življenja iz Slovenije, Italije, Avstrije, Zvezne republike Nemčije in iz ZDA. V prilogi je poudarjeno, da ima ta obletnica poseben pomen za Primorce: Trubarjevo življenje in delo je namreč odločilno povezano s Trstom, Kopro, Gorico in Istro. Bivanje v teh krajih je v marsičem odločujoče vplivalo na njegova kasnejša dejanja. Že v decembru 1985. leta so v pomorski postaji v Trstu pripravili reprezentativno razstavo. O Trubarju so v Trstu predavali Jože Javoršek, jezikoslovec Jože Toporišič, slavist Boris Paternu, predsednik odbora za Trubarjeve slavnosti dr. Anton Vratuša, napovedanih pa je še več drugih predavateljev. Dve knjigi o Trubarju bo izdalo založništvo Tržaškega tiska.

Pomemben prispevek k Trubarjevemu jubileju sta pripravila Teološka fakulteta in Inštitut za zgodovino Cerkve v Ljubljani. Na dvodnevem simpoziju je sodelovalo sedem znanstvenikov teologov z naslednjimi predavanji: France M. Dolinar, Od reforme do reformacije; p. Metod Benedik, Izhodišče in nameni Trubarjevega delovanja; France Rozman, Kako je Trubar prevajal Sveto pismo nove zaveze in vrednost njegovega prevoda; Marijan Peklaj, Pomen Trubarjevega prevajanja Svetega pisma; France Oražem, Analiza Trubarjevih pesmi pod kerigmatično duhovnim vidikom; Alojzij Snoj, Osnovni dejavniki kateheze v katekizmih Primoža Trubarja; Jože Rajhman, Ozadje Trubarjeve »Cerkovne ordninge«. V Trubarjevem letu je bil to prvi pomembnejši znanstveni simpozij o tem velikem Slovencu; vsa predavanja s tega simpozija bodo objavljena v Bogoslovnem vestniku in bodo tako kot celota pomemben prispevek k osvetlitvi Trubarja kot teologa in prevajalca Svetega pisma in temeljitejšega poznavanja slovenske reformacije.

Na poseben način so počastili spomin na Primoža Trubarja slovenski duhovniki iz evropskega zdomstva, ki so se meseca maja zbrali v evangeličanski župnijski cerkvi v Derendingnu pri Tübingenu, torej v kraju, kjer je v delu, ljubezni, daleč od domovine, v svojem »nikdirdomu«, kakor je sam imenoval tujino, prebil jesen in zimo svojega življenja eden največjih Slovencev, in kjer pod tlakom – v bivšem prezbiteriju – pod odstranjenim oltarjem – že štiristo let počivajo njegove kosti. Ko so slovenski zdomski duhovniki, ki delujejo med našimi rojaki v Franciji, na Nemškem, v Švici, v Avstriji, na Švedskem, v Angliji, na Nizozemskem, v Belgiji, odhajali iz Derendingna, so vsak zase odnesli okrepčilo z groba našega očaka. In ko so se razšli vsak na svoj

konec tega širnega slovenskega Gospodovega vinograda, so ponesli to okrepčilo tudi vsem svojim »lubim Slouvencom«, kjerkoli so že: da bodo zmogli skozi viharje časov prenašati breme zvestobe veri, narodu in človečnosti. In da jim bo postalo to breme sčasoma sladko – saj sploh ni breme, ker je po božji volji in načrtu. To je vedel že pred štiristo in več leti duhovnik Primož Trubar.

Pomurska založba v Murski Soboti je Trubarjev jubilej počastila s faksimiliranim ponatisom Luthrovega Malega katekizma iz leta 1715, ki ga je tedanji pastor Franc Temlin prevedel v prekmursko slovenščino. Ista založba je izdala v prevodu Janka Modra jubilejno publikacijo Walterja Döttlinga, ki je v letošnjem maju izšla v Tübingenu pod naslovom PRIMOŽ TRUBAR 1508–1586 ŽIVLJENJE IN DELO (Primus Trubar 1508–1586 Leben und Werk). Pisec brošure, devetindvajseti Trubarjev naslednik pri fari sv. Gala v Derendingenu, v kratkem uvodu najprej predstavi nemškemu bralcu »slovenskega Luthra«, ki »v zadnjem času doživlja hvaležno priznanje in čast zaradi velikih zaslug, ki jih ima za slovensko književnost in kulturo«. Jedro knjižice pa je Trubarjevo življenje in delo, opisano v stihih; teh je 788 v 197 štirivrstičnih rimanih kiticah. Döttling v preprostih in jasnih verzih obnavlja življenjsko zgodbo »mlinarjevega sina slovenskega rodu«. S to pesnitvijo je Walter Döttling dal tehten nemški prispevek k letošnjim slovesnostim ob 400-letnici Trubarjeve smrti, ki so bile v Tübingenu in Derendingenu 29. junija 1986 in so se jih udeležili tudi številni Slovenci. Knjižico krasi tudi več fotografij, starih in novih risb ter faksimilov, med njimi Trubarjev in Ungnadov portret, sedanji Dom Primoža Trubarja v Derendingenu, križ na njegovem grobu, stolnica v Ljubljani, samostan v Urachu in evangeličanska cerkev v Murski Soboti. V Loki pri Zidanem mostu, kjer je Trubar župnikoval v letih 1528–1542, so se prvemu piscu slovenske knjige oddolžili 15. junija l. 1986 s spominsko slovesnostjo in odkritjem doprsnega kipa, ki je delo Mirsada Begića iz Ljubljane. Na slovesnosti, ki so se je udeležili tudi predstavniki družbenopolitičnega življenja Posavja, je govoril dr. Matjaž Kmecl.

Glavne prireditve ob Trubarjevem tednu pa so se začele 28. junija pred Trubarjevim spomenikom v Ljubljani. Istega dne zvečer je bila na Raščici krstna uprizoritev Javorskove igre Življenje in smrt Primoža Trubarja. Uprizoritvi je sledil nočni kulturni spored. V nedeljo, 29. junija je bil

v Trubarjevem gaju na Raščici literarni večer. Dne 1. julija je bila v kulturnem domu v Velikih Laščah predstavitev knjižnih izdaj v Trubarjevo čast, naslednje dni pa so se zvrstile še razne druge prireditve, zajete v znamenju obletnice. Zaradi težav pri preureditvi Trubarjeve domačije v spominsko zbirko, so odprtje te zbirke morali preložiti na mesec september. Zmanjkalo je namreč denarja za dokončno preureditev Trubarjeve domačije kljub temu, da se ta kar redno steka v namembni sklad. Da bi ta dela pospešili, je veliko slovenskih likovnih umetnikov darovalo eno ali več svojih del, ki so jih prodali na prodajni razstavi v Cankarjevem domu v Ljubljani.

S tem seveda še ni konec vseh prireditev Trubarju v spomin, saj se bodo vrstile vse leto in se bodo nadaljevale še v začetek prihodnjega leta. V dneh od 3. do 8. novembra 1986 bo v Tübingenu mednarodni interdisciplinirani simpozij na temo »Življenje med Ljubljano in Tübingenom – Primož Trubar in njegov čas«. Simpozij pripravljata slavistični in zgodovinski seminar tübinske univerze. V začetku leta 1987 pa bo v Ljubljani simpozij, ki ga pripravljajo Filozofska fakulteta, Slovenska akademija znanosti in umetnosti ter Slovenska matica.

O Primožu Trubarju so po scenariju Draga Jančarja posneli tudi film, ki ga bodo začeli prevajati na televiziji 11. novembra 1986.

Jože Dolenc

Bil je med nami mož . . .

Ob 70-letnici smrti Janeza Ev. Kreka

Po naporni poti po Sloveniji, Hrvaški, Dalmaciji, Bosni in Hercegovini, kjer je Krek ljudi vnel za združitev jugoslovanskih narodov, se je jeseni leta 1917 ves utrujen vračal in se hotel odpočiti pri prijatelju župniku v Šentjanžu na Dolenjskem; ponoči 8. oktobra 1917 je umrl zadet od kapi.

Novica o tako nenadni smrti enega največjih Slovencev, Janeza Evangelista Kreka, je pretresla ne le vso Slovenijo, marveč tudi pokrajine, od koder se je ravno vrnil. Bolj kot kdaj prej je ob tej novici planilo njegovo ime na dan, zakaj z njegovo smrtjo je majniška deklaracija dobila obraz in srce svojega očeta. Vsa Slovenija, predvsem pa Ljubljana, čeprav je bila še vojna, je v tistih dneh dobila čisto nov utrip in dih, obenem pa je vse

slovensko ljudstvo zajela globoka žalost, ko je v dneh največjega pričakovanja tako nenadoma padel voditelj, ki so vanj več kot 25 let upirali oči, saj ga je vodil od uspeha do uspeha. Od vsepovsod so se zgrinjale množice v Ljubljano kropit velikega Slovenca, ki je ležal na mrtvaškem odru v škofijskem dvorcu. Dne 13. oktobra se je razvil po ljubljanskih ulicah mogočen pogrebni sprevod skozi goste špalirje ljudi in se znil v velikanski zbor na pokopališču, kjer so se od njega poleg predstavnikov slovenskega kulturnega in političnega življenja poslovili tudi zastopniki Čehov in Poljakov, Hrvatov, Dalmatincev in Ukrajincev ter osirotelemu slovenskemu narodu v svojih pogrebnih govorih vlivali še več moči in poguma. Ne, ta smrt, ta pogreb ni bil in ni mogel biti konec, bil je začetek. Seme izkrvinega naroda je vzkliklo v novo rast in čez leto dni rodilo prvi sad: prostost v narodni državi. Ob Krekovem pogrebu se je slovenski narod še posebno zavedal, s kakšnim velikanskim delom, opravljenim v zadnjih 25 letih na Slovenskem, je bilo zvezano njegovo ime. Ko so iskali osnutek za primeren spomenik dr. Janezu Evangelistu Kreku na Pogačarjevem trgu v Ljubljani, je umetnik pogodil misel vseh, ko ga je upodobil kot Mojzesa na gori Sinaj, kakor ga vidimo danes kot komaj komu razumljiv okras na palači Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani. Krekov pogreb je še posebej pokazal na njegovo priljubljenost, ki si jo je pridobil s svojim nesebičnim delom in iskrenim demokratičnim srcem. Ob njegovi smrti se je strnil okrog njega ves narod ne glede na strankarsko pripadnost. Krek je bil tisti, ki je sprožil in uresničil misel, da se slovenski narod po skoraj tisočletni povezavi z avstrijsko monarhijo, ki je veljala za katoliško, odloči za odcepitev od nje. Ta odločitev je bila drzna in tvegana, a Krek se je zavedal, da brez odločnosti in tveganja ni mogoče ničesar doseči.

Krek je bil in je sekularna osebnost v naši zgodovini. In čeprav je danes pozabljeno njegovo delo in njegovega imena ni najti v nobenem berilu, v nobenem delu, v nobeni razpravi, ga ni slišati ne v radiu ne v nobenem javnem govoru, bi nam njegov zglede v času gospodarske, politične in moralne krize lahko veliko povedal. Videti je, kot da smo tudi katoličani ob Kreku zaspali kakor orjaka na njegovem grobu. Čas je, da se zdramimo in navzamemo njegovega duha in z njim delamo, trpimo in molimo sebi in ljudstvu v rešenje.

Od Krekovih časov se je zgodilo marsikaj, se spremenilo marsikaj: za prvo Jugoslavijo smo doživeli drugo svetovno vojno, novo Jugoslavijo, velikanske premike in ni čudno, če nam je v teh desetletjih zbledelo marsikaj, med drugim tudi spomin na velike može, ki so gradili in pomagali graditi našo sedanost. Rod, ki se je vzgajal in rasel iz Krekovega duha, je vedel, kje je njegovo mesto, ko so sovražne vojske preplavile našo domovino in se jim je bilo treba upreti z orožjem v roki. Kakor v nobenem času ni mogoče popolnoma ponoviti preteklih del, zakaj vsak čas terja enkratno in nepopravljivo rešitev, gorje, če je napačna, zato se moramo zavedati tistih dolžnosti, ki nam jih nalaga sedanji čas. Nihče nam ne bo ničesar podaril, vse si bomo morali priboriti, predvsem s plemenitim delom, ljubeznijo in žrtvijo. Zato nam je ob 70-letnici smrti spomin na Janeza Evangelista Kreka tako koristen, potreben in spodbuden. Morali bi se življati v duhu velikega socialnega, prosvetnega in verskega delavca.

V kratkem zapisu je mogoče zajeti le površen pregled njegovega življenja in dela.

Rodil se je 27. novembra 1865 pri Sv. Gregorju nad Sodražico v učiteljski družini. Oče mu je umrl, ko mu je bilo deset let in mati se je preselila v Selca nad Škofjo Loko. Osnovno šolo je končal v Škofji Loki, gimnazijo v Ljubljani; po maturi je šel v semenišče (1884). Že v gimnaziji se je učil italijanščine in francoščine, v bogoslovju srbohrvaščine, poljščine, ruščine, ukrajinščine in češčine; to znanje jezikov je pozneje tako izpopolnil, da je s sošolci na Dunaju, kjer je študiral teologijo štiri leta, občeval v njihovem jeziku. Po doktoratu (1892) se je vrnil v Ljubljano, kjer je postal stolni kaplan in leta 1895 profesor za fundamentalno teologijo in tomistično filozofijo.

Med dopolnjevanjem teološkega študija na dunajski univerzi se je Krek seznanil s krščanskim socialnim gibanjem in ga ponesel tudi domov, kjer je začel navezovati stike z delavci in delavka-

mi, jim predaval, jih spodbujal k izobraževanju in delu, ustanavljal je delavska društva, prosvetna društva. Leta 1897 je bila ustanovljena Slovenska krščansko socialna delavska zveza kot osrednja organizacija vseh izobraževalnih društev. Teh je bilo leta 1900 že 360. Ta delavnost se je razširila tudi na Goriško, kjer je bilo leta 1903 že 43 prosvetnih društev.

Drugo področje Krekovega socialnega dela je bilo združništvo, ustanavljanje posojilnic; zadruge in posojilnice so omogočile, da so se ljudje tudi gospodarsko osamosvajali in niso bili odvisni od sebične gospode, ki jih je drla s cenami in obrestmi. Kako pomembno je bilo to delo, vidimo iz podatkov, da je bilo na Kranjskem v letih 1868 do 1892 prodanih 10.190 kmetij na dražbi. Po letu 1893 so se te razmere temeljito spremenile. Krek je bil tudi predsednik Gospodarske zveze, osrednje organizacije vsega tedanjega združnega in gospodarskega dela. Krek je dal pobudo za ustanovitev Slovenskega delavskega stavbnega društva (1898), ki je zgradilo nad sto delavskih hišic v Ljubljani. Tako je Krek organiziral delavce, kmete in obrtnike, jih rešil odvisnosti od vaških mogotcev in izkoriščevalcev, zbiral dijake in jim kazal velike naloge novega časa. V teh letih do leta 1914, ko se je začela vojna, je Slovenija vidno spremljala svoj obraz, ljudje so poglobili versko življenje, hodili k predavanjem, igram, nastopali na odru, peli in telovadili, zraven pa skrbno opravljali svoje poklicno delo. Tako je Krek iz zaostale kmečke množice v četrto stoletja ustvaril močno, demokratično politično silo in iz ljudstva naredil narod, in sicer po poti razvoja, ne z revolucijo. Krek pa je hodil od vasi do vasi, navduševal, govoril in pomagal. V teh letih je imel okoli 3000 sestankov, predavanj in govorov.

Obširno delo je Krek opravil kot politik tako med ljudstvom po vaseh, trgih in mestih, v državnem zboru na Dunaju in v kranjskem deželnem zboru. Kot politik se je držal načela: »Mi zahtevamo zase politično svobodo, pustimo jo tudi drugim!« V deželnem zboru se je boril za pravice slovenščine, kot državni poslanec se je potegoval za starostno zavarovanje malih trgovcev, obrtnikov in kmetov; o tem je napisal in sam založil knjižico **Starostno zavarovanje kmečkega ljudstva** (1909). Spadal je med najboljše govornike dunajskega parlamenta. Bil je pobudnik **majniške deklaracije**, v kateri je zahteval združitev vseh južnih Slovanov v Avstro-Ogrski v enotno narodno državo. To je bila ena temeljnih izjav za novo jugoslovansko državo. Trajne posledice je zapustilo tudi Krekovo ljudsko vzgojno delo: pri-

rejal je socialne tečaje in sestavil načrt za kmečke poslušalce in za delavce. Za dijake in za akademike je prirejal od 1906. leta vsako leto znane socialne tečaje pri sv. Joštu nad Kranjem, kamor so prihajali tudi hrvatski akademiki. Srednješolce je zbiral v počitniški Slovenski dijaški zvezi, za katoliško usmerjene učitelje je ustanovil Slomškovo zvezo (1900).

Kljub obsežnemu delu na ljudskoprosvetnem, socialnem in političnem področju je Krek še utegnil dobiti čas za pisanje. Že kot dijak je izdajal list **Lipica in Vaje**, pisal v Vrtec, pozneje pa objavljajl prispevke v Slovincu, kresu, socialnem glasilu Glasniku, v Glasih katoliške družbe, Drobntnicah, Slovenskih večernicah, nešteto njegovih člankov je izšlo v Slovincu – v dobrih 25 letih javnega delovanja je napisal kakih 6000 člankov. Za Dom in svet je leta 1893 napisal socialni roman **Iz nove dobe**, v katerem je opisal bedno delavsko življenje na takratnem Dunaju. V Domu in svetu je izšla njegova povest **Mati** (1896), v Koledarju Družbe sv. Mohorja sta izšli povesti **Za brata in Božji blagoslov** (1898 in 1900). Napisal je sedem ljudskih iger, ki so jih v njegovem času in še pozneje veliko uprizarjali na naših odrih. Pomiembne so njegove **Črne bukve kmečkega stanu** (1895), o katerih je Ivan Cankar dejal, »da je na vsa moč nevarna in puntarska knjiga«, in **Socializem** (1901). Po smrti dr. Fr. Lampeta je nadaljeval veliko delo **Zgodbe sv. pisma** (nova zaveza). Iz teh zgodb je zajemal več mladosti in spoznanja, več poguma in zaupanja kakor iz človeških ved. Leta 1916 je izšel v Nemčiji njegov spis **Die Slowenen**. V letih od 1902 do 1906 je izšlo tudi pet knjig njegovih predavanj v semenišču, nekaj znanstvenih razprav pa je objavil v Katoliškem obzorniku in Času.

Znani nemški filozof in pedagog Foerster je napisal v Božični poslanici Slovincem, objavljeni v Goriški straži za božič leta 1925, te besede: »Redkokdaj sem srečal človeka, ki bi bil tako globoko zakoreninjen v lastnem ljudstvu . . .« Oton Župančič ga je označil kot »genija ljudskih mas« in v znanih verzih – Bil je med nami moč kot zrno klen in zdrav – kot vidca. Ivan Pregelj je ob desetletnici smrti zapisal o njem: ». . . sto in sto drugih naših mrtvih smo preboleli in pozabili. Njemu se nismo odvadili in se ne moremo. Kakor da se je mudil še včeraj med nami. Prav nič se nam ni še razbegnil vonj njegove osebe in kretnje, njegove misli in sanj . . . Krekov genij živi v nas tako samobitno in očito, da je sam po sebi heroj naše misli in ljubezni. Noben evangelist namreč ne more umreti. Krek duhovni med na-

mi, tj. da »hodi nazaj«, da se spovrača v svoj delež, ki se je vanj vknjižil za živih dni . . .« Ivan Cankar je dejal o njem, da je delal »v čisti poštenosti«. V predavanju tržaškim delavcem pol leta po Krekovi smrti v Ljudskem odru 20. aprila 1918 je rekel: »Zdaj pa je vrsta ena, je prapor en sam! Tisti, ki je visoko dvignil ta prapor – Janez Evangelist Krek – je legel v prezgodnji grob. Ali kakor je bilo plodno njegovo življenje, tako je bila plodna celo njegova smrt. Stare povesti pravijo: ‚Vojskovodja je padel, armada pa je zmagala v njegovem imenu in pod njegovim praporom!‘ Nikdar se še ni naš slovenski narod tako visoko, tako sijajno razmahnil, kakor v teh zadnjih dveh letih vojne. Dokazal je vsemu svetu, da je zrel za svobodo, zrel za svoj lasten dom.« Spomin na obletnico Krekove smrti naj bi nam bil opomin, da se ne odtujimo njegovi dediščini.

Jože Dolenc

Opis Moskve pred 460 leti

Mesto Moskva je glava in središče Rusije in obenem moskovske pokrajine. Leži ob istoimeni reki, ki ji domačini pravijo Moskva. Neznano je, od kod je dobila to ime. Najverjetneje je, da je dobilo mesto ime po reki. Čeprav ni bilo mesto nikdar narodovo središče, je kljub temu gotovo, da je bilo moskovsko ime znano starim pisateljem. Reka Moskva izvira v tverski pokrajini, skoraj sedemdeset vrst nad Možajskom (vrsta je skoraj enaka laški milji), blizu kraja Olešno. Od tod teče v dolžini devetdesetih vrst do mesta Moskve ter sprejme med potjo nekaj rek, nato se obrne proti vzhodu ter se izliva v reko Oko. Šele šest milj nad Možajskom postane plovna. Od tam splavljajo v Moskvo stavbeni les in drugo. Niže od mesta pripeljejo ladje drugo blago, ki ga uvažajo tujci. Zaradi mnogih vijug in meandrov je plovba po reki počasna in težavna. Zlasti med Moskvo in mestom Kolomno, ki leži tri tisoč korakov od ustja, ovirajo in zadržujejo plovbo številni in dolgi ovinki v dolžini dvestosedemdesetih vrst. Reka ni bogata z ribami, razen nekaj slabših in navadnih jih sploh nima. Moskovska pokrajina ni niti zelo velika niti rodovitna. Rodovitnosti zelo škoduje peščena zemlja, ki uniči posevke že pri srednji suši ali moči. Večkrat posevki ne dozoriijo zaradi silnega mraza in nestanovitnega vremena, ki pozimi premaga moč sonč-

Baron S. Herberstein v diplomatski obleki 1517

Avtor tega opisa, baron Sigismund (Žiga) Herberstein, je bil rojen pred 500 leti (23. avgusta 1486) v Vipavi. Študiral je na dunajski univerzi, bojeval se je zoper Ogre in Benečane, za njegove vojaške zasluge ga je cesar 1513 povišal v viteza in imenoval za dvornega svetnika. Kot takega so ga vladarji pošiljali za odposlanca na težavne in kočljive diplomatske misije v času od 1516 do 1553. Tako je bil na Danskem, v Švici, Španiji, na Češkem, Ogrskem, v Italiji, Turčiji, na Poljskem je bil kar štirinajstkrat, v daljnji, tedaj nepoznani Rusiji pa dvakrat (1516/18 in 1526/27). Pri drugem potovanju v Rusijo mu je cesar naročil, naj poleg diplomatskih nalog proučuje še verske razmere. Tako je nastala njegova latinsko pisana knjiga *Rerum Moscoviticarum commentarii* (izšla na Dunaju 1549), ki je doživela v originalu 11 izdaj in več prevodov v druge jezike, od katerih je bil posebno nemški prevod spet večkrat natisnjen. V tem delu je Herberstein tako rekoč odkril Rusijo zapadnemu znanstvenemu svetu; izraža pa ob tej priliki tudi prepričanje o jezikovni in krvni sorodnosti vseh Slovanov. Herberstein je govoril sedem jezikov in med njimi navaja tudi slovenščino, katero je znal iz Vipave. V svojih spisih pripoveduje, koliko mu je koristila (»zelo mnogo«) slovenščina na ruskem in celo na turškem dvoru. Sigismund Herberstein je umrl na Dunaju 28. marca 1566. Njegov potopis je prevedel v slovenščino križniški pater Modest (Ludvik) Golia in je izšel v Ljubljani leta 1951 pod naslovom *Moskovski zapiski*. Iz te knjige prinašamo opis Moskve v počastitev 500-letnice rojstva tega našega znamenitega rojaka.

ne toplote. Tam je namreč tako oster mraz, da zemlja razpoka od mraza kakor pri nas poleti zaradi vročine. Tedaj zmrzne celo voda, če jo pljusknemo v zrak, ali pljunek iz ust, preden pade na zemljo. Ko smo prišli tjakaj leta 1526, smo videli mnogo sadnega drevja, ki ga je uničil mraz prejšnje leto. Zima je bila strupena, da so našli na vozovih mnogo zmrznjenih voznikov (ki jim pravijo gonjci). Zgodilo se je celo, da so zmrznili gonjači skupaj z živino, ki so jo na povodcu gnali iz bližnjih vasi v Moskvo. Po poteh so našli tudi mnogo mrtvih klatežev, ki hodijo po teh deželah s plešočimi medvedi. Celotno medvede je prignal glad iz gozdov in so se zatekali v bližnje vasi ter vdirali v hiše. Ko so jih kmetje zagledali, so pred njimi bežali in zunaj na polju žalostno zmrznili.

Po tolikšnem mrazu pride večkrat nič manjša suša in v letu Gospodovem 1525 so zgoreli zaradi silovite vročine skoraj vsi posevki. Zaradi suše je nastopila taka druginja, da so prodajali stvar, ki je prej stala tri denge, po dvajset do trideset dengov. Videli smo mnogo vasi, gozdov in žitnih polj, ki so zgoreli zaradi vročine. Dežela je bila tako zadimljena, da je imelo enajst dvanajstih ljudi od dima vnete oči. Razen dima je nastala tudi taka vročina, da jih je od nje mnogo izgubilo vid.

Ni dolgo tega, ko je bila pokrajina še močno gozdnata, kar dokazujejo štrclji mnogih dreves, ki se še danes vidijo. Sedaj je dežela obdelana po zaslugi marljivih in delavnih kmetov. Tu raste le žito in običajno sočivje. Vse drugo, kar se ne da pridelati, pa uvažajo iz sosednjih pokrajin. V vsej pokrajini ni najti sladkih češenj in orehov, najdeš pa dosti lešnikov. Gobjo sicer drugo drevje, ki pa ne rodi sadežev. S posebno skrbjo in pridnostjo sejejo dinje. Na ograjene gredice namečejo z gnojem pomešano zemljo in vanjo potaknejo seme. Tako varujejo rastlino pred prehudim mrazom in vročino. Če je poleti vroče, naredo v gnojno zemljo luknje, da se seme ne zaduši v vročini. Kadar pa pritisne mraz, varuje potaknjeno seme iz gnoja prihajajoča vročina.

V moskovski pokrajini ni medu niti divjačine razen divjih zajcev. Domače živali so manjše kakor naše, niso pa brez rogov, kakor je nekdo pisal. Na lastne oči sem tam videl vole, krave, koze, ovne, sploh vso rogato živino.

Mesto Moskva je med vsemi severnimi mesti gotovo najbolj pomaknjeno proti vzhodu, kar nam ni bilo težko opaziti na našem potovanju. Ko smo odpotovali z Dunaja, smo krenili naravnost proti Krakovu, od tod smo potovali proti severu skoraj sto nemških milj in se nato obrnili proti

vzhodu ter dospeli v Moskvo, ki leži na skrajni azijski meji Evrope, če ni sploh že v Aziji.

Mesto je zgrajeno iz lesa in je precej razsežno. Od daleč se zdi še večje, kakor je v resnici. Zakaj okoli vsake hiše so obširni vrtovi in njive, kar povečuje obseg mesta. Mestno obsežnost še bolj večajo stavbe kovačev in drugih obrtnikov, ki uporabljajo pri delu ogenj in se vrste v dolgem redu na koncu mesta. Vmes pa so še travniki in njive.

Blizu mesta je kup hišic, na oni strani reke pa kup kočic; tam je pred nedavnimi začel knez Vasilij graditi mesto Nalej (pri njih pomeni: natočiči!) za vojaške mezdnike. Samo njim dovoljuje knez piti, medtem ko Rusi ne smejo piti medice in piva; izvemši nekaj dni v letu. Zaradi tega so jih ločili od drugih, da se ne bi domačini pohujšali. Blizu mesta je nekaj samostanov, ki se od daleč vidijo kot mesta.

Videz, da je mesto zelo obsežno, napravi tudi to, da se ne končuje na določenem kraju in ni obdano z obzidjem, jarki ali utrdbami. Ulice so na nekaterih krajih zagrajene z lesami, ki jih v mraku zapro, tako da ne sme nihče več skoznje. Kogar tam čuvaji ujamejo, ga pretepo, oropajo ali zapro v ječo, razen če ga poznajo kot častivrednega človeka. Te namreč čuvaji sami vodijo na njihove domove. Čuvajnice so postavljene tudi tam, kjer je nezavarovan dostop do mesta. Okrog ostalega dela mesta teče reka Moskva, v katero se izliva tik pod mestom potok Jausa; zaradi strmih bregov jo je težko prekoračiti. Ob njej je mnogo mlinov, ki meljejo za mestno prebivalstvo. Z obema rekama je mesto vsaj nekoliko zavarovano. Razen nekaj zidanih hiš, cerkva in samostanov je vse leseno. Za mesto navajajo neverjetno število poslopij. Pravijo namreč, da je dal knez popisati šest let pred našim prihodom v Moskvo vse hiše in so jih našteali čez 41.500.

Čeprav je mesto široko in prostorno, je tako blatno, da morajo polagati brvi po ulicah, trgih in na bolj obiskanih krajih. Sredi mesta je trdnjava, zidana iz žgane opeke, ki meji na eni strani na reko Moskvo, na drugi pa na reko Neglino. Neglina izvira v bližnjem močvirju in je ob trdnjavi na zgornjem delu mesta tako zajezena, da je podobna jezeru. Od tod se odteka naprej in polni grajske jarke, kjer stoje mlinci. Nato se, kot sem že rekel, izliva pod trdnjavo v reko Moskvo.

Trdnjava je tako obsežna, da imajo v njej prostora poleg velikanskega in lepo iz kamna sezidanega knezovega dvorca še velike lesene hiše metropolita, knezovih bratov, plemičev in še

mnoгих drugih. Cerkva pa je tam toliko, da bi jih bilo kar za celo mesto.

Sprva je bila trdnjava utrjena le s hrastovimi plotovi. Bila je majhna in neznatna do časov velikega kneza Ivana Daniloviča, ki je prestavil sem prestolnico po nasvetu metropolita Petra. Peter si je namreč že prej izbral ta kraj za prestolnico, ker ga je sem gnala ljubezen do nekega Alekseja, ki je tu pokopan in pravijo, da se je proslavljal s čudeži. Po njegovi smrti so ga tu tudi pokopali in na njegovem grobu so se prav tako godili čudeži. Tako je zaradi vere in svetosti ta kraj prišel na dober glas. Zaradi tega so si postavili tu prestolnico tudi vsi poznejši knezi, ki so prišli za Ivanom. Ko je Ivan umrl, je tu obdržal prestol njegov sin z enakim imenom. Po njem Dimitrij, po Dimitriju Vasilij, ki se je oženil z Vitoldovo hčerjo, in za njim Vasilij Slepec. Ta je bil oče Ivanu, pri katerem sem bil kot poslanik, in je prvi začel okoli trdnjave graditi obzidje, ki so ga končali šele njegovi nasledniki trideset let pozneje.

Trdnjavske utrdbe, cerkve in knezov dvorec so zgradili iz opeke v laškem slogu Lahi, ki jih je knez poklical z Laškega, obljubljaljoč jim velike nagrade. Skoraj vse cerkve, kakor sem že rekel, so lesene, razen dveh najiminenitnejših, ki sta sezidani iz opeke. Ena je posvečena Devici Mariji, druga pa svetemu Mihaelu. V cerkvi Device Marije sta pokopani trupli dveh nadškofov, ki sta tukaj ustanovila metropolijo takrat, ko so knezi semkaj prenesli prestolnico. Zaradi tega so ju prišteli med svetnike. V drugi cerkvi so pokopani knezi. Ko smo se tamkaj mudili, so gradili mnogo cerkva tudi iz kamna.

Podnebje je zdravo in nihče ne pomni nobene nalezljive bolezni od izvirov Dona do severa in daleč proti vzhodu. Kljub temu pa razsaja pri njih neka bolezen v črevesju in v glavi, ki je podobna kugi in ji sami pravijo kalor. Kdor se je nalezl, umre v nekaj dneh. Takrat, ko smo bili v Moskvi, je ravno razsajala in pobrala tudi enega naših spremljevalcev. Kadar razsaja kuga, ne puste v Novgorodu, Smolensku ali Pskovu nikogar v svojo pokrajino zaradi strahu pred okuženjem, ki bi nastopilo kljub temu, da žive v tako zdravi deželi.

Moskovski prebivalci so od vseh najbolj prebrisani in zvičajni ter ne drže dane besede. Tega se sami zelo dobro zavedajo in zato, kadar imajo opraviti s tujci, hlinijo, da niso Moskovčani, in da bi si pridobili ugled, trdijo, da so prišleki.

Baje je v Moskvi najdaljši dan dolg sedemnajst ur in tri četrti. Natančneje tečajne višine nisem

mogel zvedeti od nikogar, čeprav mi je nekdo dejal, da je od nekoga zvedel, da je menda 58°. Zaradi tega sem sam poizkusil z astolabijem in sem opazoval sonce 10. junija opoldne v višini 58°. Na podlagi tega opazovanja in računov izvedencev je ugotovljeno, da je tečajna višina 50°, dolžina dneva pa je sedemnajst ur in en četr.

Sigismund Herberstein

Fran Erjavec (1834–1887)

Pisatelj Fran Erjavec je umrl 12. januarja 1887 kot profesor realke v Gorici v triinpetdesetem letu starosti. Ob tej nenadni grenki izgubi je napisal Simon Gregorčič prijatelju v spomin žalostinko z naslovom Lovorika na grob možu. Z močnimi, govorniško privzdignjenimi in svečano ubranimi kadencami ter z neposredno naslovitvijo na narodno skupnost predstavlja pesem vrhunsko stvaritev v svoji zvrsti:

Umrl je – mož!

Kje tak je še med nami,
kot on, ki spi v prezgodnji groba jami,
posuti v zimi z venci, šopki rož?

Umrl je mož!

Umrl je mož pravice in resnice . . .

Spoštovanje, ki ga je izrazil pesnik do umrlega pisatelja, pa ni nekaj, kar bi le malo spominjalo na konvencionalno izražanje žalosti ob smrti. Erjavec je bil – po vseh pričevanjih – mož, ki kljub vsej doslednosti stališč zaradi svoje tople človečnosti ni imel sovražnikov. Taki so dejansko bili zmerom le redki.

Pravzaprav je Erjavčevo življenje poteklo na štirih glavnih postajah: Ljubljana (kjer se je rodil v poljanskem predmestju, hodil na gimnazijo in jo končal v znamenitem »vajejskem« letniku), Dunaj (študij prirodoslovja), Zagreb (profesura, enajst let) in Gorica (petnajst let). Njegovo strokovno znanje je bilo zelo cenjeno: bil je – čeprav brez doktorata – izvoljen za rednega profesorja za zoologijo na zagrebški fakulteti, vendar se je časti odpovedal; imenovali so ga za dopisnega člana Jugoslovanske akademije.

Opazovanje je bila Erjavčeva primarna nadarjenost, izoblikoval si ga je še s študijem naravoslovnih ved in z raziskovalnimi potmi v naravo. Kot tak je publicistično živel obrnjen pretežno navzven, čeprav so ga – zlasti v goriški dobi – nemale zadevali tudi udarci nesreč.

Erjavčevo pisanje današnjemu mlademu rodu – se zdi – ni toliko znano, kot je to bilo predhodnim. Vendar je treba Erjavcu priznati, da po sto in več letih deluje nadvse sveže in mikavno. Njegovi opisi iz živalskega sveta so s svojo močjo živjetja in s svojo sočnostjo mojstrovine, ki spregovore tudi najbolj razvajanemu bralcu. **Mravlja** (obj. 1858 v 1. letniku Mohorjeve Slovenske koleda) in **Žaba** (zasnovana že v zadnjem letu gimnazije in namenjena za neohranjene Vaje III, v predelani obliki obj. v Slovenskem Glasniku 1863) z živim prikazovanjem in s številnimi podrobnostmi odpirata bralcu poglede v nepoznani živalski svet. Že v Zagrebu se je Erjavec lotil svojega osrednjega poljudnoznanstvenega dela, ki je z naslovom **Domače in tuje živali v podobah** izšlo v petih zvezkih pri Mohorjevi družbi (Slov. Večernice 1868–1873). Delo obsega orise živalskega življenja po skupinah četveronožcev (sesalcev), ptic in plazilcev in je namenjeno predvsem mladini, da jo »sezna z živalmi, z njih lastnostmi, dobrimi in slabimi, z njih šegami in navadami«. Škoda, da Erjavec ni mogel obdelati vseh živali v celoti, nadaljevanje je malce nadomestil s tremi zvezki **Naših škodljivih živali v podobi in besedi** (prav tako pri Mohorjevi družbi, 1880–1882). Izven teh serij je Erjavec objavil še več prirodoslovnih spisov, med njimi leposlovno zasnovanega **velbloda** (Slov. Večernice 1860) in **raka** (Lj. Zvon 1881).

Seveda obstajajo določene razlike v moči predstavitve (»portretiranja«) posameznih živali, odvisno od tega, koliko поблиže je pisec žival lahko proučil. Zgovoren primer je **gos** (kakor so domače živali orisane z nekim bližjim, lahko bi rekli, bolj intimnim odnosom): poleg verzov, ki jih je našel v ljudskem izročilu, pisec obnavlja iz šole znano zgodbo o kapitolskih goseh, ki so rešile Rimljane, in včlenjuje humorno zgodbo o gosji brbljavosti:

Ljudje, ki imajo čas in voljo poslušati brbljave gosi, so tudi ugenili, kaj se menijo med seboj. Mlade libe, ki gredo odzadaj, se neki hvalijo: »Me smo lepe, mlade, me smo lepe, mlade!« Starim žugam odpredaj to ni všeč, zavidne jim odgovorjajo: »Tudi me smo bile mlade, tudi me smo bile mlade!« Gosak pa, ki stopa pred njimi, izteguje vrat in kriči: »Pa že zdavnaj, pa že zdavnaj!« – Razkačene gosi sičejo, zlasti gosaki.

Poseben del Erjavčeve literarne ustvarjalnosti predstavljajo potopisi, ki jih je mogoče razdeliti na dva dela: na tiste, v katerih se pisec s humoristično žilico loteva opisa poti ter pri tem nadrobi

vsakršna mikavna zapažanja (**Pot iz Ljubljane v Šiško in Kako se je Slinarju z Golovca po svetu godilo**, oboje v Janežičevem Glasniku 1859) in druge, ki so pisani, naslonjeni na doživljajske orise ljudi v določenem kraju (**Eno noč na Kumu**, Glasnik 1862, **Gostba v Mazinu**, v Liki, Glasnik 1868, **Na kraški zemlji**, Zvon 1877 in **Med Savo in Dravo**, prav tam 1878 in 1879), zadnji z orisom kulturnih, socialnih in političnih razmer na Hrvaškem in v Posavini.

Anton Slodnjak je v Zgodovini slovenskega slovstva (II, 1959) večje opazil, da je Erjavec zgodaj in prvi v naši literaturi izpričal »čut za opazovanje in upodabljanje bolj ali manj čudaških, vendar realnih postav malomestnega življenja«. Pri tem je mislil na dve, humorno zastavljeni značajevki **Črtice iz življenja Schnackschnep-perleina**, zgodbi o pretirani raziskovalni vnemi učenega naravoslovca, in na **Avgušтина Ocepka**, malega človeka, nebogljenega uradnika iz pisarne (oboje že v Vajah; obj. v Glasniku 1858 oz. 1860). »Erjavec pripoveduje o teh novih 'junakih' slovenske epike, ki niso seveda niti malo podobni ne Črtomiru ne Svetinu in članom njegove družine in se jasno ločijo od (Trdinovih folklorističnih junakov) Arova, od Glasan-Boga in Svetčevega Vladimira, z nekakšnim suhim humorjem ter se ne izogiblje včasih celo malo groteskne in krute satire, kakor bi se bal, da bi mogel kdo očitati, češ kaj se ukvarjaš s tako neznatnimi in nepotrebni ljudmi.« (A. Slodnjak)

Skratka, čeprav Erjavčeva novelistika ni obsežna, kaže vrsto literarno zanimivih strani. Dve zgodbi **Na stričevem domu** (1860) in **Zamorjeni cvet** (1861) sta izrazito čustveno ubrani in sicer na temo neizpolnjenega ljubezenskega hrepenenja in na tragični zlom, ki je s tem pogojen. Povest **Huzarji na Polici** (1863), ki jo nekateri zaradi živahne zgodbe in pisanega vrveža vaščanov, graščinskih in vojakov (tudi zaradi ljubezenskih

prepletov in razpletov) postavljajo na prvo mesto, nemalo pritegne bralca še danes. In dve, ki sta bili objavljeni pri Mohorjevi družbi (1864 in 1887) in sta vzgojnopoučne vrste, kar pa spričo klenega jezika in pripovedne izdelanosti ne more motiti: **Hudo brezno ali Gozdarjev rejeneč in Ni vse zlato, kar se sveti.**

Velja opozoriti še na nekatere odlike Erjavčevega pripovedovanja. Pisatelj je zgodaj uporabljal pripovedne prijeme, ki jih je t. i. vajevska proza razvijala ob pogledu na vzorce iz velikih literatur. Tako npr. v novelici **Na stričevem domu** (»triptihu«, ker je zgodba razdeljena na tri dele, poimenovane po treh prazničnih šolskih odmorih) je uporabljena prva oseba: mladi dijak, ki prihaja k stricu na počitnice, opazuje dramatično in nazadnje tragično dogajanje pri sorodnikih. Perspektiva gledanja je jasno določena z dijakovo miselno in čustveno ravnijo. Pisatelj karakterizira okolje tudi z izobrazbenimi elementi: pri stricu berejo Ciglerjevega Svetino in Drobotnice (medtem ko Ocepkov šef v pisarni jemlje v roke Kotzebua). Pisatelj ima odprte oči za zunanje dogodke, kakor ti prinašajo v vaško življenje pestrost in spremembo: prikazuje postavljanje jasic za sveti večer, birmanje itd. K vsemu spremni, elegični akord: »O blago tebi, srečna ptica, ki letaš visoko nad nami! Ti ne znaš naših rev in nadlog, ti ne umeš strasti in bridkosti, ki more in tero ubogo srce človeško!«

Povsem drugačen je Erjavčev prijem v povesti **Huzarji na Polici**. Poživitvi slike ambienta služi, da pisatelj pripelje v odročno vas vojake s častniki, ki so drugega rodu; med njimi je vahtmajster od nekod doma izpod Tatre, torej Slovak: »Vahtmajstra je petje na vrtu spominjalo njegovega doma; pesmi, ki se pojo na podnožji visoke Tatre, ob bregovih Vaga (slov. Váh) in Nitre, podobne so kaj zelo tem, ki se zdaj razlegajo pod njegovim oknom.« ... »in tiho šeptaje zapoje staro ljubeznivo pesem: ‚Hora, hora! biela hora!‘«

In kot smo začeli, končajmo z Gregorčičem, z njegovo vero v trajnost pravega literarnega in znanstvenega dela: »Umr! je mož! – Ne, ni umr! / Oči le časne je zaprl . . . / Ne, ni umr! / Še duh njegov živi med nami, / na delo nas budi in drami. / Umr! on ni, / v nesmrtnih delih mož živi.«

Štefan Barbarič

Nekdanja cerkev sv. Jošta na Kumu (ne stoji več)

Eno noč na Kumu

(1862)

. . . Sonce je že umiralo za gorami, ko sva s prijateljem spehana prisopihala do vrha. Zvonjenje sva čula že dolgo časa, ali cerkve le nisva ugledala. Kar se gozd razsvetli in stala sva sredi romarjev. Ravnokar je minila pridiga in vse je drlo v malo cerkvico k litanijam. Tudi midva sva zavila proti cerkvici, ali bila je natlačena, da ni bilo moči predreti; torej sva se ozrla malo okrog.

Prostor na gori ni velik, ravnice ni celo nič. Na vzhodni strani se gora precej strmo spušča v dolino, na robu pa stojita dve cerkvici, doljenja sv. Neže, gorenja pa sv. Jošta. Pod cerkvijo stoji cerkovenikova hiša in majhno poslopje za duhovne gospode, ki ob shodih opravljajo službo božjo. Med letom na Kumu ni nobenega duhovnika, župnija je pa na Dobóvcu. Na zapadni strani je precej prostoren kotel. Tu je ne posebno prostorna hiša za romarje, potem oltar in zidana prižnica; ob shodih namreč se opravlja tu pod milim nebot služba božja.

Med cerkvama sv. Neže in sv. Jošta so se utaborili ljudje, ki so skrbeli za telesne potrebe romarjev. Ognjišče je stalo pri ognjišču, v velikih loncih so kuhali juho in kavo. V nekem kotu je pobijal mesar mlado junico in njegov hlapec je deval ovco iz kože. Mesar je bil tudi krčmar. Na štiri kole je postavil streho in steno je napravil iz zelenih vej; to je bil velik »hotel«. Zraven hotela si je priletel mož za silo napravil mizo, nanjo postavil sodček z žganjem, drugi menda prazni

60 let stara razglednica s Kuma s cerkvijo sv. Neže

sodec je pa opravljal začasno stolovo službo. Imel je nekoliko gostov. Vsi so stali okoli mize, on sam je sedel na sodcu. Jako je bil razgovoren, in kakor se mi je videlo, je bil svoj najboljši gost, pa menda le zato, da bi drugim delal srce.

Po vsem taboru je bil strašen šum. Posebno ženske, ki so prodajale kavo – bilo jih je najmanj kakih petnajst – so regljale neprenehoma in ponujale in hvalile svojo čorbico. Pijača res ni bila draga, za dva ali tri krajcarje je človek dobil polno skledico. Za bolj gosposke goste so imele nekatere pripravljene tudi kupice. Človek bi moral biti res trdega srca, da se ne bi dal omehčati takim besedam, ki so bile gotovo slajše nego blago. Ker zdaj nisva še imela posebnega pozelejnja do te slaščice in ker so naju že bolela ušesa, sva odšla proti cerkvi nazaj.

Tu so ravno minile litanije in ljudje so se usipali iz cerkve kakor čebele, kadar roje. Midva začudena obstojiva, ali ne zaradi ljudi, ampak zaradi muzike, ki se je razlegala iz cerkve. Tako okroglo so »zaribaldi«, da bi človek mislil, da so svatje na podu, in nehote so se mi jele vzdigovati pete.

Pozneje mi je pravil mož, da cerkev nima orgel in da prihajajo na shod kumljanski godci, ki so neki povsod znani in zelo čislani. Mož mi je tudi pravil, da je že od nekdaj navada, da si godci godejo malo bolj na poskok in da imajo zato stare pravice; če so pisane ali ne, tega mi mož ni vedel povedati. V tem se je storila noč . . .

Zasučeva se okoli cerkve in – osupla obstaneva. V kotlu se je začelo novo življenje. Na robu kotla, kraj gozda, je gorelo najmanj petnajst ognjev in kakih ognjev! Visoko je švigal prasketajo-

či plamen in z rdečo lučjo je razsvetljeval ves kotel. Okoli vsakega ognja je sedelo po dvajset do trideset romarjev, moških in ženskih; skoro od vsakega ognja se je razlegalo lepo ubrano petje. Kakor bi trenil, nama je prešla vsa želja po postelji. Ne maral bi zanjo, da bi bila tudi najmehkejša pernica.

Pridruživa se prvemu ognju. Okoli njega so bili skoro samo moški. Prav radi so se razmeknili toliko, da sva dobila dovolj prostora. Star berač, ki je imel eno samo roko, je nakladal na ogenj. Le čudil sem se mu, kako je s samo desnico vlačil cela drevesa na kup. Za njegov trud smo, kar nas je bilo pri ognju, zvrgli nekoliko krajcarjev, da si je z žganjem okrepčeval onemogle moči. Možje v naši družini – bili so samo Dolenjci – so ga poznali in nagovarjali, da bi povedal, kje in kako je izgubil roko. Ali vse prigovarjanje je bilo zastonj. Molče je režal v švigajoči plamen in z dolgo gorjačo je porival ogorke v ogenj . . .

Kavarne so se bile nekoliko izpraznile. Pri eni mizi sem dobil dva znanca, ki sta čakala kave. Žena je bila kaj postrežljiva; tudi mene je vabila toliko časa, da sem se vdal, posebno ker je obljubila, da jo skuha posebej in da kupico izmije poprej. Iz tega bi človek lahko sodil, da so ljudje nesnažni, ali to ni tako. Treba je vedeti, da ni vode na Kumu, in uro daleč, kakor so mi pripovedovali, jo morajo nositi vkreber. Ko izpijem, plačam ter se vrnem k prijatelju. Ko grem mimo sosednjega ognja, pride od druge strani majhen, lepo rejen mož srednje starosti, za njim hiti drug z obvezano glavo.

»Dober večer, ali bolje, dobro jutro,« nagovori prvi mož družčino.

»Bog daj!« mu odgovore.

»Hudo je, če nima človek kaj jesti, še huje pa je, če ima, pa ne more. To ve vsak in vsaka, ki so ga ali so jo kdaj boleli zobje. Torej iz čeljusti vse škrbine in votline, zdajle imate zlato priliko, da morebiti ne bo kmalu take! Kot bi mignil, ga vržem iz čeljusti, in prav nič ne bo bolelo. Petindvajset sem jih že pometal nocoj, pa ne eden še ni skremžil lica, ali res, da ne bom lagal, neko dekelce je malo zacvililo, pa je bilo takoj dobro. Če meni ne verjamete pa vprašajte tegale; ravnokar sem mu potrebil tri zastarene kočnike.«

Mož z obvezano glavo vse potrdi in vedno prikimuje z glavo.

»Še povedati mi ni treba, kateri je, jaz ga sam najdem. To pravim, vsak se bo kesal, kdor pojde jutri z bolnim zobom domov, da mu bo morebiti nagajal vse leto. Zdaj je pa prilika, da nikoli take, in samo en groš velja.«

Od konca ni nihče imel bolnega zoba, ali ker je znal tako sladko govoriti, so jele ženske stikati glave in med seboj šepetati.

Zdaj se osrči neka ženska in reče: »Jaz imam enega gnilega, pa zdaj me že dolgo ne boli.«

Ženska je jedva to izgovorila, že je on s kleščami pri njej, in res, kot bi trenil, ga potegne iz čeljusti. Žena se je malo nakremžila, pa se je kmalu spet nasmejala.

»Šmentaj, ta je bil pa hud!« reče kleščman in ogleduje zob pri ognju. »Tri korenine ima in kako so zakrivljene!«

Vsi so ogledovali in občudovali zob, in ker so videli, da je mož res pripraven, so dobili pogum. Drug za drugim so mu molili čeljusti, in kakor bi hrustal orehe, so leteli zobje iz ust. Nekemu možu je izruval dva, neki ženski celo tri. Ko je vse opravil, je spravil zaslužene novce in se poslovil, rekoč: »Srečno! Če bomo živi in zdravi, se bomo ob letu spet videli.«

Tako je hodil od ognja do ognja. Mož si je zaslužil lepe denarje . . .

V tem se je bližalo jutro. V zvoniku so neprenehoma zvonili. Skoro vsakih pet minut je udaril zvon desetkrat in prav neredno; ne vem, kaj je pomenilo to bingljanje. Zdaj sva se tudi midva poslovila od male družine, ki je še ostala pri ognju, in sva odšla na vrh k cerkvi, da bi videla sončni vzhod. Dolgo sva čakala, da se je jelo obzorje rumeniti in rdečiti, in naposled je vzplavalo sonce za polovico večje, nego se nam vidi podnevi. Nizko po dolinah je ležala gosta siva megla, da bi človek lahko misli, da je jezero. Skoro dve uri sva sedela na ploščati skali in gledala po dolenjskih in po štajerskih gorah in po savski dolini. Čimdalje živeje je postajalo v kotlu. Kavarne so bile spet prenapolnjene, vse je mrgolelo kakor v mravljišču in po stezah so od vseh strani še prihajali novi romarji k prvi službi božji.

Tudi naju so gnale želodčeve sile v kuhinjski tabor in to naravnost v veliki »hotel«. Ali tu sva morala dolgo čakati, da je prišla vrsta na naju. »Hotel« je bil v sredi po dolgem pregrajen. Onkraj pregrade je bilo ognjišče in vinski sod, takraj je bila pa dolga, ozka klop, na kateri so čakali gostje. Na gorenji strani se je rezalo in delilo kuhano meso, in ko so najbližji kupci dobili, kar so plačali, so se morali precej umakniti onim, ki so sedeli za njimi. Tudi midva sedeva na to dolgo klop nasproti egiptovskim loncem. Kakor so sprednji gostje odhajali s kosom mesa v roki, sva se midva pomikala naprej, in drugi so spet zasedli najini mesti. Tako se je vršilo vse v najlepšem redu.

Meso, ki sva ga dobila midva, je bilo trdo in žilavo, da ga skoro ni bilo moč jesti. Ali kaj hočeš, pomagaj si, če si moreš! Midva sva se tolažila z narodno pesemco:

»Lisica, lisjak
sta pila tobak;
tobaka ni b'lo,
sta pila vodó.«

Ali še bolj kakor ta pesemca naju je tolažila misel, da naju čaka opoldne v šentjurskem župnišču dobro kosilo.

V tem je prišel čas službe božje, ki jo opravljajo pod milim nebom, kakor sem povedal kmalu od konca. Po prvem delu sv. maše je bila prav lepa pridiga o svetih gorah.

O kumska vila, daj mojemu slabemu peresu moči, da spodobno predstavim bralcem svojim dva junaka, ki vem da sta se rodila na podnožju tvojih gora!

Komaj je stopil gospod s prižnice, se spravi nanjo šest oseb – lahko si misliš, da ni majhna – ena ženska in pet moških. Štirje so imeli muzikalno orodje – na tem se spoznal, da so godci; peti brez orodja je bil velikan in še zelo debel. Ta se je postavil spredaj, kakor bi hotel pridigovati, toda molčal je, da je prišla njegova ura. Zdaj mašnik zopet pristopi in godci eno urežejo. Ko so prenehali, se potrese ves kotel: velikan je začel peti in prav sam o sveti Neži. Midva sva stala dvesto korakov od prižnice, vendar sva razumela vsako besedo, glas je bil pa takšen, da se je zemlja tresla, seveda je možu pot curkoma tekela s čela.

Ko je izpel en stavek, si je obrisal potno lice in godci so jeli gosti. Zdaj sem imel priliko spoznati drugega junaka. »Kapelmajster« je bil oče z basom, ali bas mu ni delal toliko truda kakor godec s »frulo«. »Frular« ni bil več mlad, ali imel je veliko preveč umetniškega ognja in fantazije, torej ga je moral oče bas vedno krotiti z očmi. Ko so oni trije že odrezali akord, je imel on še polno frulo in polna usta najlepših figur, in ko bi ne bilo očeta basa, igral bi bil sam morebiti pozno do večera. Ko pa ugleda očeta, ki mu z obrvmi miga in žuga, se preplaši in izpusti vse glasove v tako čudnih kadencah, da človek ne ve, ali je to vrisk navdušene in prevzetne umetniške duše ali vzdihljaj zamorjenega genija. Časih se sredi igre izpozabi, pa zarezgeta in poskoči kakor mlad konj, ki še ne pozna ojnica.

Kumski pevec, posebno pa ti, frular, vaju ne pozabim, dokler mi bo živ spomin!

Po končani službi božji se spustiva v dol. Romarji, ki gredo s sv. Kuma, imajo navado, da petdeset korakov ali takoj pod cerkvijo poklek-

nejo, se obrnejo proti cerkvi in molijo. Novinci, ki gredo prvokrat na Kum, pa zasajajo blizu vrha mlada drevesa ali veje, katere so si odrezali v dolini. Dasi smo šli vedno z brega navzdol, nam je bilo vendar strašno vroče, ker je bila velika soparica. Kmalu so se jeli tudi zbirati sivi oblaki in ravno so začele padati prve debele kaplje, ko sva stopila opoldne pod varno streho gostoljubnega šentjurskega župnika.

Fran Erjavec

Fran Levstik (1831–1887)

Malo je bilo v naši literaturi tako mnogostranskih talentov, kot je to bil Fran Levstik: lirski in epski pesnik, pripovednik in mladinski pisec, jezikoslovec in satirik, politični publicist ter društveni delavec. Že zgodaj so se pokazale njegove bogate sposobnosti. V nekaj letih se je s pesniško zbirko *Pesmi* (1854), z epsko pesmijo *Ubežni kralj* ter z literarnim programom, včlenjenim v *Popotovanje iz Litije do Čateža*, tudi z *Napakami slovenskega pisanja* (1858) uvrstil med naše najvidnejše književnike in javne delavce.

Enako je malo v ustvarjalni vrsti v času in nasploh mož, ki bi jih tako okrutno in neprizanesljivo prizadevali udarci usode, kot se to kaže v Levstikovem primeru. Kakor je bil umsko nadpovprečen, po golem naključju ni opravil gimnazijske mature. Ob tem formalnem primanjkljaju so se mu zaprla vrata do nadaljnega visokošolskega študija in do poklica, pogojenega z akademsko diplomom. Padel je v odvisnost prehajanja iz ene v drugo negotovo službo, od zasebnega učiteljevanja do različnih tajniških služb, kjer so mu delodajalci grenili življenje. Samozavesten in ponosen, kot je bil, se je z neredko brezobzirno kritiko marsikomu zameril. Obsojenemu na samotarstvo, brez družine, se je nazadnje morda le zdelo, da si bo v ljubljanski licejski knjižnici zagotovil zadnja mirna leta, pa je kmalu prišla bolezen, mentalni razkroj in smrt pri sedeminpetdesetih letih.

»Jaz bi morda bil mnogo več storil, ko bi se mi ne bilo vedno boriti,« je Levstik pisal Stritarju, ko sta se v povezavi z iniciativnim Jurčičem našla l. 1866 pri skupnem delu za pripravo izdaje *Prešerna*. Včasih se zdi, ko da mu je bila borbenost v krvi, v temperamentu. V zapaščinu so se ohranili

verzi z naslovom *Boj*, po vsej verjetnosti napisani sredi šestdesetih let: »Brez boja se ne da živeti, /dokler ogreva žile kri, vihar vsi dnevi so na sveti, /vihar nemirne so noči.« Vendar je treba reči, da Levstik sam po sebi ni izzival duhove, temveč so bile njegove reakcije, v katerih je od daleč gledano, nemalokdaj izgubil mero, večidel podnetene z nekim momentom od zunaj. V boju z razmerami so ga najhuje vznemirjale in vzburjale napake, ki jih je opazoval okrog sebe: hinavščina in javna igra videza, nenačelnost in neskladje med besedo in dejanjem, hlapčevanje višjim in lenobna malomarnost nižjih slojev.

Kljub ostremu značaju je Levstik znal biti tudi vljuden, celo blag. O tem nam priča primer ob kritiki *Desetega brata*. Ko je kritik v pismu sporočil mlademu pisatelju svojo sodbo, je tega ki je že zgodaj zmožgal napisati prvi slovenski roman-prijateljeva ocena precej prizadela. V ponovnem pismu je Levstik želel obetajočega pripovednika potolažiti in mu je hkrati povedal tudi nekaj besed na lastni račun, kar priča, da v njegovem delovanju nasplošno ni odločala samozaverovalna vsevednost: »Saj sem ti rekel, da moja razdirava kritika več kvari nego koristi. Posebno sem grešil, da sem ti slabote preveč grajal, a lepote premalo povzdignil.« Podobno je istočasno o svoji kritiki pisal Stritarju: »Mogoče je, da sem ga sem ter tja morda po krivici grajal. Če utegnesh preberi 'desetega brata' in mojo razmetajočo sodbo popravi, če se da.« Hkrati je utemeljil lastno strogo sodbo s tem, da »to utegne koristiti Jurčiču, kateremu treba brez okoliša povedati, ker se trudi v resnici, da bi prišel na pravo stezo.«

Levstik je ohranjen v slovenski predstavi kot učlovečenje kritike. Z ostro besedo ni posegal samo na literarno in jezikovno območje, marveč na vsa področja javnega življenja, posebej v politiko. Toda, navzlic komaj pregledni obilici tovrstnih člankov in poročil Levstika ne gre šteti med politike, kakršni so npr. bili parlamentarci Bleiweis, Zarnik in Vošnjak. Levstik je po svoji naravi izrazil politični ideolog. Kot tak je sprejel koncept samobitnosti, kulturne enakopravnosti in politične suverenosti Slovencev, ga je utrjeval in na vsakem koraku, kjer je to bilo ogroženo, branil. Pri tem ni poznal najmanjšega taktiziranja, četudi so ga tudi njegovi prijatelji z vidika skupne uspešnosti kakšenkrat opozarjali na več taktčnosti.

Levstikova politična ideologija, naperjena proti kritičnim razmeram in dejanjem v njegovem času, ni izgubila vrednosti in pomena niti preko svoje dobe, v drugačnih zunanjih razmerah. Ali

ne zveni živo aktualno, kot opozorilo nosilcem šolske politike tudi v naših dneh, če preberemo v Napreju (1863) v članku **Ljudske učilnice** naslednje: «... ker narodovo deblo (množični sloji) nam je izobraževati, ako hočemo, da napredujemo v omiki; narod se pa ne more izobraževati, če nima učilnic ali če so njegove učilnice tako osnovane, da nikakor ne morejo zaželenega sadu obroditi. Da pa bodo ljudske učilnice v resnici to, kar bi imele biti, zato je najprva, silna potreba, da v njih mladino podučevajo sposobni, zares pripravniki moške, kateri morajo biti preskrbljeni z vsem, česar potrebujejo v svoje življenje, da se potlej z veseljem, brez skrbi lahko pečajo s podukom, za katerega se morajo vedno izobraževati, celo še potem, ko so že potrjeni za službo, ker zdaj vsaka, tudi najmanjša učenost napreduje dan za dnevom. »In malo dalje: «... kajti slaba vzreja (=vzgoja) škoduje vsej družini, dobro podučevanje pak podpira in povzdiguje vso državo.»

Na kaj se je Levstik opiral pri utiranju poti do nove, boljše kakovosti ljudske življenja? Levstik je črpal delovni navdih in moč za tvorni vzgon iz svoje navezanosti na domačo zemljo in njene (preproste) ljudi. V izvornosti in v miselni razsodnosti človeka iz prvinskih ljudskih plasti je odkrival vrednote, ki so trajnega pomena. Za ljudsko izročilo se je vnel zmlada, misleč da sta »jezik in pripovedka... zgodovina vsakemu, a še posebno edina zgodovina takemu narodu, kakršen je slovenski, ki druge zgodovine nima.« (Spomini o verah in mislih prostega naroda. Okoli 1870). Ljudsko izročilo so že pred Levstikom postavljali na najvidnejše mesto v narodni kulturi (Herder oziroma Kopitar), Levstik je nanj nadgradil svoj literarni nazor: «Slovensko slovstvo mora biti ven in ven, kar je največ mogoče narodno (–ljudsko), dvigati se mora iz naroda in zopet sezati v narod, kakor v vodometu curek pada nazaj, od koder

vstaja, kakor masti drevje z listjem tisto zemljo, iz katere je poglalo.»

Nekateri proučevalci Levstikovega programa so sodili, da se Levstikovo omejevanje literarnega programa na potrebe in zanimanje t. im. preprostega ljudstva vrača nazaj pred Čop-Prešernov koncept, ki je – kot je znano – zahteval leposlovje po meri izobraženstva. Po moji sodbi (pri čemer se opiram na misel, ki jo je v članku Naša književnost navrgel pri Hrvatih August Šenoa) Levstik ne zavrača neposredne literature za izobraženstvo, ne prezira diferenciacije bralcev kot nujnega pojava novodobne kulture, marveč iz narodno prebudnih in etničnoafirmativnih razlogov daje prednost literaturi, namenjeni širokim ljudskim slojem.

Levstik je najjasneje predložil svoj literarni program v »potopisnem esaju« **Popotovanje iz Litije do Čateža**, konkretno pa ga je uresničil zlasti v povesti **Martin Krpan**.

O malokaterem književnem liku so pri nas toliko pisali, ga tolikokrat slikarsko upodabljali! Zrasel iz priobčutja ljudske neposrednosti je ta mož odrezave besede in močnih mišic prapodoba kmečke razumnosti in iznajdljivosti. Seveda se ga drži ljudski mit silaka, a je hkrati mnogo več ko folklorna snov. Poveličanju človeka iz ljudstva in njegove demokratične svobodnosti je primešan bridek okus: praktično imajo moč v rokah birokratski oblastniki, ki navadnega človeka poznajo samo toliko, kolikor jim koristi in mu dajejo čutiti svojo nadvlado, svoj sistem oblasti (cesarica in minister Gregor), če bi kdo le malo hotel zrahljati vezi odvisnosti.

V zadnjih letih literarna veda ponovno ugodneje ocenjuje Levstikove pesmi, kot so jih pred časom, ko so jih preveč primerjali z vrhunskimi Prešernovimi. Lahko ponovimo za Stritarjem, da na splošno »iz Levstikovih pesmi diha neka veselost, zdravost, zadovoljnost, neka mladost in genialna neskrbnost, ki nas tolikanj bolj veseli na drugih, če jo pogrešamo na sebi.« Dodati pa je, da ob radoživih in šegavih pozna Levstik tudi krčevite in razbolele tone (Franjine pesmi). Posebej je uspela Levstikova radoživo-šaljiva muza v otroški poeziji že proti koncu življenja.

Levstik je izražal kritiko razmer tudi v pesmih, med katerimi jedka satira ni redek pojav. Ob nesrečnem glasovanju za dualizem l. 1867 je nastal sonet **Naša nesreča**. Tisti čas, ko so skoraj vsi iskali krivcev za slab položaj slovenskih dežel le pri tujcih in zunanjih nasprotnikih, je Levstik s prstom pokazal, da je treba krivdo iskati tudi znotraj, pri sebi in doma, ter je naštel »slovenske

PESMIM.

Zdaj so duri vam odprte,
ptičke moje, izletite;
prepevâje se glasite
v loge, polje, v rodne vrte!

Slišal bode prepevanje
šojec, vrabec in siniček,
vdeb in z vranom sam kraljiček –
utegne vneti ropotanje:

»Ve ste tujke v našem dvoru
pesem vaša nam je pusta,
ne prepevajo vam usta
glasov ljubih v našem zboru!«

A tedaj odgovorite:
Me smo Levstika poeta,
hčerke mladega očeta,
in zatorej potrpite!

SINIČJA TOŽBA

Stoji učilna zidana,
pred njo je stara jablana.

Ta jablana je votel panj,
sinica znosi gnezdo vanj.

Sinica zjutraj prileti,
na šolskem oknu obsedi:

Na oknu kljunček svoj odpre,
tako prepevati začne:

»Poslušaj me, učitelj ti!
Kakó se pod teboj godi.«

»Vsi dečki tvoji me črté,
povsod love, povsod podé.«

»Zalezli moj so ptičji rod,
iz gnezda vrgli ga za plot.«

»Mladički tam pomrli so,
oči svetlé zaprli so.«

»Grdobe grde, páglave!
Masti ste vredni leskove.«

»Kdor v gnezdu ptičice lovi,
ta v srcu svojem priden ni!«

grehe«: »Izdajstvo, samoljubje in mehkota, /trepet, domač razpor, neskrb, slepota/ in svojstvo, s katerim opicam smo v rodi,/ do vsega gnus, kar s tujstva k nam ne hodi: /To šiba naša je, ta nas stvorila/ v nesrečno ljudstvo – a ne tuja sila!« Iz navedene pesmi je razvidno, da se Levstikova domoljubna pesem v razliko z mnogimi sodobniki ne izživlja v romantičnem elegizmu (»tega kriv je tuji meč!«), marveč išče razloge za slovenske poraze nekdanj in danes v nezadovoljivi narodni osveščenosti, v servilnem obnašanju do tujcev in nesposobnosti za skupen nastop.

Levstik je močan tudi v refleksivni pesmi. Tu bi bilo treba naštevati po vrsti bisere te zvrsti: **Knjižna modrost** (Po knjigah samo ne prebiva modrost/ . . . vi, ktere pri knjigah obrastel je mah, /v život se viharni vrzite!/ Ne bodi vas radosti, solze ne strah, /iščite, uživajte trpite!), **Potnikov dvom**, **Upanje** in **Razni glasovi** (1854), v katerih globoko premišljeno daje življenju vobilo:

Nepokojni vi ljudje!
V daljno, strmo visočino,
v temnih brezen globočino
hrepenijo vam želje!
Eno pak potrebno je:
Skrbi zase, ljubi brata,
dvigni ga, odpri mu vrata
in sodnik naj bo srce!

S temi in podobnimi mislimi ostaja Levstik trajno navzoč v slovenskem življenjskem občutju. So namreč spoznanja, ki kljub menjavam časov ne morejo zgubiti vrednosti.

Štefan Barbarič

Anton Novačan

Ob stoletnici rojstva

Nekoč je Oton Župančič zapisal mladi ženi pisatelja Antona Novačana v knjigo svojega zbrana dela hudomušno posvetilo:

»Pokličejo duhovnika,
da panal bi razbojnika.
»Ne bom ga jaz,« pravi sveti mož,
»ti, čista devica, ga panala boš!«

Josip Vidmar pa se je v Obrazih o Novačanu izrazil, češ da je ta »prihrumel« v njegovo življenje. Oba sta tako duhovito nakazala posebnost človeške osebnosti pesnika, pisatelja in dramatika Antona Novačana: njegovo silovitost, izrednost, spremenljivost, samozavest, egocentričnost. Te poteze so združljive s pojmom umetnika, a mnogo manj s politikom in diplomatom. Politi-

ka in diplomacija pa sta mu v precejšnji meri rezali kruh in povzročili, da je bilo njegovo življenje po krajih bivanja tako raznoliko, po končni usodi pa tragično.

Njegova »potovanja« so se začela že kar med dijaškimi in študentskimi leti. Rojen je bil v kmečki družini v Zadobrovi pri Celju (6. julija 1887) in je kot nižješolec obiskoval celjsko gimnazijo, višjo pa v Zagrebu, Karlovcu in Varaždinu. Še preden je doštudiral pravo v Pragi, je potoval v Pariz, München, Moskvo. V teh letih pred prvo svetovno vojno se je že uveljavil kot pisatelj z dvema knjigama novel in črtic *Naša vas* (1912, 1913). Zbirka ga je uvrstila v generacijo pisateljev po Cankarju, ki so postavljali na prvo mesto aktivnost in voljo. V najizrazitejših novelah so naslikane usode nevsakdanjih vaških ljudi, zajete najbrž iz domače Zadobrove in sosednjih vasi: tu je silak, ki pretirava v grehu in pokori (Spokornik Elija), fant malce počasne pameti, ki ga ženi oče (Ženitev Gregca Zavožena), orjak z otroško čistim srcem, ki ga telesna pomanjkljivost žene v tragiko (Vaški Cyrano). Vaška srenja do takih nevsakdanjih ljudi ni nič prizanesljiva, zakaj nje pobožnost je le zunanja, polna praznoverja, napol poganska (v noveli Štefan starši celo tako pretepejo sina, ki noče postati duhovnik, da se mu omrači um). Razpoloženja se naglo menjavajo, padajo iz nasprotja v nasprotje: iz blagosti in velikodušnosti v zadrtnost in sovraštvo.

Kmetje so v ospredju tudi v naturalistično-simbolistični drami *Veleja* (1921), ki prikazuje usodo revne vaške lepote, in v večini povesti iz zbirki *Samosilnik* (1923). Knjigi sta izšli že po prvi svetovni vojni, ko je bil Novačan že diplomiran pravnik. Bil je v konzularni službi v Pragi,

Trstu, Beogradu. Vrgel se je v politiko. Krajši čas je izdajal lista *Naša vas in Republikanec*. Bil je tiskovni ataše v Varšavi. Delo konzularnega uradnika pa ga je utesnjevalo. »Jaz nisem za politiko, sem edino za umetnost. Tu ni programov in ni discipline... je svoboda, svoboda, svoboda,« zapiše v svoj dnevnik 1920. leta. Nekaj let kasneje pa ugotavlja: »Leta 1921–1922–1923 delal politiko, namreč neumnosti.« Nekaj let je imel odvetniško pisarno v Celju in si z ženo uredil dom v novi hišici v Šmarjeti v celjski okolici.

V literaturi se je zdaj uveljavil z dramo *Herman Celjski* (1928), ki si jo je zamislil kot prvi del trilogije o Celjskih grofih. To ni le njegovo najizrazitejše delo, ampak gotovo ena najizrazitejših dramskih obdelav te zgodovinske snovi pri nas. Usoda Celjskih grofov ga je privlačevala vse življenje, še več: v oblastiželjnosti, ki ne vprašuje po sredstvih, v prekipevajoči življenjski moči, silaštvu, opaznem zlasti pri Hermanu II., je videl nekaj sorodnega svojim nagnjenjem, pa je več kot za šalo domneval, da se v njegovih žilah pretaka nekaj krvi Celjskih. Čeravno je dramo zasnoval ob konfliktu z Veroniko, kot sta to storila Župančič pred njim in Krefc za njim, je poudaril prav lik starega Hermana in ta je kljub brezobzirnosti mogočna osebnost. Pristno novačanovsko izzveni prizor, ko se ob molitvi očenaša Herman ne more sprijazniti s podreditvijo božji volji, ampak postavlja v ospredje svojo voljo (fiat voluntas mea!). Ali je tudi Novačana gnala želja po večjem uveljavljanju, da je iz domačega Celja spet odšel v diplomatsko službo? Bil je v Braili v Romuniji, v Kairu, Celovcu, Bariju v Italiji.

Med drugo svetovno vojno je iz okupiranega Beograda, da bi se izognil nemškimi zaporom, pobegnil v Palestino, kjer je bil več mesecev v taborišču, nato v Kairo. Iz bolečine, ki jo je povzročila usoda domovine, iz osebnih stisk ob ločenosti od žene in iz razočaranja nad nekdanjimi jugoslovanskimi politikami so nastajali njegovi dnevniki. Sveto pismo pa mu je navdihnilo pesniško zbirko *Peti evangelij* (Trst 1948). V dvanajstih spevih (Tesar Jožef, Betlehem, Egipt, Nazaret, Oče, Mladi tesar, Sin človekov, Trije obiski, Mati Marija, Janez Krstnik, Čalarni genij, Svatba v Kani Galileji) je upesnil svetopisemsko snov. Svetopisemske dogodke in osebe je podomačil, po svoje prikrojil, zgodbe razširil, prilagodil svojemu doživljanju sveta. Slikal je pogosto s širokim homerskim slogom, tu in tam posegel v preprostost ljudske pesmi, ustvarjal z mislijo in spominom na daljni dom.

Nekako v tistem času, ko je izšel *Peti evange-*

lij, je storil usodno napako: iz Trsta, kamor je prišel iz Kaira in se po letih spet sestal z ženo, se nezaupljiv do razmer v novi Jugoslaviji ni vrnil v domovino, ampak je odšel v Argentino. Življenje v divjini, na čakri-kmetiji, ki sta jo kupila z ženo, je načelo njegovo veliko in na zunaj močno telo, tujina pa ga je nedvomno načela tudi notranje. Čutil je, da v Argentini ni njegovo mesto. Še nekaj dni pred smrtjo je sanjal o Šmarjeti, kamor se bosta z ženo vrnila, ko ga je nenadoma, 22. marca 1951, doletela smrt, ko se je iz bolnice vračal k ženi.

Po več letih mu je pogumna vdova izpolnila željo – prepeljala je njegov pepel v domovino, tako da zdaj počiva na domačem pokopališču v Vojniku pri Celju. V spomenik z mogočno bronasto glavo (dela kiparja Ahčina) so vklesane besede iz Petega evangelija:

»Kakor glad mori vse živo, stre srce človeku domotožje,

dom na rodni grudi dar najslajši je iz roke božje.«

Božena Orožen

Herman Celjski

III. dejanje

2. prizor (del)

Herman, Eneja Silvij in Jošt Soteški

Eneja Silvij. Svetujem še gospodu, da moli očenaš pred spanjem, počasi in s preudarkom, samo en očenaš.

Herman. Idi proč, duhovnik. (Eneja Silvij odide.) V mojih ječah gnijejo prelati, Eneja Silvij! Pater Melhijor je božji volek, on bo letal, kakor mu ukažeš. Na tega gizdavega Laha mi pa pripazi, Jošt. Kraljica ogrska je vsa v plamenu zanj, to mi utegne zmešati račune. Zdaj pa mi reci, kaj je z blagorodnim mojim sinom, je pripravljen?

Jošt. Vse je gotovo. Vendar bi prosil, da bi blagorodje sina prvega zaslišali, potem njegovo golobico.

Herman. Tako jaz tudi mislim. Aron mi pošlje njo, ti pa pripelješ njega.

Jošt. Hotel sem reči, da pripeljem njega tu na vrata tajnega hodnika v trenutku, ko bo vaša izpoved z Veroniko pri kraju. Tako, jaz mislim, bi se dal izkresati poudarek, važen za njen pogin.

Herman. Izvrstno. Pripelji Friderika tod – in

stoj pred temi vrati z njim. Ko jaz razkrinkam čarovnico z glasnim klikom, tedaj odpri in vstopi. Tod pojdi torej. (Jošt izgine skozi vrata tajnega hodnika.) Na desno, na polici so bakle. Z mojimi jetniki spodaj ne govori! Da si ne zajdeš v labirintu!

Svetloba bakle obsije Hermana. Od spodaj kriki jetnikov. Joštov glas pada vedno niže.

Jošt. Znam jaz ta pota! Tu – na levo – je grob zazidanega sina-grbavca – grbavca. Tu – na desno . . .

Herman zapre vrata. Daljni grom.

3. prizor.

Herman sam. Pozneje Privid grbavca.

Herman. Tulijo moji jetniki. Od glada jim poka drobovje. (Odpira vrata. Kriki jetnikov.) Hej, častiti vi prelati! Hej, vi cenjeni plemiči in vitezi hrvatski! Očistil sem dodobra vso zemljo med Dravo in Savo te viteške golazni in zdaj prignem Bosno. Še je prostora v mojih ječah za trde bosanske glave. Kakšen glas je to? Kot krik otroka! (Zapre vrata.) Grbavec? Podložil sem te svoji volji in v smrt si moral, četudi si rojen iz mojih beder. Celjan – pa grbav? Kdor vlada, mora biti lep. (Grom. Prikaže se majhen nerazvit deček in iztega roke po Hermanu.) Proč, ti nakaza! Kaj laziš tod za mano? Saj si že davno mrtev. Kaj se grohotaš?

Privid. O-če, o-če!

Herman. Ti me kličeš oče?

Privid. Mojega rojstva te je bilo sram in si ukazal, da so me zazidali v tem zidovju. Pa nisi vedel, da je v tej nakazi, iz tebe porojeni, tlela spasonosna misel za naš rod od kolena do kolena. Previdnost ti je dala trn za pokoro, iz tega trna pa bi se bil razvil bohoten cvet. Ti pa si bil ošaben, zato me čuj: Zijali bodo prazni tvoji dvori in Celje bo beračilo za drenov grm, da bi mu bil naslednik.

Herman. Saj vem, kaj si! Izgini! (Bije z mečem, privid izgine.) Izgini, ko te izven mene ni! Kako zabaven duh! Kako se nagromadi v duši črna misel in lebdi nad mano! Eneja Silvij pravi, en očenaš, samo en očenaš za tesno uro. (Poklekne z mečem v roki.) Pater noster, qui es in coelis, sanctificetur nomen tuum, adveniat regnum tuum, fiat voluntas tua . . . Voluntat tua? Tvoja volja? A kje sem jaz? Kaj more biti tvoja volja druga nego moja? O kakšni volji sanja kamen v tem zidovju? In črv, ta ropar večnosti, kaj dvomi v sebi črv? Fiat voluntas tua? Ne dam, ne dovolim, da bi nadležna vest skalila

mojo jasno misel. Fiat voluntas mea! Moja volja naj se zgodi. Kako ob tem hotenju beže podobne moje lastne domišljije. Vse mi je jasno kot jeklo tega meča. Zaveznik, dobrotnik, prijatelj! Ti vladar in oče reda od vekomaj do vekomaj. Moj sin te je oskrnil, jaz pa ti vrnem zopet tvoj hladni čisti blesk. Fiat voluntas mea. (Privid se prikaže iznova.) Stoj!

Privid. Ubog si, oče moj. Vsa tvoja moč in slava se spremeni v pepel in prah. Smrt se reži nad tvojim rodом. Glej, bratec moj prihaja. (Prikaže se duh Hermana mlajšega.)

Herman. Dva sina, dva otroka moja!

Privid. Za svoje grehe sluti oče zlo usodo svoje dece. Hočeš videti še več?

Herman. Haha! Ve sence iz onstranstva, ve ste laž! Dokler stojim na tehle nogah, ve ste laž! (Bije z mečem, privida izgineta.) Pomoč! Luči! Posvetite! (Pride služabništvo.) Zbudite mi Heriča. Njemu ukazujem, naj nemudoma sedla najboljše konje, naj pohiti za mojim sinom Hermanom in naj mi ga pripelje, če je še živ!

7. prizor.

Herman, Friderik, Barbara, pozneje Veronika.

Barbara. Ti ne počivaš, oče? Ti si me slišal? Tu Friderik, moj brat, v železju?

Friderik. Oče je izvolil ta pozni nočni čas, da bi mi sodil. Z umetnostjo jezika bi rad okrenil svet in mi iztrgal dušo z demonsko svojo voljo. Že sem kolebal in skoro sem podlegel njegovim omamljivim vabam. Zdaj pa sem slišal nehotega glas tvojega srca. Glej, sestra, čuj kraljica: Ni takega očeta, take krone tu na zemlji, ne takih zvezd in čednosti na nebu, ne takega trpljenja in bolesti v peklu, da bi se jaz zavoljo njih odrekel svoji ženi in dušo dal očetovim številkam.

Herman. Za ta tvoj nepremišljeni sklep te jaz izobčim iz rodbine in iz svojega srca. Vse drugo pride.

Barbara. Izobčiš tudi mene, oče? Glej, jaz blagrujem brata za njegovo srečo in rada bi že videla preganjano Veroniko.

Friderik. O, hvala, hvala, sestra.

Barbara. V mojo pomoč zaupaj.

Herman. Ti, ki si znala varovati dostojanstvo krone?

Barbara. Kaj mi je do krone? Krona mi je breme, bogastvo mi je breme in moj soprog mi je največje breme. Šestnajstletno si me izročil bradatemu Žigmundu, katerega so Ogrji že enkrat vrgli s trona, ker je zalezoval njih zale

žene. Zdaj pa pije, pije in potuje in dolgove dela. Tebi je maziljen kralj, meni leseno veličanstvo. Kako bi mogel dati srečo ženi, ki je tvoja hčerka?

Herman. To je pri tebi slaba volja. To je trenutno. To se vse dogaja, da v slabi volji gledamo preteklost in iščemo pogrške, ki jih ni. Svetujem ti, da se podaš k počitku. Jutri nadaljujemo svečanosti.

Barbara. Ne, oče. Ne grem od tod, dokler ne snameš bratu z rok verige in daš Veroniki svoj blagoslov.

Friderik. Ona je angel!

Herman. Ona je angel? (Vzame kupo.) Tu, pijta iz te kupe angelski napitek. Iz angelskih je rok, iz rok Veronike. Poskusita, kako se hitro pride na drugi svet, med angele.

Barbara. V tej kupi da je strup?

Friderik. To je očetovo natolcevanje, njegova nova zanka.

Herman. Je zanka, je. Nastavila jo je Veronika, ne vama dvema, ampak meni. Priplesala je v mojo spalnico kot bahantinja in mi ponudila s to smrtonosno kupo tudi sebe. Ali jo hočeš videti, moj sin? Kako je krasna! Res, kraljica, tu v spalnici je tista najkrasnejša žena s plesa, (Herman odpre spalnico.) Veronika!

Friderik plane v spalnico, se vrne, raztrga verige, zgrabi meč.

Friderik. Bij se, ti stari volk. To je tvoje delo, tvoj satanski naklep. Podtaknil si ji to vlogo, zdaj si razkrinkan sam. Bij se, brani se!

Pride Veronika.

Veronika (se smeje). Si živ in ljubiš še? . . . Jaz sem ležala v grobu za temi durmi. Z menoj je bil tvoj oče. Črvi so mu lezli iz srepnih oči, čeljust je šklepetala ob čeljust, njegov nemirni okostnjak je trepetaje iskal groba. Si res, si živ? (Se smeje.) Kako lepo je biti s tabo! On pa je plesal mrtvaški ples. (Se smeje.) Si res, si živ in ljubiš?

Friderik. Veronika, kaj so storili s tabo? Zdrami se.

Barbara. Zares je ona, ona . . .

Herman. Ne hodi blizu nje. Zaradi dostojanstva ne, kraljica.

Barbara. Le to jo vprašam: Veronika, poznaš to častljivo glavo?

Veronika. On je moj tast – in ti kraljica.

Barbara. Zakaj si mu ponudila to kupo?

Veronika. Da bi umrl. Jaz ljubim, on pa mi je bil na poti.

Friderik. Kaj govoriš, Veronika, ni res, ni res!

Herman. Priznala je očitno.

Friderik. Ne vidita, da v strahu izgublja sled resnice? Veronika, osvesti se.

Barbara. Obljubljeno pomoč odrekam, brat. To je nevarna nedostojna žena. Začel si jo ljubiti v kalu strasti in pitala te je s čarovniškim mlekem. Zato si slep.

Veronika. Molči ti, kraljica.

Friderik. Ne boj se, draga moja, presliši podlosti, moj meč ti je zaščita.

Veronika (še mu izvije). Ko sem bila še majhna deklica, so tvoji svatje pridrveli mimo Dese-
nic v sijajni kavalkadi. Tedaj je rekel naš za-
gorski seljak: Evo, gredo po kraljevo kupljen-
ko! Kralj jo bo kronal, toda pod zlato krono se
njeno srce ne bode razcvetelo. Jaz sem takrat
jokala radi tebe. Zato, ko danes ljubim, ne
poznam ovir in pojdem po usodni poti vse do
konca. Ti me ne sodi in sama glej za svojo
žensko srečo.

Barbara. V blazni domišljiji povečuje svoj
zločin in ne pretehta več dejanja. Meni je
zoprna. Tej kači treba streti glavo. (Odide.)

Herman. Da, Friderik, je čas. Dovolj sem
prosil in te pregovarjal, zdaj vama ukazujem.
Ločita se!

Friderik. Ne, ne, ti stari volk. V tvoje odprto
besno žrelo ne izročim Veronike. Prej ti za
njen nasmeh, za njen pogled prekoljem glavo.
S tem mečem si izkrčim pot v svobodo. Znaj,
da nisi več moj oče, jaz ne tvoj sin!

Friderik plane z Veroniko na vrata.

Herman. Hej, straže! Moj zvesti Jošt!

Žvenket orožja na hodniku.

8. prizor.

Herman sam.

Herman. Kako konča ta neenaka borba?
Izobčil sem ga iz srca z besedo, vendar trepe-
čem zanj. On je moj prvenec. Heriča s poroči-
lom, kaj je z mladim Hermanom, še ni nazaj.
Čuj! To je bil udarec! Njegov . . . Ta strašna
noč, da bi mu ne bila usodna. (Friderikov krik.)
Dognana sta!

Pride Jošt Soteški.

9. prizor

Herman in **Jošt Soteški**.

Herman. So ranjeni, so mrtvi?

Jošt. Dva Ogra obležala v svoji krvi --

Herman. To je malo. On?

Jošt. Vse, kakor treba, tudi ona. Vendar --

Herman. Kaj? Je morda ranjen?

Jošt. Ni. Gospod, gospod, naj vas ne pretrese.

Vrnil se je Herič, čaka --

Herman. Ni treba. Vem.

Jošt. Vi veste za nesrečo? V nevihti se mu je
splašil konj in mladi Herman si je zlomil tilnik.

Herman. Zakaj pa tilnik?

Jošt. Ne daleč tam od hrasta . . . vašega hrasta.

Razklala ga je strela. I konj i mladi Herman --
sta padla. Blažena je pripeljala že mrliča.

Herman. Zbudite mi poslanca kralja Tvrta!

Jošt Soteški odide in poklekne pri vratih. Mrtvaške
molitve s hodnika. Mimo odprtih vrat sprevod meni-
hov, v sredi truplo mladega Hermana. Visok glas
moli latinski očenaš.

Glas. . . . adveniat regnum tuum . . . fiat vo-
luntas tua . . .

Herman. Fiat voluntas mea!

Anton Novačan

Dragotin Ferdinand Ripšl

8. novembra 1987. leta bo minilo 100 let od
smrti župnika D. F. Ripšla. Rojen je bil 1. no-
vembra 1820 pri Sv. Juriju pri Celju, umrl pa je v
Vidmu ob Savi, kjer je župnikoval od 1874. leta.
Po končani gimnaziji v Celju je študiral bogoslov-
je v Celovcu, kjer je bil posvečen v duhovnika
1843. leta. Kot kaplan je služboval v različnih
krajih Južne Štajerske, na Vranskem, v Konjicah,
pri sv. Križu pri Slatini, v Brežicah, na Koroškem
v Rohaj v Labotski dolini ter Št. Andražu v
Labotski dolini. Od leta 1854–1859 je bil kurat pri
Sv. Miklavžu nad Laškim, od 1859 do 1864 pa je
služboval kot vojaški duhovnik. Od 1864 do 1874
je bil župnik v Loki pri Zidanem mostu in potem
do smrti župnik v Vidmu.

Že od začetka svoje duhovniške službe se je
Ripšl pridružil narodno zavedni duhovščini in se
vključil v narodno prebujevalno delo. Že leta
1850 je objavil nekaj proze v Drobntincah. L.
1859 je bil eden od »treh domorodcev iz Šentjurja
poleg Celja« poleg njega še Benjamin in Gustav
Ipavec, ki so »na svitlo dali ino svim pošteno-
veselim Slovencom podarili« Pesmarico za kratek
čas. Vse besedilo je bilo Ripšlovo in tudi dva
napeva. Nekatere od teh pesmi so ponarodele
(Majolka, Ko b' sodov ne b'lo), nakatere so pa
njegovi nekdanji farani pri Sv. Miklavžu še pred
nekaj desetletji znali na pamet.

Ripšl se je vključeval v vsakršno delo za narod-

ni dvig Slovencev. Bil je med ustanovitelji pisateljskega društva in med ustanovitelji Glasbene matice v Ljubljani. Zelo aktivno je deloval v čitalnicah, ki so opravljale v tistem času pomembno narodno delo. Aktivno je sodeloval na Taboru v Sevnici, kjer je govoril o pomenu slovenskih osnovnih šol. V letih 1869/70 je bil podpredsednik čitalnice v Laškem. Prizadeval si je tudi za gospodarski dvig slovenskega ljudstva. Kot odlični sadjar je videl gospodarske možnosti za slovenskega kmeta v sadjereji. 1867. leta je izdal knjižico *Kratki nauki za sadjerejo*. V njej kmeta vzpodbuja za to gospodarsko dejavnost in podaja osnove za sadjerejo.

Knjižico je opremil s pesmico:

Imaš kako prazno mesto,
naj bo v vertu al' za cesto,
sadno drevce tje posadi
al' v jeseni al' spomladi,
drevce tebi v zahvalo
žlahno sadje bo dajalo;
če pa ne bi teb' zorelo,
ime tvoje bo slovelo.

Vinko Rajšp

D. F. Ripšl

KDAJ MORAMO PITI

V jeseni mor' mo piti,
to je najlepši čas;
takrat zori nam grozdja kri
in vinček nam najbolj diši,
v jeseni mor' mo piti.

Pozimi mor' mo piti,
pozimi mrzlo je;
takrat nas greje grozdja kri
in vinček nam prav dobro stri,
pozimi mor' mo piti.

Poleti mor' mo piti,
poleti vroče je;
takrat hladi nas grozdja kri
in vinček nam spet dobro stri,
poleti mor' mo piti.

Spomladi mor' mo piti,
kjer je veselo vse!
Takrat diši nam grozdja kri
in vinček nas oveseli,
spomladi mor' mo piti!

Zatorej, le ga pijmo,
kjerkoli ga dobimo!
Kdarkolj diši nam grozdja kri
nam vinček tudi dobro stri,
le pametno ga pijmo!

Bogu se zahvalimo,
ker nam ga rasti da!
Da dozori nam grozdja kri,
in vinček da nam dobro stri,
Bogu se zahvalimo!

MAJOLKA

(2., 4. in 6. kitica je ostanek stare narodne pesmi - op. pesnika)

Majolka bod' pozdravljena,
ker z vincem si pripravljena.
Majolka, majolka, majolmajolčica.

Od zunaj lepo pisana,
od znotraj z vincem štrihana. Majolka . . .

Ker vince radi 'mamo,
majolčico štimamo. Majolka . . .

Le primi jo za roče,
naj teče, dokler hoče. Majolka . . .

Tud' sosed naj ga pije,
da žlahtno vince vžije. Majolka . . .

Majolka kaj si strila,
da si nas napojila? Majolka . . .

Zdaj se ti poslovimo,
da pamet ne zgubimo. Majolka . . .

Če Bog da, spet' veseli,
še večkrat bomo peli: majolka . . .

Ob petdesetletnici smrti ljubljanskega škofa Antona Bonaventure Jegliča

(rojen 29. maja 1850 v Begunjah na
Gorenjskem, umrl 2. julija 1937 v Stični)

V svojo oporoko, datirano 25. novembra 1936 v Stični, je osemindvajseti ljubljanski škof (1898–1930) in nato naslovni garelski nadškof (1930–1937) Anton Bonaventura Jeglič zapisal: »Dušo izročim po rokah Device in Matere Marije presveti Trojici, v katero sem zmeraj prav odkrito veroval in jo častil.« Svoje življenje je želel končati tako, kot je živel: Po Mariji k Jezusu, ali kot je zapisal v svojem grbu, ki ga krasita podobi Srca Jezusovega in Matere Božje: Pridi tvoje kraljestvo po Mariji. Malo pred smrtjo je zapisal v zasebnem pismu: »Blagor jim, ki umrjo v presv. Srcu Jezusovem in pod pokroviteljstvom Nje, ki je posrednica vseh milosti božjih.« Kot da je presveta Trojica želela ustreči tej njegovi želji. Svojo dušo Bogu je nadškof Jeglič izročil na prvi petek v mesecu juliju, na dan, ko Cerkev slavi praznik Marijinega obiskanja.

Jegličevo smrt 2. julija 1937 so vsi Slovenci, ne glede na svoje prepričanje ali svetovni nazor sprejeli z bolečino v srcu in jih ni bilo šram tega tudi javno priznati. Zakaj z bolečino je morda najjasneje izrazil Jegličev naslednik škof Gregorij Rožman v posebnem pastirskem pismu vernikom ljubljanske škofije, ki so ga brali po cerkvah trideseti dan po nadškofovi smrti 2. avgusta 1937. V tem pastirskem pismu je škof Rožman med drugim zapisal: »Nadškof Jeglič je bil vodnik, ki je odločilno posegel v javnost, tudi narodno, kulturno, gospodarsko in politično delovanje. A pri vsem tem ga je vodila misel na zadnji cilj in namen, ki si ga je postavil: za čast božjo in za blagor duš.«

Prav zanimivo je, kako so Jegličevo vodilno vlogo v slovenski Cerkvi in v življenju slovenskega naroda vrednotili njegovi sodobniki ne glede

ali je šlo za njegove somišljenike ali pa za ideološke in politične nasprotnike. Tako je na primer **Slovenski narod** še isti dan (2. julija, št. 148) na prvi strani zapisal: »Pokojni knezoškof dr. Jeglič je bil markantna osebnost slovenskega verskega in javnega življenja in z njim je združen tudi velik del zgodovine slovenskega naroda.« Za **Jutro** (sobota, 3. julija, št. 152, str. 3) »z nadškofom dr. Jegličem odhaja v grob nedvomno ena najmarkantnejših slovenskih osebnosti polpretekle dobe . . . Z njegovim imenom in delom pa so posredno ali neposredno združene tudi mnoge strani naše politične in kulturne zgodovine.«

Slovenec v nedeljo 4. julija (št. 149a, str. 2) poveljuje Jegličeve izredne vladarske sposobnosti, združene s prisvojeno plemenitostjo. »Bil je hiter in jasen v svojih odločitvah. Njegovo načelo je bilo: premisli, moli pa naredi. Diplomatske nejasnosti in nedvornosti ni poznal . . . Kar je po svoji vesti in v goreči molitvi spoznal za prav, tega se je držal.« Druga silna voditeljska lastnost nadškofa Jegliča, pravi člankar v **Slovincu**, je bila njegova delavnost. Bil je izredno uren v reševanju zadev. Vsako pismo je lastnoročno osebno odgovoril. Pisal je obširen dnevnik, ki je važen vir za versko, kulturno, narodno in politično zgodovino Slovencev. Pri tem pa je kar šestkrat prehodil vso škofijo in našel še čas za pisanje vzgojnih in verskih knjig. Svoj članek zaključuje **Slovenec** z eno najlepših karakteristik nadškofa Jegliča: »Stal je trdno na zemlji, vkoreninjen v njo sredi svojega naroda, a glavo, misli in cilje je imel v nebesih.«

Domoljub je 7. julija obširno poročal o pogrebu (5. julija). V skladu s svojo osnovno usmeritvijo, je **Domoljub** poudaril predvsem nadškofovo duhovno poslanstvo. Takole pravi: Nadškof Jeglič je »organiziral delovanje duhovnikov, med slovenskim narodom pa je veljal za prvega denarnega dobrotnika šolstva, za branitelja narodnih pravic ter pisatelja verskih knjig. Oživil je škofijske sinode. Neumorno se je zavzemal in priporočal misijonsko delo po župnijah, pospeševal Marijine družbe in uvedel vedno češčenje svetega rešnjega telesa v ljubljanski škofiji. V škofijskem listu je obravnaval najbolj pereča dogmatična in moralna vprašanja. Bil je duša štirih velikih katoliških shodov in velik prijatelj in pospeševatelj orlovstva, krščanske socialne zveze ter snovanja izobraževalnih društev. Njegovo veliko delo je posebno ustanovitev zavoda sv. Stanislava v Šentvidu nad Ljubljano leta 1903. To je bila prva čisto slovenska gimnazija, na katero je knezoškofijski zavod odločilno vplival, da so se zanjo

Ob dvestoletnici smrti ljubljanskega škofa Janeza Karla Herbersteina 1772–1787

spisale vse srednješolske učne knjige v slovenskem jeziku. Škof dr. A. B. Jeglič je bil od leta 1905 do 1907 glavna opora tudi Janezu Evangelistu Kreku v njegovi borbi zoper tedanjega kranjskega deželnega predsednika za splošno in enako volilno pravico. V agitaciji za majniško deklaracijo je Jeglič povabil zastopnike vseh slovenskih strank, da so skupaj z njim in s stolnimi kanoniki podpisali potrdilno izjavo. Ko so Italijani čim dalje bolj segali po slovenski zemlji, je škof dr. Jeglič odšel sam v Pariz in London, da dobi tudi tam prijateljev svojemu narodu.«

Že iz teh nekaj skopih izjav razumemo, zakaj je dr. Antón Korošec, ki je ob odprtem grobu govoril v imenu kraljevske vlade, Jegliča primerjal Mojzesu. »Ako se ne bi bil on postavil pred dvajsetimi leti z vso silo in vso avtoriteto za osvobodilno gibanje, težko da bi bil narod ustvaril svoj nacionalni ideal. Duhovni vodja naroda, njegov vzgojitelj, njegov preporoditelj, je v odločilnih trenutkih, kadar je šlo za biti ali ne biti istega naroda, stopil na čelo narodnemu gibanju: vedno neupogljiv, odločen, jasen in brezkompromisen« (Domoljub, št. 27, str. 6).

Že ta nepopolna podoba daje slutiti veličino Jegličevega duha. V veliki meri je prav Jegličeva zasluga, da je »Ljubljana postajala vedno bolj kulturno središče in os Slovenije«, kot je v poslovnem govoru ob Jegličevi krsti poudaril ljubljanski župan dr. Adlešič.

Žal še vedno čakamo na Jegličev življenjepis, ki bi v polnosti in pravično ovrednotil Jegličevo osebnost in njegovo delo na verskem, narodnem, političnem, kulturnem, gospodarskem in socialnem področju. Spremenjene razmere po drugi svetovni vojni so dale prenekateri njegovi pobudi drugačno podobo. Vsi pa, hočeš nočeš, nosimo njegovo dediščino in smo nanjo ponosni.

France M. Dolinar

Ljubljanski škof Janez Karel Herberstein je nedvomno globoko posegel v politično in cerkveno-politično življenje avstrijskih dednih dežel in za dolga desetletja oblikoval versko in cerkveno življenje med našim ljudstvom. Bil je osebnost, v kateri so se stikali vsi važnejši problemi dobe, v kateri je živel in mož, ki je s svojimi odločitvami prenekaterokrat prehitel svoj čas.

Za Herbersteinovo duhovno podobo je bilo odločilno njegovo bivanje v Salzburgu, kjer je študiral filozofijo in pravo, in v Rimu, kjer je končal teologijo in bil 8. junija 1743 v lateranski baziliki posvečen za duhovnika.

Že v Salzburgu se je Herberstein seznanil s teološkimi spisi italijanskega duhovnika in zgodovinarja Ludovica Antonija Muratori(ja), v katerih je ta veliki italijanski znanstvenik razvil obširen program temeljite in radikalne obnove Cerkev. Muratori je hotel Cerkev notranje prenoviti, zaustaviti prodor praznoverja in očistiti versko življenje preživelih oblik baročne pobožnosti. Cerkev naj skrbi le za versko življenje, vse ostalo pa naj prepusti svetni oblasti. Dolžnost državne oblasti je, meni Muratori, omogočiti nemoten razvoj verskega življenja, preprečiti zlorabo vere, na verskem področju pa prepustiti Cerkvi popolno in neokrnjeno svobodo.

V Rimu pa je navezal Herberstein tesne stike z janzenističnim krogom pri Chiesa Nuova. Ljudje, kot so bili kardinal Domenico Passioneri in monsignorja Giovanni Gaetano Bottari in Pier Francesco Foggini in drugi, so si prizadevali zgoraj navedeni Muratorijev program uresničiti v Cerkvi, za svoje načrte pa so našli močno zaslombo v papežu Benediktu XIV. (1740–58). Z ljudmi iz tega kroga t. i. umerjenih janzenistov je ostal Herberstein povezan vse življenje.

Ko je bil Herberstein 20. novembra 1769 imenovan za ljubljanskega pomožnega škofa s pravico nasledstva in nato 5. decembra 1772 tudi umeščen za dvajsetega ljubljanskega rednega škofa, se je znašel v bistveno drugačnih razmerah, kot jih je srečal v času svojega teološkega

študija v Rimu. Ideje o obnovi Cerkve niso bile geslo samo cerkvenih krogov, ki so si prizadevali za resnično poglobitev cerkvenega in verskega življenja, ampak često tudi močna propagandna parola Cerkvi sovražno razpoloženih ljudi, ki so si prizadevali Cerkev podrediti svojemu vplivu. Tudi avstrijski dvor je bil zainteresiran za »temeljito obnovo Cerkve« v avstrijskih deželah. Vendar njegovo izhodišče ni bilo teološko, ampak izrazilo racionalistično prosvetljsko. Cesar Jožef II. in njegovi svetovalci niso stremeli za notranjo obnovo verskega življenja, kot jo je pojmoval Muratori, ampak so ga hoteli prilagoditi zahtevam prosvetljske filozofije, ki je zavestno zanimala cerkveno avtoriteto. Seveda je bilo med reformnimi prizadevanji umerjenih janzenistov in hotenji racionalistično prosvetljske državne oblasti veliko stičnih točk (boj proti izrodkom v češčenju svetnikov in Marije, poenostavitev bogoslužja in cerkvene opreme, prizadevanje za večjo samostojnost krajevnih Cerkve), vendar je Muratorijev program odločno odklanjal vsako poseganje državne oblasti na notranje cerkveno področje in pretirano strogost francoskih janzenistov.

V Ljubljani se je Herberstein znašel tako rekoč med dvema ognjema. Zavedal se je nujnosti cerkvene in verske obnove zaupane mu škofije. Istčasno pa mu je bilo popolnoma jasno, da bodo vsa njegova prizadevanja ostala brez sadu, če se mu ne bo posrečilo odpraviti teritorialne in juridične razdrobljenosti ljubljanske škofije, ki je onemogočala vsako resno in enotno pastoralno delo. Prav tako je Herberstein hitro uvidel, da bo mogel svoje velikopotezne načrte uresničiti samo s pomočju dunajskega dvora, ker v cerkvenih krogih za svoje pobude ni naletel na razumevanje. Pod tem vidikom moramo presojati celotno Herbersteinovo pastoralno in tudi njegovo cerkveno politično dejavnost.

Zaradi spora z Rimom, ki ga je sprožilo Herbersteinovo pastirsko pismo leta 1782 žal večina raziskovalcev tega obdobja presoja Herbersteinovo vlogo pretežno pod političnim in cerkveno političnim vidikom, premalo pa so pozorni na njegova teološka izhodišča in njegovo duhovnost. To večinoma odpravijo z ugotovitvijo, da je bil janzenist in niti ne poskušajo natančneje opredeliti njegovega janzenizma. S tem pa je postala celotna podoba ljubljanskega škofa enostranska, pomanjkljiva in krivična. Herbersteinova pastirska pisma, njegove vizitacije, odloki sinod v Ljubljani (1774) in Gornjem gradu (1778), njegova navodila duhovnikom za njihovo osebno živ-

ljenje in njihovo pastoralno dejavnost, Herbersteinovo prizadevanje za boljšo izobrazbo klera pa jasno pričajo, da je bil Herberstein globoko religiozna osebnost, ki si je iskreno prizadeval za božjo čast in blagor zaupanih mu vernikov. Pod tem vidikom je bila Herbersteinu v našem zgodovinsko storjena velika krivda.

Gotovo, da na mnoge stvari danes gledamo drugače, kot so nanje gledali takrat. V danih okoliščinah se nam zdijo nekatere stvari danes skorajda nerazumljive. Očitno pa so bili takrat prav tako samo ljudje, kot smo mi danes in nekaterih stvari niso mogli, drugih pa morda niti niso hoteli razumeti. Eno takšnih spornih vprašanj, zaradi katerega se je Herberstein zelo zameril Rimu je bilo njegovo stališče do drugih veroizpovedi. V že omenjenem pastirskem pismu iz leta 1782 je Herberstein namreč med drugim zapisal, da se sme vsak človek odločiti za tisto veroizpoved, ki jo po »skrbnem iskanju in treznem premisleku spozna za pravo«. Herberstein še zdaleč ne uči kakega verskega indiferentizma. Navedeni stavek moramo pač gledati v sklopu daljše miselne celote, v kateri škof Herberstein vedno znova poudarja, da mora naše medsebojne odnose urejati ljubezen. Ta ljubezen mora po Jezusovi zapovedi obsegati vse ljudi brez razlike. Naš bližnji je sleherni človek, ne samo tisti, ki izpoveduje isto vero, kot mi. Dolgo teološko utemeljitev svojega prepričanja, ki ga je podkrepil s številnimi navedbami iz spisov cerkvenih očetov, pa je podal Herberstein še v posebnem opravičilnem pismu papežu Piju VI. slab mesec pred svojo smrtjo. Vendar papež s tem opravičilom ni bil zadovoljen in ni potrdil Herbersteina za ljubljanskega nadškofa, kot je to želel cesar Jožef II.

Na dveh področjih pa bo Herbersteinovo ime vendarle trajno zapisano z velikimi črkami v naši

cerkveni in verski zgodovini. Najprej zaradi njegovega prizadevanja, da bi božjo besedo približal ljudstvu in dal najsvetejši daritvi osrednje mesto v ljudski pobožnosti. Berila in evangelije pri maši so brali v slovenskem jeziku. Ker pa je bil Dalmatinov prevod svetega pisma jezikovno že preveč oddaljen, je Herberstein poveril Juriju Japlju naj oskrbi nov prevod svetega pisma v slovenščino.

Neprecenljivo uslugo pa je cerkvi v notranje avstrijskih deželah in predvsem nam Slovincem napravil škof Herberstein s svojim prizadevanjem za preureditev župnijskih in škofijskih meja. Prav po njegovi zaslugi (izdelal je kar štiri predloge te preureditve in zadnjemu, ki ga je osebno nesel na Dunaj, predložil še skrbno izdelano karto) so župnijske in škofijske meje (1782–88) dobile bolj smiselno podobo in zlasti v naših krajih prvič v zgodovini omogočile enotno in načrtno pastoralno dejavnost.

France M. Dolinar

Spomin naših umrlih glasbenikov

Stoletnica rojstva L. Zepiča, Cirila Pregla in Z. Prelovca, petdesetletnica smrti M. Hubada

Ludvik Zepič, 12. 8. 1887–14. 1. 1971

Pred sto leti se je na Razborju pri Zidanem mostu rodil **Ludvik Zepič**, ki je svoje najboljše moči posvetil glasbi in bibliotekarstvu. Po študiju prava v Gradcu in Zagrebu se je zaposlil v finančni stroki in bil dolgoletni ravnateljski tajnik banke Slavije. Vendar ga je že dijaka pritegnila glasba, ki jo je študiral na šoli Glasbene matice in privatno. Med drugim je bil vodja znanega Slovenskega vokalnega kvinteta v Ljubljani, še posebej pa se je udeleževal pri Glasbeni matici, kjer je bil odbornik in član njenega pevskega zbora, pomagal zborovodjem in korepetiral.

Po drugi vojni se je Zepič zaposlil v Narodni in univerzitetni knjižnici in tu začel drugo obdobje svojega dolgega življenja kot organizator in uspešen vodja njene glasbene zbirke. Z zbranimi muzikalijami in drugim gradivom, ki je obsegalo nad 40.000 enot, je postala to največja tovrstna urejena zbirka v Jugoslaviji, pomembno mesto za preučevanje slovenske glasbene preteklosti in glasbe sploh. Tu se je Zepič še posebej posvetil študiju, prirejanju in spartiranju skladb Jacoba Gallusa. Iz tujine je pridobil nekatere stare izvirmike –

tako je po daljšem iskanju našel v Toruńu na Poljskem manjkajoči tenorski glas, kar je sploh omogočilo rekonstrukcijo in izdajo Gallusovih madrigalov pri Slovenski matici v Ljubljani. Z njegovim sodelovanjem – s spartiranjem in predstavljanjem v nove ključke – je med drugim nastala monografija Gallus, Plautzius, Dolar in njihovo delo ter izdaja vseh Gallusovih posvetnih skladb, Moralia in Harmoniae morales. Zborovskemu petju je bil blizu tudi z občasnim zbiranjem in harmoniziranjem ljudskih pesmi z rojstnega Razborja in ob nekaj kompozicijskih poskusih s pojo s sourednikovanjem Naših zborov. Kot vodja glasbene zbirke in posredovalec Gallusove umetnosti je dal dragocen prispevek slovenski glasbi in bibliotekarstvu.

Ivan Klemenčič

Sto let mineva, kar sta se rodila dva glasbenika, ki sta se s svojim opaznim ustvarjalnim in poustvarjalnim deležem zapisala v potek in razvoj slovenskega zborovskega življenja.

Ciril Pregelj, glasbeni pedagog, zborovodja in skladatelj se je rodil 24. februarja 1887 na Olševku pri Šenčurju na Gorenjskem učitelju in organistu. Že v zgodnjem otroštvu je osirotel in preživel mladost pri svojem stricu v Šentlovrencu pri Celju, ki je bil prav tako učitelj. Tu je hodil v osnovno šolo in se seznanil z osnovami klavirske igre. Kot kasnejši učiteljski črnec v Mariboru se izdatno glasbeno udeležuje pod mentorstvom skladatelja Emerika Berana: poje in igra pri mariborski Narodni čitalnici, s čemer si sicer nezaželeno in celo prepovedano dejavnostjo nakopuje težave ter deluje kot pevovodja na učiteljski gimnaziji.

Ob izvrševanju prvih službenih dolžnosti v šolah na Celjskem si prizadeva za širše glasbeno

znanje in skladatelj Risto Savin mu v Žalcu izposluje denarno posojilo za enoletni študij na Dunaju. Pregelj dobi dopust in v letu 1912/13 privatno študira na dunajski glasbeni akademiji. Svoje strokovno obzorje tudi po vrnitvi razširja predvsem v stikih s Slavkom Ostercem na začetku tridesetih let.

Po prvi svetovni vojni je bogato dejaven kot pedagog pri šoli Glasbene Matice v Celju, kjer poučuje vrsto teoretičnih predmetov, zasebno pa klavir in deluje kot zborovodja po šolah, pri celjskem pevskem društvu in pri moškem pevskem zboru Oljka vse do začetka druge svetovne vojne. Z vsemi pevske ansambli nastopa in precej gostuje po Sloveniji.

Posveča se tudi publicistični dejavnosti in ustanovi celo glasbeno revijo Delavski akordi, ki pa ne zaživi, predava in sodeluje kot svetovalec in mentor. Tudi življenje v pokoju mu je prav tako prepredeno z živahnim glasbenim delom: poučuje še na ljubljanski šentviški gimnaziji in vodi razne pevske sestave. Umrli je 1. januarja 1966 v Ljubljani.

Ves čas Pregelj tudi ustvarja. Njegov skladateljski opus je razen nekaj del za klavir ter pihalni orkester v celoti posvečen človeškemu glasu. Njegove skladbe so izšle v rokopisnih in tiskanih zbirkah pred drugo svetovno vojno in po njej, izhajale pa so pogosto še v raznih zbirkah in posamezno v glasbenih in drugih revijah. Njegovo ustvarjanje je zasidrano v ljudskem glasbenem melosu in tudi avtorske skladbe med samospevi, spevoigrami in zborovskimi deli se nagibajo k temu občutju. Dostopne so najširši publiki, kar ima svoje vzroke tudi v Pregljevem občasnem zbiranju ljudskih napevov.

Pregelj je s svojimi skladbami izdatno zapolnil vrzel v pomanjkanju literature za otroške enoglasne in večglasne mladinske zборе, s svojimi

zbirkami za šolsko rabo pa izdatno osvežil pevski pouk na šolah z ljudskimi pesmimi v priredbi in svojimi skladbami. Prav tako pa je v zglednem stavku za moški zbor osvežil preko 80 priredb že skoraj pozabljenih ljudskih napevov, ki so bili še posebno v polpretekli dobi priljubljena literatura manjših pevskih sestavov.

Drugi, ki se ga letos spominjamo pa je skladatelj in zborovodja **Zorko Prelovec**. Doma je bil iz Idrije, kjer je bil 11. februarja 1887 rojen v družini sodnijskega uradnika in gostilničarja. Njegov izraziti glasbeni talent se pokaže že v šolskih in gimnazijskih letih, ki jih preživlja doma, v Novem mestu, Kranju in spet doma v Idriji. Ob gimnaziji nabira sam glasbeno znanje v teoriji in praksi, uči se instrumentov, kjer mu je svetovalec tudi Ignacij Hladnik. Takoj zagnano začne z vodenjem dijaških zborov in kmalu tudi orkesterskih zasedb ter rudarskih pevskih društev. Ker nima možnosti, se mora želji po študiju glasbe na Dunaju in s tem posredno tudi poklicnemu življenju glasbenika odpovedati.

Zaposlil se je pri Mestni hranilnici v Ljubljani in se vključil v zbor Glasbene Matice, začel pa tudi s samostojnim delovanjem kot zborovodja. Leta 1910 prevzame vodstvo pevskega društva Ljubljanski zvon, ki se s Prelovecem iz samo moškega sestava razširi v mešani zbor. Ljubljanski zvon v svojih sporedih vse pogosteje sega po sodobnih slovenskih skladbah, kar postane z leti uspešnih in odmevnih sezon po Prelovčevi vzpodbudi načelo društvene umetniške usmeritve. Z leti – Ljubljanski zvon je vodil do l. 1935 – je Prelovec postal cenjen kot najboljši interpret zborovskih del Emila Adamiča. Z zborom je veliko gostoval po Sloveniji, koncertirali so tudi v Beogradu, ob tem pa je navezoval stike in prirejal izmenjalne koncerte z drugimi našimi zbori.

Svoje plodno publicistično delo je začel Prelovec l. 1925 z izdajanjem glasbene revije Zbori, mesečnika, v katerem so s svojimi skladbami sodelovali vsi takratni pomembnejši slovenski in nekateri jugoslovanski skladatelji. Glasbenim izdajam je v Zborih dodal še književno prilogo in v njej ob sicer vrsti stalnih sodelavcev tudi sam največ pisal. V Zborih se je do l. 1934 zvrstilo preko 300 zborovskih del in samosppevov, od tega 16 Prelovčevih.

Zorko Prelovec je veliko svojih skladb razen v Zborih objavil še v vrsti drugih zbirk in samostojnih tiskov. Njegova skladateljska zapuščina v rokopisu pa tudi ni neznatna. Skladbe za zbor in samosppeve je povečini posvečal zborom od najmanjših do Hubadove župe, katere častni pevovodja je vsled plodnega dela postal, ter posameznikom. Mnoge od njih je ustvaril po naročilu. Po zasedbi prednjačijo po številu in kvaliteti romantično vzneseni moški zbori, s skoraj obveznim baritonskim solom v srednjem delu skladbe. Ob tem smo dolžni posebej izdvojiti izrazno bogato Sedem si rož porezala mi ter himnično obarvano Oj, Doberdob; tudi njegove nagrobnice so bile zelo priljubljene. Manj je ustvaril skladb za mešane zборе, med katerimi je tiste z duhovno vsebino objavil v Cerkvenem glasbeniku. V zbirkah za solistične glasove s klavirjem je segal večinoma po ljudskih motivih, izmed vokalnoinstrumentalnih skladb pa posebej omenimo kantato Lepa Vida, ki jo je publiki sam kot dirigent z uspehom predstavil l. 1936. Po skladateljevi smrti – umrl je 25. februarja 1939 v Ljubljani – je izšla še zanimiva zbirka idrijskih ljudskih pesmi v njegovi predelavi za moški zbor.

Zorko Prelovec »romantik po svojem osebnostnem značaju, po svojem zanositem delu in po bujnem in zasanjanem čustvu, ki ga je vseskozi in povsod vodilo« (Slovenec, 1939) predstavlja kot skladatelj, publicist in predvsem kot zborovodja pomemben člen v glasbenem življenju med vojnama.

Letos se spominjamo še ene glasbene obletnice. Petdeset let bo minilo v maju, kar je umrl **Matej Hubad**, osrednja osebnost v razvoju slovenskega zborovstva na prelomu stoletij in na začetku dvajsetega stoletja ter eden najvidnejših sooblikovalcev našega glasbenega življenja v desetletjih proti drugi vojni.

Doma je bil za Šmarno goro v Podvodju pri Skaručni in bil rojen kot deveti otrok na velikem posestvu 28. avgusta 1866, kjer je odrasčal ob petju tako doma v družini kot na cerkvenem kuru

ter v šoli na Skaručni in v Ljubljani. Svoje glasbeno delovanje je razširjal tudi kot gimnazijec v Ptuj in Ljubljani, kjer je sodeloval kot pevec, organist in dirigent na številnih ljubljanskih korih. Ne smemo pa pri tem pozabiti na živahno delovanje Hubadovega pevskega kvarteta. Vztrajno je obiskoval koncerte, spoznaval literaturo in v nemškem opernem gledališču ni zamudil nobene predstave, ki jo je dirigiral na začetku svoje velike dirigentske poti Gustav Mahler.

Letu študija prava v Grazu prostovoljno doda še leto vojaške službe, nato pa odide pri enaindvajsetih z denarno pomočjo sorodnikov a proti volji domačih na Dunaj, da se posveti temeljitemu študiju muzike. Zaradi vrste zadreg, ki jih vztrajno rešuje z instrukcijami, se med študijem ne vrača domov cela 4 leta. Denar namenja rajši za obiske koncertov in predstav v operi, kar mu omogoči spoznavanje literature in širok pogled v izvajalske navade dunajske glasbene metropole. V harmoniji in kontrapunktu je učenec slavnega Antona Brucknerja, kot glavni predmet študira še solopetje, ob tem pa še orgle in klavir ter vrsto drugih teoretičnih disciplin.

L. 1891 je povabljen domov v Ljubljano h Glasbeni matici kot učitelj teoretičnih predmetov in vodja šole, njegova službena dolžnost pa je tudi vodenje Matičinega zbora – 19. decembra 1891 dirigira svoj prvi Matični koncert – kjer začne uspešno umetniško pot dirigenta. Po štirih letih se vrne na Dunaj in z odliko diplomira. Pred vrnitvijo pa obiše še Prago, München, Leipzig, Berlin, Varšavo in še nekatera druga mesta, spozna pestro glasbeno življenje in bogastvo glasbenih zbirk po knjižnicah teh kulturnih centrov.

Jeseni l. 1898 se dokončno vrne v Ljubljano h Glasbeni matici. Vse svoje znanje, delovno vne-

mo in moči zastavi za napredek in razvoj Matičine šole. Poučuje predvsem petje, pa tudi klavir in vrsto teoretičnih glasbenih disciplin. Kot sposoben organizator postane l. 1917 ravnatelj šole; ki se po njegovih prizadevanjih za dvig ravni glasbenega študija pri nas v l. 1919 reorganizira in preimenuje v Konservatorij za glasbo in igralsko umetnost. Hubad nadalje vodi ustanovo in se kot pedagog najdejavneje posveča vzgoji pevcev. Iz njegovega razreda so izšli številni stebri takratne operne in zborovske poustvarjalnosti. Ob tem sodeluje v intendantci gledališča, nekaj let pa je upravnik opere. Pri založniškem delu Maticе sodeluje kot urednik, v Matičinih notnih izdajah objavi priredbe slovenskih duhovnih pesmi iz 16. in 17. stoletja ter številne ljudske pesmi za mešani zbor.

V štiridesetih letih – preko 20 let je vodil zbor samostojno – je imel kot umetniški usmerjevalec in dirigent zbora Glasbene Maticе nad 150 koncertov doma in v tujini. Za pultom Glasbene matice si je doma in posebno na gostovanjih zbora v Zagrebu, na Dunaju, na Češkem in drugod pridobil sloves odličnega zborovskega dirigenta, arhivi pa hranijo izvrstne odmeve iz časopisnih kritik. Zbor Glasbene matice se je z Matejem Hubadom razvil v enega najvidnejših jugoslovanskih zborov. Program zbora se je razširil na pester izbor umetne literature, narodnih pesmi, veliko pozornost je Hubad posvečal izvedbam novih slovenskih in jugoslovanskih skladateljev, transkribiral in izvajal je Gallusova dela, na vokalnoinstrumentalnih koncertih pa izvajal ob domačih predvsem Sattnerjevih kantatah številna pomembna dela svetovnega oratorijskega repertoarja od Bacha, Haydna, Mozarta in Beethovna do Brucknerja, Dvořáka in Verdija. Tematsko zaokroženi sporedi zbora Glasbene Maticе so pomembno vplivali na razvoj umetniškega okusa v zborovskem življenju v našem širšem prostoru.

Matej Hubad je umrl po nekajletnem premoru v javnem delu 2. maja 1937 v Ljubljani. Častno članstvo v mnogih pevskih društvih, državna odlikovanja in častno članstvo v Jugoslovanski akademiji znanosti in umetnosti so zunanje vidno priznanje za ogromni dolgoletni delež v pedagoškem, umetniškem in organizacijskem delu v slovenskem glasbenem življenju »saj je bil domala edini, ki je glasbeno umetnost zares obvladal in bil po srečnem naključju usode postavljen na vidno in odločilno vzgojno mesto« (Ljubljanski zvon, 1937).

Tomaž Faganel

Ob 150 letnici rojstva Antona Foersterja

Razvoj slovenske glasbe, še posebej cerkvene, je tesno povezan z Antonom Foersterjem, glasbenikom, ki ji je posvetil vse svoje sposobnosti in se ji v svojem enainštiridesetletnem službovanju popolnoma razdal. Nemogoče je v kratkem članku zajeti pomembnost in vsestranskost njegovega dela. Slej-ko-prej ostaja to dolžnost glasbenega zgodovinarja, ki bi nam Foersterja predstavil v monografiji, v katero bi zajel sicer obširno gradivo, ki je izhajalo o njem v obliki člankov predvsem v Cerkvemem glasbeniku pa tudi v drugih glasbenih revijah. Podatke črпам tako prav iz teh člankov, ki nam v celoti vzeto le dajo predstavlo dobe, v kateri je živel, njegovega dela, biografske podatke, vse do opisov njegovih čisto človeških lastnosti. Skratka opisujejo nam ga kot umetnika in človeka v povezavi z okoljem, v katerem je živel.

Osnovna značilnost, recimo, Foersterjeve dobe je pojav cecilijanizma v cerkveni glasbi pri nas in na tujem. Pojem »cecilijanizem« je dobil sčasoma več pomenov: Osnovni je ta, ki so mu ga pripisovali njegovi ustanovitelji. Z njim mislimo na reformo cerkvene glasbe v prejšnjem stoletju, ki jo je začel regensburški cerkveni glasbenik Witt in ki je zajela vse nemško govoreče dežele ter Italijo. Njeno upravičenost so priznale in pospeševale najvišje cerkvene avtoritete. Pomen reforme je bil v poglobitvi duhovnosti cerkvene glasbe, pa tudi borba proti slabi in neustrezni dotedanji glasbi. Pri nas se je kič uveljavljal v obliki prenašanja italijanskega opernega stila v cerkev, kot tudi nemških koračnic in domačih narodnih viž. Cecilijanizem je predstavljal strogost, resnobo in dostojanstvo v glasbi. Glasbeni vzor so mu bili gregorijanski koral in skladbe vokalne polifonije (Palestrino so imenovali »knez cerkvene glasbe«). Cecilijanci so se strogo držali cerkvenih predpisov glede petja pri mašah, ki je moralo biti pri petih mašah vedno liturgično in latinsko. Beseda »cecilijanist« je dobila pozneje v strankarskih sporih že idejno opredelitev. Prav tako je dobila pozneje v kompoziciji skrajno negativen pomen, ki ga ima še danes. Vse od leta 1886 se pojavljajo v Cerkvemem glasbeniku (CG) članki, ki razlagajo cecilijanske ideje. Vsekakor pa članek, ki ga je napisal leta 1927, torej že iz

večje časovne oddaljenosti dr. Fran Mlinar-Cigale z naslovom Naša cerkvena glasba in cecilijanstvo, najbolj realistično ocenjuje razvoj cecilijanskega gibanja pri nas. »Ob početku cecilijanskega gibanja je šlo za to, da se cerkvena glasba otrese necerkvenih, posvetnih, puhlih in trivijalnih primesi . . . « Vendar ugotavlja, da je »s cecilijanskim gibanjem zašel v slovensko cerkveno glasbo tuj, anacionalen element.« Avtor članka hoče tudi kritično gledati na cecilijanizem z opombo, da je »morda osnovni nedostatek cecilijanstva bil v tem, da ni uravnavalo smeri v cerkveni glasbi v prvi vrsti iz umetnostnih vidikov ampak – skoraj bi rekel – z liturgičnih predpisov.« Izboljšanje naše cerkvene glasbe vidi v moderni smeri in njihovih skladateljih, ki spet, kot nekoč Gregor Rihar, dajejo glasbi narodni pečat. »Kam gre naša pot v bodočnosti? Še bolj se približati narodni dikciji, živi besedi, uporabiti vse pridobitve moderne dobe in jih smoterno aplicirati na naše narodno pojmovanje in čustvanje.« (CG 1927, str. 88–90). Kramljajoče ljudski je članek v nadaljevanjih Frana Ferjančiča »Anton Foerster kot človek« (1927). Dr. France Kimovec je o Foersterju pisal dvakrat: prvič leta 1923 ob njegovi 85-letnici in leta 1938 v članku »Foerster in njegov pomen za cerkveno glasbo«. Oba članka prinašata Foersterjeve biografske podatke ter z anekdotami zabeljena nudita prijetno branje. Foersterjev naslednik Stanko Premrl se je svojemu predhodniku oddolžil ob njegovi smrti leta 1926 najprej s kratkim, a izčrpnim nekrologom, nato je pa zbral in leta 1937 v CG objavil vse Foersterjeve skladbe po časovnem nastajanju ter vsako tudi na kratko ocenil. Ob stoletnici Foersterjevega rojstva je France Marolt napisal spominski članek, v katerem bolj kot vsi prejšnji med drugim opisuje tudi strankarsko politične razmere (razprtije) Foersterjeve dobe. Prva številka CG v letu 1938 prinaša poročilo o proslavah in koncertih ob stoletnici rojstva skladatelja. Spominske članke ob njegovi smrti so napisali v vseh takratnih glasbenih revijah (Pevce, Zbori). Ob stoletnici izhajanja CG je v prenovljenem CG leta 1979 izhajala analiza njegovih prilog pod naslovom »Kompozicijsko tehnične lastnosti skladb objavljenih v CG«. Podpisani sem namenil Foersterju drugo nadaljevanje, v katerem razčlenjujem nekaj njegovih značilnih skladb.

Cecilijansko gibanje pri nas je dobilo formalne okvire v Cecilijanskem društvu, ustanovljenem v Ljubljani leta 1877. Istega leta je bila ustanovljena pod okriljem društva Orglarska šola, leto pozneje pa Cerkevni glasbenik. Neumornega delavca

je društvo imelo v Antonu Foersterju, ki je bil poleg delavnosti za to službo tudi dovolj strokovno izobražen. Izobrazbo je prinesel s seboj s Češkega, kjer jo je prejel najprej v rodnih Osenicah, v svoji tradicionalno glasbeni družini in jo poleg dokončanega prava gojil skupaj z znanimi češkimi glasbeniki Bendlom, Prochazko in Smetano. Nato se je odločil za zdomstvo. Leta 1865 je nastopil dve leti trajajočo službo organista v stolnici v Senju, 1867 pa je prišel v Ljubljano k Čitalnici, leta 1868 pa je nastopil na koro ljubljanske stolnice, kjer je ostal do upokojitve leta 1909. Na tem mestu je razvil svojo široko dejavnost: skladatelj, organist, pevovodja, voditelj in učitelj na Orglarski šoli ter urednik prilog Cerkevne glasbenika. Po upokojitvi se je med svetovno vojno umaknil v Novo mesto k sinu, kjer je napisal svojo drugo opero Dom in rod.

Anton Foerster nam je poznan predvsem kot skladatelj. Cecilijanska reforma je zahtevala drugačne skladbe, kot smo jih imeli prej. Zato se je Foerster lotil komponiranja novih, predvsem na latinska besedila. Čeprav so nekako visoke in neljudske, ne morejo zatajiti pristnega glasbenika; vsebinsko so bogate, umetniško dovršene in izklesane do potankosti. Očitki zaradi tako »visoke« muzike prihajajo z vseh strani. Napadajo ga duhovniki in celo nekateri stolni kanoniki, češ, da ljudstvo rajši poslušaj ali poje stare Riharjeve pesmi, bolj kot umetniško visoke latinske maše ali graduale. Odgovarja jim: »Greh je ljudem tudi všeč, delati ga se pa le ne sme!« Časopisi pišejo da je »glasba v Ljubljani poverjena tujcu, nehvaležnemu izvajalcu, praktičnemu kruhoborcu, ki igra med Slovenci prvo vlogo!« Očitajo mu, »da uničuje slovensko pesem,« da »uvaja lutrovske in husitske pesmi«. Celotno branjeveke okrog stolnice ga zmerjajo z »Lajzon, Lajzon« (Eleison). (Primerjaj CG, 1923, str. 2). Paradoksalno: Glasbenik, ki je napisal najbolj »slovensko« opero Gorenjski slavček, naj bi uničeval slovensko pesem! Foerster ostaja premočrten in neuklonljiv. Njegov skladateljski opus pa nezadržno raste. Ob koncu premore 10 latinskih maš, od katerih sta najboljši Missa Quilisma ter tudi v tujini zelo cenjena Missa Solemnis, obe za sojo, zbor in orkester (izšli tudi z orgelsko spremljavo). Iz Senja izhaja Staroslovenska maša. Dve slovenski maši, od katerih Mašo v čast svete Cecilije še danes slišimo z naših korov. Napisal je 4 Te Deume. Obsežno delo predstavljajo Graduali, skladbe za vse nedelje, praznike in svetniške godove. Cerkevna pesmarica Cecilija dokazuje, da je Foerster skrbel tudi za manjše in šibkejše

zbores, ki niso zmogli latinskih skladb, in so tako peli slovenske skladbe, med-tem ko je duhovnik maševal po latinsko. V tej zbirki najdemo njegove ter pesmi nemških cecilijancev, pa tudi precej Riharjevih melodij, seveda ne originalnih, ampak »popravljenih« v duhu takratnega pojmovanja cerkvenosti. Zbirka je izšla pri Mohorjevi družbi v Celovcu prvič leta 1883, v izpopolnjenem ponatisu pa 1901–02. Druga njegova zbirka pesmi je *Cantica sacra*. Kljub pretežno latinskim skladbam ima še precej krajših na slovenska besedila.

Pomembna je Foersterjeva ustvarjalnost tudi na izven-cerkvenem področju. Dobro je dojel smisel cerkvene glasbe, zato so njegove svetne skladbe krepko drugačne od cerkvenih. Premore vrhunske zборе od programsko zamišljene skladbe Spak, preko ritmično razgibane Planinske pa do lirično pevne ekspresije Večerni ave. Nepozabne pesmi! To dokazuje tudi že omenjena ljudska opera Gorenjski slavček. Nastala je leta 1872 na razpis in dosegla prvo mesto. Opera je bila leta 1922 predelana predvsem v instrumentaciji. Druga njegova opera *Dom in rod* ni doživela uprizoritve. Manj znana je še simfonična pesnitev *Turki na Slevici*, za soliste, zbor in orkester, izvajana leta 1909 z Glasbeno matico:

Čprav je bil Foerster velik orgelski improvizator in pianist, je njegov orgelski opus majhen, kar je razumljivo spričo dejstva, da je večino svojih moči usmeril v skladanje prepotrebniških vokalnih kompozicij.

Kot pedagog na Orglarski šoli (1877–1908) je vzgojil okoli 200 organistov. Za potrebe pouka je napisal strokovne knjige *Pevsko šolo*, *Harmonijo in kontrapunkt* ter *Klavirsko šolo*. Ko je Cecilijansko društvo začelo izdajati CG, je bil Foerster urednik glasbenih prilog od leta 1878 do upokojitve.

Najvišje priznanje za zasluge na področju cerkvene glasbe je Anton Foerster prejel ob sedemdesetletnici, ko ga je papež Pij X odlikoval z redom sv. Silvestra.

Foersterjevo delo presega čas, v katerem je živel in delal. Ne le da njegov Gorenjski slavček in zbori uživajo še danes veliko priljubljenost, predvsem zato, ker je, kot pravi Premrl, »našemu narodu daroval vse svoje velike glasbene možnosti in moči. Naši glasbi je položil zdrav in trden temelj, ki na njem danes mlajši rod lahko gradi dalje.« (CG 1926 str. 59)

Jože Trošt

Nezadržno snuje Duh iz stoletja v stoletje

Pred 100 leti je v Turinu v Italiji umrl Janez Bosko. Pred 50 leti ga je Cerkev razglasila za svetnika. Ustanovil je družbo salezijancev, Družbo Hčera Marije Pomočnice ter Zvezo salezijanskih sotrudnikov.

Ob don Boskovi smrti je Luka Jeran zapisal v *Zgodnji Danici*: »... Iz njegovih oratorijev je izšlo čez 6000 duhovnov – misijonarjev, profesorjev, dušnih pastirjev... Kdo bi tedaj rekel, da ni deloval Bosko vsestransko? Vseh zavodov njegovih štelo se je ob njegovi smrti okoli 160 in v teh zavodih živi 130 tisoč otrok in mladeničev. Iz te nenavadne šole pride vsako leto 30 tisoč poštenih ljudi. Ali ni to delo velikansko? – Ali ni to delo čudežno? ... Iz potepuhov – pošteni ljudje!«

Boskov duh še vedno »k Bogu pota razodeva«, salezijanska družba šteje danes okrog 18 tisoč članov, 656 mladih fantov se pripravlja za redovno življenje v don Boskovi družbi. Salezijanski domovi so na vseh celinah, vseh je 1513. Iz vrst salezijancev je 48 škofov, 12 nadškofov in 4 kardinali. V Jugoslaviji sta ljubljanska in zagrebška inšpektorija; v prvi je 172 salezijancev, v drugi 116. Voditelj slovenskih salezijancev je sedaj Tone Košir, doma iz Sodražice pri Novi Štifti na Dolenjskem. Družba Hčera Marije Pomočnice šteje danes blizu 18 tisoč redovnih sester, ki delujejo v 66 državah, njihovih domov pa je 1450. Oktobra v letu 1986 je minilo 50 let, odkar so prve sestre te družbe prišle v Slovenijo, za tem pa še na Hrvaško; skupno jih je danes okrog 50, za njihov način redovnega življenja pa se pripravlja 15 deklet. Na vseh celinah se pripravlja za vstop v družbo Hčera Marije Pomočnice 420 deklet (novink).

Don Bosko je bil veliki ljubitelj pisane besede. Sam je napisal veliko knjižic, člankov, knjig. Tudi danes opravljajo salezijanci svoje poslanstvo s sredstvi družbenega obveščanja, posebno z verskim tiskom. Na svetu izhaja danes 39 salezijanskih vestnikov v 70 deželah v 21 jezikih. Vsako leto izide okrog 10 milijonov izvodov salezijanskega vestnika. Po don Boskovi zamisli in nad stoletni izkušnji salezijanski vestnik razširja poznavanje salezijanskega duha in delovanja, posebno vzgojnega in misijonskega. Svoje vzgojno poslanstvo pa salezijanci opravljajo tudi v najrazlič-

Božidar Jakac: Sv. Janez Bosko

Turinski duhovnik Janez Bosko (1815–1888) je ustanovil salezijansko družbo, družbo Hčera Marije Pomočnice in Zvezo salezijanskih sotrudnikov. K salezijanski družini spada tudi svetna ustanova don Boskovih prostovoljk. Namen teh ustanov je evangelizacija mladih, posebno najrevnejših in v veri ogroženih, ljudskih slojev, in pospeševanje apostolskih poklicev, doma in v misijonih. Poleg duhovnikov salezijansko družbo bistveno sestavljajo redovniki laiki, imenovani »pomočniki«. So polnopravni člani družbe in sodelujejo v pastoralnih dejavnostih glede na izobrazbo in strokovnost, ki so si jih pridobili.

nejših šolah, internatih, mladinskih domovih, v župnijah in podobnih vzgojnih in pastoralnih dejavnostih.

Samo iz zdravega zraste veliko. To Duh snuje – in stoletja žanjejo! Z don Boskom se je božji Duh razodeval svetu in ljudem. Rekeli so o njem, da je izreden človek, svetnik, božji poslanec med zapuščeno mladino, pedagoški čudež stoletja, največji častilec Najsvetejšega in božje Matere, največji vzgojitelj mladine . . . Don Bosko se je otresal vseh teh vzdevkov. Ni hotel, da bi ljudje kaj takega govorili o njem. Svojim najbližjim sodelavcem je rad ponavljal: »Ko bo don Bosko umrl, bodo ljudje govorili – glejte, tudi on je umrl. Ubožec! To bo vse! – Tudi hudobec si bo mel roke, češ, končno je vzelo tudi njega, ki me je tako srdito preganjal in mi naredil toliko škode!«

Bil je še mlad duhovnik, ko so se mu odpirala različna pota poslanstva. Lahko bi postal velik izvedenec za teološka vprašanja, imel je sijajen spomin, bil je pronicljivega duha, bister, sposoben, nadarjen. Lahko bi postal sijajen govornik, imel je dar govora, znal je govoriti tako lepo, preprosto, razumljivo, imel je lep nastop. Lahko bi bil velik misijonar, imel je srce, ki ga je z

mašniškim posvečenjem popolnoma predal Cerkev in Kristusu. Redovnik bi lahko postal, na nobeno zemeljsko stvar ni bil navezan, bil bi ubožen, predan molitvi, spokornemu življenju, duh asiškega Ubožca ga je vselej navduševal in vabil k dokončni odločitvi.

Bil je še mlad duhovnik, ko se je srečeval na turinskih ulicah z zapuščeno mladino. Mladi postopači, pobegli od doma, prepuščeni sami sebi. Bili so to otroci tistih družin turinskega predmestja, ki so živele v skrajni duhovni in materialni bedi. Mladi vajenci, ki se po končanem delu niso imeli kam dati, prenekateri so zato nasledli izprijenim ljudem. Za stenami turinskih jetnišnic jih je srečeval – mlade prestopnike, zdrave, močne, nadarjene fante, ki so se morali pokoriti za svoje prestopke: kraje, nasilja, pretepe, vlome, pijančevanja . . . Mlada iznakažena bitja v Kotolengovi sirotišnici, neštete žrtve prezgodaj izprijenih staršev; dospeli so v to »kraljestvo bolečin in krščanske ljubezni«, vsa prelest življenja je bila zanje odpisana.

Bil je še mlad duhovnik – in srce je imel na pravem mestu, v njem ljubezen in globoko vero, da je ta svet mogoče spremeniti; če že nič drugega ne bi mogel narediti, bo vsej tej mladini vsaj iskren prijatelj. Iz najgloblje notranjosti je prihajal glas, ki ga je vabil mednjo. Vedel je, da je to njegova pot, zaznal je milost iz nebes, še sanje so ga priganjale na to pot. Deček Gareli stoji na začetku don Boskove poti; don Bosko ga je srečal v zakristiji Frančiškove cerkve na praznik Brezmadežne, 8. decembra 1841. Kaj to, da ni znal streči pri maši, da ni znal narediti križa na čelu, ustih in prsih . . . »Kako pa ti je ime?« ga je vprašal don Bosko. Deček je to vedel, povedal mu je. Prišel bo spet, obljubi. Postala bosta prijatelja. Nov svet mu je odkrival ta prijazen duhovnik, svet poln človeške toplote, pristrčne bližine . . . Kaj pa je drugega bil željan otrok, zapuščen sredi grobsti sveta odraslih. Don Bosko jim je postal prijatelj, k njemu so prihajali in on je odhajal k njim – k »drhali«, kot jih je imenovala omikana družba; z njimi je pel, molil in se igral; poučeval jih je v resnicah vere, jih pripravljal na prejem zakramentov, nezaposlenim iskal zaposlitve, jih učil lepega vedenja. Iz mladih anarhistov so ostajali poštenj, značajni ljudje, vneti za delo in molitev. K Cerkev jih je vodil, h globoki pripadnosti veri, vsem duhovnim vrednotam; delovne in družbi koristne člane jih je hotel imeti, poštene državljanke in ljudi, ki se zavedajo svojega človeškega dostojanstva.

Bil je še mlad duhovnik, ko je odkril, da mora

z vsemi svojimi silami delati dobro, oznanjati evangelij – predvsem mladim ljudem; odkril je, da je zato na svetu, da širi božjo slavo, da si prizadeva za zveličanje duš. »Daj mi duše, drugo vzemi!« je bilo njegovo geslo. »Vse v večjo božjo slavo!« je bila deviza vsega njegovega delovanja. »Delajte, kar hočete, le grešite nikar!« je govoril mladim, ki jih je sprejemal kot dar božje Previdnosti. Pristrčnost in ljubezen, prijateljstvo in močna vera so bile prvine, ki so vodile don Boska pri vsem delu za mladino. Pomirjevalno, spodbudno, poučno in prijetno je vplivala njegova beseda na druge. Vselej je ustvarjal prijateljsko ozračje, četudi je imel opraviti s tistimi, ki so mu nasprotovali, ga preganjali, ga prepričevali ali odklanjali. Prijaznost, blagost in ponižnost so bile opazne Boskove odlike. Kakršen je bil pri svojih dečkih, nič drugačen ni bil tudi v družbi imenitnih ljudi. Spoštoval je slehernega, upošteval je drugega, njegove naslove, o sebi pa je vselej mislil le skromno in govoril: Ubogi don Bosko sem, poglavar paglavcev. Zanj so bili vsi enaki, revni in bogati. Vsi so bili zanj dragocen zaklad – ker smo vsi božji otroci. Tudi ko je spovedoval, je bil s spovedancem dober in ljubeznen, potrpežljiv in uvideven. Iskrena ponižnost se je izražala v vseh njegovih dejanjih in pogovorih. Ko je Boskovo ime zaslovelo daleč po svetu, je sam do sebe bil še toliko bolj skromen. Kdor ga je srečeval, je komaj mogel verjeti, da se za tem skromnim človekom skriva osebnost, o katerem toliko govorijo in pišejo po vsem svetu. Tudi Luka Jeran je v Zgodnji Danici ob Boskovi smrti zapisal za slovenski svet bralcev: »Don Bosko – kdo ne pozna tega imena? Širna je naša Evropa, povsod se s spoštovanjem izgovarja ime: don Bosko. Komurkoli gori v srcu ogenj krščanske ljubezni, kdorkoli se zanima za dobredelne zavode, bodi da biva v Parizu ali v Rimu, na Dunaju ali v Madridu, slednji je slišal za skromnega in vendar tako slovitega don Boska. Znan je med ljudstvom alških mest, zanj vsak dan goreče moli tisoče in tisoče otrok in mladine. Celo v daljni Ameriki goreče prosijo Boga: Povrni Bog, poplačaj našemu očetu don Bosku!« Jeran poudarja, kakšna je mladina, ki je prihajala k don Bosku: »Taki, ki ne poznajo ljubezni matere in očeta, se zatekajo k blagodejnemu dobrotniku, ki zanje poskrbi veliko bolj kot njihov oče ali mati. On pa ima rad te otroke, revne in nebolgljene; želi si le, da bi pomagal mladini, ki se utaplja v pregrešnem življenju ter v slabih tovarišijah . . .« Jeran ponovno poudarja Boskovo ljubezen do teh mladih: »Kaj ti pomaga človek, ki je olikan in omikan po vseh

Salezijanski zavod v Želmljem pri Igu. V letu 1966 so ob župnijski cerkvi sv. Vida slovenski salezijanci zgradili svoj dom, v katerem so naslednje leto odprli tudi Srednjo versko šolo. Doslej je bilo na to šolo vpisanih 328 učencev; od nekdanjih Želimejcev je doslej že nekaj nad 40 duhovnikov, nad 50 pa jih je v bogoslovju. V profesorskem zboru so v večini salezijanci, nekaj profesorjev prihaja tudi iz Ljubljane.

pariških in dunajskih modah – njegovo srce pa je prazno . . .« Mnogi govorijo lepe besede o mladih, pišejo globoke razprave – razmišlja Jeran. »Našim novim modroslovcem, katerim dostikrat ni družega mari, kakor da bi popisali papir in kaj novega v široki svet razglasili, če je že tisto res modro – ali ne – tem modroslovcem v obraz povedal je Bosko: Vse modroslovje obstoji v tem, da pošteno živimo! Sam se je ravnal po tem načelu in tudi druge je vedno navajal na pot čednosti in kreposti.«

Največja pa je ljubezen! Bila je vir vseh njegovih dejanj. »S krotkostjo si boste pridobili vse,« je rad ponavljal. Z dobroto in pristrčnostjo, z razvedrilom v naravi, z veseljem pri delu in učenju, ob petju in glasbi. »Oratorij brez glasbe je kakor telo brez duše!« je bil Bosko prepričan. »Domačnost rodi ljubezen, ta pa zaupanje!« je poučeval svoje sodelavce, svoje duhovne sobrate. »Zaupanje ustvarja med mladimi ozračje odkritosrčnosti in iskrenosti!« ni nehal poudarjati. »Jezus Kristus je bil majhen z majhnimi: nase je vzel človeške slabosti. Pri njem se učimo preprostosti . . .« Vedel je, da mnogo predpisov preganja ljubezen in prijateljstvo iz domov, ustvarja hlad, jezo in sovraštvo. Sam je bil vselej preprost, o sebi je vselej skromno mislil, oziroma o sebi splah ni razmišljal – da bi bil kaj več kot drugi, da je nekaj dosegel, da je zaslužen . . . Le ko je bil že zelo slaboten, je govoril v prvi osebi: Jaz nisem več za nobeno rabo, zdaj sem le še v napotje, vsi salezijanci pridno delajo, po moji smrti pa bodo še bolj, zato je najbolje, da se umaknem. Kar je dobrega in plemenitega storil, vse je pripisoval Bogu in Mariji Pomočnici.

»Upam si trditi, da je tisk božje sredstvo . . .«

je Bosko govoril. Kljub nenehnemu delu z mladino je Bosko napisal okrog sto knjig, knjižic, brošur. V dijaških letih je zelo veliko bral, predvsem zgodovinska in leposlovna dela. Njegova pisana beseda je bila preprosta, vsem razumljiva, njegovo sporočilo neoporečno in jasno. »Po svetih, navdihnenih knjigah se je razširila resnica po vsem svetu . . . Dobre knjige so uspešno sredstvo, da v dušah ohranim kraljestvo Kristusovo . . . in so tem potrebnejše, ker se danes tudi brezboštvo in neuravnost poslužujeta tega orožja in z njim mesarita Kristusovo čredo ter tako pehata v pogubo neizkušene in nepokorne. Zato je potrebno, da se orožju upremo z orožjem . . .«

To je le bežen vpogled v velikega moža druge polovice preteklega stoletja. Česa vsega niso rekli o njem in njegovi vzgoji. Od vsega je le eno nedvomno. Don Bosko, prijatelj mladih! Povsem upravičeno je Jeran zapisal ob Boskovi smrti: »In vreden je ta mož, da se ga spominjamo, gotovo bolj kakor tisti slavni vojskovodi, ki so v velikih bitvah s kervjo napajali zemljo in s svojo slavo le pokrivali gorje, katero so zavdajali tujemu sercu . . .«

Jože Zdravec

80 let dr. Nika Kureta

Osem desetletij življenja, več kot šest desetletij ustvarjalnega dela – rojenice tega niso naklonile vsakomur. Nika Kureta pa so vzljubile že ob njegovem rojstvu, tisto pomlad 1906. leta na Jurjevo v Trstu. Podarile so mu mnogo talentov, močno voljo, vztrajnost in trden značaj, da je lahko stopal po nič kaj gladki poti življenja, si nabiral izkušenj in znanja, sejal seme slovenske kulture in nam, ki stopamo za njim, še danes pušča bogato žetev.

Kuretovo življenjsko pot, njegovo pedagoško, publicistično, založniško, prevajalsko, predvsem po etnološko-raziskovalno delo s področja ljudskih šeg, iger in mask, je težko na kratko predstaviti. Leta 1917 se je družina pred vojno vihro, ki je divjala nad Trstom, umaknila v zaledje in se ustavila v Celju, kjer je Kuret končal gimnazijo. V Ljubljani je študiral romanske jezike in primerjalno književnost, po diplomi dobil profesorsko mesto na gimnaziji v Kranju, za časa predvojne diktatorske vlade pa je bil odpuščen. Poslej je svoji družini služil kruh v založništvu in pri radiu.

Po osvoboditvi je nadaljeval svoje pedagoško delo, skrbel za napredek šolstva tudi s sestavljanjem skript in učbenikov, od katerih naj omenim samo tistega o slovenskem ljudskem slovstvu za gostinske in podobne šole. Sodeloval je s turizmom, sestavljal prospekte, pisal v turistična glasila in turizem vedno povezoval z ljudsko kulturo. Tako je ob profesorskem delu v njem rastle zanimanje za narodopisje, postal je drugič študent, doktoriral iz etnologije in leta 1954 prišel v Inštitut za slovensko narodopisje pri SAZU, kjer je vodil sekcijo za ljudske šege in igre in ki mu je ostal zvest vse do svoje upokojitve kot znanstveni svetnik leta 1979.

V inštitutu se je Kuret povsem predal raziskovalnemu in znanstvenemu delu. Pravzaprav ne povsem – saj to ni bilo mogoče. Njegova organizacijska žilica in ustvarjalna domišljija mu nista dali miru: ne samo, da je dolga leta vodil vsa administrativna dela inštituta in bil upravnikom desna roka, skrbel je tudi za inštitutski arhiv, mu preskrbel bogato gradivo iz zamejskih zbirk in arhivov, sourejal Glasnik Slovenskega etnografskega društva, bil soustanovitelj in tri leta urednik strokovne inštitutske revije *Traditiones*, za inštitut je pridobil tehnične sodelavce, terenske informatorje, pripravljaval razstave, vodil Slovensko etnografsko društvo, naredil prve korake v etnološki filmografiji pri nas, utrjeval je stike s tujimi znanstvenimi ustanovami in sodelavci in bil neprecenljiv mentor in prijatelj mlajšim kolegom.

Kuretov opus samo z etnološkega področja presega 350 enot – od tega preko 50 obsežnih razprav (mnoge v tujih jezikih) in štirinajst knjig. Pri svojem strokovnem delu je gojil skoraj vzporedno vsa tri glavna področja: raziskovanje ljudskega gledališča, ljudskih šeg in iger in še prav posebej ljudskih mask. Za tisk je priredil do tedaj še neobjavljene stare rokopise, kot so npr. Romualdov Slovenski pasion in več Drabosnjakovih iger, preučeval je slovensko ljudsko igranje in napisal razpravo *Trikralske igre in koleda na Slovenskem*, ki ji je potem sledila doktorska disertacija o zibalnih koledah na Slovenskem. Predelana je sedaj v tisku pri Slovenski Matici kot *Koledniška dramatika slovenskega baroka* in bo tako vsaj z eno obliko igranja seznanila najširše občinstvo. Začetke slovenskega gledališča nam je Kuret predstavil z razpravo *Ljubljanska igra o paradizu* in njen evropski okvir, vsa svoja dognanja s tega področja pa je strnil v knjigi *Duhovna drama v okviru Literarnega leksikona*. Prvi je tudi znanstveno raziskal zgodovino lutkarstva na Slovenskem, določil tri območja razširjenosti lutk

pri nas in naše lutke primerjal z enakimi v Evropi in Aziji.

V knjigi Ziljsko štehanje in njegov evropski okvir pa je dr. Kuret ljudsko igranje povezal z ljudskimi šegami. Štehanje je primerjal s podobnimi viteškimi igrami v Evropi, raziskal značaj kvintane in postavil lastno tezo o izviru štehanja.

Tudi na področju raziskovanja ljudskih šeg je dr. Kuret ustvaril temeljna dela. Poudariti je treba, da so mnoge razprave objavljene v tujih jezikih in tako so prišla Kuretova dognanja o naši ljudski kulturi v mednarodni znanstveni razvid. Analiziral je posamezne prvine naših letnih šeg, jih primerjal s tujim gradivom in skušal ugotoviti izvir slovenskih šeg, posegel pa je tudi na področje teorije. Vsa svoja dognanja o letnih šegah je strnil v mogočno sintezo – v štiri knjige obsegajočem delu Praznično leto Slovencev, ki ga je izdala Mohorjeva družba in v katerem nas popelje skozi letne šege in navade, ki jih ne predstavlja le površinsko, ampak skuša prenikniti vse do korenin posmeznih šeg, ki jih primerja z evropskimi. Dotedanje, povečini ljubiteljske zapise šeg je združil v organsko celoto, jih vsestransko dopolnil s kritično metodo in tako ustvaril eno temeljnih del naše etnologije – in ne le to – tudi temeljno delo za spoznavanje slovenskega življenja. Bistveno dopolnilo tej knjigi pa je delo Jaslice na Slovenskem. Tudi temu delu je Kuret posvetil desetletja svojega raziskovalnega poleta. Pomembno je tudi za umetnostno zgodovino in celo v tujini, kjer temu predmetu posvečajo veliko skrb, težko najdemo enako temeljito in bogato ilustrirano knjigo. Težko bi se odločili, ali sta ti dve deli Kuretovo življenjsko delo ali pa morda novejše, Maske slovenskih pokrajin. Šemljenje je Kureta vedno vznemirjalo, še v času, ko je svoje moči predajal raziskovanju ljudskega gledališča. Potem ko je nekatere naše šemske like prej analitično raziskal (tudi v nemških in italijanskih razpravah), jih je v knjigi sintetično predstavil v besedi in podobi. Dr. Kuret velja za enega vodilnih poznavalcev mask v Evropi.

Niko Kuret opravlja znanstveno delo na treh področjih, takorekoč delo treh raziskovalcev, zato je član tujih znanstvenih društev, spoštovan predavatelj na tujih univerzah; bil je deležen dveh mednarodnih nagrad: Pitréjeve v Palermu (dvakrat) in vélike Herderjeve nagrade leta 1966 na dunajski univerzi. In doma? Za obsežno delo v štirih knjigah, preko 1200 strani, Praznično leto Slovencev, je dobil pred leti nagrado Sklada Borisa Kidriča. In to je tudi – vse! Strokovni kolegi

smo skušali svoj dolg poravnati s tem, da smo ga predlagali ob njegovem jubileju za veliko Kidričevo nagrado za življenjsko delo. Žal zaman.

Niko Kuret pa živahno deluje dalje: Slovenska akademija znanosti in umetnosti je letos izdala prvi zvezek serije Slovensko Štajersko pred marčno revolucijo, ki mu bo sledila še vrsta mnogih, v katerih bo objavljeno pred poldrugim stoletjem zbrano gradivo o ljudskem življenju na Slovenskem Štajerskem in ki smo ga prav po Kuretovi zaslugi dobili po kopijah iz Gradca.

Ob tem in vsem sledečem delu voščimo našemu slavljenecu prijatelji in sodelavci še mnogo zdravja in moči z željo, naj mu bodo v zadovoljstvo in vzpodbudo njegovi uspehi in naša hvaležnost za vse, kar je dal vsemu slovenskemu narodu.

Helena Ložar-Podlogar

France Lokar

V DOBREM SRCU

Imena mrtvih
kot molitev,
kot trajno drage melodije

v dobrem srcu
vedno
živijo.

NA ZADNJI POTI

Nekoč
na zadnji poti
ob prihodu na pokopališče
želim,
da proč od hiš
se od mene
z očenašem
posloviš
ob križu z grmom

in
z vrtnico s trnom.

Primarij dr. Eman Pertl – osemdesetletnik

Letos 6. januarja bo zdravnik – dermatovenerolog v pokoju, dr. Eman Pertl praznoval svoj osemdeseti rojstni dan. Poleg mnogih drugih dejavnosti je slavjenec stalni sodelavec Mohorjeve družbe od leta 1973, zato mu ob visokem jubileju v priznanje in zahvalo za njegovo delo tudi mi posvečamo nekaj vrstic.

Rodil se je pri Kapeli blizu Radgone v učiteljski družini kot tretji otrok. Krščansko in narodno zavedno vzgojen se je že v zgodnji mladosti, zlasti pa med prvo svetovno vojno, srečeval z vzvišenim in oblastnim vedenjem nemškega življa do Slovencev, saj je odraščal ob narodnostni meji. Mučni dogodki so mu ostali neizbrisno v spominu in ga naredili še bolj zavednega Slovenca.

V Mariboru je obiskoval humanistično gimnazijo, maturiral leta 1927, nato je študiral medicino, tri leta v Pragi, končal pa je študij v Beogradu leta 1933 s promocijo za doktorja vsega zdravstva. Svoje zdravniško delo je začel v bolnišnicah v Mariboru, Ljubljani, Murski Soboti, kot praktikus na Dolenjskem in Gorenjskem, od leta 1937 pa se je posvetil zdravljenju kožnih in spolnih bolezni v mariborski bolnišnici. Nemci so ga leta 1941 kot znanega narodnjaka izgnali v Srbijo, kjer je dalje opravljal svoje zdravniško poslanstvo in sodeloval z NOB. Iz tistih časov je napisal na desetine črtic o svojih izkušnjah in doživetjih.

Po osvoboditvi se je vrnil v Maribor in postal predstojnik kožnega oddelka bolnišnice. V svojem strokovnem delu je bil znanilec napredka: prvi je opozoril na probleme poklicnih kožnih bolezni, med prvimi je tudi spoznal socialno medicinski pomen obtočnih motenj spodnjih udov – varikoznega sindroma, prvi je predlagal disperanzersko zdravljenje luskavice. Enako zavzeto se je ukvarjal s problemi spolnih bolezni, zlasti z epidemiologijo, preventivo, spolno vzgojo, o čemer je napisal več del.

Ob poklicnem in bogatem pisateljskem delu je dr. Pertl še vedno našel čas za preučevanje, gojenje in posebno še za prispevanje k izgradnji slovenske zdravstvene besede. Tudi na tem področju je bil izredno ploden pisec – avtor mnogih prispevkov in ustvarjalec slovenskih strokovnih izrazov v dermatologiji. Od leta 1978 je član terminološke komisije pri SAZU; intenzivno je

sodeloval pri obnavljanju Črničevega Zdravstvenega besednjaka, ki je še v tisku.

Zgodovina zdravstva na Štajerskem je še ena dejavnost, s katero se z veliko vnemo ukvarja in s pravo raziskovalno slo odkriva vedno nove podrobnosti. Več desetih razprav je plod tega dela, najpomembnejše pa je bilo doslej urejanje Zbornika ob stoletnici mariborske bolnišnice, 1959.

Celotni njegov opus obsega deset brošur, šest knjig: **Zdrava in bolna koža**, **Nepotrebno zlo**, **Razširjene žile nam grenijo življenje**, **Naše življenje** (skupaj s soprogo), **Spolna poučitev in spolna vzgoja** ter učbenik **Kožne in spolne bolezni** za srednje in višje medicinske šole, številne strokovne, znanstvene in poljudno znanstvene prispevke v domačih in tujih revijah, na sestankih in kongresih doma in na tujem. Od raznih funkcij, ki jih je v svojem štiridesetletnem zdravniškem delu opravljal, naj omenimo še ravnateljstvo v bolnišnici od l. 1951 do l. 1953 in predsedniško funkcijo v Slovenskem zdravniškem društvu. V strokovnih krogih primarij uživa velik ugled in spoštovanje svojih kolegov, njegove didaktične sposobnosti so dobro znane, saj je dolga leta poučeval na srednji medicinski in višji stomatološki šoli.

Naš zapis bi bil nepopoln, če bi zamolčali dolgoletna in zavzeta glasbena prizadevanja. Sam je violist in od l. 1946 do l. 1969, torej celih trindvajst let vodil veliki (zdravniški) simfonični orkester, osemnajst let v bolnišnici pod okriljem sindikata in še pet let v KUD Jože Hermanko. Zato je dobil zlato Gallusovo značko.

Prejel je vrsto priznanj raznih društev, dve visoki odlikovanji, Gerbčevo priznanje, imenovan je bil za častnega člana Zveze zdravniških društev (1981) in prejel l. 1986 nagrado dr. Jožeta Potrča.

Ob njegovi šestdesetletnici mu je slavnostni govornik zapisal: V mladosti si človek želi, da bi dočakal častitljivo starost, pri tem pa obdržal čilost in svežino mladih dni, in v nadaljevanju ugotovil, da je delavnost glavna vrlina našega slavljenca. V resnici je težko dojeti, da je en sam človek v svojem življenju vse to zmoget in ohranil do danes vso življenjsko in razumsko moč in da se lahko še vedno skoro čez mero obremenjuje z delom.

Pustimo odprto vprašanje, kaj je vzrok in kaj posledica; gotovo je, da zmore še vedno več kot ogromna večina navadnih smrtnikov v mladosti.

Ob njegovem visokem jubileju mu ne želimo nič drugega kot zdravja, zdravja in spet zdravja – njemu in vsej družini, za vse drugo bo poskrbel sam, srečo in zadovoljstvo pa mu dá, to vemo vsi, ki ga poznamo in smo smeli z njim sodelovati, njegovo delo!

Polloi chrónoi!

Janko Drževnik

Prof. Ciril Jeglič devetdesetletnik

Le redkim je dano, da bi doživeli tako visoko starost in da bi pri tem ohranili bistrino duha. Med njimi je Ciril Jeglič, univ. prof. v pokoju, rojen l. 1897, ki sedaj, svoja visoka leta preživlja v Domu dr. Janka Benedika v Radovljici. Ko pride človek k njemu na obisk, najde na mizi, na polici in omarici odprte knjige ali popisane liste. Vedno so na mizi tudi Prešernove Poezije. C. Jeglič še vedno bere, in sicer najraje naše domače avtorje. Zelo rad poudarja, da tisto, kar je pristno naše, pove lahko le naš avtor. Ali z drugo besedo, najzlahotnejša hrana za dušo in srce je tista, ki prihaja iz naše zemlje, iz rodov našega človeka. Te misli so nekako vodilo Jegličevega mišljenja in dela. Odtod njegova velika ljubezen do slovenske besede in slovenske zemlje. Ni imel rad le rastlin, (ki jih je s svojo prvo knjigo poimenoval Naše prijateljice – Mohorjeva družba, 1928), ampak vse, kar je vzkalilo in se rodilo, zraslo in dozorelo pod triglavskim soncem. Odtod tudi njegova velika ljubezen do svojega osnovnega poklica – hortikulture. V njej je potil pot orača, mnogih preizkušenj, a doživel tudi razcvet. Zrasli in dozoreli so tudi ljudje, ki nadaljujejo njegovo vsestransko delo na področju hortikulture. In tega je vesel.

So pa tudi stvari, ki C. Jegliča v teh poznih

letih žalostijo. Ko je bil po prvi vojni mlad in poln delovnega zanosa, je bil naš slovenski prostor v naravnem smislu še čist in lep. Narava, človek in njegove dejavnosti so še vedno bile v zadovoljivem ravnotežju. Zato se je prvenstveno posvečal urejanju in kultiviranju neposrednih človekovih bivališč – od okna na hiši, vrta, javne zelenice, parkov in vzgojno znanstvenih ustanov, ki naj bi vse to spremljale in pospeševale. A že prej kakor v pol stoletju so se stvari temeljito spremenile. Gospodarska ekspanzija, ki je pogosto nastopala brezobzirno do narave in človeka, z njo vred pa rast mest in drugi spremljevalni procesi – vse to je spremenilo naravno podobo našega slovenskega sveta. Ker se je s tem siromašila tudi etična drža človeka, smo prišli do stanja, ki nam ni več prijazno. Prav o tem pogosto teče beseda s starostjo naše hortikulture. In to so stvari, ki mu grenijo pogled na svet okoli sebe. Zapisati smem, da prof. C. Jeglič tudi v teh letih svojega življenja vidi in čuti, kaj vse se dogaja z naravo in našim življenjskim prostorom. Razmišlja tudi o tem, kaj bi se v teh razmerah dalo storiti, da bi negativne procese omilili ali malo zaustavili? In vedno znova izstopa misel, da je človek, naš slovenski človek tisti, ki ga je spet treba na novo kultivirati. Šele potem bodo prišle na vrsto tudi druge stvari. Naš človek, tudi preprost, naj se spet nauči brati domače knjige, naj spet vzljubi slovensko zemljo in vse tisto, kar so nam zapustili predniki. Vse drugo bo izhajalo iz te osnovne držbe.

Prof. C. Jegliču, sodelavcu Mohorjeve družbe, želimo prijetno bivanje v deželi Prešerna in Finžgarja in da bi v dolgih dneh in nočeh zapisal še kakšno dobro misel. Misel, ki bo iz prelomnih časov svetila še naprej, bodočim rodovom nasproti.

Jože Strgar

France Lokar

ATOMSKI VEK

Atomski vek
med kruhom in pljunki
obložen s svetlobo vstajenja

drvi brez miru
v poslednji razjedeni dan.
Amen.

Francetu Vodniku v spomin

*Umr! bom nocoj,
ako ne srečam Jezusa.
O, sestre in bratje,
pridite vsi, pridite vsi,
jokajmo, molimo,
odpustimo si!
Saj ne živi,
kdor nima v srcu Jezusa.*

(Na beli poti, odlomek).

V četrtek 14. avgusta 1986 je nenadoma umrl v Ljubljani profesor France Vodnik, dne 19. avgusta pa smo ga spremili na njegovi zadnji poti na pokopališče v Dravljah, kjer je pokopan tudi njegov brat pesnik Anton Vodnik. Njegova življenjska pot se je končala tako nenadoma, da je močno pretresla predvsem tiste njegove prijatelje in znance, ki so ga srečevali skoraj vsak dan, ali so bili z njim v pogostih stikih. A že prva misel ob tej nenadni novici je bila jasna in trdna, da se je pokojni za trajno, živo in globoko zapisal s svojim obsežnim delom v slovensko kulturno zavest. V tej zavesti bo ostal spomin nanj kot na temperamentnega, živega pričevalca svoje dobe, človeka širokih obzorij, izjemno delavnega in vendarle skromnega, človeka, ki ni poznal počitka, ki je zajemal svoja spoznanja iz vseh evropskih virov, iz najstarejših antičnih dob do najnovejših trenj. Pisal je pesmi, znanstvene razprave, kritike in polemike, prevajal je iz mnogih jezikov, predvsem iz poljščine. Stal je ob zibelki slovenskega

mladinskega oziroma križarskega gibanja, ga pomagal usmerjati in iz njega črpati tiste sile, ki naj bi težile v preporod človečnosti, živega krščanstva, k bogatenju lastne osebnosti, prav tako pa mora prispevati svoj delež k družbeni preobrazbi in utirati pot novemu, pravičnejšemu družbenemu redu. Kot prepričan kristjan se je zavedal, da mora postati krščanstvo živo izkustvo vsakega našega dne, konkretna in aktualna možnost uresničevanja in razumevanja bistva krščanskega oznanila. Priznaval se je k tistemu pojmovanju krščanstva, ki naj dnevno usmerja človekovo življenje. Iz tega je rasla njegova notranja moč, njegova vedno znova pridobljena vera, tem silnejša in pristnejša, čimbolj se je boril zanjo. Prav ta moč pa ga je tudi vedno znova dvigala nad zemljo ter ga naredila v nekem pomenu asketa, dobrotnika vsem, ki so ga potrebovali kakor koli: duhovno in materialno. Z ostrino svojega duha je zadnja leta z bridkostjo čedalje bolj spoznaval, kako v naraščajoči skepsi in izkoreninjenosti, ki sta vse bolj prisotna pojava v vseh oblikah današnjega šolskega, družinskega in delovnega življenja, predstavljata krščanstvo še zadnje prebliske izgubljenega človekovega dostojanstva.

Franceta Vodnika je skoro vsakdanja pot vodila v cerkev, kjer je pred Najsvetejšim krepil svoje notranje moči. Tako tudi tisto popoldne, ko sva se zadnjikrat srečala in je potožil, da mu ni dobro; vračal se je iz cerkve domov, kjer je le nekaj ur zatem omahnil v smrt. Za pokojnega Franceta bi lahko rekli, da je ves živel samo drugim in ideji. Rastel je v svoji osebnosti v Dobroti in v svoji vdanosti v Delu, ki mu je napolnjevalo vse življenje, mu prineslo notranje ravnovesje in zadovoljstvo, pa tudi spoštovanje vseh, ki so ga poznali po njegovi kulturni širini, humanosti, njegovi pokončnosti in poštenosti. Zakaj vse njegovo delo je prežeto z ustvarjalnim erosom, umetniškimi navdihom in znanstveno poglobljenostjo. Kljub boleznim in drugim nevšečnostim, ki so ga zadnja leta pestile, je izkoristil pešajoče moči za delo in z živo zavzetostjo spremljal žgoče probleme slovenske kulture kakor zlasti v obdobju med obema vojnama, ki mu je s svojimi kritičnimi prispevki in polemikami, predvsem pa s svojimi etničnimi izhodišči in vrednotenji vtisnil pečat, mimo katerega ne bo mogel noben objektivni slovstveni in kulturni zgodovinar.

Rojen je bil 5. marca 1903 v Podutiku pri Ljubljani kot mlajši brat pesnika, esejista, kritika in umetnostnega zgodovinarja Antona Vodnika. Podutik je bil takrat majhna kmetiška vasica, obdana od hribov njiv in gmajn, prikupna nedelj-

ska izletniška točka Ljubljančanov, do katere danes že neusmiljeno segajo tipalke ljubljanskega predmestja, z vsem hrupom in avtomobilskim izpuhom, ki trgata živce in sta smrt za vsako poetično sanjarjenje, za kakršno je bila ta vasica še pred nekaj desetletji kakor nalašč ustvarjena. Zato je razumljivo, da je tako preprosto, naravno in nepokvarjeno kmečko okolje vplivalo na mladega Vodnika, da se je nagibal, kakor je zapisal ob izidu svoje pesniške zbirke »Borivec z Bogom«, k nekemu globljemu duhovnemu realizmu, k vsemu, kar je romantično, mistično in skrivnostno. Od tod tudi vsa njegova duhovna osnova, ki je vseskozi religiozna.

Šestrazredno osnovno šolo je končal v Šentvidu nad Ljubljano, klasično gimnazijo na Poljanah v Ljubljani (1923), nakar je študiral najprej eno leto pravo, nato se je preselil na filozofijo, kjer je diplomiral iz slavistike (1928). Akademsko leto 1928/29 je kot štipendist krakovske univerze preživel na Poljskem, se tam naučil jezika in se navdušil za književnost. Po vrnitvi v Ljubljano se je začela njegova učiteljska in pedagoška pot, ki mu jo je leta 1932 pretrgala Živkovičeva diktatura in je bil reaktiviran šele leta 1936.

France Vodnik se je živo zavedal, kaj pomeni biti pedagog za katedrom, še posebej učitelj slovenskega jezika in književnosti: narod, ki nima razgledanih, značajno trdnih, v ljudstvu in njegovem najboljšem izročilu zasidranih učiteljev in vzgojiteljev, nima pred seboj krepkega duhovnega in materialnega razvoja. Prežet s pedagoškim erosom, hkrati pa strokovno poglobljen, kulturno širok in razgledan, osebno značajan, odkrit in pošten, duhovno nepretrogoma delaven in hkrati kritičen ter narodno zaveden, je s svojo človeško in delovno etiko vplival na generacije svojih učencev in jim tako z živo in prepričljivo besedo in osebnim zgledom pomagal k takemu razvoju, da bi bil vsak s svojo osebnostjo kar najbolj zorel za plemenito službo narodu in človeštvu. Vodnik je kot učitelj in vzgojitelj svoje učence tako bogato obdaroval, da so mu bili resnično hvaležni in ponosni, da so imeli srečo hoditi k njemu v šolo. To službo učitelja in vzgojitelja je opravljal na raznih gimnazijah, nekaj časa tudi na ljubljanskem učiteljski in na visoko šoli za dramsko umetnost – do jeseni leta 1965, ko je bil upokojen. Vmes so bila tudi leta hudih bridkosti, vojna leta in surova okupacija, ki mu kot privržencu narodnoosvobodilnega gibanja ni prizanesla in je dobro leto dni (od 29. junija 1942 do 9. julija 1943) prebil v italijanskih taboriščih Gonars in Monigo.

Šola pa je bila le eno izmed področij njegovega razgibanega dela. Poznamo ga predvsem kot pesnika in esejista, kritika in polemika, pisca mnogih razprav o slovstvu in gledališču, živahnega predavatelja, kot prevajalca pa še prav posebno kot posredovalca poljske kulture in literature Slovencem. Prve pesmi mu je že kot petošolcu objavila »Zora-Luč«, ki je izhajala v Ljubljani in v Zagrebu. Kot osmošolec je objavil več pesmi v »Domu in svetu« in v »Ljubljanskem zvonu«. V gimnaziji je bil član »Razora«, literarne družine »Polet«, ki sta jo med drugimi vodila pisatelj France Bevk in pesnik Miran Jarc, ter ilegalnega »Okseja«, kateremu je pripadal tudi Srečko Kosovel s katerim sta si bila večletna iskrena prijatelja.

Svoje izvirne pesmi je izdal leta 1932 v zbirki z naslovom »Borivec z Bogom«. O teh pesmih sam pravi: »Skoraj vsaka moja pesem je izpoved človeka, ki stalno niha nad breznom skrajnosti vere in nevere, posvetnosti in religioznosti, narave in milosti . . .« Prva Vodnikova knjižna publikacija je bila antologija »Slovenska religiozna lirika« (1928), ki je v močno dopolnjeni in razširjeni izdaji izšla leta 1980 pri Mohorjevi družbi.

Izjemno obsežno je Vodnikovo publicistično delo. S poročili, kritikami, članki, razpravami, esaji in polemikami se giblje po domala celotnem kulturnem prostoru v najširšem pomenu te besede. Sproti je ocenjeval skoraj vsa leposlovna dela sodobnikov in je o nekaterih izmed njih napisal posebne študije; tako je v Obrazih novega rodu predstavil Magajno, Kosovela, Kocbeka, Mileta Klopčiča, Mrzela in Miška Kranjca. Poročal je o tekočih uprizoritvah v ljubljanskem dramskem gledališču, pisal načelne članke o umetnosti in svetovnem nazoru, o slovenstvu in katolicizmu, o kvaliteti in ideji, o ideji in cenzuri, v javnem delu o teologiji in filozofiji in podobno. V svojih polemikah je bil sicer oster, vendar objektivni, kulturni in demokratični in resnicoljuben. Povezan s takoimenovanim mladinskim oziroma križarskim gibanjem je sodeloval pri njegovem glasilu »Križ na gori«, ki se je pozneje preimenoval v »Križ«. To gibanje, ki je bilo del splošnega mladinskega gibanja na Slovenskem pa tudi po svetu, ki je imelo prvotno predvsem težnjo po religioznem obnovitvenem gibanju, je preraslo tudi v splošno družbeno, kulturno in socialno gibanje. Poudarjalo je življenjsko prisotnost in neposrednost človeške osebnosti, v zvezi z osebnim prepородom pa je težilo za tem, da bi vse javno življenje preželo z duhovnostjo, etosom in humanizmom. Duhovne osnove tega gibanja so postale pomembna poteza njegovega ustvarjalnega značaja,

eros njegovega dela Svoje prispevke je v obdobju med obema vojnama objavljaj v »Mladiki«, v »Mentorju«, »Modri ptici«, v »Obzorjih«, v »Gledališkem listu«, »Ženskem svetu«, v podlistkih »Slovenca«, predvsem pa v »Domu in svetu«, ki mu je bil v letih 1933 do 1937 sourednik, pozneje v »Dejanju«, kjer je bil tudi v uredniškem odboru.

Po osvoboditvi in pozneje po upokojitvi se je njegova književna dejavnost šele prav razmahnila in je sodeloval v »Novem svetu«, v »Mladini«, »Slovenskem poročevalcu«, »Slavistični reviji«, v »Glasniku Slovenske Matice«, v publikacijah Mohorjeve družbe in v mnogih drugih periodikah. Vse od začetka izhajanja je bil urednik revije »Znamenje«, dokler je izhajala v založništvu Mohorjeve družbe.

Navzočnost Franceta Vodnika spremljamo tudi v raznih organizacijah. Bil je predsednik Mladega Penkluba, ki ga je leta 1930 sam tudi organiziral na pobudo Izidorja Cankarja, od leta 1934 je bil član slovenskega centra Penkluba, član Slavističnega društva, Društva slovenskih književnikov in prevajalcev, odbornik Slovenske Matice in Mohorjeve družbe.

Uredil in obširno je razložil Mencingerjev roman »Moja hoja na Triglav« (1956 in 1977); pripravil in z uvodom je opremil krajšo prozo Bogomira Magajne z naslovom »Življenje in sanje« (1965); z esejem je pospremil kulturnopolitične spise Edvarda Kocbeka »Svoboda in nujnost«, ki so izšli leta 1974 pri Mohorjevi družbi; pri Mohorjevi družbi je leta 1972 izdal knjigo »Od obzorja do obzorja«, namenjeno predvsem mlademu človeku, ki naj bi mu zbudila zanimanje za duhovne vrednote, kot so materin jezik, lepa knjiga, spoznavanje slovenske zemlje in pomembnih kulturnih ustanov, redno obiskovanje gledališča, spoštovanje velikih mož, skratka knjiga, ki naj bi v nekem pogledu dopolnjevala tisto, kar sicer daje šola. France Vodnik je tudi primer odličnega prevajalca. Za to delo je imel izostren jezikovni posluš in izjemno odgovornost do izvirnika, odgovornost za fino in zvestobo prevajane delo; poslovenil je blizu 30 knjig, največ iz poljskega jezika. Kljub razmeroma visoki ravni prevajalske kulture pri nas je Vodnik izjemen primer. Pripravil je dve antologiji z naslovom »Poljske novele« (1937 je izšla prva pri Mohorjevi družbi, druga 1951 pri Mladinski knjigi). Prevedel je vrsto del najpomembnejših poljskih pisateljev preteklo in sedanje dobe: Andrzejewski: »Pepel in diamant«; Dabrowska: »Noči in dnevi I–III«; Iwaskiewicz: »Mlin ob Lutynji«, »Poletje

v Nohantu« (drama), »Ivana Angelska«; Jastrun: »Mickiewicz«; Kosak-Szuczka: »Legniško bojišče«; Žeromski: »Posvet greha«, »Zvesta reka«, »Pred pomladjo«, »Prah in pepel« I–II. Iz poljščine je prevedel tudi pomembni deli slovenskega umetnostnega zgodovinarja Vojeslava Moleta: »Ruska umetnost« in »Umetnost južnih Slovanov«. Ob večini teh prevodov nas Vodnik seznanja tudi z avtorji posameznih del. Eno najpopolnejših del slovenske leksikologije je tudi obširni (nad 1200 strani) »Poljsko-slovenski slovar«, ki je izšel leta 1977, v prvi rokopisni redakciji pa sega tja v leto 1949. Kot pomembnega posredovalca poljske književnosti in kulture so ga Poljaki označili kot »slovenskega ambasadorja poljske kulture«. Za svoje delo je dobil več visokih priznanj in odlikovanj, med njimi častno nagrado Penkluba, odlikovanje ministrstva za kulturo in umetnost, red zaslug za poljsko kulturo, častno diplomu Zveze pisateljev in umetnikov. V primerjavi s tem France Vodnik za svoje ogromno kulturno delo doma ni dobil drugega priznanja kakor Sovretovo nagrado Društva književnih prevajalcev Slovenije. Za naše kulturne razmere je kaj neprijetna tudi ugotovitev, da je France Vodnik šele v svojem šestdesetem letu dočakal natis prve knjige z naslovom »Ideja in kvaliteta«, ki so jo leta 1964 izdala mariborska založba Obzorja. V njej je objavil ocene v glavnem predvojnih pesniških in pripovednih del, kritike gledaliških predstav iz tridesetih let, literarne portrete Srečka Kosovela, Boža Voduška in Mileta Klopčiča ter ideološke eseje in polemike s področja umetnosti. Uvod h knjigi je napisal dr. Bratko Kreft, Marko Dvořak pa je zanjo sestavil izčrpen bibliografski pregled. Pri isti založbi je leta 1971 izšla knjiga z naslovom »Prevrednotenja«. Knjiga prinaša razprave o estetiki in sociologiji umetnosti, o njeni povezanosti z družbo, članke o Ivanu Cankarju, Mišku Kranjcu, Mencingerju, Mickiewiczu in polemike predvsem z Josipom Vidmarjem in Ivom Brničem. Slovenska matica mu je leta 1968 izdala »Kritično dramaturgijo«, Mohorjeva družba leta 1972 že omenjeno delo »Od obzorja do obzorja.« Za osemdesetletnico mu je Slovenska matica izdala »Misli in presoje«, Mohorjeva družba pa knjigo z naslovom »Dialektika in metafizika«. (1983). Veliko vodnikovega dela je ostalo še neobjavljenega, v rokopisu, tako med drugim zapis o Srečku Kosovelu, antologija pesmi brata Antona z obsežnim uvodom, dalje knjiga z naslovom »Spomini, ugovori in popravki«. Spominski zapis naj končam z oznako Vodnikovega značaja in njegovega dela, kot jo je zapisal

njegov že pokojni prijatelj Lino Legiša: »Vodnikovo delo je vselej uravnavala poštenost, za katero se je prizadeval njegov rod, tista poštenost, ki se ne stara, kakor bi dejal pesnik Župančič. Raynalo ga je srce, ki se ne razodeva samo v njegovi dinamični eruptivnosti.« Dodal bi: v njem je gorla duša, kakršnih le redko najdeš.

Dva trenutka sta odločilna v našem življenju: zadnji udarec srca in prvi trenutek v večnosti. Pokojni France je pretrpel oba odločilna trenutka življenja: zadnji udarec izmučenega nad vse dobrega srca in doživel prvi trenutek v Večnosti in sam postal svetloba in za nas daljina. Tako so se uresničili verzi, ki jih je napisal v Pesmi o smrti in pogrebu, objavljeni v prvi številki revije Dejanje 1938:

*Med svečami in rožami ležim,
v sklenjenih rokah križ držim
miren sem, brez bojev, brez strasti,
med menoj in Bogom luč gori.*

*Vsi bodo šli, kamorkoli že – v hrup sveta –
jaz sam bom ostal v srcu zemljè, v srcu Boga.
O kako je svetla večnost, o kako je mirno nebo,
angeli mi zadnjo pesem pojo!*

Jože Dolenc

France Vodnik

SVETA NOČ

Nocoj me ne plášiš, noč, oj sveta noč,
vsa dobra si, mesec straži nad vasmí;
v vseh čistih dušah se to uro Bog rodi –
oh, nocoj je bela, bela noč...

Nocoj je ugasnil v meni srčni ogenj vroč
in sem utonil v morje božjega mirú;
ugledal sem cesto, ki drži domu –
oh, nocoj je bela, bela noč...

Nocoj sem čudno dober vsem ljudem,
na srca vsa bi se naslonil plakajoč;
svetal sem našel v svoji duši Betlehem –
oh, nocoj je bela, bela noč...

France Vodnik

SVETA MAŠA

Med množico vernih sem klečal
v svetem somraku hiše božje
kot izobčenec.

Ko je duhovnik pred oltarjem
k darovanju
dvignil kruh in kelih,
sveto Rešnje Telo, sveto Rešnjo Kri –
se je v nemi grozi razklalo moje srcé.

In sem zavpil
s silnim glasom, da je odmevalo
od obokov cerkve mojega srca:
Jaz
vérujem, vérujem,
vérujem!

Jezus sam
je nad menoj
v ljubezni róke razprostrl:
da bi me zatel,
to drobno, plaho ptičko,
ki je hotela ubežati mu –
moje srce.

Sklonil se je tik do mojega srca
in je šepetal:

»Kod si blodil, blodil, otrokec moj
(še v blodnjah sem bil jaz s teboj),
ali boš zdaj za zmeraj moj,
jaz sem te ljubil od vekomaj...«

Jaz pa sem le zaihtel v sebi
kot majhno dete
in bilo mi je tako dobro.

Bilo mi je neskončno dobro vedeti:
vsi verni so tako svetlí
med njimi ne tujcev ne zoprnikov ni,
samo bratje in sestre –
nad njimi Jezusova dlan blesti.

Matija Tomc (1899–1986)

»Pokojni prof. Tomc ima posebno izredne zasluge za cerkveno in liturgično petje in glasbo, zlasti še v prenovi liturgije po 2. vatikanskem cerkvenem zboru. Ni je cerkve na Slovenskem, ni ga cerkvenega pevskega zboru v Sloveniji, ni ga organista, ki ne bi poznal Tomčevih skladb. Skoraj ni kraja, kjer ne bi odmevala Tomčeva pesem, ne samo pri nas doma, temveč tudi med našimi zamejci in med Slovenci po svetu, ki jih Tomčeva pesem še danes povezuje. V svojih skladbah cerkvenega in svetnega značaja bo pokojni prof. Tomc še dolgo živel. Njegov življenjski opus je izredno bogat. O njem so že in bodo še strokovnjaki izrekli svojo sodbo. Smemo pa že danes trditi, da je njegovo glasbeno delo bistveni sestavni del slovenske glasbene kulture. Bogate darove, ki jih je pokojni prof. Tomc prejel od svojega Stvarnika, je razvijal z vztrajnim delom in v tesni povezavi z izročilom slovenskega naroda.«

S temi besedami je ljubljanski nadškof dr. Alojzij Šuštar zadeto ocenil pomembnost in navzočnost Matija Tomca v slovenski (cerkveni) glasbi. Nadškof je vodil v ponedeljek, 10. februarja 1986, pogrebne slovesnosti v domžalski župnijski cerkvi skupaj s škofom dr. Stanislavom Leničem – oba škofa sta bila Tomčeva učenca v zavodu sv. Stanislava – in 60 duhovniki, ki so prihiteli, da se poslovijo od cerkvenega skladatelja in bivšega domžalskega župnika.

Med pogrebno mašo je župnijski zbor pod vodstvom Miša Kurajica pel Tomčevi maši: liturgično na čast sv. Cirilu in Metodu ter »slovensko

mašo« Stopil bom k oltarju. Pretresljiv je bil stavek, saj je Matija Tomc dokončno »stopil pred svojega Boga«. Žalno slovesnost sta zaokrožila pihalni orkester in moški zbor, ki je dovršeno zapel v cerkvi Gallusov Ecce quomodo moritur iustus, ob grobu pa Tomčevo priredbo pesmi Teče mi vodica s pomenljivim besedilom ob pogrebu: ». . . s tega kraja v en drugi kraj, nede me več nazaj.«

Matija Tomc se je rodil na božič, 25. decembra 1899, na Kapljiščih pri Metliki, v kmečki družini. Osnovno šolo je obiskoval v Podzemlju, rojstni fari, dokončal pa v Novem mestu, ko se je pripravil za vstop v gimnazijo, na kateri je bil pouk – razen slovenščine in verouka – v nemščini. Na gimnaziji je imel za profesorja glasbe kapiteljskega organista in skladatelja Ignacija Hladnika. Pri njem se je učil violine in klavirja. Pod njegovim vodstvom pa je pel ob nedeljah pri dijaški maši v frančiškanski cerkvi. Tu je imel priložnost opazovati Hladnikovo virtuozno igro na orglah. Po prvem letu gimnazije je šel na škofijsko gimnazijo v Šentvid nad Ljubljano. Tu je doživel svoje pravo srečanje z glasbo, ker je bilo na tej gimnaziji za glasbo dobro preskrbljeno. V četrti gimnaziji (sedanji osmi razred osnovne šole) pa je že orglal pri mašah in je to počel vse do mature. Bil je vseskozi odličnjak. Po maturi je vstopil v bogoslovje. Tu je vodil semeniški oktet, ki je nastopal na proslavah pa tudi pri procesijah in pogrebih zunaj semenišča. Takrat ni mogel redno študirati glasbe, je pa zato večkrat stopil po nasvete k Stanku Premrlu. Po novi maši leta 1923 je leto dni kaplanoval v Mokronogu, kjer je bilo glasbeno življenje zelo živahno. Jeseni leta 1925 je dobil dekret za prefekta v Zavodu sv. Stanislava v Šentvidu, ki ga je kot maturant pred petimi leti zapustil. Poleg prefekta je v letih 1925–26 obiskoval na konservatoriju v Ljubljani harmonijo pri Stanku Premrlu, klavir pa pri Janku Ravniku. Naslednje leto je odšel na Dunaj za štiri leta na Akademijo za glasbo. Poleg stranskih predmetov je imel za glavni predmet orgle in kompozicijo. Študij je končal leta 1930 in bil takoj nastavljen kot suplent glasbe na škofijski gimnaziji, po opravljenem profesorskem izpitu leta 1933 pa prav tam kot profesor glasbe. Z gimnazijskim pevskim zborom je imel veliko veselje. S tem zborom je izvajal vse svoje cerkvene in svetne glasbe, ki so nastajale pred drugo svetovno vojno, med drugim tudi njegovo prvo slovensko mašo Stopil bom k oltarju, ki je njegova najboljša maša in ena boljših njegovih skladb sploh. V

mapi si sledijo dvodelna in tridelna oblika, izrazi-to homofonski stavek s polifonimi fugati, dvo-glasje in večglasje z orglami, v Obhajilu skoraj nekaka kratka operna arija, za konec pa do po-polnosti izdelana fuga. Po vojni je bila šentviška gimnazija ukinjena. Eno leto je služboval na kla-sični gimnaziji v Ljubljani, leta 1946 pa je odšel za kaplana v Domžale, kjer je dve leti pozneje prev-zel službo župnika. To službo je izredno vestno opravljal 25 let, ko je stopil v pokoj. Do nekaj let pred smrtjo je še vedno delal z vso marljivostjo, ki je bila njegova značilna krepost.

Za osvetlitev njegovih skladb in njihove po-membnosti sem izbral nekaj odlomkov iz njego-vih pisem, v katerih govori o svojem delu in svoji glasbeni usmerjenosti:

Ne vem, če sem vam v sestavku, ki ga imate v rokah, napisal število skladb (kopije nimam). Do vključno junija 1979 je bilo: 492 cerkvenih, 786 svetnih: skupaj 1278. Pri čemer je treba pripomniti, da je recimo pri cerkvenih skladbah pod eno številko šteta kratka pesmica (recimo za Mavrico) ali pa celovečerni koncert ali latin-ska maša, katere partitura ima 50 strani. Pri svetnih skladbah velja isto: pod eno številko je recimo šteta kratka klavirska skladbica za za-četnike ali pa celovečerni koncert (Stara prav-da!) itd.

Še eno stvar sem ugotovil, ko sem delal sez-nam: da je svetnih skladb (prav ali ne prav) neprimerno več kot cerkvenih! Gotovo vsaj še enkrat toliko! Kar na prvi strani prejšnjega seznama vidim razmeroma malo cerkvenih skladb, pač pa več klavirskih skladb (med njimi kar dve tiskani zbirki), potem zbirko (tiskano) koroških samospevov »Gremo v Korotan« (1946) in tako se kar naprej vrstijo svetne skladbe, navadne pesmi, samospevi s klavirjem (narodni in umetni), vmes pa celo opera »Krst pri Savici« (končana 1947), potem komorne skladbe (violina, viola, klarinet, cello s sprem-ljavo klavirja), nekaj kantat, simfonična sklad-ba »Nizki rej« in »Morje«, priredbe za razne ansamble (Slovenski oktet, Ženski komorni zbor, za radio, za oktet bratov Pirnat, scenska glasba za več iger, tudi za film »Pomlad v Beli krajini« itd. itd.).

Kot sami vidite, da dosti preprosto zdaj kom-poniram, s tem ni rečeno, da ne bi znal tudi drugače! Nič lažjega kot to! Mislite na skladbe

za Maroltov zbor, pa recimo na kantato »Kri-žev pot« (celovečerni koncert), ali pa na obe latinski maši (na čast Marijinemu Srcu in jubi-lejna maša ob 500-letnici ljubljanske škofije).

Moj slog poznate. Iz njega izkočiti mi pri teh letih ne kaže. Imam pa razumevanje za vse, kar drugi pišejo, tudi če je bolj avantgardno.

Sploh pa pri vseh mojih skladbah upoštevaj-te, da sem Belokranjec. Mi smo bolj ritmično razpoloženi kot melodično (ali harmonično).

Moje filozofiranje gre h koncu! Hotel sem povedati samo to: spoštujem vsak napredek v glasbi (tudi seveda v cerkveni). Zdi se mi pa, da je v najnovejši glasbi veliko praznega mlatenja slame brez notranjega smisla. Zato spoštujem tudi skladbe, ki niso ravno »avantgardne«, so pa solidne in znajo tudi današnjemu človeku kaj povedati.

Še to bi pripomnil: lahko rečem, da so bile skoraj vse moje skladbe, bodisi cerkvene ali svetne, kratke ali daljše, praktično tudi izvajane (kar lahko ugotovite že iz priloženega seznama daljših skladb). Isto bi skoraj veljalo za številne rokopisne skladbe. To mi je v veselje in zadoš-čenje, da nisem zastoj delal!

Sploh ne vem, kje sem dobil poleg rednega dela (dušnopastirskega) časa za vse to. Seveda: 30 let je tudi že doba, v kateri se da kaj napravi-ti. Hvala Bogu za vse!

Edo Škulj

Prof. Viktorju Korošču v slovo

Dne 16. novembra 1985 je v 86. letu starosti umrl zaslužni univ. prof. dr. Viktor Korošec, redni član Slovenske akademije znanosti in umetnosti (SAZU). Življenje in delo tega velikega učenjaka smo prikazali v Mohorjevem koledarju 1981, zato tukaj ne bomo ponavljali teh podatkov. V njegov spomin naj objavimo samo nekaj besed, ki so bile izrečene ob njegovi smrti.

Ob pogrebu 20. novembra je najprej spregovoril ljubljanski nadškof in metropolit dr. Alojzij Šuštar. Poudaril je, da se poslavlja od pokojnega kot človeka in kot kristjana. V imenu SAZU je spregovoril akademik dr. Alojzij Finžgar, v ime-nu pravne fakultete pa dekanica prof. dr. Alenka Šelih. Pravna fakulteta in SAZU sta se pokojne-

ga spomnili še posebej na lastnih komemoracijah. Docent za rimsko pravo dr. Janez Kranjc se je na fakulteti 19. nov. s prisrčnimi besedami poslovil od moža, katerega je »poznalo in cenilo veliko ljudi«, saj je bilo njegovo ime »najtesneje povezano z obstojem in delovanjem fakultete in katerega pedagoško delo je vsakomur od pravnikov v teku študija vtisnilo svoj osebni pečat.« Poudaril je, da so »njegov pionirski prispevek na področju prav starega Orienta, pa tudi delo na področju rimskega prava in slovenske pravne terminologije postali del pravne stroke same in kot taki trajna in občečloveška dobrina.« Na posebno lep način je govornik prikazal osebno plat pokojnikovega življenja, zato ga lahko tukaj dobesedno navedemo:

»Čeprav je prof. Korošec večino svojega dela posvetil pravu starega Orienta, je ostal v svojem bistvu navezan na klasično antiko ter njene etične (moralne) in človeške ideale. Značilna za antiko pa je prav pristnost, t.j. čim večje skladje med lastno življenjsko prakso in proklamiranimi ideali. To pa je hkrati tudi glavna značilnost pok. prof. Korošca. V ospredju njegovega življenja je bilo eno samo veliko prizadevanje: izpolniti svojo dolžnost. Le-to je pojmoval pok. prof. Korošec v smislu najširše in najbolj žlahtne Ciceronove opredelitve pojma officium, ki zajema tako svet etičnih vrednot, kot področje dela in odnosa do človeške družbe.

Kar zadeva prvo, t.j. svet etičnih vrednot, lahko mirno trdimo, da tudi daljša časovna distanca ne bo mogla na spominu pok. prof. Korošca najti nobenega večjega oz. omembe vrednega madeža. Pokojnik si je vse življenje iskreno in zavzeto prizadeval uresničiti znamenita Praecepta iuris (pravne zapovedi) rimskega jurista Ulpiana: *Honeste vivere, alterum non laedere, suum cuique tribuere* (živeti pošteno, ne škodovati drugemu, dajati vsakemu svoje). Bil je človek izjemne poštenosti, samokritičnosti in tenkovestnosti ter že prav katonovske preprostosti in skromnosti. . . . Poleg tega je odlikovala preminulega prof. Korošca izredna načelnost. Vse do svoje smrti je ostal na povsem nevsiljiv in iskren način zvest svojemu prepričanju, ki je ostalo neločljiv del njegove strpne in razumevajoče osebnosti.

Koroščev odnos do dela bi najboljše ponazorili, ko bi v znamenitem rimskem pregovoru *Vivere non est necesse, navigare est necesse* (živeti ni nujno, potrebno je pluti), zamenjali glagol *navigare* z glagolom *operari* (delati): bistvo pok. profesorja je bilo delo, ki se je v njegovem življenju

ztilo v nedeljivo celoto z življenjem samim. Delal je vse do svoje smrti. Kdor je šel mimo poslopja SAZU, je lahko videl vsak večer tja do poznih nočnih ur luč v Koroščevem kabinetu. Zanj pač lahko dopolnimo rek rimskega cesarja in filozofa Marka Avrelija: *Nec dies sine linea, nec linea sine fructu* (Noben dan brez opravila, nobeno opravilo brez sadu).

Odnos prof. Korošca do družbe je bil prežet z ideali najbolj žlahtne rimske republikanske tradicije. Rimski sta bili njegova iskrena državljanska zavest v najboljšem pomenu besede in njegova pristna prizadevanja za uresničenje najširših družbenih interesov. Pok. prof. se je čutil poklicanega poleg pedagoškega in znanstvenega zlasti za karitativno delo. Njegov socialni čut ni bil prazna beseda. Za ilustracijo naj povem le to, da je vse dokler mu je zdravje dopuščalo, ob nedeljskih popoldnevih obiskoval neznane ostarele ljudi na Bokalcah in v drugih domovih, se z njimi pogovarjal, jih bodril, jim bral časopise in podobno. K temu je treba dodati le še to, da se s tem ni nikoli postavljaj, marveč sem ga nekoč srečal pred domom ostarelih občanov in mi je ob tej priliki razložil kaj in kako.

V odnosu do posameznih ljudi je bil pok. prof. Korošec prav orientalsko vljuden. Pa ni šlo za narejeno pozo, temveč za pristno spoštovanje sočloveka in za neprestano prizadevanje, kako bi – kot mi je sam rekel – popravil svoj ne posebno lahki značaj. Čeprav je bil po naravi vzkipljiv in je, kot se je sam izrazil, s svojo nerodnostjo razbil veliko porcelana, se v občevanju z ljudmi to ni poznalo. Znal se je čudovito obvladati, predvsem pa ni, kadar je v svoji tenkočutnosti mislil, da je koga prizadel, nikoli odlašal z opravičilom, ki hkrati nikoli ni bilo samo formalno. Imel pa je še eno čudovito lastnost. Nikoli ni bil vsiljiv ali opravljaliv. Kar je rekel, je rekel naravnost. Prav kot uči Cicero, ni nikoli rekel nič slabega o odsotnih, o pokojnih pa je vedno govoril le dobro. Vsaka krepkejša beseda ali kletev mu je bila zoprna in tuja, v pogovoru pa je znal vedno ohraniti prijetnost in dostojnost. Pri tem ni bil mrk, marveč se je rad in od srca nasmejal.

Kot učitelj je bil prof. Korošec izjemno požrtvovalen. Študentu je bil vedno na voljo z vsem, razen s podarjeno oceno. Pri izpitih je bil prizanesljiv, potrpežljiv in pravičen. Sicer pa so gotovo vsakomur izmed nas ostala v spominu njegova predavanja, vaje, repetitoriji, konzultacije itd., na katerih je z nepojmljivo vedrino in ljubeznijo spreminjal pogosto puste pravne pojme v zanimivo in otipljivo resničnost. In čeprav je predaval

rinsko pravo skoraj petdeset let, ga veselje vse do konca ni minilo. Predaval je rad in na vsako predavanje se je vedno pripravil.

Kot znanstvenik je bil prof. Korošec samorastnik. To ni naključje, saj je delal daleč od centrov za proučevanje prav starega Orienta. Delal je po sebi lastni metodi, za katero ni potreboval nobenega kataloga ali seznama, marveč je vse hranil v svojem izjemnem in do zadnjega svežem spominu. Pri formuliranju lastnih mnenj je bil previden in preiščljn, pri ocenjevanju tujih pa blag, strpen in prizanesljiv. Njegovo izražanje je bilo jasno in lepo. Izreden občutek za jezik ter neprestano prizadevanje za lepim in klenim izražanjem sta doprinesla k temu, da je med slovenskimi pravnimi pisci, če že ne najboljši, pa vsaj eden od najboljših stilistov.

Vidimo torej, da je odšlo skupaj z našim pokojnim učiteljem veliko dobrega, pravičnega in lepega. Za njim bo ostala velika praznina, ki jo lahko zapolnimo samo s tem, da skušamo po svojih močeh tudi mi uresničiti njegov zgled . . . « Te tehtne besede ne potrebujejo nobenega komentarja. Dodamo naj le to, da se je pok. prof. Korošca spomnil na seji Sveta za odnose z verskimi skupnostmi pri Republiški konferenci Socialistične zveze del. ljudstva Slovenije dne 26. novembra 1985 predsednik Franc Šetinc in poudaril, da je bil pokojni član tega Sveta že od prvih začetkov in da je sam izjavil, da je bilo to njegovo prvo (in najbrž edino) politično udejstvovanje.

Tudi Mohorjeva družba se s hvaležnostjo poslavlja od prof. Korošca. Pokojni ni bil samo zvest Mohorjan, ki je vse do konca kritično spremljal naše izdaje, temveč je bil tudi avtor znamenite knjige o rimskem pravu, ki je v dveh delih (1936–1941) izšla v Znanstveni knjižnici pri Mohorjevi družbi. Ob petdesetletnici tega izida je doc. J. Kranjc napisal spominski članek za naš Književni glasnik (1985), kjer je to knjigo prikazal kot prvi tovrstni učbenik v slovenščini, pa tudi kot »pomemben prispevek k oblikovanju slovenske pravne terminologije.« V čast je lahko Mohorjevi družbi, da je izdala tako delo, ki je po besedah pok. prof. G. Kušaja »daleč presešlo pomen učbenika in ga je za tiste čase šteti za kapitalno, ne le za področje rimskega, ampak tudi za civilno pravo, posebno ker je treba vzeti v poštev še njegov usmerjajoči vpliv na ustrezno pravno izrazje.« Tako bo pok. prof. Korošec tudi pri Mohorjevi družbi ostal v trajnem spominu.

J. K., M. R.

Umrli je prof. Gorazd Kušej

Tri tedne za svojim fakultetnim in akademijskim kolegom prof. Viktorjem Koroščem je 9. decembra 1985 umrl zaslužni univ. prof. in redni član Slovenske akademije znanosti in umetnosti (SAZU) dr. Gorazd Kušej. Pokojni se je rodil 17. decembra 1907 v Gradcu, kjer je njegov oče, dr. Rado Kušej, služboval na sodišču. Po sorodstvenih zvezah je bil pokojni povezan s Koroško in Mohorjevo družbo. Oče je bil doma iz Sp. Libuč (po domače pri Hrastu) v župniji Pliberk, po očetovi strani je bil pokojnik bratranec koroške slovenske pesnice Milke Hartman in pevovodje Valentina Hartmana, ded po materi, Vekoslav Legat, je bil ravnatelj Mohorjeve tiskarne v Celovcu; v mladosti je preživel počitnice na očetovem domu na Koroškem. Družina se je po propadu Avstro-Ogrske preselila v Slovenijo in oče je postal prvi profesor cerkvenega prava na pravni fakulteti novoustanovljene univerze v Ljubljani. Gorazd Kušej je v Ljubljani končal šolanje, 1929 je diplomiral na pravni fakulteti in naslednje leto dosegel doktorat prava. Po doktoratu se je izpopolnjeval v državoslovju in pravni teoriji v Bordeauxu, na Dunaju in v Haagu, tako da je na ljubljanski pravni fakulteti postal 1933 najprej privatni docent, 1935 univ. docent na katedri za ustavno pravo in teorijo države, 1939 izredni, 1945 pa redni profesor za oba predmeta. Razbremenjevati je začel tudi svojega očeta in je najprej prevzel del vaj, nato del predavanj, po njegovi smrti 1941 pa je prevzel še celotno cerkveno pravo; ta predmet je predaval še v štud. letu 1945/

46 in bil tako zadnji profesor te stroke na pravni fakulteti.

Po vojni je na fakulteti predaval predvsem teorijo države in prava oz. uvod v pravoznanstvo, od ustavnega prava pa tako jugoslovansko kot komparativno ustavno pravo (ustavno pravo inozemskih držav). Zaradi svojega enciklopedičnega znanja pa je predaval tudi druge predmete, kakor npr. osnove vede o družbi, zgodovino političnih doktrin, splošno zgodovino države in prava (fevdalizem) itd. Na fakulteti je bil v štud. letu 1947/48 dekan, na univerzi pa 1950/52 rektor ter dve leti pred tem in dve leti po tem prorektor. Leta 1958 je bil izvoljen za rednega člana SAZU, od 1972 do 1980 je bil tudi glavni tajnik Akademije. Na SAZU je bil tudi član pravne sekcije Terminološke komisije, na fakulteti pa tudi predstojnik knjižnice.

Svoje prve znanstvene razprave je začel objavljati v reviji Čas, nadaljeval v Slovenskem pravniku, Zborniku znanstvenih razprav (pravne fakultete), po vojni pa naprej v Zborniku, (Ljudskem) Pravniku, Naših razgledih in številnih strokovnih in splošnih revijah. Prevladujejo seveda pravno-teoretični in ustavnopravni naslovi, sem in tja je napisal tudi kaj cerkvenopravnega ali sociološkega s področja verskih skupnosti; tako je npr. razmišljal o raznih političnih ideologijah, ki si tedaj, ko pridejo na oblast, nadenejo skoraj religiozna obeležja (Politične religije? Misel in delo 1940), ali (še danes aktualno) razpravljal o pravnem položaju Vatikanskega mesta (Zbornik znanstv. razprav 1942/43) itd. Od samostojnih publikacij naj omenim knjigi Sodobna demokracija (1933) in obsežno poljudno delo Pravni svetovalec (1934) ter sodelovanje pri Trgovsko-gospodarskem leksikonu, katerega je uredil njegov tast inž. Hugo Uhlíř in ga izdal v lastni založbi Umetniška propaganda v letih 1934–1938. Od univerzitetnih učbenikov je doživel največ izdaj Kušejev Uvod v pravoznanstvo. Tri izdaje je doživel njegov Politični sistem SFRJ. Pravne predmete je pokojni predaval tudi na filozofski in biotehniški fakulteti ter na Višji upravni šoli. Na pravni fakulteti je prenehal predavati leta 1978. Kot strokovnjak za ustavno pravo je prof. Kušej sodeloval pri pripravi ustavnih predpisov, tako slovenskih kakor jugoslovanskih. Na V. zasedanju UNESCO leta 1950 v Firencah je bil zastopnik Jugoslavije, udeležil se je pa še več drugih mednarodnih kongresov. Leta 1971 je nastopil z referatom v Dragi pri Trstu na srečanju, ki ga vsako leto prireja Društvo slovenskih izobražencev iz Trsta. Pokojni prof. Kušej je bil v več

ustanovah član organov družbenega upravljanja ali samoupravljanja ali celo predsednik takih organov. Na vseh teh mestih, od univerze preko raznih kongresov in družbenih organov smo lahko občudovali njegovo široko razgledanost, njegov miren značaj, njegov lep nastop in simpatično pojavo (vedno je bil izbrano oblečen), tako da je bil res »gospod« v najboljšem pomenu te besede. Posebno v raznih organih upravljanja je prišel do izraza njegov pomirjevalni vpliv, saj prava ni tolmačil togo in je rad poudarjal, da je zaradi brezpravja v zadnji vojni zavladal pri ljudeh pravni nihilizem in je treba s pravilno uporabo in tolmačenjem vrniti pravo njegovo nekdanjo veljavo.

Mohorjeva družba je štela pok. prof. Kušeja med svoje sodelavce; rad se je odzval vabilu in napisal kaj za Mohorjev koledar s področja svoje stroke, zato se tudi Mohorjeva družba z žalostjo poslavlja od tega odličnega slovenskega znanstvenika.

Miloš Rybář

Zdravku Švikaršiču v spomin

Dne 16. maja 1986 je za zmeraj zatisnil oči Zdravko Švikaršič, folklorist, melograf, zborovodja in glasbeni pedagog. Bil je eden izmed skromnih, tihih in delovnih glasbenikov, z velikim znanjem in močjo posredovanja tonske umetnosti. Prijetno je bilo kramljati s to zanimivo osebnostjo, ki ji je bilo dano doživeti sto in eno leto, 3 mesece in 3 dni. Pri stotih letih sem občudoval njegov spomin, logično presojo časovnih zaporedij in miselnih sklepov; nagle reakcije je na vprašanja tu in tam prekinjal s kratkim »pardon«, predvidoma zato, da je našel v odgovoru pravšen pomen besedi, ali pa je le-te sobesedniku popravil. Nekateri dogodki iz preteklosti so mu ostali živi v spominu. Ko je stekla beseda o ljudski glasbi z rodne Koroške, se je rahlo vznemiril, sedel sproščeno za klavir in pri stotih letih samozavestno zaigral koroško pesem ter ob koncu vprašal: »Ali ni lepa?« Pritrdilen odgovor ga je spodbudil, da je povzel novo in še več teh, kot nekoč v svojih mladih letih. Iz njegovega posredovanja uglasbene pesmi je zadihala svežina koroške pokrajine, hribov in dolin, prijaznih ljudi, ki vabijo »Sentr pojd . . .«. Tu, na tej slovenski zemlji so se radostili in trpeli naši predniki, rod,

ki je s pesmijo v ustih izpovedoval in jo še izpoveduje svojo narodno pripadnost. Še kot otrok je vzljubil Švikaršič prav to koroško pesem in pokrajino ter njene melodije prepeval, igral, negoval in zapisoval.

Rodil se je 13. februarja 1885 v Žvabéku, okraj Velikovec na Koroškem. Njegov oče Gregor je bil učitelj in hkrati organist, kot je bila takrat navada, mati Jerica Skubl, hči kmeta Županca, pa gospodinja in dobra pevka – sopranistka. Prve stike z glasbo je imel kar doma pri starših v Kázazah (Edling). Ko je obiskoval ljudsko šolo, je oče kdaj pa kdaj sedel h klavirju ter igral šolske pesmi; mati je očeta celo spodbujala: »Daj, zagraj otroku kakšno pesem, saj vidiš, kako se veseli tvojega igranja«. In igral mu je na pamet – ne po notah – šolsko pesem »Klip, klip, klop, hej konjiček stop«. Zdravko je ves zavzet pozorno poslušal in zbudila se mu je želja, da bi skladbico za očetom posnel tudi sam. Pesem je na klavirju tolikokrat ponavljal, da so mu prsti po klaviaturi kolikor toliko gladko stekli, ne vedoč, koliko takih pesmi in skladb bo v življenju še igral, pel in oblikoval.

Iz Šent Lipša pri Rajneku (Reinegg), kamor se je družina preselila in kjer so v šoli poučevali samo nemško, je oče prosil za premestitev v Šmihel nad Krko (St. Michael ob der Gurk); tu je bila šola dvojezična – utrakvistična; v razredu so peli otroci tudi slovenske pesmi. Ljubezen do petja in želja, da bi kot oče tudi sam poučeval, ga je vodila v Celovec na učiteljsiše. Tu se je seznanil z glasbeno teorijo, osnovami harmonije, od instrumentov se je učil klavir in violino, v tretjem in četrtem letniku tudi orgle. Poučeval ga je strog, vendar v glasbeni umetnosti dobro razgledan učitelj, nabiralec in harmonizator ljudskih pesmi, Hans Neckheim. Zdravko je v vseh glasbenih disciplinah naglo napredoval, tako da je že v četrtem letniku začasno poučeval ljudskošolske predmete in orglal v celovski kaznilnici. Takrat je imelo učiteljsiše pripravljalni razred in štiri letnike; sestavil je dijaški pevski zbor in z njim nastopal ob različnih priložnostih, med drugim s podoknico priljubljenemu profesorju slovenščine Josipu Apihu. Maturiral je leta 1904, star 19 let.

Služboval je v Šmihelu nad Pliberkom (1905), v Selah nad Borovljami (1906) – tedaj je opravil strokovni usposobljenostni izpit za učitelja – na Jezerskem od l. 1907 do l. 1919 in ponovno od l. 1924 do l. 1926 prav tam. Leta 1919 je vložil pri Narodni vladi Srbov, Hrvatov in Slovencev prošnjo za nadaljevanje študija na konservatoriju. Odbor Glasbene matice jo je podprl s pripombo,

Zdravko Švikaršič (levo) in Radovan Gobec (desno) ob podelitvi Gallusove plakete za 100-letnico

da bo po končanih študijah deloval v domovini. V Šmihelu je spoznal dobrega prijatelja, občinskega tajnika in organista Valentina Štangla, doma iz Kotmare vasi v Rožu; na Orglarski šoli v Ljubljani je bil Foersterjev učenec in ga je v popoldanski odsotnosti nadomeščal. Štangl je v Šmihelu organiziral in vodil vokalni kvartet, v katerem so peli Ivan Hornböck 1. tenor, V. Štangl 2. tenor, Peter Serajnik 1. bas, in Anton Tevelj 2. bas; ko so Serajnika prestavili v drug kraj, ga je zamenjal Švikaršič. Peli so ljudske pesmi iz Žirovnikove zbirke, Mohorjeve pesmarice in pesmarice Glasbene matice. V kvartetu je deloval do odhoda v Sele, kamor so ga poslali kot zavednega Slovenca. V vojnem času (1915) je služil vojaški rok po en mesec v Celovcu in Gorici in dva meseca v Brežah (Friesach), kjer je v oficirski šoli vodil pevski zbor. Ko je v Gradcu opravil izpit za oficirja, se je vrnil na Jezersko; tu je bil od leta 1909 občinski tajnik, zato tudi oproščen vojaščine.

Ko je Glasbena matica v Ljubljani ustanovila konservatorij, je tu v letih 1919–1923 študiral solopetje, najprej eno leto pri Hubadu, drugo leto pri Rudolfu Prash-Cornettu, tretje leto pri Berti Papp Stockert, učenki slavne nemške pevke Lili Lehmann in zadnje leto zopet pri Hubadu. Kot glavni predmet je vpisal klavir; poučeval ga je mladi, a že takrat znani koncertni pianist Janko Ravnik. Violino se je učil pri Karlu Jeraju, petje in splošno glasbeno teorijo po Battkejevi metodi pri Ivanki Hrast-Negrovi, dobri pevki, teoretičarki in učiteljici otroških pevskih zborov. Harmonijo ga je poučeval Stanko Premrl, kontrapunkt, oblikoslovje in instrumentacijo Josip Michl, absolvent praškega konservatorija, pred prvo svetovno vojno ravnatelj glasbene šole v Gorici; nauk o instrumentih Niko Štritof, glasbeno zgodovino dr. Josip Mantuani. Hospitalar je pri zna-

menitem Hubadovem matičnem pevskem zboru, 2. violino je igral pri Orkestralnem društvu pod taktirko Karla Jeraja. V predzadnjem letu študija na konservatoriju je na šoli Glasbene matice začasno poučeval teorijo. Švikaršičevi sošolci so bili Slavko Osterc, znameniti slovenski skladatelj, Istran Josip Brnobič, pozneje učitelj petja na poljanski gimnaziji, Anton Neffat, dirigent mariborske opere, zborovodja in odličen glasbeni pedagog Adolf Gröbming in drugi, med njimi pater Kolbl, Srečko Koporc, Minka Zaherl iz Ljutomer, Pavla Uršič, Marija Finžgar in Jadviga Požnel; slednji sta bili glasbeni učiteljci na matični glasbeni šoli v Ljubljani.

Po diplomi na konservatoriju je predlagal višji šolski svet, da bi se zaposlil na učiteljski, vendar je to delovno mesto iz zdravstvenih razlogov odklonil in se vrnil na Jezersko. V letih 1927–1938 je poučeval glasbo na realni gimnaziji v Kranju ter nekaj časa dopolnjeval učno obveznost na podružnični šoli ljubljanske Glasbene matice v Kranju. Prav tam je občasno vodil mešani pevski zbor Čitalnice. Od leta 1939 je poučeval glasbo na II. državni realni gimnaziji v Ljubljani in na državnem učiteljski od 1. 1940 do upokojitve 1. 1946. Tu je bil nekaj časa moj glasbeni učitelj, ali natančneje v odsotnosti prof. Ivana Repovša ga je nekaj učnih ur nadomeščal, vendar dovolj, da smo dijaki naglo spoznali njegov rahločuten odnos do glasbe in njemu lasten način posredovanja tonske umetnosti. Še prej je na kranjski gimnaziji ustanovil in 11 let vodil šolski salonski orkester in z njim nastopal na proslavah in samostojnih koncertih, obenem je vodil gimnazijski mešani pevski zbor.

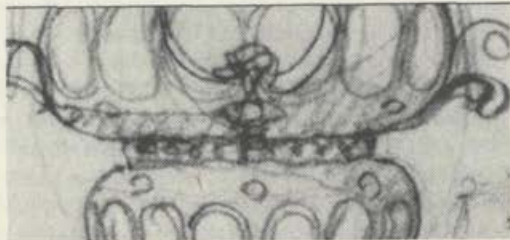
Zanimiva in svojevrstna je Švikaršičeva spodbuda za nabiranje narodnih pesmi. Ko se je preselil iz Kázas v Št. Lipš pri Rajneku, je bila tam, kjer je stanoval, gostilna. Ob sobotah in nedeljah so tja zahajali okoliški fantje ter prepevali nemške in slovenske pesmi. V vasi je bil tudi muzikalni cestar Miha Fidler, ki je slovel po tem, da je znal zapeti veliko starih slovenskih pesmi. Večino teh, ki jih je slišal od fantov in cestarja, si je zapomnil. V Labotski dolini je takrat deloval odbor za natis nemških pesmi in ko je Švikaršič prišel na Jezersko, je nekega dne dobil po pošti droben, 21 strani obsegajoč zvezčič »Navodila za nabiranje in zapisovanje ljudskih pesmi«. Na podlagi teh »Navodil« je z glasbenim znanjem z učiteljskega prišel po spominu zapisovati ljudske pesmi najprej iz Celovca in Rožne doline, saj so Rožani že takrat peli štiriglasno in sloveli kot najboljši pevci na Koroškem. Z zapisovanjem je

nadaljeval v Podgorjah, Svečah, Glinjah in Šmarjeti. Istočasno je kot samouk študiral glasbeno teorijo, harmonijo in kontrapunkt iz dveh priročnikov: Arnolda Schönberga (Harmonielehre) in Petra Griesbacherja (Kontrapunkt), kjer je našel navodila za vodenje melodij po svobodni metodi. O kompozicijski tehniki in glasbenem ustvarjanju je veliko razpravljal z župnikom Antonom Stresom, ki je bil Griesbacherjev učenec v Regensburgu. Ko mu je Švikaršič pokazal svoje harmonizacije slovenskih ljudskih pesmi, jih je pohvalil, rekoč: »Vi imate pa nobel slog«.

Razni časopisi, med njimi Edinost (1912, 29. XII.), so poročali, da nabira po Koroškem narodne pesmi Ivan (pravilno Zdravko!) Švikaršič. Glasbena matica je že leta 1914 prvič natisnila 1. in 2. zvezek koroških narodnih pesmi, komponiranih v peteroglasnem stavku. V vsakem zvezku je 30 pesmi. O tem kulturnem dogodku so pisali Novi akordi (1913), Laibacher Zeitung (1913, 11. VI.), Jutro (1920, 18. XII.), medtem ko Slovenski narod (1914, 11. IV.) poimensko navaja najbolj znane pesmi Pojdam v rute, Oj, ta mlinar, Čoj so tiste st'zdice iz prvega zvezka, iz drugega pa Nmau čez izaro, V Šmihelu 'no kajžico 'mam, Da bi biva liepa ura in druge. V zbirki Švikaršič pojasnjuje dialekt in njega izgovorjavo; s tem ohrani pesmim pristen etnični značaj. Leta 1921 je Glasbena matica založila in tiskala tretji zvezek. Tu je 245 pesmi v štiriglasnem stavku, med njimi Ko urca štir' odbije, Bom sabl'co nabrusu, Draga Minka, bodi zdrava in druge. Avtor je pripravljaval novo, četrto zbirko koroških narodnih pesmi, za mešani zbor 30 in za moški zbor 30 pesmi. Pri stotih letih vsekakor redek, če ne edinstven primer v svetovni glasbeni literaturi.

Društvo folkloristov FLRJ v Ljubljani je imenovalo Švikaršiča za častnega člana, Slovenska prosvetna zveza v Celovcu mu je podelila za dolgoletno nesebično delo v kulturi in prosveti na Koroškem priznanje »Andreia Schusteria Drabosniaka«, Zveza kulturnih organizacij Slovenije pa visoko odličje – »Gallusovo plaketo«.

Cvetko Budkovič

Dr. France Škerl-Bregar

V pozni jeseni 1985. leta je ugasnilo življenje pomembnega zgodovinarja in znanstvenega raziskovalca našega narodno osvobodilnega boja, političnega delavca, partizana prvoborca Dr. Franceta Škerla-Bregarja. Blago srce in odkrita beseda sta ga spremljala skozi življenje. Bil je značajan in trden slovenski razumnik, ki je ob najtežjem preizkusu naše narodne zgodovine vedel za svojo narodno dolžnost. Klenega značaja je moral okusiti tudi precej grenkih doživetij, ki jih je vdano prenašal.

Izšel je iz kmečko-delavskih razmer ljubljanskega predmestja Stožice, rojen 1. 1909. Šolanje je opravil v Ljubljani, kjer je diplomiral iz zgodovine na filozofski fakulteti. Po opravljeni diplomiji je moral dobra tri leta okušati trpko brezposelnost, dokler ni bil leta 1938 nastavljen za suplenta na gimnaziji v Mariboru. V tem času je pripravil in zagovarjal doktorsko dizertacijo.

Mladi intelektualca France Škerl si je že zgodaj oblikoval svetovni nazor in čuteč odnos do svojega naroda. Socialno in narodno vprašanje sta ga pritegnili z vso močjo. Po vzoru Janeza Ev. Kreka je postal krščanski socialist. Osvajale so ga Kocbekove razprave v tistem času, predvsem Premišljevanje v Španiji ter kasneje razprave o kulturi in narodu v Dejanju. Čutil in spoznal je gospodarsko krizo, krizo duha in preživelost starih političnih konceptov. Začel je sodelovati v Delavski pravici in svoje prispevke podpisoval s psevdonimom Šmetov France, kakor se je po domače reklo domačiji, iz katere je izšel.

To je bil čas, ki je pospešeno odpiral in oblikoval socialno, gospodarsko in narodno vprašanje. Pričevanje teh časov in objektivno prikazovanje sta ostala osnova in tema njegovemu publicističnemu in znanstvenemu delu.

Slovenska narodna nesreča 1941 ga je zadela z vso silo. Gestapovska oblast v Mariboru ga je določila za izselitev. France je spretno utekel s kamiona in se sam ilegalno odpravil v Ljubljano, kjer ga je zajel val prebujanja in ustanavljanja Osvobodilne fronte. Na samem začetku se loti političnega dela.

Ko je začutil, da je okupator preveč pozoren nanj, je v avgustu, 1. 1942 odšel v partizane. To je bil težak čas, neposredno po znani roški ofenzivi. Partizanska pot ga je zanesla v »Dolomitsko republiko« in tu se je začelo njegovo partizansko

delo in življenje. Iz partizanov je poslal svojim posavskim rojakom odprto pismo, razmnoženo kot letak, v katerem jih kliče v OF in opozarja, naj ne nasedejo začetni organizaciji bele garde. Predvsem je opozarjal pred narodnim izdajstvom, ki je neodpušljivo in sramotno. Obsežno pismo je podpisal s psevdonimom Bregar. Pod tem ilegalnim imenom je nastopal ves čas NOB in se z njim podpisoval kot novinar in urednik.

Iz Dolomitov je kmalu odšel, po nalogu IOOF, na politično delo v Slov. Primorje, kjer je postal član Pokrajinskega odbora OF.

Po vrnitvi s Primorske, v juliju leta 1943, se je France Škerl-Bregar vrnil na partizanski Rog, kjer je postal urednik Slovenskega poročevalca. To je bil čas velikih dogodkov: padca fašizma v Italiji in končno njene kapitulacije, v Sloveniji pa nastanek in zasedanje Zbora odposlancev slovenskega naroda v Kočevju in kasneje zasedanje SNOS-a v Črnomlju. Kot urednik osrednjega glasila je prevzel nase težko odgovornost, saj je moral skrbeti za uspešno in pravočasno informiranje o izpolnjevanju osvobodilnih nalog na partizanskem in širšem slovenskem terenu. Ob vsestranskem pomanjkanju in hudih vojnih razmerah je bila to težka naloga. V maju leta 1944 so ga zadolžili, da prevzame vodstvo Tanjuga za Slovenijo. Začel je orati ledino v snovanju nove in za uspeh narodnoosvobodilnega boja potrebne časopisne telegrafске agencije, ki je prenašala vesti jugoslovanskega ter evropskega prostora. Njegovo življenjsko zanimanje pa je ostala zgodovina. Sam si je zaželel na znanstveno in raziskovalno delo v takrat pravkar ustanovljeni Znanstveni institut pri Predsedstvu SNOS-a. Tja je odšel novembra 1. 1944. Tu je začel opravljati znanstveno in raziskovalno delo na področju zgodovine NOB in ostal pri tem delu vse življenje.

Osebo skromen, znanstveno in raziskovalno

pa zagret za komaj preteklo zgodovino, se je po osvoboditvi vrnil v Ljubljano. Treba je bilo zbrati in urediti dragocene arhivske podatke širom partizanskih ozemelj. Za to delo je zastavil France Škerl-Bregar veliko svojih moči in prizadevanj. Po ukinitvi Znanstvenega instituta so bila njegova delovna mesta: Muzej NOB do l. 1951, nato Državni arhiv Slovenije do l. 1964 in končno Institut za zgodovino delavskega gibanja do upokojitve l. 1973. Zaradi svojega odkritega in neuklonljivega značaja je doživel, zlasti v prvem povojnem obdobju, precej grenkih dni in celo let. Vedno pa je ostal zvest znanstveni resnici in objektivnemu podajanju zgodovine.

Pregled obsežne bibliografije njegovih objavljenih del in kritik s področja zgodovine in arhivstike šteje preko 140 naslovov, med njimi nekaj knjig in učbenikov. Med deli, s katerimi bo ostal France Škerl-Bregar trajno zapisan kot slovenski zgodovinar, velja omeniti posebej: *Boj Primorcev za ljudsko oblast* (že l. 1945), *Koroška v boju za svobodo* (l. 1946). Leta 1956 je objavil v Vojnoistoriskem institutu v Beogradu knjigo: *Počeci partizanskega pokreta u Sloveniji (Začetki partizanskega boja v Sloveniji)*. Ta knjiga je pomembna, ker med prvimi posreduje drugim republikam posebnosti osvobodilnega boja v Sloveniji in zlasti pomen in vlogo Osvobodilne fronte. Za raziskovanje Osvobodilne fronte je zlasti pomembna obsežna razprava: *Vloga in pomen Osvobodilne fronte slovenskega naroda* (zapisana l. 1966), ki jo je podal tudi kot osrednji referat na Znanstvenem posvetovanju ob 25. obletnici OF. Gre za koncentrirano poglobljeno študijo razvoja in pomena OF, ki jo je šteti med vodilne s tega zgodovinskega področja. Še pred navedeno študijo je napisal za Zgodovinski časopis (leto 1951, številki 1 do 4) obsežno razpravo *Politični tokovi v OF v prvem letu njenega razvoja*. V tej razpravi široko analizira nastanek pluralistične OF, ki je lahko samo na podlagi svobodne odločitve temeljnih skupin prevzela svojo zgodovinsko nalogo. Med pomembne razprave dr. Franceta Škerla-Bregarja šteje referat *Osvobodilna fronta in socialna preobrazba slovenskega naroda*, namenjen za jugoslovansko znanstveno posvetovanje ob tridesetletnici vstaje jugoslovanskih narodov. V tej razpravi poudarja, da je že sam osvobodilni boj glede na gnilost predaprilskih režimov na oblasti, pogojeval tudi temeljno socialno preobrazbo. Od številnih nadaljnjih razprav je treba omeniti še zlasti: *Revolucionarno bistvo v razvoju slovenskega narodnoosvobodilnega boja*, *Jugoslovanska ideja pri Slovencih v dobi NOB* do drugega

zasedanja AVNOJ-a, *Prispevki k zgodovini nasprotnikov Osvobodilne fronte v letu 1941*. Ti znanstveni prispevki, napisani v jasnem in lepem jeziku, uvrščajo Franceta Škerla-Bregarja med najplodnejše zgodovinarje OF in NOB na Slovenskem.

Glavno in največje znanstveno delo Franceta Škerla-Bregarja pa je obsežna zgodovinska monografija: *Primorska v narodnoosvobodilnem boju do kapitulacije Italije*. Monografija, ki je, ne po njegovi krivdi, ostala neobjavljena, šteje za njegovo življenjsko delo. Več kot 10 let trde in neutrudne znanstvene tlake šteje 2000 strani tipkopisa. Primerjalni podatki govorijo, da je bil prvi raziskovalni znanstveni delavec, ki se je lotil obsežne monografije o Slovenskem Primorju. Kot politični delavec in član Pokrajinskega odbora OF za Primorsko je tudi osebno doživljal tisti čas vstaje in boja. Tako je lahko bil, poleg številnih virov in podatkov, tudi sam sebi vir obsežnega znanja, kar so mu nekateri celo očitali in trdili, da je njegovo delo včasih preveč subjektivno podano. Očitana subjektivna nota pa je delu lahko samo v korist, saj mora vsako pošteno delo imeti tudi subjektivni pečat.

Izdelava monografije mu je bila naročena in jo je kot raziskovalni delavec v Institutu za zgodovino delavskega gibanja prevzel kot posebno nalogo, financirano od sklada Borisa Kidriča, oz. Raziskovalne skupnosti Slovenije. Pisal jo je od srede 60. let pa do upokojitve l. 1973 in še čez. Napoved obsežne monografije o boju Slovenskega Primorja za svoj obstoj in slovenski obraz sega od časov italijanske iredente, konca in razpada stare Avstrije, obsega krivično priključitev Italiji, čas fašizma in najhujšega zatiranja, odnose in paktiranja v času bivše Jugoslavije, mogočen antifašistični boj, zaplete v drugi svetovni vojni, razpad bivše Jugoslavije, nastanek NOB in OF v Slovenskem Primorju in organizacijo ter razvoj partizanstva vse do konca in padca italijanskega fašizma leta 1943.

Napoved dela je zbudila v javnosti in še posebej v Slovenskem Primorju velik odmev in zanimanje. Recenzije so bile v glavnem zelo pohvalne in ugodne. Eden vodilnih političnih delavcev, tudi v Slovenskem Primorju, dr. Aleš Bebler je po branju tipkopisa zapisal, da ga je zelo impresioniral in da je opravljeno veliko in temeljito delo. Če bo tako obdelan še čas do konca vojne, bomo lahko zelo srečni. Tudi drugi recenzenti so priznali avtorju, da je opravil veliko in pozitivno delo, ki je pomemben doprinos zgodovinopisju in revoluciji. Razen pisanih je avtor uporabil tudi

številne ustne vire neposrednih akterjev osvobodilnega boja.

Krivične do avtorja pa so trditve, da je nazorško obremenjen kot krščanski socialist. Glede na široko objektivno podajanje zgodovine, ki je poznano iz številnih objav Škerlovih zgodovinskih razprav, mu tudi pri podajanju zgodovine Slovenskega Primorja ni mogoče očitati nazorske obremenjenosti. Nasprotno, kot krščanski socialist in politični delavec v OF je France Škerl-Bregar monografijo napisal z vso potrebno objektivno širino znanstvenega pristopa, kot jo odkrivajo tudi druga njegova objavljena dela. Natis monografije so mu odklonili. Ob tem pa velja pripomba, da je tudi subjektivno izražen pogled ene od ustanovnih skupin za zdravo politično širino OF lahko samo koristen. To velja še posebej za Slovensko Primorsko, ki je bila od političnih združb matičnega ozemlja precej odmaknjena, vendar pa nazorsko zelo občutljiva za pravilen pluralizem OF.

Svobodnemu znanstvenemu delu ni mogoče vsiljevati nekakšnega izdelanega kalupa, po katerem se je treba ravnati. Predvsem je potrebno upoštevati vse razpoložljive vire, tudi ustne. V tem pogledu je imel France Škerl-Bregar dovolj izkušnje, da je znal pravilno uporabiti vse dosegljive vire. Na žalost, ne po lastni krivdi, pa ni mogel uporabiti nekaterih rimskih in beograjskih virov.

Kolikor je bilo potrebno, je avtor upošteval korekture in stvarne pripombe recenzentov. Ni pa mogel pristati na nekatere večje spremembe. Obsežno delo se lepo in tekoče bere, odlikuje ga lep in čist jezik.

Da koristna monografija zgodovine Slovenskega Primorja do padca fašizma, kakršne še nimamo, še vedno leži v predalu in čaka na natis, ni kriva avtorjeva nepopustljivost, temveč zopet nepotrebna rivaliteta tistih, ki imajo pri stvari odločilno besedo.

Ob kratki navedbi nekaterih glavnih del Franceta Škerla-Bregarja je pomembna njegova knjiga Ljubljanske srednje šole v letih 1941–1945 in učbenik zgodovine za 8. razred osnovne šole ter nekaj krajših razprav: Drugi tržaški proces, O ustanovitvi Gregorčičeve brigade, O podružnici Tanjuga za Slovenijo in Znanstveni inštitut, pri katerem je sam začel znanstveno delo v letu 1944 in ga uspešno nadaljeval, vse dokler ga ni zmagala bolezen in končno odrešila smrt.

Stane Kováč

Umrli je France Gorše

Na soboto 3. avgusta 1986 je v bolnišnici na Golniku v 89. letu starosti umrl starosta slovenskih umetnikov kipar in grafik France Gorše. Njegova ustvarjalnost zajema obdobje več kot 60 let in njegova umetnost je bolj kot kateregakoli našega slikarja ali kiparja last vseh Slovencev doma, v zdomstvu in zamejstvu. Ustvarjal je v osrednji Sloveniji, na Tržaškem in Goriškem med obema vojnama in po osvoboditvi, v izseljeništvu v ZDA in Kanadi, na Koroškem in spet v matični domovini, na Tržaškem in naposled na Koroškem, kjer si je leta 1974 na Vrbnikovi domačiji v Svečah uredil atelje in galerijo svojih kipov.

Pokojni umetnik France Gorše se je rodil 26. septembra 1897 v Zamostecu pri Sodražici kot sedmi izmed dvanajstih otrok. Osnove kiparstva je dobil na obrtni šoli v Ljubljani pri kiparju Alojziju Repiču, po prvi svetovni vojni pa se je vpisal na umetniško akademijo v Zagrebu, ki jo je končal s specialko pri slavnem dalmatinskem kiparju Ivanu Meštroviču. Po potovanju po Italiji, kjer si je ogledal znamenita dela italijanskih mojstrov kiparske umetnosti, je živel nekaj časa pri bratu župniku v Vremah, nato v Trstu in Gorici. V obeh mestih je tudi razstavljal, že leta 1930 tudi na beneškem bienalu. Leta 1931 se je vrnil v Ljubljano, kjer je imel letno kiparsko šolo; med njegovimi znanimi učenci je bil Drago Tršar, ki se je uveljavil doma in v tujini. Po drugi svetovni vojni je živel od leta 1945 do 1952 v Trstu, od koder se je izselil v Združene države Amerike, kjer je delal in živel skoro dvajset let. Razstavljal je večkrat v Manhattanu v New Yorku in newyorška univerza je odkupila več njegovih kipov, izdelanih iz lesa in marmorja. Veliko naročil, predvsem cerkvenih in nabožnih, je opravil predvsem za cerkve tako v New Yorku kakor v Clevelandu; za newyorško sinagogo je naredil kip Mojzesa. Od mojstrske male plastike je rasla Goršetova umetniška pot do monumentalnih del v javnih ustanovah in cerkvah. Religiozna in svetopisemska tematika sta mu bili posebno blizu. Kristocentrična motivika, poduhovljenost duš, meditativnost svetopisemskih oseb, zlasti prerokov, križeva pota in kipi svetnikov so pogoste teme kiparjeve ustvarjalnosti. Priljubljeni motivi Goršetovega kiparskega ustvarjanja v kamnu, lesu, bronu in pozneje v tehniki orešca, so preprosti ljudje, delavci, kmetje in kmetice; izredno življenjski so zlasti njegovi ženski akti.

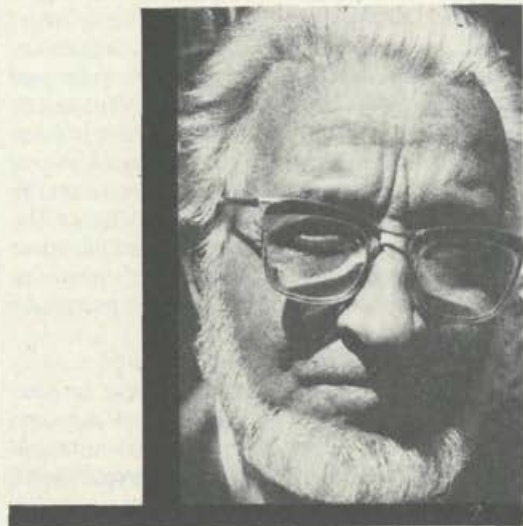
Močan je Gorše tudi v portretu; tudi v tem je znal mojstrsko izraziti psihološko naštudirano podobo človeka. Znameniti njegovi portreti so npr. Andrej Einspieler, Ivan Meštrovič z značilnim srditim pogledom ali Trubarjeva michelangelovsko sikstinska vizija slovenskega kulturnega preroka, globoko izrazita je glava Mučenika – upornika Matije Gubca, imeniten je kip Friderika Barage in predvsem njegov lastni portret; značilni so portreti pisateljev Ivana Cankarja, Franceta Bevka in Bogomirja Magajne. Njegove kiparske stvaritve so v zasebnih zbirkah in v muzejih v Ameriki, Kanadi, na Tržaškem in Koroškem in zlasti v številnih cerkvah v tujini in v domovini, njegov Trpeči Kristus je v Vatikanu, Ecce homo v papeški galeriji, njegov Prešeren v kraškem kamnu krasí glavno vežo slovenskega liceja v Trstu, veliko manjše plastike je v zasebnih zbirkah, prav tako doprsni kipi. Ljubljana ima med njegovimi kvalitetnimi deli spominski doprsni kip dr. Ivana Prijatelja ob Narodni in univerzitetni knjižnici, Kopalko na kopališču Ilirija, Brezmadežno v cerkvi v Trnovem, njegovega Dečka z gosjo v tivolskem parku že dolgo že dolgo ni več; na ljubljanskem pokopališču je več nagrobnih spomenikov iz njegove zgodnje dobe.

Gorše je bil tudi odličen risar in grafik, kar potrjuje vrsta njegovih risb, grafik in ilustracij k raznim mladinskim knjigam in listom. Žal mu ožja domovina ni dala možnosti, da bi v velikih javnih naročilih pokazal svojo izvirnost in stvariteljsko moč. Od prve razstave leta 1928 v Trstu preko številnih razstav v Sloveniji, Italiji, v New Yorku, Torontu do Celovca in naposled do odprtja lastne galerije v Svečah na Koroškem je šla umetnikova pot nevzdržno navzgor in Gorše je popeljal slovensko kiparstvo v sam evropski vrh; s svojim celotnim ustvarjalnim delom je bogato dopolnil slovensko sodobno umetnost. Bil je do zadnjega še poln zagona in delovnih načrtov, v svojem domu v Svečah na Koroškem je z njemu lastno prijaznostjo sprejemal številne občudovalce njegove umetnosti in obiskovalce njegovih umetnin v galeriji, ki se imenuje po njem. Poleg galerije zbujajo posebno pozornost »Vrt slovenskih koroških kulturnikov« z doprsnimi kipi domačih ustvarjalcev, zaslužnih za duhovni razvoj vsega slovenskega naroda. Prav ta vrt živo opozarja in spodbuja Slovence na Koroškem, naj se zavedajo svojega poslanstva in svoje dolžnosti, naj orjejo in sejejo naprej, koder so ti pomembni možje zastavili oralo ter vrgli in gojili seme slovenske kulture na Koroškem.

Pokojni Gorše je v svojih najbolj ustvarjalnih

letih veliko potoval. Bil je pravi svetovljan. Videl in spoznal je veliko sveta, ostal pa je trdno povezan s slovensko zemljo. Vse svoje življenje je bil globoko veren kristjan. Globino svoje vernosti je vtisnil tudi v številne umetnine. Večer življenja je preživel v Svečah na Koroškem, kjer so ga tudi pokopali 9. avgusta 1986.

J. Dolenc

Mati z otrokom

Duše
Krležani

Notranjost kapele v Tinjah

Spominjamo se

Prelat Aleš Zechner

V grobnici v celovski stolnici so 20. novembra 1986 pokopali prelata Aleša Zechnerja, moža, ki je bil z vsem srcem duhovnik in Slovenec. Z njim so koroška Cerkev in z njo koroški Slovenci izgubili človeka, ki je bil več kot pol stoletja srce vsega verskega in narodnega življenja na Koroškem. Mohorjeva družba mu je še posebno hvaležna, saj je bila njena obnova v povojnih letih v veliki meri njegovo delo. Kot njen dolgoletni predsednik je imel velike zasluge za zopetnji razcvet te najstarejše, za koroške Slovence tako pomembne osrednje knjižne in izobraževalne ustanove.

Prelat Aleš Zechner se je rodil 13. julija 1902 v Doljni vasi pri Žvabeku. V ljudsko šolo je hodil v Pliberku, potem pa je bil sprejet na benediktinsko gimnazijo v Št. Pavlu v Labotski dolini, a se je zaradi vojne moral preseliti na kranjsko gimnazijo, kjer je srečal svojega velikega prijatelja Joška Tischlerja; maturiral je leta 1922 v Celovcu in nato vstopil v bogoslovje. Po novi maši 1926. leta je kot kaplan deloval najprej v Šmihelu, zatem pa v Dobrli vasi. Povsod med slovenskimi rojaki je poleg dušnopastirskega delovanja skrbel za njihovo narodno in prosvetno izobraževanje. Zaradi njegovih izrednih dušnopastirskih sposobnosti ga je takratni celovski škof Adam Hefter, po rodu Bavarec, poklical na škofijo za stolnega kaplana in svojega tajnika. Pri birmah na slovenskih farah, tudi takih, ki so danes že ponemčene, je poleg škofa, ki je pridigal samo nemško – slovensko je le malo razumel – Zechner pridigal slovensko. Kot škofov spremljevalec na vizitacijah in birmah je po slovenskih župnijah spoznaval potrebe in upravičene zahteve koroških Slovencev. Že tedaj je stolni kaplan Zechner znal omiliti marsikatero ostrino na cerkveno narodnostnem področju in tako vplival na škofa, da je bil pravičen do slovenskih vernikov.

Leta 1932 je postal župnik v Železni Kapli. Njej je vtisnil trajen pečat svojega dušnopastirskega in prosvetnega delovanja. Župnijski hlev je spremenil v prosvetno dvorano, popravil je cerkve in slovenskemu jeziku v cerkvi vrnil tisto mesto, ki mu je pripadalo. Skoraj ni bilo nedelje, da Aleš Zechner ne bi obiskal tega ali onega zaselka, te ali one vasi v kapelških grapah in z vsemi močmi pomagal svojim faranom v njihovih telesnih in duševnih stiskah. Zlasti med zadnjo vojno so Kapelčani šli skozi najhujše trpljenje.

Nad 20 let je pastiroval med svojimi gorjanci v Železni Kapli, od koder je šel najprej za župnika v Dobrlo vas in nato v stolni kapitelj v Celovcu. Povsod je bil odkrit zagovornik in prijatelj svoje-ga ljudstva. Kot dober poznavalec razmer je cerkveni oblasti pojasnjeval dejansko stanje po slovenskih in dvojezičnih farah, preprečeval nesporazume in krivice. Kot kanonik je bil najbolj srečen, če je ob nedeljah in praznikih lahko odšel iz Celovca na kakšno podeželsko župnijo, kjer je njegova preprosta in jasna beseda našla pot v hvaležna srca slovenskih vernikov.

Kako globoko je odjeknila smrt Aleša Zechnerja, je pokazal njegov pogreb, h kateremu so se zgrnili verniki iz vseh krajev in župnij koroškega ozemlja, da so se s hvaležnostjo in priznanjem poslovili od »svojega« prelata za njegovo žilavo vztrajnost pri vsem svojem dušnopastirskem in narodno vzgojnem in prosvetnem delu.

Avgust Černigoj

V Sežani je v nedeljo, 17. novembra 1985 umrl slikar Avgust Černigoj, veliki slikarski umetnik z mednarodnim ugledom. Pokopali so ga tri dni pozneje v Sežani, kjer se je množica Slovencev s tostran in onstran meje poslovila od tega izjemnega umetnika, ustvarjalca in razgledanega ter prikupnega pedagoga. Njegovi tržaški prijatelji in znanci ga že dolgo niso več videli na tržaških ulicah ne slišali njegove temperamentne in sproščene besede, s katero je tako rad in tako živo razlagal svoje poglede ne le na umetnost, temveč tudi na pomembne vsakdanje dogodke. Stik z njim je bil vedno izjemno neposreden, poln dovornosti, življenjske filozofije in globine obenem. Kljub visoki starosti 87 let je ostal do zadnjega veder, šaljiv, živahen in bojevit. Zadnjo dobo svojega življenja je preživel kot gost sredi podeželske idilike v Lipici.

Avgust Černigoj se je rodil v Trstu leta 1898 in je v rojstnem mestu prebil tudi večino svojega življenja. Rasel je v skromnih razmerah tržaškega težaka. Po vrnitvi s fronte v prvi svetovni vojni se je odločil za pot umetnika. Po krajšem službovanju na postojnski gimnaziji se je s skromnimi prihranki odpravil najprej v München, ki pa je le za kratko dobo zadovoljil njegovo vihravo in zvedavo naravo. Odpravil se je v Weimar, kjer se je seznanil s konstruktivizmom in se zanj navdušil. Nemiren duh, kot je bil, ni mogel pristati v enem stilu, marveč je svoje zanimanje pogosto usmerjal v vedno nove likovne žanre in prilagajal svojo ustvarjalnost novim načinom.

Prvo razstavo je imel leta 1924 v Ljubljani,

potem pa je svoja dela razstavjal po številnih krajih Slovenije in Jugoslavije ter Italije – v tem obdobju je značilna razstava umetniškega sindikata v tržaškem Ljudskem vrtu jeseni leta 1927. V tridesetih letih je delal kot slikar velikih ladijskih dekoracij, slikar zgrafitov in fresk, načrtovalec pohištva, kipar reliefov in portretnih glav, slikar tržaškega mestnega in krajinskega okolja ter pretanjen grafik gravur v lesu ter jedkanic. Vojna leta je preživel zvečine zunaj Trsta. V tem času je poslikal več cerkva, najprej v Dreznici, zatem v Grahovem, Košani, v Knežaku, v Štivanu pri Devinu in v Baču. V osvobojenem Trstu je dobil mesto profesorja na slovenski gimnaziji in na učiteljski, kjer je kot odličen pedagog vzgojil vrsto generacij, iz katerih so izšli tudi pomembni slovenski umetniki. Pri vsem pedagoškem delu je vztrajno risal in slikal, se loteval novih likovnih žanrov, ob katerih bi si lahko na stežaj odprli vrata v svet, kjer bi bil brez dvoma lahko uveljavil svojo ustvarjalnost in sposobnost. Vendar je zavestno ostal doma, kjer je prispeval, da je slovenska umetnost ostala v koraku z naprednimi evropskimi in svetovnimi umetniškimi tokovi. Kljub vsemu so Černigojevo umetnost lahko spoznali tudi v tujini na številnih razstavah od Avstrije do Švice, od Nemčije do Nizozemske, od Češkoslovaške do Velike Britanije in celo do Združenih držav. Njegova umetniška roka je zapustila trajen spomin tudi pri okrasitvi Kulturnega doma v Trstu. Za svoje življenjsko delo je Černigoj leta 1976 prejel Prešernovo nagrado.

Pokojni Avgust Černigoj je za seboj zapustil obsežen in še nepregledan opus. Svoj najvidnejši prispevek je dal v času, ko je bilo najteže tako ravnati. Za to in za vse drugo, kar je ustvaril v svojem dolgem življenju, zasluži hvaležnost vsega slovenskega naroda. Njegovo obsežno delo, njegov še ne povsem ocenjen delež v slovenski umetnosti nas še posebej zavezuje k spoštovanju.

Evgen Sajovic

Sveže zelenje prvih aprilskih dni leta 1986 slikarja Evgena Sajovica ni več zvalo na Ljubljanski grad, kjer je zasnoval toliko lepih panoramskih podob, ni dočakal razkošnega cvetenja jasmovih grmov na Peršinovem vrtu, ki ga je tolikokrat upodobil v živih belih in zelenih barvah. Tiste dni je občutljivi krajinar, ilustrator in zadnji iz skupine slikarjev znamenitega Kluba neodvisnih za vedno izpustil iz rok čopič in paleto. Umril je umetnik v pravem pomenu besede, bister, razgledan, kritičen, čudovit in dober človek, ki ga bomo še posebno pogrešali vsi njegovi dolgoletni

znanci in prijatelji. Za vedno je utihnila njegova duhovita beseda, ugasnil poblisk v njegovih očeh, ob slovesu pa nam ostaja v spominu njegova plemenitost, obnavljajo se nam v duhu njegove slike, kjer se v čudovitih tonih prepletajo njemu samosvoja zelena, violetna in rahla srebrenkasta barva. Evgen Sajovic se je rodil 25. novembra 1913 v Ljubljani, kjer je razen študijskih let prebil vse življenje. Po osnovni in dveletni obrtni šoli se je eno leto učil v umetnostni šoli Pobuda v Ljubljani ter zasebno pri profesorjih Severju in Lapajnetu. Leta 1934 se je odpravil v Zagreb, kjer se je vpisal na Akademijo za likovne umetnosti in študiral slikarstvo pri prof. Tartagliu; po diplomi leta 1938 se je izpopolnjeval v Parizu. Po vrnitvi v Ljubljano se je pridružil Klubu neodvisnih, ki je prinesel v slovensko umetnost veliko svežine in poleta. Skupaj z Neodvisnimi je razstavjal v Ljubljani (1939), ko pa se je začela druga svetovna vojska, se je pridružil aktivistom Osvobodilne fronte. Po osvoboditvi je bil profesor risanja najprej na II. državni gimnaziji, potem na osnovni šoli Toneta Tomšiča, hkrati pa je več let poučeval tudi na Akademiji za likovno umetnost. Po upokojitvi se je popolnoma posvetil slikarstvu, predvsem krajinarstvu. Samo obsežna razstava Sajovčevih slik, risb in ilustracij bi pokazala njegov slikarski razvoj, njegov ustvarjalni opus in strnjen kritičen pregled njegovega ustvarjanja, ki ni poznalo nikakršnega počitka, nikakršnega predledka.

Za nekatere gostinske prostore v Ljubljani je izdelal freske in zgrafite, uveljavil se je kot odličen ilustrator mladinskih revij, dnevnikov in tednikov. Med svoje ilustratorje ga uvršča tudi Mohorjeva družba; v predvojni Mladiki je bilo objavljenih več njegovih vinjet, s prikupnimi ilustracijami je opremil prevod mladinske knjige Jóna Svenssona Nonni, ki je izšla kot 2. zvezek mladinske knjižnice leta 1974. Ilustriral je več knjig za založbo Mladinske knjige; za risbe v Andersenovih pravljicah je leta 1953 prejel Levstikovo nagrado. Sicer pa so Sajevčeva glavna dela v olju, ki predstavljajo posebej izbrane motive, intimne kotičke v Ljubljani in okolici. Kot krajinar je težil za tem, da naslika »tako krajino, da bo vsebovala vse, kar so dosegli impresionisti, hkrati pa, da bo živela kot prostor in kot barva, ki ima na sliki drugačno vrednost kot v naravi« (Ivan Sedej). Veliko njegovih olj predstavlja tudi tihožitja in portrete. Kot izredno skromen ustvarjalec se ni nikoli silil v ospredje; kljub temu nikoli nismo pogrešali njegove likovne navzočnosti na reprezentivnih skupinskih razstavah. S smrtjo Evge-

na Sajovica smo izgubili velikega, občutljivega slikarja in predvsem izjemno prikupnega in dobrega človeka.

Valentin Polanšek

Z Dunaja je prišla 28. avgusta 1985 žalostna novica, da je v eni tamkajšnjih bolnišnic umrl slovenski pesnik, pisatelj, skladatelj in vsestranski koroški kulturni delavec Valentin Polanšek. Njegovo srce ni zdržalo in je izdihnil pred operacijo, ki naj bi ga rešila.

Njegova življenjska pot je bila podobna poti velike večine slovenskih intelektualcev, polna trdih preizkušenj in vsakdanjih bojev v zanje večkrat nemilostni Avstriji. Že zgodnja mladost mu ni bila lahka. Rodil se je 4. februarja v Lepeni pri Železni Kapli. Sam je o svojem rodu s ponosom zapisal: »V krvi mojih prednikov se pretakajo obubožana koroška kmečka, vihrava štajerska, trodoživa kranjska in puntarska tolminska kri.« Otroštvo je preživelj v pradedovi kajži, ki je kljub revščini tudi med vojno premogla toliko, da je vedno odprtih rok sprejemala partizanske borbe. Dedovo dobroto in ljubezen, njegovo narodno zavednost odkriva tudi njegov tragičen konec; leta 1944 so ga nemški nacisti devetdesetletnega skupaj z več drugimi sovrstniki na domu pobili in nato zažgali. Valentin Polanšek je pripadal tisti generaciji koroških Slovencev, ki so jih hitlerjanci kot dijake in mladince posebno prizadevno lovili v svoje mreže in jih skušali prevzgjajati v vnete in zveste naciste, kot otroke zavednih slovenskih staršev pa še posebej v zagrizene janičarje.

Polanšek je to trdo preskušnjo možato prestal in spričo gestapovskih grozodejstev nad njegovimi najbližjimi izšel iz nje kot brezpogojno zvest sin svojega naroda, ki mu je postal neutrujen buditelj in skrben vzgojitelj.

Po ljudski šoli v Lepeni in Železni Kapli je odšel v Celovec najprej na gimnazijo, potem na učiteljsko, kjer je leta 1948 maturiral, potem pa do upokojitve služboval kot učitelj in pozneje kot ravnatelj na obirski osnovni šoli. Zaveden in s trmasto voljo do boja in bivanja je k zvestobi vzgajal svoje otroke, kot učitelj otroke svoje šole na Obirskem, kot pesnik, pisatelj in kulturni delavec pa rojake doma in širom po svetu.

Svoje literarne prispevke je začel objavljati leta 1948. Predstavil se je najprej kot pesnik in je izdal tri pesniške zbirke: Grape in sonce (1963), Karantanske (1971) in Lipov bogec (1974), hkrati so izšle pesmi za otroke z naslovom Činček (1972).

V letu prve pesniške zbirke (1953) je objavil tudi dve domačijski povesti, Obirjan in Sosedov

ovčar, leta 1973 je izšla knjiga krajše proze s pomenljivim naslovom Velike sanje malega človeka. Roman Križ s križi (1980) je pričevanje o kruto ustrahovani mladosti, temu pa je sledil Polanškov najboljšejši tekst, roman v dveh knjigah z naslovom Bratovska jesen (1981, 1982); v teh zadnjih dveh delih je široko in monumentalno zasnovan boj koroških Slovencev, živa in zgovorna podoba dobe, pokrajine in ljudi.

Bil je izjemno prizadeven kulturni delavec. Med drugim je bil član upravnega odbora Zveze slovenskih organizacij, osem let je bil predsednik Slovenske prosvetne zveze, kot pisatelj je bil član Društva slovenskih pisateljev in PEN kluba. Polanšek je dal pobudo za literarne večere in mednarodna srečanja pisateljev evropskih narodnih skupin na Obirskem. Bil je skladatelj, ustanovitelj in vodja Obirskega ženskega okteta. Za svoje delo je prejel več priznanj, bil je nagrajenec Prešernovega sklada, dobitnik raznih plaket in drugih nagrad.

Skoraj vsa slovenska Koroška se je 30. avgusta 1985 zgrnila na Obirsko, da se je poklonila svojemu preljubljenemu sinu, klenemu narodnjaku, ga pospremila k zadnjemu počitku in se od njega poslovila. Na posebni žalni seji so se od pokojnega pesnika in pisatelja poslovili tudi člani Društva slovenskih pisateljev in PEN kluba. Za pokojnim je ostala bogata zapuščina, predstavlja jo predvsem vrsta generacij njegovih učencev, vzgojenih v zavedne Slovence, ki uspešno kljubujejo svojim življenjskim tegobam in sooblikujejo narodno življenje koroških rojakov. Spomin nanj naj bo spodbuden zgled sedanjim in bodočim rodovom koroških Slovencev, kakšna mora biti ljubezen do svojega naroda in domovine Koroške.

J. D.

GNEZDO

V sebi nosiš gnezdo bolečine.
Razdiraš ga
pa spet zgradiš,
razdiraš vedno znova,
dokler ga ne pripneš
pod vegasti napušč
utvar.

Navadiš nanj se
kot na vse
in ko nekoč izgine
kakor vse,
ostane le praznina
in nenadoma zaveš se,
da si star.

ZVESTOBA

Lista dva
v svetli zelenini
v prvem dihu
vesninega sna
droben cvetek
varjeta.

Lista dva
v temni žametnini
sred razžarjenih livad
dva ljubeča viteza
prvi sad
oklepata.

Lista dva
v žarni zlatenini
zaplesala z vetrom rano
sta v sinjini
tiho vdano
padata.

ŽALOSTNI TRIOLET

Vso noč ne morem spati,
me glavica boli.
Ker se okoli klati,
vso noč ne morem spati
in zanj se moram bati,
ki k meni ga več ni.
Vso noč ne morem spati,
me glavica boli.

Mi v zibki sinek joče.
Očeta ne pozna.
Da huje ni mogoče,
mi v zibki sinek joče
za njim, ki priti noče,
ki kriv je vsega zla.
Mi v zibki sinek joče.
Očeta ne pozna.

POMLAD

Srebro noči
že pregnalo je mraka sivino
in lunin se žarek
poljublja z jezersko gladino.

Bela se breza
kot sladka, deviška nevesta
je tiho sklonila
med veje nemirnega bresta.

Od lotosov nežnih
do uboge, skeleče koprive,
kar more, brezskrbno
zapreda se v sanje mamljive.

Do samca sinička
je bolj ko kdaj prej ljubezniva.
Ej, v takih nočeh
tudi zlobna so srca spravljiva.

POPRAVEK! V noveli *Lojzeta Kozarja v lanskem Koledarju*: Dvojna krivda se je pri tiskanju vrnila napaka, ki moti umevanje besedila. Na str. 164, 2. stolpec, pred zadnjimi tremi vrsticami mora slediti besedilo s str. 165, 2. stolpec, pred osmo vrstico spodaj (»Pognal sem konja.«), do str. 166, drugi stolpec, zgornjih 11 vrstic.

Stari ribič

Morje grize v skale in tišči peno na ustih in če bi skale ne bile tisočletne, polne kljubovanja, ostre in ošpičene kot v zemljo zasajene sablje, bi jih požrlo.

Kolovoz, ki zavije iz gaja oljk, se ob obali razgubi in stezico, ki jo vsako leto bolj zaraste mahovje in bodičevje. Steza, ki vodi k ribiški hiši, je videla že veliko sončnih zahodov in še več zimskega divjanja. Hiša je nadstropna, krita s korci, poraslimi z mahom, in stene na severu in vzhodu so utonile v bršljan, ki še najbolj trdoživo kljubuje burji in viharjem.

Še enega zvestega varuha ima starodavna hiša: okleščeno oljko z vejami, izproženimi navzgor nad hišni vhod. Ta kot vratar s helebardo v grozeči drži zadrži vsakogar, da se mora ustaviti. Veje se na deblu prepletajo kakor v objemu ljubimcev, da postojiš in se začудиš nad to igro narave.

Barba Mirko preživi vse dneve pred hišo: popravlja mrežo ali pripravlja vršo, ki je nikoli več ne bo potopil v morje. Star je in brezzob. Edini zob, ki mu dolg in razjeden še štrli iz spodnje čeljusti, na videz še poveča praznino v ustih, ko se mu ta kar sama krivijo v smeh.

Nikoli več ne bo šel na morje, nikoli več vrgel mreže . . .

»Mirko, Mirko, kuda si mi?« glas iz veže, kadar Mirko za hip izgine iz zornega kota. Njegova sedemdesetletna žena že devet let takole nepremično ždi – napol sedi, napol leži na stolu. Za hip se odpro vrata iz reže v šir in njen zabuhli, nezdravo blede obraz z odsotnimi očmi blodi po svetlobi zunaj. »Mirko!« Potem se usuje ploha kletvic in glas se zviša in naraste do grobsti. Uboga ženska od trpljenja in naveličanosti postaja njegov birič. Nikoli ni z ničimer zadovoljna in venomer kriči nanj. Samo kadar žena spi, si Mirko lahko odpočije.

Pospešim korak – noga mi sproti išče gladke kamne med bodičevjem. Ob ogradi me sprejmejo ovce – navadno se ob mojih korakih spustijo v brezglavi dir navzgor proti brinju. Potem se steza

spusti globoko v zaliv med stare barkače. Tu je moje najljubše skrivališče. Izberem si najbolj gladek kamen za sedež in še enega za naslonjalo in brnistra me prekrije in zavaruje pred pogledi – koga, saj tukaj ni žive duše, če barkače nimajo duš. Jaz ne verjamem, da jih nimajo – tako zasanjano me gledajo, kot da bi že stoletja premišljale in modrovale v tem kristalnem zalivu.

Do mene nosi veter duh belo-cvetočega srobo-ta in nad mano v skalah tiho pozvanja zvonec ovna.

Odprem knjigo: Notranji grad Terezije Avilske. Pravkar sem odložila Rožice sv. Frančiška. Srednji vek in mistika me že ves čas privlačita s skrivnostno silo. Jaz, ženska iz mesa in krvi, pripeta na ta svet kakor lastovičje gnezdo na tramovje, se počutim kot popotnik, ki na robu prepada, v katerem šumi voda, stoji na trhli veji ali na drsnem kamnu in strmi v globino, ki ga privlači z neznano silo. Nima poguma, da bi tvegala in skočil, kot so skočili Frančišek in svetniki. Preveč je reči, ki ga vlečejo nazaj, da bi se odločil. In tako ostaja »pameten« povprečnež. Za tveganje je potrebno več junaštva in ljubezni.

Po poti prihaja barba Mirko s svitkom vrvi za čoln. Se je le »osvobodil« za kratek čas. Občudujem njegovo potrpežljivost. Ko me zagleda, pride k meni. Ogleduje mojo knjigo z vseh strani. Nikoli ni znal brati, pa vendar mi v pogovoru razkriva modrost, ki je ne najdem pri izobražen-cih. »Zelo ste potrpežljivi,« mu pravim, »že toliko let negujete bolnico . . .« Moje besede skušajo biti polne sočutja. Takrat me ustavi z veselim smehom brezzobih ust: »Pa ča, pa hvala Bogu, da jo imam! Samo, da nisem sam!« Osramočena utihnem in presenečeno strdim vanj. Ta brezoblična nabrekla gmota, ki venomer kriči nanj, pa tako nepogrešljiva! Vzelo mi je sapo. Ljubezen je zares skrivnost.

Ko sem se letos po prihodu na otok približala hiši, je stala še bolj tiha in osamljena in bršljan jo je že vso objel in prerasel. Eno samo okno še gleda na morje in strehi na severu že manjkajo korci. Nobenega glasu ni nikjer. Nikogar, ki bi vpil na barba Mirka. Oba z ženo sta že odšla v večnost. Drug za drugim v kratkem tednu dni, kakor umirajo tisti, ki ne morejo živeti drug brez drugega. Ostala je samo oljka s prepletjenima vejama, kakor bi se objemala ljubimca . . .

Marta Kunaver

Umril je stari Mesec

Zazvonil je navček. Vaščani so se spogledali in se spraševali, kdo je umrl. Na misel jim je prišel le stari Mesec, zanj so vedeli, da že tri dni leži v postelji.

V gostilni Verbič so pivci modrovali.

»Mesec ima pljučnico, tudi star je že. Pri šestinosemdesetih letih je še vsakega pobrala,« je dejal Martin in spil svoj kozarec vina.

Možje za mizo so nekaj časa tiho strmeli predse. Oglasil se je premožnejši kmet Kokalj: »Ne morem verjeti. Predobro ga poznam. Ko bi le mi doživeli njegovo starost! France je grča, ki je ne zbiješ z enim samim zamahom. Stari lisjak se bo tudi to pot izmazal.«

»Saj ni bil slab človek. Bil je trd gruntar, toda dober in pošten. Berača ali bajtarja ni od svojega praga nikdar odgnal. K njemu na dnino smo vsi radi prihajali,« je pristavil bajtar Grom.

»Saj ne veš, ali je res umrl France,« se je obregnil kmet Hočevar.

Možakarji so se zopet zastrmeli v svoje kozarce.

»No, škoda bi ga bilo. Kakšne konje redi, najlepše v vsej vasi ima,« je menil Jože.

»Res. S sinom pa se že dolgo ne razumeta. Stari je trmast. Sin jih ima že šestintrideset, pa mu noče in noče prepisati kmetije. Mesec je danes tretji najmočnejši kmet na vasi. Sin pa se prav zaradi njegove trme ne more poročiti. Je ni,

ki bi ga vzela, če je samo hlapec na očetovi kmetiji.«

»Trdno kmetijo si je ustvaril, le ti, Kokalj, in ti, Klama, ga še prekašata. Bikov in konj, kot jih ima on, pa tudi vidva nimata. Trd in starokopiten je, to je. Ima pa le svoj prav. Niti dinarja dolga nima. Vidva pa sta pri kmečki banki že najemala kredite,« je pikro zabelil Grom.

»Pa ga bo prav to neslo. Danes se izplača najemati kredite,« ga je osorno zavrnil Kokalj in srknil iz svojega kozarca.

»Gospa, pripravite se na najhujše, pljučnico ima, štirideset vročine je pri teh letih smrtno nevarno. Še mladi težko prenesejo tako temperaturo. Pustil sem mu nekaj tablet za zbijanje vročine. Kaj naj še rečem – morda poskusite z mrzlimi obkladki, ne verjamem pa, da bo kaj dosti pomagalo. Jutri ga pridem znova pogledat, če bo preživel to noč, seveda . . . « je rekel doktor, se obrnil, pokimal gospodinji in odšel.

»Hana! Komu zvonil navček?« se je iz kamre zadril France.

»Ne vem, France.«

»Že meni zvonite?« je prepoten vzkliknil France. »Daj mi kamižolo in krevljo, pa mojega šnopsa en frakelj!«

»France! Takšen vendar ne moreš nikamor.«

»Daj, kar sem rekel,« je zagodrnjal in že vstajal iz postelje.

Žena mu je prinesla, kar je zahteval, in še preden se je oblekel, je na dušek izpil frakelj žganja, ki ga je prejšnjo jesen sam skuhal. Poveznil je polhovko na glavo, vzel krevljo in ves omotičen odtaval skozi vežna vrata.

»France, kam pa greš?« je vpila za njim žena, ki si je tudi že naložila sedmi križ na ramena.

»V rovt,« je jezno zarenčal v odgovor.

»Moj Bog! Kdo ga bo ustavil? Sveta Mati božja! Pomagaj mu,« je vsa v solzah sklenila roke Hana.

Prvi koraki so bili majavi, kot da bi se ga napil. Bolj ko je vdihaval hladni jesenski zrak, bolj se je potil pod kamižolo, bolj mu je plala kri v žilah in iz koraka v korak se mu je vračala moč.

»Tako! Pokopati ste me že hoteli,« se je jezil sam pri sebi. »Pa se še ne dam! Dokler sem zdrav, sem jaz gospodar. France naj si raje ogleda kakšno dekle, ki bo k hiši prinesla kaj denarja, ne pa da lovi kelnarce. Tako bo, dokler sem jaz živ!« je sam pri sebi mrmral in se potil po gozdni cesti v reber, kjer je imel sredi gozda svoj gorski pašnik.

»Na, tudi jabolk niso pobrali,« je jezno udaril s krevljo po jablani. »Se tako gospodari, kaj? Še za močnik ne zaslužijo!«

Domov grede je obujal spomine. Iz majhne kmetije, ki jo je podedoval, je ustvaril veliko. Z Madžarskega je gonil v Italijo konje naprodaj in dobro služil. Mnogokrat je na teh dolgih poteh prebedel noči v hlevih skupaj s konji, ki so mu bili edina resnična strast v življenju. Trdo delo. Vsak dinar je vlagal v zemljo in gozdove.

»Sin, ta ni mojega kova. Same novotarije hoče. Nove stroje. Tako se z manj dela več pridela, pravi. Morda ima celo prav. Dokler pa sem jaz gospodar, bomo delali tako, kakor je delal moj oče. Za zapeček me pa še ne bodo spravili, primojduš!« Ko se je pridušal, se je stresel. V srcu je čutil, da preklinjati ni prav. Zakaj? Razložiti si ni znal in ni poskušal.

Ob mraku se je mlaháv od utrujenosti vrnil domov, najprej zavil v hlev pogledat, če je vse prav postorjeno, z negotovimi koraki stopil v hišo k svoji omarici, spil še preostalo žganje in kar oblečen legel, ne da bi s kom spregovoril besedico. Hana je potihoma prišla za njim, ga nežno slekla in pokrila s toplo odejo.

Naslednji dan je zdravnik prišel okrog devetih.

»Dober dan, mati, kako se počuti vaš bolnik?« je negotovo vprašal.

Hana mu je nasmejano odgovorila: »Kar oglejte si ga, v štali je.«

»Kaj?«

»Ja, v štali je. Vstal je že ob petih in šel pokladat živini.«

»Pa s takšno vročino?«

»Ne vem, če jo še ima. Zdaj je že ves čas tam. Samo na močnik se je vrnil vmes.«

»To je nemogoče!«

»Sami se prepričajte.«

Zdravnik je našel Franceta, ko je božal Lisko, svojo najboljšo molznico.

»Kako ste si upali vstati? Ne veste, da ste bolni?« je jezno vprašal zdravnik.

France se je široko zasmejal v odgovor: »Ste me hoteli že pokopati? Pa ne bo šlo tako lahko!«

»Dobro, dobro. Nihče vas ni hotel pokopati. Zdaj pa stopiva v hišo, da vas pregledam.«

»Včeraj so pa le mrliču zvonili.«

»Ni bilo za vas. Vzelo je bajtarja Kurnika iz zgornje vasi.«

Z zdravnikom sta stopila v hišo. France se je čudno kremžil, brez govora sprejel toplomer in

ga vtaknil pod pazduho. Ko ga je vrnil zdravniku, si je ta dvakrat nataknil očala. Ni mogel verjeti.

»Nemogoče. Vročina vam je začela padati.«

»Ja, gospod doktor, ni vse v vaši glavi. Včasih je treba tudi s trmo kaj postoriti. Še dobro, da je včeraj na vasi zazvonil navček.« Mesec se je ob tem veselo zasmejal, zdravnik pa mu je kisló pritegnil. Na dušek je izpil ponujeni frakelj žganja. Ko je odhajal, je moral priznati, da ima stari morda celo prav. Ni vse v znanosti. Človeška vztrajnost marsikaj doseže.

Minevala je pomlad za pomladjo in stari Mesec si je naložil na pleča že dvaindevetdeseto leto. Ramena so mu bila sicer vedno bolj upognjena, po vaških poteh pa je še hodil s svojo krevljo in pomečkanim kmečkim klobukom. Zet mu je med pogovorom na klopici pred hišo nekega tihlega večera dejal:

»Na vaši kmetiji bi bilo moč veliko več prideliti in vaš sin France ima posluš za kaj takega. Zakaj mu ne dovolite gospodariti po svoje?«

»Kako po svoje? Tu smo vedno kosili s koso, on pa želi kosilnico. Me prav zanima, če bo s kosilnico obkosil jablane in vse sklade, ki so v lazu,« je trmoglavil France.

»Vseh pašnikov tudi nimate v lazu. Kaj pa spodaj, v ravnini, ko morate najemati in plačevati kosce, da se trudijo od ranih ur do opoldanske vročine? Še nahraniti jih morate. Kosilnica bi vse opravila v nekaj urah.«

Z zetom se je stari pogovarjal bolj miroljubno kot s sinom. Pred njim je kar pobesnel, ko mu je predlagal kakšno izboljšavo v kmetovanju. Trma-sta sta bila oba, saj rek ne pravi zaman, da jabolko ne pade daleč od drevesa. Sin je nekako le dosegel, da sta z očetom kupila kosilnico s konjsko vprego. V domači tišleriji pa je izdelal stroj za setev koruze, kakor ga je videl na sejmu v Novem Sadu. Ded je ob novotarijah samo godrnjal. Čeprav je videl, da so res v pomoč, sinu ni hotel priznati. Nenehno je stopal za sinom po košeninah in prigovarjal:

»Poglej okrog jablane. In tam za skalami. Kdo bo pa to pokosil?«

»Jaz, oče. In to s koso,« je jezno odvrčal sin.

Ko pa je prišel na njivo, ki je bila zasejana z domačim sejnalnikom, je moral nehote priznati, da so brazde dosti bolj ravne kot prej, ko so delali z motiko. Tudi okopavanje je bilo sedaj lažje. A povedati tega ni hotel. Vedno je imel kaj pripomniti. Spat pa se je odpravljaval slabe volje. Lagati si ni mogel, da ima vedno sam prav in da so koristne tudi sinove novotarije.

Kljub starosti in trmoglavosti je spoznal, da so

prišla leta, ko ne bo več zmožgal kmetije. Odločil se je in odšel k advokatu. Testament sta sestavila nekako takole: »Sinu Francetu zapuščam kmetijo z željo, da bo na njej gospodaril tako, kakor sem gospodaril sam. Sin mora skrbeti za mamó do njene smrti. Ostané ji njena kamrica, hrana in ves zaslužek od prodanih jajc in enega praseta na leto. Hčerki Ani zapisujem 1000 m² zemlje na Srednjih njivah in pravico do poseka treh smrek v gozdu, da si zgradi hišo. Hčerki Mici zapuščam njive na morostu in pravico do poseka treh smrek.«

Podpisal je oporoko in se utrujen vračal proti domu. Med potjo mu je nenehno rojilo po glavi, kaj bo s kmetijo po njegovi smrti. Razdelil jo je, čeprav je sinu zapustil največ in ga napravil za gospodarja. Ali bo znal? V hlevu je šestnajst glav živine in pet prašičev. Za vse tó je treba skrbeti. Bo obdržal vse ali kaj zapravil? In konji? Zdaj so v hlevu trije repi. Fuksa je res že stara in jo bo treba dati stran, Šimelj in Miško pa . . . kako čvrsta konja sta. Tudi bika bo treba prodati, da poravnamo z davkarijo. Ima že osemsto kil. Kmetija še ni bila zadolžena in tudi ne sme biti. Vedno so bili vsi davki pošteno plačani. Letos je bila pšenica bolj slaba, najbrž bo treba kruh kupovati . . .

Ko se je vrnil, se je počutil kot prazna vreča, ki ne stoji več pokonci. Zgrudil se je v posteljo. Je vse prav zapisal? Je kateri od hčera zapustil premalo? Najtežje pa mu je bilo, ker je sploh zapisal . . .

Od tega dne je hodil okrog kmetije kot senca. Zgubljen in brez volje, da bi ukazoval, kakor nekoč, ko je imel po večerji navado reči moškím ob mizi: »Pojdimo scat, nato pa spat.« To je bil ukaz. Sin in vnučki, vsi so ga ubogali in stopili pred hišo. Med tem obredom se je stari vedno zazrl v mesec in ovohaval veter. Ob koncu je napovedal: »Jutri bo lepo vreme, gremo kosit!« ali pa: »Jutri bo deževalo, dela je dovolj okrog kmetije!« Nihče se mu ni upiral. Zapeli so se in se odpravili spat.

*

Nedolgo po prepisu sta se s sinom znova sprla. Sin mu je predlagal, naj proda zemljo v Vnanjih Goricah, ker je predaleč od kmetije.

»Saj tam pridelamo vso kisló krmo za konje!«

»Kaj pa nam je treba treh konj v hlevu?«

»Ti meni že ne boš ukazoval.«

Sprta sta se razšla in nista več spregovorila besede.

Naslednjega dne je stari vstal ob svoji uri. Sin je kljuboval in ga ni bilo v hlev kakor običajno. V starem je vrelo od togote. Vedel je, da morata v kamnolom, da naložita pesek in ga odpeljeta na cesto. Da sina ni, ga je še bolj razbesnelo. Poveznil si je klobuk na glavo, zapregel konja v trugo za prevoz peska in šel. Delavci so mu naložili kamenje in povedali, kam naj strese.

»Vsak dinar, ki ga zaslužim, prav pride,« je razmišljal stari, konja pa sta v koraku stopala naprej.

»Hej!« prišli smo.

Nerodno se je skobacal z voza in začel iskati dvigalo, da bi zvrnil pesek. Dvigalké pa nikjer.

»Primojduš!« je zarenčal, »pozabil sem jo doma!« Odpel je stranico in začel odmetavati z lopato. Ko ga je še komaj kaj ostalo, se je ujezil in z ramenom stresel ostanek. V dimljah je začutil žgočo bolečino. S težavo se je zavlekel na voz in pognal konja proti domu. Ni mu bilo treba več paziti, saj je Fuksa sama našla pot. Doma je spregel in se komaj še odvrlekel v posteljo.

»France, kaj je s teboj?« je zaskrbljeno vprašala Hana, ko ga je pogledala v obraz.

»Ne vem. Žge me pa, kot da bi hudič zakuril. Takoj grem v posteljo.«

Zvečer ga je kuhala vročina in sin, ki se je vrnil, je takoj stopil v kamro k njemu:

»Oče, po zdravniku grem.«

»Ne! Saj tako nič ne vedo.«

Sin je dobro vedel, da oče zdravnikov nikoli ni maral. Edini zob, ki mu je manjkal, si je s kovaškimi kleščami sam izpulil, potem ko je prej izpil pol litra žganja.

Ker je bilo zjutraj še slabše, so brez očetove vednosti pripeljali zdravnika.

»Mati, žal tu ni rešitve. Počila mu je kila, ki si je ni hotel operirati. Sepsa. Zastrupitev krvi. Zdaj tudi frakelj šnopsa ne bo več pomagal,« je dejal zdravnik, ko ga je pregledal.

Naslednji dan je zazvonil navček.

Vaščani so se spogledali.

»Umril je stari Mesec,« je novica v hipu obšla vso vas.

V gostilni pri Verbiču so bili zbrani stari pivci. To pot so bili redkobesedni. Samo Grom se je grenko oglasil:

»Škoda ga je, bil je pa le poštenjak!«

Marjan Gamze

Pismo v večnost

Ljubi Makso, težka megla leži nad dolino, rosi, dežuje – začelo je snežiti. Dan, žalosten kot takrat pred sedemnajstimi leti, ko si odšel – ne – ko so Te odtrgali od nas in zapeljali v novi tihi dom na tomaževskem pokopališču. Legel si k očetu in materi in se stisnil k sinku, da bi Ti bilo topleje ob nedolžni ljubezni. Jaz pa sem z otroki stala ob robu in zrla smo v globočino, vsi prezebli in strti od bolečine, nemi, brez besed, brez solz. . . . Saj smo se zavedali, da smo spričo smrti docela nemočni, da ni na svetu dobrine, ki bi jo lahko prejeli v zameno za Tvoje dragoceno življenje. . . . Razbijalo nam je v prsih in v grlu so nas dušile solze, ki se niso mogle sprostiti, ampak so kapljale na srce, ki se je krčilo v silni bolesi. . . . V naših dušah se je oglašala božja tolažba: »S smrtno življenje kristjana ne mine, ampak se samo spremeni«. In v upanju na večno življenje, vstajenje in svidenje smo Te zapustili in božji mir se je razlil čez grobove. . . .

Pretekla so leta, tako pošastno brzi čas! Kako težko sem se navadila, da Te čakam zaman, da bi mi prinesel pozdrav s planin, zaman, da bi me hvaležno pogledal in rekel: »Siroče – se mučiš?« Ali ko si se čudil, da mi je uspelo takorekoč iz nič ustvariti nekaj, kar smo nujno potrebovali, pa si vzhičen dejal: »Erna, Ti si delnik!« Take besede so bile zame najdražja darila. Da – beseda bajna moč! Z njo lahko človeka dvigneš ali pa ga ubiješ. Tvoje so mene vselej dvigale in moja moč je iz njih zajemala energijo, da nisem omagala, ko smo stekali pod bremenom krivičnega časa. . . .

Oprosti mi, saj nisem hotela obupati spominov na življenje, ki sva ga živela v dvoje, zaneslo me je tako mimogrede. Moja želja je, da Ti napišem, kaj vse se je važnega dogodilo, odkar si odšel od nas. Ko bi mi takrat, pred 50 leti, ko si me zaprosil, naj grem s Teboj, povedal, da me boš tako hitro zapustil, pač ne bi upala iti s Teboj. Saj samo zavest, da imam Tebe, mi je dajala pogum in me osrečevala, da se mi ob Tebi ni ničesar bati. Potem je pa prišlo tako iznenada in zrušili so se vsi svetli načrti in skopnela vsa pričakovanja – reka življenja Te je odplavila in postali smo sirote. . . .

Vseeno se mi zdi, da si še vedno med nami. Ko grem na pot, Te prosim: pojdi z menoj. Ko mi je težko, Te prosim: pomagaj mi. Le ob svetlih trenutkih mi je žal, da jih ne moreš deliti z nami, da ne moremo zagledati Tvojega srečnega obraza. Slutim, da bdiš nad nami in prosiš nebeškega

Očeta, da nam pomaga. Veliko nas je in vsi smo potrebni njegove pomoči. Najprej Te moram seznaniti z najinimi vnuki. Danes jih imava že dva – indvajset, Ti si jih poznal samo štiri. Poslušaj, po vrsti Ti jih bom naštel, kot so se rodili: Primož 25 let, Peter 19, Nadka 18, Ciril 18, Jerica 17, Alenka 16, Andrej 16, Brigita 15, Rok 14, Aleš 14, Mateja 14, Sabina 14, Mojca 12, Mihaela 12, Veronika 11, Ksaver 10, Damijan 9, Jernej 9, Breda 7, Matija 7, Barbara 5, Majdka 4. Kar lepa družina jih je. Lahko bi Ti o vsakem napisala celo povest, pa to bi bilo predolgo, saj štejejo skupaj 336 let in ta številka sama že pove, da je bilo ogromno dela, joča in vriska, trpljenja in radosti, nabralo se je spominov, na srečo več svetlih kot mračnih. Vsa ta otročad je lepa, zdrava in brihtna! Bogastvo, ki se ga niti ne zavedamo. Bogastvo, ki nas nenehno zadolžuje, da se hvaležno klanjamo Njemu, po katerem nam je bilo darovano.

Kako je bilo ganljivo ob jesenskem družinskem srečanju, ko otroci niso hoteli iti s starši domov, pač pa so ostali pri nas. Proti večeru jih je Ciril naložil na prikolico in odpeljali so se po zeleno krmo za živino. Nazaj grede so vsi polegli po vrhu naložene trave in se vsi srečni in glasni pripeljali domov. Po večerji so ob potoku zakurili, posedli okrog ognja in v veselem vzdušju vztrajali do polnoči. Drugo jutro so se vključili v delovno akcijo pri pospravljanju gradbenega materiala in dokazali, da niso lenuhi. Ciril ima mnogo razumevanja za to brstečo mladež in tako jih je poleti prevažal na kočiji, v katero je »vpregel« traktor, po dolini dol in gor. Seveda je bilo navdušenje veliko, a zato nismo spravili pod streho suhega sena. Prepozno smo šli »notri vozit«, medtem je prihrumela nevihta in zmočila pretežni del že suhe krme. Smešno in tragično obenem. Za otroke pa je bilo vendarle veselo doživetje.

Naj na kratko opišem najine ljube vnuke, ki so nekateri postali že kar mladeniči in dekleta, nekateri razboriti, kot da bi bili pod visoko napestjo, nekaj pa je še rosnih popkov, pristrčnih, ljubkih, ki se še podijo za metuljčki in jim je tuje računalništvo, domače pa cvetne poljane, žvrgolenje ptičkov in žuborenje vabljivih potočkov.

Primož, najin prvi vnuk, je že diplomiral in dela magisterij. Izredno marljiv študent, pravi modrijan, pri tem pa tudi spreten gospodinjec. Četudi je do mene ganljivo pozoren in ljubeznen, mi je njegovo življenje skrivnost, ker ga zelo malokrat vidim.

Peter se je razvil v dobrega, uslužnega človeka, živi v tujini, vendar z ljubeznijo obiskuje kraj

svoje nežnega otroštva. Ciril je srednješolec in si je izbral poklic, o katerem je sanjal že kot triletni otrok. Rad bi postal strojevodja. Marljivo se uči, izobražuje pa se tudi v letalstvu, za kar porabi sleherni prosto uro. Nadka, malce zadržana, tiha deklica, vestna pri učenju in še vedno očetov cartlček. Jerica pridna, samozavestna. Alenka živahna, izredno nadarjena in podjetna. Andrej razposajen, vedoželjen in odličen učenec. Brigita, nežna deklica, predvsem ljubiteljica in vzgojiteljica rož. Rok, izreden otrok. Sama uslužnost ga je. Predvsem ljubi glasbo in nas z njo osrečuje. Aleš, brihten, sposoben, a nor na televizijo. Včasih preveč nagajiv, sicer pa vnet za šport in mehanizacijo. Mateja razumna in marljiva, pri srcu so ji planine. Mojca samozavestna, očetova pomoč. Tudi ona se navdušuje za planinstvo in preostale športe. Sabina ljubka, zadržana deklica. Mihaela živahna, izredna prijateljica živali, dobrosrčna. Veronika brihtna, samozavestna, sicer pa redoljubna in pozorna. Izredno živahna in dobra pevka. Postala bi rada zdravnica. Ksaver, prijazen in delaven fantek, vseeno ga imajo v šoli za poredneža, ker se nikomur ne vda. Damijan, velikih, vprašujočih oči, delovnih manir, skrben in vesten šolar, že od malega navdušen kolesar in smučar, ljubitelj žoge. Jernej, izredno vesten učenec, redoljuben in nadarjen fantek. Breda, pametna, pogumna punčka. Dorasča med bratci, ognjevitimi in taka postaja tudi sama. Največje veselje ima z risanjem, sicer pa kaže delovno vnemo. Matija, mali razposajenec, izredno brihten in prisrčen dečko. Barbara, bistra, samozavestna punčka pa tudi pravi cartlček. Majdka, ljubezniva in nežen otroček. Mali vseved, dobrosrčna, male mucke so ji najljubša igrača. Pa četudi še tako mala, ve od vseh najlepše moliti in pri tem ji očke sijejo tako zaupljivo, da jo Bogec mora uslišati.

Žal, vsi najini vnuki niso tako srečni, da bi bili deležni popolne verske vzgoje. Četudi jim nič ne manjka, so prikrajšani za tisto – kot mnogi mnogi otroci današnjega modernega sveta, kar je bilo v času najinega otroštva najlepše in najsvetejše. Res so bili težki časi in veliko revščine, a to, kar nas je osrečevalo, smo prejeli brez denarja iz zakladnice pobožnega in ljubečega srca naših staršev, ki so ostali zvesti načelom svojih prednikov. O tem raje ne razmišljam, ker je preboleče. Ali res mora priti nekaj hudega, da se človek oklepa Boga ali se obrne k Njemu? Bojim se, da se bo naš mladi rod moral o tem sam prepričati in to sam okusiti. In kdo je kriv, da je prišlo tako daleč? Pohujšanje sicer mora priti, a gorje tiste-

mu, po katerem pride... Tudi mi nosimo del te krivde, ker nismo bili odgovorni vzgojitelji. Zakaj si me pustil samo, ki mi je bilo edino orožje ljubezen in molitev, ni pa bilo Tebe, da bi Ti sledili iz spoštovanja in občudovanja. Vendar krivična ne smem biti. Saj se mi dostikrat zdi, da nisem vredna tolike ljubezni, s katero me obsipavajo, in te sreče, ko spoznavam, da so vsi dobri, delavni in poštenu. Tako se tolažim z božjo obljubo: »Blagor njim, ki so usmiljenega srca, ker bodo usmiljenje dosegli!« Vem, da v božji bližini bdiš nad njimi in ljubeče prisiš zanje.

Mnogo tega se je zgodilo, o čemer bi ti morala pripovedovati kot nekoč, ko sva po truda in razočaranja polnem dnevu posedela in se medsebojno tolažila. Upam pa, da Ti za vse to veš, saj čutim, da živiš med nami neviden, a prisoten s svojo modrostjo in dobroto. Le kako bi zmogla sicer živeti in vztrajati? Ko sem pred desetimi leti govorila kot kmetica v slovenski Skupščini in je potem bil objavljen v Naših razgledih pogovor z menoj, ki ga je vodil novinar Štefan Kališnik, ter je naletel na izreden odziv širom sveta, tedaj mi je pisal Tvoj in naš dobri planinski prijatelj, prof. Orel: »Čestitam Vam, joj, kako bi bil zaradi tega srečen in vesel Vaš mož, ko bi še živel!« Jaz pa vem, da tedaj ne bi prišlo do tega, ker sem imela Tebe. – Potem je še dodal: »Prosim Vas, pišite, saj enako dobro sučete pero kot Vaš mož.« In tako se je zgodilo, da sem se gosteje oglašala na straneh slovenskega tiska in da me je Mohorjeva družba povabila k sodelovanju. Izšla je moja knjiga »Rada bi vam povedala«, ki je vsebovala del mojih spisov, ilustriral pa jo je najin sin Zvonko. Izšla je v Redni zbirki MD, skromna po videzu, a natrpana po vsebini. Napisano s srcem jo je svet s srcem sprejel in upam, ko je prišla v 38.000 slovenskih domov, pa tudi tja čez naše meje in ocean, da bo dosegla svoj cilj, ki je svet vsem ljudem dobre volje.

Še in še bi Ti imela v zvezi z literaturo pripovedovati, a komu bi to koristilo! Boljše bo, da se vrnem v najin dom, na najino kmečko domačijo in Ti povem, da je lepo tukaj, rada sem doma in vsak dan znova hvalim Boga za čudovito lepoto okolja, za ljubezen, ki mi jo je položil v srce, do zemlje in vsega, kar živi na njej in iz nje. Za vso radost pa tudi trpljenje, ki bogatita sleherni življenje. Hvaležna sem za lepo sožitje z mojimi dragimi domačimi. Za njihovo izredno marljivost in skrb, da bi ohranili dom, kamor se z radostjo vračajo vsi, ki so iz njega izšli.

Triintriideset let sva skupno gospodarila in postala oba lastnika Meškovine. Ko si umrl, je

prevzel Tvojo polovico sin Ciril, vsi ostali pa smo se dedovanju po Tebi odpovedali, da bi dom ostal tudi vnaprej ljubeči dom. Z ženo Zinko sta vložila ogromno truda, da sta gospodarstvo dvignila in mehanizirala, zato sem se odločila, da jima podarim tudi svojo polovico. Na Miklavževu 1985 sva šli s snaho Zinko na sodišče in tam podpisali darilno pogodbo. Naša kmetija je zaščitena in tako ni mogoče posestva deliti. Dobila ga je Zinka, ki je s svojim delom in požrtvovalnostjo dokazala, da je sposobna in vredna moja naslednica, ki bo ogrevala dom s tisto ljubeznijo, kot je bil ogrevan doslej, da bosta z možem Cirilom lahko uresničevala najino skupno željo, da bi se vanj lahko z veseljem vračali ti, ki sva jim darovala življenje in učila ljubiti Boga, zemljo, domovino, da bi postali dobri ljudje.

Pozno je že, ko pišem to pismo. Napisala sem samo delček tega, kar sem želela, a naj bo dovolj. Saj ne bo dolgo in vse si bova povedala. Dostojevski je zapisal: »Ni strašno, ker zahaja sonce, strašno je, ker nastaja mrak.« Da, mrak in nastala bo noč, a za njo zopet novi dan z jutranjo zoro v nebeške zarje...

Zbogom, dragi, pripravi nam prijetno bivališče, da se zberemo ob Tebi, ker smo Tvoji.

V Lahoncih, na sedemnajsto obletnico smrti 14. 3. 1986.

Vedno samo Tvoja
Erna Meško

Suzana

Za Veliko noč nisem nikogar obiskala. Vreme je bilo kislo in vsakič, ko sem se namenila ven, sem se premislila. Tudi voščilnice nisem nobene napisala. Mi bodo že oprostili.

Za voščilnice pravzaprav nisem imela izgovora. Sploh pa sem nameravala pisati, toda nisem pravočasno nabavila razglednic. Niso se mi zdele dovolj lepe; čakala sem, da bom v kakšnem kiosku ali v papirnici ali morebiti v cerkvi našla kaj bolj primerne, medtem pa je teden minil in takrat sem imela res veliko drugega dela. Povrhu pa še zdravje. Včasih je, včasih ni. Navsezadnje zmeraj lahko potožim v opravičilo, da se ne počutim preveč dobro. Saj nočem, da bi me pomilovali, ne! Toda naj ne pričakujejo od mene več ne vem kakšnih uslug.

Po praznikih je bilo še vedno deževno. Hladen, neprijazen dež je lil, ko sem ustavila ob pločniku Suzaninega bloka in odhitela po stopni-

cah navzgor. Nikoli nima zaklenjeno, zato nisem pozvonila, samo rahlo potrkala in vstopila, da ji ne bi bilo treba vstati. Ležala je na svojem trdem kavču v kuhinji.

Po navadi zmeraj obstanem kakor v nekem spoštovanju pred bolečino, ki je v tem prostoru navzoča, odkar se spominjam, in nad junaštvom, s katerim se Suzanin obraz smehlja kljub tisti veliki bolečini. Tokrat pa ni bilo smehljaja na njenem obrazu. Velike otožne oči in ozki ličnici in tanek nos z lepo oblikovanimi ustnicami vred, vse je tako kričalo o njenem trpljenju, da sem osupnila. »Spet nisi spala ponoči, kajne?« sem izustila. Pod očmi je imela temne kolobarje.

»Do enih sem nekako spala, potem pa res nič več,« je priznala. »Joj, kako so take noči dolge,« ji je ušlo, potem pa se je začela nekako pobirati. Bolečino je spravila zase, za druge pa je zmeraj od nekdaj izvrtala nasmeh, ne vem odkod. Nasmeh je bil sicer še vedno poln bolečine, toda bil je nasmeh. Joj, Suzana, kako daleč narazen bova medve imeli prostor v nebeškem kraljestvu. Te bom mogla videti vsaj od daleč?

»Zdaj nimaš ničesar proti bolečinam?« sem brez potrebe vprašala, ker sem vedela, da je že vse poizkusila. Tudi akupunkturo. Tablet ne sme jemati več zaradi želodca.

»Zdajle enkrat bo prišla sestra iz zdravstvene doma, da mi bo dala injekcijo. Tako je prijazna z menoj,« je odgovorila Suzana. Z rokami je tipala po odeji. Prste je imela skoraj prosojne, tako je imela tanke. Le v prstnih členkih in v zapestju je imela roke odebeltene, ker je bila tam zateklina.

»Nekoliko je krivo vreme,« se je tolažila. »Kadar je sonce, laže prenašam.«

Izpod oblakov je še kar naprej lilo. Mimo okna je veter zanašal dežne kaplje. Suzana je čakala na injekcijo, ki ji bo pomagala za nekaj ur. To upanje je bila edina svetloba v mračnem dnevu. In pogovor z nekom, vseeno s kom, samo da ni bila sama.

Znala je živo pripovedovati, s prefinjeno tenkočutnostjo in z nenavadno toplino, da bi jo lahko ure in ure poslušal. O voščilnicah, ki jih je bilo nekaj še na mizi, in je povedala, da jih je sama napravila. Morala je. Toliko je osamljenih in nesrečnih ljudi, zakaj jih ne bi vsaj s tako malenkostjo razveselila! Pomislila sem, da tudi Suzana ni mogla nikjer kupiti lepih voščilnic. Poleg tega nima denarja, ker ima zelo majhno pokojnino. In zelo zelo težko hodi.

»Na Veliko nedeljo sem bila v bolnišnici,« pravi Suzana. »O, ne zares. Na obisk sem šla.«

Skozi bolečino se je smehljala in me gledala. Grebla sem po spominu, koga od bližnjih naj bi imela tam, da je morala iti. Pa tudi če ga ima: vsi vedo, kako je s Suzano, nihče ne more pričakovati, da bo Suzana še komu kaj pomagala. Še sebi ne more.

»Tja me je peljal z avtom, nazaj sem šla pa peš. Joy, bala sem se, da ne bom nikoli prišla do doma.«

»Zakaj si pa šla!« sem ji očitala.

»Morala sem iti.«

Suzana je pomolčala. S pogledom je tipala po mojem obrazu, po obleki in po nogah in pri tem sem vseskozi vedela, da mi vidi v dušo. »Neko medicinsko sestro sem obiskala, strežnico pravzaprav, ki je nekoč meni pomagala, ko sem ležala na kliniki. Zdaj pa je sama zbolela. Nikogar svojih nima. Morala sem ji nesti nekoliko velikočnega žegna. Morala sem. Ne veš, kako je bila vesela!«

Vem, kaj se to pravi, takole nepremično ležati, ko se čas ne premakne nikamor, vem, še dobro se spominjam. In če ob dnevih, ko so obiski, zaman gleda k vratom, da bi zagledala znan obraz, je dvakrat hudo. Prihodnjic ji moram nesti kakšno knjigo.« Molčala sem. Samo veter je metal v okno deževne kaplje in Suzanin obraz, ožarjen s trpljenjem, se je smehljal. »Na Veliki petek sem bila pa v domu onemoglih. Božičeva mama, saj veš. Saj sem ti že pravila. Naša sosedica.«

Vedela sem. Božičeva mama je imela dvainosemdeset let in sama ni mogla več vstati. Samo, če ji je kdo pomagal. Preden so jo dali v dom, jo je Suzana večkrat obiskala. Poklepetala je z njo, nesla ji je mimograde kaj toplega za v usta, ker si starka ni mogla sama več skuhati. Dolgo se je branila, da ne gre od doma, saj Suzana skrbi zame, je zatrjevala svojim odraslim otrokom, ki so hoteli, da bi bila njihova mati na starost dobro oskrbovana. Zato so jo dali v dom.

»Ne veš, kako je ta uboga mati tam nesrečna!« je vzdihnila Suzana. »Ves čas je govorila samo to, kako rada bi šla domov, četudi bi jedla samo enkrat na dan. Dneve in noči razmišlja samo o tem. Ne razumem, ne razumem njenih otrok! Tako so učeni in radi, pravijo, imajo svojo mater, pa so popolnoma gluhi za njene želje. Tako se mi zdi, kakor da bi staro drevo, ki mu že usihajo korenine, presadili v drugo zemljo. To vendar ne gre. Presajajo se lahko samo mlada drevesca. Staro drevo nima več te sposobnosti. To je potem tako, kot da smo pospešili njegovo smrt.

Zakaj ne pustijo Božičevi materi, da bi umrla doma, če to želi?«

Suzana je utihnila. Na predalniku je drobceno in obzirno tiktakala ura. Vsak hip mora priti sestra z injekcijo.

Za nekaj ur.

Gledala sem Suzano in molčala. Kako se bo prebijala potem? Jutri? Pojutrišnjem? Si bo vedno klicala v spomin tiste, ki po njenem še bolj trpijo? One po bolnišnicah in po domovih za ostarele in morda še kod, veliko ljudi je poznala. »Veliko je dobrih ljudi na svetu,« je imela navado reči.

»Boš še zmogla potrpeti?« sem jo vprašala, ko sem se odpravljala v dež.

»O, bom,« je odgovorila. »Saj mi pravzaprav ni huđega. Lepo doma na toplem sem. Ni mi treba biti v bolnišnici ali v domu za onemogle. In vsi so tako dobri do mene.«

Ko sem odhajala, na Suzani nisem več opazila sledu bolečine. Samo smehljaj.

Marta Kmet

V neravnovesju

I

Neznosna sopara jih pritiska k razbeljenim tlam. Počasi stopajo iz vasi proti gozdu. Nenaudno molče zapuščajo zadnje hiše.

»Mama, zakaj gremo k reki?« se oglesi sloki razkuštranec.

»Ali ne moreš biti tiho kot Milan?« mu odvrne mati. Vendar deček v svoji radovednosti vztraja, kakor da čuti nekaj težkega in strašnega pred seboj. Nemo opazuje košate vrbe in predirno ustavlja svoje pogledé na materi. Lahno, skoraj preveč poletno je oblečena. Še zmeraj je bujna v odvetu mladih let, ki so se prehitro prevesila v zrelo obdobje. Mati! Vedno mu je tako lepa in skrivnostna. Pred njim je kot čudovit kip v svojem togem ravnovesju.

»Le zakaj opoldne k reki?« mu odmeva v ušesih.

Mlajši Milan ne čuti ničesar. Zadovoljno se naslanja v materini roki. Radostno otipava njeno toplo dlan. Prešinja ga neka neznana svežina, da bi najrajši preskočil vsako oviro.

»Igor, stopi hitreje!« opozori mati starejšega. Deček pohiti in se ji lepljivo zagleda v obraz. Svetle, zelene oči ga ošinejo z grozo. V njih se je za vedno ustalila neverjetna strast. Dolga slast konca se razrašča čez zreli, ožgani obraz. Skrbno negovani lasje izražajo okus nekdanje lepote. Izgubila je dokončni smisel večnega. Življenje je

postalo kakor ovenele sanje, nežen paradiž v šopku pomendranega cvetja, mož pijanec z neštevilnimi izbruhi nagle jeze. Vse se je sprevrglo v neskončen nič. Otroka ob njej sta hladni senci, ki ji slepo sledita. Nobenega jasnega izhoda ni več. Sedaj se pred njo širi goli, gladki zid, ki se dviga v nesluteno višino. Zaloputnila so se poslednja vrata in obtičala v varnih zapahih. V tem trenutku se približuje vabljiv konec kot prezrelo južno sadje.

Spustili so se z nasipa in v mrzli tišini obstali pri reki. Blatna voda, narasla po večerajšnjem nalivu, zastrašujoče drvi pred presenečenimi pogledi. Na tem mestu struga že v začetku doseže globino nekaj metrov.

»Tukaj ostanita!« jima topo ukaže.

»Ti, Igor, vzemi mojo uro, tebi, Milan, pa pripada tale verižica.«

Nemo strmita. Kako naj razumeta to materino početje. Začudeno zijata v vitko postavo; vsa sta nemirna in materi nista nikoli postala tako oddaljena.

Nanju se niti ozrla ni. Zatoapljena z nenavadnimi darili ne spregledata namere. Že je skočila. Odrinila se je od obrežja in obvisela v hladnem objemu rečne gladine. Z nekaj zamahi je zaplavala na sredo. Globoko je zajela sapo in se pričela utapljati. Otroka sta onemela. Zdrznila sta se; ne razumeta. Še zmeraj verjameta v rešitev, vpijeta v solzah, nazadnje zdrvita v vas po očeta.

Nasmehnila se je in tako popila precej umazane vode. Pod košato lipo je zacvetela vsa v belem, visoka in razrasla v svoji dozorelosti. Plaho se je ozirala v daljavo, kot da jo je strah lastne polnosti. Smejal se ji je. Prihajal ji je naproti. Tako božanski je bil. Topel, zveneč, poln izkravljenih občutkov sreče. Zazdel se ji je tako svetel, da je za hip oslepela. V tej močni svetlobi je rasel v visok, mogočen hrast, ki se je bohotno razširjal naokrog. Približal se ji je in jo narahlo pozdravil.

»Sezi mi v roko!« je zaprosil. Z oklevanjem mu jo je podala. Prestregel je njeno roko in se zamišljeno zazrl v dlan. Gledal je svežo kožo, nekaj nežnih zarez in že je strastno pritiskal dlan na svoj obraz. Ni je presenetil. Navadila se je njegovih izbruhov poželenja. Iztrgala je svojo roko in ga resno posvarila:

»Ne!«

Krepkeje je zgrabil roko in znova začel. Zago-rela je v isti izliv kakor on. Čudno! Branil se je. Bila je povsem sproščena, toda premislila se je.

»Še je čas!« si je oddahnila.

»Danes ne greva do konca!« je izzivalno pristavil. Izzvenel je v star bron, ves počen in izmučen.

II

»Ne morem verjeti! Preveč sva se odtujila drug drugemu. Sedaj te gledam utopljeno, vso plavkasto od prezgodnje smrti. Kako si mogla to storiti? Izgubljam se pred teboj. Ali sem jaz tisti, ki sem te pogнал v zasilni izhod? Ne vem, kaj naj spregovorim. Skupaj sva zaorala zrele brazde življenja, zdaj sva se dokončno razšla. Odšla si tako nenavadno. Mar je voda tako vabljiva, da si se pokončala v neznan globini? Ne razumem. Preveč skrivnostna si bila v določenih trenutkih. Kakor da bi me varala v lastni zadovoljivosti. Kam naj grem? Uspel nisem. Po končani srednji šoli sem skušal zablesteti. Zaman! Padel sem. Spodrezan v lastnem temelju sem iskal nekaj neuresničljivega. Mnogokrat sem sanjal. Imel sem te v belem, celotno čisto in sijočo od neskončne ljubezni. V spremenjenih okoliščinah so moje sposobnosti na mah izginile. Sčasoma sva se oddaljila drug drugemu. Za naju ni bilo več nobene skupne poti. Lagala sva si. Jaz sem te varal, ti pa si našla podobne priložnosti. Priznam, veliko sem ti lagal. Slepo si mi verjela. Na lahek način sem te ujel v svoj vrtnec. Izkoriščal sem te. Zaprl sem te v začaran krog, v lastno neuravnovešenost. Že od začetka sva si prikriivala. Ničesar nama ni ostalo skupnega. Dozorela sva v izključno nasprotje. Zato postaja ta pošasten razplet tako neverjetno resničen.«

Ostrmel je. Buljil je v kalno reko. Zdaj je jasno uvidel lastno zgrešenost, majavost svojih upov in zbledelih sanj. V hipu je postal prekleti izgubljenec, blodnik v tavajočem obupu in soustvarjalec samomora. Ni vedel, ali naj se joče ali smeje. Končno je odrevenel in trpko zaključil:

»Vseeno mi je!«

III

Pogledal je skozi okno. Zmračilo se je sredi popoldneva. Bliski so švigali čez črno nebo, od daleč se je oglašal zamolkel grom. Bližala se je nevihta. Padle so prve deževne kaplje, tako slane in težke so se prilepile na okenske šipe. Nič ga ni vznemirjalo, niti prvinski strah pred nevihto niti sveža preteklost, ki ga je hotela na vsak način očarati s svojo temo. Umirjeno je zaustavljaj pogleda na bližnji akaciji. Tako tih je bil, kot da se je sprijaznil z razpletom lastne zgrešenosti. Pozabiti je ni mogel. Ob sebi jo je čutil kot slutnjo, kot krvavečo rano, ki ga vse bolj skeli. Uprl je pogled v stičišče dveh sten in stropa.

»Le kako sem bil tako brezbrizen?« se je zarezalo vanj kot britev.

Umolknil je. Zunaj se je razdivjala nevihta.

Veter je lomil veje sadnega drevja, plodovi so nezreli popadali v cvetočo travo.

»Oče, vse sva pospravila!« ga je zmotil deški glas. Sinova sta stala ob njem vsa premočena. Igor je začel živahno pripovedovati:

»Kako lepo se je prepustiti širokemu občutku nežnih kapelj dežja. Tisto nalahno polzenje po očeh, po licih, po ustnicah. Skrajni napor, da se izgubim v nalivu, da utonem v vrtincih podivjane reke!«

»Preveč govoriš, Igor,« ga je prekinil.

Sin je utihnil in bil kot v kostanjevem prividu. Nenadoma se mu je odprlo na stežaj nešteto zapahnenih vrat.

Oče je sproščeno zrl vanju. Tako blizu jima je bil in brez vsake skrivnosti v jedru preprost. Pogledal ju je globoko v oči in se dobrohotno nasmehnil. Milan pa je s prikrito bolečino dodal:

»Ko bi bila le mama zraven!«

Stanislav Koštric

Rožna dolina

Prečudovita dolina... Zlepa te ne bom pozabil, rodna moja vas

»Tam je hišica,
kjer je tekla
nekdanja moja zibelka...«

Tako smo radi prepevali fantje na vasi, potem ko smo se zbirali ob sobotah zvečer pred cerkvijo ali na prostranem sosedovem dvorišču in objeti čez rame zavili skozi vas. V toplih poletnih nočeh so se odpirala okna in prenekateremu dekliču je zatrepetal srce. Rodna vas, kdo bi te mogel kdaj pozabiti!... Kdo Zušmetovih fantov, odličnih pevcev, muzikantov, enkratnih pritrkovalcev. Šmartinčani se radi pohvalijo, dekleta pa se postavijo, da je Rožna dolina dobila svoje ime po cvetju – rožah, saj je posebno spomladi vsa dolina en sam mogočen cvet. Da, po rožah, ki so krasile nekdanja okna skromnih domov pod Kunigundo. Zgodovinar pa gre globlje v preteklost in pove, da je dolina dobila ime po rožju (odpadki pri rezanju trte), saj je po gričkih in okoli domov uspevala vinska trta. Dolina je zaprta od vseh strani s položnimi, pa tudi z dokaj strmimi vzpetinami. Na zahodu jo varuje Gora, na severu Resnik, Strgarjev vrh, Lanšperk in Rupe, proti vzhodu pa prelaz Langer, Visoko in Črepjek. Na jugu se ponosno dviga šmartinski Triglav – Slačnik in

zapira pot v dolino, da si cesta – okno v svet – komaj utira pot skozi Tesen proti starodavnemu mestu ob Savinji – Celju.

Ljudje so se preživljali z živinorejo, s sadjem, hmeljem in z vinogradništvom. Vino z Visokega je slovelo daleč naokoli. Krhlič, najnaprednejši vinogradnik, se je že nekdanje uspešno boril s topom proti toči. Sloves Rožne doline pa je poneslo v svet sadje, posebno jabolka, ki so veljala za prvorazredno sadje, saj so ga izvažali v daljni Egipt in Ameriko. Kadar je bila sadna letina, se je dolina spremenila v eno samo živahno tržišče, v malem podobno onemu v Žalcu za časa hmelja. Od septembra do decembra so mnoga dekleta in fantje tu dobili zaslužek. Krnjovšek, kjer so trgovci sprejemali sadje, so dekleta vsako jabolko, zlasti kanadke, zavila v bel papir, fantje pa so zbijali zaboje in jih nalagali na težke kamione. Tudi hmelj je dobro uspeval v Rožni dolini, zlasti po ravninskem predelu, Ločah in Šmartnem. Ljudje so ga množično gojili, zasadili so z njim vse njive, tako da so živež morali kupovati. Pa je sledilo nekaj slabih letin, še svetovna kriza l. 1929 povrh in premnoge ugledne kmetije je »zlahтна roža« čez noč spravila na boben. Vzrok požarov, ki so sledili, moramo iskati prav v tem težkem položaju kmetov – hmeljarjev. V Rožni dolini je bilo nekdanje pet gostiln: Krnjovšek, Kvedar, Blažek, Poharc in Stožir in dve trgovini. Danes je ostala le še trgovina. Hudomušni prišleki radi podražijo domačine: »Pri vas je Bog s praznim žakljem zamahnil.«

V Rožni dolini pa je kot povsod vladala tudi revščina. Mnogi fantje in možje so iskali kruh v bližnjem mestu. Zidarji in tesarji so bili tu doma. Odhajali so vsako jutro na »siht«, žene in dekleta pa so s koži »celjški« nosile v Celje na trg, kar so pridelale doma na skopih njivah in vrtovih. Tudi otroci revnih staršev smo se morali že dokaj zgodaj vključiti v težko preživljanje družin. Resnik, bogat z gobami in borovnicami, nam je nudil kar čeden zaslužek za obleko in šolske potrebščine, pa tudi za dom je še kaj ostalo. Ko pa je dozorel hmelj, smo se množično odpravili v Savinjsko dolino.

Zelo bogato je zgodovinsko izročilo Rožne doline. Težko boš našel kraj, ki bi na tako majhnem prostoru hranil toliko zgodovinskih in etnografskih znamenitosti. Lanšperk, Prešnik in Gorečka z Rožnim vrhom so Rožni dolini vtisnili svojstven pečat. Številna znamenja: kapelice, križi, bogkovi koti, izrezljani kipci, oltarčki, okvirji, slike... so živi dokazi bogate preteklosti. Najbolj

bogat starožitnosti je zgornji predel Rožne doline. Mogočni grad Lanšperk je zapustil za sabo bogate sledi. Skoraj vsaka starejša stavba v tem kraju je spomenik zase. Grad Lanšperk se omeinja v zgodovini že v 12. stoletju. Pred približno 600 leti ga je porušil celjski grof, po ljudskem izročilu zato, ker ga je motila svetloba, ki je baje prihajala iz Lanšperka naravnost v njegovo sobo. Grajski hlapci so dobili vsak svojo parcelo, kjer so si postavili domove. Od tod so danes domača hišna imena: Florjanek, Jurek, Cene, Anželak, Lopač, Andrejčak... Pa Žnidar (bil je grajski krojač). Apotekar (grajski padar, ki je sušil zdravilne rože in trl posušene žabe v zdravilni prah). Avženberger (grajski hlapec, ki je odnašal na kup pepel iz peči in kaminov...). Krnjavšek (pri delitvi grajske zemlje je dobil krnaste njive ozari). Tudi ostala hišna imena so zanimiva: Rupan (vas Rupe – rupa), Razgoršek (raz-gorje), Kačjek, Grmadjek, kjer so zakurili kres, ko so se bližali Turki, Bregovšek, Jezerčan (Jezerce – vas), Virt (grajsko jezero, kjer so morali tlačani loviti ribe za grajskega gospoda). V mladosti sem večkrat slišal od starih ljudi, da je bil grajski valpet Štamol. Ko je bila tlaka in desetina odpravljena, je mož na stara leta beračil, čeprav je dobil nekaj zemlje v last.

Mnogo zanimivosti skriva ta tudi grad Prešnik in Gorečka z znamenito vasjo Rožni vrh.

Še to bodi zapisano, da je največ zgodovinskih podatkov zbral in zapisal eden najodličnejših šmartinskih župnikov, Jernej Voh, ki je s svojo delavnostjo vtisnil kraju neizbrisen pečat. Vse njegove izsledke je zapisal znani slovenski zgodovinar I. Orožen v knjigi »Dekanija Nova cerkev«.

Rožna dolina pa nam je dala tudi nekaj mož, katerih sloves sega daleč preko ozkih šmartinskih meja. To so bili: profesor Brežnik z Rožnega vrha, znameniti stenograf, senator Smodej, neustrašni koroški borec, kmet Martin Tratnik (vulgo Korošec), kraljevo cesarski živinozdravnik. Na to mesto ga je imenoval cesar sam, ker je pravilno zdravil živinsko kugo v konjiškem okraju, pred tem ko je pred njim poklicni veterinar z Dunaja postavil napačno diagnozo in je mnogo govedi poginilo. Kako prosvetljen je bil kmet M. Tratnik, priča knjiga »Živinske bolezni«, ki jo je sam lastnoročno napisal. (Hrani jo avtor tega članka.) Pa tudi na bukovnika Pecla, ki je hudo mušne rime zlagal, ne smemo pozabiti...

Rod, ki živi v Rožni dolini, je sicer preprost, a delaven in pošten. Ostal je zvest veri svojih očetov in mater. Številne kapelice, križi pa lepo ohranjena cerkev so živi dokazi. Le do novih

zvovon se še niso dokopali, obe vojni sta jim jih pobrali, pa jim manjka prave zavzetosti. Prepričan sem, da bo mladi rod s prav tako mladim in zavzetim župnikom pogumno strl še ta oreh. Rod, ki tod živi, je dovolj pogumen, saj je ostal zvest upornemu duhu grajskih hlapcev... To je najbolje izpričal v zadnji vojni. Majhna dolina je žrtvovala za svobodo kar okoli 30 fantov in mož. Trpeli so po zaporih in v izgnanstvu, padali na fronti, umirali v Hitlerjevih taboriščih... Ko pa so se pojavili partizani, se je vsa dolina kot en mož uprla švabskemu škornju. Sodelovali so pri uporu v celjskem Starem piskru, Bobnarjev Tonček in Lopačev Dominik – kmet Žnidar pa sta s stotimi žrtvami za vedno obvisela na vejah v Frankolovem kot večer opomin gnusnega maščevanja Hitlerjeve soldateske za Dorfmeistra, ki so ga ustrelili partizani.

Po vojni je ZB vzdala spominski plošči pri Rokiču v Slatini bratoma Jožetu in Juriju Štokovniku ter v Lanšperku v Slatini bratoma Jožetu in Juriju Štokovniku ter v Lanšperku Dominiku Hriberšku. Na plošči piše:

Uporni duh grajskih tlačanov:

Ludvika, Jureka, Florjana in Anžeta skozi stoletja ni umrl v ljudeh, ki tod žive.

Pridružil se jim je Lopačev Dominik, ki je prvi nudil zavetje pred okupatorjem našim borcem v tej hiši in slednjič omahnil pod vejo jablane v Stranicaх dne 12. februarja 1945. Ostal bo večno živ med nami!

Tudi po vojni v Rožni dolini niso mirovali. Stisnili so zobe, zavihali rokave, da čim prej zabrišejo sledi vojne. Še več: napeljali so si vodo in elektriko, asfaltirali cesto, povečali šolo, vzpostavili redno avtobusno zvezo s Celjem pa tudi na cerkev niso pozabili...

Taki so ljudje, ki žive v dolini pod Kunigundo: delavni, pošteni, zvesti domovini in Bogu.

France Lipičnik

Enajsta šola knežne Gertrude von Bismarck

Dan se je začel kot še pred kratkim doma. Le mrtvega miru tu ni. Sama drvenja po tlakovanih ulicah in tovarniški ropot bijeta na ušesa in dim iz čepičih dimnikov te omamlja, kamor se nameriš. Če spiš ali bediš, preganja te... In še kantorji¹ so potrpežljivi...

Rane ure tja v same dopoldneve so polne ponavljanja vzvišenega, zanje smiselno prirejenga stavka. Proč od nenehnega šopanja: ‚Přes střehu přeletělo třista tři a třicet holubů!‘

Ne menimo se, da imajo oni že 600 let univerzo, mi pa šele 25. Ta misel se te polóti vselej ob prisiljenem poslušanju tega za njih značilnega stavka. ‚Přeletělo třista...‘ Živčnost ga je s povdarjenimi ostanki že zapustila. Kdaj že se je seznanil z besedilom! On da, ali fantje!... Ehee!... Pomujal se je gôr, pa ven v park. Svetlo dopoldne ga je prevzelo. On prost – fantje v učilnici. Samo s pogledom je ošvrknil hrib iznad Hlink, a ko je dojel křematorij in Špilberk na desno, ga ni več mikalo vên. Oni pa z morečim navdušenjem v zboru: ‚... přeletělo... holubů.‘ Brez kantorjev le ne gre!

V senčnici je zapazil na stol zguzeno deklê, ki si je zavzeto dajalo opravka s šivanjem nečesa skromnega iz brez mila oprane cunjice. Zakaj ga je pritegnil vtis, si kasneje ni mogel odpustiti, da je pravzaprav kruto ravnal z njim; to pa dotlej, ko je dekletovo obnašanje do bistva prežvečil: Zna se izkazati: glavo veličastno, vpadljivo počasi giblje; podobno spogledljivo zateguje ustnice, dlan z dolgo iglo zgiblje preudarno, manipulira z mezincom kot ribniška nevesta na ôhcti... Pozdraviti moram. Šika se, je prizadet mlél po možganih. Le kako? Po češko ali po nemško?... so hiteli možgani. Po domače pa nikakor ne!... ‚Mrzáčelka^{1a} ni; je vzgledno grajena, vse prav nasajeno, nobenih bergel ni, drži se kot vzgojevano razvita ženska... Pa še kakó gospôška, gospodovalnih krêtenj je zaslediti na njej... odrezano... zviška... nič pred njo. Vse šele za njo... Eej! Kot velja za jezuite – res!... Vščipnilo ga je: Nemka bo!... kot se mi je ta mah zasvetilo: Na odsun² čaka... In je brž zinil:

»Moje spoštovanje, gospodična!«

»Knežna, dovolite!« ga je hoté zašpilila.

... Knežna?... Kako naj sprejemem izziv? Pa odgovorim, a?... ga je vščipnilo v možganih. V

nekaj nezaslišanega sem zdajle zdrknil kot Pilat v Apostolsko vero... In že je slišal:

»... Knežna Gertrude von Bismarck, prosim!« in gledáje zavzeto v šivanje, ponudila z zgibom desnice kot prava umetnica dlan v poljub... Docéla ga je zamajálo... Le priklonil se je. Drugače ni znal v korak s priučeno vljudnostjo: roko poljubiti!...

... Seveda bo Bismarckova sorodnica. Kaj izvem! Železnega, jezljivega, požrešnega debeluha, ki se ti gre bósti s cesarjem po tem, ko ga je prav on sam predlagal in povzdignil v prvega nemškega cesarja združenih devetintridesetih žepnih držav – od kraljestev, velikih vojvodstev, živečih na veliki nogi, vrag si ga védi še kakšnih držav: navadnih vojvodstev, kneževin, svobodnih mest... Ena taka je Hansa... mu je šinilo v misel... Gre ű ti v Versaillesu užene zakrknjenega Napoleona III., da ni vedel kam drugam, kot popihati jo v Anglijo... Hja! Prej pa se je še Habsburžana znebil v Mehiko...³ Pa se je razjezil nad neposlušnim, svojeglavim cesarjem, mu dal slovó... no, ji bom povedal, da je bil njegov naslednik človek slovenske krvi: grof Caprivi, včasih Koprivnik iz Koprivnika na Kočevskem, a nemščino jim je itak uredil tudi naš Janez Žiga Popovič⁴ z graščine Arclin pri Celju. Bogvé, kako bo pogledala, kadar bo zagledala v časopisju dedov spomenik med košato stójo bahajoče oprtega na težko sabljo⁵ – sedeti utrujenega ameriškega vojaka – in še druge, dodobra izčrpane od dolgotrajnih bojev z Nemci pred letom dni minuli vojni. Spomnil se je, da nekje piše, kako je stari knez nekoč pičil Rusa Gorčakova, ‚da so Slovani le še po jeziku Slovani, po kulturi in običajih pripadajo pa nemškemu cesarstvu⁶...‘

... Ignorira poljub vljudnosti, vsaj priznavanja. Glej, glej zagamanca! Naša rodovina je stoletna. Stari prednik se je razočaral nad prvim nemškim cesarjem, ki ga je prav on izbral, a na koncu rekel: zapík!... in se 1890. odpovedal ter se šel kmeta kot ostareli Tolstoj z Jasnih Poljan, ki je prav tako šel v pustív... Praded je venomer zatrjeval, da je ‚moč pred pravico.‘ No, pa tega mu ne bom šla servirati... Resna mimika se je razprostrla prek njenega obraza... Ni poljubil roke... Samo meni ne?

»Vi ste Avstrijec, mar ne?« je previdno, čeprav nenadno, tako kot jo je tudi v hipu obsedla radovedna misel, in nečimerno pohitela: »Prusi vendar ne izgovarjamo ‚z‘, ampak ‚s‘, kot ga napišemo, le Avstrijci venomer ‚z‘,«... Da ni! Bo že kak Balkanec: Šèrb ali Montenegrer. Kot v tistem prostaško pošaranem narodnem oblačilu,

kakršnega sem opazila in si ga zapomnila na njihovem knezu na zidni freski vladarjev v Karlsbadu,⁷ le ni ...

... »Dovolite mi, knežna, prosim!« Tedaj je poklon le nakazal ter zavestno povedal: »Slovenec sem,« ... , tako je mati djala' ... pa je v mislih dokončal. Tvegala ji je izprašujoč pogled.

... »Kje pa ti živijo?« Po presledku je tiše nadaljevala narejeno začudena: »Saj niste edini predstavnik nekega iks naroda, kaj?« Toliko prepračunljive popustljivosti je znala diplomatsko prikazati zraven spakljivo našobljenih čubk?

... Bo kaj malo zaleglo, če ji na dolgo in široko razlagam, kod Slovenci smo ... Kaj, naj izvé za Ljubljano, Gorico, Trst, ko bom Maribor zamolčal, da me ne bo z 'NJIM' futrala ... Primorje in Kras ji pa morem predočiti, a tudi na Bohoriča ne smem pozabiti, pa Trubarja ...

... »Das ist mir aber näher!« je planilo iz nje. »Natürlich! Das Küstenland und das Karstenland ... Jawohl! Wo die preussische Truppen im ersten Weltkrieg die erstmalig in der Geschichte über Italiener eingenommen haben ... Passen Sie noch an Namen den Platz, des Orten: In Flitsch ist es damals das geschehen geworden.«⁸

... Nič novega, le za Flitsch ne vem, kateri kraj bi to na Krasu bil. Saj ni važno! Da le vé! ... Saj če bi bil namesto nje dedec, bi vāle hvalil naše vojake, slovenske vojake ... in spet ponovil, da je bil njihov oficirski kader – avstrijski – figo vreden. Tudi so priznali; zakaj! Vojaki, Dalmatinci, Primorci – vsi Slovenci – so se borili na svoji zemlji za svojo zemljo. Kaj so jih brigali Karpati!

... Pa ji je še Trojo, ki naj bi bila ob Neretvi, omenjal v zvezi z Jazonom, da je punca jela pametno razmišljati. Da bi ne zašla na stranpot, jo je previdno preusmerjal, dokler se ni iznebila:

»Vi ste prvi Slovan, s katerim maram govoriti,« je po nenadnem vzhicenu navdušeno polaskana brez sleherne ošabnosti priznala.

Omajān se je med nasmehom odprl in razlagal, kaj je v vojnem ujetništvu tam na Lineburški pušči doživel ob obisku radovednega hauptmana, tudi 'oberlererja', ko mu je med obiskom zaradi istega poklica razgrnil prosvetljenost, kulturno ravēn svojega, slovenskega naroda, razgledanost v svetu znanosti in kulture, ji našteval največje slikarje, kiparje, pesnike, pisatelje, skladatelje, omenil Beethovena ter Paganinija pri Slovencih, letnico srbskega prevoda 100 let pred nemškim Svetim pismom, Hasanaginico ob Gōtheju, narodne pesmi, vzbujajoče vroče zanimanje na zahodu, velikane učenosti: Nikolo Tēslo, avtorja elektrotehniških visokošolskih učbenikov, Mila-

na Vidmarja, ki je obenem šahovski velemejster, barona Jurija Vego, mojstra trigonometrije in topničarja, oblegovalca nemških trdnjav in beograjske pred Turki, kot še slavnega, enkratnega matematika – didaktika viteza Močnika, čigar računice so uporabljali v 18. jeziki Evrope, celó grške in albanske šole so jih uporabljale. In tudi Nemci še med to, minulo vojno, kot se je videlo iz pripovedovanj omenjenega hauptmana, ki je srborito zaključil obisk s tem-le priznanjem: 'Gospōda častniki! Vidite, kako se majhen narod, h kateremu pripada ujetnik, s silo uma uveljavlja v svetu, s čimer brani svoj jezik in kulturo. To je boj ne samo za obstanek, marveč za vse večji pomen med narodi. Ta narod bo obstal.' Čez teden mi je vsa prizadeta kuharica poklicala in pred priprtimi podajnim okencem s kazalcem na čubkah zaupala, da je bil za kazen premeščen na vzhodno fronto, a da je bilo letalo še doma namerno zrušeno ... Da so ga kaznovali zaradi priznanja podljudi ...

... Da slovenski oktet – je pravil – doživlja vsepovsod dolgotrajajoča ploskanja v tujini zlasti po kratkih, tako silovitih vzklikih, da je nekje pisalo v jutranjiku, da ko je bil koncert že pri koncu, je eden tako silovito zapel, da so poslušalci pogōbili glave med ramena pričakujoč, kdaj se bo strop sesul nanje. Pa še to ga je slišala brati iz zvezka, da se je slavnī srčni kirurg doktor De Bakcy po poslušanju tega slovenskega okteta takole izrazil: »Nekaj nenavadnega, neki silno močan karakter slutim v vašem, čeprav tako majhnem narodu. Res ste se v zgodovini obdržali zgolj zaradi svoje kulture, ne zaradi sile, a mislim, da je tak narod nepremagljiv, kajti sleherni nasilnik vē, da si ga podrediti ne more. Morda bi ga mogel izbrisati, a potem nima več komu vladati.«

... Saj! Tako je bral.

Toka – toka – tok – tok – tok! je sekal vlak čez kretnice, na tleh sedečim in na stene naslonjenim je stresalo omršavela telesa, da so zanemarjeno viseča oblačila komaj še poudarjala ženskost ohlapnega oprsja, in ves vitez teh iz Češkoslovske države izgnanih Nemk je izdajal na hitro ločeno življenje iz navajene vsakodnevnosti. Spojale bi si vsaj glavnik, če bi ga katera imela, da bi si lase uredile, iznenadene se niso znale odločiti, kaj bi v petih minutah odločile izbrati kot najvažnejše, najpotrebnejše, se kar najbolj mogoče počlovečile, ali – še umiti se niso utegnile, tako se je priganjalcem, ne vselej zmagovalcem, mudilo pokazati svojo nenadno nadmoč.

Vagon je v iznenadene izobčenke butal, jih metal iz otopele zamišljenosti, da bi knežna tudi v

tej nikdar nenadejani nesreči ne mogla ostajati brezbrizna. Ne gre negodovati kot včasih... To pa! Kako čudna so póta usode, kakor dojemam iz tarnanj v neznanu – upam – v boljše razmere tam čez mejo... čez staro mejo, si je od trenutka do trenutka predstavljala bližnje željene razmere, poslušajoč neurejena brezvezna hlipanja... pripovedovanja, ki so jih nadaljevala kratka, hoté, skraja sramežljiva, zatajevana vzdihanja ob nepovratni ločitvi... Himmelherrgott! Le kod so drugi naši? Jaz pa kot Til Eulenspiegel na rajši góri na barju... Pa tistale pokrita posoda v vogalu? Po prvi uporabi je bila že prisebna: proti sredini vagona obrnjena, v obraz napeta ženska dvigne zadaj kikklo, sede ne!... pršenje, štrbunkanje, padanje iz nje... Je mar poslednjič, kaj? Bomo še kdaj sploh jesti dobile?... Hm, ali so sploh dolžni hrano dajati, ko pfeniga nimamo? S čim vsem mi ni prizanešeno!... To je življenje... Da, da! Ne bo mi odmaknjeno, ne! Hočejo mar, da bi mi odklenkalo?

Obsedela je združena na hrapavem podu in kaj lahko ji je bilo prepričati se, da jo sunki – kot nalašč samo njo – sujejo v načeto, skumrano zadnjico... Česa vsega že ni doživela!... Fuij! Tista grda doživetja... Še Bog, da ne vselej prisebna... v nezavesti od samega brezvolja tuji pohotnosti. Nikoli sodelujoča. Še do tega sem se sama dokopala. Kaj vse je ‚nedolžnost!‘... Fuij! Proč od mene! Močno je zajela sapo, da je boleče razrogačila oči... Včasih sem si v sanjah želela ‚to‘ z NJIM doživeti... Pa sem tja v tri dni ugibala, kako to gre... Saj mi je vsa ta nemarnost prizanesena, to blagrujem... Ko bi se jih le mogla za vselej iznebiti!... Pa druge mojih, a?... Seveda se bodo sprenevedale, kadar skup pademo, kajpada!... V misel se ji je zajela mati. Se je tudi njej kaj takega, nemarnega dogodilo? Pa menda ne kar vpricho moža, očeta?... Ne, ne, ne! Saj bi jo ubil – nič krivo ne dolžno. Si bomo upale jasnega pogleda zazreti v poslednjega mojih? Oče, strici... So prizadeti, so... Skrivajo se naj za poraščene obraze. Očem dolgo ne bodo dovoljevali zamišljenosti. Kot da se ni nič pripetilo, se bodo znali vsaj ob prvem srečanju obnašati. Se jim bo posrečilo varati se? In nas vse? To rečem... Pa sem sama na vekomaj umazana. Bom kdaj s kom lepoto doživela?... A... mor-da edino s takim?... Tudi te misli proč! Na vekomaj proč! Ko bi se jih le mogla za vselej otresti, raztrgati misel na tiste dneve... Prosim vas, misli! Prizanesite mi te umazanosti; prosim, naj mi bo omogočeno pozabiti... Toka – toka... tok-tok!...

... Tak moj ded!... Da so naši, odkrili dokumente, ki pričajo, da je nameraval kupiti in kolonizirati Kubo, jo razširiti v nemško cesarstvo na ameriansko celino?... Da bi jo kar plačal. Če ni ta bosca, pa nič nočem!...

Pretrgane misli so zašle v drugo rundo spominov. Zazrla se je v minevajoč film. Napela je obrazne črte hoté v kamen, se prisiljeno zagledala v ta naš ponosni, prelepi Königsberg... Kdaj ga sploh bom? se ji je zažrló v možgane, da je s privzeto resnostjo segla v svoje najgloblje zakopane spomine, jih namah zamenjala z umišljenim podoživetjem, kako bo pomagala izkopati rodbinski ‚šac‘. Prvič v življenju se bo lotila lopate, krampa, da bo utolila slo po ročni udeležbi v nastopajočem novem času... Prvič odrasčena! Diamanti, obrušeni v bisere... turška zlatnina, dokumenti, pogodbe, načrti, kronika. Pradedova odlikovanja, ho!... Česa vsega mi ni povedal o črnogorskem škofovem epu, o pesnikih, slikarjih... Dalmatinskega kiparja bronasti kip v New Yorku... Pa iz Goetheja poslej le poznam njihovo Hasanaginico, e!... Če je on občudoval to njihovo ljudsko umetnost, mu nespodbitno verjamem. In sërbski prevod Biblije – sto let pred našim. Rekel je, da je bil najden v Mantovi. To je davno. Onemel pa je, ko vém za pruski prvi pojav vojskovanja s plinom, vé pa ne za Flitsch. Škoda!... In s kakim prepričanjem je omenjal oba sveta brata iz Soluna! Da je bil Methodus štiri leta skrivaj pred papežem zaprt pri frankovskih škofih... Pa Turki ropali!... Še dečke za svojo okupatorsko vojsko, in dekleta in poročene žene kradli in prodajali kar na trgu za sužnje pa v hareme... Da so Turški imeli po mnogo žená, hm! Potožil pa je, da ni več cerkvenih zvonov kot pred prvo vojno, kajti edino oni znajo za praznike prirejati z njihovimi zvonjenji prave koncerte, ki da se ujemajo z vsemi iz bližnjih cerkvá. In da fantje na vasi z donečimi glasovi... vriskajo, je rekel. Samo njihovi – drugod ne znajo ali ne zmorejo. Z zvonovi ubirajo prave koncerte. Poseben posluš... Ja, pa petje v ujetništvu! Da so na grobeh o vseh svétih peli v svojem jeziku... In da so naprošeni ponavljali svoje blagglasne pesmi, kot da tako nikjer v durovskem sistemu ne znajo... pa še narodne zraven, češ da ‚gospod komandant pozná vaše edinstveno petje...‘ Mora pa res biti nekaj posebnega. Verjamem! Da jaz nič vedela nisem! Sram me je... Molčim rajši... Kdo bi si utegnil vse zapomniti v zaporedju, kakor je pripovedoval, mi predaval enostavno, učil!... To je pravo nadomestilo za univerzo. Toliko vsega bi nikoli ne izvedela na eni sami

fakulteti... Gallus... Toka – tok! Poznajo Sibeliusa. Ga jaz, a? Samo, da je Finec – pa amen!...

... V Pragi, pa doma Paganini, Beethoven... No, vsaj njim posvečeni simfoniji... Pa še milijon jih ni! A imajo zase Dramo in zase Opero. Dve stavbi, pomisli, Gertrude! Pa v nasprotni novi stavbi hranilnica, ki jo ob vstopu krasita dva kipa: noter kip z dvignjeno desnico, ki med palcem in kazalcem nakazuje spust kovanca v 'šparovec,' ven gredé pa desnica s ponižno razprto dlanjó nudi: na, vzemi 'prišparani' denar z obrestmi vred... Taka umnost! Pa pri nas?

... Ampak! Nisem se utegnila od tega izrednega, enkratnega, učenega Slovana, Slovéna, Slovenca ali Sérba – ne do kraja pogovoriti in ne posloviti. Še listka, ki ga imela nisem, mu nisem mogla za slovó in zahvalo naškrabljati in vtakniti za kljuko... Za čigavo? Za svojo že ne... Za njegovo... On pa bogvé, kje neki jé! Mi bo že oprostil... Gertrude, Gertrude, kako nizko si padla, da že o moškem razmišljaš! Kaj si v tista nora leta spadla, a, knežna?... Kaj bi družina, rodbina rekla!... Spet sem se znašla iz obraza v obraze vseh Bismarckov, knezov in kneginj... Kako sem prešla sramoto? Že? Resnično?... Ne!

Kar: Aufsteigen! Los! Los! Sich auf die Abfahr eis-zwei bereiten!... Los! Los!... Do smrti bom pogrešala slovo od njega. Kaj vse mi je razlagal in razložil – prav: odkril! Miselnega filma si o njegovih odkritjih še predstavljati ne morem. Nisem sposobna za kaj takega v tem stanju. Sploh nemogoče... Življenje mi je s prstom živo pokazoval. Česa vsega pred njim vedela nisem! Mi: poklóni na komando, nicht gut!... Noch einmal, bitte! Niste prijeli roba kikle prav, knežna! Oprostite!... Vi, Vi, da, da!... To je premissljeno, preudarno izbran red besedi – le za izbíro možá – ne službe. Za sleherno priložnost napamet naučen sprejemni govor, pogovor, pogledovanje 'čez'... naj že zgine zoprnež!... Od sramú se je nakremžila.

Tu brez udarcev... Prvih... Prvič obrcana, osuvana, tepéna knežna. Brez vzroka. Proč, proč! Taka zoprna obujanja preživetege. Odkrepla sem se jih že nič kolikokrat, a vseeno se jih ne znam ali ne morem iznebiti. Drugače me bo po sili konec. Proč Čerkezi, proč Sibirci! Uh! Kakšna so ta doživetja bila v opreki z njegovim balzomom, morem zagvišno rěči... Arhitekt Fabiani! Predelal njihovo mesto docela umetniško po potrebu... Štiri erkerje... Od postaje do spomenika njihovega najbolj slavnega pesnika... Vsaj tako je rekel, če se še prav spominjam. Če me ni zapustil že – ta moj oblegováni spomin... Pogo-

vor o Zacherlovi palači in Hradčanih, da je njihov, slovenski arhitekt Joseph Pletschnigg projektiral... In da je eden čez Kitajsko odražal v Severno Ameriko, da je načrtoval in gradil mesto Minneapolis, ki da je kot amaterski jezikoslovec odkrival tezo o etruščanskem izvoru svojega naroda, pa da sta vsaj dva slikarja, reveža končala v umobolnici, in da ima še kopijo znane slike o lovu... Ja, pa da je eden, njihov kajpak profesor grafične statike na univerzi v Helsinkih, ki da je tam zgradil prvi jekleni most v Deželi tisočih jezer^{8a}... Pa slikar Aschbeee da je imel v Münchnu lastno mojstrsko slikarsko šolo... Pa črnogorski škof – pesnik pesnitev o junaštvih v bojih s Turki. No, kar vidim ga opravljenege kot njihov knez na skupni freski vladarjev v zdravilišču Karlsbad... In matematik Georges Wecha, inženir barja, odvodnjavanja, potlej major topništva, vmes logaritme računal, ponujal cekin za najdeno napako v svojih izračunanjih, zboljšaval moč oblegovalnih možnarjev... Že on poskušal uvesti metrski sistem. Da se še ena zvezda po njem imenuje. Pa še tisti njihov matematik – metodik, po katerem ima kar osemnajst narodov njegove računice po šolah. Njegovega naroda da sta dva najbolj vredna učenjaka: eden njihov, da je kot državnik nasledil celó mojega pradedá kot nemški kancler, eden pa kot slovstvenik nam, Nemcem uredil nemški jezik. Ali je sploh mogoče, da tak žepni narod prednjači pred velikim nemškim narodom v znanosti, umetnosti in... kaj bi! Těsla, da je njihove krvi? Ali ni Amerikaneč?... Verjamem, pa basta! A še to! Andreas Gubo da je v svoji knjigi Geschichte der Stadt Cilli malo pred prvo svetovno vojno dal vedeti, da bi zmaga protestantov zagvišno ponemčila njegov narod. Ne bi imeli več trdega opravka z njimi, ne! Pa se vendarle niso dali.

Toka-toka-tok-tok!

...O 'NJEM' se je jako, jako hudo, toda točno izrazila, namreč že prve dni okupacije njihove domovine je, prišedši v Marburg zahteval, naj mu ,ga v kratkem napravijo spet nemškega'... Vrtal je za ukinitvev njihove države, a žongliral tja v tri dni – kot se pravi. Škoda, sram me je, da sem bila vate zaljubljená in ti verjela od malega do srečanja s tem Nenencem. Megaloman ni priznaval še kot avstroogrski kaprol nobene komande nad seboj; se že takrat spakljivo, odklanjajoče izražal o oficirjih... Saj že kot pobič samo: Jaz!... Jaz!... Se domišljav ponujal – se res kozlu v gobec poscal; slana voda kozlu prijala, šavsnil po izvoru... Sošolec v vojski to pravil – bil za kazen ustreljen⁹... Resnica je sirota, he!

... Mlad, preizkušen narod je trden, neomajen. Prav! Le preveč popustljiv. Srca popuščajo možganom. To je največja napaka. Ni-li to napaka vseh Slovencev, Windov, Wendov? ... Kaj se če! Ko pa jih ne bom predrugačila. Škoda! Pa tak značaj, karakter! Ni mu ga para na svetu!

... Predno so v minulih stoletjih Turki zavladali Sèrbom, da so ti obvladovali višjo kulturo kot ostala Evropa. Nočem pozabiti!

... Še v rimskih časih da je Evropa štela komaj dobrih trideset tisoč prebivalcev, a prav toliko da je padlo Rimljanov in barbarov pri Troja ... Trojanah je menda rekel, ko so ti silili v Italijo – 'Indijo Koromandijo' na lepše ... Menda je omenil 'Landrijsko jamo' ... vem pa ne natančno ... Izgnani Methodovi učenci da so rinili dól v Italijo zaradi mašnega vina in zapeljivega škrlata ... Da niso vsi čakali na kardinalsko povišanje, he!

... Dosti spominov! Dosti vzdihovanja! Njega ni. Od njega na silo odtrgana, da si še roki nisva mogla prožiti – magari čez bodečo žico. Še listka nisem zmogla, da bi se vsaj pokracljala mu za slovo, za spomin ... Mu bodo menda le povedali, kaj se je zgodilo z menoj. Rotila sem ga v mislih, toda: Fünf Minuten!

... V meni bo živ do konca dni. Ponosna sem nad takó hitro šolo; če bom kdaj arhitekturo dokončala – ali ne – na od njega pridobljenem znanju bom živeła.

Toka-toka-tok-tok!

Popolna sreča je redka stvar. Naj bo on previden ... Ne, sploh stran te misli! Marš! ... Odvisno od tega, kaj imam ponuditi. To mi še ne odtehta tistega, kar sem z njim izgubila. Kako bi bila srečna, če bi bil on namesto Gruzincev, Tatarjev. Če bi mi on to storil, bi me ne pogubil. Na rokah bi ga vse življenje nosila. Rajši bi, da bi on naredil žensko iz mene.

Hinko Wilfan

¹ Kantor – po češko pomeni kot pri nas 'somaštr'.

² Mrzáčelka (po češko) – paraplegik.

³ Odsun (po češko) = izgon čez državno mejo.

⁴ Nadvojvoda Maksimilijan, brat cesarja Franca Jožefa I.

⁵ Grof Caprivi = Koprivnik; Popovič pa sin grajskega oskrbnika;

⁶ Glej Radar, 1985, marec / 39;

⁷ Miroslav Goršič, Doktor Valentin Zarnik. Slov. matica, 1940 / 78;

⁸ Karlovy Vary.

⁹ To mi je pa bliže ... Saj res: Primorje in Kras ... Da! Kjer so pruske vojske v prvi svetovni vojni prvič v zgodovini plin nad Lahe uporabili ... Ne pozabite imena področnega kraja. V Bovcu se je bilo to dogodilo.

^{8a} Tisočeri jezer: Mihael Štrukelj z Loga pod Mangrtom (1851–1923) hišno ime: pri Mostarju, kot profesor inženir grafične statike predaval na univerzi v Helsinkih (starejše ime: Helsingfors) v švedščini; konstruktor 1. jeklenega cestnega mostu na Finskem. (Obzornik, 1971/4 stran 282–284).

⁹ Delo, 29. 9. 1983.

Valentin Polanšek

SLOVENSKA TROJICA KRI-OGENJ-PEPEL

Moj spomin je pekoča komemoracija na žrtve mojih rojakov.

Moja duša
je krik
pobitih, ustreljenih,
doma sežganih,
v kacetih upepeljenih,
padlih za svobodo!

Januarja 1944
so na kraju,
kjer je v Lepeni pod Hojnikovo kmetijo
stala moja pankrtska rojstna bajta
policijski nacistični krvniki
pobili mojega 90 let starega pradedu
Florijana Polanška,
mojega starega strica Johana Polanška,
mojo staro teto Angelo Polanškovo
in jih sežgali!

Aprila 1945
so tukaj pri Peršmanu
pobili nacistični krvniki
med starci in dojenčki
mojega brata in mojo sestro, nedolžna
otroka!

V pretekli vojni
so pokončali v kacetu Dachau
mojega očeta!

V pretekli vojni
so v kacetu Ravensbrück
pokončali Marijo Polanškovo!

Teta Marjetka

Tiste sobote sem se vračala domov peš, ker popoldne ni vozil noben avtobus. Prašna cesta se je vzpenjala med griče, o katerih sem v mestu neprestano sanjala. Če nisem mogla domov vsaj enkrat na mesec, sem skoraj zbolela.

Po tistih vzpetinah je zmeraj sijalo sonce. Spomladi sem pod grmovjem našla vijolice, ko se je drugod še belil sneg. V zgodnjem poletju, ko še nikjer ni bilo sadja, so ob cesti po tleh ležale zrele hruške, in grozdje, ki je jeseni dozorelo po tistih vinogradih, je bilo slajše kakor drugod. Pritlične hiše ob cesti so imela okna polna rož.

Teta Marjetka je živela v majhnem lesenem hramu tik ob cesti in ni moglo biti drugače, kot da stopim k njej. Mama bi me doma zagotovo vprašala: »Si kaj pogledala k teti Marjetki?« Teta Marjetka je bila že tedaj, ko sem hodila v šolo, zelo stara in ko je umrla, je imela šestindevetdeset let. Ni mi bila prava teta. Bila je sestrična od moje stare mame.

Čez visok lesen prag sem stopila v majhno štirikotno vežo. Na tleh je bila steptana ilovica. Na kamnitem ognjišču je stal črn lonček iz železa, ki je imel pri strani ročko. V tem lončku je teta Marjetka vsak dan skuhala čaj iz zdravilnih rož. Nad kamnitim ognjiščem je bil iz protja spleten obok, črn od saj. Če ga ne bi bilo, bi iskre iz peči letele naravnost pod slamnato streho.

»Dober dan, teta!« sem zaklicala.

Vrata v izbo so bila samo priprta. »Bog daj,« sem zaslišala tetin umirjen glas, kakor bi prihajal z nekega drugega sveta. Odrinila sem vrata. Teta Marjetka je sedela na leseni klopi za mizo, ki je bila v kotu. S svetlim, koničastim nožem je lupila jabolko. Ko me je zagledala, je vse skupaj spustila na mizo in razširila roke:

»Tak ti si,« se je razveselila. »Ne bi te mogla zgrešiti. Taka si kakor mama.«

Ponudila mi je, naj sedem, da si bom odpočila.

»Malo vode bi prosila, če jo imate,« sem rekla, ker sem mislila, da je to najbolj navadna stvar na svetu.

Pokazala mi je v kot, kjer je na stolu stal lesen škaf.

»Kar pij,« je rekla, »predvčerajšnjim sem jo prinesla.«

V škafu je bilo vode malo manj kot do polovice. Predvčerajšnjim. To mora biti že sparjena! sem pomislila, in še na misel mi ni prišlo, da teta najbrž že težko nosi vodo iz studenca v dolini. Prijela sem rdeči ročaj pločevinastega korca, ki je

visel na škafu, ter zajela vodo. Res je bila plehkega okusa. Toda teta Marjetka me je že spraševala o mojih domačih in za hip sem morala sestiti, da sem ji odgovarjala na vprašanja. Samo za hip, sem si rekla. Pred menoj je bila še dolga pot.

Potem sama nisem vedela, kako dolgo sem sedela. Teta Marjetka je pripovedovala o sebi. »Ravno tako mlada sem bila nekoč kakor ti,« so ji zažarele oči. »Imela sem fanta. Rupert mu je bilo ime.«

Pomolčala je, kakor da se z mislimi mudi v preteklosti. Z izraza na obrazu sem lahko razbrala, kako je bila takrat srečna. Potem je pripovedovala, kaj sta se pogovarjala in kaj načrtovala. In potem o dnevu, ko je odšel v Ameriko. Z namenom, da obogati in se vrne. Potem naj bi se poročila.

Nikoli več ga ni videla.

Saj je že takrat slutila, da bo tako. Skušala ga je pregovoriti. Saj bi tudi doma nekako živela. Njej so doma dali nekaj zemlje in tisti hram, tudi njemu so izplačali doto, ko je njegov brat prevzel domačijo. Pa je doto porabil za vožnjo v Ameriko.

Vse mogoče je razmišljala ves ta čas, različne novice so ji prinašali na ušesa. Mogoče se je ponesrečil. Morda ga je v rudniku zasulo. Ali morda, je teta Marjetka potihem priznala, je Rupert v resnici obogatel in pozabil nanjo. To zadnje je povedala najbrž zaradi svoje skromnosti, sama pa v kaj takega nikoli ni bila prepričana. Tudi jaz nisem bila. Ozrla sem se po temnikasti izbi: visoka postelja v kotu s puhastimi blazinami in s čipkastim pregrinjalom. Nizka črna skrinja, v kateri je imela platnene rjuhe in svojo obleko. Starinska lončena peč in v kotu nad mizo Križani s postrani nagnjeno glavo. Gladka tla iz ilovice. Skozi dve majhni okenci se je videlo v svet, pa še tam je pogled obstal na zvončastih belih cvetovih anke, ki so kakor nevestin pajčolan prepredali prostor med modrimi, rdečimi in vijoličastimi cvetovi pokončne fuksije.

Leseni hram tete Marjetke je še vedno čakal, da se vrne gospodar. Nevesta je čakala svojega ženina.

»Vsak dan molim zanj,« se je spet oglasila teta Marjetka. »Če se ne bova srečala na tem, se bova pa na onem svetu.« Skrivnostno se je nasmehnila. Iz žepa je potegnila rožni venec in dvignila sem se, da bi odšla, čeprav sem slutila, da zapuščam nekaj nepozabnega.

Z mamó sva se potem večkrat pogovarjali o teti Marjetki. Zvedela sem, da je svoje imetje zapustila nekemu daljnemu sorodniku, ki se ni

kaj prida brigal zanjo, tako da so potem, ko je popolnoma obnemogla, skrbele zanjo usmiljene sestre. Toda teta Marjetka se ni na nikogar jezila. Tudi za tistega sorodnika je neprestano molila. In neke sobote, ko se je razcvetel maj, mi je mama povedala, da je teta Marjetka umrla.

Mama jo je nekaj dni pred tem obiskala.

Teta Marjetka je ležala na postelji, slabotna in mirna. »Včeraj so me prevideli,« je povedala mami. »Sedaj bom odšla. Oba sta prišla k meni,« se je nasmehnila, »gospod župnik in Jezus. Jezus je stal zadaj, za gospodom župnikom. Nagnil se mu je čez rame in rekel: ‚Saj nima kaj povedati. Nobenega greha nima.‘

‚O,‘ sem se oglasila, ‚imam! Pri molitvi nisem bila zmeraj dovolj zbrana.‘

‚To ni bilo nalašč,‘ se je nasmehnil Jezus. ‚Ničesar ti nisem zameril.‘

Molčala sem, ne da bi kaj drugega videla pred seboj kakor cvet pri cvetu, in vsi cvetovi so bili beli, le nekateri z drobnim rožnatim nadihom. Nisem vprašala, kje je grob tete Marjetke. Nisem si je predstavljala v grobu. Bila je navzoča v teh cvetovih po drevju, v beli ankici na njenem oknu, ki je menda zmeraj cvetela, potem pa v nekem brezčasnem in brezmadežnem prostoru, kjer je bila odeta z belim pajčolanom in je razprostrtih rok tekla nekomu v naročje.

Tišta cesta, ki pelje mimo hrama tete Marjetke, ni več prašna, ker so jo asfaltirali, in po njej ljudje ne hodijo več peš. Avtomobili hitro drsijo mimo, zato nihče ne vidi drobcenega belega pajčolana, ki je stkan iz cvetja.

Marta Kmet

Snežinka in Ledenko

Starka Zima je sedela na ledeni gori. Žalostno je gledala zasneženo pokrajino pod seboj. Razmišljala je o tem, kako bi bilo lepo, ko bi ob njej sedela deklica, ki bi jo nekoč, ko bo sama že zelo stara, zamenjala pri delu. Ljudje na Zemlji, posebno še otroci, si želijo obilo snega. Sama ga pridno pošilja na Zemljo. Snežinke pa, zlasti če jih je za zvrhan koš, so včasih zelo, zelo težke.

»Dokler sem še tako pri močeh, že še gre! Kaj pa bo potem, ko tega ne bom več zmogla? Naj otroci na Zemlji ostanejo brez zimskega veselja?«

Globok vzdih se je izvil iz starkinih prsi. Sredi razmišljanja je naenkrat zaslišala otroški jok.

»Kdo joče? Od kod otrok sredi ledu in mraza?« Starka Zima se je dvignila ter urno odšla v tisto smer, od koder se je slišal vse glasnejši otroški jok. Pospešila je korak. Za zasneženo smreko je zagledala pleteno košarico. Začudeno je obstala. V košarici je hlupal droben otročiček in stegoval proti njej premrle ročice. Previdno ga je vzela v naročje. Močno ga je stisnila k sebi. Prijetna toplota je prežela njeno telo. Otročiček se je umiril in se ji nasmehnil.

»Čigav je ta otrok? Kdo je bil tako brezsrčen in krut, da ga je pustil pod smreko in odšel?« Tako se je spraševala starka Zima, ko se je ljubeče sklanjala in ljubkovala drobno, neboljeno bitje. Ko je dvignila pogled, je na košarici opazila listek, ki ga je rahlo premikala mrzla sapica. Na njem je pisalo: Tega otroka ti pošilja mati Narava. Skrbi zanj, kot bi skrbel za lastnega otroka. Za dobro delo boš bogato poplačana.

»Hvala ti, mati Narava!« je glasno zaklicala starka Zima in brž odhitela z dragocenim bremenom v naročju v svojo kristalno palačo. Otroka je izročila služabnici ter ji naročila:

»Poskrbi za to dete! Previj ga in daj mu toplega mleka snežene koze! To mleko ga bo ogrelo. Pije naj ga vsak dan; zjutraj, opoldne in zvečer.« Zvesta služabnica je poskrbela za otroka. Pri previjanju pa je opazila, da je ta otrok deklica. Veselo novico je povedala starki Zimi, takoj ko se je ta vrnila z ledene gore, od koder je vsak dan pošiljala snežinke na Zemljo. »Snežinka naj bo!« je vzkliknila starka Zima in poljubila deklico na žareča lička.

Vsak dan se je starka Zima igrala z deklico. Pela ji je pesmice ter zadovoljno odhajala na delo. Mala Snežinka pa je rasla ter bila iz dneva v dan lepša. Glas o njeni lepoti se je širil po vsej zasneženi pokrajini. O njeni lepoti so šepetali sneženi jerebi in kozorogi. Zanj je slišal tudi hudobni škrt in iskal priložnosti, da jo ugrabi.

Ko je bila Snežinka dovolj velika in dovolj močna, jo je starka Zima jemala s seboj na ledeno goro. Pridno sta spuščali snežinke na Zemljo. V dvoje je šlo delo lažje od rok in otroci na Zemlji so se hvaležno ozirali v nebo. Snežinke pa so padale in padale.

Nekega dne je Snežinka sama stresala sneg na Zemljo. Starka Zima je tokrat ostala v kristalni palači, ker ji je gospodar Ledenege mesta napovedal obisk. Slišal je namreč o Snežinkini lepoti in želel je, da bi postala žena njegovega sina Ledenka. Medtem ko sta s starko Zimo dvigala čašo na zdravje njunih otrok, je hudobni škrt z neverjetno naglico pohitel na ledeno goro.

Snežinka je pravkar obrnila zadnjo košaro snega, ko je zagledala škrate. Hotela je zbežati, a noge so ji obstale, kot da so ji primrznile k tlom. Hudobni škratec se je zakrohotal. »Ne boš mi zbežala, lepotička moja! Ha! Ha! Ha!« Smeš se je grozeče odbijal ob ledene skale. Zagrabil je Snežinko, jo posadil v vprežene sani in odrzel z vso naglico do ledene gore pod visoko skalo, kjer je že dolgo prebival.

Snežinko je zaprl v stekleno dvorano, do kate-re vodi troje vrat. Ključ od teh vrat je nosil hudobni škratec vedno pri sebi. Sam ji je prinašal hrano, sam ji je prepeval, plesal in igral na orglice. Snežinka se za zabavo ni menila. Jedla je malo in vsak dan je bila bolj žalostna. Edino sonce jo je razveselilo, ko ji je skozi majhno lino pošiljalo sončne žarke. Topli žarki so ji sušili solze na licih in ji delali družbo v tej samoti.

»Oh, kako bi bila srečna, ko bi spet lahko z dobro starko Zimo stresala snežinke na Zemljo! Tako rada imam to dobro ženo! Kdaj jo bom spet lahko objela ter poslušala njen mili glas?« Njenim besedam je prisluhnil droben sončni žarek. Deklica, ki je dan za dnem imela solzne oči, se mu je zasmilila. Sklenil je, da ji bo pomagal. Urno je poiskal svoje bratce. Z njimi se je dolgo pogovarjal. Končno so se dogovorili, da bodo poiskali Ledenka, sina gospodarja Ledenege mesta. Poznali so ga, saj je bil daleč naokrog znan kot mladenič dobrega srca. Glas o njegovi dobroti je prišel celo do ušes hudobnega škratec. Zato je dobro zavaroval svoje bivališče, da bi vanj ne prišla dobrotu pogumnega in dobrosrčnega Ledenka, ki ga je sovražil iz dna svojega hudobnega srca.

V tem času pa se je Ledenko sprehajal po ledeni ploščadi. Prestregel ga je sončni žarek in spregovoril s človeškim glasom.

»V ledeni jami pod visoko skalo je hudobni škratec zaprl tvojo nevesto, prelepo Snežinko!«

»Slišal sem o tem. Povedal mi je oče, ko se je vrnil od starke Zime,« je dejal Ledenko.

»Zato sem danes tu na tej ploščadi. Ves čas mislim samo na to, kako, le kako naj rešim svojo nevesto?«

»Pomagaj ti bom,« je rekel žarek in potegnill nekaj iz velikega žepa svojega rumenega suknjica.

»Prinesel sem ti tri ognjene krogle. Te krogle boš potreboval, ko boš prišel pod visoko skalo, kjer je vhod v ledeno jamo!« V dlani mu je položil krogle. Mladenič jih je ogledoval in obračal. Prva krogla je žarela v zlato, druga v srebrni in tretja v bakreni svetlobi. V vsaki od njih je bila skrita

moč, ki bo koristila in pomagala Ledenku v boju s hudobnim škratec.

Žarek se je trikrat zavrtel in nato dejal: »Čas je, da se odpraviva na pot.« Obrnil se je proti vzhodu in tako pokazal pot mladeniču. Ledenko mu je sledil tik za petami. Hodila sta ves dan in ko se je začelo mračiti, je žarek izginil. Ledenko se je utrujen od dolge hoje zavlekel pod vitko jelko in takoj zaspal. Zgodaj zjutraj ga je predramil žarek in mu rekel:

»Vstani, Ledenko! Dolga pot je pred nama!«

Ledenko je skočil na noge in sledil žarku. Danes sta šla proti zahodu. Hodila sta dolgo in pred nočjo je žarek spet izginil in Ledenko je ostal sam sredi planote. Bil je zelo utrujen. Legel je pod osamljeni macesen in trdno zaspal. Iz spanja ga je prebudil veseli glas žarka, ki je stal pod drevesom.

»Zaspanec Ledenko! Zbudi se! Čas je, da nadaljujeva najino dolgo pot.«

»Je še daleč do bivališča hudobnega škratec?« je zanimalo mladeniča.

»Še nocoj boš pred vrati njegovega domovanja,« je dejal žarek in odhitel proti severu. Ledenko ga je komaj dohajal. V žepu je stiskal žareče krogle, da bi jih ne izgubil v tej naglici.

Sonce je počasi izginjalo za obzorjem, ko je Ledenko zagledal visoko skalo. Na njej pa je sedel žarek in mu veselo mahal v slovo.

»Tu nekje mora biti vhod v ledeno jamo,« je glasno razmišljal mladenič.

»Kaj meniš ti?« se je obrnil k spremljevalcu. A žarek je v tem hipu izginil in Ledenko je ostal sam. Ležišče si je poiskal pod mogočno smreko. Zaspal je takoj in sanjal o lepi Snežinki. Videl jo je, kako žalostno sedi ob oknu in zamišljeno zre nekam v daljavo. V kotu dvorane pa se je hahljal hudobni škratec ter poskakoval zdaj po eni, zdaj po drugi nogi.

»Moram jo rešiti,« je zamrmrljal v spanju. Ta misel ga je tudi dokončno predramila. Pomencal si je zaspane oči in pogledal v nebo. Bilo je oblačno in temno. Sončni žarki, njegovi prijatelji, so bili zelo daleč. Pred njim pa je bila težka naloga. Rešiti mora Snežinko. Spomnil se je žarečih krogel. Vzel jih je iz žepa ter jih ogledoval. Kar spregovori bakrena krogla: »Vrzi me v skalo!«

Mladenič je zagnal kroglo z vso močjo v trdo skalo, pred katero je raslo nizko grmovje. Bakrena krogla je predrla steno in za njo vhodna vrata. Ledenku je tako odprla pot v ledeno jamo. Znašel se je v veliki dvorani. S stropa so viseli kapniki in žareli v bakreni svetlobi. Na koncu te dvorane

so trije kapniški stebri zapirali dostop do okovanih vrat. Skozi ta vrata je vedno vstopal hudobni škrtat. Za seboj jih je skrbno zaklepal in s čarobno palico premikal kapniške stebre, da so varovali vrata v njegovi odsotnosti.

»Kako naj odstranim to oviro?« se je spraševal Ledenko. Poskušal je odmakniti kapnike. Ves njegov trud je bil zaman. Takrat se je spomnil, da ima v žepu še dve žareči krogli.

»Srebrna krogla bo gotovo pomagala. Pa poskusimo!« Zagrabil je kroglo, pomeril in jo spretno zalučal v tri kapnike.

Srebrna svetloba, ki jo je oddajala žareča krogla, je razdejala kapnike, stalila železna vrata in pot v drugo dvorano je bila tako prosta.

Hudobni škrtat se je prav tedaj vrnil s poti. Vhod v njegovo podzemno bivališče je bil odprt. Namesto vrat mu je zevala naproti velika odprtina. Pohitel je skozi njo. Z divjo jezo se je pognal do naslednjih vrat.

Tudi teh ni bilo več. V zidu je bila le odprtina brez vrat.

»Ledenko je vdrl v bivališče!« se mu je posvetilo v glavi. Ves togoten je zažvižgal na prste in rdel od silne jeze. Od vseh strani so pridrvili gorski škrtatje, ki so mu vdano služili. Oboroženi do zob so se ustavili in čakali navodil. Ukazal jim je: »Ujemite Ledenka! Gorje nam, če pride pred nami do Snežinke! Vsi bomo pogubljeni, zato naprej, naprej v napad!«

Ledenko pa je negotovo obstal pred tretjimi vrati. Za seboj je slišal glasen trušč. Ozrl se je in prebledel. Hudobni škrtat in njegovi pomočniki so se mu grozeče bližali. »Prehiteti jih moram!«

Še predno so ga ti dosegli, je zagnal zlato kroglo v okovana vrata, ki so ga ločila od neveste.

Zlata žareča krogla je razbila zadnja vrata, se obrnila in izžarevala tako svetlobo v smeri preganjalcev, da so ti v trenutku oslepeli. Z vso silo so se zaleteli v ledeno steno in se raztreščili v tisoče drobnih delcev. Ledenko pa je stopil v stekleno dvorano. Ob oknu je zagledal mili obraz svoje neveste – prelepe Snežinke. Njene oči so se ustavile na mladeniču, ki ji je prihajal naproti. Objela sta se in njuna srečna obraza so obsijali sončni žarki. Veselo so poplesavali in si hudomušno mežikali. Ledenko in Snežinka sta se jim toplo zahvalila, posebej še žarku, ki je spremljal Ledenka na vsej poti do ledene jame. Žarki so jima pokazali najkrajšo pot do doma, kjer sta ju že nestrpnost pričakovala starka Zima in Ledenkov oče, priljubljeni gospodar Ledenega mesta. Privedli so veliko slavje. Nanjo so povabili tudi sončne

žarke. Po svatbi so žarki pohiteli na Zemljo, da ljudem pričarajo pomlad.

Ledenko in Snežinka sta odšla na dolgo svatbeno potovanje. Spremljala ju je starka Zima. Vrnili se bodo takrat, ko bo na Zemlji spet začelo snežiti.

Štefanija Cvitan

Gospod, ohrani me ljubezni vrednega!

Molitev nekega starostnika

Gospod, Ti veš, bolje kakor jaz, da postajam iz dneva v dan starejši. Približuje se dan, ko bom star.

Obvaruj me pred vneto, da bi urejeval zadeve drugih.

Pomagaj mi, da bom preudaren, vendar ne tuhtajoč – pripravljen pomagati, vendar ne ukazovati.

Spričo obilice izkušenj mi je žal, da jih ne morem posredovati drugim, pa saj veš, Gospod, da bi si rad obdržal nekaj prijateljev. Pomagaj mi, da bom molčal o svojih boleznih in nadlogah. Vedno več jih je, in vse bolj me mika, da bi jih opisoval. Ne upam si prositi Te, da bi pripovedovanje drugih o svojih boleznih poslušal z veseljem, vendar mi pomagaj, da ga bom potrpežljivo prenašal.

Tudi si ne upam prositi Te za boljši spomin – samo za malo več skromnosti in več gotovosti, če moj spomin ne soglaša s spominom drugih.

Podari mi čudovito spoznanje, da se lahko zmotim. Ohrani me ljubezni vrednega. Vem, da nisem svetnik, vem pa tudi, da je siten in čemeran starec hudičevo delo.

Uči me odkrivati na drugih nepričakovane talente in mi pokloni lepo lastnost, da jih bom tudi omenjal.

(Prevod iz nemščine – avtor neznan)

Bodimo ustvarjalne!

Ste se naveličale stalnega pospravljanja in kuhanja? Vam je odveč večno brisanje prahu? Vas je zažejalo po ustvarjalnem delu, po delu, katerega učinek bo trajen? Delo, ob katerem boste uživale leta in leta, s katerim se boste pohvalile pred prijateljicami in znankami? S katerim boste vzbudile v njih kamček zavisti ali pa toliko vzpodbude, da se bodo lotile dela tudi one? Ali želite razveseliti hči ali vnukinjo z lepim darilom? Če je tako in če poznate vsaj osnove kvačkaranja, vam predlagam, da se lotite (one bolj velikopotezne) prta s prtiči ① ②, ali (tiste manj korajžne, z manj razpoložljivega časa) posteljnine ③.

Prt in prtiči

Čipka za prtiče ④ ⑤

Uporabljene petlje: zračna (ali verižna) petlja, visok stebriček (ali enkrat ovita, šibična petlja), dvakrat ovit stebriček (ali dvakrat ovita šibična petlja).

Nasnujemo 15 zračnih petelj.

Delo obrnemo in vkvačkamo v četrto zanko (štejemo od kvačke nazaj) 1 visok stebriček, 2 zračni, 1 visok stebriček v naslednjo 3. petljo, 2 zračni, po 1 visok stebriček v naslednjo 3., 4. in 5. petljo, 2 zračni, 1 visok stebriček v zadnjo petljo nasnutka.

Delo obrnemo, 5 zračnih petelj, 1 visok stebriček v tretji stebriček prejšnje vrste, 2 zračni, 3 visoke stebričke pod dve zračni iz prejšnje vrste, 2 zračni in 2 visoka stebrička v zadnja stebrička prejšnje vrste.

Delo obrnemo, 3 zračne petlje, 1 visok stebriček v stebriček iz prejšnje vrste, 2 zračni, 1 stebriček v prvi stebriček od skupine treh stebričkov iz prejšnje vrste, 2 zračni, 3 stebričke pod dve zračni iz prejšnje vrste, 2 zračni, 1 stebriček v 3. zračno od petih v prejšnji vrsti, 2 zračni, 1 dvakrat ovit stebriček v isto zračno, tj. tretjo od petih iz prejšnje vrste.

Delo obrnemo, 4 zračne, 1 visok stebriček v zadnji stebriček iz prejšnje vrste, 2 zračni, 1 visok stebriček v prvi od treh stebričkov iz prejšnje vrste, 2 zračni, 3 stebričke pod 2 zračni iz prejšnje vrste, 2 zračni, 2 stebrička v zadnja dva stebrička iz prejšnje vrste.

Ponavljamo od 1. do 4. vrste, dokler ne dobimo zelene dolžine čipke. Nato jo sklenemo s šivom. Čipka naj bo za pribl. 8 cm daljša od obsega prtiča, da jo lahko v vogalih malo nabereimo in jih tako lepo oblikujemo.

Čipka za prt ⑥ ⑦

Uporabljene petlje: zračna (ali verižna) petlja, visok stebriček (ali enkrat ovita šibična petlja).

Kvačkamo po narisu vzorca. Ponavljamo od 1. do 16. vrste, dokler ne dobimo zelene dolžine čipke. Sedaj jo sklenemo s šivom. Dolžina čipke naj bo za pribl. 30 cm daljša od obsega prta zaradi izdelave vogalov kot pri prvi čipki.

Vložek za prt ⑧ ⑨

Uporabljene petlje: zračna (ali verižna) petlja, nizek stebriček (ali nizka petlja), visok stebriček (ali enkrat ovita šibična petlja).

Kvačkamo po narisu vzorca. Ponavljamo od 2. do 19. vrste, da dobimo trak za širino prta. Zaključimo z vrsto nizkih stebričkov. Izdelamo 3 enake vložke.

Za prt in prtiče izberemo bolj grobo domače platno, ki naj bo 40 cm daljše in širše od mize, tako da bo na vsaki strani 20 cm roba. Vložke všijemo v enaki razdalji s cik-cak (entel) šivom. Nato izrežemo blago. Z enakim šivom prišijemo čipko, ki jo v vogalih nabereimo. Pred šivanjem ne pozabimo oprati blaga in kvačkaranja v vroči vodi zaradi različnega krčenja. Dobro je oboje malo posušiti.

Rjuha in blazina

Čipka za rjuho ⑩ ⑪

Uporabljene petlje: zračna (ali verižna) petlja, visok stebriček (ali enkrat ovita šibična petlja), nizek stebriček (ali nizka petlja), pikot, tj. 3 zračne petlje, ovoj, 1 nizka petlja v 1. zračno petljo.

Delamo po narisu čipke. Zobčke dobimo tako, da 5. vrsto podaljšamo s 6 zračnimi petljami, ki jih z nizkim stebričkom pritrdimo na 3. vrsto.

Delo obrnemo. V lok, ki je nastal, vkvačkamo 14 visokih stebričkov in nadaljujemo s 6. vrsto. V 7. vrsti se zobček razširi, ker med vsak stebriček, ki ga vkvačkamo v stebriček iz prejšnje vrste, naredimo 1 zračno petljo. V 8. vrsti naredimo po 1 visok stebriček pod vsako zračno petljo iz 7. vrste, vmes pa po en pikot. Ponavljamo od 1. do 8. vrste, da dobimo širino rjuhe.

Čipko prišijemo s cik-cak šivom na rjuho. Še prej pa čipko in rjuho operemo v vroči vodi zaradi krčenja.

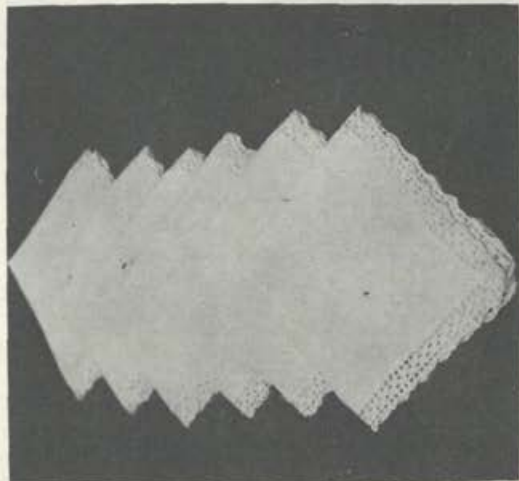
Vložek za blazino ⑫ ⑬

Uporabljene petlje: zračna petlja (ali verižna petlja), visok stebriček (ali enkrat ovita šibična petlja), nizek stebriček (ali nizka petlja), pikot: 3 zračne, ovoj, nizek stebriček v 1. zračno petljo, 3 nizki stebrički.

Kvačkamo po narisu vzorca. Ponavljamo od 2. do 11. vrste, dokler ne dobimo želene dolžine. Vložek zaključimo z vrsto nizkih petelj, ga prepognemo po dolžini in na pregibu in na straneh skvačkamo pikote. Vložek všijemo v blazino ob strani. Prej pa blago in čipko operemo v vroči vodi, da se kasneje ne bosta krčila.

Pa veliko uspeha pri delu!

Mira Šilec

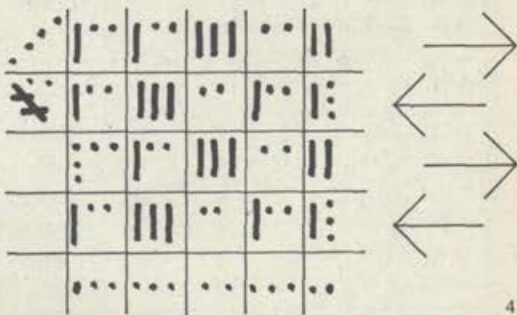
1

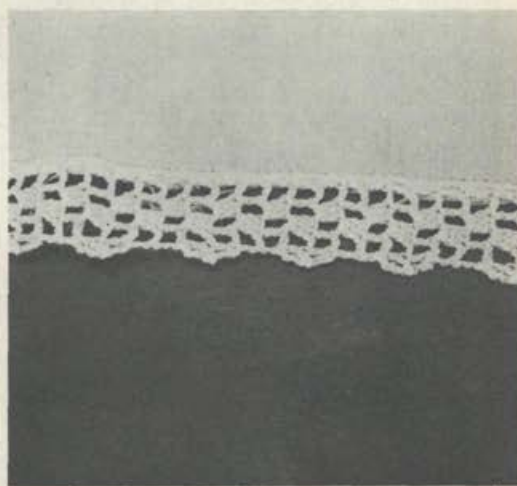
3

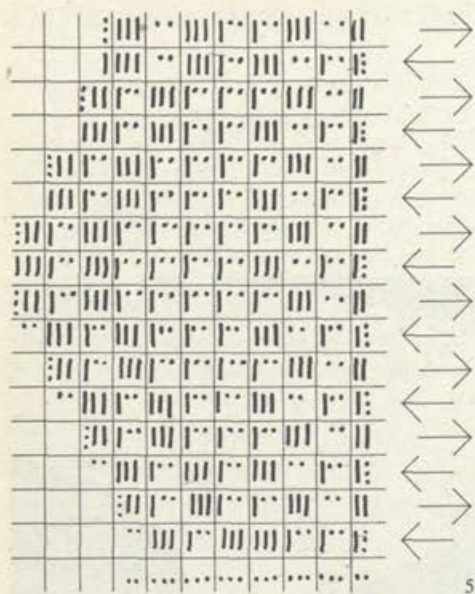
2

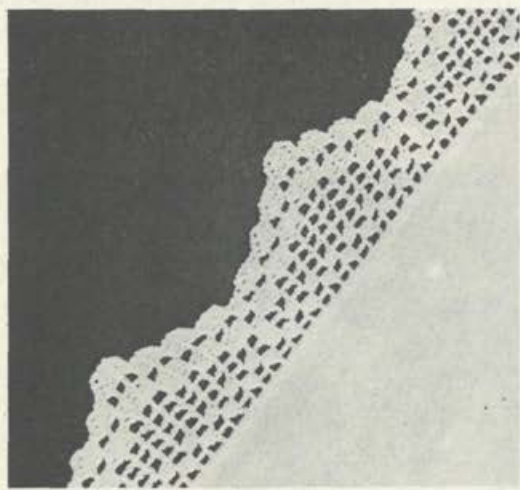
4

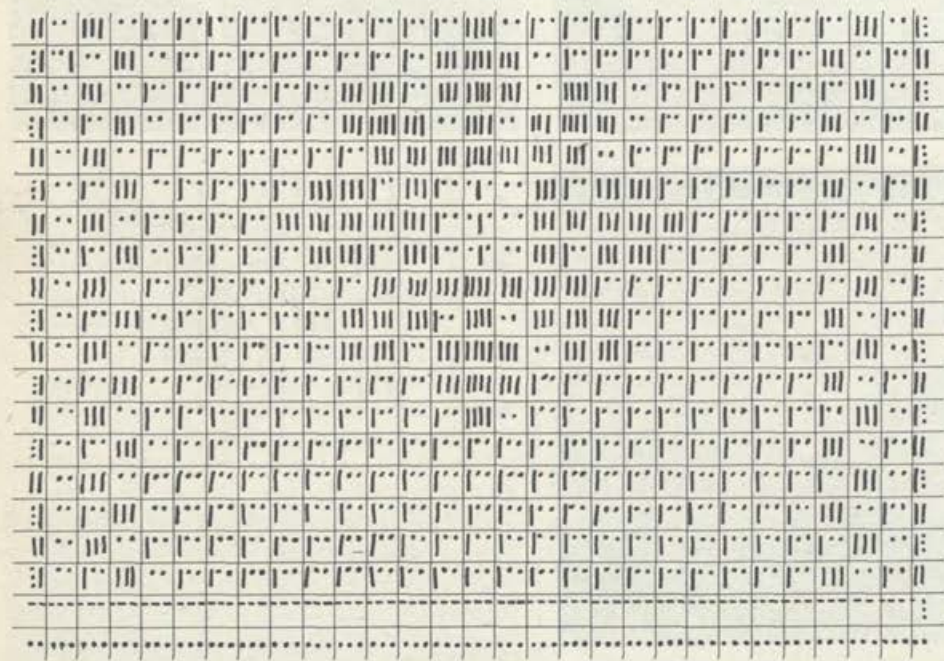
4 a

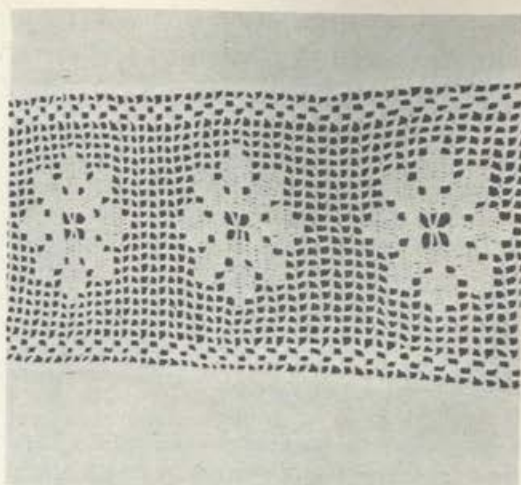
5

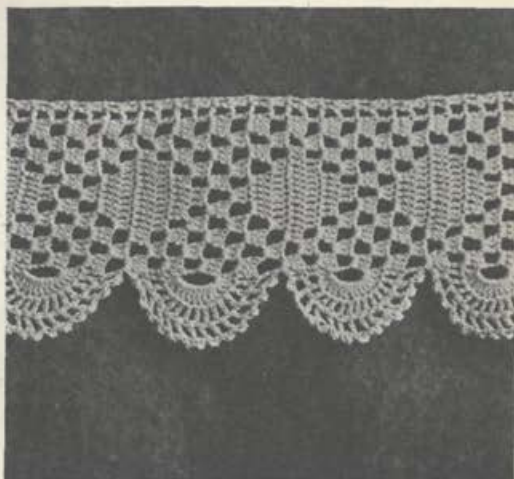
5 a

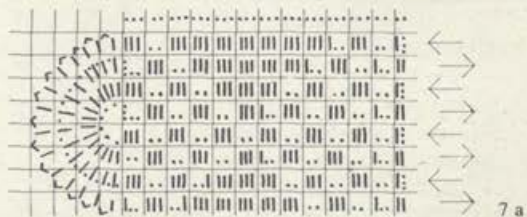
6

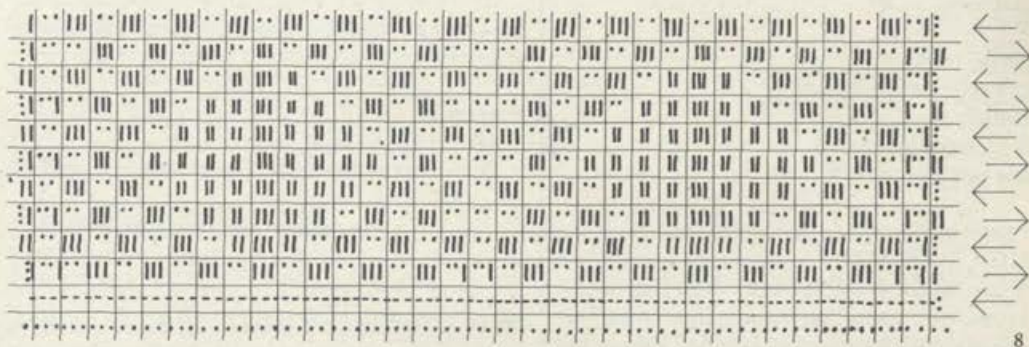
6 a

7

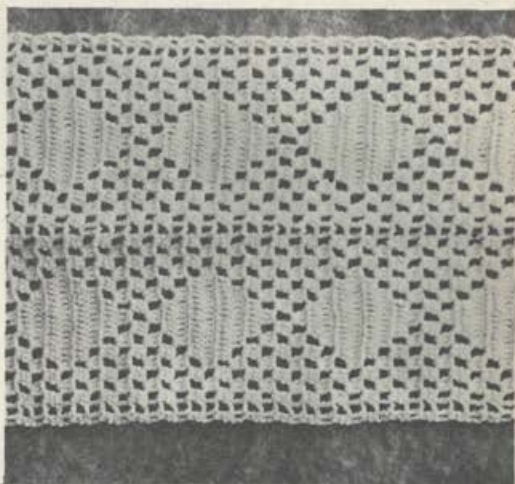

7 a

8

8 a

Besedne uganke

Premečite črke

PRESLADKI stari časi
brez živčnosti prekrute,
ko je peščena ura
odštevala minute!

Črke besede, ki je napisana z velikimi črkami,
premečite tako, da boste dobili ime za peščeno
uro.

Premečite črke

PRIMO KVARTA

Črke premečite,
našega skladatelja uganite!

Iz črk glasbenega pojma PRIMO KVARTA
sestavite ime in priimek slovenskega skladatelja,
avtorja petih oper, med njimi sta »Urh, grof
celjski« in »Ksenija«. Leta 1988 bo minilo 130 let
od njegovega rojstva.

Zemljepisna uganika

Azijski prestolnici
črko R dodaš,
afriško metropolo
pred seboj imaš!

Preberite nazaj

ACI REP ima ženičko
pordelih lic.
Vi pa hitro uganite
njen poklic!

Dva Slovenca

MIHA MARINKO

Če eno od črk A spremenite v črko Č in potem
vse skupaj premešate, dobite ime in priimek vse-
stranskega slovenskega gledališčnika. Kdo je to?
V pomoč: ime ima 5 črk, priimek pa 6.

Dopolnjevanika

Reka 1 2 3 4 5
teče skozi 3 4 5 6 7,
1 2 6 7 pa vleče voz,
ki nas pelje vanj.

Uganite vse tri besede, ki manjkajo. Ista števil-
ka pomeni isto črko!

Zemljepisna slovnična uganika

Središče zahodnega Krasa
v drugi sklon postavi,
pa se gorenjska planota
pred tabo pojavi!

Seštevanje s črkami

VODA
+ APNO
BELEŽ

Res je, če zmešamo vodo z apnom, dobimo
belež. Račun pa bo točen tudi, če zamenjate črke
s številkami. Pri tem upoštevajte, da enaka črka
pomeni enako številko (če je npr. črka A = 5, je
tudi druga črka A = 5,) in da dve različni črki
moreta imeti enake številke (Če je npr. A = 3,
potem nobena druga črka ne more biti 5).

Seštevanje ima več rešitev.

Dopolnjevanika »Imeni«

-- T -- Ž

Na vsako črtico vpišite po eno črko nekega
ženskega imena, tako da boste s črkama, ki sta že
napisani, dobili moško ime!

Nagrobni napis

ta, ki počiva zdaj tu spod.
Naj tudi v raju še prepeva,
odpusti grehe mu, Gospod!

EJ - JE - LE - PE - PEL - VE - VI - ŽE - ŽI

Zgornjih devet zlogov razporedite na devet
črtic prvega verza tako, da boste dobili stavek, ki
se enako bere tudi z desne strani proti levi.

Posetnica

MIRO KASTELIC

Dela v trgovski stroki. Uganite njegov poklic!

vse uganke sestavil: Jože Petelin

Rešitev uganik na strani 207.

KNJIGE NA VOLJO

KNJIGE IZ REDNIH ZBIRK ZADNJIH LET

MED BRDI IN JADRANOM (izbor, spremna beseda in bibliografija Marijan Breclj)			vez.	370 din
VZLJUBIMO KRIŽ (p. Silvin Kranjc)	broš.	100 din	vez.	160 din
IZ MLADIH IN POZNIH LET (Ciril Jeglič)	broš.	100 din		
RAZGLED PO BIBLIČNI ZGODOVINI (Panorama d'Histoire Biblique)	broš.	150 din		
RAZGLED PO ZGODOVINI CERKVE (Panorama d'Histoire de l'Église)	broš.	150 din		
POMOČ IZ DOMAČE LEKARNE (p. Simon Ašič)	vez.	1000 din		
TISOČ IN EN VEČER (Anton Dermota)	vez.	400 din		
HODIL PO ZEMLJI SEM NAŠI (Matjaž Puc)	broš.	250 din	vez.	350 din
RADA BI VAM POVEDALA (Erna Meško)	broš.	200 din		
ČRNI SVATJE (Stanko Lapuh)	broš.	250 din	vez.	350 din
MOHORJEV KOLEDAR 1986	broš.	350 din	vez.	550 din
MOHORJEV KOLEDAR 1987	broš.	700 din	vez.	1100 din
KUHARICA (Motoh, Šilc, Šuštaršič)	broš.	200 din	vez.	1500 din
PESEM O BERNARDKI (Franz Werfel)	broš.	500 din	vez.	700 din
KAMEN IN SRCE (Lojze Kozar)	broš.	300 din	vez.	500 din

DRUŽINSKA KNJIŽNICA

HOJA ZA ČLOVEKOM (Anton Trstenjak)	vez.	550 din
MLADI SEKS LJUBEZEN (Theodor Bovet)	broš.	50 din
SRENJA LETA (Janko Bohak)	vez.	180 din
ŠTRIDESET LET BABICA (Lisboth Burger)	vez.	600 din
KO BI ŠE ENKRAT ŽIVEL (Anton Trstenjak)	vez.	2500 din
ČLOVEK IN SREČA (Anton Trstenjak)	vez.	2000 din

NOVA MOHORJEVA KNJIŽNICA

SPOMINI 2 (Janko Mlakar)	broš.	160 din
--------------------------	-------	---------

ZNANSTVENA KNJIŽNICA

IZBRANI SPISI – Krščanstvo in marksizem (Janez Janžekovič)	broš.	500 din
IZBRANI SPISI – Postružka (Janez Janžekovič)	broš.	1300 din
O TESNOBI NAŠEGA ČASA (Jurij Zalokar)	vez.	500 din
USTVARJAM, TOREJ SEM (več avtorjev)	vez.	1250 din
VERA JE SVOBODA (Franz König)	vez.	1800 din

TEOLOŠKI PRIROČNIKI

BIBLIČNI LEKSIKON (Anton Grabner-Haider in Jože Krašovec s sodelavci)	vez.	2500 din
EKUMENSKI LEKSIKON (Stanko Janežič)	vez.	3300 din

IZBRANI SPISI CERKVENIH OČETOV

KRISTUSOVI PRIČEVALCI (Lukman-Pojavnik)	vez.	450 din
IZPOVEDI (Avrelj Avguštin)	vez.	600 din
PASTORALNO VODILO (Gregorij Veliki)	vez.	450 din

RELIGIOZNA MISEL

MISLI (Blaise Pascal)	broš.	2900 din
-----------------------	-------	----------

OSTALE KNJIGE

CERKVENO STEN. SLIKARSTVO POZNEGA 19. STOLETJA NA SLOVENSKEM (Andreja Žigon)	vez.	700 din
DIALEKTIKA IN METAF. SLOV. (France Vodnik)	vez.	750 din
BIBLIČNI CIKLUS (Ivan Mrak)	broš.	1100 din
ALKOHOLNO OMAMLJEN (Jože Ramovš)	vez.	1600 din
ŽIVLJENJE PRED ROJSTVOM (Lenart Nilsson, Axel Ingelman-Sundberg, Claes Wirson)	vez.	2300 din
SONČNI ŠOTORI (Stanko Janežič)	broš.	450 din
ODPRTEGA SRCA (Michel Quoist)	broš.	2200 din

Seznam naročnikov Mohorske redne zbirke po škofijah in dekanijah, 1985/86

SR SLOVENIJA

Ljubljanska nadškofija

Dekanija I. Cerknica

Begunje pri Cerknici	40
Bloke	51
Cerknica	90
Grahovo	NI
Sv. Trojica-N. vas	14
Planina pri Rakeku	60
Rakek	28
Stari trg pri Ložu	120
Sv. Vid Žilce, Cerknica	32
Unec	36
Skupaj	471

Dekanija II. Črnomelj

Adlešiči	10
Črnomelj	120
Dragatuš	30
Metlika	45
Podzemelj	30
Preloka	10
Semič	50
Stari trg ob Kolpi	24
Vinica	50
Skupaj	369

Dekanija III. Domžale-Moravče

Blagovica	17
Brdo in Lukovica	80
Češnjice	14
Dob	225
Domžale	140
Ihan	82
Jarše	50
Krašnja	25
Mengeš	153
Moravče	92
Peče	20
Radomlje	40
Rova	17
Šentožbalt	4
Trzin	42
Vrhopolje	14
Zlatopolje	8
Skupaj	1023

Dekanija IV. Grosuplje

Grosuplje	50
Kopanj	42

Lipogav	20
Polica	30
Stična	110
Šentvid pri Stični	127
Škofljica	40
Šmarje-Sap	35
Šentjur-Podtabor	25
Žalna	55
Skupaj	534

Dekanija V. Kamnik

Gozd	15
Homec	50
Kamnik	103
Kamnik-Franč. sam.	21
Komenda	240
Mekinje	50
Motnik	30
Nevlje	30
Sela pri Kamniku	40
Stranje	50
Šmartno v Tuhinju	45
Tunjice	35
Vranja peč	25
Zgornji Tuhinj	50
Šmarca-Duplica	25
Špitalič-Motnik	16
Skupaj	825

Dekanija VI. Kočevje

Fara pri Kočevju	40
Kočevje	60
Osilnica	16
Stara cerkev	19
Skupaj	135

Dekanija VII. Kranj

Besnica	105
Cerklje na Gor.	145
Duplje	40
Goriče	50
Hrastje	43
Jezerško	40
Kokra	-
Kokra-Sluga	19
Kokrica	50
Kovor	60
Kranj-Drulovka-Breg	74
Kranj, Tavčarjeva	250
Kranj, Primskovo	80
Kranj, Šmartin	155
Križe	90
Lom	30

Mavčiče	67
Naklo	130
Olševk	37
Podbrezje	43
Preddvor	128
Predoslje	80
Smlednik	75
Šenčur pri Kranju	118
Šenturška gora	-
Trboje	40
Trstenik	42
Tržič	110
Tržič-Bistra	35
Velesovo	35
Voglje	50
Zapoge	11
Pastoralni center Pirniče	72
Skupaj	2304

Dekanija VIII. Leskovec

Bučka	30
Cerklje ob Krki	20
Čatež ob Savi	35
Kostanjevica na Krki	26
Krško	40
Leskovec	80
Raka	57
Studenec	15
Sv. Duh-Veliki Trn	24
Sv. Križ-Podbočje	30
Škocjan pri N. mestu	50
Šentjernež	50
Velika Dolina	35
Kartuzija Pleterje	10
Skupaj	502

Dekanija IX. Litija

Dole pri Litiji	26
Hotič	20
Janče	8
Javorje	7
Kresnice	20
Litija	46
Polšnik	23
Prežganje	32
Primskovo na Dol.	NI
Sava	13
Šmartno pri Litiji	70
Štanga	14
Vače	43
Skupaj	322

Dekanija X. Ljubljana-mesto					
Sv. Nikolaj	310	Novo mesto-Sv. Lenart	150	Davča	25
Sv. Jakob	25	Novo mesto-Šmihel	80	Dražgoše	31
Sv. Peter	104	Podgrad	8	Javorje	45
Marijino oznan.	200	Prečna	31	Leskoviča	10
Sv. Trojica	70	Soteska	22	Lučine	32
Bežigrad	160	Stopiče	28	Nova Oselica	31
Črnuče	100	Šmarjeta	31	Poljane	62
Dravlje	125	Št. Peter-Otočec	75	Reteče	75
Ježica	105	Vavta vas	160	Selca	134
Kodeljevo	75	Skupaj	819	Sorica	24
Koseze	83	Dekanija XIII. Radovljica		Stara Loka	72
Moste	80	Begunje	90	Stara Oselica	13
Polje	130	Bled	122	Sv. Lenart	30
Rakovnik	80	Bohinjska Bela	38	Škofja Loka	191
Rudnik	20	Bohinjska Bistrica	94	Škofja Loka-Suha	30
Sv. Križ	97	Breznica	160	Trata-Gor. vas	72
Stožice	59	Dovje	20	Zali log	25
Šentvid	240	Gorje	102	Žabnica	75
Šiška	110	Jesenice	100	Železniki	60
Štepanja vas	58	Koroška Bela	60	Žiri	150
Trnovo	56	Kamna Gorica	32	Skupaj	1243
Vič	210	Koprivnik	20	Dekanija XVI. Trebnje	
Sv. Martin	12	Kranjska gora	35	Boštanj	31
Valant Milan	6	Kropa	46	Čatež-Zaplaz	20
Črba vas	20	Lesce	60	Mirna	14
Zalog-Kašelj	70	Leše	13	Mokronog	27
Zadobrova	40	Ljubno, Podnart	30	Sv. Križ-Gabrovka	16
Knjiž. Teol. fakultete	500	Mošnje	45	Šentjanž	41
Skupaj	3112	Ovsiše	23	Šentlovrenc	15
Dekanija XI. Ljubljana okolica		Radovljica	120	Šentrupert	80
Brezovica	105	Rateče-Planica	38	Trebelno	7
Dobrova	80	Ribno	31	Trebnje	90
Dol pri Ljubljani	50	Srednja vas v Bohinju	NI	Tržišče	22
Ig	60	Sv. Križ nad Jesenicami	7	Veliki Gaber	9
Javor	-	Zasip	44	Skupaj	372
Polhov Gradec	25	Dobrava pri Kropi	21	Dekanija XVII. Vrhnika	
Preska	80	Frančiškanski samostan Brezje	105	Bevke	25
Sora	110	Skupaj	1456	Borovnica	101
Sostro	95	Dekanija XIV. Ribnica		Dolenji Logatec	85
Sv. Helena-Dolsko	48	Dobropolje-Videm	70	Gorenji Logatec	50
Sv. Jakob ob Savi	83	Dolenja vas	32	Horjul	71
Sv. Katarina Topol	18	Gora pri Sodražici	-	Hotedršica	25
Šmartno pod Šmarno goro	107	Loški potok	70	Podlipa	15
Tomišelj	12	Ribnica	120	Preserje	66
Vodice	139	Rob	14	Rakitna	16
Želimlje	25	Sodražica	35	Rovte	53
Notranje gorice	40	Nova Štifta-Sodražica	25	Šentjošt-Horjul	32
Skupaj	1077	Struge	20	Sv. Trije Kralji-Rovte	NI
Dekanija XII. Novo mesto		Sv. Gregor-Ortnek	33	Vrhnika	200
Bela cerkev	6	Škocjan pri Turjaku	15	Zaplana	13
Brusnice	15	Velike Lašče	58	Skupaj	752
Dolenjske Toplice	NI	Velike Poljane	10	Dekanija XVIII. Zagorje ob Savi	
Mirna peč	68	Skupaj	502	Čemšenik	70
Novo mesto-Sv. Janez	30	Dekanija XV. Škofja Loka		Dobovec	5
Novo mesto-Kapitelj	115	Bukovščina	28	Izlake	45
		Črni vrh	28	Kisovec	17

Kolovrat	26
Radeče	30
Svibno	17
Šentgotard	30
Šentjurij-Podkum	18
Zagorje ob Savi	120
Skupaj	378
Dekanija XIX. Žužemberk	
Ajdovec	32
Ambrus	60
Dobrníč	32
Krka	41
Sela pri Šumberku	108
Šmihel pri Žužemberku	–
Zagradec	41
Žužemberk	60
Skupaj	274
Vsega Ljubljanska škofija	16500

Mariborska škofija

Dekanija I. Braslovče	
Sv. Andraž, Polzela	30
Braslovče	100
Gomilsko	50
Sv. Jurij-Tabor	50
Sv. Pavel-Prebold	40
Šmartno ob Paki	130
Vransko	94
Skupaj	494
Dekanija II. Celje	
Celje, sv. Daniel	250
Celje-sv. Jožef	25
Celje-sv. Cecilija	25
Teharje	55
Skupaj	355
Dekanija III. Dravograd	
Črneče	35
Dravograd	35
Libeliče	75
Skupaj	145
Dekanija IV. Dravsko polje	
Cirkovce	75
Fram	30
Hoče	80
Št. Janž na Drav. Polju, Starše	80
Sv. Lovrenc na Drav. Polju	80
Sv. Miklavž ob Dravi	15
Ptujska gora	42

Rače	55
Slivnica	130
Skupaj	587
Dekanija V. Gornji grad	
Bočna	10
Gornji Grad	33
Ljubno ob Savinji	75
Luče ob Savinji	89
Sv. Mihael nad Mozirjem	30
Mozirje	111
Nazarje	60
Nova Štifta	18
Radmirje	50
Rečica ob Savinji	110
Solčava	45
Šmartno ob Dreti	35
Skupaj	666
Dekanija VI. Jarenina	
Šentilj v Slov. goricah	113
Sv. Jakob v Slov. goricah	60
Jarenina	31
Sv. Jurij ob Pesnici	10
Spodnja Sv. Kungota	35
Svečina	26
Skupaj	275
Dekanija VII. Kozje	
Dobje	20
Kozje in Buče	40
Olimlje	15
Sv. Peter pod Sv. g.	30
Pilštajn	36
Planina pri Sevnici	NI
Podčetrtek	20
Podsreda	–
Polje ob Sotli	11
Prevorje	10
Sv. Vid na Planini, Sevnica	60
Zagorje-Lesično	10
Skupaj	252
Dekanija VIII. Laško	
Dol pri Hrastniku	35
Hrastnik	20
Sv. Jedrt-Sedraž	20
Sv. Jedrt-Rečica	20
Jurklošter	–
Laško	100
Sv. Lenart	17
Marija Širje	16
Loka pri Zid. mostu	30
Sv. Marjeta-Rim. Toplice	NI
Sv. Miklavž nad Laškim	NI
Trbovlje	98
Sv. Rupert Laško	10
Skupaj	366

Dekanija IX. Sv. Lenart v Slov. goricah	
Sv. Ana-Zg. Ščavnica	70
Sv. Anton-Cerkvenjak	30
Sv. Benedikt	45
Sv. Bolfenk-Trnovska vas	40
Sv. Jurij-Jurovski dol	115
Lenart v Slov. goricah	110
Marija Snežna	70
Negova	65
Sv. Rupert-Voličina	22
Sv. Trojica-Gradišče	51
Skupaj	618
Dekanija X. Lendava	
Beltinci	140
Bogojina	42
Črenšovci: od tega	–
Čurič Ivan	41
Vučko Štefan	28
Vučko Roman	–
Žerdin Štefan	13
Horvat Mirko	35
Špiclin Anton	18
Dobrovnik	22
Dokležovje	35
Hotiza	22
Kobilje	15
Lendava	41
Odranci	133
Turnišče	100
Velika Polana	85
Skupaj	770
Dekanija XI. Ljutomer	
Apače	40
Cezarjevci	22
Gor. Radgona	80
Kapela	30
Križevci	106
Ljutomer	130
Mala Nedelja	30
Radenci	30
Veržej	30
Videm ob Ščavnici	100
Skupaj	598
Dekanija XII. Maribor	
Sv. Barbara-Zg. Korena	25
Gornja Sv. Kungota	10
Kamnica	70
Sv. Križ, Maribor	50
Sv. Križ nad Mariborom	11
Limbuš	22
Sv. Lovrenc na Pohorju	84
Sv. Marija v Puščavi	80
Maribor-Stolnica	120
Sv. Marija, Maribor	220

Sv. Magdalena, Maribor	50
Sv. Jožef-Maribor	40
Sv. Rešnje telo, Maribor	70
Radvanje	50
D. M. v Brezju	30
Sv. Ciril in Metod	50
Sv. Marjeta ob Pesnici	40
Pobrežje	41
Glaser F.	32
Sv. Peter pri Mariboru	40
Ruše	68
Selnica ob Dravi	64

Skupaj 1272

Dekanija XIII. Mežiška dolina

Črna	120
Sv. Daniel-Prevalje	60
Kotlje	50
Mežica	120
Prevalje	115
Ravne	101

Skupaj 566

Dekanija XIV. Murska Sobota

Cankova	43
Dolenci	13
Grad	20
Gor. Petrovci	40
Sv. Jurij-Rogaševci	50
Končevci	-
Kuzma	20
Markovci-Šalovci	10
Martjanci	34
Murska Sobota	150
Pečarovi	11
Pertoča	30
Tišina	92

Skupaj 513

Dekanija XV. Nova cerkev

Črešnjice	85
Dobrna	40
Frankolovo	50
Ljubečna	45
Sv. Jošt na Kozjaku	14
Nova cerkev-Strmec	75
Šmartno v Rožni dolini	52
Vitanje	45
Vojnik	60

Skupaj 466

Dekanija XVI. Ptuj

Sv. Andraž-Vitomarci	25
Sv. Doroteja-Dornava	10
Hajdina	60
Kidričevo	10
Sv. Lovrenc-Juršinci	72
Sv. Marjeta-Gorišnica	70
Sv. Marko-Makovci	97

Polenšak	25
Ptuj, Sv. Jurij	80
Ptuj, SV. Peter in Pavel	30
Ptuj, Sv. Ožbolt	75
Sv. Urban-Desternik	25
Vurberk	8

Skupaj 587

Dekanija XVII. Radlje ob Dravi

Brezno ob Dravi	10
Kapla	10
Muta ob Dravi	40
Sv. Ožbolt	11
Radlje	40
Remšnik	27

Skupaj 138

Dekanija XVIII. Rogatec

Sv. Ema-Pristava	20
Sv. Florijan ob Boču	3
Kostrivnica	41
Rog. Slatina	65
Sv. Peter na Medvedjem selu	NI
Rogatec	NI
Sv. Rok ob Sotli	NI
Stoperce	14
Žetale	20

Skupaj 163

Dekanija XIX. Slovenska Bistrica

Črešnjevce	30
Laporje	37
Majšperk	30
Makole	40
Sv. Martina na Pohorju	50
Poljčane	50
Slov. Bistrica	66
Spodnja Polskava	41
Studenice	20
Tinje	19
Sv. Venčeslav, Zg. Ložnica	9
Zgor. Polskava	50

Skupaj 442

Dekanija XX. Slovenske Konjice

Čadram	40
Sv. Jernej pri Ločah	15
Kebelj	60
Sv. Kunigunda	30
Loče	70
Prihova	40
Skomarje, Zreče	-
Slov. Konjice	230
Stranice	26
Špitalič	14
Zreče	70
Žiče	16

Skupaj 611

Dekanija XXI. Stari trg

Šmiklavž/Slov. Gr.	10
Dolič	30
Št. Ilj pod Turjakom	76
Št. Janž-Dravograd	20
Pameče	30
Podgorje pri Slov. Gradcu	35
Razbori pri Slov. Gradcu	17
Sele	12
Slovenj Gradec	85
Stari trg	25
Šmartno pri Slov. Gradcu	32
Dolič-Sv. Vid-Valdek	10

Skupaj 382

Dekanija XXII. Šaleška dolina

Bele vode	15
Gor. Ponikva	20
Št. Ilj pri Velenju	15
Št. Janž	30
Šmartno-Velenje	80
Sv. Marija-Velenje	41
Šoštanj	230
Zavodnje	20

Skupaj 451

Dekanija XXIII. Šmarje pri Jelšah

Dramlje	45
Šentjur	200
Kalobje	26
Ponikva	55
Sladka gora	46
Slivnica	20
Šmarje pri Jelšah	90
Sv. Vid pri Grobelnem	15
Zibika	15
Žusem	20

Skupaj 532

Dekanija XXIV. Velika Nedelja

Sv. Bolfenk na Kogu	30
Sv. Lenart-Podgorci	80
Sv. Miklavž pri Ormožu	34
Ormož	100
Središče ob Dravi	50
Svetinje-Ivanjkovci	10
Sv. Tomaž pri Ormožu	21
Velika Nedelja	60

Skupaj 385

Dekanija XXV. Videm ob Savi

Artiče	45
Bizeljsko	102
Brestanica	80
Brežice	102
Dobova	85
Kapele	NI

Koprivnica	25	Novaki	22	Prem	25
Pišce	33	Otalež	20	Slivje	55
Senovo	50	Šebrelje	13	Zagorje	25
Sevnica	120	Skupaj	159	Skupaj	260
Sromlje	20	Dekanija III. Črniče		Dekanija VIII. Kanal	
Videm ob Savi	98	Ajdovščina	65	Avče	13
Zabukovje	18	Batuje	21	Deskle	35
Zdole	18	Črniče	35	Gorenje polje	47
Razbor nad Loko	27	Kamnje	20	Kal	10
Skupaj	823	Lokavec	30	Kanal	70
Dekanija XXVI. Vuzenica		Osek	22	Levpa	13
Sv. Anton na Pohorju	20	Otlica	25	Lig-Marijino Celje	15
Ribnica na Pohorju	50	Šempas	44	Plave	20
Trbonje	20	Štomaž	20	Ročinj	40
Vuhred	45	Vel. Žablje	15	Skupaj	263
Vuzenica	50	Vipavski Križ-Dobravlje	75	Dekanija IX. Kobarid	
Skupaj	185	Skupaj	372	Bovec	30
Dekanija XXVII. Zavrč		Dekanija IV. Dekani		Breginj	35
Sv. Andraž-Leskovec	35	Ankaran	30	Drežnica	35
Sv. Barbara-Cirkulane	30	Dekani	10	Kobarid	79
Sv. Trojica-Podlehnik	16	Klanec	33	Kred	12
Sv. Vid pri Ptuj	50	Osp	4	Libušnje	32
Zavrč	26	Predloka	5	Livek	20
Skupaj	157	Škofije	25	Log pod Mangartom	21
Dekanija XXVIII. Žalec		Skupaj	107	Soča	18
Galicija-	-	Dekanija V. Dornberk		Srpenica	20
Gotovlje	40	Branik	70	Skupaj	302
Griže	70	Dornberk	80	Dekanija X. Komen	
Sv. Peter v Sav. dol.	70	Prvačina	12	Gabrovica	6
Petrovče	46	Renče	44	Gorjansko	25
Polzela	45	Šmarje-Branik	4	Kobjeglava	20
Žalec	50	Vogrsko	15	Komen	60
Skupaj	361	Skupaj	225	Pliskvica	NI POSL.
Vsega		Dekanija VI.		Temnica	35
Mariborska		Idrija		Velki dol	15
škofija	13160	35	Črni vrh	Skupaj	161
Koprska škofija		35	Godovič	Dekanija XI. Koper	
Dekanija I. Biljana		25	Gore nad Idrijo	Bertoki	20
Biljana	25	75	Idrija	Dvori	15
Kojsko	27	30	Ledine	Izola	23
Kozana	12	30	Sp. Idrija	Koper	80
Medana	30	30	Vojsko	Krkavče	30
Slovenec v Brdih	32	35	Zavratac	Piran	15
Šmartno v Brdih	20	Skupaj	295	Minoritski samostan Piran	5
Vipolže	10	Dekanija VII. Ilirska		Portorož-Lucija	30
Skupaj	156	Bistrica		Sečovlje	6
Dekanija II. Cerkno		Hrušica	16	Strunjan	-
Bukovo	22	Ilirska Bistrica-Sv. Peter	41	Šmarje	-
Cerkno	70	Jelšane	30	Skupaj	224
Jagršče-Lapajne Marija	12	Knežak	40	Dekanija XII. Nova Gorica	
		Podgrad	7	Banjšice	10
		Podgraje	15	Bilje	15
		Pregarje	6	Bukovica	20

Čepovan in Lokovec	30	Grahovo	31	Podraga	39
Grgar	36	Kamno	NI	Podnanos	58
Kromberk	30	Most na Soči	45	Slap	41
Miren	75	Podbrdo	15	Šturje	70
N. Gorica	75	Podmelec	10	Štjak	15
Opatje selo	26	Stržišče	8	Ustje	13
Ravnica	15	Štentviška gora	34	Vipava	NI
Solkan	35	Tolmin	213	Skupaj	377
Šempeter	45	Volče	30	Vsega	
Trnovo	15	Idrija pri Bači	12	Koprška škofija	4532
Vrtojba	50	Skupaj	408	Zagrebska nadškofija	
Franč. samost. N. Gor.	100	Dekanija XV. Tomaj		Župnijski urad Razkrižje	3
Skupaj	577	Avber	4	Žabot Ivan Razkrižje	100
Dekanija XIII. Postojna		Dutovlje	70	Skupaj	103
Hrenovice	60	Lokev	20	Razna druga poverjeništa	
Košana	23	Povir	30	Pilz Ana	4
Matenja vas	21	Rodik	25	Župnijski urad Sv. Cirila in	
Pivka	35	Senožeče	30	Metoda, Beograd	10
Postojna	50	Sežana	80	Župnijski urad Krista Kralja,	
Slavina	55	Tomaj	50	Beograd	-
Studeneno	35	Vreme	30	Marinčič Alojzija, Zagreb	4
Suhorje	-	Skupaj	339	Ribnikar Štefka, Reka	15
Šmihel-Dolane	8	Dekanija XVI. Vipava		Žagar Anica, Kamniška Bist.	10
Trnje	20	Budanje	35	Kotor Marija, Konjišča	8
Ubejsko	NI	Col	15	Skupaj	51
Skupaj	307	Goče	50		
Dekanija XIV. Tolmin		Planina	28		
Dol. Trebuša	10	Podkraj	13		154

Vseh naročnikov v letu 1985 34346

Celje, 15. 6. 1985

Rešitve BESEDNIH UGANK

PREMEČITE ČRKE: PRESLADKI = KLEPSIDRA
PREMEČITE ČRKE: PRIMO KVARTA = VIKTOR
PARMA

ZEMLJIPISNA UGANKA: DAKA (glavno mesto
Bangladeša) + R = DAKAR (glavno mesto Senegala)
PREBERITE NAZAJ: ACI REP preberemo nazaj:
PERICA

DVA SLOVENCA: MIHA MARINKO (eno črko A
spremenimo v črko Č in premešamo v: MIRKO
MAHNIČ

DOPOLNJEVANKA: KOKRA, KRANJ, KONJ

ZEMLJEPIŠNA SLOVNIČNA UGANKA: KOMEN,
drugi sklon: KOMNA
SEŠTEVANJE S ČRKAMI: ena od rešitev -

9 2 8 5
+ 5 0 6 2
1 4 3 4 7

DOPOLNJEVANKA »IMENI«: MAJA - MATJAŽ
NAGROBNI NAPIS: EJ, LEPE ŽIVE VIŽE PEL
JE ...

POSETNIKA: MIRO KASTELIC - KOMERCI-
ALIST
sestavil: Jože Petelin

MOHORJEV KOLEDAR za leto 1987 · Z uredniškim odborom uredil Matija Remše · Opremil Marjan Paternoster · Izbor likovnega gradiva iz Plečnikove zapuščine Jože Kregar · Barvne fotografije Janez Kališnik, Damjan Gale in Marjan Paternoster · Lektorirala in korigirala Metka Zobec · Izdala in založila Mohorjeva družba v Celju v redni zbirki 1986 · Za založbo p. Hieronim Žvegljč · Tiskala tiskarna Delo v Ljubljani, oktobra 1986. Naklada 38.000 izvodov

Kalendarij	4	Fran Erjavec (1834–1887) (Štefan Barbarič)	128
Rimski večni koledar	28	Eno noč na Kumu (Fran Erjavec)	130
Navadno leto 1987	30	Fran Levstik (1821–1887) (Štefan Barbarič)	133
Mrki	30	Pesnim, Siničja tožba (Fran Levstik)	135
Vidnost planetov	30	Anton Novačan (Božena Orožen)	135
Koledar 1988	32	Herman Celjski (odlomek) (Anton Novačan)	137
Modernizem, postmodernizem: etično vprašanje (F. Burkhardt)	33	Dragotin Ferdinand Ripšl (Vinko Rajšp)	139
Srečanje s Plečnikom (France Lipičnik)	38	Kdaj moramo piti, Majolka (D. F. Ripšl)	140
Z obiska na Plečnikovi razstavi v Parizu (Tinca Stegovec)	40	Ob 50 letnici smrti ljubljanskega škofa Antona Bonaventure Jegliča (F. M. Dolinar)	141
Kje leži Slovenija, kje Cerkev v Sloveniji (Alojzij Šuštar)	43	Ob 200 letnici smrti ljubljanskega škofa Janeza Karla Herbersteina (F. M. Dolinar)	142
Instrukcija o krščanski svobodi in osvoboditvi (Vekoslav Grmič)	46	Spomin naših umrlih glasbenikov (Ivan Klemenčič, Tomaž Faganel)	144
Bolgarska in romunska Cerkev (Stanko Janežič)	48	Ob 150 letnici rojstva Antona Foersterja (Jože Trošt)	147
Glagoljštvo (Stanko Janežič)	49	Nezadržno snuje duh iz stoletja v stoletje (Jože Zadavec)	149
Papež Janez Pavel II v Indiji (J. Dolenc)	50	80 let dr. Nika Kureta (Helena Ložar Podlogar)	152
Slovenska teološka akademija v Rimu (M. Jezernik)	53	Primarij dr. Eman Pertl – osemdesetletnik (Janko Drževnik)	154
Dom v Tinjah na Koroškem (Jože Kopeinig)	54	Prof. Ciril Jeglič devetdesetletnik (Jože Strgar)	155
Odrešilno računalništvo? (Marko Krečič)	58	Francetu Vodniku v spomin (Jože Dolenc)	156
Travinje, krmna podlaga govedoreje na Slovenskem (J. Korošec)	61	Matija Tomc (1899–1986) (Edo Škulj)	160
Kaj prinaša biotehnologija kmetijstvu (Jože Maček)	64	Prof. Viktorju Korošču v slovo (J. K., M. R.)	161
Jedrska zima kot posledica jedrske vojne? (J. M.)	67	Umril je prof. Gorazd Kušej (Miloš Rybář)	163
Trihincloza (Janez Brglez)	68	Zdravku Švikaršiču v spomin (Cvetko Budkovič)	164
Nova bolezen – AIDS ali kuga osemdesetih (Eman Pertl)	69	Dr. France Škerl – Bregar (Stane Kovač)	167
Okvara genov – vzrok srčnega infarkta? (J. M.)	72	Umril je France Gorše (J. Dolenc)	169
Premislek o redni športni vadbi za zdravje in dobro počutje (Drago Ulaga)	73	Spominjamo se (J. D.)	172
Kozmična sonda ob Uranu in velikih planetih (Fran Dominko)	75	Pesmi (Mila Kacič)	175
Santoninov potopis po Štajerski do Drave pred 500 leti (Alojz Ličen)	79	Stari ribič (Marta Kunaver)	176
Biti Slovenec danes (Alojz Rebula)	90	Umril je stari Mesec (Marjan Gamze)	177
Vtisi z obiska med rojaki v Avstraliji (Jožef Kvas)	93	Pismo v večnost (Erna Meško)	180
Nekaj bežnih skic s Kitajske (Marjan Lipovšek)	95	Suzana (Marta Kmet)	182
Društvo sv. Jožefa v Hamiltonu (Bogdan Kolar)	97	V neravnovesju (Stanko Koštric)	183
Kronana Marija (Hieronim Žvegljč)	99	Rožna dolina (France Lipičnik)	185
Župnija Marijinega oznanjenja v Ljubljani (F. M. Dolinar)	102	Enajsta šola knežne Gertrude von Bismarck (Hinko Wilfan)	187
Besedje in izrazi iz imena Marija (Janez Keber)	106	Slovenska trojica kri, ogenj, pepel (Valentin Polanšek)	191
Sto let esperanta, jezika upajočih (Vinko Ošlak)	110	Teta Marjetka (Marta Kmet)	192
Nekaj kronike (J. Dolenc)	113	Snezinka in Ledenko (Štefanija Cvitan)	193
Cerkev sv. Mihaela nad Laškim (Miloš Rybář)	117	Gospod, ohrani me ljubezni vrednega	195
Šmihelska nedelja (Anton Boštele)	121	Bodimo ustvarjalne (Mira Šilc)	196
Trubarjevo leto (Jože Dolenc)	122	Knjige na voljo	201
Bil je med nami mož (Jože Dolenc)	123	Seznam naročnikov	203
Opis Moskve pred 400 leti (Sigismund Herberstein)	126	Rešitve besednih ugank	207